

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ και ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Ελληνοσινικές σχέσεις (2004-2012). Εικόνες της Κίνας ως “στρατηγικού
εταίρου”**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Μυρσίνη Ελένη Λουκία Γ. Αλαβάνου

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Νίκος Θεοτοκάς, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Αλέξης Ηρακλείδης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χρυσάφης Ιορδάνογλου, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μυρσίνη Ελένη Λουκία Αλαβάνου, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιέρωση (προαιρετικά)

(πεζά πλάγια times new roman italics)

Συντομογραφίες

ΑΠΕ-: Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων-

ΜΠΕ: Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων

BIPB: Beijing Investment Promotion Bureau

CLSA: Credit Lyonnais Securities Asia

CRCC: Commission on Rehabilitation Counselor Certification

ΔΕΤ: Διεθνής Έκθεση Ταξιδιού

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΟΛ: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε/Κ: Εμπορευματο/Κιβώτια

ΕΛΟΤ: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΟΤ: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

EUCCC: European Chamber of Commerce in China

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας

ΕΤΕΠ: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

ΙΜΕΟ: Ινστιτούτο Μελετών της Ελληνικής Οικονομίας

ΙΤΕΠ: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών & Προβλέψεων

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

NATO: North Atlantic Treaty Organization

ΝΠΙΔ: Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΔΓ: Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας

ΟΕΥ: Οικονομικών Εμπορικών Υποθέσεων

ΟΛΘ: Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης

ΟΛΠ: Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς

ΟΠΕ: Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών

ΟΣΕ: Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδας

ΠΓΔΜ: Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

R&D: Research and Development

SAFE: State Administration of Foreign Exchange

ΣΕΒ: Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχάνων

ΣΕΜΠΟ: Σταθμός ΕΜΠΟρευματοκιβωτίων

ΣΕΤΕ: Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΤΑΠΠΕΔ: Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου

TEU: Twenty-foot Equivalent Unit

ΥΠΕΞ: Υπουργείο Εξωτερικών

UNWTO: United Nations World Tourism Organisation

Ευχαριστίες

Η συγγραφή μιας διατριβής αποτελεί μία μακρόχρονη και ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία. Στην περίπτωση της παρούσας διατριβής η διαδικασία αυτή αποδείχθηκε ιδιαίτερα μακρόχρονη, ενώ η συλλογή του υλικού απαίτησε τη διάθεση για συνεργασία πολλών προσώπων. Αισθάνομαι λοιπόν την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά όσους συνέβαλαν στην προσπάθεια αυτή.

Πρώτα από όλα θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Νικόλαο Θεοτοκά για την υπομονή, την κατανόηση και στήριξη καθώς και την επίμονη παρακίνηση του. Ιδιαίτερα τον ευχαριστώ γιατί ανέλαβε την καθοδήγηση ενός θέματος το οποίο δεν άνηκε στα στενά επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Ευχαριστώ ακόμη τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, Α. Ηρακλείδη και Χ. Ιορδάνογλου, για τις επισημάνσεις τους, καθώς και για τους δρόμους σκέψης και προβληματισμού που μου άνοιξαν.

Ευχαριστώ ακόμη όλους όσους με στήριξαν στις δυσκολίες εκπόνησης της διατριβής: οικογένεια, φίλους και συνεργάτες. Ονομαστικά και ιδιαιτέρως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Γεώργιο Αρχόντα, την κυρία Ελένη Φιλίππου και την κυρία Ουρανία Καταβούτα για τους παραγωγικούς διαλόγους μας και την βοήθεια για την προσπέλαση δυσκολιών συγγραφής.

Ευχαριστώ, τέλος, τους εργοδότες μου στο τελευταίο διάστημα για την ευκαιρία που μου έδωσαν να εργαστώ στην Κίνα, και συνεπώς τη δυνατότητα να αποκτήσω την απαραίτητη εξοικείωση με την κινεζική νοοτροπία για την εκπόνηση της διατριβής.

Περιεχόμενα	
Πίνακες	13
Περίληψη	14
Abstract.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ.....	28
Πρόσληψη και κοινή γνώμη	40
Γνώση	43
Η μετά ψυχροπολεμική περίοδος.....	48
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	57
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΒΑΛΛΕΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ.....	65
Πολιτικό Σύστημα	67
Στρατιωτικές δυνατότητες και προθέσεις.....	72
Οικονομία	74
Προοπτικές για το μέλλον.....	83
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ...90	
ΠΡΟΣΛΗΨΗ.....	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	101
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ	101
ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΖΕΤΑΙ	101
ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΑΝ ΤΗ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΑΦΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 2004	104
ΠΟΡΕΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΕ	105
ΝΕΟΙ ΣΤΟΧΟΙ: ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	111

Βασικοί παράγοντες που καθόρισαν τη φύση των επενδύσεων	113
Ερμηνείες	116
Η Ελλάδα	119
ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 2004-2012	120
Ο προσδιορισμός κοινών εθνικών αξιών και η επιρροή τους στην πορεία της σχέσης των δυο χωρών	125
ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ ΤΩΝ ΚΙΝΕΖΙΚΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	126
Η περίπτωση της Ελλάδας	133
Εικόνες	136
Η ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΣΤΑΣΗ – ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΒΑΛΛΕΙ Η ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ	136
Βάσεις πρόσληψης	140
ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	141
ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΕΖΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	143
ΚΟΙΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ	144
ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	148
ΜΙΚΡΟΤΕΡΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	150
ΕΙΚΟΝΕΣ	152
ΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ	155
ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΕΣ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ	157
ΑΓΟΡΑ ΟΜΟΛΟΓΩΝ	157
ΔΕΔΟΜΕΝΑ: ΕΠΙΣΗΜΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ SAFE	159
ΤΑΣΕΙΣ	161

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ	162
ΕΙΚΟΝΕΣ	164
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	168
ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΛΗΨΗ	171
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	173
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	174
ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ.....	174
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	174
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΕΖΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	177
ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ	180
ΔΕΔΟΜΕΝΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	180
ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	186
ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ	188
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΙΝΕΖΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ	193
ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΕ-ΚΙΝΑΣ .	200
ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΚΙΝΑΣ	207
1972-2004: Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΩΝ.....	209
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2004 ...	212
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 2004 – 2012	216
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΠΡΟΚΥΠΤΕΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ)	223
2004-2009	223
2009-2012	226
2012 –	228
ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ.....	231

ΟΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2004)	231
ΕΡΕΥΝΕΣ ΑΓΟΡΑΣ	234
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ)	240
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	245
Γνωστικό Επίπεδο.....	246
Αξιακό Επίπεδο	254
Συμπεριφορικό Επίπεδο.....	258
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	261
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	263
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ – ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΚΙΝΕΖΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	263
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	263
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΙΝΕΖΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΑΣΕΩΝ (ΔΕΔΟΜΕΝΑ)	268
Γενικά χαρακτηριστικά κινεζικού τουρισμού.....	271
Κατανομή κινεζικών τουριστικών δαπανών.....	273
Αξιοθέατα που προσελκύουν το κινεζικό ενδιαφέρον.....	278
Σταθερές κινεζικές τουριστικές τάσεις.....	281
Κινεζικός τουρισμός στην Ελλάδα	285
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΠΡΟΚΥΠΤΕΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ)	289
1972-2004 (Προϋπάρχουσες εικόνες)	290
2004-2012	293
Ουσιαστικές αρχικές προσπάθειες.....	293
Γενική στρατηγική που εφαρμόστηκε	295
Αξιοποίηση των επαφών με την κινεζική ηγεσία	296

Προβολή συγκεκριμένων εικόνων	298
Απευθείας αεροπορική σύνδεση.....	300
Ανάλυση διαθέσιμων πληροφοριών	302
Έρευνα ΙΤΕΠ.....	302
Υποδείξεις κινεζικής ηγεσίας	304
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΑΠΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ.....	309
ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ	315
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	319
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	321
ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΛΙΜΕΝΑ ΠΕΙΡΑΙΑ	321
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	321
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ.....	322
ΣΤΟΧΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ.....	322
ΒΑΣΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ	323
ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ.....	330
ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΛΙΜΑ.....	330
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΔΙΚΤΥΩΝ.....	332
ΤΑΣΕΙΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	333
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΛΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ – ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ.....	335
ΕΤΗΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2008 ΤΗΣ ΟΛΠ ΑΕ	339
ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΠΛΕΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ – ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ	342
ΣΥΜΒΑΣΗ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ.....	343
Εικόνες.....	348
Περίοδος 2004-2009	349
Ο στόχος της συμφωνίας	354

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ.....	358
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	364
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2009 – 2012	366
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	371
ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ.....	377
Γνωστικό επίπεδο.....	378
Αξιακό επίπεδο	379
Συμπεριφορικό επίπεδο	380
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	382
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	385
Πηγές - Βιβλιογραφία	392
Πηγές	392
Α' Οργανισμοί – Εταιρείες.....	392
Β' Μνημόνια – Συμφωνίες	396
Γ' Ιστοσελίδες (μόνο για γενικές πληροφορίες).....	398
Συνεντεύξεις	403
Ανακοινώσεις - Δηλώσεις – Μαρτυρίες.....	405
Βιβλιογραφία	407
Ελληνόγλωσση.....	407
Ξενόγλωσση.....	422

Πίνακες

Πίνακας 1. Εισαγωγές - εξαγωγές από/προς Κίνα	213
Πίνακας 2. Εισαγωγές - εξαγωγές Ελλάδας από/προς Κίνα	218
Πίνακας 3. Διακίνηση εμπορευμάτων και έσοδα Λιμένα Πειραιά	322
Πίνακας 4. Ελάχιστη εγγυημένη δυναμικότητα Λιμένα Πειραιά	342

Περίληψη

Αντικείμενο της διατριβής είναι η διακρίβωση του τρόπου με τον οποίο η πρόσληψη της Κίνας, όπως την προσδίδουν οι αρμόδιοι φορείς στην Ελλάδα, επηρέασε τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής και την πορεία των διμερών σχέσεων γενικότερα. Εστιάζει στον έλεγχο των περιπτώσεων όπου βασικά ρεύματα που έχουν ορίσει τη δυτική σκέψη, όπως και δυσκολίες στην πληροφόρηση, έχουν αποτελέσει παράγοντες αδυναμίας για τη δημιουργία καθαρής εικόνας, με σύνηθες αποτέλεσμα η πολιτική που χαράζουν τα κράτη να διαμορφώνεται βάσει απλοϊκών ερμηνειών ή των ερμηνειών που απλά αρμόζουν στις περιστάσεις. Ταυτόχρονα διερευνάται ο συσχετισμός μεταξύ των συμπεριφορών Κίνας και δυτικών κρατών στα εξεταζόμενα ζητήματα. Μέσω αυτής της προσέγγισης οριοθετούνται οι προοπτικές των σχέσεων και οι περιορισμοί στις δυνατότητες που διανοίγονται, οι οποίοι απορρέουν από το συσχετισμό δυνάμεων στο διεθνές περιβάλλον, καθώς και τους εσωτερικούς μηχανισμούς των δύο κρατών.

Η εξεταζόμενη περίοδος διατείνεται από το 2004, οπότε η ανασύνταξη της εξωτερικής πολιτικής και των δύο πλευρών οδήγησε σε αμοιβαία εκδήλωση ενδιαφέροντος για ανάπτυξη στενότερης διμερούς συνεργασίας, μέχρι και το 2012. Μεγάλο μέρος της περιόδου χαρακτηρίστηκε από την προβολή μίας υπερβάλλουσας προσδοκίας από τη σχέση με την Κίνα, η οποία εν μέρει εξυπηρετούσε εσωτερικές ανάγκες, αλλά και αντικατόπτρισε βασικές αδυναμίες στις ελληνικές τακτικές και εκτιμήσεις. Σταματάει στο στάδιο κατά το οποίο άρχισε να διαφαίνεται μία συνειδητοποίηση των πολύ βασικών ορίων και δυνατοτήτων της σχέσης και να παρουσιάζεται αλλαγή πλεύσης στις ελληνικές κινήσεις, βασισμένη σε ρεαλιστικούς στόχους. Υπό αυτή την έννοια, οι εικόνες που εξετάζονται είναι οι προσχηματισμένες, καθώς και όσες σχηματίστηκαν κατά την πρώτη περίοδο των πιο έντονων επαφών και οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση για μετέπειτα κινήσεις, μέχρι και τις μέρες μας.

Διερευνώνται οι βασικές αδυναμίες της προσέγγισης μίας πολυσχιδούς σχέσης που αποπειράθηκε να δημιουργήσει η ελληνική πλευρά, ενώ ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην πιο ασαφή παράμετρο βάσει της οποίας οι αρμόδιοι οριοθέτησαν την ελληνοσινική σχέση και συγκεκριμένα την παρουσίαση της σχέσης ως αυτής δύο 'στρατηγικών εταίρων.' Περαιτέρω, η εξέταση εστιάζει στον κατ' εξοχήν τομέα στον οποίο δημιουργήθηκαν προσδοκίες στο ελληνικό έδαφος μετά την υπογραφή διμερών συμφωνιών τα τελευταία χρόνια, δηλαδή την εμπορική και οικονομική συνεργασία. Έτσι μελετώνται τρεις τομείς που προβλήθηκαν ως οι πιο υποσχόμενοι: οι συμφωνίες παραχώρησης λιμένων, ο τουρισμός και η προώθηση εξαγωγών. Και στις τρεις περιπτώσεις, διερευνάται ο βαθμός στον οποίο η πρόσληψη την

οποία προσέδωσε η ελληνική ηγεσία, εν τέλει χαρακτήρισε την εικόνα που πρόβαλε η κινεζική πλευρά στην πράξη, δηλαδή ο βαθμός στον οποίο αντικατόπτρισε ρεαλιστικά δεδομένα και επηρέασε την πορεία των σχέσεων και για τις δύο πλευρές.

Στο πλαίσιο της ανάλυσης, αντιπαρατίθενται οι πολυπλοκότητες που χαρακτηρίζουν την ανάπτυξη και διεθνή πολιτική της Κίνας και η ανταπόκριση της διεθνούς κοινότητας σε αυτές, με τις ανασφάλειες που διέπουν τη χάραξη αυτόνομης πολιτικής από μικρά κράτη. Η ανάλυση αυτή αναδεικνύει, έτσι, γενικότερους προβληματισμούς στις ισορροπίες δυνάμεων στο μεταψυχροπολεμικό γίγνεσθαι, αλλά και το ρόλο των κυβερνήσεων στις διακρατικές εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές εντός του διεθνούς πλαισίου του ελεύθερου εμπορίου που επικράτησε.

Λέξεις κλειδιά

Ελλάδα και Κίνα, πρόσληψη, στρατηγική συμφωνία, τουρισμός, αποκρατικοποίηση λιμένων, εξαγωγές.

Abstract

Representations of China and the Orient in the western mentality have traditionally been fueled by prejudice and discrepancy. The rapid development of China further fueled numerous conflicting theories and misperceptions. Chinese foreign policy indeed poses unique challenges due to the contradictions surrounding modern China. This thesis explores Greek perceptions of China between 2004 and; main focus is to examine the extent to which preconceived perceptions, lack of information and cultural differences tampered with the Greek efforts foster stronger relations with China. Intercultural differences in economic negotiations, and known facts about the Chinese foreign policy are compared to the interpretation of the transactions in the Greek state. The realistic dimensions and limitations of the Chinese bilateral relations with EU member-states are highlighted and contrasted to the Greek expectations.

The period was important because both sides expressed an interest to form closer ties, without however, having a formed a clear image of potential fields of cooperation or potential opportunities. As such initial contacts and attempts reflected their preconceived perceptions of each other rather than concrete targets. At the same time, the breakout of financial crisis tested Europe's relationship with China, as all crisis-stricken states turned to the rising power for support. In this framework, Greek images appeared to be embedded in a monolithic model of protective relationships between strong powers and small states. The expectations from China in terms of investments and economic deals appeared to be overly ambitious, suggesting extraordinariness in the case of Greece among EU member-states. Actual understanding of the Chinese economy appeared to be scarce; most attempts to attract investments were unfounded, while in the few ventures that proved to succeed, interpretation of the success was often misleading.

The first part of the thesis gets to grips with the abstract nature of the 'strategic partnership' the two sides concluded in 2006. The main part of the thesis focuses on the negotiations and transactions that transpired in the three areas of interest: investment attraction, trade promotion and tourism. Special reference is made on the single significant FDI agreement reached, evaluating the main factors that drove Chinese interest and contrasting those to the contradictory interpretations of the agreement inside Greece.

The analysis attempts to demonstrate that frequent interaction and a small improvement relations brought about a cognitive transformation yet limited. It is in fact suggested that while pre-existing images of China were challenged, weaknesses in understanding. This perseverance of preconceived notions is seen as primarily rooted on lack of internal cohesiveness that clouds the country's foreign economic policy as a total.

Keywords

Greece and China, perception, strategic partnership, exports, tourism, port privatization

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο στόχος της παρούσας διατριβής είναι να ερευνήσει τις ελληνοσινικές σχέσεις από την άποψη της συνδιαλλαγής εθνικών εικόνων μεταξύ των αρμοδίων ηγεσιών και οργανισμών που συμμετέχουν στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής. Η διατριβή αποσκοπεί στην εξακρίβωση του τρόπου με τον οποίο η πρόσληψη της Κίνας, όπως την προσδίδουν οι αρμόδιοι φορείς στην Ελλάδα, επηρέασε τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής και την πορεία των διμερών σχέσεων γενικότερα. Εστιάζει στην περίοδο από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας και μετά, οπότε οι σχέσεις με την Κίνα εμφανίζονται με ιδιαίτερη βαρύτητα στην ελληνική επικαιρότητα, μέχρι και τα πρώτα χρόνια μετά το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης χρέους, κατά τη διάρκεια των οποίων εκφράστηκαν έντονες προσδοκίες για άμεσα οικονομικά οφέλη από τη συνεργασία με την Κίνα. Η έρευνα επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στην τροφοδότηση εικόνων μεταξύ των δύο κρατών συνολικά, καθότι αναπόσπαστο τμήμα για την κατανόηση της ελληνικής πρόσληψης της Κίνας (κύριο αντικείμενο της διατριβής) αποτελούν οι εικόνες που προβάλλει το κινεζικό κράτος, οι οποίες εν μέρει εξαρτώνται από τη δική του πρόσληψη της Ελλάδας. Ο προσδιορισμός των βασικών παραμέτρων της πρόσληψης και κυρίως, της συμβολής της προσδιδόμενης πρόσληψης στην πορεία των σχέσεων, αναδεικνύει επιπλέον, τις διαφορετικές προοπτικές και δυνατότητες συνεργασίας που προσφέρουν οι αντιφατικές εικόνες. Έτσι διευκολύνεται και η διακρίβωση των περιστάσεων όπου βασικά ρεύματα που έχουν ορίσει τη δυτική σκέψη, όπως και δυσκολίες στην πληροφόρηση, έχουν αποτελέσει παράγοντες αδυναμίας για τη δημιουργία καθαρής εικόνας, με σύνηθες αποτέλεσμα η πολιτική που χαράζουν τα κράτη, να διαμορφώνεται βάσει απλοϊκών ερμηνειών ή των ερμηνειών που απλά αρμόζουν στις περιστάσεις. Ταυτόχρονα όμως, μέσω αυτής της προσέγγισης οριοθετούνται οι προοπτικές των σχέσεων και οι περιορισμοί που προβάλλουν οι ισορροπίες δυνάμεων στο διεθνές περιβάλλον, καθώς και οι εσωτερικοί μηχανισμοί των δύο κρατών στις δυνατότητες που διανοίγονται.

Τα χρονικά όρια της περιόδου που εξετάζεται συνέπεσαν με μία στροφή στις ελληνοσινικές σχέσεις. Συγκεκριμένα, κατά τις αρχές της περιόδου παρατηρήθηκε στροφή στην ευρωπαϊκή πολιτική της Κίνας, η οποία μέχρι τότε επικεντρωνόταν στη σχέση με την ΕΕ, και ανάπτυξη εντονότερων επαφών με τα κράτη-μέλη. Την ίδια εποχή, σύμφωνα με τη ρητορική μελών της κυβέρνησης που είχε μόλις αναλάβει έργο,

η ελληνοσινική σχέση εμφανίζεται να αποτελεί παράμετρο, η οποία λαμβάνεται υπόψη στην χάραξη της ελληνικής πολιτικής. Ως δεδομένο, αυτό προβλήθηκε έντονα στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο η ελληνική κυβέρνηση επεδίωξε να συνάψει συμφωνία στρατηγικής σχέσης με την κυβέρνηση του Πεκίνου (συμφωνία που τελικά υπογράφηκε τον Φεβρουάριο του 2006). Έκτοτε, η ρητορική των αρμοδίων διαδοχικών κυβερνήσεων άρχισε να αντικατοπτρίζει μια νέα, πολλά υποσχόμενη περίοδο για τις ελληνοσινικές σχέσεις. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από την έντονη προβολή πολυάριθμων επισκέψεων επίσημων από και προς τις δύο χώρες, με ταυτόχρονη υπογραφή μνημονίων συνεργασίας. Στις σχέσεις με την Κίνα αποδόθηκε η προσδοκία μέγιστων οφελών, κυρίως στους τομείς των εξαγωγών, του τουρισμού και των επενδύσεων στην Ελλάδα από κινεζικές εταιρείες. Ορόσημο και ταυτόχρονα τεκμήριο για την πρόοδο στη σχέση αποτέλεσε η υπογραφή της σύμβασης παραχώρησης του ΟΛΠ στην κινεζική εταιρεία Cosco Pacific Ltd, μετά την διεξαγωγή πλειοδοτικού διαγωνισμού. Το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης χρέους κατέδειξε ότι η κυβερνητική πρόσληψη είχε ριζώσει στην ελληνική κοινωνία, καθώς όλες οι πολιτικές παρατάξεις και εκπρόσωποι του ιδιωτικού τομέα εξέφρασαν προσδοκίες για άμεση προσφορά οικονομικής ρευστότητας προς την Ελλάδα από την Κίνα, σε συνδυασμό ή και αντί των Ευρωπαίων εταίρων της Ελλάδας. Το γεγονός χαρακτηρίστηκε ως ανησυχητικό σε ξένα δημοσιεύματα. Ωστόσο, η κινεζική ανταπόκριση στις ελληνικές εκκλήσεις για βοήθεια υπήρξε καταλυτική στο να δημιουργηθεί μία πιο ρεαλιστική βάση των προοπτικών των σχέσεων, και κυρίως των περιορισμών στις μεγάλες ελληνικές προσδοκίες.

Προς τα τέλη της περιόδου, με την τρίτη αλλαγή κυβέρνησης στην Ελλάδα, άρχισε να διαφαίνεται μία συνειδητοποίηση των πολύ βασικών ορίων και δυνατοτήτων της σχέσης. Άρχισε να εγκαταλείπεται η προσέγγιση μίας πολυσχιδούς σχέσης, και από ελληνικής πλευράς να αποδίδεται ξεκάθαρη έμφαση στην προώθηση εμπορικών σχέσεων και προσέλκυση κινεζικών επενδύσεων, σε αντιπαράθεση με την έντονη προβολή της Κίνας ως στρατηγικού εταίρου και απόπειρα διαμόρφωσης πιο στενής σχέσης σε όλους τους τομείς. Μετά από αρχικές αποτυχημένες προσπάθειες για αγορά ελληνικών ομολόγων από την κινεζική κυβέρνηση, εγκαταλείφθηκαν οι προσπάθειες αναζήτησης ωμής “βοήθειας” από την Κίνα στην επίλυση της ελληνικής κρίσης χρέους στο όνομα της στρατηγικής σχέσης των δύο πλευρών. Η επίσημη προώθηση εξαγωγών άρχισε κατά κύριο λόγο να επικεντρώνεται στις κατηγορίες προϊόντων τα οποία

απέδιδαν με μικρότερες προσπάθειες, μόνο σε νέες κατηγορίες. Από αυτή την οπτική γωνία, η περίοδος που εξετάζεται, ορίστηκε ως “δοκιμαστική” κατά την οποία εξετάστηκαν τα όρια των σχέσεων (και κυρίως της στρατηγικής σχέσης που συμφωνήθηκε στην αρχή της περιόδου), και αποτιμήθηκαν ελληνικές αποφάσεις που είχαν ληφθεί βάσει προσχηματισμένων εικόνων. Ανάλογα με την αποτίμηση ορισμένων ελληνικών προσπαθειών, αναπροσαρμόστηκε η πρόσληψη που καθόρισε την ελληνική προσέγγιση της Κίνας κατά την επόμενη περίοδο. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι οι αλλαγές αυτές ήταν μικρού μεγέθους, και σε καμία περίπτωση δεν εννοείται ότι η ελληνική στρατηγική πέρασε σε φάση ωρίμανσης συγκριτικά με διεθνή δεδομένα. Βέβαια, παρότι οι απαντήσεις επικεντρώνονται στην συγκεκριμένη περίοδο, ορισμένα τμήματα της ερευνητικής δουλειάς αφιερώθηκαν στην πορεία των σχέσεων αλλά και της συνδιαλλαγής εικόνων ανάμεσα στις δύο πλευρές καθ’ όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, της οποίας οι συνέπειες “αγγίζουν” ακόμα τις σχέσεις της Κίνας με το δυτικό κόσμο. Επίσης, μικρό τμήμα αφιερώθηκε στο διάστημα που ακολούθησε την υπό εξέταση περίοδο, καθώς, η συνδιαλλαγή εικόνων σε αυτό σταδιακά άρχισε να καθορίζεται από μεγαλύτερη ωριμότητα, καθώς και πιο ρεαλιστική αποτίμηση δυνατοτήτων. Επιπλέον, γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό το διάστημα επιτρέπουν μία πρώτη αποτίμηση της συνδιαλλαγής εικόνων κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση χρονικής περιόδου.

Τρεις βασικές υποθέσεις διέπουν τη διατριβή. Η βασική υπόθεση είναι ότι η πρόσληψη της Κίνας, βάσει της οποίας χαράχθηκε η ελληνική πολιτική, βασίστηκε σε πολύ περιορισμένη γνώση και κατανόηση της Κίνας και μάλιστα τονίστηκε μια μονομερής εικόνα της Κίνας ως κράτους με τεράστιες δυνατότητες οι οποίες θα μπορούσαν να αντιστοιχηθούν τόσο σε στρατηγικές όσο και σε οικονομικές ανάγκες της Ελλάδας. Παρότι υποστηρίζεται ότι η αδυναμία κατανόησης της Κίνας θα μπορούσε να ερμηνευθεί στα πλαίσια της γεωγραφικής και πολιτισμικής απόστασης των δύο κρατών, καθώς και των αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν την κινεζική πραγματικότητα, ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στο γεγονός ότι στην Ελλάδα παρατηρήθηκε τεράστια ακαμψία στην αντιμετώπιση των κενών πληροφόρησης (και κυρίως στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών και μέσων). Έτσι, βασική παράμετρος της υπόθεσης αυτής είναι ότι στην περίπτωση της Ελλάδας, η έλλειψη κατανόησης πηγάζει από ένα γενικότερο υστέρημα γνώσεων όπως και αδυναμίας των περισσότερων αρμοδίων οργανισμών να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του διεθνούς

οικονομικού περιβάλλοντος (με εξαιρέσεις συγκεκριμένους οργανισμούς και επιχειρήσεις).

Η δεύτερη υπόθεση είναι ότι στα πλαίσια προώθησης κατ' ουσίαν οικονομικής και όχι πολιτικής σχέσης με όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, οι τακτικές που υιοθέτησαν οι Κινέζοι αρμόδιοι υπήρξαν αντίστοιχα επιχειρηματικές. Κατ' επέκταση η ερμηνεία τους βάσει οικονομικών θεωριών συμβαδίζει με τη στάση που τηρήθηκε στην πράξη, γεγονός που δεν προκύπτει σε περίπτωση εφαρμογής πολιτικών θεωριών.

Η τρίτη υπόθεση, η οποία κινείται στα ίδια πλαίσια με την πρώτη, είναι ότι στον ελληνικό χώρο υποτιμήθηκε η γνώση και κατανόηση της Ελλάδας από την κινεζική πλευρά. Στις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για στενότερες επαφές και κυρίως για την προώθηση ελληνικών εξαγωγών και προσέλκυση επενδύσεων, υποτιμήθηκε η έλλειψη γνώσεων για την Ελλάδα στην Κίνα. Αντιθέτως κυριάρχησε η πεποίθηση ότι οι κινέζικες αναφορές επί του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού αποδείκνυαν επαρκή γνώση του, χωρίς να γίνεται ευρέως κατανοητό το γεγονός ότι, ούτως ή άλλως, η γνώση του παρελθόντος δε συνεπάγεται γνώση βασικών χαρακτηριστικών της νεότερης Ελλάδας, ευνοϊκών για την απόδοσή της σε επιθυμητούς τομείς. Το σύγχρονο ελληνικό κράτος δεν καθίσταται προσιτό, γεγονός που δρα καταλυτικά στη μη προώθηση ελληνικών προϊόντων.

Μια περαιτέρω βασική θεώρηση που διέπει και τις τρεις παραπάνω υποθέσεις, είναι ότι καθοριστική στην πρόσληψη της Κίνας που τόσο διαμόρφωσε όσο και προσέδωσε η ελληνική ηγεσία, ήταν η έλλειψη εξωστρέφειας στην οικονομική πολιτική του ελληνικού κράτους γενικότερα. Για την ακρίβεια, στέκεται αδύνατο να διαχωριστεί κατά πόσο η πρόσληψη της Κίνας βάσει της οποίας έπραξε η ελληνική ηγεσία υπήρξε αποτέλεσμα περιορισμένης κατανόησης των αναγκών χάραξης οικονομικής πολιτικής στο σημερινό διεθνές οικονομικό και εμπορικό πεδίο γενικά, ή της Κίνας ειδικά, θεωρείται ωστόσο, ότι το αποτέλεσμα είναι συνδυασμός των δύο.

Παρότι η ανάλυση δεν περιορίζεται στις οικονομικές σχέσεις, εκ των πραγμάτων, σημαντικό τμήμα της διατριβής αφιερώνεται στις υπάρχουσες και προσδοκώμενες οικονομικές συνδιαλλαγές, ενώ η εξέταση των ζητημάτων πραγματοποιείται υπό τη σκοπιά οικονομικών θεωριών και απόψεων. Η συγκεκριμένη μορφή προσέγγισης επιλέχθηκε καθότι έχει φανεί ότι από το 2004 και μετά τουλάχιστον, οπότε θεωρείται ότι οι κινεζικές κυβερνήσεις εγκατέλειψαν τις βλέψεις για σύναψη στρατηγικής σχέσης με την ΕΕ και άρχισαν να προωθούν διμερείς σχέσεις

με τα κράτη-μέλη για τη σύναψη συμφερουσών οικονομικών συμφωνιών, η εφαρμογή οικονομικών θεωριών συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση βασικών πολιτικών επαφών. Ταυτόχρονα, στην ελληνική πλευρά, σταδιακά, η επίλυση των οξυμένων οικονομικών δυσκολιών του κράτους αποτέλεσε σαφή προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής. Βασικό συμπέρασμα της αρχικής έρευνας αποτέλεσε πλέον η άποψη ότι οι πολιτικές σχέσεις ουσιαστικά υπήρξαν τυπικά υποστηρικτικές και απόλυτα αλληλένδετες με τις οικονομικές επαφές και διαπραγματεύσεις. Γενικά, οι πολιτικές σχέσεις της Κίνας με την Ευρώπη έπαψαν να μπορούν να διαχωριστούν από τις οικονομικές. Υποστηρίζεται ότι, συγκεκριμένα από την ελληνική πλευρά, ενώ αρχικά υπερτιμήθηκε η συμβολή των πολιτικών και πολιτισμικών επαφών στην ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων, σταδιακά, υποτιμήθηκαν ιδιαίτερα οι δυνατότητες που διάνοιγε η ανάπτυξη πολιτιστικών σχέσεων.

Η απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων εκτείνεται σε πέντε κεφάλαια.

Στα δύο πρώτα κεφάλαια περιγράφεται το τοπίο των σχέσεων και οριοθετούνται, όσο αυτό είναι δυνατόν, οι προοπτικές, οι δυνατότητες και οι τομείς συνεργασίας που προσφέρονται σε επίπεδο διμερών σχέσεων. Η σκιαγράφηση των προοπτικών πραγματοποιείται προσεγγιστικά με συγκριτική εξέταση των προτεραιοτήτων και των αναγκών των δύο πλευρών σε εθνικό όσο και διεθνές πεδίο, καθώς και της εξωτερικής πολιτικής των δύο πλευρών στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία.

Στο τρίτο, τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο, εξετάζεται η πορεία της συνδιαλλαγής εθνικών εικόνων στον κατ' εξοχήν τομέα στον οποίο δημιουργήθηκαν προσδοκίες στο ελληνικό έδαφος μετά την υπογραφή διμερών συμφωνιών τα τελευταία χρόνια, δηλαδή την εμπορική και οικονομική συνεργασία. Διερευνάται συγκεκριμένα σε βάθος η συνδιαλλαγή εικόνων στους τρεις βασικούς τομείς ενδιαφέροντος στις ελληνοσινικές επαφές, συγκεκριμένα στην παραχώρηση μέρους του λιμένα του Πειραιά στην κινεζική Cosco Pacific Ltd., στην ανάπτυξη κινεζικής τουριστικής κίνησης, και στην προώθηση ελληνικών εξαγωγών.

Αναλυτικότερα, το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί το εισαγωγικό μέρος και χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, στην εισαγωγή, αναλύεται η βασική θεωρία που διέπει τη διατριβή, και περιγράφεται ο συνδυασμός μεθοδολογικών εργαλείων που εφαρμόζονται και οι βασικές πηγές που προβάλλονται. Δεδομένου ότι η διατριβή εξετάζει την πρόσληψη και τη γενικότερη συνδιαλλαγή εικόνων στις ελληνοσινικές

συνδιαλλαγές, η θεωρία που διέπει τη διατριβή και τις βασικές υποθέσεις που διερευνώνται είναι ο κοντστρουκτιβισμός. Μέσω μίας σύντομης ανασκόπησης της θεωρίας, παρουσιάζονται τα βασικά ερωτήματα που περιβάλλουν τις συναλλαγέσεικόνων στις διεθνείς σχέσεις και τα ζητήματα που αναδεικνύει η ισορροπία δυνάμεων που προκύπτει από αυτές.

Στο δεύτερο μέρος αναλύεται η μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία είναι σχετικά απλή, παρότι εφαρμόζεται συνδυασμός μεθόδων καθότι ως εργαλεία αυτές αλληλοσυμπληρώνονται. Για την ακρίβεια, η προσέγγιση των επιμέρους ερωτημάτων πραγματοποιείται με σύγκριση της προσδιδόμενης πρόσληψης με διαθέσιμα δεδομένα και πραγματικότητες.¹ Η προσδιδόμενη πρόσληψη προσδιορίζεται από δηλώσεις αρμοδίων, δημοσιεύσεις στον τύπο ή και πραγματοποιημένες κινήσεις. Επιπλέον, για την προσέγγιση ορισμένων πραγματικοτήτων, ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στο βαθμό στον οποίο διαφορές πολιτισμικού υποβάθρου και νοοτροπίας δημιουργούν σύγχυση στην ερμηνεία δηλώσεων και κινήσεων. Για το σκοπό αυτό εφαρμόζεται το εργαλείο που εισήγαγε η οικονομική αναλύτρια E. Meyer. Η μέθοδος αυτή διευκολύνει την κατάταξη και ερμηνεία ορισμένων συμπεριφορών βάσει της νοοτροπίας και των πολιτισμικών καταβολών. Επίσης δίνει τη δυνατότητα εντοπισμού πιθανώς παραπλανητικών εικόνων σε διμερείς συναλλαγές και διαπραγματεύσεις με μέτρηση “της απόστασης” που προκαλούν πολιτισμικές διαφορές των δύο εμπλεκομένων μερών σε συγκεκριμένες συμπεριφορές. Διερευνώντας, έτσι, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εντοπίζονται στην περίπτωση της Κίνας και επιτρέπουν την εξιχνίαση περιπτώσεων στις οποίες οι διαφορές μεταξύ των δύο εμπλεκομένων μερών μπορούν να οδηγήσουν σε σύγχυση. Τέλος, η αποτίμηση της επίδρασης της συνδιαλλαγής εικόνων στην πορεία των σχέσεων, πραγματοποιείται με εντοπισμό των βασικών αξιωμάτων που αντικατοπτρίζονται στα πεδία πρόσληψης: γνωστικό, αξιακό (σε ορισμένα σημεία γίνεται διάκριση σε αξιακό και συμπεριφορικό), στα οποία σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι συντελείται η συνδιαλλαγή εθνικών εικόνων στις διακρατικές σχέσεις.

Στο τρίτο μέρος εξετάζονται οι πολυπλοκότητες που χαρακτηρίζουν την ανάπτυξη και διεθνή πολιτική της Κίνας και η ανταπόκριση της διεθνούς κοινότητας

¹ Η διάκριση παραπέμπει στο διαχωρισμό μεταξύ απτών δεδομένων όπως τα στατιστικά του διμερούς εμπορίου και καταγεγραμμένες τουριστικές αφίξεις, και συμπεράσματα που προκύπτουν από πιο υποκειμενικές πηγές, όπως συνεντεύξεις ή δευτερεύουσες πηγές, κυρίως αναλύσεις πάνω στις εύρο-σινικές σχέσεις.

σε αυτές. Εντοπίζονται οι αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν το κινεζικό κράτος στις μέρες μας και συνεπώς οι δυσκολίες διαμόρφωσης ξεκάθαρης εικόνας της Κίνας βάσει των συμπερασμάτων που έχουν προκύψει από πολυάριθμες ερευνητικές δουλειές τα τελευταία χρόνια. Επιπλέον, πραγματοποιείται συνοπτική περιγραφή των βασικών ζητημάτων τα οποία προβάλουν προηγούμενες ερευνητικές εργασίες πάνω στην ευρωπαϊκή πρόσληψη της Κίνας και την επίδρασή της στην πορεία των σχέσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της διατριβής εξετάζεται η προσέγγιση των δύο πλευρών κατά την έναρξη της περιόδου που μελετάται και προσδιορίζονται, όσο αυτό είναι δυνατόν, κύρια χαρακτηριστικά της πρόσληψης που προβλήθηκε στον ελληνικό χώρο. Κυρίως διερευνώνται οι βασικές προκατασκευασμένες προσλήψεις και προσδοκίες που σχηματίστηκαν κατά την περίοδο του πλησιάσματος των δύο πλευρών, ο βαθμός στον οποίο επαληθεύθηκαν και σημεία του πλησιάσματος, στα οποία διαφορές νοοτροπίας οδήγησαν σε παρερμηνείες από ελληνικής πλευράς. Σε πρώτο επίπεδο παρουσιάζονται συνοπτικά οι βασικές αλλαγές στην ευρωπαϊκή πολιτική της Κίνας που οδήγησαν σε αύξηση ενδιαφέροντος για τη σύναψη στενότερων σχέσεων με τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη, και η ελληνική συμβολή στην ενθάρρυνση του ενδιαφέροντος αυτού που πρόκυψε ως αποτέλεσμα της αλλαγής κυβέρνησης στην Ελλάδα. Επιπλέον, πραγματοποιείται μία μικρή σύνοψη της πορείας των επαφών κατά τη διάρκεια της περιόδου, συγκριτικά με την πορεία των επαφών κατά τις δύο δεκαετίες που είχαν προηγηθεί. Η σύγκριση αυτή αναδεικνύει ότι παρά τον αναπροσδιορισμό των προθέσεων και από τις δύο πλευρές, σε λίγους τομείς στους οποίους πληρούνταν οι προδιαγραφές, παρουσιάστηκε πράγματι δυνατότητα προώθησης μεγαλύτερης συνεργασίας. Κατά τ' άλλα φάνηκε μία αρχική αδυναμία αξιοποίησης των δυνατοτήτων που διανοίγονταν.

Περαιτέρω, στα πλαίσια της ανάλυσης ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις πιο ασαφείς παραμέτρους βάσει των οποίων οι Έλληνες αρμόδιοι οριοθέτησαν την ελληνοσινική σχέση. Η πρώτη παράμετρος που εξετάζεται αναφέρεται στην καλλιέργεια προσδοκιών ότι η “μακροχρόνια φιλία Ελλάδας και Κίνας”, σύμφωνα με δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών και των δύο πλευρών, η οποία πηγάζει από τον αμοιβαίο σεβασμό στη μακρά πολιτιστική κληρονομιά των δύο κρατών, θα ευνοούσε τις προοπτικές των σχέσεων σε οικονομικό και στρατηγικό πεδίο, και τη σχέση με την Ελλάδα συγκριτικά με τα άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ. Η εξέταση αυτή, πέραν των συγκριτικών στοιχείων όσον αφορά την κινεζική προσέγγιση των κρατών-μελών,

διερευνά εάν η πρόσληψη της Ελλάδας υπό το πρίσμα την παράλληλης πορείας κατά την αρχαιότητα, παρότι επιφανειακά θετική, συγκριτικά με το αποικιοκρατικό παρελθόν που σκιάζει την παραδοσιακή πρόσληψη πολλών κρατών-μελών της ΕΕ, στην ουσία αποκρύπτει την απουσία ουσιαστικών οικονομικών σχέσεων. Η εξέταση αναδεικνύει βασικά κοινά χαρακτηριστικά του κινεζικού ενδιαφέροντος με τη γενικότερη ευρωπαϊκή πολιτική της Κίνας, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την προβαλλόμενη διαφορετικότητα. Από ελληνικής πλευράς, ωστόσο, το αντίστοιχο ενδιαφέρον προέκυψε από την επιθυμία της κυβέρνησης για διεύρυνση των σχέσεων με αναπτυσσόμενες αγορές. Ωστόσο, η επιθυμία αυτή δε συνοδεύτηκε από αντίστοιχη διερεύνηση των προοπτικών στην περίπτωση της Κίνας.

Η δεύτερη παράμετρος η οποία εξετάζεται είναι η παρουσίαση της σχέσης ως αυτής δύο “στρατηγικών εταίρων,” και οι βασικές εικόνες που πρόβαλε η ηγεσία σε συνάρτηση με τις προοπτικές των ελληνοσινικών σχέσεων διαχρονικά λόγω αυτής. Η ανάλυση, έτσι, εστιάζει στις βάσεις και τη σημασία που αποδόθηκε στη σύναψη στρατηγικής συμφωνίας στον ελληνικό χώρο, με το περιεχόμενο της συμφωνίας που υπογράφηκε. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις ελληνικές προσδοκίες κινεζικής στήριξης στα πλαίσια της κρίσης χρέους στην Ελλάδα. Μάλιστα, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο, οι διαφορετικές εμπειρίες στην εξέλιξη των δύο κρατών δημιούργησαν εκ των πραγμάτων βάσεις για διαφορετικές βλέψεις από την σύναψη στρατηγικής συμφωνίας. Η εξέταση της κινεζικής στάσης εστιάζει στις αποκλίσεις που προκύπτουν μεταξύ της διακηρυγμένης πρόσληψης και την ουσιαστική στάση σε επίπεδο χάραξης εξωτερικής πολιτικής και στις αντιφατικές απόψεις που απορρέουν από τη θεωρητική αξιολόγηση των προοπτικών της ευροσινικής σχέσης διαχρονικά. Από την ανάλυση αυτή διαφαίνεται ότι από τη μία, οι ελληνικές βλέψεις στα πλαίσια της περιόδου που εξετάστηκαν μετριάστηκαν, ενώ ο προσδιορισμός της “στρατηγικής σχέσης” τοποθετήθηκε σε πιο ρεαλιστικές βάσεις (και μάλιστα έπαψε να γίνεται επίκλησή της με την ίδια, μεγάλη συχνότητα). Παρά ταύτα, η ελληνική πρόσληψη εξακολούθησε να χαρακτηρίζεται από αδυναμίες και κενά πληροφόρησης, γεγονός το οποίο μπορεί να αποδοθεί σε αδράνεια και ως συνέπεια συγκεκριμένων προτεραιοτήτων στην εσωτερική πολιτική.

Στα επόμενα δύο κεφάλαια της διατριβής, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στις ιδιαιτερότητες της Κίνας, και το βαθμό στον οποίο έγιναν ορατές από Έλληνες αρμοδίους.

Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στις προσπάθειες πρόσβασης στην κινεζική αγορά και την προώθηση ελληνικών εξαγωγών, η οποία αποτέλεσε διαχρονικά βασικό στόχο της κινεζικής πολιτικής της Ελλάδας, και επικεντρώνεται σε τρία βασικά χαρακτηριστικά που κυριάρχησαν στην ελληνική πρόσληψη: πρώτον, η πεποίθηση ότι συγκεκριμένα ελληνικά προϊόντα θα σημείωναν υψηλές αποδόσεις στην κινεζική αγορά, δεύτερον, η απόδοση διαχρονικότητας στις κινεζικές καταναλωτικές τάσεις, και τρίτον, η διαχρονική προβολή της σημασίας των πολιτικών συμφωνιών σε επίπεδο διμερών συναλλαγών μεταξύ της Ελλάδας και της Κίνας. Τα βασικά δεδομένα με τα οποία αντιπαρατίθεται η ελληνική πρόσληψη, είναι τα αριθμητικά και στατιστικά στοιχεία του διμερούς εμπορίου που έχει καταγράψει η ΕΣΥΕ, και έρευνες αγοράς που πραγματοποίησαν Έλληνες αρμόδιοι στο κινεζικό έδαφος. Μέσω της ανασκόπησης της πορείας των εμπορικών σχέσεων τα τελευταία χρόνια εξετάζεται σε ποιο βαθμό δικαιώθηκαν οι κυβερνητικές εκτιμήσεις για την αποδοτικότητα ορισμένων προϊόντων και, κυρίως, κατά πόσον η αποδοτικότητα των σχέσεων σε πρακτικό επίπεδο αντικατοπτρίζεται στις αντίστοιχες εικόνες της κυβερνητικής ρητορικής που κυριάρχησαν για μεγάλο μέρος της περιόδου. Εξετάζονται επίσης καταγεγραμμένες πραγματικότητες πάνω στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κινεζικής αγοράς, και βασικά στοιχεία αναφορικά με τις εμπορικές σχέσεις της Κίνας με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ. Με τη βοήθεια της σύγκρισης αυτής, η ανάλυση αποπειράται να διαλευκάνει, το επίπεδο αναγνώρισης και κατανόησης βασικών χαρακτηριστικών της κινεζικής κατανάλωσης εισαγόμενων προϊόντων και να κατατάξει τη θέση της Ελλάδας ως τόπο προέλευσης εξαγωγών στην κινεζική πρόσληψη. Έτσι, πέραν της επιρροής της πρόσληψης στη στρατηγική προώθησης των ελληνικών εξαγωγών αυτής καθ'αυτής, η ενότητα πραγματεύεται τους προβληματισμούς που αφορούν το ρόλο των κυβερνήσεων στις διακρατικές εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές εντός του διεθνούς πλαισίου του ελεύθερου εμπορίου που επικρατεί στις μέρες μας, κι εξετάζει το βαθμό στον οποίο οι αρμόδιοι για τη χάραξη ελληνικής εξωτερικής πολιτικής επέδειξαν τη διορατικότητα και εμπειρία που απαιτεί η χάραξη στρατηγικής διείσδυσης σε μία τόσο περίπλοκη, μολονότι μεγάλη, αγορά.

Το τέταρτο κεφάλαιο εξετάζει τις προσπάθειες για την προώθηση του τουρισμού. Στην περίπτωση αυτή, τα δεδομένα που εκφράζουν τουριστικές τάσεις και προτιμήσεις είναι εκ των πραγμάτων ιδιαίτερα ρευστά και χαρακτηρίζονται από συνεχείς μεταλλάξεις. Ωστόσο, είναι η απουσία σταθερών δεδομένων και σημαντικών

αποτελεσμάτων μέχρι και τα τέλη της περιόδου που εξετάζεται, η οποία ουσιαστικά αποσαφηνίζει τη συνδιαλλαγή εικόνων, όπως αντίστοιχα η διαφοροποίηση των τάσεων που άρχισαν να εμφανίζονται σε σχέση με τις ελληνικές προβλέψεις. Παρά την έλλειψη σταθερών δεδομένων, εντοπίζονται βασικές πραγματικότητες οι οποίες, παρότι από την φύση τους υποκειμενικές και πιθανώς μεταλλασσόμενες, αποτελούν βάσιμο μέτρο σύγκρισης της ελληνικής πρόσληψης. Οι πραγματικότητες αυτές γεννούν βασικά ερωτήματα όσον αφορά την κατανόηση των κινεζικών ιδιαιτεροτήτων στον συγκεκριμένο χώρο, τη σύνθεση της διαθέσιμης πληροφορίας και την επιλεξιμότητα εικόνων στη σύνθεση της ελληνικής πρόσληψης.

Ενώ στο συγκεκριμένο τομέα πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες, ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται πέραν της πληροφόρησης η οποία επιδιώχθηκε, στην κατανόηση των προκλήσεων που προβάλλει ο κινεζικός τουρισμός και την προσαρμοστικότητα που απαιτεί η προσέλκυση ρευμάτων. Έτσι, καταρχήν εξετάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής τουριστικής ανάπτυξης και οι προκλήσεις που προβάλλει. Η ελληνική πρόσληψη αναλύεται σε δύο χωριστά μέρη, πρώτον με γνώμονα τις πηγές γνώσης και πληροφόρησης που ήταν διαθέσιμες και το βαθμό αξιοποίησής τους, και, δεύτερον, συγκριτικά με τη στρατηγική που ακολουθούν τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Επιπλέον διερευνάται ο βαθμός στον οποίο, στα πλαίσια χάραξης της ελληνικής πολιτικής προσέλκυσης τουριστών, αποδόθηκε ιδιαιτερότητα σε κινεζικές τουριστικές τάσεις. Η κινεζική τουριστική συμπεριφορά υπήρξε αντίστοιχη με τις τάσεις που καταγράφονται για αυτήν διεθνώς, παρότι σε γενικές γραμμές οι Έλληνες αρμόδιοι επέδειξαν έλλειψη ενδιαφέροντος για τις κινεζικές ιδιαίτερες ανάγκες που καθορίζουν την τουριστική τους προτίμηση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η συμφωνία παραχώρησης των προβλητών II και III στην Cosco Pacific Ltd. (η πρώτη εκ των δύο παραχωρήσεων), η οποία υπήρξε και η μόνη κινεζική επένδυση που πραγματοποιήθηκε εντός της εξεταζόμενης περιόδου και γενικότερα η μοναδική σημαντικού ύψους οικονομική συνδιαλλαγή. Υπό αυτή την έννοια χρωμάτισε τις ελληνοσινικές σχέσεις. Η μοναδικότητα της συμφωνίας εξετάζεται τόσο από κινεζικής όσο και από ελληνικής πλευράς. Έτσι, πέραν των ερωτημάτων που καθαυτό προκύπτουν επί της συμφωνίας, προσεγγίζεται η συμβολή της συμφωνίας στην κατανόηση των βασικών παραμέτρων που απαιτείται να πληρούνται και από τις δύο πλευρές για την αποτελεσματική προσέλκυση επενδύσεων

και την αποτελεσματική ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων από επίπεδο κοινά αποδεκτών ιδεών.

Η προσέγγιση διαφοροποιείται ελαφρώς από τα προηγούμενα κεφάλαια, υπό την έννοια ότι σημαντικός όγκος των δεδομένων που εξετάζονται αφιερώνεται στην κατανόηση των ελληνικών κινήτρων που ώθησαν στην παραχώρηση του λιμένα, καθώς και των βασικών λόγων που έκαναν την επιλογή επένδυσης στον Πειραιά ελκυστική. Έτσι, αφιερώνεται μικρό μέρος στην εξέταση κινεζικών ιδιαιτεροτήτων και στη συνάρτηση της πρόσληψης με την κινεζική διεθνή συμπεριφορά, ή με τα στοιχεία που προκύπτουν από την αρχική πορεία της σχέσης. Καταδεικνύεται ότι, στην συγκεκριμένη περίπτωση, οι κινεζικές ιδιαιτερότητες και αμφίπλευρες βλέψεις από την ελληνοσινική συνεργασία υπήρξαν δευτερεύουσας σημασίας. Από ελληνικής πλευράς διαφαίνονται κίνητρα και συλλογισμοί στο εσωτερικό που οδήγησαν στην παραχώρηση του λιμένα, ανεξάρτητα των χαρακτηριστικών του υποψηφίου αναδόχου, ενώ από πλευράς της κινεζικής εταιρείας δεν προκύπτουν διαφοροποιήσεις από αντίστοιχες εταιρείες άλλων εθνικοτήτων. Επίσης, προκύπτει ότι η προσέγγιση της Cosco υπήρξε προϊόν εμπειρίας, σαφούς κατανόησης των ρευμάτων και δυναμικών στο χώρο διεθνώς και γνώσης της δυναμικότητας της από την πλευρά της εταιρείας διαχείρισης και των εξωτερικών συμβούλων. Ωστόσο, η συμφωνία προβλήθηκε ως προϊόν της κινεζικής ευρωπαϊκής πολιτικής και τεκμήριο των προοπτικών που άνοιγαν οι ελληνοσινικές σχέσεις. Έτσι, αφενός η συγκεκριμένη συμφωνία διαφοροποιείται από άλλα ζητήματα που εξετάζονται υπό την έννοια ότι η προσδιδόμενη πρόσληψη εξυπηρετούσε συγκεκριμένους στόχους και δεν εκφράζει τις πραγματικές ελληνικές πεποιθήσεις και προσδοκίες, αφετέρου δε, αναδεικνύονται μέσω αυτής σαφώς οι προϋποθέσεις για την προώθηση των οικονομικών επαφών και την προσέλκυση επενδύσεων και κυρίως, η ανάγκη εγκατάλειψης της συχνά επιφανειακής προσέγγισης, η οποία συναντάται στις σχετικές ελληνικές προσπάθειες.

Όπως έχει προκύψει και από αντίστοιχες έρευνες σε άλλα κράτη, μέσω της εξέτασης της ελληνικής πρόσληψης της Κίνας, ορισμένα συμπεράσματα της όλης θεώρησης είναι ενδεικτικά της πολιτικοκοινωνικής πραγματικότητας και επικρατούσας νοοτροπίας. Έτσι, διαφαίνεται ότι την ελληνική πρόσληψη της Κίνας διέπουν ισορροπίες ισχύος που παραπέμπουν σε πιο παραδοσιακά- προστατευτικά- σχήματα σχέσεων και όχι στη μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα. Υπό αυτή την έννοια, η ελληνική πρόσληψη της Κίνας αντικατοπτρίζει εσωτερικές αδυναμίες και

ανάγκες καθώς και τις διευρωπαϊκές ισορροπίες δυνάμεων που διαμόρφωσε η χρηματοπιστωτική κρίση. Σε άλλο επίπεδο, διαφαίνεται, ότι παρά τις μεγάλες αδυναμίες που χαρακτηρίζουν την ελληνική προσέγγιση, η έντονη προβολή της υποσχόμενης φύσης της ελληνοσινικής σχέσης, οδήγησε στην καταβολή ορισμένων σημαντικών προσπαθειών, τόσο από κυβερνητικούς παράγοντες, όσο, κυρίως από εκπροσώπους του ιδιωτικού τομέα. Έτσι, κατέδειξε μία ανάγκη αλλά και δυνατότητα κινητοποίησης για την ανάπτυξη ελληνικής εξωστρέφειας.

Η διατριβή ολοκληρώνεται με επισημάνσεις ζητημάτων των οποίων η εξιχνίαση παρουσιάζει σημαντικές προκλήσεις, και κυρίως ερωτήματα που προβάλλουν την ανάγκη διερεύνησης σε βάθος της κινεζικής πρόσληψης της Ελλάδας, όπως την επιρροή στις κινεζικές εικόνες της έντονης πληροφόρησης για την Ελλάδα στα πλαίσια της ελληνικής οικονομικής κρίσης, η οποία μολονότι αρνητική, ανέδειξε το σύγχρονο ελληνικό κράτος σε πιο προσιτό απ' ότι η ανάπλαση του αρχαίου ιδεώδους, η οποία κυριαρχούσε μέχρι τότε στις κινεζικές εικόνες. Καταληκτικά, συνοψίζονται γενικά συμπεράσματα που προκύπτουν μέσω της ανάλυσης της πρόσληψης.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ

“Οι εικόνες των κρατών και η πρόσληψή τους είναι απαραίτητος παράγοντας στη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής, των διεθνών σχέσεων γενικότερα και στις διενέξεις μεταξύ κρατών ειδικότερα. Είναι αδύνατο να χτιστεί ή να διατηρηθεί μια σχέση ανάμεσα σε δύο κράτη χωρίς να υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα του ενός για το άλλο.”²

Πόσο εφικτό είναι το να έχουν τα κράτη καθαρή εικόνα το ένα για το άλλο; Όροι όπως η ‘εικόνα ενός κράτους’ αναπόφευκτα σκιάζονται από υποκειμενικότητα, αντιθέσεις και προκαταλήψεις. Η εικόνα ενός κράτους δεν ταυτίζεται με το πραγματικό, καθώς διανοητικά δημιουργείται από σύνολα χαρακτηριστικών, δυνατοτήτων ή προθέσεων που αναφέρονται στο κράτος αυτό και που προκύπτουν τόσο από αληθή δεδομένα, όσο και από εκτιμήσεις, κατασκευές ή προβολές του ιστορικού παρελθόντος. Εξάλλου, και η ταυτότητα των κρατών μεταλλάσσεται ανάλογα με το εκάστοτε χρονικό και γεωπολιτικό πλαίσιο αλλά και προσδιορίζεται με βάση τις, επίσης διαδοχικές, προσδοκίες ή τη σκοπιμότητα του παρατηρητή. Κατά συνέπεια, η εικόνα ενός κράτους

² Hongshan, L. Zhao, H. (1988). *Image, perception and the making of U.S.- China Relations*, (p. 12). Lanham, Md.: University Press of America.

δεν μπορεί να είναι παρά ένας διανοητικός χώρος ταυτοποίησης, ο οποίος τροφοδοτείται από κοινωνικά ρεύματα και δυνάμεις καθώς και διαπολιτισμικές αντιθέσεις.

Ο τρόπος με τον οποίο προσλαμβάνονται οι εικόνες των κρατών από φορείς άλλων κρατών δημιουργεί ακόμα περισσότερες δυσκολίες στη δημιουργία ξεκάθαρης εικόνας. Πρόκειται, εν τέλει, για μια γνωστική διαδικασία προσδιορισμού ή κατηγοριοποίησης των κρατών από εσωτερικούς ή από εξωτερικούς παρατηρητές, η οποία στηρίζεται σε ένα σύνολο ή και ένα υποσύνολο εικόνων, οι οποίες συνήθως μορφοποιούν με βάση διαφορετικού λογικού τύπου εκτιμήσεις που συνάδουν με εμπειρίες, με το περιβάλλον αλλά και με τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις του παρατηρητή. Σύμφωνα με σχετικές έρευνες η διαδικασία της πρόσληψης εθνικών εικόνων συντελείται από τρία στοιχεία: α) το γνωστικό στοιχείο (epistemic component), δηλαδή τη γνώση και κατανόηση που υπάρχει για το άλλο κράτος, β) το αξιακό στοιχείο (affective component), δηλαδή τις αξίες που αποδίδονται στο άλλο κράτος και κατά συνέπεια την κατηγοριοποίηση και κατάταξή του ως πιο δυνατού, πιο αδύναμου ή ίσου, και γ) το συμπεριφορικό στοιχείο (active or behavioral component), δηλαδή τις προσδοκίες από το άλλο κράτος³. Μία περαιτέρω διάκριση που πρότεινε ο Α. Ηρακλείδης ήταν μεταξύ αξιακού (το οποίο μετράει την αξία και εκτίμηση) και του συναισθηματικού στοιχείου (το οποίο μετράει τα αισθήματα που προκαλούνται).⁴

Πέραν των τριών αυτών επιπέδων, οι απαιτήσεις της ομάδας στην οποία ανήκουν οι φορείς της πρόσληψης μπορεί να είναι καταλυτικής σημασίας,⁵ ή όπως τόνισε ο Isaacs, “το παράθυρο μέσα από το οποίο ο δέκτης έχει επιλέξει να δει τον κόσμο γενικά.”⁶

Οι διακρατικές σχέσεις χαρακτηρίζονται διαχρονικά από μια δυναμική διαδικασία τροφοδότησης εικόνων μεταξύ των κρατών. Η διαδικασία αυτή, ωστόσο, είναι ιδιαίτερα περίπλοκη, καθώς οι βασικές μεταβλητές που την καθορίζουν (δηλαδή ο πομπός και ο δέκτης μιας εικόνας) είναι ιδιαίτερα ασταθείς. Δέκτες εικόνων δεν είναι μόνο εξωτερικοί, αλλά συχνά αφορούν και την εσω-ομάδα του ίδιου του πομπού.

³ Scott, W. A. (1965). Psychological and social correlates of international images. In H. Kelman (ed.), *International Behavior* (p. 72). New York: Holt, Rinehart and Wilson, & Rekeach, M. (1975). *Beliefs, attitudes and values* p. 112-15. San Francisco: Jossey-Bass.

⁴ Ηρακλείδης, Α. (2011). *Ανάλυση και επίλυση συγκρούσεων: μία εισαγωγή*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

⁵ Russett, B. Starr, H. & Kinsela, D. (2006). *Global politics: The Menu for choice*. p. 163. Canada: Cengage Learning, (2nd Edition).

⁶ Isaacs, H.R. (1980). *Scratches on our minds: American views of China and India*. p. xiv. New York: M.E. Sharp Inc. (5th Edition).

Αντίστοιχα, οι δέκτες μιας εικόνας συχνά επανεκπέμπουν ή και ανακατασκευάζουν, ανάλογα με τις πολιτικές που θέλουν να προωθήσουν, τις εικόνες που προσλαμβάνουν. Τόσο η προβολή όσο και η πρόσληψη εικόνων θεωρούνται πλέον ως καθοριστικοί παράγοντες για την πορεία των διακρατικών σχέσεων. Η πλήρης κατανόηση της λειτουργίας του υπό εξέταση κράτους και, κατά συνέπεια, η ένταξή του σε ένα εννοιολογικό και θεωρητικό σύστημα κατανόησης της εξωτερικής πολιτικής έχει απασχολήσει, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ερευνητές από πολλές θεωρητικές σχολές. Διαφορετικές θεωρήσεις δίνουν διαφορετικές κατευθύνσεις. Η ανάγκη για δημιουργία καθαρής εικόνας κρατών κατά τη χάραξη εξωτερικής πολιτικής σκιαάζεται, για παράδειγμα, από την ανάλυση φαινομένων όπως η ξеноφιλία, η ξеноφοβία, ο ρατσισμός και πολιτικών όπως η προπαγάνδα και ο νεοσυντηρητισμός. Η συγκεκριμένη ανάλυση καθιστά εύκολα κατανοητό ότι, τόσο ο προσδιορισμός κοινωνικών αναγκών όσο και η φύση των πολιτικών που προωθούνται για την αντιμετώπισή τους, στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στη λανθασμένη πρόσληψη των εικόνων.

Τόσο στην προβολή εικόνων κρατών όσο και στην πρόσληψή τους από άλλα κράτη εμπλέκονται πολλοί παράγοντες. Προκύπτουν πολλά ερωτήματα, στα οποία δεν υπάρχει σταθερή απάντηση. Οι μέχρι τώρα θεωρητικές προσεγγίσεις και η ιστοριογραφία έχουν δείξει ότι, ανάλογα με τη φύση του ερωτήματος, ανάλογα με το συγκεκριμένο ιστορικό και γεωπολιτικό πλαίσιο καθώς και με τα κράτη που εμπλέκονται σ' ένα σύστημα σχέσεων, μπορούν να τεθούν διαφορετικά ερωτήματα που αναφέρονται σε διακριτές πειθαρχίες ή θεωρητικές κατευθύνσεις. Οι πιθανές απαντήσεις αναδεικνύουν διαφορετικά επίπεδα της ανάλυσης και εν τέλει, επιτρέπουν τρόπους διαχείρισης δια των οποίων αλληλοσυμπληρώνονται σε μεγάλο βαθμό.

Το γεγονός ότι οι εικόνες των κρατών συνδέονται κατά διαφορετικούς τρόπους με τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής εκ μέρους των ενδιαφερομένων είχε εντοπιστεί από πολύ νωρίς τόσο από την ιστοριογραφία των συρράξεων (οι περισσότεροι αναλυτές αναφέρουν μέχρι και την έμφαση του Θουκυδίδη στην πρόσληψη της εικόνας των αντιπάλων), την ανάλυση πολιτικών (χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αναλύσεις στρατηγικής του C. Clausewitz και του G. Simmel⁷ οι οποίοι τόνισαν τη

⁷ Clausewitz, Carl von. (2006). *On war* [ebook] Gutenberg: The Project Gutenberg. Ανακτήθηκε από: <http://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm>, (έλεγχος ιστοσελίδας 10-10-2009). & Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms* (ed. D. Levine). (p. 60). Chicago: Chicago University Press.

σημασία της αποστολής λανθασμένων εικόνων στα άλλα κράτη σε περίοδο πολέμου, ώστε να επιτυγχάνεται ο αιφνιδιασμός, ή οι πρώιμες μελέτες πάνω στην κρατική προπαγάνδα των E. Bernays και W. Lippmann και G. Le Bon⁸), όσο και από κοινωνιολογικές μελέτες.⁹ Η θεωρητική προσέγγιση του ρόλου των εικόνων και η ένταξή του σε ένα σύστημα θεωρητικών κανόνων ξεκίνησε την περίοδο που ακολούθησε το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και τις καταστροφές που αυτός είχε επιφέρει, δηλαδή μια περίοδο που όπως χαρακτήρισε ο E. Hobsbawm “οι άνθρωποι [...] αντιμέτωποι με φαινόμενα για τα οποία τίποτα στο παρελθόν δεν τους έχει προετοιμάσει, ψάχνουν ψηλαφητά να βρουν λέξεις για να ονοματίσουν το άγνωστο, ακόμα κι όταν δε μπορούν ούτε να το προσδιορίσουν, ούτε να το κατανοήσουν”.¹⁰ Έτσι, η θεωρητική κατανόηση των εικόνων ως παράγοντα των διακρατικών σχέσεων βρέθηκε μπλεγμένη στις διαφωνίες που χαρακτήρισαν τη θεώρηση της συμπεριφοράς των κρατών. Οι διαφωνίες αυτές περιστράφηκαν κυρίως γύρω από την αμφισβήτηση (ή αντίστοιχα την υπεράσπιση) της παράδοσης του ρεαλισμού, που είχαν εδραιώσει με τη δουλειά τους οι E. H. Carr, N. Spykman, H. Morgenthau. Τα βασικά ερωτήματα που προέκυψαν από την παραπάνω αντιπαράθεση ήταν σχετικά με την κατανόηση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και της χάραξης στρατηγικής από τις κρατικές ηγεσίες καθώς και γύρω από τη σημασία και τη βαρύτητα εσωτερικών (εθνικών) ή εξωτερικών ερεθισμάτων στις διαδικασίες αυτές.¹¹ Η προσέγγιση της σημασίας τόσο της πρόσληψης, όσο και της προβολής των εθνικών εικόνων, έγινε μέσα στο πλαίσιο της διερεύνησης των ερωτημάτων αυτών. Κατά συνέπεια οι αρχικές θεωρίες που προέκυψαν δεσμεύτηκαν από τη γενικότερη θεωρητική κατεύθυνση που επέλεξαν οι αναλυτές με στόχο την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων.

⁸ Le Bon, G. (1896). *The Crowd: A study of the popular mind*. UK: Kessihger Publishing Co. & Bernays, E. (1929). *Crystalizing Public Opinion*, Liveright, NYC: Ig publishing, & Lippman, W. (1929). *Public Opinion*., NYC: Brace & Company.

⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έρευνα, επί παραδείγματι, του Park, στην οποία ανέλυσε από κοινωνιολογική σκοπιά την αναφορά στην Κίνα ως yellow peril (Valier, C. (2004) *Crime and punishment in contemporary culture*, (p. 69). Oxon: Routledge.

¹⁰ Hobsbawm, E. (1995). *Εποχή των άκρων: Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991*. (μτφρ και επιμ. Β. Καπετανίδης, β' έκδοση, α' ανατύπωση). (σ. 369). Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1994).

¹¹ Προς αυτή την κατεύθυνση καθοριστική υπήρξε η δουλειά των Snyder, R. C. Bruck, H. W. Sapin, B. (1954). *Decision –making as an approach in the study of international politics*. US: Palgrave Macmillan, στην οποία οι παραπάνω αναλυτές προέβαλαν το επιχείρημα ότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων από τους αρχηγούς κρατών ήταν μια βασική παράμετρος στη διένεξη διακρατικών σχέσεων που οι μέχρι τότε θεωρίες των διεθνών σχέσεων είχαν παραβλέψει. Για τη γενικότερη περιγραφή των θεωριών που προτάθηκαν πάνω στη συστημική και θεωρητική ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων, μια καλή ανασκόπηση προσφέρει το άρθρο του Singer, J. D., (1961, October), The level of analysis problem in international relations world politics. *The International System: Theoretical Essays*, 14, 1, 77-92.

Συγκεκριμένα, η σημασία των εικόνων στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων αναγνωρίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950 από πρακτικά δύο διαφορετικές θεωρητικές κατευθύνσεις. Η πρώτη ήταν η θεωρητική γραμμή ανάλυσης και εξήγησης της διεθνούς πολιτικής την οποία διατύπωσαν το 1957 οι Harold και Margaret Sprout η οποία βασιζόταν στο psychological milieu, η οποία ερχόταν σε αντιπαράθεση με το operational milieu στο οποίο στηριζόταν ο ρεαλισμός. Σύμφωνα με τη θεωρία που διατύπωσαν οι Sprout, οι εικόνες που προσλαμβάνουν οι αρμόδιοι φορείς ενός κράτους από άλλα κράτη έχουν καταλυτική επιρροή στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Τα αίτια της επιρροής αυτής εντόπισαν στην ανθρώπινη φύση (ψυχολογία) των υπευθύνων των κρατών (σε αντίθεση με τη βασική αρχή του ρεαλισμού που αντιμετωπίζει τα κράτη ως αυτόχθονες, ορθολογικές οντότητες). Οι Sprout υποστήριξαν ότι:

“οι αρμόδιοι για τη λήψη αποφάσεων σε ένα κράτος συνδέονται με το εξωτερικό περιβάλλον μέσω εικόνων του περιβάλλοντος αυτού. Κατά συνέπεια οι αρμόδιοι φορείς δρουν βάσει της πρόσληψης τους του κόσμου, αλλά η πρόσληψη αυτή μπορεί να διαφέρει αισθητά από την πραγματική μορφή του κόσμου.¹² Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, το περιβάλλον και η πρόσληψη των αρμοδίων φορέων καθορίζονται από εθνικά στοιχεία, ενώ η στάση και η πολιτική που προκύπτουν από αυτά έχουν διεθνή χαρακτήρα.”

Με αυτή την προσέγγιση οι Sprout όρισαν μια νέα μορφή θεωρητικής γραμμής ανάλυσης και εξήγησης της διεθνούς πολιτικής, η οποία αποτέλεσε την αρχή για την ανάπτυξη της παράδοσης του κονστρουκτιβισμού.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στην οριοθέτηση των παραγόντων που καθορίζουν την πρόσληψη, οι Sprout δε συμπεριέλαβαν τη σκοπιμότητα που οδηγεί στην διένεξη πολεμικών συρράξεων, επιβεβαιώνοντας έτσι εν μέρει διαπιστώσεις όπως αυτή του Q. Wright ότι: “οι διεθνείς συρράξεις δε συντελούνται μεταξύ κρατών αλλά μεταξύ διαστρεβλωμένων εικόνων κρατών,”¹³ οι οποίες απάλλασσαν τους αρμοδίους από ηθικές ευθύνες.

Στην άποψη των Sprout, ωστόσο, αντιτάχθηκε ο Kenneth Waltz ο οποίος με τη θεωρία του πάνω στην αναρχία των κρατών έθεσε τις βάσεις του νεορεαλισμού ή δομικού ρεαλισμού. Ο Waltz, ενώ αποδέχτηκε την υποκειμενικότητα της πρόσληψης

¹¹ Sprout, H. & Sprout M. (1957). Environmental factor in the study of international politics. *Journal of Conflict Resolution* 1, 318.

¹² ο.π.

¹³ Wright, Q. (1957). Design for a research project on international conflict and the factors causing their aggravation or amelioration. *Western Political Quarterly*, 10, 263-275.

τονίζοντας ότι: “Κανένας δεν αρνείται ότι κάθε κράτος κινείται προς την προάσπιση των συμφερόντων του όπως τα αντιλαμβάνεται”,¹⁴ τόνισε ότι ο βασικός γνώμονας στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους είναι τα συμφέροντα του κράτους αυτού. Επιπλέον, απέρριψε τόσο την ιδέα της ατομικής οντότητας των πολιτικών όσο και της επιρροής των εθνικών παραγόντων στα οποία είχε βασιστεί η έρευνα των Sprout. Συγκεκριμένα, αναγνώρισε ότι η πρόσληψη εθνικών εικόνων από τους αρμοδίους φορείς ενός κράτους μπορεί πράγματι να αποδειχθεί καθοριστική για την ολική αντίδραση ενός κράτους σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως π.χ. σε περίπτωση απειλής. Αντίστοιχα, περιόρισε την επιρροή των εσωτερικών παραγόντων στο βαθμό του κατά πόσο θα είναι δεσμευτικοί για την επιλογή δράσης των αρμοδίων φορέων. Ταυτόχρονα, απέρριψε την άποψη ότι η υποκειμενικότητα της πρόσληψης των ηγετών του κράτους είναι παράγοντας που μπορεί να δώσει μια ερμηνεία στη συμπεριφορά των κρατών, υπογραμμίζοντας ότι η συμπεριφορά των κρατών δε μπορεί να μελετηθεί σε ατομικό επίπεδο (ανακαλώντας τη θεωρία του Ρουσσώ ότι η κοινωνία φτιάχνει τον άνθρωπο) παρά μόνο εθνοκεντρικά. Σύμφωνα με τη θεωρία του Waltz, οι εσωτερικές εξελίξεις στα κράτη ελέγχονται από τη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία και κατά συνέπεια, ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες, ενώ στο διεθνές σύστημα κυριαρχεί αναρχία λόγω της απουσίας κεντρικής εξουσίας η οποία να καθορίζει (και να εγγυάται) τη συνεργασία των κρατών. Σε αυτό το πλαίσιο εντόπισε του λόγους, για τους οποίους οι εικόνες που προσλαμβάνονται για τα κράτη απέχουν από την πραγματικότητα, στην απόκρυψη των πραγματικών προθέσεων και συμφερόντων που διέπουν την εξωτερική πολιτική των κρατών. Κατά συνέπεια, εισηγήθηκε την εικονοποίηση των πολιτικών έτσι ώστε αυτές να γίνονται αποδεκτές από την κοινή γνώμη. Όπως τόνισε, “οι περισσότεροι Αμερικάνοι από τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και τις μέρες μας πάντα πίστευαν ότι ο πόλεμος γινόταν με καλές προθέσεις.”¹⁵

Όπως προαναφέρθηκε, τόσο η θεωρία των Sprout όσο και του Waltz αποτέλεσαν βάσεις για μια μεγάλη συνέχεια θεωρητικής αναζήτησης. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι παρά τις αρχικά ριζικές αντιθέσεις, όλες οι θεωρίες έχουν ασπαστεί εν τέλει κομμάτια από τις άλλες απόψεις. Συγκεκριμένα, όσον αφορά το ρόλο των εθνικών εικόνων στη διαμόρφωση των διακρατικών πολιτικών η αντίθεση που

¹⁴ Waltz, K. M. (2001). *Man, the state and war: A theoretical analysis*. p. 3. USA: Columbia University Press, (1st edition 1959).

¹⁵ Waltz, K.M. (2001). *Man, the state and war: a theoretical analysis*, USA: Columbia University Press (1st edition 1959), xi.

χαρακτήρισε τις δύο αρχικές θεωρίες, με την έννοια ότι σύμφωνα με τους Sprout οι εικόνες καθορίζουν την πολιτική, ενώ κατά το Waltz οι στόχοι της πολιτικής καθορίζουν τη μορφοποίηση τόσο της προβολής όσο και της πρόσληψης εθνικών εικόνων, σταδιακά καταρρίφθηκε καθώς οι αναλύσεις που ακολούθησαν αναγνώρισαν την εγκυρότητα και των δύο απόψεων. Εν τέλει όλες οι θεωρίες, ανεξάρτητα από τη βάση από την οποία έχουν ξεκινήσει (και κατά συνέπεια τη μεθοδολογία που υιοθέτησαν), έχουν καταλήξει στο να δίνουν βαρύτητα τόσο στη σημασία της πρόσληψης όσο και στην εικονοποίηση των πολιτικών. Επίσης έχουν σε μεγάλο βαθμό αποδεχθεί ότι οι διαφορετικές προσεγγίσεις απαντούν σε διαφορετικά ερωτήματα.

Τα ρεύματα που αναπτύχθηκαν μέσα στα πλαίσια του νεορεαλισμού αμφισβήτησαν (και σε πολλές περιπτώσεις απέρριψαν) τα αυστηρά όρια που είχε θέσει ο Waltz όσον αφορά τόσο την συνοχή ενός κράτους όσο και την έλλειψη επιρροής εσωτερικών παραγόντων στη λήψη αποφάσεων για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.¹⁶ Μεγάλος αριθμός αναλυτών, παρότι αποδέχτηκε τις βασικές αρχές του νεορεαλισμού για τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών, συμπεριέλαβε στις αναλύσεις του βασικά συμπεράσματα των συστημικών αναλύσεων. Ο Little υπέδειξε ότι όλες οι θεωρίες είναι μονόπλευρες.¹⁷ Αντίστοιχα και ο Keohane υποστήριξε την ανάγκη για συνθετικές προσεγγίσεις, τονίζοντας τόσο ότι η ρεαλιστική γραμμή που αποσκοπούσε σε διερεύνηση με γνώμονα τη δύναμη και τα συμφέροντα των κρατών σε πολλές περιπτώσεις αδυνατούσε να εξηγήσει επαρκώς τη συμπεριφορά των κρατών¹⁸, αλλά και αντίστοιχα ότι οι συστημικές αναλύσεις αδυνατούν να εντοπίσουν τα συμφέροντα που διέπουν τις πολιτικές¹⁹ (και κατά συνέπεια αδυνατούν να εντοπίσουν τις σκοπιμότητες που πιθανώς διέπουν την πρόσληψη). Χαρακτηριστικό είναι το συμπέρασμα του Walt ότι τα πορίσματα των προσεγγίσεων μέσω του κονστρουκτιβισμού παρότι δε χρησιμεύουν ως αντίπαλες θεωρίες προσέγγισης του διεθνούς συστήματος συνολικά, αποδείχθηκαν βασικό συμπλήρωμα των τριών μεγάλων θεωριών γιατί βοηθούν στη διακρίβωση βασικών παραγόντων που πιθανώς

¹⁶ Χαρακτηριστικές προς αυτή την κατεύθυνση είναι οι προσεγγίσεις της Αγγλικής Σχολής (π.χ. Buzan, B., Jones, C., & Little, R. (1993). *The logic of anarchy: neorealism to structural realism*), όπως και η δουλειά του G. Sorensen (2008), και κυρίως του Walt (1998).

¹⁷ Little, R. (1985). Structuralism and neorealism, quoted in Rusi, A. (1988). *Image research and image politics in international relations*-Transformation of power politics in the television age. Research article <http://doi.org/10.1177/001083678802300103>.

¹⁸ Keohane, O. (1984). *After hegemony: cooperation and discord in the world economy*, p. 13. N.J.:Princeton University Press.

¹⁹ ο.π. 29.

οδηγούν τα κράτη σε συμπεριφορά αντίθετη με τις προβλέψεις του ρεαλισμού, φιλελευθερισμού ή μαρξισμού.²⁰ Ταυτόχρονα η επιρροή της πρόσληψης όσο και οι σκοπιμότητες της προβολής έγινε αναπόσπαστο κομμάτι σε αναλύσεις άλλων θεωρήσεων.

Αντίστοιχα στη διαδικασία εντοπισμού των βασικών παραγόντων που καθορίζουν την προβολή και πρόσληψη εθνικών εικόνων, οι αναλυτές που ασπάστηκαν τον κονστρουκτιβισμό συμπέραναν πολύ νωρίς ότι οι παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν την πρόσληψη δεν περιορίζονται στο στενό περιβάλλον των αρμοδίων φορέων (δηλαδή το εσωτερικό των κρατών). Επιπλέον σταδιακά απορρίφθηκε η προσωποκεντρική γραμμή που είχε ωθήσει έρευνες σε αναζήτηση ευθυνών βάσει των προσωπικοτήτων πολιτικών αρχηγών ή τον τύπο του πολιτεύματος μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου²¹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έρευνα του Boulding, μία από τις πρώτες μελέτες που ακολούθησαν την παράδοση του κονστρουκτιβισμού (1959). Ο Boulding ξεχώρισε σταθερούς και ασταθείς παράγοντες από τους οποίους καθορίζεται η πρόσληψη κρατικών εικόνων, οι οποίοι καταρτίζονταν τόσο από ενδογενή όσο και από εξωγενή ερεθίσματα. Στους σταθερούς παράγοντες συμπεριέλαβε την εθνική ταυτότητα του δέκτη και των στοιχείων που την απαρτίζουν, τα οποία, όπως τόνισε, αποτυπώνονται στην ανθρώπινη μνήμη από μικρή ηλικία και κατά συνέπεια δεν είναι εύκολο να μεταλλαχθούν. Επίσης συμπεριέλαβε την παρελθούσα σχέση μεταξύ του πομπού της εικόνας και του δέκτη τονίζοντας ότι εμπειρίες από επιθέσεις, πολέμους κλπ. αποτυπώνονται έντονα στις εικόνες που δημιουργούνται για τα κράτη στη συλλογική μνήμη και δε μεταλλάσσονται εύκολα. Στους ασταθείς παράγοντες συμπεριέλαβε τα εθνικά συμφέροντα κατά την περίοδο που προσλαμβάνεται η εικόνα αλλά και τη σχέση που επιδιώκεται μεταξύ του πομπού και του δέκτη.²² Η έρευνα του Boulding άγγιξε και το θέμα της σκοπιμότητας των πολιτικών αρχηγών, αλλά η ερμηνεία που προσέφερε βασίστηκε στην ατομική και όχι τη γνωστική ψυχολογία προσωπικοτήτων. Επιβεβαίωσε, με άλλα λόγια, την προϋπάρχουσα στερεοτυπική ταύτιση των επεκτατικών πολιτικών με τα απολυταρχικά

²⁰ Walt, S. M. (1998). International relations: one world, many theories. *Foreign Affairs*, 110 Special Edition: *Frontiers of Knowledge*, 29-46, 31.

²¹ Η προσωποκεντρική γραμμή σίγουρα συνέχισε να χαρακτηρίζει ιστορικές αναλύσεις διεθνών σχέσεων κυρίως αυταρχικών καθεστώτων. Εγκαταλείφθηκε ωστόσο στις βασικές θεωρίες για την πρόσληψη εθνικών εικόνων.

²² Boulding, K. (1959). National images and international systems. *Journal of Conflict Resolution* 3 2, 120-131, as republished (incorporated) in Evangelista, M. (2005) *Peace Studies: Critical Concepts in Political Science*, NYC: Routledge, 212-221.

πολιτεύματα (λόγω του μικρού αριθμού αρμοδίων φορέων καθώς και της νομοθετικής αυθαιρεσίας που περιόριζε στην κρίση αυτών τη λήψη αποφάσεων). Τη θεωρία αυτή ασπάστηκαν και άλλοι αναλυτές του χώρου, όπως οι Kelman και Hamilton (οι οποίοι συμπέραναν ότι ο χαρακτήρας των αρμοδίων και ο τύπος του πολιτεύματος βάσει του οποίου κυβερνούν, καθορίζουν τις προσλήψεις και κατά συνέπεια ότι εγκλήματα πολέμου έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εμφανιστούν σε απολυταρχικά καθεστώτα²³). Εν τέλει καταρρίφθηκε τόσο από ιστοριογραφικές έρευνες όσο και από αναλύσεις από οπαδούς του κονστρουκτιβισμού ή και άλλων θεωριών.²⁴

Στο θέμα της σκοπιμότητας που ήταν και ριζικό στη διαφοροποίηση μεταξύ των δύο θεωρητικών ρευμάτων, καταλυτική υπήρξε η έρευνα του Jervis η οποία γενικότερα θεωρήθηκε ορόσημο τόσο στη διακρίβωση του ρόλου των εικόνων στις διεθνείς σχέσεις, όσο και στην οριοθέτηση των παραγόντων που καθορίζουν την πρόσληψη. Προσέθεσε στους βασικούς παράγοντες που καθορίζουν την εξωτερική πολιτική, τις προθέσεις τόσο του πομπού της εικόνας όσο και του δέκτη που την προσλαμβάνει. Έτσι, ενώ η έρευνα του Jervis βασίστηκε στη γνωστική ψυχολογία απέρριψε τον περιορισμό των Sprout στο περιβάλλον των φορέων ενός κράτους ως μοναδική πηγή που καθορίζει την πρόσληψη, τονίζοντας ότι η πρόσληψη σχηματίζεται από εικόνες, απόψεις και προθέσεις.²⁵ Ταυτόχρονα, ωστόσο, υπογράμμισε ότι ενώ η πρόσληψη εικόνων μπορεί να καθορίζεται από συμφέροντα, η σχέση μεταξύ των δύο δεν είναι δεδομένη και κατά συνέπεια απαιτείται ανάλυση της πρόσληψης για να εξηγηθεί η πολιτική που προέκυψε από αυτήν.

Ο Jervis επίσης εντόπισε ότι οι θεωρίες που προέκυψαν από τις έρευνες που βασίζονται στην ανάλυση της πρόσληψης βάσει της γνωστικής ψυχολογίας δεν οδηγούν στη διατύπωση μιας γενικής ερμηνευτικής θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Όπως τόνισε: “η διερεύνηση εικόνων δε μπορεί να εξακριβώσει αιτίες και δε μπορεί να προσφέρει ιστορικές εξηγήσεις, αλλά μπορεί να εντοπίσει διαφορές ανάμεσα σε εικόνες και

²³ Kelman, H. & Hamilton, L. (1989). The Mai Lai Massacre, A Crime of Obedience, in O’ Brien, J. & Newman, D. (2009). *Sociology: exploring the architecture of everyday life readings*, (p. 13-25). USA: Sage Publications.

²⁴ π.χ. την άποψη αυτή έσπευσαν να απορρίψουν από πολύ νωρίς οι Rosenau J.N. (1966). Pre-theories and theories of foreign policy, in Farrell, F.B. *Approaches to comparative and international politics*. Illinois: Northwestern University Press, & Hoffman S. (1960). *Contemporary theory in international relations*. New Jersey: Prentice Hall, οι οποίοι εντοπίζοντας ότι οργανωτικοί και πληροφοριακοί παράγοντες είναι καθοριστικοί στη διένεξη των διακρατικών καθεστώτων ανεξαρτήτως του πολιτεύματος που κυριαρχεί.

²⁵ Jervis, R. (1976). *Perception and misperception in international politics*. New Jersey: Princeton University Press, 3.

να προσφέρει πιθανές ερμηνείες για το λόγο ύπαρξης των διαφορών αυτών.”²⁶ Η θεωρία του πλησίασε πολύ την άποψη του Walt ότι οι έρευνες του κονστρουκτιβισμού λειτουργούν ως συμπλήρωμα των μεγάλων θεωριών καθώς, όπως εντόπισε: “ακόμα και αν είτε τα εθνικά είτε τα ελίτ συμφέροντα καθορίζουν την πολιτική, το ερωτηματικό του πώς διαμορφώθηκε η πρόσληψη παραμένει.” Επίσης, στο ότι η ανάλυση των προσλήψεων μπορεί να είναι καταλυτική στο να εντοπίσει τις καθοριστικές προδιαθέσεις που οδήγησαν στη διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων και στο κατά πόσο οι πολιτικοί στόχοι οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας πρόσληψης, ή λανθασμένη πρόσληψη καθορίζει τη χάραξη της πολιτικής²⁷. Ο Irving, αργότερα, αντίστοιχα, υπογράμμισε ότι οι έρευνες που βασίζονται στη γνωστική ψυχολογία στοχεύουν στο να συμπληρώσουν τις αναλύσεις των πολιτικών επιστημόνων, όχι να τις αντικαταστήσουν.²⁸

Η εξέλιξη της έρευνας, που ακολούθησε σε αυτό το πλαίσιο (κυρίως από αναλυτές που ακολούθησαν την παράδοση των Sprout με την έννοια ότι βασίστηκαν στην εφαρμογή θεωριών κοινωνικής και γνωστικής ψυχολογίας μεταξύ των οποίων ξεχώρισε η δουλειά των Holsti, Jarvis και Irving), οδήγησε στον εντοπισμό βασικών εσωτερικών παραγόντων που καθορίζουν την πρόσληψη, αλλά και βασικών παραμέτρων που καθορίζουν τις πληροφορίες που φθάνουν στο δέκτη και βάσει αυτών διαμορφώνεται η πρόσληψη. Επίσης η ανάπτυξη του δομισμού επεσήμανε τη σημασία του γεωπολιτικού πλαισίου και της ισορροπίας δυνάμεων στη διαμόρφωση τόσο της προβολής όσο και της πρόσληψης εθνικών εικόνων.

Ο πρώτος βασικός παράγοντας, ο οποίος κατά τις αναλύσεις αυτές, οδηγεί στην πρόσληψη εικόνων που διαφέρουν από τις πραγματικές, είναι η ριζική επιρροή που έχει στη διαδικασία της πρόσληψης το σύστημα πεποιθήσεων (belief system) του δέκτη²⁹ (με τον όρο belief system συμπεριελήφθη και η έννοια των συλλογικών αναπαραστάσεων όπως την είχε ορίσει ο Durkheim: η κοινή λογική που καθορίζεται ομαδικά και όχι ατομικά). Πρώτος ο Holsti πρακτικά οριοθέτησε την έννοια του περιβάλλοντος που είχαν προτείνει οι Sprout, ενώ συμπεριέλαβε την εθνική ταυτότητα, στην οποία είχε επιμείνει ο Boulding.³⁰ Όπως τόνισε: “το σύστημα πεποιθήσεων

²⁶ Jervis, R. (1970). *The logic of images in international relations*, New Jersey: Princeton University Press, 9.

²⁷ Jervis, R. (1976). *Perception and misperception in international politics*, New Jersey: Princeton University Press, 2.

²⁸ Irving, L.J. (1982). *Groupthink*, Boston: Houghton Mufflin, (2nd Edition).

²⁹ Stjepan G. Mestrovic, (1992). *Durkheim and postmodern culture*. New York: Aldine de Gruyter.

³⁰ Boulding, K.E. (1959). National images and international systems. *Journal of Conflict Resolution* 3(2): 120-131.

σχηματίζεται από παρελθοντικές, παροντικές και μελλοντικές εικόνες και περιλαμβάνει όλη την οργανωμένη πληροφορία που ο οργανισμός έχει ανακτήσει για τον κόσμο... οι εθνικές εικόνες αποτελούν κομμάτι αυτού του συστήματος...” Ο Holsti εξέτασε τη σχέση μεταξύ των εθνικών εικόνων, του συστήματος πεποιθήσεων και της λήψης αποφάσεων και συμπέρανε ότι το σύστημα πεποιθήσεων καθορίζει τη λήψη αποφάσεων με δύο τρόπους: α) καθορίζει τους στόχους και τις επιθυμίες και, β) παίζει καθοριστικό ρόλο στη διερεύνηση επιλογή, σύνδεση, κατάταξη και αναφορά της πληροφορίας που συλλέγεται. Δηλαδή, είναι καθοριστικό στον τρόπο με τον οποίο κάθε άτομο κατηγοριοποιεί νέες προσλήψεις στην προϋπάρχουσα κοσμοθεωρία του. Η κατηγοριοποίηση αυτή, ωστόσο, σύμφωνα με την έρευνα του Holsti μπορεί να οδηγήσει σε παραμόρφωση της εικόνας, ώστε σπάνια εκπληρώνονται “οι προσδοκίες που προκύπτουν από αποφάσεις που παίρνονται βάσει προσχηματισμένων εικόνων”.³¹

Ο δεύτερος παράγοντας, που εντόπισαν έρευνες βασισμένες στη γνωστική ψυχολογία ότι πιθανώς να μορφοποιεί την πρόσληψη εικόνων κρατών, είναι η τάση του δέκτη να προσλαμβάνει εικόνες κλειστές σε σημαινόμενα. Ο Holsti συγκεκριμένα, εισήγαγε τις έννοιες των ανοιχτών και κλειστών σε σημαινόμενα εικόνων και τόνισε ότι οι αξίες, τα πιστεύω και προηγούμενες εικόνες που έχουν σχηματίσει για ένα κράτος δέκτες σε άλλο κράτος, καθορίζουν την πρόσληψη σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Υπό αυτές τις συνθήκες οι δέκτες μπορεί να προσλάβουν μια εικόνα ανοιχτή σε σημαινόμενα, το οποίο σημαίνει ότι η προϋπάρχουσα εικόνα για ένα κράτος προσαρμόζεται ανάλογα και αλλάζει όταν προκύπτουν δεδομένα που υποδηλώνουν αλλαγή των προηγούμενων. Σε αυτήν την περίπτωση η εικόνα ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στην πραγματικότητα. Αλλά όπως τόνισε ο Holsti: “όταν έχουν σχηματιστεί ‘κλειστές εικόνες’ τότε ο δέκτης απορρίπτει νέες πληροφορίες που διαστρεβλώνουν τις εικόνες που έχει σχηματίσει, και αποδέχεται μόνο όσα κομμάτια επιβεβαιώνουν τις εικόνες που είχε προσχηματίσει.”³²

Η βασική ερμηνεία, που έδωσε ο Holsti στην πρόσληψη εθνικών εικόνων κλειστών σε σημαινόμενα, ήταν το γεγονός ότι τόσο το σύστημα πεποιθήσεων όσο και οι εικόνες έχουν δυναμική και όχι στατική διάσταση: “Όταν το σύστημα πεποιθήσεων αποτελείται από κλειστές εικόνες, τότε οι εθνικές εικόνες μπορεί να γίνουν δυσλειτουργικές καθώς διαστρεβλώνουν νέες πληροφορίες που τις καταρρίπτουν και ενθαρρύνουν μόνο

³¹ Holsti, O. (1962, Sep.). The belief system and national images: a case study, *Journal of Conflict Resolution*. 6, 3, 244-252.

³² ο.π.

ερμηνείες που επιβεβαιώνουν τις κατεστημένες.”³³ Σε αυτό το πλαίσιο, ο Holsti διέκρινε δύο περιπτώσεις στις οποίες οι εικόνες οι οποίες προσλαμβάνονται είναι κλειστές σε σημανόμενα: Η πρώτη περίπτωση προκύπτει όταν το ‘σύστημα πεποιθήσεων’ έχει στατική διάσταση, και η δεύτερη όταν τα στερεότυπα, που περικλείουν το κράτος το οποίο προσλαμβάνεται, παίζουν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωσή του.

Το ρόλο των στερεοτύπων ανέλυσαν περαιτέρω ο Jervis και ο Rosati.³⁴ Ο Jervis διατύπωσε την άποψη ότι οι αρμόδιοι φορείς συχνά οδηγούνται σε συμπεράσματα βάσει των γενικών κατηγοριών στις οποίες κατατάσσουν τα άλλα κράτη και μόνο όταν αυτή η κατηγοριοποίηση δεν αρκεί, επιδιώκουν βαθύτερη γνώση για τα κράτη αυτά. Αλλιώς οδηγούνται σε συμπεράσματα βάσει γενικών πληροφοριών.³⁵ Ο Rosati από την άλλη παρατήρησε ότι οι πιο συχνές παρεξηγήσεις στη διεθνή πολιτική προκύπτουν κυρίως γιατί τα στερεότυπα για τα άλλα κράτη συνήθως έχουν κακώς ταυτιστεί με προθέσεις και συμπεριφορά στην εξωτερική πολιτική.

Όπως προαναφέρθηκε, καταλυτική στην περαιτέρω διαλεύκανση των αρχικών διαπιστώσεων ήταν η έρευνα του Jervis. Και η πιο σημαντική παρατήρηση του Jervis είναι ότι η κλειστή σε σημανόμενα πρόσληψη³⁶ καθορίζεται ανάλογα με την πολιτική που θέλει να ακολουθήσει ο δέκτης. Συγκεκριμένα τόνισε ότι, η πρόσληψη καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την επιθυμητή ή αναμενόμενη εικόνα του άλλου (wishful thinking). Συνέπεια αυτού είναι ότι οι δέκτες των εικόνων συνήθως προσλαμβάνουν τα χαρακτηριστικά των άλλων κρατών που αρμόζουν είτε στις προσδοκίες τους, είτε στην πολιτική που θέλουν να ακολουθήσουν.

Ένας επιπλέον παράγοντας που, κατά κοινή ομολογία των αναλυτών οδηγεί με μεγάλη συχνότητα στην πρόσληψη εικόνων κλειστών σε σημανόμενα, είναι οι λανθασμένοι παραλληλισμοί με ιστορικά φαινόμενα. Ο Jervis, στα πλαίσια της προσέγγισης που αναλύθηκε παραπάνω, ερμήνευσε το ρόλο της ιστορικής εμπειρίας του κράτους σε επίπεδο πολιτικής. Συγκεκριμένα διατύπωσε την άποψη ότι η

³³ Holsti, O. The belief system and national images. Reprinted in Holsti, O. (2006). *Making american foreign policy*. NYC: Taylor & Francis, 24-25.

³⁴ Rosati, A.J. (2000, Fall). The power of human cognition in the study of world politics. *International Studies Review* 2, 45-75.

³⁵ Jervis, R. (1976). *Perception and misperception in international politics*. New Jersey: Princeton University Press, 32-33.

³⁶ Ο όρος που χρησιμοποίησε ο Jervis ήταν το ‘misperception,’ οποίο χρησιμοποίησε ευρέως για όλες τις περιπτώσεις στις οποίες έκρινε ότι η πρόσληψη διαφέρει από την πραγματική εικόνα για συγκεκριμένους λόγους. Η χρήση του όρου στη συγκεκριμένη περίπτωση ωστόσο εννοιολογικά ταυτίζεται με την πρόσληψη εικόνων κλειστών σε σημανόμενα.

πρόσληψη προσαρμόζεται ώστε να αποσκοπεί από την πλευρά του δέκτη σε επανάληψη μιας πολιτικής, η οποία στο παρελθόν έφερε επιτυχή αποτελέσματα (εφόσον καλύπτει και τις ανάγκες της εποχής) ή αντίστοιχα σε αποφυγή μιας αποτυχημένης στο παρελθόν πολιτικής (η δεύτερη αυτή περίπτωση κατά το Jervis λειτουργεί στερεοτυπικά στην κοινή γνώμη και προκύπτει πιο συχνά από ότι η πρώτη).³⁷ Στο συγκεκριμένο ζήτημα, ωστόσο, οι Russett και Starr, προσέθεσαν ότι οι παραλληλισμοί με ιστορικά φαινόμενα έχουν πολυδιάστατη επιρροή στην πρόσληψη και απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Εξετάζοντας το παράδειγμα της κρίσης του Σουέζ όπου η πρόσληψη του Nasser από τον Eden έγινε σε παραλληλισμό με το Χίτλερ,³⁸ επιβεβαίωσαν μεν τη θεωρία του Jervis, αλλά τόνισαν ότι παραλληλισμοί με το παρελθόν αγγίζουν πολλά επίπεδα (από την προσωπικότητα του πολιτικού αρχηγού μέχρι το σύστημα διακυβέρνησης) και μπορεί να είναι καταλυτικοί για την κατηγοριοποίηση των κρατών βάσει χαρακτηριστικών τα οποία δεν καθορίζουν τελικά την εξωτερική πολιτική τους.

Πρόσληψη και κοινή γνώμη. Ένα θέμα που απασχόλησε έντονα τους αναλυτές του χώρου υπήρξε η επιρροή της κοινής γνώμης στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνει εθνικές εικόνες η ηγεσία ενός κράτους, και κατά συνέπεια στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.³⁹ Η παραδοσιακή γραμμή του ρεαλισμού σε αυτό το ζήτημα, όπως την είχε διατυπώσει ο Morgenthau ήταν ότι: “δεν είναι δεδομένη η στήριξη της κοινής γνώμης σε ορθολογική χάραξη εξωτερικής πολιτικής, καθότι η κοινή γνώμη σχηματίζεται πιο πολύ συναισθηματικά παρά ορθολογικά”⁴⁰. Οι μεταπολεμικές έρευνες υπέδειξαν ωστόσο ότι η σχέση μεταξύ της κοινής γνώμης, της πρόσληψης της ηγεσίας και της χάραξης πολιτικής δεν είναι ανεξάρτητη, ωστόσο είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη και η μορφή που παίρνει εξαρτάται από τις συνθήκες και τα κράτη που εμπλέκονται.

³⁷ Jervis, R. (1976). *Perception and misperception*. New Jersey: Princeton University Press, 275-280.

³⁸ Russett, B., Starr, H., & Kinsela, D. (2006). *Global politics: The menu for choice*, (p.181). Canada: Cengage Learning, (2nd Edition).

³⁹ Προπολεμικά υπήρχε ήδη διαφωνία μεταξύ ρεαλισμού και φιλελευθερισμού, πάνω στη σχέση της κοινής γνώμης και τη χάραξη εξωτερικής πολιτικής: η γραμμή του ρεαλισμού λέει ότι η κοινή γνώμη δε μετράει στη διεθνή πολιτική γιατί ο κόσμος δεν έχει αρκετή ενημέρωση (i.e. Theodore Lowi, 1969)- ενώ η φιλελεύθερη άποψη (i.e. James Mill, 1913) υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος που διαθέτει λογική και γνωρίζει τα συμφέροντα του, μπορεί να ζυγίσει και να κρίνει καταστάσεις. Η μεταπολεμική έρευνα διέφερε από την άποψη ότι συμπεριέλαβε τον παράγοντα της πρόσληψης εικόνων σε αυτή τη σχέση.

⁴⁰ Όπως αναφέρεται στο Holsti, O.R. (2006). *Making american foreign policy*, (p. 9-12). NYC: Taylor & Francis.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Waltz, με την εισαγωγή της έννοιας της εικονοποίησης των πολιτικών επιβεβαίωσε την άποψη του Morgenthau, καθώς περιόρισε την επιρροή της κοινής γνώμης στον τρόπο με τον οποίο προσδίδει την πρόσληψή της η ηγεσία. Από την άλλη απορρίπτοντας την ατομική οντότητα των πολιτικών (με το επιχείρημα ότι τον άνθρωπο τον φτιάχνει η κοινωνία), έμμεσα υποστήριξε την άποψη ότι η πρόσληψη συντελείται σε ομαδικό επίπεδο, άρα οι επιρροές που διαμορφώνουν την πρόσληψη της κοινής γνώμης καθορίζουν και την πρόσληψη εθνικών εικόνων από την ηγεσία. Και ο Holsti ο οποίος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με αυτό το ζήτημα υπέδειξε αντίστοιχα την αδυναμία εύρεσης μίας σταθερής απάντησης. Συγκεκριμένα, τόνισε ότι οι αρμόδιοι για τη λήψη αποφάσεων, επειδή είναι αναγκαίο να προωθούν αλλαγές, πρέπει να αποδεσμεύονται από τη συναισθηματικότητα και στατικότητα που χαρακτηρίζει την πρόσληψη της κοινής γνώμης. Ταυτόχρονα, ωστόσο, τόνισε ότι οι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν την πρόσληψη εθνικών εικόνων είναι ίδιοι για τους πολιτικούς αρχηγούς και για τη βάση. Επιπλέον διατύπωσε την άποψη ότι οι δεσμεύσεις της ηγεσίας απέναντι στη βάση, όπως συμβαίνει και με τη χάραξη της εσωτερικής πολιτικής, επηρεάζει είτε ακούσια είτε εκούσια την ηγεσία.⁴¹ Σε αυτό το σημείο ο Deutsch συμπλήρωσε ότι σε πολλές περιπτώσεις η διαφορετική πρόσληψη εθνικών εικόνων μεταξύ της κοινής γνώμης και της ηγεσίας περιορίζει φοβερά την ελευθερία των αρμοδίων φορέων στη λήψη αποφάσεων⁴² (ιδιαίτερα όταν η βάση προσλαμβάνει εχθρικές εικόνες). Τέλος, τόσο ο Holsti όσο και ο Deutsch περιόρισαν τη μετάδοση πλαστών εικόνων από τους πολιτικούς σε περιπτώσεις κρίσης (π.χ. πολέμου και χρεοκοπίας) όπου η υποστήριξη της βάσης είναι καταλυτική (soft power).

Οι αναλύσεις που ακολούθησαν επιβεβαίωσαν αντίστοιχα ότι η επιρροή της κοινής γνώμης επηρεάζει την πρόσληψη εικόνων την οποία προσδίδουν οι αρμόδιοι φορείς ενός κράτους στα πλαίσια χάραξης της εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο, ανάλογα με τις περιπτώσεις που διερεύνησαν και τις μεθόδους που εφάρμοσαν, άλλοι έδωσαν μεγαλύτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι η πρόσληψη της ηγεσίας λειτουργεί ομαδικά άρα πράγματι ταυτίζεται με την πρόσληψη της κοινής γνώμης⁴³ (ανεξάρτητα με τον

⁴¹ Holsti, O. R. (2006). Cognitive approaches to decision-making: foreign policy actors viewed psychologically. Reprinted in *Making American Foreign Policy* (p. 31-33). NYC: Taylor & Francis.

⁴² Deutsch, K.W. (1965). Effects of events on national and international images, in H. Kelman (ed.) *International behavior* (p. 99-132). USA: Holt, Rinehart and Winston.

⁴³ π.χ. Ο Wendt υπέδειξε ότι παρά την προσπάθεια τους να παίρνουν ορθολογιστικές αποφάσεις, οι αρμόδιοι φορείς συνήθως χαρακτηρίζονται όσον αφορά την πρόσληψη εθνικών εικόνων με ευαισθησία

τύπο του πολιτεύματος που κυριαρχεί⁴⁴) και άλλοι υπογράμμισαν το γεγονός ότι οι προσδοκίες της βάσης ωθούν την ηγεσία να προσαρμόσει την πρόσληψη που προσδίδει. Το συμπέρασμα που μπορεί να προκύψει βάσει αυτών είναι ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η πρόσληψη εθνικών εικόνων που προσδίδουν οι αρμόδιοι φορείς ενός κράτους συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με τις προσδοκίες και τις απόψεις της κοινής γνώμης,⁴⁵ αλλά μόνο με προσεχτική ανάλυση των εικόνων και των συνθηκών υπό τις οποίες προκύπτει η πρόσληψη μπορεί να συμπεράνει κανείς αν ένας από τους δύο παράγοντες υπερέχει (χωρίς να είναι εφικτό να ξεκαθαρίσει κανείς απόλυτα σε ποιο βαθμό έχει προσαρμόσει η ηγεσία τις απόψεις της).

Πολύ σημαντική ωστόσο υπήρξε η εξέλιξη της έρευνας όσον αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες η ηγεσία προσδίδει πλαστές εικόνες. Συγκεκριμένα, καθοριστικά υπήρξαν τα αποτελέσματα της έρευνας του Irving, τα οποία έδειξαν ότι ο βασικός παράγοντας που οδηγεί στην προβολή πλαστών εικόνων είναι η ανάγκη για μαζική αποδοχή των επιλογών της πολιτικής ηγεσίας, ανεξάρτητα με την πολιτική που θέλει να ακολουθήσει. Κατά συνέπεια ο Irving έδειξε ότι η προβολή στερεοτύπων δεν περιορίζεται στην προώθηση σκληρής ή ανήθικης εξωτερικής πολιτικής, αλλά προκύπτει σε κάθε περίπτωση που κυριαρχεί αστάθεια και η ηγεσία θέλει να επιτύχει μαζική υποστήριξη (είτε στην εσωτερική, είτε στην εξωτερική της πολιτική).⁴⁶ Με το επιχείρημα αυτό του Irving συμφώνησαν οι αναλυτές που διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ προβολής εικόνων και εθνικής ταυτότητας, όπως οι Nau και Bloom, οι οποίοι αντίστοιχα στήριζαν την έντονη προβολή στερεοτύπων για άλλα κράτη, ως βασικό μηχανισμό που στοχεύει στην εθνική συνοχή, αλλά για σκοπούς που δεν περιορίζονται

αντίστοιχη με αυτή που επηρεάζει την κοινή γνώμη. (Wendt, (1999). *A social theory of international politics*, (p. 354). UK: CUP). Ο Irving από την άλλη, μέσω ψυχολογικών πειραμάτων, απέδειξε ότι οι προσλήψεις μιας ομάδας τείνουν σταδιακά να ταυτίζονται. (Irving, L. J. (1982). *Groupthink* (p. 25). Boston: Houghton Mufflin, (2nd Edition).

⁴⁴ Ο Vertzberger μεταξύ άλλων εισηγήθηκε τη διαχρονικότητα των προσλήψεων παρά τις αλλαγές της πολιτικής ηγεσίας και σε δημοκρατικά καθεστώτα. (Vertzberger, Y. (1990). *The world in their minds: information processing, cognition, and perception in foreign policy decision-making* (p. 355). California: Stanford University Press.

⁴⁵ Οι Russett & Starr, Vertzberger & Jervis με διαφορετικές προσεγγίσεις τόνισαν τη σημασία των προσδοκιών, χωρίς ωστόσο κανένας να αποκλείσει το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις η πρόσληψη των αρμοδίων ταυτίζεται με την κοινή γνώμη, (Russett, B. Starr, H. Kinsela, D. (2006). *Global politics: the menu for choice* (p.163). Canada: Cengage Learning, (2nd Edition).), (Vertzberger, Y. (1990). *The world in their minds: information processing, cognition, and perception in foreign policy decision-making* (p. 349), California: Stanford University Press.), (Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics* (p.9). New Jersey: Princeton University Press.)

⁴⁶ Irving, L. J. (1982). *Groupthink*, Boston: Houghton Mufflin, 2nd Edition.

στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής: “Appropriation and manipulation of images from the international environment can be used for nation building”⁴⁵.

Με αυτά τα συμπεράσματα οι παραπάνω αναλύσεις επιβεβαίωσαν τους λόγους για τους οποίους η άσκηση προπαγάνδας είναι πιο έντονη σε μη δημοκρατικά πολιτεύματα (δεδομένου ότι η μη αιρετή ηγεσία χρειάζεται να εξασφαλίσει την αποδοχή των πολιτικών της), αποδεσμεύοντας έτσι την ταύτιση της προπαγάνδας για επεκτατικές βλέψεις με κατ’ ανάγκη επεκτατικές βλέψεις. Επιπλέον, οι αναλυτές τόνισαν ότι η πλαστή πρόσληψη απειλής είναι πιο αποτελεσματική στο να επιτύχει εθνική συνοχή, αλλά η προβολή στερεοτύπων δεν περιορίζεται απαραίτητα στην απειλή, αλλά γενικότερα σε θέματα που ευαισθητοποιούν την εθνική συνείδηση.⁴⁷ Και σε αυτή την περίπτωση, μόνο η ανάλυση των ιδιαίτερων συνθηκών της κάθε απειλητικής πρόσληψης μπορεί να υποδείξει κατά πόσο εσωτερικοί ή εξωτερικοί παράγοντες οδήγησαν στην προβολή πλαστών εικόνων για άλλα κράτη.

Γνώση. Οι παράγοντες που αναλύθηκαν παραπάνω αφορούν στην πρόσληψη εικόνων βάσει των πληροφοριών που πράγματι φθάνουν στο δέκτη. Οι αναλυτές που ακολούθησαν την παράδοση του κονστρουκτιβισμού δεν αναγνώρισαν ότι μια βασική- και αδιαμφισβήτητη- παράμετρος που οδηγεί στη διαμόρφωση της πρόσληψης σε σχέση με την πραγματική εικόνα ενός κράτους αφορά στο αν υπάρχει επαρκής και σωστή πληροφόρηση σε ένα κράτος για τα άλλα. Όμως, όπως υπογράμμισαν οι A. Rusi, H. Mowlana και άλλοι, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι εικόνες για τα άλλα κράτη διαμορφώνονται μέσω δευτερευουσών πηγών. Πολύ σπάνια έχουν επαρκή απευθείας επαφή με το αντικείμενο της εικόνας.⁴⁸ Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις είναι αμφισβητήσιμο κατά πόσο επιδιώκεται επαρκής πληροφόρηση. Όπως προαναφέρθηκε, ο Jervis, εντοπίζοντας την τάση των δεκτών εικόνων να βγάζουν συμπεράσματα για τα άλλα κράτη βάσει γενικών χαρακτηριστικών (ή στερεοτύπων), είχε επίσης διατυπώσει τη βασική άποψη ότι οι αρμόδιοι φορείς συχνά δεν επιδιώκουν

⁴⁷ Nau, H.R. (2002). *At home abroad, identity and power in american foreign policy*, (3-4). USA: Cornell University Press. Αντίστοιχη άποψη εξέφρασε ο Campbell (Campbell, D. (1994). Japanese other, american self. In S. J. Rosow, N. Inayatullah, & M. Rupert, (eds.) (1994). *The global economy as political space* (247-271, 148). USA: Lynne-Ryner).

⁴⁸ Rusi, A. (1988). Image research and image politics in international relations- transformation of power politics in the television age, *Cooperation and Conflict, XXIII*, Research Article (p. 33). Ανακτήθηκε από: <http://doi.org/10.1177/001083678802300103>. & Mowlana, H. (1986). *Global information and world communication: new frontiers in international relations*. (p. 182). NYC: Longman.

περαιτέρω πληροφόρηση,⁴⁹ διακινδυνεύοντας έτσι το να οδηγηθούν σε λανθασμένα συμπεράσματα όσον αφορά τόσο τις προθέσεις όσο και τη συμπεριφορά των άλλων κρατών.

Στα πλαίσια της διερεύνησης της πληροφόρησης βάσει της οποίας προσλαμβάνονται οι εικόνες, ο Jervis εντόπισε ότι ένας βασικός παράγοντας που καθορίζει την πρόσληψη ενός κράτος είναι ότι οι πομποί των εικόνων εσκεμμένα επηρεάζουν την πρόσληψη. Εισήγαγε έτσι την έννοια της παραπλανητικής πολιτικής την οποία οριοθέτησε ως “all the means by which a state tries, without remarkable costs, to change the images of itself adapted by the other actors.”⁵⁰ Με αυτή τη διαπίστωση ωστόσο, ο Jervis διαχώρισε τη θέση του από τους ισχυρισμούς του νεορεαλισμού ότι εθνικά συμφέροντα κατευθύνουν την εξωτερική πολιτική και υπογράμμισε ότι οι παραπλανητικές πολιτικές δεν κατευθύνονται μόνο από τις ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και από εσωτερικές προθέσεις. Για τις εσωτερικές διαδικασίες και ισορροπίες δυνάμεων τόνισε ότι: “it is simpler if the observer believes that the internal processes are stable”. Επέδειξε μέσω της έρευνας του (η οποία είχε επικεντρωθεί στον πόλεμο του Βιετνάμ και την κρίση των Χοίρων) ότι καθαρά εθνικά συμφέροντα δεν επαρκούσαν για να εξηγήσουν την πρόσληψη εικόνων από την Αμερικάνικη ελίτ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αντιθέτως ο Jervis διατύπωσε την άποψη ότι εσωτερικές διαφωνίες και ανάγκη επιβεβαίωσης των επιλογών της εκάστοτε αρχής σε εσωτερικά ζητήματα μπορεί εξίσου να ωθήσουν την προβολή εικόνων ή ακόμα και να κατευθύνουν την εξωτερική πολιτική ενός κράτους. Επιπλέον έδωσε ως παράδειγμα εξωτερικών παραγόντων την ανάγκη των κρατών να προβάλλουν τις κατάλληλες εικόνες για να διαλύσουν τα στερεότυπα που πιθανώς περιβάλλουν τη διεθνή τους συμπεριφορά στα μάτια δεκτών σε άλλα κράτη.⁵¹ Τα συμπεράσματά του έδειξαν ότι, όπως η πρόσληψη, έτσι και η προβολή εθνικών εικόνων διαμορφώνεται από πολλούς παράγοντες, τόσο εσωτερικούς όσο και εξωτερικούς και ότι η κατανόηση των εικόνων που προβάλλει ένα κράτος απαιτεί καταρχήν το διαχωρισμό των περιστασιακών ή

⁴⁹ Jervis, R. (1976). *Perception and misperception in international politics*, New Jersey: Princeton University Press, 32-33.

⁵⁰ Jervis, R. (1970). *The logic of images in international relations* (p.3). New Jersey: Princeton University Press.

⁵¹ Jervis, R. (1976). *Perception and misperception in international politics* p. 2. New Jersey: Princeton University Press.

εξωτερικών παραγόντων από τους βαθύτερους εσωτερικούς λόγους που ώθησαν σε μια διεθνή συμπεριφορά.⁵²

Την ίδια περίοδο, ωστόσο, η μελέτη του Hakovirta, για τη στάση της Φινλανδίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τόνισε ότι η προβολή της εθνικής εικόνας τους από τα κράτη δεν περιορίζεται στην πολιτική της εξαπάτησης. Ο Hakovirta υπέδειξε ότι σε όλα τα κράτη μπορεί να διαπιστωθεί μια γενικότερη τάση προβολής επιθυμητών εικόνων, οι οποίες δε στοχεύουν στην εξαπάτηση και απόκρυψη προθέσεων αλλά και στην παρουσίαση των πολιτικών με τρόπο που να είναι αποδεκτός από το διεθνές σύστημα.⁵³ Ο Hakovirta τόνισε ότι η προβολή αποδεκτών εικόνων είναι απαραίτητη προϋπόθεση ιδιαίτερα για ένα μικρό κράτος. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, η αξιοπιστία της εικόνας και η εγκυρότητα των πολιτικών ενός μικρού κράτους οριζόταν μέσω της σχέσης του με τις δύο υπερδυνάμεις. Στην περίπτωση που ένα μικρό κράτος εισχωρούσε σε συμμαχία με μια υπερδύναμη, τότε η διεθνής του θέση και η αξιοπιστία του επικυρωνόταν μέσω της συμμαχίας. Αλλά για να προβάλλει ένα μικρό κράτος εικόνα ουδετερότητας απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η εικόνα που προέβαλε να προσαρμόζεται στον ορισμό που προσέδιδαν στα ουδέτερα κράτη οι μεγάλες δυνάμεις.⁵⁴

Με τα συμπεράσματά του ο Hakovirta έθιξε ένα βασικό ερώτημα σε αναφορά με τους παράγοντες που πιθανώς διαφοροποιούν την προβολή εικόνων από τα μικρά κράτη λόγω αδυναμίας αυτόνομης δράσης στο διεθνές σύστημα. Το θέμα του ρόλου των μικρών χωρών είχε προσεγγιστεί, έως τότε, μόνο περιθωριακά, από αναλύσεις οι οποίες είχαν επικεντρωθεί είτε σε εξέταση διαμαχών (δηλαδή συνθήκες στις οποίες η εικόνα που προέβαλαν τα κράτη ανταποκρινόταν σε συγκεκριμένες προκλήσεις) είτε στη διακρίβωση της προβολής εικόνων από μεγάλες δυνάμεις. Η προσέγγιση του Hakovirta ότι τα μικρά κράτη αναγκάζονται να προσαρμόζουν τις εικόνες που προβάλλουν στις απαιτήσεις των μεγαλύτερων δυνάμεων ώστε να εξασφαλίζουν την ακεραιότητα τους, αν και εύστοχη ήταν περιορισμένη τόσο στο γεωπολιτικό πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, όσο και στην επιλογή της εικόνας της ουδετερότητας. Οι

⁵² ο.π. p. 35.

⁵³ Hakovirta, H. (1988). Duality of target and image links as problems of image policy: The case of Finland (p. 2) quoted in Rusi, A. Image research and image politics in international relations-transformation of power politics in the television age, *Cooperation and Conflict*, XXIII, (p. 29-42). 31.

⁵⁴ Ο. π.

διαπιστώσεις του έτσι άφησαν ανοιχτά ερωτήματα τα οποία, έως σήμερα, έχουν προσεγγιστεί περιορισμένα.

Το δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει από τις θέσεις του Hakovirta, το γεγονός δηλαδή ότι η προβολή (και αντίστοιχα η πρόσληψη) εθνικών εικόνων καθορίζεται στα πλαίσια που έχουν επιβάλει τα ισχυρά κράτη, θίγει μια άλλη βασική παράμετρο στη διαμόρφωση εθνικών εικόνων, την οποία σταδιακά εξέτασε μεγάλος αριθμός αναλυτών. Η παράμετρος αυτή συνδέεται με τη βασική θεωρία του δομισμού (την οποία όμως σταδιακά συμμερίστηκαν αναλυτές από όλες τις θεωρητικές κατευθύνσεις),⁵⁵ ότι οι μεγάλες δυνάμεις, ανάλογα με τις γενικές αρχές που εφαρμόζουν στο εσωτερικό τους και απορρέουν από τις κοσμοθεωρίες τους αλλά και τα συμφέροντά τους, θεσπίζουν τους κανόνες για ένα συλλογικό σύστημα πεποιθήσεων, ομαδικών αναπαραστάσεων και αρχών. Αυτό το σύστημα προσδιορίζει τους βασικούς κανονισμούς που διέπουν το διεθνές δίκαιο. Οι αναλύσεις αυτές υπογραμμίζουν στο σύνολο τους ότι, η στάση των κρατών δεν είναι ανεξάρτητη και, κατά συνέπεια, η κατανόηση τόσο της διαμόρφωσης των εθνικών εικόνων απαιτεί επίσης ανάλυση του διεθνούς πλαισίου και των ισορροπιών των δυνάμεων.

Οι διαφορές που χαρακτηρίζουν τις προσεγγίσεις αυτές ανάλογα με τη θεωρητική γραμμή που υιοθετεί ο κάθε αναλυτής έγκεινται, σε μεγάλο βαθμό, στη φύση των ιδεών που επιβάλλει η κάθε υπερδύναμη (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κριτική που άσκησε ο Wendt στην αυστηρά υλιστική ερμηνεία που προσέδωσαν ρεαλιστές, όπως ο Buzan, στις αξίες που προωθούνται σε διεθνές επίπεδο: “Καθένας θα μπορούσε να είναι ρεαλιστής, όμως ο ρεαλισμός προϋποθέτει ότι τα συμφέροντα που προασπίζονται έχουν απτή βάση και αυτό δε συμβαίνει”⁵⁶). Αντίστοιχα πολλές μελέτες είχαν σαν στόχο την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο ο σχεδιασμός των διεθνών κανόνων αντικατοπτρίζει τις επιλογές του συλλογικού συστήματος πεποιθήσεων, όπως αυτό διαμορφώνεται.⁵⁷ Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η γραμμή σκέψης που χαρακτήρισε τις αναλύσεις γύρω από τις βασικές αρχές του δομισμού επικεντρώθηκε

⁵⁵ π.χ. Ruggie, J. G. (1998). *Constructing world policy: essays on international institutionalism*. London: Routledge, & Fennimore, M. (1996). *National interests in international society*, Ithaca: Cornell University Press, & Keohane, O. (1984). *After hegemony: cooperation and discord in the world economy*. Princeton: Princeton University Press, & Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*, (p. 375-377). UK: CUP.

⁵⁶ Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*, (p. 377-377). UK: CUP, 375-377.

⁵⁷ Kratochwill, V.F. (1989). *Norms and decisions: on the conditions of practical and legal reasoning in international relations and domestic affairs*. UK: Cambridge University Press, & Kubalkova, V. Onuf, K. Kowert, P. (eds.) (1998). *International Relations in a Constructed World*. NYC: M.E. Sharp.

στον περιορισμό του συλλογικού συστήματος πεποιθήσεων στα πλαίσια της εκάστοτε ισχύουσας ισορροπίας δυνάμεων, περιορίζοντας έτσι τις αναλύσεις τους σε στενό ιστορικό πλαίσιο (προσδίδοντας προσωρινό χαρακτήρα στις διεθνείς επιρροές που καθορίζουν τόσο την προβολή όσο στην πρόσληψη εθνικών εικόνων).

Διαφορετική διάσταση στις πεποιθήσεις που προκύπτουν από τις διεθνείς ισορροπίες δυνάμεων και κατά συνέπεια την επιρροή του γεωπολιτικού πλαισίου απέδωσε στα τέλη της δεκαετίας του 1970, η μελέτη του Said, *Orientalism*, στην οποία μελέτησε τη διαμόρφωση της πρόσληψης της Ανατολής από τις δυτικές χώρες. Ο Said, υιοθετώντας μια μετανεωτερική σκοπιά, υπογράμμισε το φαινόμενο της αλλοίωσης της εικόνας της ανατολής μέσα από τις αξίες του δέκτη, προσδιοριζόμενες από ισορροπίες δυνάμεων του παρελθόντος και ειδικότερα από το βαθύ, ιστορικό και ανεξίτηλο ίχνος του ιμπεριαλισμού. Αμφισβήτησε ακόμα και τη δυνατότητα της πλήρους κατανόησης. Ο Said εντόπισε την ύπαρξη στερεοτύπων που διακατέχουν την εικόνα των ανατολικών λαών στη Δύση από την αρχαιότητα μέχρι και τις μέρες μας, σύμφωνα με τα οποία οι ανατολικοί λαοί θεωρούνται αδύναμοι σε αντίθεση με τους ισχυρούς δυτικούς λαούς. Η έρευνα υπέδειξε επιπλέον, ότι ακόμα και οι πιο αντικειμενικές δυτικές αναλύσεις των ανατολικών πολιτισμών ξεκινάνε με αφετηρία ότι η κανονικότητα του μοντερνισμού ορίζεται βάσει του Ευρωπαϊκού μοντέλου ανάπτυξης και, κατά συνέπεια, ανασκευάζουν συγκριτικά τόσο το παρελθόν όσο και τη σύγχρονη ταυτότητα της Ασίας.⁵⁸ Οι απόψεις του Said, βρέθηκαν αντιμέτωπες με πολύπλευρη κριτική σε σχέση με την ασυμβατότητα των πηγών του, την αντιμετώπιση της Ανατολής ως μίας ενιαίας ομάδας, ή ακόμα και για στερεοτυπικό ορισμό της Δύσης.⁵⁹ Σε κάθε περίπτωση, όμως, η δουλειά του θεωρήθηκε καταλυτική για την αποδέσμευση της έρευνας από τις παρωπίδες της δυτικής κανονικότητας και κατά συνέπεια, έθεσε νέες βάσεις στην ανάλυση των μη δυτικών πολιτισμών, των αντίστοιχων πολιτικών και κυρίως της διαμόρφωσης της πρόσληψης τόσο της Ανατολής από τη Δύση όσο και της Δύσης από την Ανατολή. Αναλύσεις των διεθνών σχέσεων και ακόμα περισσότερο της πρόσληψης των Ασιατικών χωρών, έχουν επανειλημμένα επιβεβαιώσει τα βασικά του συμπεράσματα.

⁵⁸ Said, E. (1979). *Orientalism*, (p. 11-38). New York: Vintage Books.

⁵⁹ π.χ. Kramer, M. (2006). Enough said, review in Robert Irwin, *Dangerous Knowledge Orientalism and its Discontents*. UK: Penguin books, & Proudman, M. (2005, November 10). Disraeli as an orientalist: The polemical errors of Edward Said, *Journal of the Historical Society*, 5,4. 547.

Η μετά ψυχροπολεμική περίοδος. Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα και την πρώτη του εικοστού πρώτου (όπου επικεντρώνεται το αντικείμενο της παρούσας διατριβής) σημειώθηκαν μεγάλες αλλαγές στο διεθνές σκηνικό. Οι αλλαγές αυτές, οι οποίες άρχισαν να διαφαίνονται κατά τις τελευταίες δεκαετίες του Ψυχρού Πολέμου, με τη χαλάρωση του αυστηρά διπολικού συστήματος και την εμφάνιση πιο αυτόνομων μονάδων (όπως η Γαλλία) με δική τους επιρροή, κορυφώθηκαν με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Η κατάρρευση του διπολισμού άλλαξε ριζικά το χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος. Η επικράτηση των Ηνωμένων Πολιτειών ως μοναδικής υπερδύναμης, έθεσε ως βασικό άξονα της παγκοσμιοποίησης τις βασικές αρχές της δημοκρατίας και της ελεύθερης αγοράς. Όπως χαρακτηριστικά διατύπωσε ο Nau:

“Οι μεγάλες δημοκρατικές δυνάμεις προωθούν τη σημασία της ελεύθερης αγοράς και το κράτος δικαίου στις κοινωνίες τους, αλλά και στις σχέσεις μεταξύ τους. Τα ίδια θεωρούν θεμέλια της παγκοσμιοποίησης Έτσι, οι αξίες αυτές καθορίζουν τις κινήσεις και τα μηνύματα που εκπέμπουν σε κοινωνίες που είναι μη δημοκρατικές ή σε διαδικασία εκδημοκρατικοποίησης..”⁶⁰

Τα χαρακτηριστικά αυτά αντανακλούν και οι διεθνείς και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί οι οποίοι λειτουργούν μέσα στο συλλογικό σύστημα, οι οποίοι κατοχυρώνουν με την ύπαρξη τους την έννοια ακριβώς της συλλογικής αποδοχής στις αρχές αυτές.

Οι σταδιακές αυτές αλλαγές έφεραν σημαντικές μεταλλάξεις τόσο στις ισορροπίες δυνάμεων όσο και τους τρόπους διαμόρφωσης των διακρατικών σχέσεων. Στο νέο αυτό πλαίσιο δεν διαπιστώνονται μεγάλες αλλαγές στις θεωρητικές προσεγγίσεις σε σχέση με τη φύση των παραγόντων που θεωρούνται καθοριστικοί στην πρόσληψη εικόνων, (όπως αντίστοιχα δε διαπιστώνονται βασικές αλλαγές στη φύση των διαφωνιών που χαρακτηρίζουν τις διαφορετικές προσεγγίσεις που προτείνουν οι θεωρητικές γραμμές, αφού οι αναλυτές, στο μεγαλύτερο μέρος τους έχουν διατυπώσει την άποψη ότι η αλλαγή στη ρητορική δεν αντικατοπτρίζει αντίστοιχη αλλαγή στους στόχους των πολιτικών). Οι μεταλλάξεις αυτές ωστόσο

⁶⁰ Nau, H.R. (2002). *At home aroad, identity and power in american foreign policy*, (p.3). USA: Cornell University Press. Αντίστοιχη άποψη εξέφρασε ο Sinclair, του οποίου εστιάζουν στο γεγονός ότι η θεσμοθέτηση του ελεύθερου εμπορίου από τους διεθνούς οργανισμούς χτίστηκε βάσει των αρχών και συμφερόντων που διέπουν την εσωτερική αγορά στις ΗΠΑ (Sinclair, T. (2004). *Global governance: critical concepts in political science*. (p. 392). Oxon: Routledge).

άγγιξαν κάποιες βασικές παραμέτρους βάσει των οποίων είχε οριοθετηθεί η θεωρητική διακρίβωση του ρόλου των εικόνων.

Η πρώτη νέα παράμετρος που επηρέασε καταλυτικά τόσο τη διένεξη των διεθνών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων όσο και το ρόλο των εικόνων σε αυτές είναι ο αισθητός περιορισμός της ‘νομιμοποίησης της βίας’, η οποία ξεκίνησε με την αποκήρυξη της αποικιοκρατίας, έγινε πιο εμφανής κατά τις τελευταίες δεκαετίες του Ψυχρού Πολέμου όποτε στα κράτη άρχισε να κυριαρχεί η τάση να επιλύουν τις διαφορές τους, ακόμα και σε θέματα κυριαρχίας, με ειρηνικές διαπραγματεύσεις. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αυτό συμπεριλήφθηκε επίσημα στις νέες αρχές του συστήματος (και τους διεθνείς κανόνες) σύμφωνα με τις οποίες: “Τα αναπτυγμένα δημοκρατικά κράτη δεν εμπλέκονται σε συρράξεις μεταξύ τους. Επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικά και νομοθετικά μέσα, καθώς αποδέχονται κοινές αξίες.”⁶¹ Στο νέο αυτό πλαίσιο όπου οι πόλεμοι πλέον αποτελούν την εξαίρεση και όχι τον κανόνα διένεξης των διακρατικών πολιτικών, όπως συμπεράναν αναλυτές από όλες τις κατευθύνσεις, στην ουσία οι εκπρόσωποι των κρατών εξακολουθούν να επιδιώκουν την ικανοποίηση των συμφερόντων τους με το μίνιμουμ κόστος, δηλαδή μέσω διαπραγματεύσεων όπου απαιτείται η επικράτηση επί (ή εξαπάτηση) του συνομιλητή. Κατά συνέπεια, η προβολή των κατάλληλων εικόνων αποκτά τεράστια βαρύτητα. Χαρακτηριστικά ο Hoffman, ο οποίος υιοθέτησε τον κονστρουκτιβισμό, τόνισε ότι: “η ισορροπία δυνάμεων δεν πηγάζει στη σημερινή πραγματικότητα από τις αμυντικές δυνατότητες των κρατών, αλλά την πρόσληψη των δυνατοτήτων τους.”⁶² Ενώ αντίστοιχα από την πλευρά του ρεαλισμού ο Herz υπογράμμισε ότι: “δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η μισή διένεξη εξωτερικής πολιτικής βασίζεται στη δημιουργία εντυπώσεων.”⁶³

Η βασικότερη συνέπεια που είχε η αποδοκιμασία της βίαιης διένεξης διαφορών μεταξύ κρατών ήταν η σταδιακή εικονοποίηση της ισχύος από τα κράτη. (Προφανώς εικονοποίηση της ισχύος πιθανών αντιπάλων σε επίπεδο προπαγάνδας γινόταν πάντα, αλλά ήταν σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη από το φόβο μιας πιθανής σύγκρουσης). Η απουσία του φόβου της δοκιμασίας της ισχύος έδωσε στους κρατικούς φορείς τη δυνατότητα προβολής λανθασμένων εικόνων της κρατικής τους ισχύος, τόσο προς

⁶¹ Nau, H.R. (2002). *At home abroad, identity and power in american foreign policy*. (p.3). USA: Cornell University Press.

⁶² Hoffman, S. (1967). Perceptions, realities and the franco-american conflict, *Journal of International Affairs* 21, 1, 55-71.

⁶³ Herz, J.H. (1981). Political realism revisited. *International Studies Quarterly* 25, 2, 182-197.

εξωτερικούς φορείς (ώστε να ισχυροποιήσουν τις διαπραγματευτικές τους θέσεις), όσο και προς εσωτερικούς δέκτες (ώστε να ενισχύσουν αισθήματα εθνικής ενότητας και ασφάλειας ή αντίστοιχα ανασφάλειας). Αντίστοιχα επηρεάστηκε η πρόσληψη της ισχύος των άλλων κρατών και προς τις δύο κατευθύνσεις, αλλά και, όπως επεσήμανε ο Wohlforth, της μεταξύ των κρατών ισορροπίας δυνάμεων, ανάλογα με τις προσλήψεις που επικρατούν.⁶⁴

Η ‘εικονοποίηση’ της ισχύος, όπως επισημαίνουν αναλυτές τα τελευταία χρόνια,⁶⁵ είχε επίσης ως συνέπεια (τόσο σε επίπεδο πολιτικής, όσο και σε επίπεδο ανάλυσης αυτής), τη δυσκολία διαχωρισμού μεταξύ της πρόσληψης που απευθύνεται σε δέκτες στο εσωτερικό των κρατών, και της πρόσληψης που απευθύνεται σε εξωτερικούς δέκτες. Το φαινόμενο αυτό γίνεται πιο εμφανές σε περιπτώσεις εικονοποίησης απειλής, που στο παρελθόν ο διαχωρισμός της προπαγάνδας από τη ρητορική που απέπεμπε υπέρ της ενίσχυσης της εθνικής ενότητας, ήταν εμφανής λόγω της κινητοποίησης του πληθυσμού που ακολουθούσε την πρώτη. Είναι όμως επόμενο ότι διέπει την κατανόηση κάθε είδους πρόσληψης. Σε επίπεδο ανάλυσης, η παύση των ενόπλων συρράξεων δημιούργησε δυσκολία στην εφαρμογή των μεθόδων του κονστρουκτιβισμού που ερμήνευαν τις εικόνες σύμφωνα με τις πολιτικές που απέρρεαν από αυτές (όπως υπογράμμισε ο Lebow και αργότερα ο Rusi “in the psychological approach, as in others, attention is drawn to conflict analysis”⁶⁶). Αντίθετα, όλο και περισσότεροι αναλυτές τάχθηκαν υπέρ της ‘διαπειθαρχικής’ προσέγγισης στην ανάλυση των εικόνων (“one seeking to understand the meaning that states (human beings) ascribe to generation and use of military and economic power, and the other defining the constraints and consequences of power, whatever meaning we ascribe to power.”)⁶⁷

⁶⁴ Wohlforth, W.C. (1993). *The elusive balance, power and perceptions during the cold war*, (p. 300-303). USA: Cornell University Press.

⁶⁵ Ο W. Bloom είχε επισημάνει από το 1993: *Since the Cold war there is a need to examine the nature of the threat to understand if a mobilised nation is being duped or being noble*. (Bloom, W, (1993). *Personal identity, national identity and international relations*, (p. 160). UK: Cambridge University Press.). Επίσης, το συγκεκριμένο ζήτημα αναγνωρίστηκε ως βασικό ερώτημα πάνω στο οποίο υπάρχει ανάγκη για περαιτέρω έρευνα σε συνέδριο που οργανώθηκε στις 24/6/1999 από το London School of Economics με τίτλο “Policies and Posters: Image, State and International Relations” συμμετοχή των A. Giddens, Christopher Hill και M. Burton. Ενώ τα γενικά ερωτήματα που εξετάστηκαν αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα του πανεπιστημίου, δεν φαίνεται να έχουν γίνει σχετικές δημοσιεύσεις (οι οποίες να εντοπίζονται με τις μηχανές αναζήτησης επιστημονικών άρθρων τουλάχιστον).

⁶⁶ Lebow, R.N. (1989). *Between peace and war. The nature of international crisis*, (p. 1-19). Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

⁶⁷ π.χ. Nau, H. P. (2002). *At home abroad, identity and power in american foreign policy*, p. ix. Αντίστοιχα Neak, L. (2008). *The new foreign policy: power seeking in a globalized era*, MD: Rowman & Littlefield Publishers, inc. κ.α.

Ταυτόχρονα αναγνωρίστηκε ως αρκετά αποτελεσματική η ανάλυση λόγου, την οποία είχε εφαρμόσει πρώτος ο Said (ειδικά σε επίπεδο διαλεύκανσης των δεκτών της πρόσληψης).⁶⁸

Η δεύτερη βασική παράμετρος που χαρακτηρίζει το διεθνές σύστημα τις τελευταίες δεκαετίες και η οποία καταδεικνύεται έντονα ότι επηρέασε την προβολή και πρόσληψη εθνικών εικόνων είναι η εξάπλωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ) και η ανάδειξή τους σε βασικούς πομπούς εθνικών εικόνων από και προς τα κράτη. Σε αυτό το πλαίσιο, ενώ η εξέλιξη της τεχνολογίας έχει σαφώς διευκολύνει την πρόσβαση των αρμοδίων φορέων ενός κράτους σε πληροφορίες και γενικότερα βαθύτερη γνώση για τα άλλα κράτη, όπως τόνισαν οι Russett & Starr: “οι αρμόδιοι φορείς ενός κράτους κατακλύζονται από πληροφορίες που προέρχονται από πολλές πηγές οι οποίες προβάλλουν διαφορετικές απόψεις”, κατά συνέπεια, η πρόσληψη εικόνων που να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα δυσχεραίνεται αντί να διευκολύνεται.

Η παγκόσμια δράση και εμβέλεια των μέσων μαζικής ενημέρωσης έχει δημιουργήσει έντονους προβληματισμούς στους αναλυτές, ως προς τη δυνατότητα των ΜΜΕ να κατευθύνουν την πρόσληψη. Η δυνατότητα αυτή εντοπίζεται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο έγκειται στο γεγονός ότι οι πληροφορίες που μεταδίδουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σπάνια ανταποκρίνονται σε αντικειμενική μεταφορά δεδομένων. Σε μεγάλο βαθμό τα ΜΜΕ ελέγχονται από τις πιο δυνατές χώρες ή και ανεξάρτητους ιδιωτικούς φορείς. Η παγκόσμιας εμβέλειας προβολή των ΜΜΕ συνεπάγεται ότι οι δυνατές χώρες ή και ανεξάρτητοι ιδιωτικοί φορείς μπορούν να επηρεάζουν την πρόσληψη εθνικών εικόνων σε πιο μικρές χώρες στις οποίες η μικρότερη οικονομική δύναμη δε δίνει την ίδια δυνατότητα. Κατά συνέπεια η ενημέρωση των αρμοδίων φορέων ενός κράτους σχετικά με τις εξελίξεις σε άλλα κράτη διακατέχεται από τα στερεότυπα που δημιουργούν για αυτό άλλα κράτη⁶⁹, τις βασικές αρχές και ιδέες που διέπουν το διεθνές σύστημα⁷⁰, και κυρίως τους πολιτικούς στόχους τρίτων. Χαρακτηριστικά, ο Kunczik τόνισε ότι ιδιαίτερα όσον αφορά τις αναπτυσσόμενες χώρες, στη Δύση υπάρχει πολύ μικρή πραγματική εμπειρία και ακόμα λιγότερη γνώση

⁶⁸ Rusi, A. (1988, March). Image research and image politics in international relations-transformation of power politics in the television age, *Cooperation conflict XXIII*. Research article 33). *One of the most interesting innovations relates to the application of discursive analyses to decision-making*.

⁶⁹ Rusi, A. (March 1988). Image research and image politics in international relations-transformation of power politics in the television age, *Cooperation conflict XXIII*. Research article, (p. 33).

⁷⁰ Russett, B. Starr, H. Kinsela, D. (2006). *Global politics: The menu for choice*. (p. 179). Canada: Cagage Learning (2nd edition).

για τις πολύπλοκες κοινωνικές εξελίξεις εκεί. Η γνώση που υπάρχει προέρχεται από τα ΜΜΕ και άρα η εικόνα για αυτές τις χώρες δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα αλλά στην υποκειμενικότητα των ΜΜΕ.⁷¹

Το δεύτερο επίπεδο έγκειται στην επιρροή που ασκούν τα ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης,⁷² και, επομένως, στο κατά πόσο η διαμόρφωση διεθνών εικόνων επηρεάζει τις προτεραιότητες των πολιτικών αρχηγών,⁷³ ακόμα και αν οι ίδιοι φιλτράρουν τις πληροφορίες που λαμβάνουν από διαφορετικές πηγές και διαμορφώνουν μια πιο ξεκάθαρη πρόσληψη.

Σ' αυτό το πλαίσιο ορισμένοι αναλυτές όπως ο Tehranian, έφτασαν μέχρι το σημείο να χαρακτηρίσουν τη διπλωματία των υπερδυνάμεων, διπλωματία των ΜΜΕ.⁷⁴ Η άποψη αυτή είναι μονομερής, γιατί αγνοεί τόσο το γεγονός ότι τα ΜΜΕ σε μεγάλο βαθμό ελέγχονται, όσο και το γεγονός ότι οι αρμόδιοι φορείς των κρατών μπορούν αντίστοιχα να χρησιμοποιήσουν τα ΜΜΕ. Οι περισσότεροι αναλυτές υιοθέτησαν πιο μετριοπαθείς απόψεις οι οποίες όμως πάραυτα επισημαίνουν τους κινδύνους που ενυπάρχουν λόγω της εικονοπλασίας των ΜΜΕ και επισημαίνουν, κατά συνέπεια, την ανάγκη προσεχτικής εξέτασης της διεθνούς τροφοδότησης πληροφοριών. Η άποψη του Hallin ότι “δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο έλεγχος των εικόνων που προβάλλονται και της ενημέρωσης που διαχέεται παίζει κεντρικό ρόλο στην άσκηση ισχύος και επιρροής στις διεθνείς σχέσεις,”⁷⁵ έχει γίνει κοινά αποδεκτή. Ο Vertberger, σε αυτό το πλαίσιο, υπογράμμισε την ανάγκη να επιδιώκεται απευθείας γνώση από τα κράτη τονίζοντας ότι θα πρέπει ταυτόχρονα να διατηρούνται επιφυλάξεις: “γνώση των βασικών διαδικασιών επαγωγής και σωστή άσκηση της διαδικασίας, δεν εγγυάται την ορθότητα των επαγωγικών συμπερασμάτων, αλλά περιορίζει την πιθανότητα λάθους.”⁷⁶ Ένα σημαντικό σημείο το οποίο επίσης επεσήμανε είναι ότι, η εικόνα για τους πομπούς εικόνων, όταν αυτοί δεν προέρχονται από το κράτος -αντικείμενο της εικόνας, μπορεί από μόνη της,

⁷¹ ο.π p. 17.

⁷² Mowlana, H. (1986). *Global information and world communication. new frontiers in international relations* (p. 182). NYC: Longman.

⁷³ π.χ. Μια από τις αρχικές αναλύσεις που εντόπισε τη διαμόρφωση διεθνών εικόνων κρατών ήταν αυτή του Smith, D. D. (1973). Mass communications and international image change. *Journal of Conflict Resolution*, 115-129.

⁷⁴ Tehranian (1984) όπως αναφέρεται στο Rusi, A. (!988). Image research and image politics in international relations -transformation of power politics in the television age, *Cooperation and Conflict*, XXIII. Research article 34.

⁷⁵ Hallin, D. (1986). *The uncensored war: The media and Vietnam*, (p. 214). UK: Oxford University Press.

⁷⁶ Vertzberger, Y. (1990). *The world in their minds: Information processing, cognition, and perception in foreign policy decision-making* (p. 359). California: Stanford University Press, 359.

να επηρεάσει την πρόσληψη λόγω προκατάληψης, απέναντι στην αντικειμενικότητα των πληροφοριών που μεταφέρουν.

Μια επιπλέον παράμετρος η οποία επηρέασε τόσο την προβολή και πρόσληψη εικόνων σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και την ανάλυση αυτών ήταν η χαλάρωση αρχικά και εν τέλει κατάρρευση της αυστηρής ιδεολογικής φυσιολογίας του συστήματος, η οποία σε μεγάλο βαθμό καθόριζε την αξιοπιστία για τα κράτη-μέλη εκατέρωθεν συνασπισμού. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο Calvocoressi: “Η Ψυχροπολεμική ιδεολογία ήταν κυνικά ανήθικη υπό την έννοια ότι προωθούσε συνεργασίες με ομοϊδέατες, ακόμα και εάν η πολιτική που ακολουθούσαν αψηφούσε βασικές αξίες.”⁷⁷ Σε αντίθεση, η χαλάρωση των ιδεολογικά κλειστών συνασπισμών και δεσμών, επανέφερε ηθικές αξίες στο προσκήνιο, στις αρχές των οποίων στηρίχθηκαν οι βασικές κοσμοθεωρίες του συστήματος και κατά συνέπεια, σε μεγάλο βαθμό ο τρόπος με τον οποίο κατηγοριοποιούνται τα κράτη. Ο ρόλος των αξιών αυτών στη διαμόρφωση της πρόσληψης εθνικών εικόνων έγινε κατά συνέπεια βασικός, αν και όχι καθοριστικός, στο βαθμό που είχαν υπάρξει οι ιδεολογικές αξίες (στις οποίες είχαν ενσωματωθεί πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα).⁷⁸ Όπως διατύπωσε ο Cox: “Στην πράξη συχνά οι συμφωνημένοι κανόνες και ο νόμος ακολουθούνται στο βαθμό που εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα.”⁷⁹

Σε επίπεδο ανάλυσης, άρχισε να παρουσιάζεται μια τάση για εμβάθυνση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία ο Holsti είχε συμπεριλάβει στη γενική κατηγορία του συστήματος πεποιθήσεων. Όπως είχε φανεί από τον ορισμό που είχε προσδώσει στο σύστημα, ο Holsti δεν του είχε αποδώσει ιδεολογικό χαρακτήρα. Ωστόσο, οι έρευνες του είχαν πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, δηλαδή σε μια περίοδο που ιδεολογικές βάσεις καθόριζαν τόσο τις εξωτερικές σχέσεις των περισσότερων κρατών όσο και τις κοινωνικές ανακατατάξεις και το οικονομικό σύστημα στο εσωτερικό (σε ‘περιπτώσεις’ κρατών μελών του ανατολικού συνασπισμού δε, και την εθνική ταυτότητα). Κατά συνέπεια, η ομαδοποίηση των επιμέρους χαρακτηριστικών του συστήματος πεποιθήσεων δεν ήταν δυνατή κάτω από μια γενική ταμπέλα. Οι αναλύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες

⁷⁷ Calvocoressi, P. (2001). *World politics 1945-2000* (p. 71). Edinburgh: Pearson, (8th Edition).

⁷⁸ Η αντικατάσταση των αξιών αυτών οδήγησε σε νέες διαφωνίες μεταξύ ρεαλιστών και δομιστών σχετικά με το κατά πόσο η διεθνής πολιτική των κρατών βασίζεται αποκλειστικά στα συμφέροντα τους ή οι ιδέες που πηγάζουν από τις νέες αξίες έχουν, αντίστοιχα, επιρροή.

⁷⁹ Krasner, D.S. (1993). *Westphalia and all that*, in Goldstein, J. & Keohane, R. *Ideas and foreign policy*, (p. 28). Ithaca: Cornell University Press.

χωρίς να επαναπροσδιορίζουν τους παράγοντες που καθορίζουν την προβολή και πρόσληψη εικόνων, υπογραμμίζουν την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση στον τρόπο με τον οποίο κάποια από τα επιμέρους χαρακτηριστικά μπορεί να τους επηρεάσουν. Ο Vertzberger π.χ. υπογράμμισε τη σημασία κοινωνικών παραγόντων ενώ αντίστοιχα μεγάλος αριθμός αναλυτών επικέντρωσε ξανά την προσοχή του στο ρόλο της εθνικής ταυτότητας,⁸⁰ τονίζοντας από διαφορετικές πλευρές ότι ο τρόπος με τον οποίον ένα κράτος ορίζει την ταυτότητά του είναι καθοριστικός για τη μορφή που παίρνει η πρόσληψη εκ μέρους του των άλλων κρατών και αντίστοιχα, ότι η εθνική ταυτότητα είναι καθοριστική τόσο στην εικόνα που προβάλλει ένα κράτος, όσο και στην εξωτερική πολιτική που ακολουθεί.⁸¹ Ο Kunczik υπογράμμισε την ανάδειξη της προβολής αξιόπιστης εικόνας σε καθοριστικό παράγοντα για τα κράτη: “Στο χώρο της διεθνούς πολιτικής, η εμπιστοσύνη έχει αναδειχθεί σε καίριο παράγοντα στην εξασφάλιση υποστήριξης από άλλα κράτη.”⁸²

Ένα επιπλέον ερώτημα το οποίο άρχισε να συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση της τροφοδότησης εθνικών εικόνων με τη διεθνή θεσμοθέτηση του ελεύθερου εμπορίου, αφορά την επιρροή της δράσης των πολυεθνικών εταιρειών τόσο στην προβολή, όσο και στην πρόσληψη. Η έρευνα του Kunczik η οποία επικεντρώθηκε σε αυτό το σημείο, έδειξε μεγάλη εναλλαγή εικόνων, αλλά κατέληξε ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις η συμπεριφορά των εταιρειών συνυφαίνεται με την εικόνα του κράτους προέλευσης στην πρόσληψη και δεν προσλαμβάνεται ως ατομική συμπεριφορά (εξ ου και δίνεται μεγάλη έμφαση στη χώρα προέλευσης).⁸³ Εντόπισε έτσι, έναν ακόμα παράγοντα που επηρεάζει τόσο την προβολή όσο και την πρόσληψη εθνικών εικόνων δεδομένου ότι, η διεθνής συμπεριφορά των εταιρειών δε λειτουργεί έξω από την επίσημη κρατική πολιτική αλλά παράλληλα με αυτή (αν και με γνώμονα διαφορετικά συμφέροντα). Η έρευνά του ωστόσο άφησε ανοιχτό το ερώτημα για τον ρόλο των εκπροσώπων του διεθνώς ενεργού ιδιωτικού τομέα στην πρόσληψη εικόνων άλλων κρατών.

⁸⁰ Vertzberger, Y. (1990). *The world in their minds: Information processing, cognition, and perception in foreign policy decision-making* (p. 358). California: Stanford University Press.

⁸¹ π.χ. Nau, H. R. (2002). *At home abroad, identity and power in american foreign policy*, USA: Cornell University Press.

⁸² K. Sriramesh, & D. Vercic, (eds) (2009). *The global public relations handbook revised edition: Theory, research and practice*, Revised edition, (p. 858). UK: Taylor & Francis.

⁸³ Kunczik, M. (1997). *Images of nations and international public relations*. University of Michigan: Lawrence Erlbaum Associates.

Αναπάντητα, ακόμα, ερωτηματικά δημιουργούνται, ωστόσο, όσον αφορά τις δυνατότητες τόσο της διεθνούς συμπεριφοράς όσο και της προβολής αυτής από τα μικρά κράτη στο νέο σύστημα που εδραιώθηκε με την κατάρρευση του διπολισμού. Η λήξη της διαμάχης μεταξύ των υπερδυνάμεων σήμανε και το τέλος των συμμαχιών που είχαν σχηματιστεί στους δύο συνασπισμούς, και κατά συνέπεια οδήγησε σε απεξάρτηση της εξωτερικής πολιτικής των ασθενέστερων χωρών από τις επιλογές των υπερδυνάμεων. Τα περιθώρια αυτονομίας της πολιτικής των χωρών αυτών, ωστόσο, εξακολουθούν να είναι περιορισμένα και, όπως επεσήμανε ο Nau, “εξαρτώνται από το βαθμό στον οποίο τα δυνατότερα κράτη τα προλαμβάνει ως φίλους ή εχθρούς.”⁸⁴ Ταυτόχρονα, στενότεροι συνασπισμοί στους οποίους εντάχθηκαν ορισμένα ασθενέστερα κράτη (όπως η Ελλάδα, που απασχολεί τη συγκεκριμένη διατριβή, στην Ευρωπαϊκή Ένωση) δεν χαρακτηρίζονται από την αυστηρή ψυχροπολεμική φυσιολογία όσον αφορά τη φύση των συμμαχιών και τις υποχρεώσεις των κρατών-μελών. Πέραν του συμβιβασμού με τις γενικές αρχές, που ορίζουν οι διεθνείς οργανισμοί, είναι ακόμα ακαθόριστες οι προϋποθέσεις που ορίζουν τι εικόνες χρειάζεται να προβάλλουν ώστε να κατοχυρώνουν την αποδοχή τους εντός του συστήματος.

Στο διεθνές πλαίσιο που σχηματίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, τα κράτη που δημιουργήθηκαν μετά τη σταδιακή πτώση της αποικιοκρατίας εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται από μια τάση απεξάρτησης από τις βασικές αρχές του διεθνούς συστήματος που χάραξε η επικράτηση των ΗΠΑ. Υπόκεινται σε ένα μικρό βαθμό στις γενικές αρχές που επιβάλλουν οι διεθνείς οργανισμοί, αλλά έχουν καθιερώσει ένα ξεχωριστό πόλο έλξης στη διεθνή σκηνή. Οι αρχές στις οποίες έχει δομηθεί το διεθνές σύστημα δεν αφήνουν πλέον περιθώριο αντιμετώπισης των κρατών αυτών ως πρωτόγονων ή μικρότερης αξίας (αν και ταυτόχρονα οι οικονομικές σχέσεις δεν στηρίζονται σε ισότιμη βάση). Οι έρευνες πάνω στην πρόσληψη και ανάλυση των χωρών αυτών έχουν μέχρι στιγμής υπογραμμίσει τα αρχικά συμπεράσματα του Said, ότι οι παραδοσιακές γραμμές θεώρησης (κυρίως ο νεορεαλισμός κι ο νεοφιλευθερισμός) αποτυγχάνουν να δώσουν απαντήσεις στις προκλήσεις που προέβαλε η μελέτη των διαπολιτισμικών σχέσεων. Ο Zhang π.χ. “εντοπίζοντας πως η φύση της πολιτικής τάξης εκτός Ευρώπης και η ιστορική τους μετάλλαξη έχει συμπεριληφθεί πολύ λίγο στη θεωρία των διεθνών σχέσεων”, τόνισε την αδυναμία θεώρησης, λόγω και της έλλειψης εξειδικευμένων μελετών, των μη δυτικών

⁸⁴ Nau, p.xi

κοινωνιών και του τρόπου με τον οποίο ξεκίνησε η ανάπτυξη τους.⁸⁵ Μεγάλος αριθμός αναλυτών τονίζει την ανάγκη αποφυγής του ‘ευρωκεντρισμού’ και της ανιστορικότητας στις αναλύσεις και, σε αντιδιαστολή, τη σημασία της προσήλωσης στις διαφορετικές απόψεις, αξίες και αντιδράσεις αυτών των λαών. Οι Buzan και Acharaya διερεύνησαν συγκεκριμένα την προοπτική διαμόρφωσης μη δυτικής θεωρίας διεθνών σχέσεων στην Ασία και συμπέραναν ότι Western IRT

“does not need to be replaced, but can and should be enriched with the addition of more voices and a wider rooting not just in world history but also in informed representations of both core and periphery perspectives within the ever-evolving global political, economic and social order.”⁸⁶ Από διαφορετική σκοπιά, ο Jervis τόνισε σε μια πρόσφατη ανάλυση: “Στη συνάντηση διαφορετικών πολιτισμών η βασική πρόκληση δεν είναι η αναγνώριση κοινωνικοπολιτικού μοντέλου που ακολουθεί το άλλο κράτος, αλλά η κατανόηση της νοοτροπίας και κουλτούρας των ανθρώπων και τον τρόπο με τον οποίο δρουν.”⁸⁷

Τα παραπάνω προβλήματα και συμπεράσματα έχουν επισημανθεί επανειλημμένα στις έρευνες που έχουν γίνει με στόχο την κατανόηση τόσο των εσωτερικών εξελίξεων όσο και της διεθνούς συμπεριφοράς της Κίνας. Στο πλαίσιο του σημερινού διεθνούς συστήματος, το γεγονός ότι το Κινεζικό κράτος δεν ακολούθησε την τύχη των περισσότερων κρατών μελών του ανατολικού συνασπισμού (καθότι ο υπαρκτός σοσιαλισμός δεν κατέρρευσε), σε συνδυασμό με την εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη που παρουσίασε σε αντίθεση με τις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες, καθιστά την Κίνα ως ένα παράδοξο το οποίο δεν είναι εύκολο να κατηγοριοποιηθεί. Ως συνέπεια αυτών (και άλλων χαρακτηριστικών τα οποία αναλύονται εκτενώς στο δεύτερο κεφάλαιο της διατριβής), τόσο η εικόνα της Κίνας γενικά όσο και ακόμα περισσότερο η πρόσληψή της από τα άλλα κράτη έχουν αποτελέσει τα τελευταία χρόνια αντικείμενο πολλών ερωτημάτων και αναλύσεων οι οποίες αναγκαστικά απαιτούν ξεχωριστή προσέγγιση.

⁸⁵ Zhang, Y. (2001). System, empire, and state in chinese international relations in M. Cox, T. Dunne, & K. Booth, (eds), *Empires, systems and states: great transformations in international politics* (p. 43). United Kingdom: Cambridge University Press.

⁸⁶ Buzan, B. & Acharya, A. (2007). Conclusion: on the possibility of a non-western IR theory in Asia, *International Relations of the Asia-Pacific*, 7, 3. 427-438, 437.

⁸⁷ Jervis, R. (2001). Variation change and transition in international politics, in M. Cox, T. Dunne, & Booth, (eds), *Empires, systems and states: great transformations in international politics* (p.284). United Kingdom: Cambridge University Press.

Η παραπάνω ανασκόπηση δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση εκτενή ανάλυση των θεωριών με τις οποίες συσχετίζεται η προβολή και πρόσληψη εθνικών εικόνων, όπως αντίστοιχα δεν εμπεριέχει το σύνολο των απόψεων που έχουν καταγραφεί πάνω στο θέμα. Εκτενής ανάλυση όλων των σχετικών θεωριών και απόψεων θα δημιουργούσε κινδύνους απόκλισης από το θέμα της διατριβής. Στόχος ήταν να γίνει μια βασική περιγραφή των ρευμάτων και τάσεων που έχουν οριοθετήσει τους απαραίτητους παράγοντες για την προσέγγιση των ερωτημάτων που απευθύνει η διατριβή. Τόσο η προβολή όσο και η πρόσληψη εθνικών εικόνων συνδέονται με τα πολλά διλήμματα και ερωτήματα που αφορούν τη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων και τα οποία έχουν απασχολήσει έντονα τουλάχιστον την ακαδημαϊκή κοινότητα τις τελευταίες δεκαετίες (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το θέμα της προπαγάνδας). Τα κενά που παραμένουν στη θεωρητική προσέγγιση του θέματος υποδηλώνουν εκ των προτέρων την πιθανότητα οι θεωρητικές κατευθύνσεις να μην καλύπτουν την περίπτωση που εξετάζεται. Ο Mowlana σημείωσε σχετικά ότι: “υπάρχουν κενά στη θεωρία πάνω στην επιρροή των εικόνων στις διεθνείς σχέσεις.”⁸⁸ Είναι αντίστοιχα αναμενόμενο ότι η προσέγγιση μέσω της πρόσληψης θα εξηγήσει μόνο εν μέρει τη φύση των ελληνοκινεζικών σχέσεων (επίσης έχει αντίστοιχα τονίσει ο Jervis ότι “ο χώρος δε μπορεί να δώσει αδιάσειστες αλήθειες για τις διαδικασίες που ακολουθούνται”⁸⁹). Σε αυτό το πλαίσιο, οι βάσεις που έχει θέσει η θεωρία, μπορούν να χρησιμεύσουν ως σημεία αναφοράς και ελέγχου, αλλά με πιθανολογούμενο το ενδεχόμενο να μην καλύπτουν την απάντηση για τη συγκεκριμένη περίπτωση.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η διατριβή διερευνά εάν η πρόσληψη της Κίνας, όπως την προσέδωσαν οι ελληνικοί αρμόδιοι φορείς, αντικατόπτρισε τα πραγματικά δεδομένα των σχέσεων από το 2004 μέχρι και το 2012 και τις προοπτικές τους. Διερευνά επίσης τον τρόπο με τον οποίο η πρόσληψη αυτή επηρεάζει τη φύση των ελληνο-κινεζικών σχέσεων. Παρότι τα ερωτήματα επικεντρώνονται στην ελληνική πρόσληψη η έρευνα δίνει βαρύτητα στην τροφοδότηση

⁸⁸ Mowlana, (1986). *Global information and world communication: new frontiers in international relations* (p. 221). NYC: Longman.

⁸⁹ Rusi, A. (March 1988). Image research and image politics in international relations- transformation of power politics in the television age. *Cooperation and Conflict, XXIII*. Research Article. Αποκτήθηκε από: <http://doi.otg/10.1177/001083678802300103>.

εικόνων μεταξύ των δύο κρατών συνολικά, καθότι αναπόσπαστο κομμάτι για την κατανόηση της Ελληνικής πρόσληψης της Κίνας αποτελούν οι εικόνες που προβάλλει το κινεζικό κράτος.

Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται σε εφαρμογή συνδυασμού μεθόδων, οι οποίες ως εργαλεία αλληλοσυμπληρώνονται. Το βασικότερο ερώτημα που προκύπτει σχετικά με αυτήν είναι το πώς προσμετράται η πρόσληψη. Όπως φάνηκε στην επισκόπηση της θεωρίας, τα βασικά πορίσματα βάσει των οποίων προσδιορίστηκαν και οριοθετήθηκαν οι παράγοντες που καθορίζουν την προβολή και πρόσληψη εθνικών εικόνων προέκυψαν από την εφαρμογή μεθόδων βασισμένων στην επιστήμη της ψυχολογίας, σε μια περίοδο που οι εξελίξεις προσέφεραν τη σχετική δυνατότητα. Στην περίπτωση της παρούσας διατριβής, η ανάλυση αυτή δεν είναι εύκολο να συστηματοποιηθεί βάσει του σχηματικού πλαισίου που ορίζει το θεωρητικό υπόβαθρο, λόγω του μικρού χρονικού διαστήματος κατά το οποίο τα δύο κράτη επεδίωξαν στενότερες επαφές και του περιορισμένου εύρους των στόχων που επεδίωξαν. Έτσι, ενώ προσφέρεται η δυνατότητα της κοινωνικοπολιτικής ανάλυσης τόσο των διαπολιτισμικών σχέσεων⁹⁰, όσο και της διακρατικής ισορροπίας δυνάμεων, υπαρκτής και επιδιωκόμενης, η ανακολουθία ανάμεσα στην πρόσληψη και το ουσιώδες περιεχόμενο των συναλλαγών περιορίζει τον βαθμό στον οποίο η ανάλυση μπορεί να ταξινομήσει επαρκώς τις εικόνες.

Σε πρόσφατες μελέτες με αντίστοιχη θεματολογία (συγκεκριμένα την πρόσληψη της Κίνας από άλλα κράτη ή την πρόσληψη αυτών των κρατών από την Κινεζική ηγεσία), οι αναλυτές παρουσιάζουν την τάση να αποφεύγουν τις συγκεκριμένες μεθόδους. Αντιθέτως έχουν καταφύγει σε παραδοσιακή ανάλυση των διεθνών σχέσεων, δηλαδή μελέτες εγγράφων, δημοσιεύσεων, μαρτυριών και ιστορικών δεδομένων, ενώ κωδικοποιούν σε κάποιο βαθμό το εμπειρικό υλικό βάσει των σχηματικών πλαισίων που ορίζει το θεωρητικό υπόβαθρο.⁹¹ Ως προς σημαντικό

⁹⁰ Benwell, B. & Stokoe, E, (2007). *Discourse and identity* (p. 104-107). UK: Edinburgh University Press.

⁹¹ Π.χ. ο D. Shaumbaugh βασίζει την ανάλυση του στη θεώρηση του R. Jervis, ότι η πρόσληψη εικόνων προκύπτει από συνδυασμό του συστήματος πεποιθήσεων και των στόχων της πολιτικής. (Shaumbaugh, D. (1991). *Beautiful imperialist, China perceives America 1972-1990*, New Jersey: Princeton University Press). Ο C. Johnson επικεντρώνεται στην επιρροή φαινομένων όπως η ξενοφοβία και στη δράση των ΜΜΕ (Johnson, C. (1986, Autumn). The pattern of japanese relations with China. *Pacific Affairs*, 59,3) και ο H. Isaacs εστιάζει κυρίως στους εθνικούς παράγοντες και την ιστορική εμπειρία (Isaacs, H. R. (1980). *Scratches in our minds: american views of China and India*. NYC: M.E. Sharp Inc.) Διακρίνονται και κάποιοι αναλυτές όπως ο J. C. Ramo (Ramo, J. C. (2007). *Brand China* -London: The Foreign Policy Center) του οποίου η ανάλυση είναι παραδοσιακή ενώ αγνοούν τις θεωρητικές βάσεις. Η απουσία αυτή

κομμάτι της ανάλυσης, σε μεγάλο βαθμό αντίστοιχη θα είναι και η προσέγγιση της παρούσας διατριβής.

Έτσι, σε πρώτο επίπεδο μεγάλο μέρος αυτής της ανάλυσης στηρίζεται σε βιβλιογραφία πάνω στην Κίνα και τη διεθνή πολιτική που διεξάγει. Τόσο η ανάπτυξη του κινεζικού κράτους, όσο και οι πολιτικές που ακολουθεί, χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητες που δε συμβαδίζουν με τα όσα ορίζουν οι διεθνείς κανόνες και το θεωρητικό πλαίσιο που τους αναλύει. Οι προϋπάρχουσες μελέτες, κατά συνέπεια, αποτελούν απαραίτητο υπόβαθρο για την οριοθέτηση των βασικών ερωτημάτων και εκτιμήσεων πάνω στη διεθνή συμπεριφορά του κινεζικού κράτους. Ταυτόχρονα, σημαντικό μέρος της μελέτης βασίζεται σε πρωταρχικό υλικό που προκύπτει από προσωπικές συνεντεύξεις ή δημοσιεύματα, αλλά και στατιστικά στοιχεία και μετρήσεις. Το υλικό κατατάσσεται και οργανώνεται σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στην πρόσληψη εθνικών εικόνων και αποσαφηνίζει αμφιλεγόμενες πλευρές των συμπερασμάτων της βιβλιογραφίας. Συμβάλλει με αυτό τον τρόπο στη θεμελίωση των συμπερασμάτων της έρευνας.

Οι βασικοί δείκτες της πρόσληψης που θα αναλυθούν, αφορούν λόγους και ομιλίες των αρμοδίων φορέων σε παραλληλισμό με το περιεχόμενο των συμφωνιών τις οποίες προωθούν ή έχουν υπογράψει τα δύο κράτη (οι οποίες σε μεγάλο βαθμό πιστοποιούν κατά πόσο η πρόσληψη την οποία προσδίδουν οι αρμόδιοι φορείς έχει αντίκτυπο στη χάραξη των ελληνο-κινεζικών σχέσεων). Ο περιορισμός των δεικτών της πρόσληψης οδηγεί σε αδυναμία προσδιορισμού της διεισδυτικότητας που έχουν οι εικόνες που προσδίδονται στην ελληνική κοινή γνώμη (σε αντίθεση με κάποιες από τις έρευνες για τα άλλα κράτη). Ταυτόχρονα ωστόσο, η επιλογή του περιορισμού της παρούσας διατριβής στην πρόσληψη της Κίνας από τους αρμοδίους φορείς της χώρας, εξυπηρετεί τη δυνατότητα περαιτέρω διερεύνησης και θεώρησης των στόχων της ηγεσίας όπως αυτοί έχουν διαμορφωθεί στη μεταψυχροπολεμική εποχή μέσα από την οπτική της πρόσληψης εθνικών εικόνων.

Οι ομιλίες και δηλώσεις που θα αναλυθούν, όπως όλες οι πολιτικές ομιλίες, χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια εξισορρόπησης μεταξύ των πολιτικών στόχων

ομολογουμένως δεν είναι καταλυτική για την ανάλυση, ωστόσο δίνει απαντήσεις σε κάποια ερωτήματα που στις αναλύσεις αυτές παραμένουν αναπάντητα (και τα οποία θα αναφερθούν πιο αναλυτικά σε εξέταση της βιβλιογραφίας για την εικόνα της Κίνας στο επόμενο κεφάλαιο.)

(οι οποίοι εξυπηρετούν σκοπιμότητες και συμφέροντα)⁹² και σύμπλευσης με κυρίαρχες κοινωνικές πεποιθήσεις για τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής και για τη δυναμική στη σχέση των δύο χωρών, ώστε να ικανοποιούνται δέκτες που εκπροσωπούν τόσο την ελληνική κοινωνία όσο και το κινεζικό κράτος. Οι τρεις αυτοί παράγοντες λειτουργούν σε διαλεκτική σχέση, στην οποία η προβολή της εθνικής εικόνας του κράτους που εκπροσωπούν οι αρμόδιοι φορείς και η πρόσληψη του κράτους με το οποίο συνάπτουν τη συμφωνία παίζουν καθοριστικό ρόλο. Αντίστοιχα η οριοθέτηση των στόχων της σχέσης όσο και η μεταξύ των κρατών ισορροπία δυνάμεων είναι βασικά συστατικά στοιχεία της πρόσληψης.

Για την ανάλυση, όπως προαναφέρθηκε εξ ορισμού η αποτίμηση της επίδρασης της συνδιαλλαγής εικόνων στην πορεία των σχέσεων, πραγματοποιείται στα τρία πεδία πρόσληψης στα οποία σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι συντελείται η συνδιαλλαγή εθνικών εικόνων στις διακρατικές σχέσεις (γνωστικό, αξιακό, στο οποίο σε ορισμένα σημεία γίνεται διάκριση σε αξιακό και συμπεριφορικό). Επιπλέον, για τη μέτρηση της πρόσληψης, η προσέγγιση των επιμέρους ερωτημάτων πραγματοποιείται με σύγκριση της προσδιδόμενης πρόσληψης με διαθέσιμα δεδομένα και πραγματικότητες.⁹³ Έτσι δίνονται απαντήσεις σε ερωτηματικά που αφήνουν αναπάντητα ή και δημιουργούν τα κλασσικά μεθοδολογικά εργαλεία.

Σε δεύτερο επίπεδο, για την κατανόηση ιδιαιτεροτήτων στην κινεζική στάση των οποίων η ελληνική πρόσληψη σκιαάζεται από αδυναμίες κατανόησης, εφαρμόζεται το εργαλείο της 'πολιτισμικής χαρτογράφησης' που εισήγαγε η οικονομική αναλύτρια E. Meyer. Η γραμμή που εισήγαγε η E. Meyer στοχεύει στην αποκωδικοποίηση των πολιτισμικών υποβάθρων και κοινωνικών αρχών σε προσλήψεις, σκέψεις και συστηματοποιεί τις βασικές προκλήσεις που προβάλλουν οι πολιτισμικές διαφορές στην επιχειρηματικές/οικονομικές επαφές, σχέσεις και διαπραγματεύσεις.⁹⁴ Η μέθοδος αυτή διευκολύνει την κατάταξη και ερμηνεία ορισμένων συμπεριφορών βάσει νοοτροπίας και πολιτισμικών καταβολών. Επίσης δίνει τη δυνατότητα εντοπισμού πιθανώς παραπλανητικών εικόνων σε διμερείς συναλλαγές και διαπραγματεύσεις με

⁹² Benwell, B. and Stokoe, E. (2007). *Discourse and identity*, (p. 104-107). UK: Edinburgh University Press.

⁹³ Η διάκριση παραπέμπει στο διαχωρισμό μεταξύ απτών δεδομένων όπως τα στατιστικά του διμερούς εμπορίου και καταγεγραμμένες τουριστικές αφίξεις, και συμπεράσματα που προκύπτουν από πιο υποκειμενικές πηγές, όπως συνεντεύξεις ή δευτερεύουσες πηγές, κυρίως αναλύσεις πάνω στις ευρο-σινικές σχέσεις.

⁹⁴ Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking the invisible barriers of global business* (p. 6). New York: Public Affairs.

μέτρηση 'της απόστασης' που προκαλούν πολιτισμικές διαφορές των δύο εμπλεκομένων μερών σε συγκεκριμένες συμπεριφορές.

Η 'χαρτογράφηση των πολιτισμών' εξυπηρετεί σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες της παρούσας διατριβής καθότι είναι καθαρά πρακτική μέθοδος η οποία δεν εκφράζει την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα, αλλά μελετά το βαθμό στον οποίο το πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο επηρεάζει την πρόσληψη συγκεκριμένων εικόνων και συμπεριφορών, και αποκωδικοποιεί έτσι τον τρόπο με τον οποίο διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές καθορίζουν τη μορφή των συνδιαλλαγών μεταξύ ανθρώπων διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου.⁹⁵ Παρότι η μέθοδος σχεδιάστηκε με γνώμονα την ιχνηλάτηση και κατανόηση επιχειρηματικών και εμπορικών χώρων και επαφών, εντοπίζει τον τρόπο με τον οποίο βασικά σημεία της κινεζικής νοοτροπίας αποτυπώνονται σε επαφές και συνδιαλλαγές, γενικότερα. Οι κατηγορίες στις οποίες τονίζει πως παρατηρούνται μεγάλες αποστάσεις και διαφορετικές προσεγγίσεις μεταξύ ανατολικών και δυτικών κρατών είναι αρκετά γενικές, και συνεπώς χαρακτηρίζουν τις διαπολιτιστικές επαφές στο σύνολό τους.⁹⁶ Έτσι εξετάζει τη διαφορετική σημειολογική έννοια που αποκτάνε ίδιοι όροι ή εκφράσεις και κινήσεις, ιδιαίτερα ανάλογα με το αν ο εκφωνητής προέρχεται από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο από τον ακροατή, και πόσο η διαφορετικότητα αυτή μπορεί να επηρεάσει την πρόσληψη συμπεριφορών.⁹⁷ Σε αυτό το πλαίσιο εντοπίζει τα νοητά σύνορα που διαχωρίζουν τις διαφορετικές νοοτροπίες, καθώς μικρές διαφορές νοοτροπίας, μπορούν να δημιουργήσουν τεράστιες δυσκολίες και εμπόδια στην διαπολιτιστική (transcultural) επικοινωνία και κυρίως συνεργασία.

Βασική γραμμή στην εφαρμογή της μεθόδου αυτής είναι η εξέταση του πολιτισμικού συσχετισμού (cultural relativity) μεταξύ ανθρώπων διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου. Τονίζεται δηλαδή η σημασία του στοιχείου της σχετικότητας όσον αφορά τόσο το βαθμό επίδρασης πολιτισμικών καταβολών σε συμπεριφορές, αλλά και το μέγεθος των διαφορών που διέπουν τις νοοτροπίες, συμπεριφορές και θέσεις δύο συμβαλλόμενων μερών σε μια συνδιαλλαγή. Έτσι, εντοπίζεται ο βαθμός δυσκολίας κατανόησης που προκύπτει ανά περίπτωση. Η μέθοδος μέτρησης που σχεδίασε βασίστηκε σε κλίμακες μέτρησης θέσης (ή συμπεριφοράς) σε βασικές

⁹⁵ Ο.π., π. 253.

⁹⁶ Ο.π., π. 25.

⁹⁷ Ο.π., π. 10.

κατηγορίες συμπεριφορών. Για την διερεύνηση πιθανών αντιθέσεων και δυσκολιών στην αμοιβαία κατανόηση, πρότεινε την κατάταξη των συμβαλλόμενων μερών στις κλίμακες και εξέτασης της συγκριτικής απόστασης μεταξύ τους. Οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν το βαθμό ευθύτητας στην επικοινωνία, την δυνατότητα άρνησης και σύγκρουσης, τη σημασία ιεραρχικής οργάνωσης στη λήψη αποφάσεων, το βαθμό ανάπτυξης σχέσης και καλλιέργειας εμπιστοσύνης σε επαγγελματικό επίπεδο, τη σημασία που αποδίδεται στην τήρηση προγραμμάτων, συμφωνιών και ωραρίων.⁹⁸

Τα βασικά βήματα που προτείνει χρησιμοποιούνται επιλεκτικά στην ανάλυση της παρούσας διατριβής, και συγκεκριμένα όπου η κινεζική στάση σε συναλλαγές που εξετάζεται παρουσιάζει μεγάλες αποστάσεις και διαφορετικές προσεγγίσεις με δυτικά κράτη. Διερευνάται αν ιδιαιτερότητες στην κινεζική στάση οφείλονται σε πολιτιστικές και κοινωνικές καταβολές. Ταυτόχρονα διερευνώνται οι περιπτώσεις στις οποίες η ελληνική πρόσληψη σκιάζεται από συγκριτικές αδυναμίες κατανόησης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η χαρτογράφηση των πολιτισμών βοηθάει στην προσέγγιση δύο καίριων ερωτημάτων. Το πρώτο είναι το πώς δημιουργήθηκε μια πρόσληψη και γιατί, και το δεύτερο κατά πόσο οι εικόνες που προσλαμβάνουν οι δέκτες είναι ανοιχτές ή κλειστές σε σημαινόμενα. Για την ακρίβεια, εντοπίζει τις εξαρτήσεις της πρόσληψης από το σύστημα πεποιθήσεων της κοινωνίας, υποδηλώνοντας ταυτόχρονα μια αλληλεξάρτηση μεταξύ των επί μέρους στοιχείων αυτού. Στην παρούσα διατριβή μάλιστα, εντοπίζονται αρκετά σημεία στις ελληνοσινικές συναλλαγές (κυρίως σε εμπορικοοικονομικό επίπεδο), στα οποία αδυναμίες κατανόησης των εικόνων που εξέπεμπε η κινεζική πλευρά πήγαζαν από τις διαφορές σε κώδικες συμπεριφοράς. Κώδικες οι οποίοι εντοπίζονται αντίστοιχα σε στενές επιχειρηματικές συνδιαλλαγές, γιατί πηγάζουν από βασικές κοινωνικές αρχές.

Η προσέγγιση με τη μέθοδο της χαρτογράφησης των πολιτισμών, ωστόσο, γίνεται με γνώση ότι υπάρχουν περιορισμοί στα συμπεράσματα τα οποία μπορούν να προκύψουν από αυτήν.

Πρώτον, αυστηρή εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου θα ήταν άτοπη, καθότι είναι σχεδιασμένη για την ιχνηλάτηση και κατανόηση επιχειρηματικών επαφών, και στενών συνεργασιών. Αποφυγή γενίκευσης τάσεων συμπεριφοράς και τακτικών που ενίοτε αναπτύσσονται περιορισμένα στα πλαίσια συγκεκριμένων

⁹⁸ Ο.π. pp. 17-19.

εργασιακών χώρων ή τομέων δραστηριότητας συνεπάγεται και την περιορισμένη εφαρμογή της μεθόδου όπου εντοπίζονται συγκεκριμένες συμπεριφορές οι οποίες αντικατοπτρίζουν νοοτροπίες γενικά. Έτσι, έχει τονιστεί η ανάγκη προσεχτικού διαχωρισμού και οριοθέτησης του βαθμού στον οποίο ορισμένες τάσεις συμπεριφορών αποτελούν γενικότερο πολιτισμικό χαρακτηριστικό ή περιορίζονται σε διαφορετικούς εργασιακούς χώρους και τομείς δραστηριότητας.⁹⁹

Δεύτερον, αδυνατεί έτσι να συνυπολογίσει την επιρροή δυνάμεων και ρευμάτων που λειτουργούν στο πεδίο των διεθνών ισορροπιών και σχέσεων, δηλαδή έξω από το στενό κοινωνικό ή οικονομικό πλαίσιο, σε πολλές περιπτώσεις προκαλεί μια τάση υποτίμησης εμπειρικών αποδείξεων (που βασίζονται σε συμπεριφορές που υπόκεινται σε διαφορετικές ηθικές αρχές) και σε ορισμένες περιπτώσεις δεν επιβεβαιώνεται από την επιστημονική επεξεργασία υπάρχουσών πληροφοριών. Μπορεί, κατά συνέπεια, να οδηγήσει σε περιορισμό του γνωστικού πεδίου στην ‘αλήθεια’ του στενού κοινωνικού συνόλου, δημιουργώντας την εντύπωση ότι τα συμπεράσματα στα οποία οδηγεί είναι καταλυτικά στο σύνολο τους.¹⁰⁰

Τρίτο, σημαντική υπόδειξη της συγκεκριμένης μεθόδου επίσης είναι η προσεχτική διάκριση μεταξύ ατομικών χαρακτηριστικών και πολιτισμικών στοιχείων. Κατά συνέπεια τα συμπεράσματα στα οποία οδηγεί συχνά δε συμπεριλαμβάνουν στοιχεία που προκύπτουν από τη στενή προοπτική των ομιλητών, αλλά αντιθέτως υπάρχει κίνδυνος ‘ομογενοποίησης’ (homogenization) των συμπερασμάτων.¹⁰¹ Δεν αναδεικνύονται έτσι κάποια στοιχεία της πρόσληψης τα οποία προκύπτουν από την ατομική-ψυχολογική προσέγγιση. Αντιθέτως, τονίζεται η ανάγκη αποφυγής δημιουργίας στερεοτύπων με απόδοση κάθε στοιχείου διαφορετικότητας σε πολιτισμικό υπόβαθρο. Έλλειψη εξατομίκευσης και αντ’ αυτού ο σχηματισμός πρόσληψης βάσει των -αποδιδόμενων ως γενικών- χαρακτηριστικών που εντοπίζονται σε επίπεδο προσωπικής συνδιαλλαγής, αποτελεί πολύ συχνό φαινόμενο στις συναλλαγές μεταξύ ατόμων διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου. Από την άλλη η δυνατότητα προσδιορισμού του χαρακτήρα ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο δεν είναι εύκολη χωρίς την κατανόηση βασικών πολιτισμικών στοιχείων.¹⁰²

⁹⁹ Ο.π. p. 11.

¹⁰⁰ Benwell, B. and Stokoe, E., (2007). *Discourse and identity* UK: Edinburgh University Press. 7.

¹⁰¹ Burke, P. (2005). *History and social theory*, (p. 97). UK: Polity Press, 2nd edition.

¹⁰² Meyer, E. (2014). *The Culture Map: Breaking the Invisible Barriers of Global Business*, New York: Public Affairs, 13.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ανάλυση θα διαφοροποιηθεί από τις υπάρχουσες για άλλες χώρες μελέτες, σε δύο βασικά επίπεδα λόγω των σημαντικών διαφορών που σημειώνονται μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών για τις οποίες έχουν πραγματοποιηθεί αντίστοιχες αναλύσεις, καθώς και γιατί έχουν διαφοροποιηθεί/εξειδικευθεί τα μεθοδολογικά εργαλεία για την ανάλυση των διαπολιτισμικών σχέσεων.

Διαφοροποιήσεις προκύπτουν όσον αφορά τους δείκτες πρόσληψης (και κατά συνέπεια την προσέγγιση αυτών). Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για άλλες χώρες, στηρίζονταν κατά κύριο λόγο σε ακαδημαϊκές και δημοσιογραφικές δημοσιεύσεις, συνεντεύξεις από στελέχη ομάδων επιρροής κυβερνήσεων, ή συνεντεύξεις σε διάφορες κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες. Πραγματοποιήθηκαν ωστόσο σε κράτη στα οποία η δράση των μέσων μαζικής ενημέρωσης ελέγχεται (όπως η Κίνα και οι ΗΠΑ, και με πιο έμμεσο τρόπο η Ιαπωνία) ή όπου λειτουργούν ομάδες επιρροής των οποίων η δράση στοχεύει στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης πάνω σε θέματα εξωτερικής πολιτικής ή ακόμα (όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Αυστραλίας) πραγματοποιούνται με μεγάλη συχνότητα δημοσκοπήσεις πάνω σε εξωτερικά θέματα και, κατά συνέπεια, τα αποτελέσματα είναι πράγματι χαρακτηριστικά των απόψεων που κυριαρχούν.

Η Ελλάδα διαφοροποιείται σε σημαντικά σημεία από τα προαναφερθέντα κράτη. Πρώτον στην Ελλάδα, όχι μόνο δεν είναι ελεγχόμενη η ενημέρωση, αλλά η κάλυψη των εξελίξεων στην Κίνα γίνεται μέσω ανταποκρίσεων διεθνών πρακτορείων (συνήθως με απλή μετάφραση τους και σπάνια με περαιτέρω σχολιασμό από Έλληνες αναλυτές). Δεύτερον, επισήμως στην Ελλάδα, δεν πραγματοποιείται lobbying από εκπροσώπους ξένων κυβερνήσεων. Αντίστοιχα δε λειτουργούν συγκεκριμένες ομάδες επιρροής, οι οποίες προωθούν εθνικές εικόνες που συμβαδίζουν με τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής.¹⁰³ Τέλος, οι δημοσιεύσεις που προέρχονται από την ακαδημαϊκή κοινότητα, επίσης δεν ελέγχονται από την κυβέρνηση, ούτε εκφράζουν απαραίτητα τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης.

Επιπλέον, η ελληνοσινική σχέση κατά την υπό εξέταση περίοδο, διαφοροποιείται από άλλα κράτη για τα οποία έχουν πραγματοποιηθεί αντίστοιχες

¹⁰³ Μια καλή περιγραφή στη λειτουργία των συγκεκριμένων ομάδων στις ΗΠΑ υπάρχει στο Mannheim, B.J. & Albritton, R. B. (September 1984). Changing national images: international public relations and media agenda setting, *The American Political Science Review*, 78, 3, 641-657.

αναλύσεις, υπό την έννοια ότι ο βασικός στόχος των διμερών σχέσεων υπήρξε η προώθηση οικονομικών συνδιαλλαγών, στις οποίες επικεντρώνεται σημαντικό κομμάτι της διατριβής (καθώς πολιτικά ζητήματα κατά κύριο λόγο οριοθετούνταν από το στενό συμμαχικό πλαίσιο των δύο κρατών το οποίο δεν επέτρεπε μεγάλο περιθώριο ελιγμών). Κατά συνέπεια, το περιεχόμενο των συνδιαλλαγών σε ορισμένα σημεία καθορίστηκε από συμπεριφορές που ορίζονται από καθαρά εμπορικά κριτήρια.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΒΑΛΛΕΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

Η εικόνα της Κίνας και, κατά συνέπεια, η δυνατότητα κατηγοριοποίησης και κατάταξής της από το δυτικό κόσμο έχει χαρακτηριστεί διαχρονικά από αντιθέσεις οι οποίες δημιουργούν προβληματισμούς. Οι προβληματισμοί αυτοί σε μεγάλο βαθμό συνδέονταν με την προοπτική να εξελιχθεί σε υπερδύναμη λόγω της τεράστιας έκτασης που καταλαμβάνει και του αριθμού των κατοίκων της καθώς και με το γεγονός ότι βασικά χαρακτηριστικά του κινεζικού πολιτισμού είναι δυσνόητα στη δυτική σκέψη. Δεν περιορίζονται ωστόσο σε αυτούς τους δύο παράγοντες. Τα βασικά ρεύματα που έχουν ορίσει τη δυτική σκέψη, ανάλογα με την χρονική περίοδο, δυσκολίες πληροφόρησης και αντιφάσεις που «αντικειμενικά» προκύπτουν από αυτήν, αποτελούν επιπλέον παράγοντες αδυναμίας δημιουργίας καθαρής εικόνας. Κατά συνέπεια η πρόσληψη του τι “είναι” Κίνα γίνεται με βάση μια μη καθαρή εικόνα. Το φαινόμενο αυτό, μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται ελαφρώς μετριάστηκε, όμως ήταν ιδιαίτερα έντονο κατά τη διάρκεια της περιόδου.

Ενδεικτικά, η έρευνα των Lach, D.F. & Van Kley, E.J, η οποία βασίστηκε κυρίως στις αφηγήσεις εξερευνητών έδειξε ότι η ανάπτυξη του εμπορίου, και κυρίως η διείσδυση των Ιησουϊτών σε όλους τους κλάδους της Κινεζικής ιεραρχίας στις αρχές του 17^{ου} αιώνα οδήγησαν σε ριζική αναπροσαρμογή (ή όπως το έθεσαν οι συγγραφείς σε *εκ νέου ανακάλυψη*) των εικόνων που είχαν χτίσει για την Κίνα οι αφηγήσεις των εξερευνητών μισό αιώνα πριν.¹⁰⁴ Αντίστοιχο παράδειγμα επίσης αποτελεί η στάση της Γαλλίας κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, όπου η αρχική εκτίμηση του Ναπολέοντα ότι η Κίνα είναι ‘θηρίο που κοιμάται’ και κατά συνέπεια αντικείμενο απειλής, επανακαθορίστηκε μόλις τριάντα χρόνια αργότερα βάσει των αδυναμιών της

¹⁰⁴ Lach, D.F. & Van Kley, E.J. (1993). *Asia in the making of Europe: Volume II, a century in advance* (p. 598). USA: Chicago University Press.

αυτοκρατορίας Τανγκ, και οδήγησε στην επιβολή άνισων συνθηκών στην Κίνα από τη Γαλλική ηγεσία (συνθήκη της Whampoa, 1844). Ακόμα μεγαλύτερη εναλλαγή αντιθετικών εικόνων οι οποίες αφορούν την Κίνα προκύπτει από την έρευνα του Utley J. G. Σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο τις προσλάμβαναν στην Αμερική στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με την έρευνα αυτή, τα βασικά στοιχεία που καθόρισαν την πρόσληψη της Κίνας από το 1900 μέχρι το 1915 εναλλάχτηκαν από προδοσία και βία, κατά την εξέγερση των Μπόξερ, σε δειλία και φόβο όταν καταστάλαξε η εξέγερση, ενώ μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα βασίστηκαν στην ιδέα του Yellow Peril¹⁰⁵ (κυρίως μετά το εθνικιστικό κίνημα του 1911), η οποία όμως, χαρακτηριζόταν ταυτόχρονα ως απειλή και ως ελπιδοφόρα δύναμη απέναντι στην επεκτατική πολιτική της Ιαπωνίας.¹⁰⁶ Τέλος, και κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οπότε η πληροφόρηση ήταν και πάλι περιορισμένη, ακόμα και η απλή κατηγοριοποίηση βάσει της προσχώρησης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στην ανατολική συμμαχία, χρειάστηκε σε σύντομο διάστημα να αναπροσαρμοστεί, καθώς μόλις το 1959 οι ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές μεταξύ Μάο και Στάλιν, οδήγησαν στη χάραξη διαφορετικής πολιτικής από αυτήν του Κρεμλίνου.

Το άνοιγμα της Κίνας προς το δυτικό κόσμο από το 1972 και ακόμα περισσότερο το 'Άνοιγμα της Πόρτας' από το 1978, διευκόλυνε αισθητά, αν και σε καμία περίπτωση πλήρως, την πρόσβαση σε πληροφόρηση. Η αλλαγή διευκόλυνε σημαντικά τη δυνατότητα αυτοπρόσωπης παρουσίας στο κινεζικό κράτος και άνοιξε την πόρτα σε συνεργασίες, προσφέροντας έτσι τη δυνατότητα διερεύνησης και κατανόησης της κινεζικής κοινωνίας. Οι πληροφορίες στις οποίες υπάρχει πρόσβαση, ωστόσο, εξακολουθούν να είναι περιορισμένες. Η κινεζική ηγεσία χαρακτηρίζεται από μυστικοπάθεια και τα στοιχεία, που αφήνει να διαρρεύσουν τόσο στο εσωτερικό του κράτους όσο και στη διεθνή κοινότητα, είναι απόλυτα ελεγχόμενα και συχνά αμφισβητήσιμα, ενώ η δράση των ΜΜΕ στην Κίνα είναι αντίστοιχα αυστηρά ελεγχόμενη. Ταυτόχρονα, με βάση την πληροφόρηση στην οποία είναι δυνατή η πρόσβαση, η εικόνα της Κίνας εξακολουθεί να διακρίνεται από τεράστιες αντιφάσεις.

¹⁰⁵ Kawai, Y. (2005). Stereotyping asian americans: the dialectic of the model minority and the yellow peril. *Howard Journal of Communications*, 16, 2, 109-130.

¹⁰⁶ Utley, J.G. (1991). American views of China 1900-1915 in J. Goldstein, J. Israel, & H. Cotton, (eds) *America views China: American images of China now and then*, (p. 119). UK: AUP.

Το αναπτυξιακό σύστημα που ακολουθείται στην Κίνα από το 1978, έχει οξύνει τις πολυπλοκότητες και αντιθέσεις, τόσο στο εσωτερικό του κράτους όσο και σε αναφορά με τη διεθνή συμπεριφορά της Κίνας. Κατά την περίοδο που εξετάζεται οι αντιθέσεις αυτές ήταν ιδιαίτερα οξυμένες καθώς η οικονομία είχε παρουσιάσει θεαματικούς ρυθμούς ανάπτυξης κατά τη διάρκεια των δύο δεκαετιών που είχαν προηγηθεί, και το εμπόριο είχε ανατρέψει τις διεθνείς ισορροπίες, όμως το κινεζικό κράτος αντιμετώπιζε βασικά οικονομικά προβλήματα, η επίλυση των οποίων δεν ήταν ξεκάθαρη. Μετά το πέρας της περιόδου ορισμένες από τις αντιθέσεις εξομαλύνθηκαν αισθητά, ενώ η κινεζική ηγεσία εξέπληξε τους πιο απαισιόδοξους αναλυτές προβαίνοντας στη λήψη μέτρων για την μετρίαση των βασικών προβλημάτων. Παρά ταύτα, και πάλι οι συντριπτικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν άλλαξαν ριζικά το τοπίο και συνεπώς την επιθυμητή μορφή συνεργασίας με τη Δύση, γεγονός που δεν έγινε άμεσα αντιληπτό. Έτσι, η περίπτωση της Κίνας εξακολούθησε να αποτελεί ένα παράδοξο στο σημερινό διεθνές σύστημα από πολλές απόψεις. Κατά συνέπεια στη διεθνή κοινότητα διαχέονται διαφορετικές, συχνά εναντιωματικές, εικόνες οι οποίες δημιουργούν αναπόφευκτα διλήμματα στον εκάστοτε παρατηρητή – αναλυτή. Τελικά οι προβληματισμοί που διέπουν την κατηγοριοποίηση και κατάταξη χαρακτηριστικών του κινεζικού κράτους παραμένουν.

Πολιτικό Σύστημα. Οι πολυπλοκότητες που χαρακτηρίζουν την εικόνα του κινεζικού κράτους στο σημερινό διεθνές πλαίσιο ξεκινούν από το πολιτικό σύστημα που κυριαρχεί. Η ένταξη της Κίνας στη διεθνή κοινότητα δεν ήταν απόρροια ανατροπής του, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αντιξοότητες, που εμφανίστηκαν τόσο στο εσωτερικό όσο και στη διεθνή δράση του κράτους. Οι ρίζες των αντιξοοτήτων αυτών εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι, πέραν του προσδιορισμού του συστήματος ως ‘σοσιαλισμός με κινέζικα χαρακτηριστικά’ (όρος για τον οποίο δεν έχει δώσει σαφή ορισμό η κινεζική ηγεσία), ουδέποτε πραγματοποιήθηκε ιδεολογική αντιστάθμιση των αλλαγών που έφερε το ‘Άνοιγμα της Πόρτας’. Τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση Ντενγκ το 1978 οδήγησαν σε ένα κράτος που εξακολουθεί να διακηρύσσει την πίστη του στο μαρξισμό, στην εισαγωγή χρηματιστηριακής αγοράς, επιχειρηματικού πνεύματος, ατομικής ιδιοκτησίας, (σε κάποιο βαθμό¹⁰⁷) ιδιωτικών

¹⁰⁷ Child, C. & Yuan, L. (1996, Jan.-Feb.). Institutional constraints on economic reform: the case of investment decisions in China, *Organisational Science*, 7, 1, 60-77.

επιχειρήσεων, και στοιχεία κράτους δικαίου, όπως π.χ. προγράμματα στήριξης των αδυνάτων¹⁰⁸. Ταυτόχρονα διατηρήθηκαν κομμουνιστικές υποδομές με την έννοια ότι το κράτος εξακολουθεί να κατέχει ποσοστά σε πολλές κινέζικες επιχειρήσεις και βιομηχανίες, κρατικό σύστημα υγείας και παιδείας και, κυρίως, όλος ο κρατικός οργανισμός ελέγχεται αποκλειστικά από το κομμουνιστικό κόμμα- θεσμικά ενισχύθηκε αισθητά το γράμμα του νόμου, αλλά η νομοθετική εξουσία ελέγχεται επίσης αυστηρά από τα ανώτατα κλιμάκια της κυβέρνησης.¹⁰⁹ Επίσης, για μεγάλο διάστημα (συμπεριλαμβανομένης της υπό εξέταση περιόδου) πολλές καθαρά κρατικές επιχειρήσεις παρέμεναν σε λειτουργία, παρά το γεγονός ότι δεν είναι κερδοφόρες (προς αποφυγή της ανεργίας).¹¹⁰ Παρ' ότι από το 2007, η κινεζική κυβέρνηση πέρασε νόμο ο οποίος επέτρεπε τη χρεωκοπία εταιρειών,¹¹¹ και πάλι τα ποσοστά χρεωκοπίας μη κερδοφόρων επιχειρήσεων παρέμειναν για μεγάλο διάστημα περιορισμένα.¹¹² Επιπλέον, η θέσπιση του νόμου αυτού ακολουθήθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα από μερική απελευθέρωση στις προδιαγραφές για δανεισμό, με αποτέλεσμα τη συσσώρευση μη εξυπηρετούμενων δανείων σε σημαντικό αριθμό επιχειρήσεων.¹¹³ Παρότι η κινεζική κυβέρνηση προέβη σε λήψη μέτρων, δεν προσέφερε λύσεις.¹¹⁴

Η κυριαρχία του διπλού αυτού συστήματος έχει αντίκτυπο τόσο στις εσωτερικές εξελίξεις όσο και στη διεθνή συμπεριφορά της Κίνας. Στο εσωτερικό συγκεκριμένα εντοπίζονται τέσσερις βασικές συνέπειες, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό αλληλεξαρτώνται. Η πρώτη συνέπεια είναι η σταδιακή εμφάνιση τεράστιας οικονομικής ανισότητας στην κινεζική κοινωνία, κυρίως μεταξύ του αστικού και του

¹⁰⁸ Anonymous (2001, June 28). As China changes, *The Economist Print Edition*.

¹⁰⁹ Nau, H.R. (2002). *At home abroad, identity and power in American foreign policy*, (p. 188). USA: Cornell University Press.

¹¹⁰ Ο.π.

¹¹¹ Harris, D. (2007, June 12,). China's new bankruptcy law — First report from the ground. *Legal News*, 23-43. Ανακτήθηκε από:

https://www.chinalawblog.com/2007/06/chinas_new_bankruptcy_law_firs.html

& Y. Xu, H. Zhang. & R. Perry, (eds.), (2010). *China's new enterprise bankruptcy law, context, interpretation and application (markets and the law)*. Oxon: Ashgate Publishing,

¹¹² Jiang, Y., (2014) The curious case of inactive bankruptcy practice in China: A comparative study of US and bankruptcy law. *Northwestern University Journal of International Law and Business*, 34, 1.3, 559-582.

¹¹³ Sheki, S. (2016). The growing problem of excessive debt in China: estimating the implied no performing law ratio, *Pacific Business and Industries XVI*, 61, 1-14.

¹¹⁴ Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση συγχώνευσης μεγάλων κρατικών εταιρειών η οποία στόχευε στην εσωτερική απορρόφηση των απωλειών, χωρίς ωστόσο να αντιμετωπίζει την πηγή του προβλήματος και θέματα δυσλειτουργικότητας. Anonymus, (2016, October 10). China encourages enterprise mergers, reorganization. *China Daily*, Ανακτήθηκε από:

http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-10/10/content_27014829.htm.

αγροτικού πληθυσμού (πιο συγκεκριμένα μεταξύ του πληθυσμού που κατοικεί στις μεγάλες πόλεις και αυτού που έχει παραμείνει στην ενδοχώρα). Η δεύτερη συνέπεια είναι η συγκέντρωση τεράστιας οικονομικής δύναμης σε ομάδες κινέζων επιχειρηματιών, οι οποίοι εξακολουθούν να μην έχουν πρόσβαση στην εξουσία¹¹⁵. Η τρίτη συνέπεια εντοπίζεται στο γεγονός ότι κατά τη δεκαετία του 1980, η κυβέρνηση έφθασε στα μεγαλύτερα επίπεδα διαφθοράς που είχαν εντοπιστεί από την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1949 και μέχρι και τις μέρες μας, κάθε προσπάθεια εξυγίανσης έχει αποτύχει. (Το πρόβλημα της διαφθοράς αναγνωρίστηκε επίσημα από την κινεζική ηγεσία,¹¹⁶ και παρά την αδυναμία εξεύρεσης ριζικής λύσης,¹¹⁷ από το τέλος της περιόδου σταδιακά ελήφθησαν σημαντικά μέτρα.¹¹⁸ Τα μέτρα οδήγησαν σε περιορισμό αλλά όχι εξάλειψη του φαινομένου).¹¹⁹ Η τέταρτη συνέπεια έγκειται στην αδυναμία της κινεζικής ηγεσίας να ανταποκριθεί στις προκλήσεις οι οποίες γεννούνται από τη συνύπαρξη των δύο συστημάτων: η αδυναμία εύρεσης¹²⁰ τόσο λύσης για την καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας που χαρακτηρίζει το κινεζικό κράτος, όσο

¹¹⁵ Anonymous, (2009, December 17). Attempts to democratize the Chinese Communist Party have failed again. *The Economist Print Edition*: “Members must uphold party decisions without dissent. Liberals think reforms will not work unless this requirement is changed. But at the party meeting in September, Mr Hu qualified his predecessor’s remark. Inner-party democracy is the life of the party” he said, before adding: “Centralism and unity are the guarantee of its strength.”

¹¹⁶ Manion, M. (2001). *Corruption by design: building clean government in China and Hong Kong*, (p. 2). Massachusetts & London: Harvard University Press.

¹¹⁷ Anonymous, (2009, December 17). Big surprise: China fails to democratize, *The Economist Print Edition*. Σημειώτεον επίσης εμπειρικά ότι στο συνέδριο του κόμματος το 2005, συζητήθηκαν προτεινόμενες λύσεις για μεγαλύτερη εσωκομματική εκδημοκρατικοποίηση και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Όπως φαίνεται από τις επίσημες αναφορές του συνεδρίου (σύμφωνα με το άρθρο), για την καταπολέμηση της διαφθοράς σε επίπεδο τοπικής εξουσίας, με απόφαση του Χου Ζιντάο, ανακλήθηκαν οι περαιτέρω αρμοδιότητες που είχε μοιράσει στις τοπικές ελίτ ο προκατόχός του (με στόχο την εκδημοκρατικοποίηση στο κόμμα, η οποία συνδέεται τόσο με τη διαφθορά όσο και με την παραμονή του Κ.Κ. στην εξουσία). Σε αυτό το πλαίσιο, διαφαίνεται και το αδιέξοδο στο οποίο έχει φθάσει η ηγεσία.

¹¹⁸ Anonymous, (2015-2018). Fight against corruption, *China Daily, Collection of Articles*. Ανακτήθηκε από: https://www.chinadaily.com.cn/china/Fight-Against-Corruption_10.html.

¹¹⁹ Horseley, J. P. (May 30, 2018). What’s so controversial about China’s new anti-corruption body. *Brookings Institute*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.brookings.edu/opinions/whats-so-controversial-about-chinas-new-anti-corruption-body/>

¹²⁰ Είναι σημαντικό ίσως να σημειωθεί εδώ ότι το θέμα της προσπάθειας της ηγεσίας για την επίλυση των προβλημάτων αυτών δεν αντιμετωπίζεται σε καμία των περιπτώσεων σαν απλοϊκό, ούτε υπονοείται ότι η αποτυχία είναι ολοκληρωτική. Έχουν καταβληθεί τεράστιες προσπάθειες από την κινεζική ηγεσία, εκ των οποίων κάποιες επιτυχημένες, πλην όμως όχι καθοριστικές για να αποτρέψουν την κατάσταση. Επίσης έχουν καταγραφεί μεγάλες αποκλίσεις στις εκτιμήσεις μεταξύ των αναλυτών για τις δυνατότητες και τις προθέσεις του κόμματος σε αυτό το θέμα (π.χ. οι Manion και Kluger που προαναφέρονται, έχουν δώσει αντιθετικές εξηγήσεις, η πρώτη ισχυριζόμενη ότι όλες οι πολιτικές έχουν οδηγήσει σε περαιτέρω διαφθορά, ενώ ο δεύτερος τονίζοντας ότι υπάρχει αισθητή βελτίωση, πλην όμως όχι επίλυση των προβλημάτων. Ο D. Shaumbagh από τη άλλη, σε συνέντευξη στο παραπάνω άρθρο, εξέφρασε την άποψη ότι η ηγεσία καταβάλλει προσπάθειες, αλλά δε δείχνει έτοιμη να πάρει επαρκή μέτρα.) Έτσι, αναφέρεται μόνο το κοινό αποδεκτό συμπέρασμα, ότι ακόμα επίλυση των παραπάνω προβλημάτων δε διαφαίνεται, γιατί περαιτέρω ανάλυση δεν απαιτείται από τις ανάγκες του θέματος.

και διατύπωσης πειστικής εξήγησης ή ιδεολογικής συνέπειας στη διατήρηση του κομμουνισμού σε μία κοινωνία ανοιχτή στην ελεύθερη αγορά, ώθησε την κινεζική ηγεσία στην υιοθέτηση εναλλακτικών πολιτικών για να εγγυηθούν την επιβίωση του καθεστώτος. Συγκεκριμένα, πρώτον, εντατικοποιήθηκε σταδιακά ο έλεγχος της πληροφόρησης στην οποία υπάρχει πρόσβαση τόσο στο εσωτερικό της Κίνας, όσο και στο εξωτερικό σε σχέση με τις πληροφορίες που διαρρέουν για την Κίνα και δεύτερον, η ηγεσία ανέπτυξε έντονα εθνικιστική ρητορική (σε βαθμό που πολλοί αναλυτές ισχυρίζονται ότι η κομμουνιστική ιδεολογία έχει αντικατασταθεί με τον εθνικισμό¹²¹). Είναι σημαντικό, τέλος, να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με πολλούς αναλυτές, σε αυτό το πλαίσιο δημιουργείται μεγάλη αβεβαιότητα όσον αφορά τόσο την επιβίωση του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος όσο και της κοινωνικής ισορροπίας στην Κίνα. Τα γεγονότα της Τιεν Αν Μεν το 1989 έδειξαν ότι η κινεζική κοινωνία είχε δυσκολίες να συμβιβαστεί με την πραγματικότητα που είχε επιφέρει η εφαρμογή του νέου συστήματος μετά από δέκα χρόνια, παρά την εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη που είχε ήδη σημειωθεί. Η μη επίλυση των προβλημάτων που οδήγησαν στην εξέγερση της Τιεν Αν Μεν, έχει οδηγήσει σε εύλογη αδυναμία πρόβλεψης τόσο για το αν όσο και υπό ποιες συνθήκες μπορεί να καταρρεύσει το υπάρχον σύστημα.¹²²

Όσον αφορά τη διεθνή συμπεριφορά της Κίνας, ο αντίκτυπος της συνύπαρξης του διπλού συστήματος έχει υπάρξει αντίστοιχα σημαντικός, αν και όχι όσο σημαντικός θεωρείτο πριν την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες που τον ακολούθησαν, δηλαδή από το 1972 μέχρι και το 1991, το άνοιγμα της Κίνας προς το δυτικό κόσμο, ενόσω διατηρούσε το σοσιαλιστικό πολίτευμα, είχε θεωρηθεί επικίνδυνο από χώρες και των δύο μετώπων. Παραδείγματος χάρη, η συνθήκη που υπέγραψαν το 1972 ο Μάο με το Νίξον στο Βιετνάμ θεωρήθηκε “προδοσία για τις σοσιαλιστικές χώρες που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην σταδιακή κατάρρευση της ΕΣΣΔ”.¹²³ Αντίστοιχα, η ίδια συνθήκη προκάλεσε διχόνοιες στο Αμερικανικό Κογκρέσο για πολλά χρόνια, καθώς μέλη θεωρούσαν ότι “η εισβολή της Κίνας στην αμερικανική αγορά επιφύλασσε τον κίνδυνο μετάδοσης των

¹²¹ Π.χ. Kluver, A.R. (1996). *Legitimizing the chinese economic reforms: a rhetoric of myth and orthodoxy*, (p. 2). USA: State University of New York Press, & Fewsmith, J. (1994). *Dilemmas of reform in China: political reform and economic debate*, (p. 7). USA: M. E. Sharp.

¹²² Όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο Kluver, *In many ways this paradox undercuts many of our favorite theories on social change*. (Kluver, A.R. (1996). *Legitimizing the chinese economic reforms, a rhetoric of myth and orthodoxy*, p. 2. USA: State University of New York Press.

¹²³ Garver, J.W. (1997). *The sino-american alliance: nationalist China and american cold war strategy in Asia*, (p. 134). London & New York: M.E. Sharp,

κινεζικών ιδεών στην Αμερικανική κοινωνία.”¹²⁴ Από το 1991, όμως έχει γίνει εμφανές ότι η Κίνα δεν αποτελεί πόλο ιδεολογικής αντιπαράθεσης στη διεθνή κοινότητα.¹²⁵

Από αυτή τη σκοπιά, παρότι η διατήρηση του κομμουνιστικού πολιτεύματος μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δε δημιουργεί σε καμία περίπτωση αντίστοιχες ανησυχίες, κάποιες πολυπλοκότητες παραμένουν, επηρεάζοντας κυρίως οικονομικές συνδιαλλαγές, χωρίς όμως και να περιορίζονται σε αυτές. Η Κίνα δε διατηρεί αμέτοχη στάση στη διεθνή πολιτική, αντιθέτως οι κινέζικες αρχές διαφωνούν με τις πολιτικές της Δύσης σε πολλά θέματα. Αλλά η δύναμη του κινέζικου κράτους έγκειται στο ότι έχει δυνατότητα Βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών¹²⁶ και κατά συνέπεια έχει τη δυνατότητα να αποτρέψει την διεκπεραίωση πολιτικών, αλλά όχι τη δυνατότητα να δρομολογήσει την πορεία της διεθνούς πολιτικής. Σε γενικές γραμμές οι μελέτες για την Κίνα τονίζουν ότι, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ λειτούργησε ως προηγούμενο για την Κίνα και ότι, η αποτυχία της οικονομικής ανάπτυξης μπορεί να οδηγήσει σε κατάρρευση του πολιτικού συστήματος.¹²⁷ Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει την ανάγκη της Κίνας για ομαλή συνεργασία με τα υπόλοιπα κράτη, αλλά ταυτόχρονα αφήνει ανοιχτό το ύψος της συνεργασίας που επιδιώκει. Τρεις συνέπειες έχουν εντοπιστεί ως πιο βασικές σε αυτή την κατεύθυνση. Πρώτον, το κινεζικό κράτος εμφανίζεται να μην ακολουθεί πολλούς από τους διεθνείς κανόνες τους οποίους δεσμεύτηκε να τηρεί με την είσοδό του στη διεθνή αγορά το 1978. Συγκεκριμένα διατηρούνται μέτρα προστατευτισμού (επιβολή πολύ σφιχτών δασμών και επιπλέον φορολογίας, περαιτέρω anti-dumping πολιτικές κ.α.) τα οποία η Κινεζική ηγεσία επικαλούμενη τη φύση του καθεστώτος αρνείται να καταργήσει, ή να περιορίσει. Δεύτερον, το γεγονός ότι πολλές κινεζικές επιχειρήσεις εξακολουθούν να είναι εν μέρει κρατικές, έχει ως αποτέλεσμα συχνό κρατικό παρεμβατισμό ή ακόμα και την πολιτικοποίηση εταιρικών διαφωνιών και προβλημάτων. Αν και ο παρεμβατισμός αυτός εξαρτάται από την κρίση της Κινεζικής ηγεσίας, η ίδια σε συγκεκριμένες

¹²⁴ Kirby, W.C. (1997, June). The Internationalization of China: Foreign Relations at Home and Abroad in the Republican Era, *The China Quarterly*, 150, 433-458.

¹²⁵ Freeman, M. (1996). Human right, democracy, and asian values, *Pacific Review* 9, 3, 369.

¹²⁶ Kim, S. (1995). China's international organizational behavior in Shambaugh, D. *Greater China*, (p. 420). UK: Oxford University Press.

¹²⁷ Eikenberry, K. (1996). China's challenge to Asia-Pacific regional stability in R. Ellings, R. & S. Sheldon (eds.) *Southeast Asian Security in the New Millennium*, (p. 89-122).

περιπτώσεις,¹²⁸ κάτω από το βάρος πιέσεων, αποποιείται των ευθυνών για την εταιρική δράση εντός της Κίνας.¹²⁹ Τέλος, η τρίτη συνέπεια πηγάζει από την έντονα εθνικιστική πολιτική ή και προπαγάνδα που ασκεί η κινεζική κυβέρνηση. Συγκεκριμένα, η διεθνής συμπεριφορά της κινεζικής ηγεσίας είναι συχνά απρόβλεπτη, είτε επειδή η κινεζική ηγεσία πιθανώς κρίνει ότι σε μια συμφωνία θίγονται θέματα καίρια για την κινεζική εθνική δεοντολογία (π.χ. ανθρώπινα δικαιώματα, ειρηνική ανάπτυξη κλπ.),¹³⁰ είτε για καθαρά εσωτερικούς λόγους. Όπως χαρακτηριστικά συμπέραναν οι Y. Ferguson και B. Jones, μελετώντας την αμφίρροπη στάση της Κίνας προς την Ταϊβάν, δηλαδή το γεγονός ότι ανά περιόδους η στάση της κινεζικής ηγεσίας είναι λιγότερο σκληρή απέναντι σε κινήσεις των ηγετών της Ταϊβάν που προωθούν την ανεξαρτησία της ROC, η διατύπωση πλέον έντονης κριτικής δεν προκύπτει από λόγους εθνικής ασφάλειας αλλά ανταποκρίνεται στην ανάγκη ομάδων της εξουσίας να διατηρήσουν την δημοτικότητα τους σε περιόδους έντονων εσωτερικών αναταραχών.¹³¹

Στρατιωτικές δυνατότητες και προθέσεις. Πέραν των πολυπλοκοτήτων που προκύπτουν λόγω του πολιτικού καθεστώτος στην Κίνα, ιδιαίτερα ασαφής παρουσιάζεται η εικόνα της Κίνας και όσον αφορά στρατιωτικά ζητήματα. Η δυνατότητα διακρίβωσης συγκεκριμένων δεδομένων είναι ιδιαίτερα δύσκολη όσον αφορά τις στρατιωτικές δυνατότητες της Κίνας. Το ίδιο και η εξαγωγή συμπερασμάτων σε σχέση με τις προθέσεις της σε αυτόν τον τομέα. Όσον αφορά τον εξοπλισμό του κινεζικού κράτους, πολλά στοιχεία είναι τελείως άγνωστα, όπως ο αριθμός των πυρηνικών κεφαλών που διαθέτει το Κινεζικό κράτος ή ο αριθμός των σοβιετικών όπλων που σταδιακά πέρασαν σε κινεζική κατοχή.¹³² Επιπλέον, οι βασικές πηγές που υπάρχουν για το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων και για τα έξοδα της κινεζικής κυβέρνησης για τον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού πηγάζουν από τα επίσημα στοιχεία

¹²⁸ Breslin, S. (1996). *China in the 1980s: centre- province relations in a reforming socialist state*, (p. 15). London: Macmillan.

¹²⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίδραση της Κινεζικής κυβέρνησης σε πιέσεις της ΕΕ για θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

¹³⁰ Xinbo, Wu, (2004). Contradictions constraining China's foreign policy behavior, in Z. Shuisheng, (ed.) *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behaviour*, (p. 59).. USA: East Gate.

¹³¹ Y. H. Ferguson, & B. Jones, (eds.) (2002). *Political space: frontiers of change in a globalizing world*, (p. 3). NYC: State University of New York Press.

¹³² Whiting, A. (1997). *China's military in transition*, (p. 254). Oxford: OUP.

της κινεζικής κυβέρνησης και από τις αναφορές των ΗΠΑ. Οι αριθμοί που προκύπτουν από τις δύο αυτές πηγές, όπως χαρακτηριστικά δείχνουν έρευνες (από το BBC και το Intelligence Unit του Economist) έχουν μεγάλη απόκλιση μεταξύ τους¹³³. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι κανένας από τους δύο φορείς δε μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστος σε αυτόν τον τομέα, τόσο αναλυτές όσο και επίσημοι φορείς (π.χ. διεθνείς οργανισμοί) αντιμετωπίζουν τα στοιχεία αυτά με δυσπιστία. Έτσι, το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό οι πληροφορίες που διαχέονται βασίζονται σε εκτιμήσεις έχει οδηγήσει σε φημολογία η οποία βασίζεται σε γενικότητες.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αναφορά του Roy από το 1998 ότι οι δυνάμεις της Κίνας, δηλαδή ο Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός και η Λαϊκή Ένοπλη Αστυνομία θεωρούνται ‘τεραστίων διαστάσεων’.¹³⁴ Δημιουργεί εντυπώσεις χωρίς να ορίζει συγκριτικό μέτρο για τον όρο ‘τεράστιος’. Εκείνη την περίοδο και μέχρι και τα τέλη της περιόδου που εξετάζεται, βάσει ρεαλιστικών εκτιμήσεων, το συμπέρασμα που προέκυπτε είναι ότι οι ένοπλες δυνάμεις της Κίνας είναι ‘δεύτερης κατηγορίας’ (κυρίως γιατί υστερούν τεχνολογικά) σε συσχετισμό με τις δυνάμεις των ΗΠΑ ή τον αμυντικό στρατό της Ιαπωνίας (SDF).¹³⁵ Προς τα τέλη της περιόδου κι έπειτα, πραγματοποιήθηκαν σημαντικές κινεζικές κινήσεις όπως η αύξηση του προϋπολογισμού. Έκτοτε, αποδόθηκε ιδιαίτερη προσοχή σε κινεζικές κινήσεις με χαρακτηριστικότερες την αύξηση του προϋπολογισμού για αμυντικές δαπάνες,¹³⁶ την κατασκευή αεροπλανοφόρων¹³⁷ και την ενίσχυση της κινεζικής παρουσίας στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας με κατασκευή τεχνητών νήσων με πολεμικές βάσεις.¹³⁸

Πέραν της έλλειψης από ακριβή δεδομένα, τα στοιχεία τα οποία υπάρχουν για τις στρατιωτικές δυνατότητες του κινεζικού κράτους παράγουν αντιφατικές εικόνες.

¹³³ Anonymous (2007, August 31). China showcases transformed army. *BBC News*. Ανακτήθηκε από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6924388.stm> & Anonymous (2009, January 8), China: international relations and defense. *The Economist Intelligence Unit: Views Wire*.

¹³⁴ Roy, D. (1998). *China's Foreign Relations*, (p. 44). UK: Macmillan Press Ltd.

¹³⁵ Segal, G. (1999, June-July). Does China matter? *Foreign Affairs*. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μέσα στην τελευταία δεκαετία, υπολογίζεται ότι ο κινεζικός στρατός έχει εκσυγχρονιστεί αισθητά. Πάραυτα, δεν έχει θεωρήσει καμία γνωστή πηγή ακόμα ότι οι ένοπλες δυνάμεις της Κίνας έχουν φτάσει το επίπεδο των ΗΠΑ ή της Ιαπωνίας.

¹³⁶ Anonymous. (2012, February 14). China's military spending to double by 2015 – Report, *The Wall Street Journal*, Ανακτήθηκε από: <https://blogs.wsj.com/chinarealtime/2012/02/14/chinas-military-spending-to-double-by-2015-report/>

¹³⁷ Anonymous. (2017, April 26). China launches its first home-built aircraft carrier, *The Guardian*, 26/04/2017, Ανακτήθηκε από: <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/26/china-launches-second-aircraft-carrier-that-is-first-built-at-home>

¹³⁸ Anonymous. (2019, August 19). China's South China Sea militarization has peaked: artificial islands are becoming more trouble than they are worth. *Foreign Policy*. Ανακτήθηκε από: <https://foreignpolicy.com/2019/08/19/chinas-south-china-sea-militarization-has-peaked/>

Αφενός παραμένει το γεγονός ότι οι κινεζικές δυνατότητες φαίνεται να υπολείπονται άλλων αναπτυγμένων κρατών,¹³⁹ αφετέρου θεωρείται αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η Κίνα “έχει τη δυνατότητα να εξολοθρεύσει τις δυνάμεις των υπολοίπων κρατών της Ανατολικής Ασίας, όπως η Ταϊβάν, οι Φιλιππίνες, και να ανατρέψει τις ισορροπίες στην Κορέα.”¹⁴⁰ Επίσης, παρά τη μυστικότητα της κινέζικης Κυβέρνησης ως προς τον αριθμό των πυρηνικών κεφαλών που διαθέτει, το γεγονός παραμένει ότι η Κίνα είναι πυρηνική δύναμη, ενώ σε έμψυχο δυναμικό στρατευμάτων, η Κίνα θεωρείται αδιαμφισβήτητα η μεγαλύτερη αριθμητικά δύναμη παγκόσμια.¹⁴¹ Κυρίως, τέλος, ένας τομέας στον οποίο σταδιακά φημολογείται ότι η Κίνα έχει τάσεις υπεροχής είναι του κυβερνοπολέμου.¹⁴² Η αλήθεια είναι πως η σταδιακή κινεζική υπεροχή στον τομέα της τεχνολογίας αφήνει ανοιχτό αυτό το σενάριο, εφόσον πράγματι εγκαταλειφθούν τα παραδοσιακά οπλικά συστήματα. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, ωστόσο, ανοίγει το ενδεχόμενο κινεζικών προθέσεων οι οποίες δεν επιβεβαιώνονται.

Οικονομία. Ωστόσο ο τομέας στον οποίο η ταυτότητα της Κίνας παρουσιάζει τη μεγαλύτερη πολυμορφία είναι αυτός της οικονομικής ανάπτυξης. Ο πιο εύστοχος χαρακτηρισμός ο οποίος μπορεί εν συντομία να περιγράψει το σημερινό επίπεδο της Κίνας είναι ότι “η Κίνα είναι μία μεγάλη οικονομική δύναμη η οποία παραμένει αναπτυσσόμενη χώρα.”¹⁴³ Ο χαρακτηρισμός αυτός ωστόσο υποδεικνύει την ιδιαιτερότητα στην κατηγοριοποίηση της Κίνας στο διεθνές πλαίσιο, καθότι διαφοροποιείται τόσο από τα αναπτυγμένα, όσο και από τα περισσότερα αναπτυσσόμενα κράτη. Για την ακρίβεια σε τομείς όπως η παιδεία, η μακροζωία και η οικονομία η Κίνα ξεπερνά πολλά αναπτυγμένα κράτη. Όμως σε τομείς όπως η υγεία, το ποσοστό φτώχειας και η πολιτειακή οργάνωση εξακολουθεί να κατατάσσεται ως

¹³⁹ Anonymous. (2014). Is China A military superpower? *The China Power: Unpacking the Complexities of China's Rise*, Ανακτήθηκε από: <https://chinapower.csis.org/is-china-a-military-superpower/>

¹⁴⁰ Gill, B. (1999). China as a Regional Military Power, in B. Buzan and R. Foot (eds) (2002). *Does China matter? A Reassessment: Essays in Memory of Gerald Segal*, p. 94). UK: Routledge, & Freeman, M. (1996). Human right, democracy, and asian values, *Pacific Review* 9, 3, 124.

¹⁴¹ Bergsten, F. C. Freeman, C. Lardy, N.R. & Mitchell, D. J. (2006). *China's Rise: Challenges and Opportunities*, (p. 197) Centre for Strategic and International Studies, Washington DC, & Thomson, D. (2010, March-April). China's Armed Forces Are the Biggest in the World. *Foreign Policy Magazine*. Βέβαια σε αυτήν την περίπτωση οι εκτιμήσεις αποκλίνουν αισθητά ως προς τον αριθμό των στρατιωτών. Αλλά ακόμα και ο μικρότερος που εκτιμάται ξεπερνά τον αριθμό του ανθρώπινου δυναμικού των ΗΠΑ.

¹⁴² Lyall, N. (2018, March 1). China's cyber militias: China's cyber power is in the grip of dual trends: pluralism and centralization, *The Diplomat*. Ανακτήθηκε από: <https://thediplomat.com/2018/03/chinas-cyber-militias>

¹⁴³ Gilboy, G. J. (2004, July 1). The Myth Behind China's Miracle, *Foreign Affairs*.

αναπτυσσόμενο κράτος.¹⁴⁴ Επιπλέον, η κινεζική ανάπτυξη έχει χαρακτηριστεί από τεράστιες μεταλλάξεις στον οικονομικό τομέα, με αποτέλεσμα συχνά οι νέες εικόνες που προκύπτουν να μη γίνονται απόλυτα κατανοητές.

Δυσκολίες προκύπτουν στην ερμηνεία τόσο του ρυθμού ανάπτυξης όσο και του τρόπου με τον οποίο έχει επιτευχθεί η ανάπτυξη αυτή. Συγκεκριμένα, η Κίνα είναι το ταχύτερα αναπτυσσόμενο κράτος στον πλανήτη στις μέρες μας. Σε αυτή τη λογική εντάσσονται πληροφορίες όπως η ανάδειξη της κινεζικής PetroChina σε μεγαλύτερη πετρελαϊκή εταιρεία το 2010 από τους Financial Times,¹⁴⁵ η υπεροχή της Κίνας έναντι της Ιαπωνίας το 2009 στην κατοχή του μεγαλύτερου μέρους του αμερικανικού κρατικού χρέους (σε μορφή Treasury Debt),¹⁴⁶ και η θεώρηση της από το 2011 ως δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως.¹⁴⁷ Ταυτόχρονα, βάσει στατιστικών στοιχείων, όπως π.χ. η αύξηση του εμπορικού ισοζυγίου μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας από 5 εκατομμύρια US\$ το 1978 σε 435 εκατομμύρια US\$ το 2012¹⁴⁸ και ο υπέρ - δεκαπλασιασμός του Κινεζικού ΑΕΠ κατά την ίδια περίοδο από 301 δισεκατομμύρια RMB¹⁴⁹ σε 8,570,348 εκατομμύρια US\$,¹⁵⁰ προβάλλει ως δύναμη που μπορεί να επηρεάσει τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις. Ωστόσο, σύμφωνα με βασικούς δείκτες η Κίνα παραμένει αναπτυσσόμενο κράτος, γεγονός το οποίο αντίστοιχα παραδέχονται και επικαλούνται μέλη της κινεζικής ηγεσίας, όποτε αυτό εξυπηρετεί τους στόχους της κινεζικής πολιτικής ή τις ανάγκες του κράτους.¹⁵¹

Κυρίως, η ανάπτυξη του Κινεζικού κράτους έχει συντελεστεί γεωγραφικά μονομερώς, οδηγώντας σε έντονη οικονομική άνθηση των ακτών του κινεζικού κράτους ενώ η ενδοχώρα παραμένει σε μεγάλο βαθμό υποανάπτυκτη. Τα χαρακτηριστικά που κυριαρχούν στο μεγαλύτερο (από άποψη έκτασης) κομμάτι του

¹⁴⁴ Anonymous (2014). Is China a Developed Country? *The China power: unpacking the complexities of China's rise*, Ανακτήθηκε από: <https://chinapower.csis.org/is-china-a-developed-country/>

¹⁴⁵ Anonymous, (2010, May 31). PetroChina takes top spot on FT 500 list, *China Daily.com.cn*, Updated: 2010-05-31, 11:45.

¹⁴⁶ Morrisson, W. M. (2009, June 23). China- US trade issues. *Congressional Research Service*, 7-5700, 1. Cornell University, ILR School.

¹⁴⁷ Anonymous, (2011, February 14). China overtakes Japan as world's second-largest economy, *The Guardian*. Ανακτήθηκε από: <https://www.theguardian.com/business/2011/feb/14/china-second-largest-economy>.

¹⁴⁸ World Bank. (2012). World integrated trade solution. Ανακτήθηκε από: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2012/Summary>.

¹⁴⁹ Fewsmith, J. (1994). *Dilemmas of reform in China: political conflict and economic debate*, (p. 2) USA: M.E. Sharp.

¹⁵⁰ Inocencio, R (2013, January 18). China's economy grows 7.8% for 2012, better than expected, *CNN News*, Ανακτήθηκε από: <https://edition.cnn.com/2013/01/17/business/china-gdp-2012/index.html>, 2014.

¹⁵¹ Anonymous, (2014). Is China a developed country? *The China power: unpacking the complexities of China's rise*, Ανακτήθηκε από: <https://chinapower.csis.org/is-china-a-developed-country/>

κινεζικού κράτους συνθέτουν την εικόνα ενός υποανάπτυκτου κράτους. Κυριαρχεί τεράστια έλλειψη υποδομών, ακολουθούνται πρωτόγονες μέθοδοι παραγωγής και κοινωνικής οργάνωσης και κυρίως, από την πλευρά των αρχών εμφανίζεται αδυναμία λήψης και ελέγχου ουσιαστικών μέτρων. Προσπάθειες εξυγίανσης της κατάστασης αυτής έχουν μέχρι στιγμής αποβεί άκαρπες. (Συγκεκριμένα, η αδυναμία ελέγχου της ενδοχώρας οδήγησε το Jiang Zemin σε αυτονόμηση των περιφερειών η οποία ωστόσο είχε ως αποτέλεσμα τη διαφθορά των τοπικών αρχών και κατά συνέπεια την αποτυχία της κεντρικής κυβέρνησης να συλλέξει φόρους από τις περιφέρειες ή να επιβάλλει βασικές μεταρρυθμίσεις. Αντίστοιχα, καταπολέμηση της διαφθοράς των τοπικών ελίτ ώθησε τον Hu Jintao να περιορίσει την εξουσία τους το 2005 και να επιστρέψει έτσι σε μια κατάσταση η οποία στο παρελθόν είχε φανεί αναποτελεσματική).¹⁵² Σε αυτό το πλαίσιο, η κινεζική ηγεσία αρχικά διατύπωσε επίσημα την ανάγκη από εξωτερική βοήθεια για την οργάνωση αναπτυξιακών προγραμμάτων και έργων υποδομής στην ενδοχώρα (τόσο σε κρατικό όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο), προσδίδοντας έτσι μια εικόνα της Κίνας, της οποίας η ανάπτυξη, και σε αυτόν τον τομέα, συναρτάται από τις σχέσεις της με τη Δύση.¹⁵³ Προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, όμως, η ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της ενδοχώρας αναδείχθηκε σε προτεραιότητα της κινεζικής οικονομικής πολιτικής, στα πλαίσια της γενικότερης αναδιοργάνωσης της κινεζικής οικονομίας με στόχο την ανάπτυξη της κινεζικής αγοράς.¹⁵⁴ Οι προσπάθειες οδήγησαν σε ορισμένο περιορισμό των διαφορών, αλλά η υλοποίησή τους δεν ήταν εύκολη και απαιτήσε μεγάλη στήριξη από την ηγεσία.¹⁵⁵

Βασικός τομέας στον οποίο διαχρονικά παρατηρούνται δυσνοήσεις και αντιφάσεις είναι ο τομέας των εισοδημάτων. Καταρχήν κατά τις πρώτες τρεις δεκαετίες μετά το 'Άνοιγμα της Πόρτας', παρά την εντυπωσιακή αύξηση και σε αυτόν τον τομέα, η Κίνα παραμένει ένα κράτος με πολύ μικρά εισοδήματα. Χαρακτηριστικά, ο Fewsmith τόνισε πόσο 'εντυπωσιακό' είχε υπάρξει το κατόρθωμα της κινεζικής ανάπτυξης ήδη από την πρώτη δεκαετία που ακολούθησε το Άνοιγμα της Πόρτας: "Ο μέσος μισθός στις αστικές περιοχές ήταν 316 RMB και στις αγροτικές 134 RMB. Το 1988, τα αντίστοιχα ποσά

¹⁵² ο.π. & Fewsmith, J. (1994). *Dilemmas of reform in China: political reform and economic debate*, (p. 4). USA: USA: M. E. Sharp.

¹⁵³ Hu Jintao, (2007, November). *EU- China*, (Speech). 4th Business Summit, Beijing. November 28.

¹⁵⁴ *The 13th Five-Year Plan*, US.-China Economic and Security Review Commission, (2017, February 14). Ανακτήθηκε από: <https://www.uscc.gov/research/13th-five-year-plan>

¹⁵⁵ Anonymous, (2014). Is China a developed country? The China power: unpacking the complexities of China's rise. Ανακτήθηκε από: <https://chinapower.csis.org/is-china-a-developed-country/>

ήταν 1,119 RMB and 545 RMB”.¹⁵⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, η άνοδος στα εισοδήματα υπήρξε πράγματι εντυπωσιακή, αλλά αυτό δεν αλλάζει το γεγονός ότι ξεκίνησε από πάρα πολύ χαμηλή βάση και τα εισοδήματα για τα δεδομένα των δυτικών χωρών παρέμεναν ιδιαίτερα χαμηλά (με σημερινά δεδομένα τα 1,119 yuan αντιστοιχούν σε 120 €). Μέχρι και τα μέσα της περιόδου που εξετάζεται παρότι σημειώθηκε περαιτέρω άνοδος στα κατά κεφαλήν εισοδήματα, η Κίνα παρέμεινε σε πολύ χαμηλή θέση στην παγκόσμια κατάταξη σε αυτόν τον τομέα: διαφορετικές λίστες (π.χ. του ΠΟΕ (2005)¹⁵⁷ ή η επίσημη λίστα του κινεζικού κράτους 2009¹⁵⁸) κατέτασσαν την Κίνα στη 98η (ή 99ή) θέση σε επίπεδο δηλαδή πολύ κατώτερο των αναπτυγμένων και πολλών αναπτυσσόμενων κρατών. Η εικόνα αυτή περιεπλάκη προς τα τέλη της Περιόδου που εξετάζεται στην παρούσα διατριβή και μετά, όποτε σημειώθηκε συντριπτική άνοδος στα υψηλά εισοδήματα στις αναπτυγμένες περιοχές της Κίνας, ενώ οι επίσημοι βασικοί μισθοί και ο μέσος μισθός στις περισσότερες επαρχίες της ενδοχώρας, παρέμειναν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Ως αποτέλεσμα το μέσο κινεζικό εισόδημα εκτινάχτηκε σε ύψη που κατέτασσε την Κίνα σε κατηγορία κρατών μεσαίων προς υψηλών εισοδημάτων (με ενδεικτικό μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα γύρω στα 120,000 RMB σε αστικές περιοχές \$15,000,¹⁵⁹ δηλαδή ψηλότερα από πολλά ευρωπαϊκά κράτη,¹⁶⁰ ενώ οι καταγεγραμμένοι μισθοί στην ενδοχώρα ήταν μέγιστου επιπέδου 15,000 RMB (\$2,000),¹⁶¹ αλλά με επίσημο κατώτατο μισθό στα 1,200 RMB. Με άλλα λόγια οι μισθοί στις αγροτικές περιοχές παρέμειναν κάτω από τα επίπεδα φτώχειας κατά την Παγκόσμια Τράπεζα,¹⁶² μολονότι είχαν 40πλασιαστεί από το 1949.¹⁶³

Σε άλλο επίπεδο, στο οικονομικό τοπίο η κινεζική ανάπτυξη και η σχέση της

¹⁵⁶ Fewsmith, J. *Dilemmas of reform in China: political conflict and economic debate*, (p. 2). USA: M. E. Sharp.

¹⁵⁷ Πληροφορίες για την παγκόσμια κατάταξη στο κατά κεφαλήν εισόδημα:

[http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)_per_capita](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP)_per_capita)

¹⁵⁸ Zhaokui, F. (2010, May 6). China still a developing nation, *China Daily*.

¹⁵⁹ Anonymous, (2018). Average annual salary of an employee working by non-private organizations in urban China in 2018, by region (in yuan). *Statista*, Ανακτήθηκε από:

<https://www.statista.com/statistics/278350/average-annual-salary-of-an-employee-in-china-by-region/>

¹⁶⁰ Rapoza, K. (2017, August 16). China wage levels equal to or surpass parts of Europe, *Forbes*, Ανακτήθηκε από: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/08/16/china-wage-levels-equal-to-or-surpass-parts-of-europe/#5a5ce16e3e7f>.

¹⁶¹ Anonymous, (2019, August 8). China's rural resident disposable income up 40 times over past 70 years *XinhuaNet*, Ανακτήθηκε από: http://www.xinhuanet.com/english/2019-08/08/c_138291610.htm

¹⁶² China Overview, *World Bank*, 2018, Ανακτήθηκε από:

<https://www.worldbank.org/en/country/china/overview>.

¹⁶³ Anonymous, (2019, August 8). China's rural resident disposable income up 40 times over past 70 years, *XinhuaNet*, Ανακτήθηκε από: http://www.xinhuanet.com/english/2019-08/08/c_138291610.htm

με τα δυτικά κράτη στα πλαίσια της ανάπτυξης αυτής, χαρακτηρίστηκε από βασικές μεταλλάξεις, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αντιφατικές εικόνες σε γρήγορο σχετικά διάστημα. Η βασικότερη ήταν η μετάβαση από οικονομία προσανατολισμένη στη φθηνή παραγωγή και τις εξαγωγές, σε οικονομία προσανατολισμένη στην ενδυνάμωση της εσωτερικής αγοράς και την παροχή υπηρεσιών.¹⁶⁴ Επιπλέον, παρουσιάστηκε μία τεράστια στροφή στην εγχώρια παραγωγή σε εξειδικευμένους τομείς. Τρίτον, σε αντίθεση με τις προβλέψεις, άρχισε να αναπτύσσεται η εσωτερική αγορά, όμως με τρόπο ασύμβατο με τα δυτικά δεδομένα.

Παραδοσιακά η βασική προτεραιότητα της κινεζικής ηγεσίας ήταν η άνοδος της παραγωγής βασισμένης σε δυτικές μεθόδους (και στο φθινό εργατικό δυναμικό)¹⁶⁵ και όχι στην ώθηση της βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας και καινοτομίας στη χώρα.¹⁶⁶ Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα πρώτον την εξάρτηση της κινεζικής οικονομίας από τις εξαγωγές και δεύτερον την ταύτιση των κινεζικών προϊόντων με προϊόντα χαμηλού κόστους.¹⁶⁷ Σε αυτό το πλαίσιο η σχέση με τη Δύση βασίστηκε στην ανάδειξη της Κίνας σε πλατφόρμα φθηνής παραγωγής κινεζικών και δυτικών εταιρειών, τη δημιουργία εξάρτησης από κινεζικής πλευράς από τη μεταφορά τεχνογνωσίας για υποστήριξη της ανάπτυξης (γεγονός το οποίο είχε αισθητή επιρροή στη χάραξη της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής με συνεχείς προσπάθειες της κινεζικής ηγεσίας να εξασφαλίσει βοήθεια από τη Δύση σε αυτόν τον τομέα¹⁶⁸), αλλά και την ταυτοποίηση των κινεζικών προϊόντων στο εξωτερικό με κακή ποιότητα και φθηνές απομιμήσεις.¹⁶⁹ Όμως, λίγο πριν το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, άρχισαν να καταβάλλονται προσπάθειες επανακατεύθυνσης της οικονομίας με έμφαση στην ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς και κατανάλωσης¹⁷⁰ και σε τομείς παραγωγής που βασίζονται περισσότερο στην εξειδίκευση, όπως η τεχνολογία και η παροχή

¹⁶⁴ Anonymous. (2012). Unique factors behind chinese economic success in China 2030: building a modern, harmonious, and creative high-income society, World Bank Eds. Ανακτήθηκε από: <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-overview.pdf>

¹⁶⁵ Goldstein, M. (2003, October 1). *China's exchange rate regime*, testimony before subcommittee on domestic and international monetary policy, trade, and technology, p. 2. Committee on Financial Services, US House of Representatives.

¹⁶⁶ Gilboy, G. J (2004, June/July). The myth behind China's miracle. *Foreign Affairs*.

¹⁶⁷ Swystum, J. Burt F. Ly A. S. (2005). *The Strategy of Chinese Brands: Two White Papers*, New York: Interbrand, & Ramo, J. C. (2007). *Brand China*, (p. 5). London: The Foreign Policy Center.

¹⁶⁸ Harris, S. (1996). China's Role in the WTO and APEC, in D. Goodman & G. Segal (1997). *China Rising*, London; New York: Routledge.

¹⁶⁹ Swystum, J., Burt, F., & Ly, A. S. (2005). *The strategy of chinese brands: two white papers*, New York: Interbrand, & Ramo, J. C. (2007). *Brand China*, p. 5. London: The Foreign Policy Center.

¹⁷⁰ Anonymous, (2010, October 18). PC sets development agenda for next five years, *China Daily*, Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-10/18/content_11425740.htm

υπηρεσιών. Επίσης σταδιακά, έγινε εμφανές ότι σε βασικούς τομείς ενδιαφέροντος, όπως η τεχνολογία και η ρομποτική, άρχισαν να αποδίδουν οι επενδύσεις στον τομέα της έρευνας. Η οικονομική ανάπτυξη συμβάδισε με την εφαρμογή νέων μεθόδων και την ανάπτυξη εφευρετικότητας.¹⁷¹ Έτσι η εξάρτηση της οικονομίας από τις δυτικές αγορές για προώθηση εξαγωγών άρχισε να εξισορροπείται με την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς. Επιπλέον, η στήριξη στη Δύση για μετάδοση τεχνογνωσίας η οποία είχε για πολλά χρόνια υπάρξει καθοριστική στη διαμόρφωση των σχέσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές, όχι μόνο μετριάστηκε, αλλά σε πολλούς τομείς και κυρίως την τεχνολογία και τη ρομποτική, η Κίνα ξεπέρασε τα δυτικά επίπεδα.¹⁷²

Επίσης, η ανάπτυξη καινοτομίας υπήρξε καταλυτική σε δύο βασικές κατευθύνσεις. Η πρώτη ήταν η μερική κατάρρευση των στερεοτύπων για τα κινεζικά προϊόντα ως χαμηλής ποιότητας, καθώς σε τομείς όπως η τεχνολογία η Κίνα άρχισε να αναγνωρίζεται ως πρωτοπόρο κράτος.¹⁷³ Η δεύτερη ήταν η διατήρηση του κόστους παραγωγής αρκετών εταιρειών στην Κίνα σε χαμηλά επίπεδα, παρά την άνοδο του βιοτικού επιπέδου στην κινεζική κοινωνία, με αντικατάσταση εργατικού δυναμικού με αυτοματισμούς και ρομπότ.¹⁷⁴

Ένας άλλος τομέας στον οποίο παρουσιάστηκαν αντιφάσεις και καταρρίφθηκαν προβλέψεις αφορά στην εσωτερική κατανάλωση του κεφαλαίου που συγκεντρώθηκε στην κινεζική κοινωνία. Συγκεκριμένα, μετά την ομαλοποίηση των sino-αμερικανικών σχέσεων το 1972, ο Isaacs είχε χαρακτηρίσει ως ‘αμερικανικό όνειρο’ την αμερικανική προσδοκία ότι θα προέκυπταν οικονομικά οφέλη από την προώθηση προϊόντων στην κινεζική αγορά. Το συμπέρασμά του βασιζόταν στην έρευνα πάνω στην κινεζική πρόσληψη των ΗΠΑ και των βασικών συμβόλων σε συσχετισμό με τις ΗΠΑ τα οποία προωθούσε η κρατική προπαγάνδα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (εκ των οποίων και η ‘καταναλωτική κοινωνία’.) Σύμφωνα με τον R. Peerenboom αντίστοιχα, η κινεζική ηγεσία θεωρούσε ότι η προπαγάνδα κατά τη διάρκεια της Ψυχροπολεμικής περιόδου είχε εγγυηθεί ότι η κινεζική κοινωνία δε θα υπέκυπτε σε καταναλωτικές τάσεις με το ‘Άνοιγμα προς τη Δύση’. Η πρόβλεψη αυτή της

¹⁷¹ Li, Y. (2018, August 3). Understanding China’s technological rise, *The Diplomat*. Ανακτήθηκε από: <https://thediplomat.com/2018/08/understanding-chinas-technological-rise/>

¹⁷² Veugelers, R. (2017 August 3). China is the world’s new science and technology powerhouse, *Bruegel*. Ανακτήθηκε από: <https://bruegel.org/2017/08/china-is-the-worlds-new-science-and-technology-powerhouse/>

¹⁷³ Ο.π.

¹⁷⁴ Bland, B. (2016, June 6). China’s robot revolution. *Financial Times*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-10/27/content_11463985.htm

ηγεσίας, αρχικά, όπως συμπεράνε, διαψεύσθηκε μεν, αλλά πολύ περιορισμένα.¹⁷⁵ Δημοσιεύσεις μέχρι και τα μέσα της περιόδου που εξετάζεται επιβεβαίωσαν αυτή την άποψη, και εντόπισαν, πιο συγκεκριμένα, ότι η ανάπτυξη καταναλωτικών τάσεων στην Κίνα ήταν πολύ περιορισμένη σε σύγκριση με τις δυτικές κοινωνίες. Ωστόσο, η κυβερνητική απόφαση για τόνωση της εσωτερικής αγοράς σύμφωνα με το 5ετές σχέδιο 2012-2017¹⁷⁶ λειτούργησε καταλυτικά στην καλλιέργεια καταναλωτικών τάσεων στην κινεζική κοινωνία.¹⁷⁷

Πάρα ταύτα, η κινεζική καταναλωτική συμπεριφορά παρέμεινε απροσδιόριστη καθότι οι τάσεις που αναπτύχθηκαν ήταν πέραν από απρόβλεπτες, λειτουργούν με διαφορετικά κριτήρια από ό,τι στη Δύση¹⁷⁸ και προς πολύ συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Ο R. Lampton (του οποίου τα συμπεράσματα επιβεβαίωσε και έρευνα αγοράς της McKinsey¹⁷⁹) διατύπωσε την άποψη ότι οι κινεζικές καταναλωτικές τάσεις είναι κατά κύριο λόγο στραμμένες προς δύο κατηγορίες προϊόντων, και συγκεκριμένα προς προϊόντα πολυτελείας και τεχνολογίας, αλλά και πάλι, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε προϊόντα συγκεκριμένων εταιρειών.¹⁸⁰ Έρευνες αγοράς πιστοποίησαν ότι οι καταναλωτικές τάσεις γενικότερα στην Κίνα διαμορφώνονται με διαφορετικά κριτήρια από ό,τι στις δυτικές κοινωνίες (και με τρόπο ‘απρόβλεπτο’¹⁸¹ βάσει δυτικών δεδομένων).

Οι αντιφάσεις και μεταλλάξεις του κινεζικού οικονομικού συστήματος, με κύρια την παράλληλη συνύπαρξη των αναπτυγμένων και υποανάπτυκτων περιοχών και την απότομη εξομάλυνση των διαφορών έχει επιφέρει τεράστια οικονομικά προβλήματα στο κινεζικό κράτος. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών έχει επηρεάσει αισθητά τη διεθνή οικονομική πολιτική της Κίνας και κατά συνέπεια την εικόνα που προβάλλεται για το κινεζικό κράτος στις συναλλαγές του. Όπως έχουν

¹⁷⁵ Peerenboom, R. (2007). *China Modernizes*, (p. 282-3). Oxford: OUP.

¹⁷⁶ Anonymous, (2010, October 27). China's 12th five-year plan signifies a new phase in growth, *China Daily*,. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-10/27/content_11463985.htm.

¹⁷⁷ A. Hulme, (2014). The Changing landscape of chinese consumerism. *Science Direct*, Ανακτήθηκε από: www.sciencedirect.com/book/9781843347613/the-changing-landscape-of-Chinas-consumerism.

¹⁷⁸ Murray, J.Y. Kotabe, M., & Zhou, J.N. (2005, March). Strategic alliance-based sourcing and market performance: evidence from foreign firms operating in China, *Journal of International Business Studies*, 36, 2), 187-208, 187.

¹⁷⁹ McKinsey & Company. (2008). *Annual Chinese Consumer Survey: 2008*. Ανακτήθηκε από: <https://solutions.mckinsey.com/insightschina/>

¹⁸⁰ Lampton, D. M. (2008). *The three faces of chinese power: might, money and minds*, (p. 84). USA: University of California Press.

¹⁸¹ McKinsey & Company. (2008). *Annual chinese consumer survey: 2008*. Ανακτήθηκε από: <https://solutions.mckinsey.com/insightschina/>

τονίσει ανάμεσα σε άλλους, ο Roy και ο Zhang, οι συνεχείς αλλαγές στο εσωτερικό της Κίνας και στον αριθμό των παραγόντων που καθορίζουν τις πολιτικές που ακολουθούνται οδηγούν σε αδυναμία του κινεζικού κράτους να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της διεθνούς κοινότητας με τρόπο ανάλογο αυτού των αναπτυγμένων χωρών.¹⁸² Πράγματι, η είσοδος της Κίνας στο παιχνίδι της παγκοσμιοποίησης και ο τρόπος με τον οποίο συμμετέχει σ' αυτό, έχει οδηγήσει στην παραβίαση πολλών από τους κανόνες που έχουν θέσει οι δυτικές δυνάμεις. Στον τομέα της οικονομίας, κατά κύριο λόγο, το κινεζικό εμπόριο δεν απελευθερώθηκε παρά σε μικρό βαθμό, και η Κίνα μόλις το 2001 μπήκε στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (WTO). Μέχρι και σήμερα, η οικονομία της χώρας παραμένει μία από τις πιο προστατευμένες παγκοσμίως, ενώ οι Κινεζικές νομισματικές αγορές δεν είχαν ενοποιηθεί μέχρι και το 1994. Επίσης για μεγάλο διάστημα η Κίνα αρνιόταν να θεσπίσει δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας.¹⁸³ Αρχικά αναγνωρίστηκε το δικαίωμα προσωρινής ιδιοκτησίας, ενώ στη συνέχεια αναγνωρίστηκε δικαίωμα στην ιδιοκτησία αλλά με δυνατότητα ανάκλησης από το κράτος και βάσει αυστηρών χωρικών περιορισμών.¹⁸⁴ Και, πάνω απ' όλα, η είσοδος της Κίνας στο παγκόσμιο εμπόριο πραγματοποιήθηκε χωρίς το άνοιγμα του τραπεζικού συστήματος ή των χρηματοοικονομικών αγορών του κράτους.

Ταυτόχρονα εντοπίζονται βασικές αδυναμίες που οδηγούν σε συνεχείς προβλέψεις επικείμενων προβλημάτων στην κινεζική οικονομία¹⁸⁵. Για μεγάλη περίοδο η οικονομική κατάρρευση της ενδοχώρας είχε αποφευχθεί με δανειοδότηση η οποία δεν είχε αντίκρισμα,¹⁸⁶ με αποτέλεσμα να καθίσταται το τραπεζικό σύστημα ιδιαίτερο επισφαλές. Στις μεγάλες πόλεις των ακτών όπου υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση κεφαλαίου από τις αρχές της δεύτερης χιλιετίας είχαν εμφανιστεί έντονες

¹⁸² Roy, D. (1998). The Future of China's International Relations, in D. Roy (ed.) *Chinese foreign relations*, (p. 85). London & NYC: Macmillan Press, & Zhang, Y. (2003). Reconsidering the economic internationalization of China: implications of the WTO membership, *Journal of Contemporary China*, 12, 37 November, 22.

¹⁸³ Rodrik, D. (2002). Globalisation for Whom? *Harvard Magazine*, 104, 4, 29.

¹⁸⁴ Anonymous, (2017, May 16). Has China restored private land ownership?: the implications of Beijing's new policy, *Foreign Affairs*, Ανακτήθηκε από: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-05-16/has-china-restored-private-land-ownership>.

¹⁸⁵ Goldstein, M. (2004, May). *Adjusting China's exchange rate policies*. (Revised version). International Monetary Fund's seminar on China's Foreign Exchange System, Dalian, China, May 26-27. Ανακτήθηκε από: www.iie.com/publications/wp/wp04-1.pdf p.2 –

¹⁸⁶ Όπως το περιέγραψε, ανάμεσα σε άλλους, ο Nau το 2002: To date the problems have been compounded. Cronyism and corruption now dominate local relationships. Local authorities have become powerful and resist the central government's attempts to collect taxes... The government-dominated banking system pumps out loans based on government objectives, not market prospects. Nau, H.R. (2002). *At home abroad: identity and power in american foreign policy*, (p. 188). USA: Cornell University Press.

πληθωριστικές τάσεις.¹⁸⁷ Η απόφαση της κινεζικής ηγεσίας να αντιμετωπίσει την ανοδική πορεία των τιμών των ακινήτων στα κινεζικά παράλια με χρηματοδότηση από τις τράπεζες, οδήγησε σε πρόβλεψη επικείμενης κρίσης real estate από τον Economist, αντίστοιχου μεγέθους με την κρίση που οδήγησε σε κατάρρευση της Ιαπωνικής οικονομίας τη δεκαετία του 1990.¹⁸⁸ Μάλιστα, σταδιακοί περιορισμοί δεν οδήγησαν σε εκτόνωση του προβλήματος, αλλά σε ανάπτυξη του παρατραπεζικού τομέα του οποίου οι δραστηριότητες ενείχαν ακόμα μεγαλύτερο ρίσκο.

Οι επιμέρους αυτές αρνητικές προβλέψεις, παρότι όπως προαναφέρθηκε έχουν στην πλειοψηφία τους μέχρι στιγμής διαψευσθεί, έχουν ως αποτέλεσμα την προβολή μιας συνεχούς αβεβαιότητας για την πορεία της κινεζικής οικονομίας και ανάπτυξης. Αντίστοιχα, ακόμα θεωρείται μυστήριο κατά πόσο η στροφή που πραγματοποιήθηκε στην οικονομία θα αποδώσει μακροπρόθεσμα και η κινεζική οικονομία θα διατηρήσει σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης,¹⁸⁹ με αποτέλεσμα να εντείνονται οι αντιφάσεις των εικόνων που διαχέονται στο εξωτερικό. Δεν είναι σαφές το κατά πόσο η ανάκτηση αξιοπιστίας στον τομέα της ελαφριάς τεχνολογίας θα επεκταθεί σε άλλους τομείς της κινεζικής παραγωγής. Ενδεικτικά αναφέρεται ο τομέας της αυτοκινητοβιομηχανίας, στον οποίο η μεγάλη αναξιοπιστία απέναντι στα κινεζικά προϊόντα έχει αποδειχθεί καταλυτική για την πορεία των εξαγωγών (και για την ακρίβεια τις έχει περιορίσει σε μικρό αριθμό αναπτυσσόμενων και υποανάπτυκτων κρατών). Η έλλειψη δυνατότητας ανταγωνισμού στον τομέα αυτόν ώθησε σε σαφή επαναπροσδιορισμό των προτεραιοτήτων στην κινεζική παραγωγή και έμφαση στην έρευνα και παραγωγή οχημάτων προηγμένης τεχνολογίας (με εφαρμογή ρομποτικής). Όμως θεωρείται αμφισβητήσιμο εάν η πρωτοπορία της Κίνας σε αυτό τον τομέα θα οδηγήσει σε ανάκτηση εμπιστοσύνης στο θέμα της ασφάλειας.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Anonymous, (2010). China inflation to peak in summer, *Economist* (Agencies), Updated: May 31, 16:35.

¹⁸⁸ Anonymous, (2010). Banks can take up to 40% fall in housing prices, & Anonymous, (2010). Property market may follow Japan's trajectory & Anonymous, (2010). Economist sees bubble in housing market. Ανακτήθηκε από: www.chinadaily.com.cn, October 5, & Chatterjee, S., & Mugaroobathy, P. (2016). Property loans, the glass Chin of China's banks, *Hong Kong Reuters*, March 25. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-china-banks-realestate/property-loans-the-glass-chin-of-china-banks-idUSKCN0YG05Z>.

¹⁸⁹ Colotla, I., Zhoy, Y. Wong, D., Walters, J. Rose, J. and Maecker, L. (2018, March). *China's next leap in manufacturing*, USA: Boston consulting group Publications. Ανακτήθηκε από: <https://www.bcg.com/publications/2018/china-next-leap-in-manufacturing.aspx>.

¹⁹⁰ Π.χ. έχει εντοπιστεί διάσπαρτη δυσπιστία απέναντι στα κινέζικα λάστιχα, τα οποία παραμένουν και στα ηλεκτρικά και ρομποτικά αυτοκίνητα. Shaw, D. (2014, August 4). China tires: technology, quality and prejudice, *Automotive IQ*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-10/27/content_11463985.htm

Όλες οι παραπάνω πτυχές της κινεζικής οικονομίας σκιάζονται από αμφισβητήσεις ως προς την εγκυρότητα των στοιχείων και μεγεθών, των μετρήσεων από τις οποίες προκύπτουν καθώς και των πηγών των προβλημάτων. Τις αμφιβολίες που αναγκαστικά προκαλεί η αδυναμία καταγραφής της πραγματικότητας των οικονομικών μεγεθών σε σχέση με το κινεζικό κράτος, έχουν ενισχύσει πρόσφατες μελέτες οι οποίες θέτουν ερωτηματικά πάνω στη δυνατότητα κατανόησης των πηγών των οικονομικών προβλημάτων, επικαλούμενες τα ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του κινεζικού κράτους. Όπως υπέδειξε χαρακτηριστικά ο Segal το 1999: «Λίγοι οικονομολόγοι εμπιστεύονται τα επίσημα οικονομικά στοιχεία που δημοσιεύει η Κίνα. Ακόμα και μέλη της ηγεσίας τα αμφισβητούν. Η Asian Development Bank συνήθως τηρεί την πρακτική να αφαιρεί δύο μονάδες από την αύξηση του ΑΕΠ που ανακοινώνεται επίσημα.»¹⁹¹ Οι αναλύσεις οι οποίες ακολούθησαν αυτή του Segal επιβεβαίωσαν τη διαφοροποίηση των πραγματικών στοιχείων από αυτά που προβάλλονται, με μοναδικό σημείο ασυμφωνίας ως προς τις υποδείξεις του, το κατά πόσο η απόκλιση των δεικτών από τα πραγματικά στοιχεία θα βαρύνει στις εκτιμήσεις για τη δυναμική και τις δυνατότητες της Κίνας.¹⁹² Επιπλέον σταδιακά άρχισε να αμφισβητούνται οι μέθοδοι βάσει των οποίων υπολογίζονται οι δείκτες της ανάπτυξης.¹⁹³ Η αδυναμία καταγραφής της πραγματικότητας επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι μέχρι και τις μέρες μας, οι δείκτες που δίνουν διαφορετικοί οργανισμοί (όπως π.χ. ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Αμερικανική Κυβέρνηση ή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο¹⁹⁴) διαφέρουν αισθητά μεταξύ τους.

Προοπτικές για το μέλλον. Πέραν της πολυμορφίας που παρουσιάζει η Κίνα από τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, στη δημιουργία εικόνων ωθούν οι μελλοντικές προοπτικές του κινεζικού κράτους. Σε αντίθεση με υποθέσεις για άλλα κράτη (για τα οποία η προοπτική συνήθως αντιμετωπίζεται με προσοχή και δυσπιστία), η –

¹⁹¹ Segal, G. (1999). Does China matter? Foreign Affairs, June-July.

¹⁹² Π.χ. ο Harris επανεξετάζοντας την άποψη του Segal το 2004, επικαλέστηκε μεγάλο αριθμό μελετών (π.χ. από το Lardy, το Rawski & το Maddison) οι οποίες όλες επιβεβαίωσαν το γεγονός ότι οι δείκτες δεν είναι έγκυροι, αλλά οι εκτιμήσεις για το πόσο απέχουν από τα πραγματικά στοιχεία κυμάνθηκαν μεταξύ του μισού των πραγματικών μέχρι και απόκλιση μόλις 1-2% Harris, S. (2004). China in the Global Economy, in B. Buzan, B. & R. Foot, (eds), *Does China Matter*, (p. 57). London and New York: Routledge.

¹⁹³ Holz, C.A. (2003). Fast, clear and accurate: how reliable are chinese output and economic growth statistics? *The China Quarterly*, 173, 122-163.

¹⁹⁴ Harris, S. (2004). China in the global economy, in B. Buzan, B. & R. Foot, (eds) *Does China Matter?* (p. 56). London and New York: Routledge.

θεωρητική ακόμα- δυνατότητα της Κίνας να εξελιχθεί σε υπερδύναμη, επιδρά στη χάραξη της πολιτικής άλλων κρατών προς το κινεζικό. Η επίδραση οφείλεται εν μέρει στις τεράστιες διαστάσεις του κινεζικού κράτους, γεωγραφικά και πληθυσμιακά, και στους ραγδαίους ρυθμούς που παρουσίασε η κινεζική ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες. Είναι στοιχεία από τα οποία εύλογα εκπορεύεται η υπόθεση ότι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σε κατακλυσμική υπερδύναμη, που θα ελέγχει τις παγκόσμιες εξελίξεις. Αμφιβολίες για τα κίνητρα της κινεζικής κυβέρνησης και φόβοι για τις πιθανές επιπτώσεις της διεθνούς πολιτικής που ασκεί, άρχισαν να εκφράζονται από το 1970 και από διάφορες πλευρές. Σε μεγάλο βαθμό, ταυτόχρονα, η στάση άλλων κρατών οφείλεται και στη διάχυτη κινδυνολογία που ακολούθησε τη συμμετοχή της Κίνας στη διεθνή κοινότητα, σύμφωνα με την οποία η Κίνα θα εξελιχθεί σε υπερδύναμη αντίστοιχη των ΗΠΑ. Η ανάπτυξη της κινδυνολογίας ξεκίνησε τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οπότε άρχισαν να εμφανίζονται θεωρίες ότι η εξέλιξη της Κίνας αποτελεί απειλή για τη διεθνή κοινότητα. Αλλά, ακόμα και η φημολογία αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη διαφορετικών θεωριών από τις οποίες πηγάζουν αντιφατικές εικόνες για τη μελλοντική μορφή και διεθνή συμπεριφορά του κινεζικού κράτους.

Η πρώτη εκδοχή όσον αφορά τις προοπτικές της κινεζικής ανάπτυξης, γνωστή ως China Threat Thesis, παραθέτει ένα συνδυασμό οικονομικών, στρατιωτικών, πολιτικών και πολιτισμικών παραγόντων για να στηρίζει την υπόθεση ότι η Κίνα φιλοδοξεί να αποκτήσει ηγεμονική θέση παγκοσμίως. Οι θεωρίες που υποστήριξαν το China Threat Thesis, πρωτοεμφανίστηκαν στις ΗΠΑ το 1993 και τις υιοθέτησαν αρχικά πολιτικοί αντίπαλοι του Προέδρου Κλίντον, αλλά και πολιτικοί αναλυτές και ακαδημαϊκοί. Βάση για την ανάπτυξη του China Threat Thesis, αποτέλεσε η σχετική ανάλυση του S. Huntington στο: “Η Μάχη των Πολιτισμών”. Σύμφωνα με τη θεωρία του Huntington, μετά την οικονομική ανάπτυξη θα ακολουθήσει στρατιωτική ανάπτυξη και εδραίωση του πολιτικού καθεστώτος, και κατά συνέπεια, στο εγγύς μέλλον οι κινέζικες αρχές θα αποκτήσουν ηγεμονικές φιλοδοξίες να κατακτήσουν τον κόσμο.¹⁹⁵ Το συμπέρασμα του Huntington στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο σε παραλληλισμό των γενικών χαρακτηριστικών της κινεζικής ανάπτυξης με την αντίστοιχη πορεία άλλων κρατών στο παρελθόν, όπως η Ρωσία, οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, σε συνδυασμό

¹⁹⁵ Huntington, S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*, (p. 229). UK: Simon & Schuster, 2nd Edition.

με το επιχείρημα, ότι η πορεία αυτή οδήγησε στη δημιουργία αυτοκρατοριών. Την άποψη αυτή, ότι η Κίνα σταδιακά θα διεκδικήσει ηγεμονική θέση στην παγκόσμια κοινότητα στήριξαν και αρκετοί άλλοι ακαδημαϊκοί όπως ο Roy, ο Hodge και ο Fischer επικαλούμενοι τις τεράστιες διαστάσεις και αβέβαιες προθέσεις του κινεζικού στρατού,¹⁹⁶ και άλλοι όπως ο Carpenter εστιάζοντας στην αδιάλλακτη και αμιγώς εθνικιστική στάση που υιοθετεί η κινεζική ηγεσία όταν θίγονται εθνικά της συμφέροντα.¹⁹⁷ Η θεωρία αυτή επίσης είχε μεγάλη απήχηση σε αναλυτές όπως ο S. Mallaby,¹⁹⁸ που υποστηρίζουν ότι όλα τα οικονομικά δυνατά κράτη σταδιακά αναπτύσσουν τάσεις για παγκόσμια ή τοπική κυριαρχία επί άλλων κρατών. Ο M. Jacques έφθασε στο ίδιο συμπέρασμα με τον Huntington βάσει του ακριβώς αντίθετου επιχειρήματος, ότι δηλαδή «η διεθνής συμπεριφορά της Κίνας είναι ασύμβατη με τις κατεστημένες κινήσεις».¹⁹⁹

Η δεύτερη εκδοχή όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές του κινεζικού κράτους, την οποία έχει υιοθετήσει και υποστηρίζει σθεναρά η κινεζική ηγεσία, αναπτύχθηκε ως απάντηση στο China Threat Thesis²⁰⁰ και έγινε σταδιακά γνωστή ως ‘China Peaceful Evolution’ (ή ‘China Peaceful Rise- heping jueqi’, σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσαν κινέζοι διανοούμενοι). Οι σχετικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν, αποδέχονται μεν ότι η Κίνα θα εξελιχθεί σε οικονομική υπερδύναμη, αλλά αποσκοπούν στο να καταρρίψουν την προοπτική της απειλής. Από την πλευρά της, η κινεζική κυβέρνηση αρνήθηκε ξεκάθαρα οποιαδήποτε επεκτατική βλέψη σε βάρος άλλων χωρών στη νότιο-ανατολική Ασία και έχει προβάλει το επιχείρημα ότι οι ΗΠΑ

¹⁹⁶ Roy, D. (1998). *China's foreign relations*. (p. 105-127). UK: Macmillan Press Ltd & Fischer, A.M. (2004). *Economic dimensions of autonomy and right to development in Tibet*, (p. 5). International Centre for Human Rights and Democratic Development, Montréal. Αντίστοιχες απόψεις εξέφρασε ο Pillsbury, ο οποίος τόνισε επίσης τη δυνατότητα μοντερνισμού του εθνικού στρατού που έχει φέρει η οικονομική ανάπτυξη (M. Pillsbury, (ed.) (1997). *Chinese views of future warfare*, (xxvii). Washington DC: National Defence University Press, (xxvii), & Hodge, N. (2002). US, China to resume high-level military talks, *Defence Weekly Daily Update*, October 28.

¹⁹⁷ Carpenter, T.G. (2005): *America's coming war with China: collision over Taiwan*, UK: Palgrave Macmillan.

¹⁹⁸ Mallaby, S. (2010, March 26). For Rising China an identity crisis, *Washington Post*.

¹⁹⁹ Jacques, M. (2009). *When China rules the world: the rise of the middle kingdom and the end of the western world*, (p. 423). UK: Penguin Books. Η προσέγγιση του Jacques βασίζεται σε ιστορική προσέγγιση της ανάπτυξης πολλών κρατών. Ωστόσο την άτυπη συμπεριφορά της Κίνας στη Διεθνή Κοινότητα έχουν επικαλεστεί και άλλοι υποστηρικτές της θεωρίας ότι η Κίνα αποτελεί απειλή για τη διεθνή κοινότητα όπως ο M. Manning.

²⁰⁰ Ming, X., (2007). China threat or a peaceful rise of China? *The New York Times*, College Section. Ανακτήθηκε από: <http://www.nytimes.com/ref/college/coll-china-politics-007.html>. & Ramo, J. C. (2007). *Brand China*, (p.10). London: The Foreign Policy Center.

προσπαθούν να ανατρέψουν το πολίτευμα της Κίνας με ειρηνικά μέσα.²⁰¹ Αντιθέτως, η κινεζική ηγεσία έχει διακηρύξει και αντίστοιχα επιβεβαιώσει σε κάθε δυνατή περίπτωση,²⁰² ότι το βασικό ενδιαφέρον της Κίνας στη διεθνή πολιτική έγκειται στη διατήρηση ειρηνικών σχέσεων με όλες τις χώρες, αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, ασιατικές και δυτικές όπως ορίζουν οι 'Πέντε Αρχές Ειρηνικής Συνύπαρξης' (Five Principles of Peaceful Co-existence)²⁰³. Αρκετοί αναλυτές έχουν ασπαστεί τη θεωρία της ειρηνικής ανάπτυξης της Κίνας, εκ των οποίων οι περισσότεροι, όπως οι C. Qimao,²⁰⁴ P. Godwin,²⁰⁵ και M. Alagappa,²⁰⁶ εστιάζουν στην έκδηλη απουσία ηγεμονικών τάσεων στην Κινεζική ηγεσία από το 1988 και μετά. Άλλοι, όπως ο S. Zukang,²⁰⁷ Z. Bijian²⁰⁸ και A. Goldstein,²⁰⁹ επικαλούνται την εξάρτηση της οικονομίας της Κίνας από το διεθνές εμπόριο και τονίζουν, έτσι, ότι η διατήρηση καλών σχέσεων με τις δυτικές χώρες (και ιδιαίτερα τις ΗΠΑ και την ΕΕ) θεωρούνται από τις κινεζικές αρχές ιδιαίτερης σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη και ευμάρεια του κράτους. Είναι σημαντικό επίσης να σημειωθεί ότι την εκδοχή αυτή σε γενικές γραμμές δείχνουν να έχουν αποδεχθεί οι εκπρόσωποι των περισσότερων κρατών κατά τις διαπραγματεύσεις τους με την Κίνα (τουλάχιστον επιφανειακά), γεγονός που ενισχύει την προβολή της εικόνας που πρεσβεύει η συγκεκριμένη θεωρία.

Ωστόσο, τα προβλήματα στο εσωτερικό της Κίνας, και παρά το γεγονός ότι η κινεζική ηγεσία έχει αποφύγει μεγάλες προκλήσεις, οδήγησαν στη δημιουργία μιας τρίτης θεωρίας όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές του κινεζικού κράτους η οποία έχει περιορισμένη απήχηση στην παγκόσμια κοινότητα. Έχει ωστόσο γίνει γνωστή,

²⁰¹ Yee, H. & Storey, I. (2002). *The China Threat: Perceptions, myths and reality*, (p. 10-34.) London: Curzon.

²⁰² Xinbo, W. (2004). *Chinese foreign policy: Pragmatism and strategic behaviour*, Armonk NY: M.E. Sharpe.

²⁰³ The five principles of peaceful coexistence are: mutual respect for sovereignty and territorial integrity, mutual non-aggression, non-interference in each other's internal affairs, equality and mutual benefit, and peaceful coexistence. Qimao, C. (1993). New approaches in China's foreign policy: The post-cold war era, *Asian Survey*, 33, 3, 241-245, 242.

²⁰⁴ Ο.π. 242-244.

²⁰⁵ Godwin, P. (2004). China as a regional hegemon, in Jim Rolfe (ed.), *The Asia-Pacific: a region in transition*, (p. 81-101). Asia Pacific Center for Security Studies.

²⁰⁶ Alagappa, M. (2003). *Asian Security Order: Instrumental and Normative Features*, (p. 2). California: Stanford University Press.

²⁰⁷ Zukang, S. (1995). A chinese view of the world situation and the new international order, in S. Harris, & G. Klinworth, (eds.) *China as a great power: realities and challenges in the Asia-Pacific region*, (p. 20-21). NYC: ST. Martin's Press.

²⁰⁸ Bijian, Z. (2005). China's peaceful rise to great power status, *Foreign Affairs*, September/October 2005.

²⁰⁹ Goldstein, A. (2001). The diplomatic face of China's grand strategy: A rising power's emerging choice, *China Quarterly*, 168, 835-864.

γιατί αναπαράγεται ανά περιόδους από τα Αμερικάνικα ΜΜΕ.²¹⁰ Η εκδοχή αυτή παραπέμπει και πάλι στην απειλή αλλά εστιάζει σε διαφορετική προοπτική για το μέλλον της Κίνας από αυτή που προβάλλει η China Threat Thesis. Βασίζεται συγκεκριμένα στην υπόθεση ότι η όξυνση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει το κινεζικό κράτος διαφαίνεται πιο πιθανή από ότι η ομαλή επίλυσή τους. Κατά συνέπεια, από πολλούς αναλυτές, διαφαίνεται πιθανότερη μια οικονομική κατάρρευση του κινεζικού κράτους, παρά η μετάβαση της Κίνας σε οικονομική υπερδύναμη. Οι σχετικές αναλύσεις, ανάλογα με τη βάση από την οποία ξεκινάνε, προσδίδουν και διαφορετικές διαστάσεις στο μέγεθος της απειλής. Αρχικά, ο T. Christensen, και κυρίως ο C. Chang εξέτασαν τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η κινεζική ηγεσία, έδειξαν ότι τα τραπεζικό σύστημα είναι το πιο εύθραυστο στην παγκόσμια κοινότητα και έχει μεγάλες πιθανότητες κατάρρευσης, ότι οι κοινωνικές ανισότητες οξύνονται, ενώ σε περίπτωση αντιδράσεων και πολιτικής ανατροπής η αναδιοργάνωση του συστήματος είναι ιδιαίτερα αμφίβολη σε βάθος χρόνου.²¹¹ Ο B. Gertz, ο οποίος βάσισε την έρευνά του σε πορίσματα αναφορών της αμερικανικής κατασκοπείας, χαρακτήρισε την Κίνα ως ανερχόμενο οικονομικό κίνδυνο. Συμπέρανε ότι μια οικονομική κατάρρευση του κινεζικού κράτους είναι αναμενόμενη και οι επιπτώσεις της θα έχουν παγκόσμια εμβέλεια.²¹² Οι A. Collins²¹³ και R. Davison²¹⁴ από την άλλη, επίσης υπογράμμισαν τις μεγάλες πιθανότητες κατάρρευσης της κινεζικής οικονομίας, περιόρισαν όμως τις επιπτώσεις στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ασίας. Ο Davison βάσισε το συμπέρασμά του σε οικονομικά μοντέλα που δείχνουν ότι η κινεζική ανάπτυξη δεν είναι γραμμική, ενώ ο Collins εξέτασε την αμφίδρομη επιρροή μεταξύ της κινεζικής οικονομίας και των οικονομιών των άλλων χωρών της νοτιο-ανατολικής Ασίας και συμπέρανε ότι η κινεζική οικονομία είναι ιδιαίτερα ευάλωτη και ακόμα η επιβράδυνση των ρυθμών

²¹⁰ Π.χ. Wiseman, P. & McLeod, (2009). *Consumerism hasn't caught on yet in China*, Ανακτήθηκε από: http://www.usatoday.com/money/world/2009-03-18-frugal-chinese-consumers-save-a-lot_N.htm

²¹¹ Chang, C. G. (2001). *The coming collapse of China*, (p. 45, 22, 125). United Kingdom: Century, 2nd ed. & Christensen, T. (2001). Posing problems without catching up: China's rise and challenges for US foreign policy, *International Security*, 25, 4, 5-40. (Η έρευνα του Chang είναι πιο συγκεντρωμένη στα προβλήματα, ενώ ο Christensen κάνει γενική αναφορά για να υποδείξει πώς οι αδυναμίες των μεγάλων δυνάμεων μπορούν να τις οδηγήσουν σε τεράστιες απώλειες).

²¹² Gertz, B. (2000). *The China threat: how the people's republic targets America*, USA: An Eagle Publishing Co., 155-159.

²¹³ Collins, A. (2003). *Security and Southeast Asia: domestic, regional and global issues*, (p. 94-96). Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.

²¹⁴ Davison, R. (2004). China in the Asia-Pacific, in M. K. Conors, & R. Davison, (eds), *The new global politics of Asia-Pacific*, (p. 51-71). Oxford: Routledge Curzon.

ανάπτυξής της θα ήταν ιδιαίτερα επιβλαβής ιδίως για το εσωτερικό της Κίνας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρότι η χρηματοοικονομική κρίση του 2008 ανάδειξε, σε αντίθεση με τις παραπάνω εκτιμήσεις, μεγαλύτερη αστάθεια στην οικονομία παραδοσιακών δυνάμεων, οι φόβοι για την Κίνα πολλαπλασιάστηκαν, λόγω της αύξησης της κινεζικής επιρροής στις διεθνείς συναλλαγές που επέφερε η επιβράδυνση στις δυτικές οικονομίες.

Υπάρχει και μια τέταρτη εκδοχή όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές του Κινεζικού κράτους, την οποία πρεσβεύει ο μεγαλύτερος αριθμός ακαδημαϊκών και πολιτικών αναλυτών. Η εκδοχή αυτή δεν συνιστά μια συγκεκριμένη θεωρία, αλλά προκύπτει από την κριτική που έχει ασκηθεί στις τρεις θεωρίες. Οι σχετικές αναλύσεις παρουσιάζουν αντιθέσεις ως προς τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν για το μέλλον της κινεζικής οικονομίας. Ταυτόχρονα, ωστόσο χαρακτηρίζονται από βασικές ομοιότητες πρώτον όσον αφορά τις αδυναμίες των τριών θεωριών και δεύτερον στις αμφιβολίες που εκφράζουν για τις δυνατότητες πρόβλεψης γενικότερα. Κατ' αρχήν, οι περισσότεροι αναλυτές υπογράμμισαν ότι ο στόχος της μετάβασης της Κίνας σε μεγάλη δύναμη και αγορά δε μπορεί να εκπληρωθεί αν δεν ξεπεραστούν πρώτα βασικά εμπόδια,²¹⁵ όπως, και κυρίως, το πρόβλημα του τραπεζικού συστήματος το οποίο βουλιάζει (και κατά συνέπεια παραμένει κλειστό στον παγκόσμιο ανταγωνισμό) από τον ακάλυπτο δανεισμό των κρατικών επιχειρήσεων, οι οποίες δεν αποδίδουν, και αυτό των κοινωνικών ζητημάτων που πηγάζουν από τη συνύπαρξη του κομμουνισμού και της ελεύθερης αγοράς σε ένα κράτος. Ορισμένοι, όπως ο Fewsmith, εστίασαν στο γεγονός ότι “σπάνια εξετάζεται το ρίσκο κατάρρευσης του πολιτικού συστήματος”.²¹⁶ Άλλοι αναλυτές, όπως ο Buzan και ο Harris και ο Breslin, τόνισαν ότι υπάρχουν οι προϋποθέσεις, δυνατότητες και βάσεις για την ομαλή μετάβαση της Κίνας σε σταθερότητα αλλά, είναι αδύνατο να προβλεφθεί πόσος χρόνος θα χρειαστεί.²¹⁷

Ωστόσο, παρά τη μετριοπαθή προσέγγιση που ακολουθούν όσον αφορά τις δυνατότητες και το μέγεθος των προβλημάτων του κινεζικού κράτους, καμία από αυτές τις αναλύσεις δε θεωρεί ότι με τα σημερινά δεδομένα είναι πιθανή η κατάρρευση της κινεζικής οικονομίας. Αντιθέτως, πολλοί αναλυτές έχουν σπεύσει να τονίσουν ότι

²¹⁵ Buzan, B. (2004). Conclusions: how and to whom does China matter? in Buzan B. & Foot R. (eds) *Does China matter a reassessment? essays in memory of Gerald Segal*. London; New York: Routledge, 164 & Segal, G. (1999). Does China matter? *Foreign Affairs*, June-July.

²¹⁶ Fewsmith, J. (2001). *Elite politics in contemporary China*, (p. 62). NYC: M. E. Sharp.

²¹⁷ Harris, S. (2004). China in the global economy. In B. Buzan, & R. Foot (eds), *Does China Matter*, p. 62. London; New York: Routledge.

μέχρι στιγμής η ανάπτυξη τις Κίνας έχει δείξει ότι η κινεζική οικονομία έχει μεγάλες δυνατότητες,²¹⁸ ότι η διείσδυση ξένου κεφαλαίου και τεχνογνωσίας ήδη σε αυτό το στάδιο έχει υπάρξει μεγάλη.²¹⁹ Επιπλέον, όπως έχει εντοπίσει ο G. Pfeffermann, η κινεζική ηγεσία έχει δείξει φοβερή ευελιξία στο να αποφεύγει λανθασμένες κινήσεις ακόμα και αν δεν ακολουθεί σωστές.²²⁰ Ο Freeman, ανάμεσα σε άλλους, επέκρινε ευθέως τις θεωρίες που ισχυρίζονται ότι η Κίνα θα καταρρεύσει με τη λογική ότι βασίζονται σε δυτικά μοντέλα ανάπτυξης και έχουν άγνοια σημαντικών στοιχείων για το κινεζικό κράτος. Σημείωσε χαρακτηριστικά ότι “η άγνοια ποτέ δεν παρεμπόδισε την πρόβλεψη”.²²¹

Η προοπτική να επιδείξει η Κίνα ηγεμονικές βλέψεις έχει δεχθεί ακόμα μεγαλύτερες επικρίσεις, πρώτον λόγω του γεγονότος ότι ο κινέζικος στρατιωτικός εξοπλισμός υστερεί τεχνολογικά σε σχέση με αυτούς των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας και της Ν. Κορέας,²²² και δεύτερον λόγω της εξάρτησης της κινεζικής οικονομίας και ανάπτυξης από τις άλλες χώρες και κυρίως τις δυτικές, η οποία δε διαφαίνεται ότι άμεσα θα σταματήσει.²²³ Σύμφωνα με τις αναλύσεις, η περίπτωση να εμπλακεί η Κίνα σε στρατιωτικές συρράξεις επαφίεται στη στάση των άλλων κρατών απέναντι στην Κίνα και κυρίως στο σεβασμό τους απέναντι στα εθνικά συμφέροντα της Κίνας (π.χ. κανένας αναλυτής δεν αμφισβητεί ότι η Κίνα θα επέμβει στην Ταϊβάν, εάν η κυβέρνηση της ROC κηρύξει ανεξαρτησία,²²⁴ ή εάν κάποια από τις χώρες που διεκδικεί τη θάλασσα της Νότιας Κίνας, πραγματοποιήσει απόπειρες εκμετάλλευσης ή περιορισμού επί των διεκδικούμενων υδάτινων περιοχών).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εκδοχή αυτή έχει τύχει της μικρότερης προβολής σε σύγκριση με τις άλλες θεωρίες και ακόμα και στο βαθμό στον οποίο έχει προβληθεί παγκοσμίως, δεν έχει απαραίτητα επηρεάσει τις εικόνες που έχουν

²¹⁸ Gries, P. H. (2004). *China's new nationalism*, (p. 135-137). Berkeley: University of California Press, & Harris, S. (2004). China in the global economy, in B. Buzan, & R. Foot (eds) *Does China Matter*, p. 62. London; New York: Routledge.

²¹⁹ Buzan, B. (2004). Conclusions: how and to whom does China matter? in Buzan B. and Foot R. (eds) *Does China matter*, (p. 155-7). London; New York: Routledge.

²²⁰ Fields, G. S., (2003). In G. Pfeffermann, (ed.) *Paths out of poverty: Private firms and economic mobility in developing countries*, (p. 8-10). Massachusetts: Cluwer Academic Publishers.

²²¹ Freeman, C.W. (2007). China in the Times to Come, *The Globalist*, May 21.

²²² Kim, S. (1996). *China's quest for security in the post cold-war world*, Strategic Studies Institute, Ανακτήθηκε από: www.ssi.org.

²²³ π.χ. Lampton, D., (2001). *Same bed, different dreams: managing US-China relations: 1989-2000*, (p. 64-68). Berkeley: California University Press.

²²⁴ π.χ. Whiting, S. (2001). China's use of force, 1950-1996 and Taiwan, *International Security*, 26:2, 103-132. Xinbo, W. (2004). *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behavior*, p. 12. Armonk NY: M. E. Sharpe.

δημιουργηθεί για τις προοπτικές της Κίνας στην παγκόσμια κοινότητα. Αντιθέτως έχει παρατηρηθεί ότι η απήχηση που έχει η φημολογία για την ανάπτυξη της Κίνας έχει υπάρξει καταλυτική στη συμπεριφορά των άλλων κρατών. Σύμφωνα με το Buzan, συχνά ωθούνται άλλα κράτη να συνάπτουν οικονομικές συμφωνίες βασισμένες σε προσδοκίες στις οποίες η Κίνα πιθανώς να μη μπορέσει να ανταποκριθεί.”²²⁵ Ο κίνδυνος αυτός έχει εντοπιστεί και στο εσωτερικό, όπου όπως τόνισε ο Segal, “η αντιμετώπιση της Κίνας ως υπερδύναμης, είχε ως αποτέλεσμα να καθυστερήσουν απαραίτητες μεταρρυθμίσεις». Το γεγονός αυτό ώθησε αναλυτές να τονίσουν ότι ο ουσιαστικός κίνδυνος που περιβάλλει την Κίνα στις μέρες μας είναι ακριβώς η φημολογία που χαρακτηρίζει τη διεθνή της συμπεριφορά.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ

Ζητήματα πρόσληψης μεταξύ της Ευρώπης και της Κίνας έχουν ανακύψει καθ’ όλη τη διάρκεια της νεώτερης ιστορίας. Βασικές δυσκολίες κατανόησης εκ των πραγμάτων προκαλούν διαχρονικά η απόσταση και η σημαντική διαφορά νοοτροπίας. Οι δυσκολίες μειώθηκαν μεν με την αύξηση των επαφών και συνδιαλλαγών, αλλά δεν εξαλείφθηκαν. Πέραν των δυσκολιών αυτών, βασικές αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν και τις δύο πλευρές, αλλά και την ιστορία των επαφών τους δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο τη δημιουργία ξεκάθαρης εικόνας. Σε αυτό το πλαίσιο, αντιφατικές απόψεις χαρακτηρίζουν αντίστοιχα και πολλές αναλύσεις των σχέσεων.

Βασικά ζητήματα πρόσληψης τα οποία επέδρασαν στη χάραξη μακροπρόθεσμης πολιτικής άρχισαν να εντοπίζονται από την περίοδο των Άνισων Συνθηκών. Στην κινεζική πολιτική καταρχήν προέκυψαν βασικές αντιφάσεις. Από τη μία, ο όρος που καθιερώθηκε για την εποχή αυτή είναι ‘neiluan’, ‘waihuan’ (‘πολιτικό χάος’ και ‘ξένη εισβολή’²²⁶). Σε αυτό το πλαίσιο η Ευρώπη ταυτίστηκε με τάσεις ηγεμονισμού, εκμετάλλευσης και αποδυνάμωσης του κινεζικού πολιτεύματος. Στην εικόνα αυτή αποδόθηκε μάλιστα μεγάλη βαρύτητα, καθότι η εναντίωση σε αυτές τις τάσεις, τότε, αποτέλεσε βασικό στοιχείο στη διαμόρφωση της κινεζικής εθνικής

²²⁵ Buzan, B. (2004). Conclusions: how and to whom does China matter? in B. Buzan and R. Foot (eds) *Does China Matter?* (p. 144). *Does China matter a reassessment? essays in memory of Gerald Segal* London; New York: Routledge.

²²⁶ Zheng, Y. (1999). *Discovering chinese nationalism in China: modernization, identity and international relations*, (p. 15). UK: Cambridge University Press.

ταυτότητας τότε²²⁷. Από την άλλη σημαντική υπήρξε η επίδραση που είχε η ευρωπαϊκή κυριαρχία στον εκσυγχρονισμό της Κίνας. Η επίδραση αυτή υπήρξε καταλυτική στο γεγονός ότι το κινεζικό κράτος άρχισε να αναπτύσσεται. Η Ευρώπη, από αυτήν τη σκοπιά, ταυτίστηκε με τη μετάδοση ιδεών και τεχνογνωσίας.²²⁸

Οι αντιφάσεις αυτές υπήρξαν καταλυτικές στην ανάπτυξη της πρόσληψης της Κίνας που αναπτύχθηκε στη Δύση. Ενώ, είχε αναγνωριστεί η μακροπρόθεσμη δυναμική της Κίνας, η χαοτική αλληλεπίδραση οδήγησε σε σταδιακή καλλιέργεια ρατσισμού.²²⁹ Επίσης, σύμφωνα με τον Said, η αναγνώριση του Ευρωπαϊκού προβαδίσματος σε επίπεδο ανάπτυξης και τεχνογνωσίας, προσέδωσε διαχρονική αξία στην απόδοση στη Δύση αξιωμάτων κατάκτησης, εξουσιασμού αλλά και αναδόμησης επί της Ανατολής²³⁰ και κατά συνέπεια οδήγησε στη γενικότερη πρόσληψη των πρώην αποικιών ως αδύναμων δεκτών ανώτερου πολιτισμού από εξωτερικές δυνάμεις.²³¹

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, εκ των πραγμάτων προέκυψαν βασικές δυσκολίες λόγω του διεθνούς κλίματος, ενώ παράχθηκαν αντιδιαμετρικά αντιτιθέμενες εικόνες από τις πολιτικές συγκριτικά με τις εμπορικές επαφές, οι οποίες αναπτύσσονταν παράλληλα και προκύπτουν, ανάλογα με το αν εξετάζεται η πολιτική ή εμπορική φύση των σχέσεων.

Συγκεκριμένα, η εικόνα που προκύπτει από εξέταση των πολιτικών σχέσεων δείχνει τεράστια επιρροή από το κλίμα της εποχής. Τα βασικά χαρακτηριστικά πρόσληψης καθορίζονται από την ιδεολογία, την αδυναμία οριοθέτησης συγκριτικά με τις δύο υπερδυνάμεις, και τη μεγάλη απόσταση μεταξύ των δύο πλευρών.²³² Αναλύσεις των διμερών σχέσεων μεταξύ ορισμένων κρατών και της Κίνας, ωστόσο, τονίζουν ότι εμπορικές επαφές αναπτύσσονταν παρά την απουσία διπλωματικών σχέσεων,

²²⁷ Petchiri, A. (2004). How european integration is perceived in Asia, *Asia Europe Journal* 2, 373–386, 377.

²²⁸ Zheng, Y. (1999). *Discovering chinese nationalism in China: modernization, identity and international relations*, UK: Cambridge University Press, (p. 15), & Abdullah, T. (2003): Asia and european colonialism, *Asia Europe Journal*, 23, 1, 61-74. Αντίστοιχα οι MacFarquhar, Cohen, Spence, και Weiming τόνισαν ότι: *For years and years, China had taken Western European countries, North America, and Japan as reference societies from which they could learn and which they hoped to emulate.* (MacFarquhar, R. Cohen, J. Spence, & Weiming, T. (2002). Whither China: strategic competitor, global trader, or antiterrorist partner? *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 55, 3, 69-90, 85.

²²⁹ Hung, H. (2003). Orientalist knowledge and social theories: China and the european conceptions of east-west differences from 1600 to 1900, *Sociological Theory*, 21, 3, 254-280.

²³⁰ Said, E. (1985). Nationalism revisited in F. Barker (ed) *Europe and Its Others*. University of Essex: I. Colchester.

²³¹ Abdullah, T. (2003). Asia and european colonialism, *Asia Europe Journal*, 23, 1, 61-74, 67.

²³² Scott, D. (2007). China-EU convergence 1957-2003: towards a 'Strategic Partnership,' *AEJ* 5, Published Online by Springer, 217-233.

συγκεκριμένα, με τη Δυτική Γερμανία,²³³ την Βρετανία²³⁴ και την Ολλανδία.²³⁵ Η εμπορική διάσταση των επαφών επαφιόταν στην πρωτοβουλία επιχειρηματιών και άφηνε ανεπηρέαστη την πολιτική διάσταση,²³⁶ και αντίστοιχα πιθανώς, την πρόσληψη των κρατών *per se*. Μακροπρόθεσμα, ωστόσο, αποδείχθηκε καταλυτική στην ταύτιση ορισμένων κρατών προέλευσης με ποιότητα συγκεκριμένων προϊόντων, αλλά και στη δημιουργία συνθηκών εξοικείωσης μέσω των εμπορικών συνδιαλλαγών. Επηρέασε έτσι τις πορείες των επαφών μετά την ομαλοποίηση των σχέσεων.

Από ολοκληρωμένες μελέτες και μεμονωμένα συμπεράσματα, έχουν διατυπωθεί προβληματισμοί όσον αφορά ζητήματα κατανόησης μεταξύ της Κίνας και ευρωπαϊκών κρατών-μελών, και το ρόλο της πρόσληψης στην πορεία των σχέσεων. Οι προβληματισμοί είναι ιδιαίτερα περιορισμένοι συγκριτικά με όσα ανακύπτουν στη σχέση με τις ΗΠΑ όπου αναπτύχθηκαν παραπληροφόρηση, μεγάλες προκαταλήψεις και θεωρίες απειλής και από τα δύο μέρη. Για το λόγο αυτό, ωστόσο, το ζήτημα της πρόσληψης έχει αποσπάσει μικρότερη προσοχή στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα ορισμένα ερωτηματικά να παραμένουν αναπάντητα. Από τα συμπεράσματα που έχουν προκύψει, ωστόσο, έχουν ανακύψει βασικά ζητήματα πρόσληψης ανά διαστήματα.

Για την κινεζική πλευρά ένα ζήτημα στο οποίο διαφάνηκε να υπάρχει σύγχυση ή έλλειψη σαφούς θέσης, είναι ο βαθμός στον οποίο, στην κινεζική πρόσληψη, βασικά χαρακτηριστικά των κρατών της Ευρώπης έχουν ταυτιστεί με την ‘Ευρώπη’ γενικά. Σύγχυση εντοπίστηκε από τα πρώτα χρόνια μετά την ομαλοποίηση οπότε τα κράτη-μέλη θεωρήθηκαν πιο προσιτά σε συνδιαλλαγές. Ωστόσο, στα πλαίσια επηρεασμού βασικών ισορροπιών σε διεθνές πεδίο, το κινεζικό ενδιαφέρον είχε επικεντρωθεί στην πιθανότητα ανάδειξης της ΕΕ σε τρίτο πόλο.²³⁷ Έτσι, το κινεζικό ενδιαφέρον εκείνη την περίοδο παρέμεινε συγκεντρωμένο στην προσέγγιση της ΕΕ. Οι περιπλοκές στη

²³³ Brick, P. (1985, July). The politics of Bonn-Beijing normalization 1972-1984. *Asian Survey*, 25, 7. 773-791, 777.

²³⁴ Anonymous, (2003, July 16). Background: China and the United Kingdom. *Xinhua*, Ανακτήθηκε από: www.news.xinhuanet.com/english/2003-07/16/content_977034.htm, & Anonymous, (2008, June 18). Chinese envoy for London: A chargé d'affaires. *The Times*, (p. 6). London: 1955 ISSN 0140-0460. (www.wikipedia.org).

²³⁵ Kroese, C.E. (1973). Dutch trade with the People's Republic of China, *Law and Contemporary Problems, Trade with China* (Summer - Autumn,) 38, 2, 230-239, 231.

²³⁶ Συγκεκριμένα, οι εμπορικές συναλλαγές είχαν οδηγήσει σε αμφότερες προτάσεις για σύναψη σχετικών συμφωνιών (π.χ. από την κινεζική πλευρά προς τη Γερμανία, και αντίστοιχα από τη Βρετανική πλευρά προς την Κίνα κ.α.), οι οποίες όμως λόγω των διπλωματικών συγκρούσεων δεν προχωρούσαν ή πραγματοποιούνταν σε ημι-επίσημη βάση.

²³⁷ Möller, K. (2002, March). Diplomatic relations and mutual strategic perceptions: China and the European Union, *The China Quarterly*, 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 10-32, 10.

διάκριση όμως οξύνθηκαν, καθότι σταδιακά, η Κίνα άρχισε να διεξάγει παράλληλη πολιτική προς την ΕΕ και τα κράτη-μέλη χωριστά. Έκτοτε, σε επίπεδο στρατηγικής διαφαίνεται πως η χάραξη της κινεζικής πολιτικής προσαρμόστηκε στη διττή διάσταση των σχέσεων ανάλογα με τα συμφέροντα που διακυβεύονταν σε κάθε περίπτωση. Όμως βασικά σημεία ταύτισης των κρατών-μελών μεταξύ τους, βάσει της κατηγοριοποίησης αυτής, παραμένουν άγνωστα και εξακολουθούν να δημιουργούνται προβληματισμοί, κυρίως σε αναφορά με τα στερεότυπα τα οποία σκιάζουν την πρόσληψή τους.

Από τη μια, στην Κίνα υπάρχει επίγνωση πως βασικές γραμμές στην εξωτερική και εμπορική πολιτική των κρατών-μελών καθορίζονται από την ΕΕ. Επίσης, υπάρχει επίγνωση ότι σε επίπεδο επενδύσεων, τηρούνται κοινοί κανόνες και η ΕΕ αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα. Όμως, εντός αυτής της ομαδοποίησης, έχει εντοπιστεί ότι ακόμα και σε πλαίσιο χάραξης ενωτικής προσέγγισης, στην κινεζική πρόσληψη υπάρχουν ομαδοποιήσεις και διακρίσεις. Πρώτον, για μεγάλο διάστημα μετά την ομαλοποίηση, εντοπίστηκε διάκριση σε δύο γενικές κατηγορίες στα γενικά χαρακτηριστικά που αποδόθηκαν στην Ευρώπη και συγκεκριμένα μεταξύ των παραδοσιακών ευρωπαϊκών κρατών και των πρώην μελών του Ανατολικού Συνασπισμού. Στα πρώτα αποδίδονταν γενικά χαρακτηριστικά που συνδέονταν αφενός με την ανάπτυξη, αλλά αφετέρου με τη δυσπιστία που είχε καλλιεργηθεί από τον ευρωπαϊκό επεκτατισμό του 18ου αιώνα και την εμπειρία του Ψυχρού Πολέμου.²³⁸ Η διάκριση αυτή σταδιακά μορφοποιήθηκε αλλά διατηρήθηκε μέχρι και την περίοδο που εξετάζεται (μετά τη διεύρυνση του 2004 και την ένταξη των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ). Διάκριση συνέχισε να εντοπίζεται μεταξύ παραδοσιακών και νέων κρατών-μελών της ΕΕ τα οποία στην Κίνα θεωρήθηκε πως δεν είχαν ακόμα εξευρωπαϊσθεί. (Από την ομαδοποίηση, αυτή εξαιρούνταν η Μάλτα και η Κύπρος.)²³⁹ Δεύτερον, στην Κίνα διαχρονικά θεωρείται ότι οι γραμμές της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής είναι καθοδηγούμενες από τη Γαλλία και τη Γερμανία,²⁴⁰ γεγονός που έχει οδηγήσει την κινεζική ηγεσία σε προσέγγιση των δύο αυτών κρατών για την επίλυση προβλημάτων εντός ΕΕ.

²³⁸ Feng, Z. (2004). *Zhongguo dui Oumeng zhengce wenjian fenxi* (An Analysis of China's EU Policy Paper). *Waijiao xueyuan xuebao* (Journal of China Foreign Affairs University) 75, 49, quoted in Geeraerts, G. (2007). *In the eyes of the dragon*, p. 19.

²³⁹ ο.π.

²⁴⁰ Shambaugh, D. Written evidence. In *Stars and Dragons: the EU and China*, II, 308. UK: The House of Lords Publications.

Από την άλλη, σε στενό εμπορικό επίπεδο (τόσο σε επίπεδο εξαγωγών δηλαδή όσον αφορά δυνατότητες αγοράς ως εμπορικός προορισμός αλλά και σε επίπεδο εισαγωγών με την έννοια της ταυτοποίησης προϊόντων που εξαγονταν στην Κίνα) αναλύσεις τονίζουν ότι στην κινεζική πρόσληψη υπήρχε εξ αρχής σαφής διαφοροποίηση των κρατών-μελών μεταξύ τους. Ιδιαίτερα σε επίπεδα αναγνώρισης χωρών προέλευσης ουδέποτε εντοπίστηκαν επιρροές στην κινεζική άποψη λόγω της ένταξης κρατών-μελών στην Ε.Ε.²⁴¹ Όμως εξακολουθούν να μην έχουν οριοθετηθεί απόλυτα διαφοροποιήσεις σε επίπεδο εμπιστοσύνης ή εγγύτητας μεταξύ των κρατών-μελών στην κινεζική πρόσληψη ή οι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν την κινεζική προτίμηση.

Η έναρξη της περιόδου που εξετάζεται ταυτίστηκε επίσης με αναπροσαρμογές στην κινεζική πρόσληψη της Ευρώπης, οι οποίες οφείλονταν κατά κύριο λόγο στη διεύρυνση που ολοκληρώθηκε το 2005²⁴². Για την ακρίβεια, ενώ η διεύρυνση είχε θετικό αντίκτυπο στις εμπορικές σχέσεις, υπό την έννοια ότι διεύρυνε την ευρωπαϊκή αγορά,²⁴³ ορισμένοι αναλυτές τόνισαν ότι κλόνισε την κινεζική εμπιστοσύνη στην ομαλότητα των σχέσεων με την Ευρώπη, λόγω του παρελθόντος των σχέσεων με τα νεοεισαχθέντα πρώην μέλη του Ανατολικού Συνασπισμού.²⁴⁴ Επιπλέον, όπως συνέβη γενικότερα σε διεθνές επίπεδο,²⁴⁵ η βασική άποψη που σχηματίστηκε για την ευρωπαϊκή διεύρυνση του 2005 στην Κίνα, ήταν ότι οδήγησε σε όξυνση των διαφορών

²⁴¹ Ash, R. and Breslin, Oral Evidence, in *Stars and Dragons: the EU and China*, p. 69.

²⁴² Βέβαια, σε παγκόσμιο επίπεδο πλέον, άρχισε να αμφισβητείται ο αντιπροσωπευτικός ρόλος της και η ενότητα ΕΕ Π.χ. σε αναφορά με την άποψη που επικρατεί στις ΗΠΑ: Yet the reality is that, to American leaders, “Europe” means, first, NATO, then national leaders, and only lastly the EU. A pre-summit newspaper article by Mr Obama was almost entirely about NATO. The EU got a passing mention in a line about NATO’s need to work with other international organizations. (Anonymous, (2010, November 25). Charlemagne, Europe and America, *The Economist*, Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/node/17574931>).

²⁴³ π.χ. Zhang Jian, (2008). European unification: problems, perspectives and the international standing of the EU”, *Xiandai Guoji Guanxi*, 7, 36-41.

²⁴⁴ Αναλύσεις εντόπισαν ότι η προσάρτηση των πρώην κρατών-μελών του Ανατολικού μπλοκ θορύβησε την κινεζική ηγεσία, λόγω της αντικομμουνιστικής στάσης που είχαν υιοθετήσει τα κράτη αυτά μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. και, κυρίως των στενών σχέσεων που είχαν αναπτύξει με την Ταϊβάν σε αυτό το πλαίσιο. Cabestan, J.-P. (2008). The Taiwan Issue in China-Europe relations: an irritant more than leverage, in Shambaugh, D. Sandschneider, E. & Hong, Z. *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, (p. 84-103). NYC & Canada: Routledge, Oxon.

²⁴⁵ Π.χ. σε αναφορά με την άποψη που επικρατεί στις Η.Π.Α.: Yet the reality is that, to American leaders, “Europe” means, first, NATO, then national leaders, and only lastly the EU. A pre-summit newspaper article by Mr Obama was almost entirely about NATO. The EU got a passing mention in a line about NATO’s need to work with other international organizations. (Anonymous, (2010, November 25). Charlemagne, Europe and America, *The Economist*.

Ανακτήθηκε <http://www.economist.com/node/17574931>).

και της ασυμφωνίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη.²⁴⁶ Για αυτό το λόγο προσελήφθη ως αδυναμία της Ενωμένης Ευρώπης να λειτουργήσει ενωτικά, γεγονός που επηρέασε τη μετέπειτα στάση που τήρησε η Κίνα.

ΠΡΟΣΛΗΨΗ

Το επίπεδο της πρόσληψης στο οποίο έχει εντοπιστεί η πλειονότητα ζητημάτων σε αναλύσεις των ευροσινικών σχέσεων είναι το γνωστικό. Ο βαθμός εξειδίκευσης, και κυρίως κατανόησης των υπευθύνων για τη χάραξη εξωτερικής πολιτικής στην Ευρώπη, έχει διαχρονικά απασχολήσει ορισμένους αναλυτές και έχει θεωρηθεί καίριο στην πορεία των ευροσινικών σχέσεων. Στα άλλα επίπεδα, και πάλι έχουν επισημανθεί ορισμένες αδυναμίες, οι οποίες πηγάζουν από τις τεράστιες διαφορές κινεζικής και δυτικής νοοτροπίας. Ωστόσο, οι αδυναμίες αυτές περιορίζονται σε συγκεκριμένες πρακτικές, ενώ γενικότερα έχει διαφανεί μεγάλη προσαρμοστικότητα από ευρωπαϊκής πλευράς, συγκριτικά με άλλα κράτη.

Πάνω στην πορεία των σχέσεων της ΕΕ με την Κίνα, ο Algieri διατύπωσε την άποψη ότι η πρόσληψη της Κίνας βάσει της οποίας χαράχθηκε η ευρωπαϊκή στρατηγική δεν αναγνώριζε τις κινεζικές αντιφάσεις και ανάγκες, αλλά ήταν αυτή μιας αγοράς που προσφέρει επενδυτικές ευκαιρίες. Πέραν αυτού, άξονας της στρατηγικής υπήρξαν οι πολιτειακοί κανόνες που διέπουν την ευρωπαϊκοί εξωτερική πολιτική και όχι στόχοι προσαρμοσμένοι στις δυνατότητες συνεργασίας με την Κίνα.²⁴⁷ Σε άλλο επίπεδο, ο K. Lieberthal τόνισε ότι η χάραξη της ευρωπαϊκής στρατηγικής υπέδειξε σαφή άγνοια των θεμάτων που συνδέονται με τις γεωπολιτικές ισορροπίες στην Ασία, και περιορισμένη γνώση της κινεζικής οικονομικής εξωτερικής πολιτικής.²⁴⁸

Αντίστοιχα αναλυτές τόνισαν ότι η κατανόηση της Κίνας ήταν μικρή, ενώ η πρόσληψη βάσει στην οποία χαράχθηκε η Ευρωπαϊκή στρατηγική ήταν μονομερής και

²⁴⁶ Geeraerts, G. (2007). In the Eyes of the Dragon: Chinese Perceptions of the EU as a Global Actor. *BICC Asia Papers*, 1, 4, 11-12 & Zhang Jian, (2008). European unification: problems, perspectives and the international standing of the EU, *Xiandai Guoji Guanxi*, 7, 36-41 & ο A. Ward, έφθασε στο ίδιο συμπέρασμα από διαφορετική σκοπιά: Για την ακρίβεια διερευνώντας την κινεζική πρόσληψη της ευρωπαϊκής στάσης απέναντι στο θέμα της Ταϊβάν, εντόπισε ότι την περίοδο εκείνη, η κινεζική ηγεσία είχε αρχίσει αμφισβητεί τη δυνατότητα να στηριχθεί στην Ευρώπη σε περίπτωση κρίσεως. (Ward, A. (2005). The Taiwan issue: the role of the European Union, in G. Bates, & G. Wacker, (eds.) *China rising: diverging U.S.-EU approaches*, Berlin: SWP, 43-47.

²⁴⁷ Algieri, F. (2002). Economic Relations with China: An Institutional Perspective. *The China Quarterly*, 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 64-77, 71-2.

²⁴⁸ Συνέντευξη του Lieberthal K. (2005). *EU arms embargo: A role for the USA?*, interview by Bersick, S. Ανακτήθηκε από: <http://www.eias.org/publications/bulletin/2005/janfeb05/marapr05.html>.

εστίαζε σε αυτή ενός αναπτυσσόμενου κράτους με ανάγκες, αγνοώντας τη δυναμική που ήδη χαρακτήριζε το κινεζικό κράτος.²⁴⁹ Επιπλέον, τονίζουν ότι η ευρωπαϊκή στρατηγική χαράχθηκε βάσει της πεποίθησης ότι η μετάβαση της Κίνας σε δημοκρατικό κράτος ήταν αναπόφευκτη, και ότι ο ρυθμός της μετάβασης θα μπορούσε να επιταχυνθεί με την κατάλληλη ενθάρρυνση (συγκεκριμένα ότι η κινεζική εμπειρία θα αποδεικνυόταν ανάλογη με αυτή των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ), υπόθεση η οποία μέχρι στιγμής έχει αποδειχθεί αβάσιμη.²⁵⁰

Περαιτέρω αναλύσεις της Ευρωπαϊκής στρατηγικής αναδεικνύουν ένα βασικό ζήτημα κατανόησης της Κίνας, το οποίο αντικατοπτρίστηκε στις Ευρωπαϊκές προσδοκίες. Συγκεκριμένα, η ευρωπαϊκή στρατηγική στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι παροχή στήριξης για κάλυψη καίριων κινεζικών αναγκών (όπως η προώθηση τεχνογνωσίας και η αναπτυξιακή στήριξη της ενδοχώρας) θα επέφερε μελλοντικά ανταλλάγματα (όπως π.χ. την αγορά τηλεπικοινωνιακών συστημάτων ή την προώθηση αντίστοιχων προγραμμάτων από την κινεζική πλευρά).²⁵¹

Ωστόσο, οι ευρωπαϊκές αυτές προσδοκίες ήταν ασύμβατες με την κινεζική πεποίθηση (η οποία όπως προαναφέρθηκε είχε καλλιεργηθεί από την εποχή της αποικιοκρατίας, και όπως έχουν δείξει οι σχετικές έρευνες διατηρείται μέχρι και τις μέρες μας²⁵²) ότι η προώθηση (και όχι ανταλλαγή) τεχνογνωσίας από τα ανεπτυγμένα κράτη ήταν η αναμενόμενη (και λογική) τάξη πραγμάτων στην αλληλεπίδραση των δύο πλευρών. Επίσης, ερχόταν σε αντίθεση με την κινεζική νοοτροπία, σύμφωνα με

²⁴⁹ Shambaugh, D. (2007). *China- Europe relations get complicated*, Brookings Northeast Asia Commentary, No.9, Ανακτήθηκε από:
http://www.brookings.edu/opinions/2007/05china_shambaugh.aspx.

²⁵⁰ Shambaugh, D. (2007). *China- Europe relations get complicated*, Brookings Northeast Asia Commentary, No.9, Ανακτήθηκε από:
http://www.brookings.edu/opinions/2007/05china_shambaugh.aspx.

²⁵¹ Όπως σημείωσε ο Klenner: Additional gains are expected in the technological sphere. A start for closer technological cooperation has been made recently by making China part of Europe's Galileo global positioning system... China in return for which Beijing could reward Europe by buying more planes from Airbus, satellites from Astrium, telecommunication systems from Nokia, or even nuclear power plants and high-speed rail system.(Klenner, W. (2005). Economic relations between the EU and China: evolution of an exclusive partnership? *China: An International Journal*, 3, 2, 331 – 346, 345).

²⁵² Ο El-Agraa π.χ. διαπίστωσε ότι παρότι τα προγράμματα για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. η κινεζική πλευρά θεωρεί ότι η Ευρωπαϊκή πλευρά δεν έχει ανταποκριθεί αρκετά: China is expecting EU 'participation in China's IT promotion (El-Agraa, A.M. (2007). The EU/China relationship: not seeing eye to eye? *Asia Europe Journal*, 5(2). 193-215, 202 - Οι ομιλίες και γενικές αναφορές προς δυτικά κράτη δεν εμπεριέχουν στοιχεία που σταθερά χαρακτηρίζουν την κινεζική ρητορική προς άλλα αναπτυσσόμενα κράτη όπως π.χ. East Asia cooperation should enhance common development (Wen Jiabao, (Premier of the State Council of The People's Republic of China), (2007, January 15). *Work in Partnership to Promote Win-win Cooperation*- Address at the Second East Asia Summit Cebu, the Philippines,)- Ανακτήθηκε από:
<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t290183.htm>.

την οποία η φύση των σχέσεων μπορεί να ανοίξει το δρόμο για διάνοιξη οικονομικών και εμπορικών συνδιαλλαγών, αλλά δεν επιφέρει ανταλλάγματα σε οικονομικό επίπεδο. Αντιθέτως, οι όροι των εμπορικοοικονομικών συνδιαλλαγών καθορίζονται και μορφοποιούνται ξεκάθαρα με γνώμονα τα οφέλη και τις κινεζικές ανάγκες από αυτές.²⁵³ Οι αδυναμίες αυτές της ευρωπαϊκής πολιτικής είχαν άμεση επίδραση στην πορεία των διαπραγματεύσεων των δύο πλευρών. Η προκαταβολική παροχή βοήθειας εν αναμονή μελλοντικών ανταλλαγμάτων σήμανε ότι η ΕΕ θυσίασε το βασικό διαπραγματευτικό της χαρτί και έχασε έτσι σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα να ορίζει τους όρους της συνεργασίας. Ανάμεσα σε άλλους, ο Shambaugh τόνισε ότι η ΕΕ αντέστρεψε τις ισορροπίες σε μία σχέση στην οποία η Κίνα χρειάζεται την Ευρώπη περισσότερο από ό,τι η Ευρώπη την Κίνα.²⁵⁴

Μάλιστα, ορισμένες αναλύσεις έφθασαν σε σημείο να χαρακτηρίσουν ως ‘θετική εξέλιξη’ στην πορεία των ευροσινικών σχέσεων την εμφάνιση τριβών σε εμπορικό επίπεδο λίγα χρόνια μετά την έναρξη της περιόδου που εξετάζεται. Συγκεκριμένα από ευρωπαϊκής πλευράς το 2007 υιοθετήθηκε επιθετική ρητορική, η οποία αρχικά επικεντρώθηκε στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, αλλά σταδιακά συμπεριέλαβε όλα τα ζητήματα στα οποία παρουσιάζονταν διαφορές. Σταδιακά, οι διαφορές αυτές αντικατοπτρίστηκαν στην πολιτική της ΕΕ με την επιβολή δασμών σε ορισμένα κινεζικά προϊόντα.²⁵⁵ Παρά τις εντάσεις που προκλήθηκαν όμως, αναλύσεις εκείνης της περιόδου υπογράμμισαν τη σημασία της ξεκάθαρης διατύπωσης των ευρωπαϊκών αιτημάτων. Τόνισαν ότι, μετά από μία δεκαετία οι σχέσεις εισήλθαν σε πιο ρεαλιστική βάση. Διαφάνηκε από ευρωπαϊκής πλευράς προσπάθεια ωρίμανσης της σχέσης και προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων που μέχρι τότε αντιμετωπιζόνταν με λανθασμένες μεθόδους ή καλύπτονταν.²⁵⁶

²⁵³ Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking the invisible barriers of global business*, (p. 247). New York: Public Affairs.

²⁵⁴ Shambaugh, D. (1998). Written evidence, in *stars and dragons: the EU and China*, 305 & (El-Agraa, M. (2007). The EU/China relationship: not seeing eye to eye? *Asia Europe Journal*, 5, 2, 193-215. 202 & Strange, R. EU trade policy towards China, (1998). in R. Strange, J. Slater, & L. Wang,., *Trade and investment in China, the European Experience*, (p. 71). London & NYC: Routledge.

²⁵⁵ Stonington, J. (2013). EU to impose tariffs on chinese solar panels, *Spiegel Online*, Ανακτήθηκε από: <https://www.spiegel.de/international/europe/eu-to-impose-tariffs-on-chinese-solar-panels-a-898889.html>.

²⁵⁶ Shambaugh, D. (2007). *China- Europe relations get complicated*, Brookings Northeast Asia Commentary, No. 9, Ανακτήθηκε από: http://www.brookings.edu/opinions/2007/05china_shambaugh.aspx

Πέραν των αδυναμιών της κοινής Ευρωπαϊκής πολιτικής, σημαντικές ελλείψεις γνώσης και κατανόησης της Κίνας με επίδραση στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής έχουν εντοπιστεί σε πολλά κράτη -μέλη. Ιδιαίτερα, μάλιστα, αδυναμίες εντοπίζονται στην περίπτωση των κρατών-μελών της δυτικής Ευρώπης. Ερευνητές έχουν επισημάνει ότι υπάρχει αδυναμία επαρκούς κατανόησης της κινεζικής πολιτικής στα Μεσογειακά κράτη-μέλη. Σύμφωνα με διαφορετικές ερευνητικές προσεγγίσεις, η Ελλάδα κατηγοριοποιείται ανάμεσα στα κράτη-μέλη στα οποία η εξειδίκευση πάνω στην Κίνα (και κατά συνέπεια η κατανόηση της κινεζικής πολιτικής) είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Η έρευνα του Cabestan πάνω στα προγράμματα Ανατολικών Σπουδών σε ακαδημαϊκά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα στα κράτη-μέλη, εντόπισε ότι στα Μεσογειακά κράτη υπάρχει παντελής απουσία εξειδικευμένων μελετητών (με μοναδική εξαίρεση έναν ερευνητή στην Ιταλία).²⁵⁷ Σε αντίστοιχο συμπέρασμα κατέληξε ο R. Ash, του οποίου η έρευνα επικεντρώθηκε συγκεκριμένα στη γνώση και κατανόηση της κινεζικής οικονομίας και οικονομικής πολιτικής.²⁵⁸ Τέλος ο Shambaugh επιβεβαίωσε τα παραπάνω συμπεράσματα τονίζοντας ότι στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, και ακόμα περισσότερο της Μεσογείου, εντοπίζεται έλλειψη εξειδίκευσης πάνω στη νεότερη Κίνα και τόνισε ότι η συγκεκριμένη έλλειψη οδηγεί σε μείωση σεβασμού από κινεζικής πλευράς, πέραν του ότι αποδυναμώνει τη διαπραγματευτική δύναμη της ηγεσίας των συγκεκριμένων κρατών-μελών.²⁵⁹ Κυρίως, όμως, έχει εξακριβωθεί ότι η γνώση της κινεζικής ηγεσίας για τα κράτη-μέλη είναι υπέρτερη της αντίστοιχης των αρμοδίων σε αυτά, γεγονός που δίνει διαπραγματευτικό προβάδισμα στην Κίνα κατά τις συναλλαγές της με την Ευρώπη.²⁶⁰ Λιγότερο ξεκάθαρη είναι η πρόσληψη αυτών των κρατών-μελών από την κινεζική ηγεσία και κοινωνία γενικότερα. Η παράμετρος αυτή δεν έχει ακόμα εξεταστεί εκτενώς, παρότι επηρεάζει βασικούς τομείς ενδιαφέροντος για τα κράτη-μέλη, όπως οι κινήσεις της κινεζικής αγοράς και ο τουρισμός.

²⁵⁷ Cabestan, J.-P. (2007). Studies of chinese politics in Europe, in Ash, R. Shambaugh, & Takagi, S. (2007). *China watching, perspectives from Europe, Japan and the United States*, (p. 131). London & New York: Routledge.

²⁵⁸ ο.π. p. 4.

²⁵⁹ Shambaugh, D. (1998). Written evidence in *Stars and dragons: the EU and China*, 309.

²⁶⁰ Τα βασικά στοιχεία βάσει των οποίων στηρίζουν αυτή την άποψη οι .. είναι ότι η κινεζική κυβέρνηση έχει επενδύσει πολύ μεγαλύτερα κονδύλια και αντίστοιχα διαθέτει πολύ καλύτερη οργάνωση για αυτό το σκοπό. Fox, J, & Godement, F. (2009). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, p. 36. Ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu.

Επιπλέον, από τη δεκαετία του 1990, διαφάνηκε πως ελλείψεις γνώσης και δυσκολίες κατανόησης της κινεζικής πραγματικότητας δημιούργησαν μεγάλες δυσκολίες στη διείσδυση στην κινεζική αγορά. Στις προσπάθειες εγκατάστασης μονάδων παραγωγής εντοπίστηκαν τεράστια ποσοστά αποτυχίας ακόμα και βάσει των μεθόδων οι οποίες θεωρούνται σε παγκόσμιο επίπεδο επιτυχημένες.²⁶¹ Επιπλέον, σύμφωνα με μαρτυρίες εκπροσώπων, η συνεργασία με κινεζικές εταιρίες αποδείχθηκε για μεγάλο διάστημα δυσχερής. Βασικά προβλήματα συνεννόησης πηγάζουν από γλωσσικές και κυρίως πολιτισμικές διαφορές. Για την ακρίβεια, έρευνα σε εκπροσώπους επιχειρήσεων από το Ηνωμένο Βασίλειο,²⁶² έδειξε ότι ενώ οι γλωσσικές διαφορές αντιμετωπίστηκαν άμεσα στην προσπάθεια συνεργασίας, διαφορές νοοτροπίας σε τομείς όπως η διοίκηση επιχειρήσεων και βασικές εργασιακές υποχρεώσεις διαχρονικά προκαλούσαν τεράστια προβλήματα στη συνεργασία και είχαν αποδειχθεί δύσκολα αντιμετωπίσιμες. Επίσης, μεγάλα προβλήματα συνάντησαν τις πρώτες δεκαετίες πολλές ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην προσπάθεια προώθησης εξαγωγών στην Κίνα, χωρίς σημαντικό υπόβαθρο γνώσεων και δη γνώσης της ανάγκης κατοχύρωσης των προϊόντων λόγω της κινεζικής πρακτικής απομίμησης των εισαγόμενων προϊόντων και προώθησής τους στην κινεζική αγορά. Η έλλειψη προετοιμασίας από ευρωπαϊκής πλευράς, έπληξε σημαντικά τις προοπτικές των εξαγωγών σε τομείς όπως τα φάρμακα και τα λιπάσματα, αλλά γενικότερα οδήγησε σε μεγάλες τριβές ανάμεσα στις δύο πλευρές.²⁶³

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί, πως παρότι οι ευρωπαϊκές αρχικές απόπειρες πραγματοποιήθηκαν με σημαντικές ελλείψεις γνώσεων, σταδιακά αναγνωρίστηκε ότι έδειξαν πολύ μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στις απαιτήσεις διείσδυσης στην

²⁶¹ Murray, Y., Kotabe, M. & Zhou, J. N. (2005). Strategic alliance-based sourcing and market performance, Evidence from foreign firms operating in China, *Journal of International Business Studies*, 36, 2, 187-208, 189-195.

²⁶² Butler, C. (2006). UK-Asian strategic alliances in the defense manufacturing industry, *AEJ*, 4, 43-52, 51 & Luo, Y. (1997). Partner selection and venturing success: The case of joint ventures with firms in the People's Republic of China. *Organization Science*, 8, 6, 648-662, 655.

²⁶³ Anonymous, (2009). China still striving for "market economy" status from EU *China View*, 21/5/2009.

Ανακτήθηκε από: http://news.xinhuanet.com/english/2009-05/21/content_11415493.htm. Οι διαφορές εξομαλύνθηκαν μετά από σημαντικό διάστημα και κατάλληλη προετοιμασία από πλευράς των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων (αλλά και υποβολή μέτρων από πλευράς της κινεζικής ηγεσίας έπειτα από πιέσεις). Anonymous (2015). *Best practices: intellectual property protection in China*. The US-China Business Council. Ανακτήθηκε από:

<https://www.uschina.org/reports/best-practices-intellectual-property-protection-china>, &

<https://www.uschina.org/sites/default/files/USCBC%20Best%20Practices%20for%20Intellectual%20Property%20Protection.pdf>.

κινεζική αγορά από τις αντίστοιχες αμερικανικές και ιαπωνικές, αναπτύσσοντας έτσι μεγαλύτερη κατανόηση για τις κινέζικες ανάγκες κι απαιτήσεις.²⁶⁴ Γενικότερα, όπως φαίνεται σε χωριστές περιπτώσεις στην ανάλυση που ακολουθεί, η εξέλιξη των σχέσεων και η διεύρυνση των τομέων συνεργασίας προκάλεσε αλλεπάλληλες προκλήσεις, κυρίως λόγω των διαφορών νοοτροπίας ανάμεσα στις δύο πλευρές. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων διαφάνηκε προσαρμοστικότητα από Ευρωπαϊκής πλευράς, όμως παραμένουν ορισμένα εμπόδια.

²⁶⁴ Bosworth, B. Collins, S.M. Park, Y.C. (2008). Determinants of US (2010, exports to China, *Asian Economic Papers*, 7, 3, 1. Cambridge, & Algieri, F. (2002). Economic relations with China: An institutionalist perspective. *The China Quarterly*, 169. Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 64-77, 71-2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΖΕΤΑΙ

Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας Κίνας πύκνωσαν ιδιαίτερα το 2004. Αυτό όμως δεν έγινε επί παρθένου εδάφους. Τα πρώτα χρόνια μετά την αποκατάσταση διπλωματικών επαφών χαρακτηρίστηκαν, σε πολιτικό επίπεδο, από αδράνεια. Το 1974 ο Πρόεδρος της Βουλής Δ. Παπασπύρου ανέλαβε και Πρόεδρος του Συνδέσμου Ελλάδας-Κίνας²⁶⁵ και ξεκίνησε ένα πρόγραμμα πολιτιστικών ανταλλαγών.²⁶⁶ Στο τέλος της δεκαετίας του 1970, η ελληνική ηγεσία έκφρασε ενδιαφέρον για προώθηση των σχέσεων με την Κίνα. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής επισκέφθηκε το Πεκίνο το 1979,²⁶⁷ γεγονός που δεν αναφέρεται στις επίσημες ιστοσελίδες των δύο κρατών. Ο πρωθυπουργός της Κίνας Ντενγκ Ζιαοπίνγκ τόνισε την ανάγκη της Κίνας για ταχεία ανάπτυξη και την ανάγκη βοήθειας από αναπτυγμένα κράτη, ζήτησε από ελληνικές εταιρείες μετάδοση τεχνογνωσίας σε κινεζικές εταιρείες, ενθάρρυνε την ανάπτυξη εμπορικών και κυρίως ναυτιλιακών σχέσεων και προσκάλεσε ελληνικές εταιρείες είτε να αναλάβουν τεχνικά έργα στην Κίνα,²⁶⁸ είτε να συνεργαστούν με κινεζικές εταιρείες στα κράτη στα οποία είχε ήδη ξεκινήσει κινεζική δραστηριοποίηση.²⁶⁹

Από τη δεκαετία του 1980, σύμφωνα με επίσημα πλέον στοιχεία, έγιναν ανταλλαγές επισκέψεων εκπροσώπων των δύο κρατών, οι οποίες εντάθηκαν τη δεκαετία του 1990. Υπεύθυνοι της ελληνικής ηγεσίας στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ενθάρρυναν προσπάθειες για κατανόηση της κινεζικής αγοράς και των προοπτικών που ανοίγονταν για ελληνοσινικές εμπορικές επαφές, που όμως παρέμειναν ανεκμετάλλευτες. Το 1995, ύστερα από πρόταση του Ινστιτούτου Μελετών της Ελληνικής Οικονομίας (ΙΜΕΟ)²⁷⁰, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας χρηματοδότησε τη διεξαγωγή έρευνας για την Κίνα με στόχο τον καθορισμό των προοπτικών που ανοίγονταν για την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων. Σύμφωνα, με

²⁶⁵ Πληροφορίες για το Σύνδεσμο Ελλάδας -Κίνας, <http://www.greece-china.gr/history.html>.

²⁶⁶ Συνέντευξη με το Γ. Σαργιάννη, κριτικό θεάτρου στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, (2010, Οκτώβριος 20). (Ως πιο αξιοσημείωντες χαρακτήρισε τη φιλοξενία κινεζικών παραστάσεων στο Ηρώδειο και τις παραστάσεις του Δ. Ροντήρη στην Κίνα κατά τη δεκαετία του 1980).

²⁶⁷ Ψυχάρης, Στ. (1979, Νοέμβριος 13). Θερμότατη υποδοχή του Χουά Κουανγκφένγκ στον Κ. Καραμανλή, *Το Βήμα*, σ. 1.

²⁶⁸ Ψυχάρης, Στ. (1979, Νοέμβριος 13), Ο Κ. Καραμανλής στο Πεκίνο. *Το Βήμα*. σ. 4-5.

²⁶⁹ Ψυχάρης, Στ. (1979, Νοέμβριος 14), *Το Βήμα*. σ. 5.

²⁷⁰ Το Ινστιτούτο Μελετών της Ελληνικής Οικονομίας (ΙΜΕΟ) ήταν μη κυβερνητικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ο οποίος αναλάμβανε τη διεξαγωγή έρευνών και οργάνωση εκδηλώσεων για λογαριασμό κρατικών οργανισμών.

μαρτυρία του Προέδρου του IMEO, είχε γίνει πλήρης καταγραφή των ενεργών ελληνικών επιχειρήσεων στην Κίνα και εξετάζονταν οι προοπτικές προώθησης ελληνικών προϊόντων στην κινεζική αγορά. Η εργασία κατέληγε σε συγκεκριμένες προτάσεις, με βασικότερη την προώθηση ελληνικού ελαιόλαδου και κρασιού, ιδίως στην αγορά του Χονγκ-Κονγκ. Υποδείκνυε, επίσης, την ίδρυση υποκαταστημάτων ελληνικών τραπεζών στην Κίνα, τονίζοντας ότι απουσία στήριξης των επιχειρηματιών με τα απαραίτητα κεφάλαια, οι πιθανότητες διεξόδου στην κινεζική αγορά ήταν πολύ μικρές. Βασικό συμπέρασμα της έρευνας ήταν ότι, η Ελλάδα θα μπορούσε να αποτελέσει πόλο έλξης κινεζικών επενδύσεων, εφόσον κατόρθωνε να αναδειχθεί σε κόμβο διακίνησης αγαθών στα Βαλκάνια και τα κράτη της Μέσης Ανατολής. Το συμπέρασμα βασιζόταν στο ότι οι σχέσεις των άλλων κρατών-μελών με την Κίνα ήταν ήδη αρκετά αναπτυγμένες, ενώ τα μη κράτη-μέλη μπορούσαν να επωφεληθούν από τους όρους διακίνησης που εξασφάλιζαν στην Ελλάδα οι συμφωνίες που είχε σύναψη το κινεζικό κράτος με όλη την Ε.Ε.²⁷¹ Η έρευνα αυτή δεν αξιοποιήθηκε και οι προτάσεις της ουδέποτε εφαρμόστηκαν. Οι εκπρόσωποι των ελληνικών τραπεζών αντιμετώπισαν την προτροπή επέκτασης στην Κίνα με δυσπιστία και αρνήθηκαν να προβούν σε σχετικές κινήσεις.

Σε επίπεδο διεθνών σχέσεων, παρά την απουσία συμφωνημένης στρατηγικής σχέσης ανάμεσα στις δύο πλευρές, η ελληνική κυβέρνηση είχε επιδείξει συμπράταση στην κινεζική. Σημαντικότερη ήταν η βοήθεια που προσέφερε για την απομάκρυνση κινέζων υπηκόων από την Αλβανία το 1997. Το γεγονός αναφέρεται στην κινεζική ιστοσελίδα, ενώ αντίθετα δεν αναφέρεται στα δελτία τύπου του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών.²⁷²

Η επίσκεψη του Ζ. Ζιεμίν στην Ελλάδα το 2000, είχε προβληθεί ως σταθμός στην εξέλιξη των σχέσεων Ελλάδας-Κίνας.²⁷³ Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κ. Στεφανόπουλος δήλωσε ότι η επίσκεψη του κ. Ζιεμίν “θα αποτελέσει την αφορμή για να βρούμε τους τομείς της συνεργασίας που είναι απαραίτητοι και για την Ελλάδα και για την Κίνα.”²⁷⁴ Κατά τις επισκέψεις των Γ. Παπανδρέου, Α. Λοβέρδου, και Κ. Σημίτη στο

²⁷¹ Νικολινάκος, Μ. (2011, Νοέμβριος 3) (Πρόεδρος IMEO, διοργανωτής του Asia Forum), Προσωπική Συνέντευξη.

²⁷² Ιστοσελίδα ελληνικής Πρεσβείας στο Πεκίνο.

<http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Folder.aspx?office=3&folder=257>.

²⁷³ Ανώνυμος, (2000, Απρίλιος 4). *Η Καθημερινή* σ. 1.

²⁷⁴ Στεφανόπουλος Κ. (Πρόεδρος Δημοκρατίας). (2000, Απρίλιος 4). Ομιλία, *Η Καθημερινή* σ. 5.

Πεκίνο, οριοθετήθηκαν οι τομείς συνεργασίας βάσει των αναγκών των δύο κρατών,²⁷⁵ και εκφράστηκε η ανάγκη για ελληνική βοήθεια στην προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων.²⁷⁶ Υπογραμμίστηκε ταυτόχρονα η μεγάλη εμπορική και αγοραστική δύναμη που είχε αποκτήσει η Κίνα τα τελευταία χρόνια και οι προοπτικές ανάπτυξης ελληνικών εξαγωγών. Προτάθηκε η ναύλωση ελληνικών πλοίων για την προώθηση του κινεζικού εμπορίου, και η προώθηση ελληνικού ελαιόλαδου στην κινεζική αγορά.²⁷⁷ Επίσημες επισκέψεις πραγματοποίησαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Χρ. Σαρτζετάκης και οι πρωθυπουργοί Α. Παπανδρέου και Κ. Σημίτης.²⁷⁸ Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του κινεζικού Υπουργείου Εξωτερικών από κινεζικής πλευράς πραγματοποιήθηκαν έξι επίσημες επισκέψεις στην Ελλάδα από το 1994 μέχρι το 2002 και από ελληνικής πλευράς επισκέφθηκαν επίσημα την Κίνα εννέα κυβερνητικά στελέχη²⁷⁹ και υπογράφηκαν δεκατρείς συμφωνίες για το εμπόριο, τη μεταφορά αγαθών και ανθρώπων, την ανταλλαγή τεχνογνωσίας.²⁸⁰ Επίσης υπογράφηκαν και συμφωνίες σε θέματα ναυτιλίας, τουρισμού, δημόσιας ασφάλειας, στενότερης οικονομικής συνεργασίας, προστασίας επενδύσεων, μνημόνιο συνεργασίας σχετικά με αγροτικά προϊόντα κ.α. ενώ το 2002 η ελληνική πλευρά είχε προωθήσει πρόγραμμα για ενίσχυση του κινεζικού τουρισμού στην Ελλάδα.²⁸¹ Τέλος, κατά την Ελληνική Προεδρεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) η ελληνική κυβέρνηση είχε σχεδιάσει και προωθήσει τη ναυτιλιακή συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και της Κίνας, η οποία με μικρές παραλλαγές, ισχύει μέχρι σήμερα.^{282,283} Ωστόσο, πέραν των επισήμων συμφωνιών,

²⁷⁵ Ανώνυμος, (2000, Απρίλιος 5). *Η Καθημερινή* σ, 5-6.

²⁷⁶ <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=335&article=9934>

²⁷⁷ Ανώνυμος. (2004, Ιούνιος 5). *Ελευθεροτυπία*, σ. 5-6.

²⁷⁸ Λάμπιας, Π. Κ. (2006, Ιανουάριος 15). Πρωθυπουργοί στο δρόμο του μεταξιού, *Το Βήμα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=170653>.

²⁷⁹ China-Greece Relations, (fmprc.gov.cn), Updated: 2010-09-28 17:34:

Since 1990s, the Chinese leaders of importance who visited Greece include: Vice-premier Zhu Rongji in 1994, Chairman of the NPC Qiao Shi in 1996, Chairman of the NPPCC Li Ruihuan in 1997, Chairman of the NPC Li Peng in 1999, President of the PRC Jiang Zemin in 2000, and Vice-premier of the State Council Li Lanqing in 2002. Personages of importance who visited China from Greece include: Foreign Minister Karolos Papoulias and Minister of Sea Transportation Georgios Katsifaras in 1995, Chief procurator of the Supreme Procuratorate Aristides Dimopoulos in 1997, Minister of National Defence Akis Tsohatzopoulos in 1997, Minister of Internal Affairs Alexandros Papadopoulos in 1998, Speaker of the National Assembly Apostolos Kaklamanis in 1998, Minister of Foreign Affairs George Papandreou in 1999 & 2002, Minister in Charge of Development Nikos Christodoulakis in 2000 and Prime minister Konstantine Simitis in 2002 and so on.

²⁸⁰ Το Πρωτόκολλο αυτό αναφέρεται στην *Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης*, (άρθρο 1, σελ. 2) που υπέγραψαν τα δύο μέρη το 2006.

²⁸¹ Ανώνυμος, (2004, Ιούνιος 5). *Ελευθεροτυπία*, σ. 5-6.

²⁸² Ανωμερίτης, Γ. Πρόεδρος ΟΛΠ, (2009, Φεβρουάριος 18). Προσωπική συνέντευξη..

²⁸³ (Βρυξέλλες, 10/12/2002) ν. 3266/2004 (ΦΕΚ 182/Α/2004).

πριν το 2004 οι εκπρόσωποι των δύο πλευρών είχαν έρθει σε συμφωνία, σε ανεπίσημο επίπεδο, για την προώθηση της διμερούς συνεργασίας σε όλους τους τομείς που προώθησε αντίστοιχα η ελληνική ηγεσία το 2006.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΑΝ ΤΗ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΑΦΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 2004

Κατά το χρονικό διάστημα που εξετάζεται, εντοπίζεται μια βασική μεταστροφή στην κινεζική πολιτική προς την Ευρώπη. Μετά από σημαντική περίοδο συνδιαλλαγών κατά κύριο λόγο με την ΕΕ και διατήρηση τυπικών κυρίως σχέσεων με τα κράτη-μέλη, παρατηρείται μετατόπιση του κινεζικού ενδιαφέροντος. Χωρίς να υποβαθμιστούν οι επαφές και ο διάλογος με τις αρχές στις Βρυξέλλες, άρχισαν να καταβάλλονται προσπάθειες για σύσφιξη των σχέσεων και για σύναψη διμερών συνεργασιών με τα κράτη-μέλη απευθείας. Η προσέγγιση με την Ελλάδα ξεκινά αυτήν την περίοδο.

Βέβαια, μέχρι τότε, πέραν του γεγονότος ότι οι συμφωνίες που σύναψε η ΕΕ με την Κίνα εκ των πραγμάτων οριοθέτησαν τις διμερείς σχέσεις όλων των κρατών-μελών με την Κίνα, ο βαθμός στον οποίο τα κράτη-μέλη αποτελούν μέρη ενός ομαδοποιημένου συνόλου τόσο στη χάραξη της κινεζικής πολιτικής όσο και της πρόσληψης, είναι σε μεγάλο βαθμό ακαθόριστος. Ωστόσο, είχε αποσαφηνιστεί ότι, με εξαίρεση συγκεκριμένα οικονομικά και εμπορικά ζητήματα με ισχυρά κράτη-μέλη, βασική κινεζική προτεραιότητα στη χάραξη της πολιτικής αποτελούσε η καλλιέργεια σχέσεων με την ΕΕ. Η ανασκόπηση των σχέσεων από την επίσημη ιστοσελίδα του κινεζικού υπουργείου εξωτερικών για κάθε κράτος-μέλος παρότι εστιάζει στο ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής καλλιεργήθηκε φιλικό κλίμα λόγω συχνών επισκέψεων, σε ελάχιστες περιπτώσεις αναφέρει μεμονωμένα περιστατικά ουσιαστικής συνεργασίας (και πάλι λόγω περιστασιακής ανάγκης)²⁸⁴. Αντίστοιχα περιορισμένο ενδιαφέρον έχει εκδηλωθεί από πλευράς των ερευνητών στο συγκεκριμένο διάστημα.

Στην προσέγγιση αυτή συνέβαλαν δύο βασικοί παράγοντες, όπως σταδιακά αποδείχθηκε. Ο πρώτος ήταν η μείωση του κινεζικού ενδιαφέροντος για περαιτέρω

²⁸⁴ Οι μόνες ουσιαστικές διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται ανάμεσα στα κράτη-μέλη είναι σε αναφορά με τη χρονολογία της ομαλοποίησης των σχέσεων (τα πρώην κράτη-μέλη του Ανατολικού Συνασπισμού ανέκτησαν διπλωματικές επαφές με την Κίνα στις αρχές της χιλιετίας) και στον εμπορικό τομέα. Στοιχεία που προκύπτουν από το Country Strategy paper (CSP) που εκδίδεται από την ΕΕ για την Κίνα. http://europa.eu.int/comm/external_relations/china/csp/index.htm.

σύσφιξη των σχέσεων με την ΕΕ σε πολιτικό και διεθνές επίπεδο και, σε αντιδιαστολή, η τόνωση των οικονομικών σχέσεων, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό ορίζονταν από τα κράτη-μέλη. Ο δεύτερος, και πιο κύριος, ήταν το γεγονός ότι εκείνη την περίοδο αναγνωρίστηκε η Ευρώπη ως σημαντικός επενδυτικός προορισμός. Παρότι σαφέστερη εικόνα των κινεζικών προθέσεων και κινήσεων διαφάνηκε μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται, οι κινεζικές επενδύσεις παρουσίασαν αλματώδη αύξηση.

ΠΟΡΕΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΕ

Από την ομαλοποίηση των σχέσεων, η χάραξη της κινεζικής πολιτικής προσαρμόστηκε στη διττή διάστασή τους. Αρχικά, παρότι τα κράτη-μέλη θεωρήθηκαν πιο προσιτά,²⁸⁵ στόχος της κινεζικής πολιτικής ήταν ο καθορισμός βασικών ισορροπιών σε διεθνές πεδίο. Έτσι, το κινεζικό ενδιαφέρον είχε επικεντρωθεί στην πιθανότητα ανάδειξης της ΕΕ σε τρίτο πόλο, υπό την προϋπόθεση ολοκλήρωσης της ενοποίησής της. Επιπλέον, οι σχέσεις με την ΕΕ εξυπηρετούσαν σημαντικές ανάγκες της Κίνας, ενώ βασικά υπό διαπραγμάτευση ζητήματα όπως, θέματα δικαιοσύνης, ανταγωνισμού, ανταλλαγής τεχνογνωσίας ή μετάδοση τεχνογνωσίας, τότε ανήκαν στη δικαιοδοσία της ΕΕ. Έτσι, κατά τις πρώτες δεκαετίες οι σχέσεις της Κίνας με τα μεμονωμένα κράτη-μέλη εξελίχθηκαν παράλληλα, αλλά επικεντρώθηκαν στο στενό εμπορικό επίπεδο (δυνατότητες αγοράς ως εμπορικός προορισμός, και ταυτοποίηση προϊόντων που εξάγονταν στην Κίνα)²⁸⁶. Παρά τις περίπλοκες και αντιφατικές απόψεις που χαρακτηρίζουν την αξιολόγηση των εύρω-σινικών σχέσεων κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η εξέλιξη της έρευνας έχει συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση των παραγόντων που καθόρισαν την αλληλεπίδραση των δύο πλευρών καθώς και στην προσέγγιση των βασικών ερωτημάτων που δημιουργούν ο σχεδιασμός, και η μέχρι στιγμής αποτελεσματικότητα του θεσμικού πλαισίου. Ένα, επιπλέον, κύριο σημείο στο οποίο παρατηρείται ομοφωνία στις αναλύσεις που έχουν δημοσιευθεί είναι ότι, ενώ οι σχέσεις που δημιουργήθηκαν κρίνονται ιδιαίτερα θετικές, η εξέλιξη τους σκιάστηκε από βασικές διαφορές και ανεκπλήρωτα αιτήματα τα οποία παρεμποδίζουν την περαιτέρω σύσφιξη και κυρίως τη δυνατότητα των δύο πλευρών να προχωρήσουν σε

²⁸⁵ Möller, K. (2002, March). Diplomatic relations and mutual strategic perceptions: China and the European Union, *The China Quarterly*, 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 10-32, 10.

²⁸⁶ Ash, R. and Breslin, (2010). *Oral Evidence*, in *Stars and dragons: the EU and China*, UK Parliament, 69.

δεσμεύσεις στο πολιτικό πεδίο (και κατά συνέπεια να εξασφαλίσουν στρατηγική υποστήριξη στο διεθνές πλαίσιο).

Συνοπτικά από την ομαλοποίηση των σχέσεων και για τρεις δεκαετίες οι επαφές απέδωσαν ιδιαίτερα ευνοϊκά αποτελέσματα.²⁸⁷ Αυτό αφορά, κυρίως, τις εμπορικές συμφωνίες μεταξύ της ΕΕ και της Κίνας. Έδωσαν θεαματική ώθηση στις κινεζικές εξαγωγές, ενώ συνέβαλαν στην επίλυση βασικών προβλημάτων που σκίαζαν την πρόσβαση στην κινεζική αγορά, τουλάχιστον όσον αφορά συγκεκριμένα προϊόντα και υπηρεσίες.²⁸⁸ Η σχέση με την Ευρώπη, κατά κύριο λόγο ως οικονομικός εταίρος με μεγάλη άνοδο των εμπορικών συνδιαλλαγών, γρήγορα απέκτησε μεγάλη σημασία για τις κινεζικές αρχές. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η ανταλλαγή και μετάδοση τεχνογνωσίας η οποία συνέβαλε σημαντικά στην κινεζική ανάπτυξη.²⁸⁹ Μεγάλη σημασία είχαν επίσης τα Ευρωπαϊκά προγράμματα για την ανάπτυξη της κινεζικής ενδοχώρας, τα οποία συνέβαλαν στη δημιουργία ιδιαίτερα ευνοϊκών εντυπώσεων για την Ευρώπη.²⁹⁰

Στο διεθνές πεδίο, οι δύο πλευρές άρχισαν να αναγνωρίζουν²⁹¹ ότι διατηρούσαν κοινές θέσεις σε πολλά ζητήματα, ενώ σε περιόδους τριβής με τις ΗΠΑ, στην Κίνα αναγνωριζόταν ότι η Ευρώπη δεν αποτελούσε απειλή.²⁹² Ωστόσο, σε επίπεδο στήριξης, οι κινεζικές προσδοκίες δεν επαληθεύθηκαν. Σε περιόδους τριβών στις

²⁸⁷ Algieri, F. (2002). Economic relations with China: An institutionalist perspective, *The China Quarterly*, 64-77, 67.

²⁸⁸ Grant, C. (2009, March 12). *Oral Evidence in Stars and dragons: the EU and China*, London: Parliament publications. 33.

²⁸⁹ Shambaugh, D. (1992, January). China and Europe, *ANNALS, AAPS*, 519, 101-114, 101-107. & Klenner, W. (2005, September). Economic relations between the EU and China: Evolution of an exclusive partnership? *China: An International Journal*, 3, 2, 331 – 346, 343, Bersick, S. (2006). Strategic considerations in the US-China relations and the role of european soft power, *AEJ* 4, 251-264, 253 & MacFarquhar, R. Cohen, J. Spence, Weiming, T. (2002). Whither China: strategic competitor, global trader, or antiterrorist partner? *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 55, 3 (Spring, 2002), 69-90, 85.

²⁹⁰ Shambaugh, D. (2004, September). China and Europe, The Emerging Axis, *Current History*, 245. Επιπλέον πέραν των αναλύσεων που έχουν επισημάνει τη σημασία που προσδίδει η Κίνα στην αναπτυξιακή βοήθεια έχει αναγνωριστεί σε επίσημες δηλώσεις προς τρίτους. Π.χ. γίνεται εμφανής σε ομιλία του Hu Jintao προς εκπροσώπους των ταχύτερα αναπτυσσόμενων κρατών (BRIC) στις 17/06/2009: *We should urge developed countries to follow through on their commitments of official development assistance. We should scale up input in agriculture, develop advanced technologies, curb market speculations, increase food aid, and intensify agricultural and food cooperation...* (<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t568774.htm>).

²⁹¹ Anonymous, (1985, December 10). Agreement on trade and economic cooperation between the European Economic Community and the People's Republic of China. *China Daily*. & Recommendation 427, Western Assembly of the European Union, Shouyuan, Shen (1986). Sino- European Relations in the Global Context, *Asian Survey*, 24, 11, 1164-1183, 1169-1170, 1171.

²⁹² Shambaugh, D. (1992, January). China and Europe, *ANNALS, AAPS*, 519, 101-114, 101-107.

σινοαμερικανικές σχέσεις και κρίσεις με την Ταϊβάν,²⁹³ η Ευρωπαϊκή στάση υπήρξε συγκρατημένη.²⁹⁴ Ακόμα και σε θέματα στα οποία η κινεζική πλευρά πραγματοποίησε εκκλήσεις για βοήθεια, διαφάνηκε ευρωπαϊκή απροθυμία για στήριξη.²⁹⁵ Επιπλέον, βασικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής στάσης σταδιακά συνέβαλαν στον περιορισμό του κινεζικού ενδιαφέροντος για στενότερη συνεργασία στο διεθνές πεδίο (πέραν από το επίπεδο που είχε καλλιεργηθεί). Βασικό, ανάμεσα σε αυτά τα χαρακτηριστικά, υπήρξε η αδυναμία ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής ενοποίησης, η οποία θα συνέβαλε στην ανάδειξη της Ευρώπης σε υπολογίσιμη δύναμη διεθνώς και σε σημαντικό εταίρο.²⁹⁶ Επί πλέον, και για τις δύο πλευρές, προτεραιότητα απέκτησαν στρατηγικά οι επιμέρους περιφέρειες.²⁹⁷ Έτσι, σταδιακά, όπως υπογράμμισε ο Yahuda, “παρά τη σημασία που οι Κινεζικές και Ευρωπαϊκές αρχές ισχυρίζονται ότι αποδίδουν στη μεταξύ τους σχέση, στην πράξη η μεταξύ τους συνεργασία παρέμεινε δευτερεύουσας δράσης.”²⁹⁸

Σταδιακά, και στις διμερείς σχέσεις σε πρακτικό επίπεδο, η αδυναμία ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής ενοποίησης αντικατοπτρίστηκε σε αδυναμία συντονισμού και συνεργασίας στη λήψη αποφάσεων.²⁹⁹ Στον εμπορικό τομέα, έγινε

²⁹³ Π.χ. στα στενά της Ταϊβάν το 1995-6 και το 1999.

²⁹⁴ Tang, S.C. (2005). The EU's policy towards China and the arms' embargo, *AEJ*, 3, 313-321, 315 & Shambaugh, D. (2004, September). China and Europe, *The Emerging Axis Current History*, 242-248, 244. Αντίστοιχα, Yahuda, M. (2001 December 7). EU has Important Role to Play in Strait, *Taipei Journal*.

²⁹⁵ Möller, K. (2002, March), Diplomatic relations and mutual strategic perceptions: China and the European Union, *The China Quarterly*, 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 10-32, 10 & Algieri, F. (2002). Economic relations with China: an institutional perspective, 7 *The China Quarterly*, 169. Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 64-77, 71-27, & El-Agraa, A.M. (2007). The EU/China relationship: not seeing eye to eye? *AEJ*, 7, 193-15, 199 & Shambaugh, D. (2005). *Lifting the EU arms embargo on China: An American Perspective*, Discussion paper prepared for the CSIS/SWP conference, China's Rise: Diverging U.S.-EU Approaches and Perceptions, Berlin, April 28-29, & Lam, W. (2004, June 24). The end of the sino-american honeymoon? *China Brief: A Journal of News and Analysis*, Jamestown Foundation, iv, 13, 24.

²⁹⁶ Όπως υπογράμμισε ανάμεσα σε άλλους, ο Klenner, the “EU” does not always speak with a single voice and important issues are left to the member states,. (Klenner, W. (2005, September). Economic relations between the EU and China: evolution of an exclusive partnership? *China: An International Journal*, 3, 2. 331– 346, 333). Αντίστοιχα οι Alessina, & Perotti, σημείωσαν ότι: Is Europe building a federal state similar to the United States, the “United States of Europe?” The answer is no. (Alessina, A. & Perotti, R. (2004, Fall). The European Union, *Journal of Economic Perspectives* 18, 4, 27-48, 27).

²⁹⁷ Bersick, S. (2006). Strategic considerations in the US-China relations and the role of european soft power, *AEJ* 4, 251–264, 251, & Möller, K. (2002, March). Diplomatic relations and mutual strategic perceptions: China and the European Union, *The China Quarterly*, 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective, 10-32, 10.

²⁹⁸ Yahuda, M. (1994). China and Europe: the importance of a secondary relationship, in T. W. Robinson, & D. Shambaugh, (eds.) *Chinese foreign policy: theory and practice*, Oxford and NYC: Oxford University Press, p. 282. & Stumbaum, M.-B. (2007, September). Opportunities and limits of EU-China security cooperation, *International Spectator*, 41, 3.

²⁹⁹ Alessina, A. & Perotti, R. (2004, Autumn). The European Union: A politically incorrect view, *The Journal of Economic Perspectives*, 18, 4, 27-48, 35-39. Αντίστοιχα ο W. Deckers σημείωσε σχετικά ότι, the Common Foreign and Security Policy (CFSP) is virtually non-existing. (βλ. Deckers, W. (2010,

επίσης εμφανές ότι, παρότι βασικά ζητήματα (όπως θέματα ισοζυγίου, δασμών ή ανταγωνισμού) που καθόριζαν το διμερές εμπόριο διαχρονικά ανήκαν στη δικαιοδοσία της ΕΕ, η προώθηση διευκολύνσεων εμπορικών και επιχειρηματικών συμφωνιών, παραδοσιακά καθοριζόταν από επιμέρους κυβερνήσεις και οργανισμούς σε στενό κρατικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό έγινε εμφανές και σε διευρωπαϊκό επίπεδο, στις διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ οπότε, τα αιτήματα που προώθησαν οι αρμόδιοι της ΕΕ ήταν προσαρμοσμένα στις ανάγκες συγκεκριμένων κατευθύνσεων από επιμέρους κράτη-μέλη, και όχι βάσει μιας διευρωπαϊκής πολιτικής.³⁰⁰

Παρότι το ενδιαφέρον για διατήρηση των εμπορικών επαφών παρέμεινε ισχυρό, και άλλοι παράγοντες συνέβαλαν σε σταδιακή μείωση του κινεζικού ενδιαφέροντος για στενότερη συνεργασία από αυτή που είχε πραγματοποιηθεί.³⁰¹ Χαρακτηριστικά, ενώ αρχικά η μετάδοση τεχνογνωσίας από την Ευρώπη στην Κίνα αποτελούσε βασικό ρυθμιστικό παράγοντα στην ανάπτυξη των σχέσεων, όπως και σημείο διαπραγμάτευσης που διευκόλυνε την Ευρωπαϊκή πλευρά να διεκδικεί εμπορικά προνόμια, με την πάροδο του χρόνου η σχέση και σε αυτόν τον τομέα έγινε πιο περίπλοκη. Η Κίνα σημείωσε σημαντική ανάπτυξη στο χώρο της τεχνολογίας και έρευνας, κι έτσι η εξάρτηση από την Ευρώπη σε ορισμένους τομείς μειώθηκε σημαντικά, ενώ σε τομείς όπως η Ρομποτική άρχισε να συναγωνίζεται την ευρωπαϊκή έρευνα.³⁰² Επιπλέον, παρατηρήθηκε κατευνασμός των τριβών με τις ΗΠΑ για σημαντική περίοδο.³⁰³ Ταυτόχρονα, γεννήθηκε μία νέα ανάγκη η οποία δεν

October). *Europe, US, China, the past, the present, the future, who will benefit from the triangular relationship*, UNISCI Discussion Papers, 24 ISSN 1696-2206, 25-43, 42 & 10 & Algieri, F. (2002). *Economic Relations with China: An Institutionalist Perspective*, 77. Επίσης το γεγονός ότι η κοινή εξωτερική πολιτική είναι ουσιαστικά αποτέλεσμα ασυμφωνίας των κρατών-μελών μεταξύ τους αναλύεται εκτενώς από τον Koenig- Archibugi (Koenig- Archibugi, M. (2004, Winter). *Explaining government preferences for institutional change in EU foreign and security policy*. International Organization, 58, 1 137-174.

³⁰⁰ Klenner, W. (2005, September). *Economic relations between the EU and China, Evolution of an exclusive Partnership*. *China: An International Journal* 03, 02, 331-346, 336, 342, (O Klenner αντίστοιχα παραθέτει ως βασική του πηγή τον Beseler, H.F. (2002). *The EU-China negotiations breaking the deadlock*, in Heike Holbig and Robert Ash (eds), *China's accession to the world trade organization*. London: Routledge Curzon.

³⁰¹ Sautenet, A. (2007). *The Current Status and Prospects of the 'Strategic Partnership' between the EU and China: Towards the Conclusion of a Partnership and Cooperation Agreement*, *European Law Journal*, 13, 6, 705-707.

³⁰² Mayer, M. (2012). *Exploring China's rise as knowledge power*, *Power in the 21st Century*, February 8, 287-311.

³⁰³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν πολυάριθμες δημοσιεύσεις στην China Daily (www.chinadaily.com.cn) στις 17 και 18 Νοεμβρίου 2010.)

εξυπηρετείτο από τις κοινές ευρωπαϊκές αρχές, η επιθυμία για διατήρηση στενότερων επαφών με τα κράτη μέλη, αν και η κινεζική ηγεσία ουδέποτε γνωστοποίησε τις προθέσεις της, ούτε έγινε κατευθείαν αντιληπτό από τις ερευνητικές αναλύσεις των σχέσεων,³⁰⁴ λίγο μετά τις αρχές της νέας χιλιετίας.

Ταυτόχρονα, από ευρωπαϊκής πλευράς, αφενός δεν παρουσιάστηκε ουσιαστική αλλαγή στις βασικές συνθήκες που προσέφεραν σε εκκλήσεις για περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων,³⁰⁵ αφετέρου δε, η αναπροσαρμογή των ευρωπαϊκών αναγκών οδήγησε σε αύξηση των αιτημάτων από την Κίνα. Για παράδειγμα, όπως έδειξε έρευνα του Ευρωπαϊκού Εμπορικού Επιμελητηρίου στην Κίνα (European Chamber of Commerce in China, EUCCC), το μεγαλύτερο ποσοστό των ευρωπαϊκών εταιρειών που ήταν εγκατεστημένες στην Κίνα μέχρι το 2006, αποσκοπούσε στην εκμετάλλευση του φθηνού εργατικού δυναμικού, ενώ μόλις εκείνη τη χρονιά είχε αρχίσει να μετατοπίζεται το ενδιαφέρον τους στη διείσδυση στην κινεζική αγορά.³⁰⁶ Εν μέσω των αντιφατικών αυτών συνθηκών, η πλειονότητα των αναλυτών έπαψαν να διατυπώνουν συγκεκριμένες εκτιμήσεις όσον αφορά τις προοπτικές των ευρω-σινικών σχέσεων ή άρχισαν να διατυπώνουν την άποψη ότι το κινεζικό ενδιαφέρον για την Ευρώπη εξακολουθούσε να είναι και λογικά θα παρέμενε καθαρά εμπορικό,³⁰⁷ με εντεινόμενη την κινεζική επιθυμία για στενότερες σχέσεις με τα κράτη-μέλη.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ μεγάλος αριθμός αναλυτών έχει εστιάσει στην κινεζική απογοήτευση από την ημιτελή φύση της ευρωπαϊκής ενοποίησης και την ευρωπαϊκή διστακτικότητα όσον αφορά τις σχέσεις με τις ΗΠΑ, ορισμένοι αναλυτές έχουν προβάλει διαφορετική εικόνα. Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι η συντριπτική άνοδος που έχουν παρουσιάσει οι κινεζικές επενδύσεις και ο τουρισμός καθώς και η πληθώρα οικονομικών συμφωνιών και συμφωνιών γενικότερης συνεργασίας, έχουν δημιουργήσει μία μεγάλη σχέση εξάρτησης, η οποία θα μπορούσε μελλοντικά να

³⁰⁴ Shambaugh, D. (2008). Introduction, in D. Shambaugh, E. Sandschneider, & Z. Hong, *China-Europe relations: perceptions, policies and prospects*, NYC & Canada: Routledge, Oxon, p.3 & Van der Geest, W. (2006). The European Union's strategic interests in East Asia: East Asian cooperation, China's role and EU policy, *AEJ*, 4, 129–130, 129.

³⁰⁵ Με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ανάδειξη της Κίνας σε δεύτερη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη παγκοσμίως μετά τις ΗΠΑ. *China GDP surpasses Japan capping three decade rise*, Bloomberg News, (2010, August 16). Ανακτήθηκε από: <http://www.bloomberg.com/news/2010-08-16/china-economy-passes-japan-s-in-second-quarter-capping-three-decade-rise.html>).

³⁰⁶ Felber, T. in cooperation with Roland Berger (Strategy Consultants) (2008, March 18). *European Chamber Confidence Survey 2007*, European Chamber of Commerce.

³⁰⁷ Cabestan J. P. (2010). (R. G. Sutter (ed.) *Chinese foreign relations: power and policy since the cold war*, UK: Rowman & Littlefield, 349 & Shambaugh, D. (2010). *Written Evidence in Stars and dragons: the EU and China*, UK Parliament: The House of Lords Publications, II, 305.

διαταράξει τις διεθνείς ισορροπίες (ανεξαρτήτως των ΗΠΑ). Αναγνωρίζουν ωστόσο, ότι η σχέση αυτή δεν είναι συμβατή με παραδοσιακές συμμαχίες και συνεπώς οι παράμετροί της είναι περίπλοκες και δεν ορίζονται βάσει παραδοσιακών προσδοκιών (όπως άμεσης υποστήριξης σε διεθνή ζητήματα).³⁰⁸

Σε αυτό το πλαίσιο, από τις αρχές της περιόδου που εξετάζεται άρχισε να διαφαίνεται κινεζική απροθυμία για δέσμευση και ένταξη στις συμφωνίες για στενότερη συνεργασία πολιτικού περιεχομένου που προωθούσε η ΕΕ, ενώ ενίοτε προσέγγιζε τα δυνατά κράτη-μέλη για πιθανή τήρηση κοινής στάσης σε διεθνή ζητήματα, έναντι των αρχών στις Βρυξέλλες. Αναθέρμανση των διμερών σχέσεων με πολλά ευρωπαϊκά κράτη-μέλη πραγματοποιήθηκε σε πολλά επίπεδα. Παρότι εντοπίζονται σημαντικές διαφορές, οι οποίες κατά κύριο λόγο πηγάζαν από το υπόβαθρο των σχέσεων, παρατηρούνται παραλληλισμοί στην κινεζική προσέγγιση. Χαρακτηριστικά, περίπου κατά την περίοδο που άρχισε να διαφαίνεται η μεταστροφή στην ευρωπαϊκή πολιτική της Κίνας υπογράφηκαν συμφωνίες στρατηγικής σχέσης με σημαντικό αριθμό κρατών-μελών, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας.³⁰⁹ Αντίστοιχα, άρχισαν να καλλιεργούνται προσπάθειες ενημέρωσης των κινέζων πολιτών για ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κρατών-μελών. Η κινεζική ηγεσία, στα πλαίσια πολιτισμικών προγραμμάτων, καθιέρωσε την δυνατότητα προβολής του πολιτισμού χωριστών κρατών-μελών, διαδοχικά ανά έτος, σε μεγάλες κινεζικές πόλεις. Το 2004-5 ήταν το έτος της Γαλλίας,³¹⁰ το 2005-6 της Ιταλίας,³¹¹ το 2006-7 της Ισπανίας,³¹² το

³⁰⁸ Hoslag, J. (2012). Explaining economic frictions between China and the European Union, in V.K. Aggarwal, & K. Govella, Linking trade & security: the trade-security nexus in the Asia Pacific, *The Political Economy of the Asia Pacific*, 1, 1-22.

³⁰⁹ Π.χ. αντίστοιχες συμφωνίες είχε υπογράψει η κινεζική ηγεσία με την Αγγλία από το 2004 (<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90780/91342/6341963.html>), την Αυστρία το 2003 (<http://www.bmeia.gv.at/en/foreign-ministry/foreign-policy/extra-european-area/asia-pacific-region/nordostasien.html>) με τη Γερμανία από το 2007 (<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7069885.html>), ενώ πιο πρόσφατα με την Ουγγαρία <http://www.nki.gov.hu/en/international-relations/55-towards-a-strategic-partnership> και την Ιρλανδία (<http://www.merriestreet.ie/index.php/2012/03/joint-statement-between-the-peoples-republic-of-china-and-ireland-on-establishing-strategic-partnership-for-mutually-beneficial-cooperation/>), Γαλλία, Ισπανία.

³⁰⁹ Κοραή, Χ. (2006, Ιανουάριος 19). Πουλάει λιμάνια, θάλασσα, φαγητό και ήλιο στην Κίνα, *Ελευθεροτυπία*.

³¹⁰ http://www.pasteur.fr/actu/presse/press/04IPShanghai_YearChina_E.htm

³¹¹ <http://www.sonitacenvironment.org/ReadNewsex1.asp?NewsID=2420>

³¹² http://www.gov.cn/misc/2006-03/22/content_233397.htm.

2008-9 της Ελλάδας (γεγονός το οποίο έλαβε ιδιαίτερα έντονη προβολή στην Ελλάδα)³¹³ και ακολούθησαν άλλα.

Αντίστοιχα διαφάνηκαν παράλληλες προσεγγίσεις με στόχο τη σύσφιξη και υπογραφή οικονομικών συμφωνιών σε διμερές επίπεδο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως το Φεβρουάριο του 2009, ο τότε Υπουργός Εμπορίου, Chen Deming επισκέφθηκε τη Βρετανία, τη Γερμανία και την Ισπανία, ενώ τον Οκτώβριο του 2010 ο τότε Πρωθυπουργός Wen Jiabao πέραν της Ελλάδας επισκέφθηκε το Βέλγιο, τη Γερμανία και την Ιταλία. Ένα μήνα αργότερα ο τότε Πρόεδρος Hu Jintao επισκέφθηκε την Ισπανία, ενώ τον Ιανουάριο του 2011, ο Li Keqiang επισκέφθηκε τη Βρετανία, τη Γερμανία και την Ισπανία. Συνολικά σε αυτές τις επισκέψεις έκλεισαν οικονομικές συμφωνίες αξίας 27.5 δις. ευρώ.³¹⁴ Βασικό χαρακτηριστικό και κίνητρο των διμερών προσεγγίσεων των κρατών-μελών, ωστόσο, αποτέλεσε η πραγματοποίηση επενδύσεων, των οποίων τα βασικά χαρακτηριστικά άργησαν να γίνουν ξεκάθαρα.

ΝΕΟΙ ΣΤΟΧΟΙ: ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Παρότι αρχικά η προσέγγιση των κρατών μελών αποδόθηκε στην απογοήτευση από την ΕΕ, μελέτες της κινεζικής οικονομικής ανάπτυξης εντάσσουν την προσέγγιση των κρατών-μελών σε μία γενικότερη κινεζική προσπάθεια δεκαετιών για επίτευξη συμφωνιών με στόχο την τόνωση του εξωτερικού εμπορίου (ιδιαίτερα μετά την κινεζική ένταξη στον ΠΟΕ, Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου). Επίσης, κατά της αρχές της περιόδου άρχισε να αναγνωρίζεται η Ευρώπη ως σημαντικός επενδυτικός προορισμός ενώ, η επιβράδυνση της ανάπτυξης που άρχισε να σημειώνεται μετά από σύντομο χρονικό διάστημα, όπως και οι αδυναμίες της κινεζικής οικονομίας, ώθησαν σε περαιτέρω αύξηση των επενδύσεων μετά από στενή διερεύνηση υποψηφίων προορισμών.

Όπως προκύπτει από την έρευνα των Vinod K. Aggarwal και Sara A. Newland, η αναζήτηση διμερών συμφωνιών με τα ευρωπαϊκά κράτη συνέπεσε με τη σύναψη εμπορικής συμφωνίας της Κίνας με την ASEAN+3, διμερείς εμπορικές

³¹³ Συνέντευξη με εργαζόμενο για το 'Έτος Ελλάδας στην Κίνα', Ν. Ρουσσόδημο, 23/09/2011.

³¹⁴ Hoslag, J. (2012). Explaining economic frictions between China and the European Union, in V. K. Aggarwal, V. K. & K. Govella, Linking trade & security: the trade-security nexus in the Asia Pacific, *The Political Economy of the Asia Pacific*, 1, 1-22.

συμφωνίες με πολλά Ασιατικά κράτη, καθώς και την εγκαθίδρυση Εμπορικού και Στρατηγικού Διαλόγου με τις ΗΠΑ.³¹⁵

Σε επίπεδο επενδύσεων, αντίστοιχα, σημειώθηκε αλλαγή η οποία επηρέασε δραστικά στη σχέση με την Ευρώπη. Ενώ, μέχρι και το 1999, οι κινεζικές επενδύσεις εκτός συνόρων ήταν απόλυτα ελεγχόμενες και προς τους περισσότερους προορισμούς περιορισμένες, από το 1999, οι περιορισμοί άρθηκαν και αντικαταστάθηκαν από ενθάρρυνση της εξωτερικής επενδυτικής πολιτικής με φθηνά δάνεια από κρατικές τράπεζες.³¹⁶ Σε αυτό το πλαίσιο, από ουσιαστικά μηδενική βάση στις αρχές της χιλιετίας, η Ευρώπη αναδείχθηκε στον πέμπτο μεγαλύτερο αποδέκτη επενδύσεων της Κίνας. Οι καταγεγραμμένες κινεζικές επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται, έφθασαν τα πέντε τρισεκατομμύρια ευρώ (ποσό που σημειωτέον τριπλασιάστηκε εντός διετίας μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται, ανερχόμενο συνολικά σε 14 τρισ. το 2014).³¹⁷ Το γεγονός αυτό δεν έγινε άμεσα γνωστό, και κατ' επέκταση δεν αναγνωρίστηκε στις απόπειρες ερμηνείας της αλλαγής που παρουσίασε η κινεζική πολιτική.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι βασικοί παράγοντες που κατευθύνουν τις κινεζικές επενδύσεις έχουν αποτελέσει βασικό αντικείμενο υποθέσεων, λανθασμένων εκτιμήσεων και θεωριών επικινδυνότητας. Οι δυσκολίες κατανόησης εν μέρει πηγάζουν από διπλωματικές τακτικές της κινεζικής ηγεσίας, σύμφωνα με τις οποίες, η κινεζική στρατηγική περιβάλλεται από μυστικοπάθεια. Επιπλέον, έχει εντοπιστεί ότι εκπρόσωποι της κινεζικής ηγεσίας συχνά υιοθετούν την τακτική παροχής υποσχέσεων για πραγματοποίηση επενδύσεων στα πλαίσια γενικότερων διαπραγματεύσεων με ομολόγους τους. Η στάση αυτή καλλιεργεί την εντύπωση ότι οι επενδύσεις έχουν χαρακτήρα ανταλλάγματος για παραχωρήσεις σε άλλα επίπεδα ή για τη διατήρηση καλών σχέσεων, ενώ από κινεζικής πλευράς έχει φανεί ότι αποτελεί μόνον μία προβολή πιθανών δυνατοτήτων, αλλά όχι εγγυημένων αποτελεσμάτων άνευ προϋποθέσεων.³¹⁸

³¹⁵ Aggarwasl, V. K. & Gavella, K. (2013). The trade-security nexus in the Asia Pacific, *The Political Economy of the Asia Pacific*, 1.

³¹⁶ Ο.π.

³¹⁷ Hanemann, T. & Huotari, M. (2015, June). *Chinese FDI in Europe and Germany: Preparing for a New Era of Chinese Capital*, A Report by the Mercator Institute for China Studies. & Rhodium Group, (the China Investment Monitor of the Rhodium Group. p.5. Ανακτήθηκε από: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>).

³¹⁸ Hanemann, T. & Huotari, M. (2016, February). *A new record year for chinese FDI in Europe*, A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, p. 2 . Ανακτήθηκε από: the China Investment Monitor of the Rhodium Group. <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>).

Η κριτική που έχει προκαλέσει αυτή η στάση, έχει επιφέρει σαν συνέπεια τη συχνή παρερμηνεία των βασικών παραγόντων που καθοδηγούν τις κινεζικές επιλογές σε επενδύσεις.

Βασικοί παράγοντες που καθόρισαν τη φύση των επενδύσεων. Έρευνες που δημοσιεύθηκαν, έπειτα από ανάλυση μεγάλου αριθμού (περί τις 1000) κινεζικών επενδύσεων στην Ευρώπη, εντόπισαν βασικά χαρακτηριστικά για τον τρόπο με τον οποίο επελέγησαν μέσα στην πρώτη δεκαετία, με αποτέλεσμα να προκύπτουν και βασικά συμπεράσματα για τους παράγοντες που τις καθόρισαν.

Και για τις δύο πλευρές έχει εντοπιστεί σταδιακή εξέλιξη και μετάλλαξη των κύριων αναγκών που εξυπηρετούσε η πραγματοποίηση κινεζικών επενδύσεων στην Ευρώπη. Από ευρωπαϊκής πλευράς, τα βασικά κίνητρα που αρχικά προκάλεσαν δεκτικότητα υπήρξαν αφενός το ευρωπαϊκό ενδιαφέρον για διείσδυση στην αναδυόμενη κινεζική καταναλωτική αγορά μέσω της συνεργασίας που αναπτυσσόταν στο πλαίσιο των επενδύσεων και αφετέρου, η ευρωπαϊκή ελπίδα να καθοδηγήσει την κινεζική μετάβαση σε δημοκρατικό κράτος μέσω της επαφής, η οποία διαψεύστηκε.³¹⁹ Παράγοντες όπως, η ρήτρα στη συνθήκη της Λισσαβόνας για προστασία των ευρωπαϊκών εμπορικών συμφερόντων που τέθηκε σε ισχύ το 2009, η συνειδητοποίηση ότι ορισμένες προσδοκίες για άνοιγμα της κινεζικής αγοράς δεν ήταν μεσοπρόθεσμα ρεαλιστικές καθώς και η αυξανόμενη θωράκιση κινεζικών εταιρειών από την κινεζική κυβέρνηση στην εσωτερική αγορά την ίδια περίοδο, οδήγησαν σε όξυνση της ευρωπαϊκής κριτικής και λήψη προστατευτικών μέτρων. Όμως, το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης οδήγησε σε μεμονωμένες προσπάθειες των κρατών-μελών για απορρόφηση κινεζικών κονδυλίων και επενδύσεων³²⁰ και σταδιακή ενίσχυση της κινεζικής επενδυτικής δράσης στην ήπειρο.

Από κινεζικής πλευράς, αυτό που έγινε εμφανές στα πλαίσια της περιόδου ήταν ότι οι επενδύσεις δρούσαν συμπληρωματικά συγκεκριμένων δράσεων και αναγκών της κινεζικής οικονομίας.³²¹ Τα ανοίγματα εξυπηρετούσαν πολύ συγκεκριμένους στόχους

³¹⁹ Ο.π.

³²⁰ Hoslag, J. (2012). Explaining economic frictions between China and the European Union, in V. K. Aggarwal, & K. Govella, Linking trade & security: the trade-security nexus in the Asia Pacific, *The Political Economy of the Asia Pacific*, 1, 1-22, 8-9.

³²¹ Hanemann, T. & Huotari, M. A. (2016, February). A new record year for Chinese FDI in Europe, A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, Ανακτήθηκε από: the China Investment Monitor of the Rhodium Group: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>), 6.

ή συμπλήρωναν κάποια επιχειρηματική δράση που γινόταν στο κινεζικό έδαφος. Επενδύσεις με γνώμονα καθαρά την κερδοφορία άρχισαν να σημειώνονται περιορισμένα μόνο μετά το πέρας της περιόδου.

Αρχικοί παράγοντες που ώθησαν στην ενδυνάμωση των επενδύσεων και γενικότερων συνδιαλλαγών υπήρξαν η κινεζική ανάγκη για μετάδοση τεχνογνωσίας και η ενίσχυση της κινεζικής ανάπτυξης. Έτσι, οι τομείς που συγκέντρωσαν συντριπτικό κινεζικό ενδιαφέρον υπήρξαν η ενέργεια (28%), η αυτοκινητοβιομηχανία (13%), τα αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα (7%), ο βιομηχανικός εξοπλισμός, τα λογισμικά και τα εμπορικά ακίνητα (από 6%) ο κατασκευαστικός κλάδος και οι πρώτες ύλες (από 5%) και οι μεταφορές (4%). Αντίστοιχα σε αυτό το πλαίσιο, αρχικά την πλειονότητα των επενδύσεων απορροφούσαν κράτη πλούσια σε πρώτες ύλες και φυσικές πηγές, ενώ σταδιακά άρχισαν να τραβούν το ενδιαφέρον αναπτυγμένες οικονομίες.³²² Επίσης, η μετάδοση τεχνογνωσίας σε χώρους από την Ευρώπη στην Κίνα που υποβοηθούσαν την ανάπτυξη, αποτελούσε βασικό ρυθμιστικό παράγοντα στην ανάπτυξη των σχέσεων, καθώς και σημείο διαπραγμάτευσης που διευκόλυνε την Ευρωπαϊκή πλευρά να διεκδικεί εμπορικά προνόμια. Σταδιακά, η σχέση και σε αυτόν τον τομέα, όπως προαναφέρθηκε, έγινε πιο περίπλοκη.³²³

Ωστόσο, σταδιακά, η Κίνα σημείωσε σημαντική ανάπτυξη και άρχισε να υπερτερεί σε ορισμένους τομείς όπως αυτός της τεχνολογίας και έρευνας, όπου η εξάρτηση από την Ευρώπη μειώθηκε σημαντικά, ενώ σε τομείς όπως η ρομποτική άρχισε να συναγωνίζεται την ευρωπαϊκή έρευνα. Ταυτόχρονα, λόγω της αμφίμετρης ανάπτυξης, εξακολούθησε να έχει εξάρτηση σε τομείς όπως η διοικητική οργάνωση εταιρειών και ανθρωπίνου δυναμικού και οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, αλλά και σε άλλους τομείς οι οποίοι στην Κίνα είναι κλειστοί σε ξένες επενδύσεις. Προς το τέλος της περιόδου άρχισε να παρατηρείται ζήτηση και πραγματοποίηση επενδύσεων σε αυτούς τους τομείς που έφτασαν στο 4% των συνολικών επενδύσεων στο ευρωπαϊκό έδαφος.³²⁴ Η μετάλλαξη που επέφερε η αλματώδης ανάπτυξη στην κινεζική οικονομία, οδήγησε σε ανάπτυξη αντίστοιχα στο χώρο του τουρισμού, στις ασφάλειες,³²⁵ όπως

³²² Ο.π. p. 12.

³²³ Ο.π.

³²⁴ Mayer, M. (2012, February 8). Exploring China's rise as knowledge power, *Power in the 21st Century*, 278-311.

³²⁵ Hanemann, T. & Huotari, M. (2016, February). *A New Record Year for Chinese FDI in Europe*, A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, (ανακτήθηκε από: the China Investment Monitor of the Rhodium Group: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>) 4.

και σε προϊόντα ευρείας κατανάλωσης, ηλεκτρονικά, πολύτιμα μέταλλα και στην αεροπορία.³²⁶

Πέραν της προσήλωσης σε συγκεκριμένους τομείς, σταδιακά εντοπίστηκαν βασικά επιθυμητά χαρακτηριστικά για τους υποδοχείς των επενδύσεων, η απουσία των οποίων οδηγούσε σε αποθάρρυνση ή περιορισμό των κινεζικών επενδύσεων, ακόμα και αν προσφέρονταν ευκαιρίες σε σφαίρες ενδιαφέροντος. Τις επενδύσεις στην Ευρώπη επηρέασε το γεγονός ότι εκτιμήθηκε ως ασφαλής προορισμός. Το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης χρέους κλόνισε τη συγκεκριμένη άποψη, αλλά οδήγησε μόνον σε πιο προσεχτική προσέγγιση από κινεζικής πλευράς και αντίστοιχη επιλογή κρατών-μελών.³²⁷ Έτσι, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Γαλλία έχουν απορροφήσει πάνω από το 50%³²⁸ των επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν, ενώ μόλις προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται άρχισε να παρατηρείται αυξημένη απορρόφηση από μικρότερα κράτη.³²⁹ Τα κράτη-μέλη που εντάχθηκαν σε προγράμματα στήριξης, μέχρι και το 2012 απορροφούσαν μετά βίας το 10% των κινεζικών επενδύσεων. Σημειωτέον, κατά την περίοδο 2012-2014, το μερίδιο αυτό τριπλασιάστηκε. Συγκεκριμένα, η ανάκτηση της σταθερότητας μετά την κρίση στην Ισπανία, οδήγησε σε μεγάλο κύμα επενδύσεων, ενώ μετά το 2011 υπήρξε σημαντική απορρόφηση από την Πορτογαλία.³³⁰ Βέβαια, έχουν φανεί ενδείξεις αναζήτησης χρηματοοικονομικά συμφερουσών επενδύσεων, εφόσον το επενδυτικό περιβάλλον είναι ασφαλές.

Στα πλαίσια της κρίσης, επίσης, βασική στην έλξη επενδύσεων αποδείχθηκε η ύπαρξη νομοθετικού πλαισίου που να διευκολύνει την πραγματοποίηση επενδύσεων και εγκατάσταση νέων εταιρειών, ή η πραγματοποίηση δομικών μεταρρυθμίσεων προς αυτή την κατεύθυνση.³³¹ Αντίστοιχα θετικά επέδρασε η σταθερότητα της οικονομίας.

Τέλος, αναγνωρίστηκε ως σημαντική η ύπαρξη του κατάλληλου υποβάθρου στα κράτη που πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις, για δυνατότητα υποστήριξης ενδεχόμενης μεγέθυνσής τους. Συγκεκριμένα, προσμετρήθηκαν οι προοπτικές και οι

³²⁶ Ο.π. p. 15.

³²⁷ Hoslag, J. (2012). Explaining economic frictions between China and the European Union, in V. K. Aggarwal, & K. Govella, Linking trade & security: the trade-security nexus in the Asia Pacific, *The Political Economy of the Asia Pacific*, 1, 1-22, 4-5.

³²⁸ Hanemann, T. & Huotari, M. (2016, February). *A new record year for chinese FDI in Europe*, A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, (ανακτήθηκε από: the China Investment Monitor of the Rhodium Group: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>), p. 14.

³²⁹ Ο.π. p. 3.

³³⁰ Ο.π. p. 6 & 13.

³³¹ Ο.π. p. 6.

δυνατότητες στήριξης της ανάπτυξης των συγκεκριμένων τομέων στους οποίους πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις σε περίπτωση που η επένδυσή τους οδηγούσε σε αναβάθμιση στο διεθνή ανταγωνισμό.³³²

Ερμηνείες. Λόγω αδυναμίας ερμηνείας της κινεζικής στάσης δημιουργήθηκε για μεγάλο διάστημα σύγχυση αναφορικά με τις βασικές κινεζικές επενδυτικές γραμμές. Από την πλευρά των κρατών-μελών διαφάνηκε σαφής πραγματοποίηση λανθασμένων προσδοκιών και ανταγωνισμός για διεκδίκηση κινεζικών επενδύσεων σε επίπεδα τα οποία ήταν ασύμβατα με τις κινεζικές τάσεις.³³³ Γενικά στην ανταπόκριση των κρατών-μελών διαφαίνονται σημαντικές μορφοποιήσεις³³⁴ καθώς και αδυναμίες. Η στάση που υιοθέτησε το καθένα φάνηκε να είναι προσαρμοσμένη στην πρόσληψή του της Κίνας, καθώς και το προηγούμενο των σχέσεων. Σύμφωνα με την έρευνα του Shambaugh, ορισμένα κράτη όπως η Γαλλία, η Γερμανία και η Ολλανδία αντιμετώπισαν την κινεζική προσέγγιση με σκεπτικισμό, τα κράτη της Μεσογείου με αφέλεια, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Σκανδιναβικές χώρες ως θετική εξέλιξη, ενώ τα κράτη της κεντρικής Ευρώπης την προσέλαβαν ως απειλή. Επίσης, μόνο η Γερμανία και η Αγγλία διαμόρφωσαν και υιοθέτησαν συγκεκριμένη στρατηγική απέναντι στην Κίνα.³³⁵ Επιπλέον, άρχισε να καλλιεργείται ανταγωνισμός ανάμεσα σε κράτη-μέλη για διεκδίκηση προνομιακών συμφωνιών, οι οποίες δεν ήταν συμβατές με τις βασικές γραμμές χάραξης των κινεζικών κινήσεων.³³⁶ Ακόμα περισσότερο, λόγω αδυναμίας

³³² Ο.π. p. 7.

³³³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για δημιουργία 'Πύλης προϊόντων στην Ευρώπη,' οι οποίες αγνοούσαν τα βασικά δίκτυα εμπορίου τα οποία ακολουθούσαν οι κινεζικές εταιρείες, και την ανάγκη τήρησης της πιο συμφέρουσας οικονομικά διόδου στο διεθνές εμπόριο γενικά: Πέραν της Ελλάδας όπου καλλιεργήθηκαν αφελείς ερμηνείες του κινεζικού ενδιαφέροντος για τον ΟΛΠ, Βασική στρατηγική της Ουγγαρίας απέναντι στην Κίνα επίσης είναι 'να αναδειχθεί στο βασικό εμπορικό κόμβο της Κίνας στην Ευρώπη,' και το Λουξεμβούργο στοχεύει "στην ανάδειξη της χώρας σε χρηματοοικονομικό κέντρο και σημείο εισόδου στην ΕΕ", βασικός στόχος της κινεζικής πολιτικής στη Μάλτα είναι "η ανάδειξη των λιμανιών σε κόμβο μετάβασης του κινεζικού εμπορίου στη Μεσόγειο", κ.α. (Fox, J., & Godement, F., (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu, 85-100 & Hervé Dejean de la Batie, (2003). *L'Union Européenne vue de Chine: un partenaire majeur* (The European Union's view of China: a major partner). Centre Asie Ifri, Paris).

³³⁴ Meunier, S.(2014) "Divide and Conquer? China and the cacophony of foreign investment rules in the EU," *Journal of European Public Policy*, 21(7), pp. 996-1016

³³⁵ Shambaugh, D. (2010). *Written Evidence in Stars and dragons: the EU and China*. p. 309. UK: The House of Lords Publications.

³³⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για δημιουργία 'Πύλης προϊόντων στην Ευρώπη,' οι οποίες αγνοούσαν τα βασικά δίκτυα εμπορίου τα οποία ακολουθούσαν οι κινεζικές εταιρείες, και την ανάγκη τήρησης της πιο συμφέρουσας οικονομικά διόδου στο διεθνές εμπόριο γενικά: Πέραν της Ελλάδας όπου καλλιεργήθηκαν αφελείς ερμηνείες του κινεζικού ενδιαφέροντος για τον ΟΛΠ, Βασική στρατηγική της Ουγγαρίας απέναντι στην Κίνα επίσης είναι 'να

ερμηνείας της κινεζικής στάσης δημιουργήθηκε για μεγάλο διάστημα σύγχυση αναφορικά με τις βασικές κινεζικές επενδυτικές γραμμές. Η κινεζική τακτική υπόσχεσης πραγματοποίησης επενδύσεων στα πλαίσια γενικών διαπραγματεύσεων οδήγησε σε παρερμηνείες.

Ταυτόχρονα, από πλευράς των κρατών-μελών διαφάνηκε καλλιέργεια λανθασμένων προσδοκιών και ανταγωνισμός για διεκδίκηση κινεζικών επενδύσεων, σε επίπεδα μάλιστα τα οποία ήταν ασύμβατα με τις κινεζικές τάσεις. Σε επίπεδα χειρισμού, αδύναμα κράτη-μέλη, όπως η Ισπανία, καλλιέργησαν την προσδοκία ότι καλές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις θα επέφεραν συμφέρουσες συμφωνίες, με συνέπεια την πραγματοποίηση παραχωρήσεων οι οποίες οδήγησαν σε αύξηση του ελλείματος στις διμερείς συνδιαλλαγές.³³⁷ Ταυτόχρονα, δυνατά κράτη όπως, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, αναγνώρισαν μεν ορθώς ότι οι επενδύσεις πραγματοποιούνταν μόνο εφόσον ήταν συμβατές με τους κινέζικους επενδυτικούς στόχους, αλλά δεν εκτίμησαν σωστά τη σημασία των κινεζικών ορίων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής τους. Έτσι, τοποθετούμενα σε θέματα που η κινεζική πλευρά θεωρεί ζητήματα εθνικής κυριαρχίας, δημιούργησαν μη αναμενόμενης έκτασης προβλήματα στη διατήρηση ομαλών σχέσεων. Το ζήτημα, π.χ, της ανεξαρτησίας του Θιβέτ προκάλεσε αναστάτωση στις οικονομικές συναλλαγές και προσωρινή διακοπή του διαλόγου με την Κίνα.³³⁸

Ακόμα και σε επίπεδο αναλύσεων, η απουσία σαφούς εικόνας οδήγησε σε διάχυτη φημολογία ότι οι διάφορες οικονομικές συμφωνίες που προωθεί η Κίνα, αποσκοπούσαν στην προώθηση κινεζικών συμφερόντων εις βάρος των κρατών-μελών.³³⁹ Ιδιαίτερα, το αυξανόμενο κινεζικό ενδιαφέρον για επενδύσεις σε υποδομές

αναδειχθεί στο βασικό εμπορικό κόμβο της Κίνας στην Ευρώπη, το Λουξεμβούργο στοχεύει στην ανάδειξη της χώρας σε χρηματοοικονομικό κέντρο και σημείο εισόδου στην Ε.Ε., βασικός στόχος της κινεζικής πολιτικής στη Μάλτα είναι η ανάδειξη των λιμανιών σε κόμβο μετάβασης του κινεζικού εμπορίου στη Μεσόγειο, κ.α. (Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu 85-100).

³³⁷ Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu 25-26. Αντίστοιχα ο Shambaugh χαρακτήρισε την Ισπανική πρόσληψη της Κίνας *αφελή*. Shambaugh, D. *Written Evidence in Stars and dragons: the EU and China*, (p. 309). UK: The House of Lords Publications.

³³⁸ Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu 25 & 36, & Ανώνυμος, (2010, Νοέμβριος 5). Διθύραμβοι Σαρκοζί για τον Χου Τζιντάο, σιωπή για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ανακτήθηκε από: www.in.gr, Πηγή: ΔΟΛ.

³³⁹ Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A Power Audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu, 36-43 & Casarini (Casarini, N. (2011, January). US-China Summit: Why the EU is more present than ever, *Analysis EUISS*, ανακτήθηκε από: <http://www.iss.europa.eu/nc/actualites/analysisbooks/article/china-us-summit-why-the-eu-is-more-present-than>

δημιούργησε επιπλέον κύμα θεωριών συνομοψίας για οικονομική “κατάκτηση” της Ευρώπης³⁴⁰ και κινεζική απειλή στην εθνική ακεραιότητα των ευρωπαϊκών κρατών. Βέβαια, η κινεζική στάση υπήρξε ρεαλιστικά προσαρμοσμένη στη νέα ισορροπία δυνάμεων, στο πλαίσιο της διμερούς σχέσης με τα κράτη-μέλη, στο οποίο εκ των πραγμάτων υπήρχε υπεροχή ισχύος.³⁴¹ Αντίστοιχα υπήρξε απόλυτα προσαρμοσμένη στις αρχές που διέπουν την εξωτερική πολιτική της Κίνας διεθνώς, και σε αυτό το πλαίσιο, όπως φάνηκε παραπάνω, επέβαλε κυρώσεις όπου θίχτηκε ζήτημα κυριαρχίας. Όμως, πέραν ορισμένων εύστοχων παρατηρήσεων, οι πρώιμες ερμηνείες που διατυπώθηκαν χαρακτηρίζονται από μεγάλο στοιχείο υπερβολής.³⁴²

Βασικοί αναλυτές της κινεζικής οικονομίας και πολιτικής υπογράμμισαν ότι οι διάφορες οικονομικές συμφωνίες που άρχισε να προωθεί η Κίνα με τα κράτη- μέλη, όπως και η επενδυτική δραστηριότητα της Κίνας αποτελούσε πρόσφατο φαινόμενο, και δεν ήταν ασφαλές να προβεί κανείς ακόμα σε συμπεράσματα για τα κίνητρα που τις καθοδηγούν. Ορισμένοι, όπως οι R. Ash και S. Breslin μάλιστα, εκτίμησαν ότι οι γενικοί στόχοι που διέπουν τις κινεζικές κινήσεις μπορούν να προσδιοριστούν βάσει αντίστοιχων κινεζικών κινήσεων παγκόσμια, οι οποίες δε δικαιολογούν τη δημιουργία φόβων. Εξέφρασαν έτσι, εκτιμήσεις οι οποίες αποδείχθηκαν κοντά στην πραγματικότητα ότι η επέκταση κινεζικών επενδύσεων στην Ευρώπη αποτελεί προσπάθεια πρόσβασης στην αγορά της ΕΕ, ιδιαίτερα για αγαθά για τα οποία υπάρχει μεγάλη προσφορά στην Κίνα, σταδιακής καλλιέργειας εξοικείωσης με κινεζικά προϊόντα (brand imaging) των πολιτών της ΕΕ, καθώς και κάλυψης πιθανών αναγκών τεχνογνωσίας στη διοίκηση επιχειρήσεων και τεχνολογικούς τομείς.³⁴³ Υπογράμμισαν ότι σε αυτό το πρώιμο στάδιο είναι πολύ πιθανό και η κινεζική ηγεσία ακόμα να

³⁴⁰ Shambaugh, D. (2010). Written Evidence in *Stars and dragons: the EU and China*, 309. UK: The House of Lords Publications. Περαιτέρω πηγές αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

³⁴¹ Hervé Dejean de la Batie, (2003). *L'Union Européenne vue de Chine: un partenaire majeur* (The European Union's view of China: A major partner), Centre Asie Ifri, Paris.

³⁴² Αυτή η τάση γίνεται εμφανής και σε δημοσιεύματα αναφορικά με τις αντιδράσεις στην παραχώρηση του εξετάζονται σε επόμενο κεφάλαιο.

³⁴³ Ash, R. and Breslin, (2010). Oral Evidence, in *Stars and dragons: the EU and China*, p. 69. UK Parliament. Το ακριβές κείμενο είναι: “the most important motivations would be regarded as trying to access markets—that is important, particularly for goods that are in excess supply in China, for example, and approach within Europe, let alone within the Western where the profitability of domestic operations has been falling; to acquire managerial know-how and to acquire high level technology, and perhaps, also, extend brand imaging. I think that this last is also very important”.

πειραματίζεται³⁴⁴ και χαρακτήρισαν τους ευρωπαϊκούς (και ιδιαίτερα γερμανικούς) φόβους αδικαιολόγητους,³⁴⁵

Σε αυτό το πλαίσιο, όπως τόνισε ο Shambaugh, ο οποίος εξέτασε την εξειδίκευση που διαθέτουν οι αρμόδιοι για τη χάραξη εξωτερικής πολιτικής στα κράτη-μέλη, η βασική πηγή του προβλήματος που δημιουργείτο ήταν ή μεγάλη έλλειψη γνώσης και αδυναμίας κατανόησης της κινεζικής πολιτικής στα κράτη-μέλη.³⁴⁶ Οι ελλείψεις αυτές, σε συνδυασμό με τη μυστικοπάθεια που τηρούσε η κινεζική ηγεσία αναφορικά με τους στόχους που διέπαν τις κινεζικές κινήσεις και τις διαφορές νοοτροπίας, είχαν ως αποτέλεσμα τα κράτη-μέλη να αποδειχθούν στην πλειονότητά τους απροετοίμαστα στη κινεζική προσέγγιση.

Η Ελλάδα. Η περίοδος στην οποία άρχισε να παρατηρείται μεταστροφή στην κινεζική πολιτική απέναντι στην Ευρώπη, και αναγνώριση της Ευρώπης ως σημαντικό επενδυτικό προορισμό, συνέπεσε στην Ελλάδα με δύο βασικές εξελίξεις. Η πρώτη ήταν η αλλαγή κυβέρνησης. Η κυβέρνηση Κ. Καραμανλή που σχηματίστηκε, διακήρυξε και έδειξε (σε επίπεδο επαφών) ενδιαφέρον για σύναψη στενότερων σχέσεων με αναδυόμενες αγορές, με έμφαση μάλιστα στη Ρωσία και την Κίνα. Κυρίως, όμως, βασικός στόχος της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης αυτής, ο οποίος ερχόταν σε αντίθεση με τη στάση κυβερνήσεων που είχαν προηγηθεί, υπήρξε η προώθηση αποκρατικοποιήσεων.³⁴⁷

Η δεύτερη συγκυρία, ήταν η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, με διαδοχή στη διοργάνωση από το Πεκίνο. Η διαδοχή αυτή είχε ως συνέπεια την κινεζική ανάγκη για ανταλλαγή πληροφοριών πάνω στην ελληνική εμπειρία, και την αξιοποίηση εξειδικευμένου ανθρωπίνου δυναμικού.

³⁴⁴ Ash, R. and Breslin, (2010). Oral Evidence, in *Stars and dragons: the EU and China*, UK Parliament, 69.

³⁴⁵ Όπως ανέφερε ο Breslin η γερμανική κυβέρνηση προχώρησε σε συνταγματικές αλλαγές για να παρεμποδίσει σχετικές κινήσεις από την Κίνα.

³⁴⁶ Shambaugh, D. (2010). Written Evidence in *Stars and dragons: the EU and China*, 309: “The most glaring problem in my view is the lack of China competence among officials in Brussels as well as the ministries of member-states (the UK being exception to the rule)- and the almost complete lack of input from the non-governmental expert community to governmental policy-makers”. Η βασική απόρροια της έλλειψης γνώσεων είναι η αδυναμία χάραξης εξωτερικής πολιτικής βάσει συγκεκριμένων στόχων, με αποτέλεσμα να εντείνεται η αδυναμία των κρατών-μελών.

³⁴⁷ Ανώνυμος, (2004, Μάιος 9). Η πολιτική αποκρατικοποιήσεων, κρίσιμο μεταρρυθμιστικό τεστ, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/183481/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-politikh-apokratikopoihsewn-krisimo-metarrythmistiko-test>.

Παρότι το διακηρυγμένο ενδιαφέρον για δημιουργία σχέσεων με την Κίνα έμοιασε να είναι ειλικρινές, είναι ιδιαίτερα αμφίβολο κατά πόσο στην Ελλάδα υπήρχαν οι απαραίτητες δυνατότητες και η γνώση για σημαντική αξιοποίηση των ευκαιριών που διάνοιγε η κινεζική ανάπτυξη. Ωστόσο, η απόφαση για προώθηση αποκρατικοποιήσεων την ίδια περίοδο που η κινεζική κυβέρνηση αναζητούσε επενδυτικές ευκαιρίες στην Ευρώπη καθώς και οι βάσεις για συνεργασία που προσέφεραν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, σήμαναν πως οι διμερείς επαφές άρχισαν να επιφέρουν έμπρακτα αποτελέσματα. Βέβαια, για μεγάλο διάστημα κοινό έδαφος βρέθηκε μόνο στο επίπεδο παραχώρησης σε κινεζική εταιρεία ενός σημαντικού οργανισμού που αποκρατικοποιήθηκε, ενώ οι απολαβές της συνεργασίας για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων υπήρξαν μικρές και βραχυπρόθεσμες. Πάρα ταύτα, για πρώτη φορά από την ομαλοποίηση των σχέσεων, άρχισε να διαφαίνεται έμπρακτα η υποσχόμενη φύση της σχέσης.

ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 2004-2012

Η σύνοψη των επαφών αναδεικνύει μεγάλο ενδιαφέρον για συνεργασία σε πολλά επίπεδα και εντατικοποίηση των διμερών συναντήσεων από την αρχή της περιόδου που μελετάται. Σε μεγάλο βαθμό, βέβαια, υπήρξαν ομοιότητες με το παρελθόν, τόσο όσον αφορά την πλειονότητα των ζητημάτων που προσεγγίστηκαν, τον “κοσμικό” και όχι ουσιαστικό χαρακτήρα πολλών συμφωνιών και συζητήσεων, καθώς και τη μεγάλη προσδοκία που αποδόθηκε στην απόδοση των σχέσεων. Προσεγγίστηκαν επανειλημμένα ζητήματα στα οποία δεν υπήρχε κοινή βάση συνεργασίας. Διαφάνηκε ωστόσο, κάποια αλλαγή, από το γεγονός ότι τουλάχιστον σε μικρό αριθμό ζητημάτων και συμφωνιών υπήρξε αποτέλεσμα. Επιπλέον, σε ζητήματα στα οποία υπήρχε κοινό ενδιαφέρον και έδαφος συνεργασίας, διευρύνθηκε η συμμετοχή φορέων που εμπλέκονται και αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στις διαδικασίες, και μάλιστα όχι μόνο του δημοσίου αλλά και του ιδιωτικού τομέα. Καταγράφεται η σταδιακή και γενικότερη συμμετοχή ιδιωτών με απόπειρες ανοιγμάτων και συνεργασίας στην Κίνα.

Οι διμερείς επαφές που έτυχαν ιδιαίτερης προβολής ήταν πολυάριθμες. Το 2005 επισκέφθηκαν το Πεκίνο, η Υπουργός Πολιτισμού, η Δήμαρχος της Αθήνας, ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης, οι Υφυπουργοί Εξωτερικών και οι Υπουργοί Εμπορικής Ναυτιλίας, Ανάπτυξης, Εθνικής Άμυνας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Υπογράφηκαν τέσσερα Μνημόνια (ή Πρωτόκολλα) συνεργασίας σε θέματα

ολυμπιακής συνεργασίας, ασφάλειας Ολυμπιακών Αγώνων, αθλητισμού και εκπαίδευσης και Συμφωνία για την Αποφυγή της Διπλής Φορολογίας και την Αποτροπή της Φοροδιαφυγής.^{348,349} Από τις συμφωνίες αυτές μόνον η τελευταία επικυρώθηκε από τη Βουλή και ήταν νομικά δεσμευτική. Οι δηλώσεις των αρμοδίων υπογράμμιζαν το “άριστο επίπεδο των σινοελληνικών σχέσεων”.^{350,351} Το Athens Business Club προώθησε το 2004³⁵² συμφωνία για τη συμμετοχή ιδιωτών στην προετοιμασία των αγώνων του Πεκίνου, και για μεταφορά τεχνογνωσίας. Παράλληλα άρχισαν προσπάθειες για την προώθηση ελληνικών επιχειρήσεων στην Κίνα³⁵³ και ο ελληνικός τύπος πρόβαλε αντίστοιχες, που ήδη δραστηριοποιούνταν εκεί.³⁵⁴ Σύμφωνα με το ελληνικό κέντρο επενδύσεων, το 2004 οι ελληνικές επενδύσεις στην Κίνα διπλασιάστηκαν. Την ίδια περίοδο άρχισε η ναυπήγηση πλοίων στην Κίνα,³⁵⁵ ενώ εκδηλώθηκε το ενδιαφέρον των κινεζικών ναυτιλιακών εταιρειών για την εκμετάλλευση λιμένων, το οποίο και κατέληξε σε συμφωνία για την Προβλήτα 3 του ΟΛΠ.³⁵⁶

Κορύφωση των ‘αρχικών’ αυτών επαφών αποτέλεσε στην επίσημη ρητορική, η επίσκεψη του τότε Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή στην Κίνα το 2006, στο πλαίσιο της οποίας υπέγραψε την Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης και μικρότερες συμφωνίες στους τομείς: διμερούς εμπορίου, ναυτιλίας, τουρισμού, διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, μορφωτικών σχέσεων και πολιτισμού.³⁵⁷ Η

³⁴⁸ “Διμερείς Συμφωνίες”, (2007). *Επίσημη Ιστοσελίδα Invest in Greece Agency*, http://www.invgr.com/greece_china.htm.

³⁴⁹ “Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας”, (2004). *Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών*: <http://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kina/2004>.

³⁵⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι δηλώσεις της Δημάρχου Αθηναίων στο πλαίσιο της επίσκεψης της στην Κίνα το 2005, (Σεπτέμβριος, 27) Mayor of Athens holds talks with Chinese Foreign Minister, Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ. Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm

³⁵¹ Anonymous. (2005, Δεκέμβριος 14). Greek alternate culture minister wraps up visit to China..., Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ, Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.

³⁵² Το Athens Business Club 2004 ήταν η ένωση ιδιωτικών φορέων που συμμετείχαν ενεργά στην οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων σε συνεργασία με τον υπεύθυνο κρατικό οργανισμό.

³⁵³ Ανώνυμος (/2006, Ιανουάριος 18). Στα 140 εκατ. ευρώ οι ελληνικές επενδύσεις στην Κίνα, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από:

http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathextra_100521_18/01/2006_143496.

³⁵⁴ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτή τη δημοσιοποίηση συνέβαλε η δημοσιοποίηση των δραστηριοτήτων εταιρείας συμφερόντων του τότε Προέδρου του ΣΕΒ Ο. Κυριακόπουλου, ο οποίος είχε παίξει και πρωταρχικό ρόλο στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ του Athens Business Club 2004 και της κινεζικής Οργανωτικής Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων, γεγονός που γίνεται εμφανές από τις δημοσιεύσεις στο: http://www.invgr.com/greece_china.htm).

³⁵⁵ Συνέντευξη με το Ναυτικό Ακόλουθο στη Σαγκάη Ν. Μοσχούτη (2008, Φεβρουάριος 1).

³⁵⁶ http://www.invgr.com/greece_china.htm (Sources: ANA, China Shipping Group, Hutchison Whampoa Ltd. (HWL), ELKE.).

³⁵⁷ “Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας,” *Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών*, 2007, <http://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kina/2007>.

συμφωνία σχολιάζεται σε άλλο σημείο. Η ναυπήγηση πλοίων από ελληνικές εταιρείες στην Κίνα οδήγησε σε αποστολή ναυτιλιακού ακόλουθου το 2007 και ίδρυση σχετικού γραφείου στη Σαγκάη. Τον ίδιο χρόνο καταγράφονται δραστηριότητες σε μεγάλες πόλεις της Κίνας στα πλαίσια του Πολιτισμικού Έτους Ελλάδας–Κίνας. Το 2008 ιδρύθηκε Γραφείο του ΕΟΤ (Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού στη Σαγκάη και ξεκίνησε πτήση της Air China μεταξύ Πεκίνου και Αθήνας,³⁵⁸ ενώ επίσημη επίσκεψη πραγματοποίησε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συνοδεία επιχειρηματικής αποστολής, υπογράφοντας τρία επιπλέον μνημόνια συνεργασίας. Το 2008, ο Κινέζος Πρόεδρος Hu Jintao πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη και υπέγραψε πέντε μνημόνια συνεργασίας με τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Στις αρχές του 2009 επισκέφθηκαν την Ελλάδα ο Υφυπουργός Εξωτερικών Wu Hongbo και τον ίδιο χρόνο ο Υφυπουργός Ανθρώπινων Πόρων και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Γενικός Διευθυντής της Κρατικής Υπηρεσίας Υποθέσεων Ξένων Εμπειρογνομόνων Ji Yunshi, στο πλαίσιο ενίσχυσης του προγράμματος ανταλλαγής τεχνογνωσίας. Η ελληνική πλευρά δεν παρουσίασε αντίστοιχη κινητικότητα, γεγονός που οφείλεται στην αναπροσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής που έφεραν η αλλαγή κυβέρνησης και οι νέες συνθήκες που πρόκυψαν για την Ελλάδα. Επίσης περιορισμένες προστριβές μεταξύ των δύο κυβερνήσεων αναφορικά με τη συμφωνία παραχώρησης του ΟΛΠ, επιλύθηκαν σταδιακά με υποχώρηση της ελληνικής πλευράς.³⁵⁹ Σε διεθνές πλαίσιο η ελληνική πλευρά συνέχισε να υπογραμμίζει τη σημασία της σχέσης Ελλάδας- Κίνας.³⁶⁰

Από το 2010 οι διμερείς επαφές περιορίστηκαν με επίκεντρο ενδιαφέροντος την ελληνική κρίση χρέους. Η ελληνική ηγεσία ζήτησε στήριξη στην αντιμετώπιση του χρέους και η κινεζική πλευρά δεσμεύθηκε προφορικά να ανταποκριθεί.³⁶¹ Κατά τη διάρκεια επίσκεψης του αντιπροέδρου της κινεζικής κυβέρνησης Zhang Dejiang υπογράφηκαν δεκατέσσερις συμφωνίες. Προβλήθηκε ιδιαίτερα η έκφραση πρόθεσης

³⁵⁸ “Επίσημη Ανακοίνωση,” *Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών*, Μάιος 2008, Ανακτήθηκε από:

<http://www.aia.gr/entry.asp?pageid=741&tablepageid=13&langid=1&entryid=211>

³⁵⁹ <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=1030&article=25084&hilite=china>.

³⁶⁰ <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=1011&article=24957&hilite=china>.

³⁶¹ Την Κίνα επισκέφθηκαν ο Υφυπουργός Επικρατείας Χ. Παμπούκης, ο Υφυπουργός Εξωτερικών Σ. Κουβέλης, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zzjg/xos/gjlb/3301/3303/t815508.htm>, η βουλευτής Δ. Θ. Αυγερινούπουλου -της οποίας η επίσκεψη αναφέρθηκε από τα κινεζικά μέσα http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-02/22/c_13744138.htm, και ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Θ. Πάγκαλος, Επαφές Θ. Πάγκαλου στην Κίνα για επενδύσεις στην Ελλάδα, *Η Ναυτεμπορική*, (2011, Νοέμβριος 5). <http://www.naftemporiki.gr/story/315585>.

από τον κινέζο Πρωθυπουργό Wen Jiabao, να επενδύσει πέντε δισεκατομμύρια στην Ελλάδα και πιθανώς να βοηθήσει στην επίλυση της κρίσης χρέους (με αγορά ομολόγων αλλά και δανειοδότηση του ναυτιλιακού τομέα για τη ναυπήγηση πλοίων στην Κίνα.)^{362,363} Το 2011 η ελληνική πλευρά βοήθησε ενεργά στην απομάκρυνση Κινέζων υπηκόων από τη Λιβύη. Στην Ελλάδα πραγματοποίησαν επίσκεψη ο υφυπουργός Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Κίνας³⁶⁴. Μετά από έλεγχο της κινεζικής υγειονομικής υπηρεσίας, επιτράπηκε η εξαγωγή ακτινιδίων από την Ελλάδα στην Κίνα.³⁶⁵ Το 2011 σημειώθηκαν και πάλι αναταραχές στις σχέσεις μεταξύ του ΟΛΠ και της Cosco για ανοιχτά θέματα της σύμβασης παραχώρησης,³⁶⁶ οι οποίες εξισορροπήθηκαν με την πρόθεση αξιοποίησης του εμπορευματικού κέντρου στο Θριάσιο (μέσω νέας σύμβασης παραχώρησης), η οποία εν τέλει δεν πραγματοποιήθηκε.³⁶⁷ Οι προσδοκίες που είχε προβάλλει η ελληνική ηγεσία για ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων με την Κίνα, είχαν μεγάλο αντίκτυπο στην ελληνική κοινωνία. Ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στο Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο δήλωσε σε διεθνές δίκτυο, ότι “στην Ελλάδα χρειαζόμαστε τους Κινέζους”.³⁶⁸ Έγιναν προτάσεις στην Task Force της ΕΕ στην Ελλάδα, να ληφθούν μέτρα διευκόλυνσης των εξαγωγών στην Κίνα.³⁶⁹ Ιδιαίτερα προβλήθηκαν στατιστικά στοιχεία που έδειχναν θεαματική ποσοστιαία αύξηση των εξαγωγών,³⁷⁰ και η συμβολή των προσπαθειών της ηγεσίας σε αυτό το αποτέλεσμα.³⁷¹

³⁶² Anonymous, (2010, October 2). *China to Invest More Than 5 Billion Euro in Greece*, Ανακτήθηκε από | Suite101.com <http://www.suite101.com/news/china-to-invest-more-than-5-billion-euro-in-greece-a293004#ixzz1gVgn5lfK>.

³⁶³ Anonymous. (2010, October 2). *China's Wen offers to buy greek dept. China to Invest More Than 5 Billion Euro in Greece*, Ανακτήθηκε από <http://www.reuters.com/article/2010/10/02/greece-china-idUSLDE69100N20101002>.

Norris F. (2011, May 21). *Europe frets over trade deficits with China*. *NYTimes*. Ανακτήθηκε από: http://www.nytimes.com/2011/05/21/business/economy/21charts.html?_r=1.

³⁶⁴ Γαλατσιάτος, Π. (2011, Μάρτιος 25). Ψήφος εμπιστοσύνης στην ελληνική οικονομία από Κίνα, *Η Καθημερινή*.

³⁶⁵ Ανώνυμος, (2011, Ιανουάριος 27). Ανοίγει ο δρόμος για εξαγωγές ακτινιδίων στην Κίνα, *Ναυτεμπορική*.

³⁶⁶ Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Φεβρουάριος 27). Δυσaréσκεια της Cosco για τον ΟΛΠ, *Η Καθημερινή*.

³⁶⁷ Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 5). Αναθέμανση κινεζικού ενδιαφέροντος για το εμπορευματικό κέντρο στο Θριάσιο. *Η Καθημερινή*.

³⁶⁸ Anonymous, (2012, August 12). *Chinese capital for Greece: good or bad Capital?* *PBS NewHour*, 12/08/2012, http://www.pbs.org/newshour/bb/europe/july-dec10/chinese_08-12.html.

³⁶⁹ Ανώνυμος, (2012, Ιούλιος 19). Προτάσεις στην Task Force για προώθηση των εξαγωγών στην Κίνα. *Νέο- Ελληνοκινεζικό Επιμελητήριο*. Ανακτήθηκε από:

<http://www.chinese-chamber.gr/index.php/el/article/5/50/προτασεις-στην-task-force-για-την-προωθηση-των-εξαγωγων-στην-κίνα>

³⁷⁰ π.χ. Ανώνυμος, (2012, Ιούλιος 9). Ραγδαία αύξηση των εξαγωγών στην Κίνα: Σε καλό κλίμα οι συζητήσεις του Υπουργού Υποδομών με Γερμανούς και Κινέζους, *Το Βήμα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=466149>.

³⁷¹ Ανώνυμος, (2012, Ιούλιος 7). 260% αύξηση των εξαγωγών στην Κίνα λέει ο Κινέζος Πρέσβης, *skai*, Ανακτήθηκε από:

(όμως δεν τονίστηκε αντίστοιχα ότι οι ελληνικές εξαγωγές σημείωσαν ταυτόχρονα άνοδο και σε άλλα κράτη).³⁷²

Γενικά, όπως προαναφέρθηκε, η σύγκριση με την πορεία των σχέσεων κατά την περίοδο πριν την έναρξη της περιόδου που εξετάζεται, δείχνει ότι η προσέγγιση της Κίνας από τις διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν, παρουσίασε μεγάλες ομοιότητες με αυτήν των διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων της περιόδου που ακολούθησε την ανάκτηση διπλωματικών επαφών κατά τη δεκαετία του 1970. Μεγάλος αριθμός των ζητημάτων που προσεγγίστηκαν και των συμφωνιών που τεκμηρίωσαν τη νέα “στρατηγική” φύση της σχέσης, δε διέφεραν σε περιεχόμενο από αυτές που πραγματοποιούνταν και προτού υπογραφεί η συμφωνία του 2006 με περιορισμένες ουσιαστικές κινήσεις όπως και αντίστοιχα, με έκφραση μεγάλων προσδοκιών με κινεζική επιβεβαίωση αλλά πολύ μικρή απόδοση.

Διακρίνονται όμως κυρίαρχα θέματα και αφορμές που οδήγησαν σε παραγωγικές συμφωνίες ή συνεργασίες και ώθησαν σε μεγαλύτερη κινητικότητα. Το πρώτο ήταν η σύμπτωση της κινεζικής διαδοχής της ελληνικής διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Το δεύτερο υπήρξε η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης του 2004 να υιοθετήσει, ενεργά, πολιτική αποκρατικοποιήσεων την ίδια περίοδο που άρχισε να εκδηλώνεται κινεζικό ενδιαφέρον για πραγματοποίηση επενδύσεων στην Ευρώπη. Η σύμπτωση είχε άμεσο αποτέλεσμα με την παραχώρηση του λιμένα του Πειραιά, αλλά περιορίστηκε σε αυτή. Και τρίτο βασικό ζήτημα υπήρξε το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης χρέους, το οποίο οδήγησε σε εξωγενείς και ενδογενείς πιέσεις για ανάπτυξη μεγαλύτερης εξωστρέφειας, προώθηση εξαγωγών και συνέχιση των αποκρατικοποιήσεων.

Και πάλι ωστόσο, υπήρξε μικρή απόδοση, ανακόλουθη των προσπαθειών που πραγματοποιήθηκαν. Οι παράγοντες, στους οποίους οφείλεται αυτό το αποτέλεσμα, προκύπτουν εμμέσως και κυρίως από την απουσία περαιτέρω διερεύνησης των αναγκών που απαιτείτο να καλυφθούν για να ενισχυθούν οι διμερείς σχέσεις. Η μεγάλη επανάληψη και μικρή απόδοση αναδεικνύει ότι η αρχική προσέγγιση χαράχτηκε με

<http://www.skai.gr/news/finance/article/207629/260-auxisi-ton-ellinikon-exagagon-stin-kina-leei-o-kinezos-presvis/> & Ανώνυμος, (2013, Μάρτιος 8). Αυξήθηκαν 22% οι εξαγωγές της Κίνας το Φεβρουάριο, *Capital.gr*, & Ανώνυμος, (2013, Μάρτιος 3). Άλμα για τις ελληνικές εξαγωγές στην Κίνα, *Εφημερίδα των Συντακτών*, Ανακτήθηκε από: <http://www.efsyn.gr/?p=28234>.

³⁷² Ανώνυμος, (2013, Ιανουάριος 23). Η κρίση φέρνει... αγροτική άνοιξη. Εκτίναξη εξαγωγών σε Κίνα, ΗΠΑ, Γερμανία, *Reporter*, Ανακτήθηκε από: <http://www.reporter.gr/component/k2/item/216571-H-krish-fernei-...-agrotikh-anoixh-Ektinaxh-exagwgn-se-Kina,-HPA,-Germania>.

μικρή κατανόηση της Κίνας και των παραμέτρων που δύνανται να καθορίσουν την πορεία των σχέσεων και την προοπτική τους. Η μικρή απόδοση μάλιστα οδηγεί σε αμφισβήτηση κατά πόσο έγιναν κατανοητοί οι παράγοντες που επηρέασαν την εντατικοποίηση των επαφών. Οι βασικές ιδέες που προβλήθηκαν όσον αφορά το κινεζικό ενδιαφέρον, σε μεγάλο βαθμό εμπεριέχουν ανακρίβειες, δεν λαμβάνουν υπόψη συγκεκριμένα κινεζικά χαρακτηριστικά και κινήσεις τα οποία δείχνουν διαφορετικά κίνητρα και επαναπροσδιορίζουν τις παραμέτρους βάσει των οποίων αξιολογούνται οι σχέσεις και μεταβάλλουν σε ουσιαστικό επίπεδο τη θεώρηση των προοπτικών της σχέσης. Αφορούν τη συμβολή της ελληνικής ηγεσίας και την ονομαστική σημασία των συμφωνιών των δύο κυβερνήσεων. Σε δεύτερο επίπεδο αφορούν τη θετική προδιάθεση και το σεβασμό που αποδόθηκε στην κινεζική πρόσληψη της Ελλάδας και το βαθμό στον οποίο αυτά εν τέλει επηρέασαν τόσο τη μορφή της σχέσης όσο και τις προοπτικές της. Το ερώτημα που προκαλείται, ωστόσο, είναι κατά πόσο η κινητικότητα που παρουσιάστηκε επέφερε ενίσχυση της κατανόησης βασικών κινεζικών χαρακτηριστικών και της δυνατότητας αξιοποίησης τους.

Ο προσδιορισμός κοινών εθνικών αξιών και η επιρροή τους στην πορεία της σχέσης των δυο χωρών. Οι βασικές αξίες που στοιχειοθετούν την εθνική συνείδηση των κρατών αποτελούν χαρακτηριστικό το οποίο μπορεί να επηρεάσει καταλυτικά τη διαμόρφωση της μεταξύ τους συνδιαλλαγής εικόνων και, συνεπώς, της μεταξύ τους σχέσης. Κλασσικό παράδειγμα είναι αυτό των ΗΠΑ, όπου οι βασικές εθνικές αξίες (και η πρόσληψη αυτών από άλλους) διέπουν τις αρχές χάραξης εξωτερικής πολιτικής από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτές οι αξίες, αντίστοιχα, έχουν επηρεάσει τις σχέσεις της Κίνας με τη Δύση διαχρονικά. Η επιρροή τους έγινε ιδιαίτερα εμφανής στις ευροσινικές σχέσεις, κυρίως κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Η σημασία της περιόδου των άνισων συνθηκών στη διαμόρφωση της κινεζικής εθνικής ταυτότητας, όπως και η θεωρία των "Τριών Κόσμων" συνέχισαν να επηρεάζουν τις ευροσινικές σχέσεις και μετά την ομαλοποίηση των μεταξύ τους επαφών. Ωστόσο, ενδελεχής παρακολούθηση των σχέσεων, δείχνει ότι η επιρροή αυτή δεν καθορίζει τις σχέσεις, ιδιαίτερα σε οικονομικό επίπεδο.³⁷³

³⁷³ Breslin, S. (1996). *China in the 1980s: centre- province relations in a reforming socialist state*, London: Macmillan, 12-17.

Στις ελληνοσινικές σχέσεις, ο προσδιορισμός κοινών εθνικών αξιών (συγκεκριμένα η απόδοση μεγάλης αξίας στη μακρά ιστορία και τον πολιτισμό Κίνας και Ελλάδας) και η προβολή τους και από τις δύο χώρες, έχει υπάρξει καθοριστικός τόσο στην προβολή της σχέσης, όσο και στην διαμόρφωση προσδοκιών της Ελλάδας από την Κίνα. Είναι ένας προσδιορισμός θετικός και έχει προβληθεί αντίστοιχα. Υπάρχει διαφοροποίηση ως προς αυτό το σημείο, συγκριτικά με την Ευρώπη γενικά και τις ΗΠΑ. Είναι αβέβαιο, ωστόσο, κατά πόσο έχει επηρεάσει και επιδράσει ουσιαστικά σε επιλογές αποφάσεων. Έχει επιδράσει θετικά στην προσέγγιση των δύο κρατών, επισπεύδοντας μία διαδικασία που συνήθως από κινεζικής πλευράς απαιτεί χρόνο. Ωστόσο, δε διαφαίνεται να επηρεάζει τη μέχρι στιγμής πορεία των σχέσεων.

Στην Ελλάδα έγινε απόπειρα η προβολή των κοινών εθνικών και πολιτιστικών αξιών να αποτελέσει τη βάση για ανάπτυξη πολυσχιδούς σχέσης, η οποία θα επέφερε κινεζικές επιχειρηματικές συμφωνίες και επενδύσεις. Εν τούτοις, κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται έγινε κατανοητό ότι οι κινεζικές κινήσεις καθορίζονταν από διαφορετικά κριτήρια. Η προβολή των κοινών εθνικών και πολιτιστικών αξιών δεν αποτελούσε βάση για προσέλκυση κινεζικών επιχειρηματικών συμφωνιών και επενδύσεων. Η ελληνική πρόσληψη φάνηκε να αναπροσαρμόζεται με “αυτοματοποιημένο” τρόπο. Η ανάγκη ενίσχυσης των οικονομικών σχέσεων οδήγησε σε υποβιβασμό της ανάπτυξης επαφών σε πολιτιστικό επίπεδο. Έμοιασε να μην έχει γίνει αντιληπτό, ότι οι επαφές που είχαν ήδη σχηματιστεί σε αυτό το επίπεδο μπορούσαν να συμβάλλουν σημαντικά στην αντιμετώπιση μίας βασικής ελληνικής αδυναμίας και δη την έλλειψη γνώσεων και κατανόησης της κινεζικής πραγματικότητας και νοοτροπίας. Η καλλιέργεια πολιτιστικών επαφών είχε ως αποτέλεσμα, Έλληνες, μέσω υποτροφιών του κινεζικού κράτους, να εξειδικευθούν πάνω στην κινεζική πραγματικότητα. Η εξειδίκευση και πιθανή αξιοποίηση της θα μπορούσε να συμβάλλει δραστικά στην χάραξη οικονομικής πολιτικής (όπως συμβαίνει σε άλλα κράτη), ωστόσο, στην Ελλάδα αγνοήθηκε.

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ ΤΩΝ ΚΙΝΕΖΙΚΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Πολυάριθμες αναλύσεις διεθνών σχέσεων ξεχωρίζουν ως βασική παράμετρο στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής τη συμβατότητά της με τις εθνικές αξίες και ταυτότητες. Η παράμετρος αυτή θεωρείται καθοριστική τόσο στη διαμόρφωση των εικόνων που προβάλλουν τα κράτη, όσο και στην πρόσληψη “του άλλου”. Μετά την ανάδειξη της

Κίνας σε σημαντική οικονομική δύναμη, ωστόσο, η παράμετρος αυτή έχει δημιουργήσει μεγάλες προκλήσεις στις σχέσεις της με τη Δύση. Συμπεράσματα που έχουν προκύψει, μέχρι στιγμής, στις περιπτώσεις των ΗΠΑ και της Κίνας έχουν δείξει ότι αμφότερες οι κυβερνήσεις καταβάλουν τεράστιες προσπάθειες να υποστηρίξουν ότι η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής τους, κυρίως στον τομέα των οικονομικών σχέσεων, είναι συμβατή με τις εθνικές τους αξίες. Παράδειγμα αποτελεί η δουλειά του Νau ο οποίος υιοθέτησε μια διαπειθαρχική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων και εστίασε σε αυτή την παράμετρο. Για τις ΗΠΑ χαρακτηριστικά, συμμερίστηκε τη βασική άποψη των δομιστών, ότι η εξωτερική τους πολιτική βασίζεται σε ιδέες δομημένες βάσει των αρχών των μοντέρνων δημοκρατιών. Κατά τη δική του προσέγγιση, η πολιτική αυτή βασίστηκε στην εναρμόνιση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ με την εθνική τους ταυτότητα. Η χάραξη εξωτερικής πολιτικής προς την Κίνα προβάλλει μεγάλες προκλήσεις λόγω της αντίθεσης της αμερικανικής κοινής γνώμης σε αυτό που θεωρούν ως αντιδημοκρατικό κινεζικό πολίτευμα. Έτσι, η σταδιακή προώθηση της λογικής ότι υπηρετείται η ελεύθερη αγορά, είναι ο δρόμος με τον οποίο οι ΗΠΑ καταφέρνουν να συμβιβάζουν τα συμφέροντα, κρατώντας ισορροπίες στην Ασία, προωθώντας την αμερικάνικη εθνική ταυτότητα και διατηρώντας ταυτόχρονα φιλικό το κλίμα των σχέσεων.

Ωστόσο, μεγαλύτερες προκλήσεις διαφαίνεται ότι αντιμετωπίζει διαχρονικά η κινεζική πλευρά. Από τη μία, η τήρηση και τόνωση εθνικών και ιδεολογικών αρχών είναι σημαντική για τη διατήρηση πολιτικών ισορροπιών και κυρίως τη διατήρηση εξουσίας από το Κομμουνιστικό Κόμμα. Ακόμα περισσότερο, ανθεκτικές στη διαμόρφωση κινεζικής εθνικής συνείδησης και δυνατές στη διαμόρφωση της κινεζικής κοινής γνώμης όπως τόνισαν οι MacFarquhar, Cohen, Spence και Weiming, ανάμεσα σε άλλους, έχουν αποδειχθεί οι παραπομπές στις ρίζες της κινεζικής παράδοσης και σκέψης και το μεγαλείο του κινεζικού πολιτισμού.³⁷⁴ Από την άλλη, οι αναπτυξιακές ανάγκες του κινεζικού κράτους καθ' όλη τη διάρκεια του εικοστού αιώνα ήταν μεγάλες. Έτσι, ενώ η ανάγκη τόνωσης των κινεζικών εθνικιστικών φρονημάτων έγινε αισθητή στην κινεζική ρητορική από τα πρώτα βήματα της κινεζικής ηγεσίας προς τις

³⁷⁴ Μάλιστα αναγνωρίζεται ότι αποτυχία της κομμουνιστικής προπαγάνδας να τις μειώσει. MacFarquhar, R. Cohen, J. Spence, Weiming, T. (2002, Spring). Whither China: strategic competitor, global trader, or antiterrorist partner? *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 55, 3, 69-90, 77.

νέες κατευθύνσεις εξωτερικής πολιτικής,³⁷⁵ στην χάραξη και διένεξη οικονομικο-εμπορικών σχέσεων, η συμπεριφορά της κινεζικής ηγεσίας δεν έχει υπάρξει απόλυτα συμβατή με τις αρχές που διακηρύττει. Έχει διαφανεί ότι η ενίσχυση των εθνικών κινεζικών φρονημάτων καθορίζει την κινεζική εξωτερική πολιτική σε ζητήματα τα οποία συναρτώνται με τα φρονήματα αυτά, αλλά όχι, κυριαρχικά τουλάχιστον, σε θέματα οικονομικού επιπέδου. Διαχρονικά, μόνον σε ορισμένες περιπτώσεις, διαφάνηκε ότι η κινεζική ηγεσία κατόρθωσε να ελιχθεί και να εξισορροπήσει τις δύο ανάγκες (οικονομικής ανάπτυξης και διατήρησης βασικών κομμουνιστικών αξιών).³⁷⁶ Πέραν των εξαιρέσεων, η επίτευξη θετικών οικονομικών αποτελεσμάτων, αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα των οικονομικών και εμπορικών επαφών στην Κίνα.

Η τάση αυτή έγινε πιο εμφανής από το ‘Άνοιγμα της Πόρτας’ και έπειτα, όποτε εκ των πραγμάτων, προτεραιότητα δόθηκε στην οικονομική ανάπτυξη με άνοιγμα προς τη Δύση. Εφαρμοζόταν, πάντως, ακόμα και κατά την Περίοδο του Διπολισμού. Για την ακρίβεια, από την περίοδο των άνισων συνθηκών, οπότε τέθηκαν οι βάσεις της κινεζικής οικονομίας και γενικότερα του κινεζικού νεωτερισμού, δημιουργήθηκε μία σχέση εμπορικής εξάρτησης της κινεζικής οικονομίας από ευρωπαϊκές οικονομίες, από την οποία η Κίνα ουδέποτε απεμπλάκη.³⁷⁷ Μάλιστα, όπως δείχνουν μελέτες των εμπορικών επαφών πριν την ομαλοποίηση των σχέσεων, ορισμένες εμπορικές ανάγκες

³⁷⁵ Xinbo, Wu, (2004). Contradictions constraining China’s foreign policy behavior in Z. Shuisheng, (ed.) *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behavior*, USA: East Gate 59.

³⁷⁶ Π.Χ. η ηγεσία κατόρθωσε να εκμεταλλευτεί πολλές ευκαιρίες που άνοιξαν οι ΗΠΑ χωρίς να μεταβάλλει τις δικές της αξίες. (η είσοδος της Κίνας στο WTO π.χ. δεν έφερε τα επιθυμητά για τη Δύση αποτελέσματα, δηλαδή της χαλάρωσης στους δασμούς ή την αυταρχική πολιτική).- Nau, H.P. (2002). *At home abroad: identity and power in American foreign policy*, USA: Cornell University Press, 189. Αντίστοιχα, σε ορισμένες περιστάσεις διακηρυγμένες αρχές του πολιτεύματος (όπως η Αρχή των Τριών Κόσμων), καθόρισαν την κινεζική οικονομική πολιτική, εφόσον όμως εξυπηρετούνταν ταυτόχρονα οικονομικές ανάγκες του κινεζικού κράτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ανάπτυξη σχέσεων με ορισμένα κράτη της Λ. Αμερικής όπως η Βενεζουέλα. (Madrid, R. (2010-2011). The Origins of the two lefts in Latin America, *Political Science Quarterly*, 125, 4, 587-609).

³⁷⁷ Οι έρευνες πάνω στο κινεζικό εμπόριο έχουν δείξει ότι η αλληλεπίδραση κατά το 19^ο αιώνα δημιούργησε σταθερές βάσεις οι οποίες επηρέασαν τόσο τη μετέπειτα εξέλιξη του διμερούς εμπορίου όσο και την γενικότερη ανάπτυξη του εμπορίου της Κίνας καθότι ο τρόπος με τον οποίο οργανώθηκε η κινεζική οικονομία προέβλεπε την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών από εξωτερικές δυνάμεις (και κυρίως την Ευρώπη). Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, πολλές δυτικές χώρες και κυρίως οι Η.Π.Α. στράφηκαν στην Ιαπωνία για την εισαγωγή μεταξιού και άλλων προϊόντων που προηγουμένως κάλυπτε η Κίνα. Όμως ορισμένα Ευρωπαϊκά κράτη διατήρησαν εμπορικές σχέσεις με την Κίνα, παρά την διάσταση που τηρείτο στις πολιτικές. (Li, M. L. (1982, Summer). Silks by sea: trade, technology, and enterprise in China and Japan, *The Business History Review*, 56, 2, *East Asian Business History* 192-217, 194-196. & Brick, P. (1985, July). The politics of Bonn-Beijing normalization 1972-1984, *Asian Survey*, 25, 7. 773-791, 775 & Kroese, C.E. (1973, Summer-Autumn). Dutch trade with the People’s Republic of China, *Law and Contemporary Problems*, 38, 2, Trade with China 230-239, 231).

της Κίνας καλύπτονταν από ευρωπαϊκά κράτη. (Η ομαλοποίηση των σχέσεων, και η επίσημη υιοθέτηση του Ανοίγματος οδήγησε σε αύξηση, αλλά οι βάσεις προϋπήρχαν).

Περαιτέρω περιπλοκές και αδυναμίες κατανόησης της κινεζικής στάσης προκαλεί η κινεζική παράδοση και νοοτροπία στη διεξαγωγή επαγγελματικών επαφών και οικονομικών συνδιαλλαγών σε όλα τα επίπεδα. Η κινεζική νοοτροπία χαρακτηρίζεται από μία αντίφαση που τη διαφοροποιεί από αυτήν πολλών άλλων λαών. Παρόλο που αναγνωρίζεται ότι η καλλιέργεια φιλίας και αλληλοσεβασμού αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή κάθε τύπου συνδιαλλαγής και συνεργασίας, ωστόσο, σε αντίθεση με λαούς των οποίων η διεξαγωγή επαγγελματικών σχέσεων επηρεάζεται καθοριστικά από διαπροσωπικές σχέσεις των εμπλεκομένων, στην περίπτωση της Κίνας η φιλική βάση που δημιουργείται δεν επηρεάζει το περιεχόμενο και τους όρους της συνδιαλλαγής.³⁷⁸ Έτσι, η δυνατότητα επιφανειακής τουλάχιστον γεφύρωσης αξιακών διαφορών και η καλλιέργεια εμπιστοσύνης, αποτελούν βασική προϋπόθεση αλλά όχι ουσιαστική παράμετρο στη χάραξη οικονομικής πολιτικής.

Στις περιπτώσεις ζητημάτων που θίγουν την κινεζική εθνική κυριαρχία, διαφαίνεται σαφές χάσμα ανάμεσα στην οικονομική πολιτική που ακολουθεί η κινεζική ηγεσία προς τα εμπλεκόμενα κράτη και τη ρητορική την οποία υιοθετεί. Η στάση της Κίνας προς την Ταϊβάν, παρατηρείται ότι είναι πιο σκληρή και συνοδευόμενη από επιθετική κριτική σε περιόδους έντονων εσωτερικών αναταραχών,³⁷⁹ όποτε η ανάγκη ομάδων της εξουσίας να διατηρήσουν την δημοτικότητα τους είναι μεγαλύτερη. Το γεγονός δεν έχει αποτρέψει την κινεζική ηγεσία από τη διατήρηση οικονομικών δεσμών με την Ταϊβάν. Ακόμα πιο εμφαντικό είναι το παράδειγμα της κινεζικής στάσης προς την Ιαπωνία, όπου η προπαγάνδα για τις ιστορικές διαφορές εξακολουθεί να αποτελεί σταθερή πολιτική της κινεζικής ηγεσίας. Ανά τακτά χρονικά διαστήματα, η κινεζική ηγεσία διακηρύσσει τη δυσπιστία της απέναντι στην Ιαπωνία, ενώ φέρνει στην επιφάνεια συγκεκριμένα περιστατικά από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.³⁸⁰ Ωστόσο, οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών ενισχύθηκαν

³⁷⁸ Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking through the invisible boundaries of global business*, USA: Barnes & Noble.

³⁷⁹ Y. H. Ferguson, & B. Jones, (eds.) (2002). *Political space: frontiers of change in a globalizing world*, NYC: State University of New York Press, 3.

³⁸⁰ π.χ. το 2003 απαίτησε επίσημη αναγνώριση και απολογία για τα εγκλήματα της Μονάδας 731, το 2009 αντίστοιχα επικαλέσθηκε την κακοποίηση γυναικών από Ιάπωνες στρατιώτες, όπως προκύπτει και από δημοσιεύματα στη Guardian. (Anonymoys (2003, July 13). Japanese massacre claim infurates China) & Harper, T. (2009, September 7). Japan's gigantic second world war gamble. *The Guardian*, -

αισθητά κατά τις τελευταίες δεκαετίες και η Ιαπωνική κυβέρνηση συνέβαλε αισθητά στην οικονομική ανάπτυξη της Κίνας (η Ιαπωνία για μεγάλο διάστημα υπήρξε το κράτος με τις υψηλότερες επενδύσεις και τις μεγαλύτερες εμπορικές συναλλαγές στην Κίνα).³⁸¹ Η οικονομική σχέση των δύο κρατών θεωρείται ότι έχει φθάσει το επίπεδο της αλληλεξάρτησης.³⁸²

Η Ευρώπη έχει διαχρονικά αποτελέσει μία περίπλοκη περίπτωση. Οι διαφορετικοί παράγοντες που καθορίζουν την κινεζική πρόσληψη και στάση αποκτούν διαφορετική βαρύτητα ανάλογα με την πορεία της σχέσης και τις ανάγκες που καλύπτει. Τα παραδοσιακά κράτη της Ευρώπης, ανάλογα με τη χρονική περίοδο, συνοδεύονταν από αντιφατικές εικόνες. Ήδη από την περίοδο των Άνιςων Συνθηκών, οι ημι-κατακτητές ταυτίστηκαν μεν, με την απειλητική έννοια *neiluan, waihuan* (αταξία και ξένη εισβολή), ταυτόχρονα, όμως, αποδόθηκε θετική χροιά στη βοήθεια στην κινεζική ανάπτυξη και στη πολιτισμική επαφή με την Ευρώπη αναδεικνύοντας την, έτσι, σε “σύμβολο δυναμισμού και προόδου”.³⁸³ Παρότι, μετά το πέρας της περιόδου, οι εικόνες απειλής υπήρξαν καίριες στην άνοδο του κινεζικού εθνικισμού,³⁸⁴ δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο έσβησαν οι πιο θετικές νότες. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η κινεζική ηγεσία, παρά τη σκληρή θέση που τηρούσε σε πολιτικό επίπεδο, διατήρησε επαφές σε εμπορικό επίπεδο με την Ο. Δ. της

Η κινεζική ηγεσία έχει προβεί σε προκλητικές προς την Ιαπωνία κινήσεις (με χαρακτηριστικότερες τις επεμβάσεις στη θάλασσα της Νότιας Κίνας). (Anonymous, (2013, February 8). Viewpoints: how serious are Japan/China tensions?, *BBC News*, Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-21290349>).

³⁸¹ η Ιαπωνία για μεγάλο διάστημα υπήρξε το κράτος με τις υψηλότερες επενδύσεις και τις μεγαλύτερες εμπορικές συναλλαγές στην Κίνα μέχρι και το 2003, όποτε οι εμπορικές συναλλαγές με την ΕΕ ξεπέρασαν αυτές με την Ιαπωνία, ωστόσο ως μεμονωμένο κράτος η Ιαπωνία παραμένει σταθερά μπροστά. (US-China Business Council <http://www.uschina.org/statistics/tradetable.html>)-

³⁸² Drifte, R. (2003). *Japan's security relations with China since 1989*, (p. 175). NYC: Routledge Curzon.

³⁸³ Abdullah, T. (2003). Asia and european colonialism, *Asia Europe Journal*, 23, 1, 2003, 61-74, 67- Αντίστοιχα οι MacFarquhar, Cohen, Spence, και Weiming τόνισαν ότι: *For years and years, China had taken Western European countries, North America, and Japan as reference societies from which they could learn and which they hoped to emulate*. (MacFarquhar, R. Cohen, J. Spence, Weiming, T. (2002, Spring). Whither China: strategic competitor, global trader, or antiterrorist partner? *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 55, 3, 69-90, 85).- Όπως υπογράμμισε ο Zhang, η επίδραση αυτή υπήρξε καταλυτική τόσο στο γεγονός ότι το κινεζικό κράτος άρχισε να αναπτύσσεται όσο και στη μετέπειτα μετάδοση ιδεών και τεχνογνωσίας: *Semi-Colonization forced China to modernize in order to survive. Modern Western institutions and concepts flowed into China and began to influence the path for the Chinese development* (Zheng, Y. (1999). *Discovering chinese nationalism in China: modernization, identity and international relations*, (p. 17). UK: Cambridge University Press).

³⁸⁴ Abdullah, T. (2003). Asia and european colonialism, *Asia Europe Journal*, 23, 1, 61-74.

Γερμανίας,³⁸⁵ τη Γαλλία,³⁸⁶ τη Βρετανία,³⁸⁷ την Ολλανδία³⁸⁸ και από το 1964, την Ιταλία.³⁸⁹ Οι επαφές αυτές οδήγησαν σε σταδιακή γνωριμία και ανάπτυξη αναγνωρισιμότητας σε εμπορικό επίπεδο,³⁹⁰ αλλά και σε σταδιακή γνωριμία και ανάπτυξη οικειότητας ανάμεσα στους λαούς, οι οποίες δεν αποτυπώθηκαν απαραίτητα στις επίσημες σχέσεις.³⁹¹ Περαιτέρω, ήδη πριν την ομαλοποίηση των σχέσεων, ιδιαίτερα επί κυβέρνησης Ντε Γκωλ στη Γαλλία, είχε αρχίσει να καλλιεργείται μία πιο ευνοϊκή εικόνα της Ευρώπης.³⁹² Κυρίως η ΕΕ έπαψε να προσλαμβάνεται με την αντίστοιχη αντιπαλότητα που προσδιόταν στις ΗΠΑ (έπαψε δηλαδή να αποτελεί σύμβολο απειλής). Κατάλοιπα διπολισμού σαφώς παρέμειναν, αλλά η επίδρασή τους, σταδιακά μετριάστηκε. Τα κατάλοιπα αυτά, παρότι βασικά στη διαμόρφωση της κινεζικής εθνικής συνείδησης και ταυτότητας (σύμφωνα με τις μελέτες που τα εντοπίζουν) ενσωματώθηκαν στην κινεζική συμπεριφορά προς τη Δύση και τους διεθνείς οργανισμούς, συμπεριφορά που χαρακτηρίστηκε ως μονομερούς, συχνά αναξιόπιστη, μετέπειτα αποστασιοποιημένη³⁹³ αν και δυναμική. Επιπλέον, έχουν ωθήσει την κινεζική ηγεσία σε επιβολή περιορισμών που περιβάλλουν την επιχειρηματική δράση στην Κίνα.³⁹⁴ Όμως, δεν αντικατοπτρίζονται στη στάση απέναντι σε συγκεκριμένα κράτη.

Η επιρροή εθνικών αξιών στην κινεζική πρόσληψη και στάση απέναντι σε ευρωπαϊκά κράτη, εντοπίζεται μέχρι περίπου και την έναρξη της περιόδου που

³⁸⁵ Brick, P. (1985, July). The politics of Bonn-Beijing normalization 1972-1984. *Asian Survey*, 25, 7773-791, 777.

³⁸⁶ Li, M.L. (1982, Summer). Silks by sea: trade, technology, and enterprise in China and Japan. *The Business History Review*, 56, 2, *East Asian Business History*, 192-217, 194-196.

³⁸⁷ Anonymous, (2003, July 16). Background: China and the United Kingdom. *Xinhua* Ανακτήθηκε από: www.news.xinhuanet.com/english/2003-07/16/content_977034.htm. & Anonymous, (1955, June 18). Chinese envoy for London: A chargé d' affaires. *The Times*, (p. 6). London. Ανακτήθηκε από: www.wikipedia.org.

³⁸⁸ Kroese, C.E. (1973, Summer - Autumn), Dutch trade with the People's Republic of China, *law and contemporary problems*, 38, 2, Trade with China 230-239, 231.

³⁸⁹ Anonymous, (2010, September 28). China-Italy relations, *China Daily*. Ανακτήθηκε από: fmprc.gov.cn,

³⁹⁰ Ash, R. and Breslin, S. (2010). Oral evidence, in stars and dragons: the EU and China,. 69. European Union Committee, UK: ParliamentHouse of Lords.

³⁹¹ Εμπειρική παρατήρηση που συνάδει με την καταγεγραμμένη μετάλλαξη της πρόσληψης.

³⁹² Wilson, D. (1973, October-December). China and the european community, *The China Quarterly*, 56, 647-666, 648-649.

³⁹³ Kim, S. (1998), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*, Colo + Oxford: Westview Press, Boulder, 95 & Harding, H. (1992). *A fragile relationship: The US and China since 1972*, (p. 365). Washington D.C.: The Brookings Institution.

³⁹⁴ Lavigne, J. & Segalla, M. (2002, November). Mr. Jean Lavigne, President of Motorola France, on how France can attract more foreign direct investment, *The Academy of Management Executive* 16, 4, Services: Enhancing Effectiveness, 31-36, 36.

εξετάζεται. Για την ακρίβεια, μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας 2000-2010, εντοπιζόταν διάκριση στην κινεζική πρόσληψη μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ και των πρώην κρατών-μελών του Ανατολικού Συνασπισμού, με τα οποία διατηρούνταν θερμές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ο διαχωρισμός Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης και η αντίστοιχη κατηγοριοποίηση των επιμέρους κρατών-μελών, διατηρήθηκε και μετά το τέλος του διπολισμού έως και την ένταξη τους στην ΕΕ. Δεν είναι ξεκάθαρο, όμως, κατά πόσο εξακολούθησε να αποδίδεται βαρύτητα στην κατηγοριοποίηση αυτή. Από τη διεύρυνση της ΕΕ (η οποία συνέπεσε με το διάστημα στο οποίο η κινεζική πλευρά προσπαθούσε να εξυπηρετήσει βασικές πολιτικές επιδιώξεις της μέσω της σχέσης της με την ΕΕ, όπως η άρση του εμπάργκο στο εμπόριο όπλων και μια γενικότερη προσπάθεια απόκλισης από τις γραμμές που όριζαν οι ΗΠΑ), έχουν αρχίσει να αναδεικνύονται διακρίσεις. Μάλιστα, στα πλαίσια του επαναπροσδιορισμού της κινεζικής πολιτικής, οι αρχικές ιδιότητες που είχαν αποδοθεί, μεταλλάχθηκαν.³⁹⁵ Σε επίπεδο χάραξης πολιτικής, η κινεζική πρόσληψη διαφαίνεται πως αναπροσαρμόστηκε βάσει των ρεαλιστικών αναγκών που εξυπηρετούσε η σχέση, επιφέροντας έτσι επανακαθορισμό της έννοιας της 'Ευρώπης'. Οι ιδιότητες που αποδόθηκαν αρχικά στα επιμέρους κράτη-μέλη φάνηκε να μεταλλάσσονται βάσει οικονομικών συλλογισμών. Από τις συγκριτικές αναλύσεις που έχουν ολοκληρωθεί, η μόνη διάκριση που εντοπίζεται μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ αφορά στη σημασία που αποδίδεται στη σχέση με τη Γερμανία, τη Γαλλία και τη Βρετανία.³⁹⁶ Η διάκριση αυτή εντοπίζεται καταρχήν σε επίπεδο διμερών σχέσεων και αντικατοπτρίζεται στον όγκο των συνδιαλλαγών. Από την κινεζική πλευρά θεωρείται, επίσης, ότι η γενικότερη πολιτική της ΕΕ δρομολογείται από (αυτά) τα ισχυρά κράτη.³⁹⁷

³⁹⁵ Βλ. Friedrich-Ebert-Stiftung, (2011). Report: *The strategic partnership between China and the European Union*, (p. 2). Brussels, September 3rd - 7th. Ανακτήθηκε από: http://www.feseurope.eu/attachments/288_Report%20Strategic%20Partnership%20between%20China%20and%20the%20EU.pdf, & Feng, Z. (2004, March). Zhongguo dui Oumeng zhengce wenjian fenxi (An Analysis of China's EU Policy Paper). *Waijiao xueyuan xuebao (Journal of China Foreign Affairs University)* 75, p. 49, quoted in Geeraerts, G. (2012). In the Eyes of the Dragon, 19.

³⁹⁶ Wang Yiwei (2012, February 17). *Germany the link between China, Europe*, 10:57, Ανακτήθηκε από: http://europe.chinadaily.com.cn/epaper/2012-02/17/content_14632965.htm, & Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, Ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu pp. 28-29.

³⁹⁷ Βλ. Friedrich-Ebert-Stiftung, (2011, September 3, 7). Report: *The strategic partnership between China and the European Union*, Brussels, Ανακτήθηκε από: http://www.feseurope.eu/attachments/288_Report%20Strategic%20Partnership%20between%20China%20and%20the%20EU.pdf, p. 2, & Feng, Z. (2007). Zhongguo dui Oumeng zhengce wenjian fenxi (An Analysis of China's EU Policy Paper). *Waijiao xueyuan xuebao (Journal of China Foreign Affairs University)*

Η περίπτωση της Ελλάδας. Η ελληνική περίπτωση αποτελεί αντίθετο παράδειγμα. Διαφοροποιείται από αυτές των ‘παραδοσιακά’ ευρωπαϊκών κρατών, των οποίων το υπόβαθρο σχέσεων σκιαζόταν, μεν, από την περίοδο της αποικιοκρατίας, αλλά πάρα ταύτα, είχαν αναπτύξει μακροχρόνιους εμπορικούς δεσμούς με την Κίνα. Από τη μια, δηλαδή, και αυτό αποδεικνύεται κυρίαρχο, διαφοροποιείται επειδή το υπόβαθρο επαφών, οικονομικών συνδιαλλαγών και δυνατοτήτων ήταν ιδιαίτερα περιορισμένο. Από την άλλη, διαφοροποιείται γιατί υπάρχει συμβατότητα βασικών αξιών στη σύνθεση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και συνείδησης με αντίστοιχα της κινεζικής. Η συμβατότητα αυτή έδωσε στην ελληνική κυβέρνηση τη δυνατότητα να προσεγγίσει την κινεζική, προβάλλοντας τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, καλύπτοντας την έλλειψη υποβάθρου και τις ελληνικές ουσιαστικές αδυναμίες. Η ελληνική προσέγγιση βρήκε ανταπόκριση από την κινεζική ηγεσία, εκπρόσωποι της οποίας υιοθέτησαν ιδιαίτερα θερμή ρητορική απέναντι στην Ελλάδα και τη σχέση των δύο κρατών. Εύλογα η πολιτιστική κληρονομιά βρέθηκε στο επίκεντρο των αρχικών πολιτικών επαφών ως συνδετικός κρίκος. Πράγματι, δεδομένης της ιδιαίτερης σημασίας που αποδίδουν και οι δύο πλευρές, αποτέλεσε αντικείμενο αλληλοσεβασμού που λειτούργησε βοηθητικά στην αρχική προσέγγιση και εκδήλωση ενδιαφέροντος. Συνέβαλε καταλυτικά στην καλλιέργεια της κινεζικής εμπιστοσύνης και προδιάθεσης για ανάπτυξη συνεργασίας, η οποία όμως, όπως προαναφέρθηκε, στηρίζεται σε άλλες προϋποθέσεις και προδιαγραφές. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Ελλάδα υπήρξε ένα από τα πρώτα-κράτη μέλη της ΕΕ με τα οποία η κινεζική κυβέρνηση προχώρησε σε υπογραφή στρατηγικής σχέσης, γεγονός το οποίο αναδεικνύει ότι καλλιεργήθηκε αμοιβαία εμπιστοσύνη σε σύντομο χρονικό διάστημα.³⁹⁸ Άρχισε να καλλιεργείται η εντύπωση ότι, παρά τα πιθανά κωλύματα που προκαλούσε η συνεργασία (διαφορετικά στρατηγικά συμφέροντα, αδυναμία της Ελλάδας να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που προέβαλε η Κίνα, ή και ο ανταγωνισμός από άλλα ευρωπαϊκά και βαλκανικά κράτη), υπήρχαν δυνατές βάσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, η στρατηγική προσέγγισης στις διμερείς επαφές επικεντρώθηκε στον αλληλοσεβασμό που υπήρχε,

University) 75, 49, quoted in Geeraerts, G. (2007). *In the Eyes of the Dragon*, (p. 19). Brussels Institute of Contemporary China Studies (BISS), Asia paper 1. 4. 11-12.

³⁹⁸ Όπως αναλύεται εκτενώς παρακάτω, η καλλιέργεια εμπιστοσύνης και φιλίας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη σε οιαδήποτε μορφή συνεργασίας από κινεζικής πλευράς (παρότι δεν καθορίζει τη μορφή της συνεργασίας).

έναντι της αναζήτησης προοπτικών για ανάπτυξη συνεργασίας. Επιπλέον, αναπαράχθηκε η ιδέα ότι η διαφοροποίηση του ελληνικού παρελθόντος από το ευρωπαϊκό αναβάθμιζε για την κινεζική ηγεσία τη σχέση με την Ελλάδα συγκριτικά με άλλα ευρωπαϊκά κράτη (με τα οποία πιθανώς είχε ήδη σχηματιστεί ισχυρό υπόβαθρο συνδιαλλαγών).

Ενδεικτικό παράδειγμα της στάσης που έδειξε η κινεζική πλευρά κατά την αναθέρμανση σχέσεων αποτελούν οι δηλώσεις στα πλαίσια της πρώτης του επίσκεψης στην Ελλάδα το 2008, του τότε Πρωθυπουργού, Χου Ζιντάο: Ο Ζιντάο δήλωσε ότι “η Κίνα αποδίδει μεγάλη σημασία στη σχέση της με την Ελλάδα” και ότι “οι φιλικές επαφές και ανταλλαγές λαών μεταξύ Ελλάδας και Κίνας μπορούν να ανατρέξουν τα βάθη των αιώνων”.³⁹⁹ Εξέφρασε έτσι πράγματι φιλικά συναισθήματα και αισιοδοξία, αλλά σε πολύ συγκεκριμένα επίπεδα, τα οποία δε συνεπάγονται ιδιαίτερη μορφή συνεργασίας.

Αντίστοιχα από ελληνικής πλευράς, όπως τη διατύπωσε ο Υφυπουργός Οικονομικής Διπλωματίας επί κυβέρνησης Κ. Καραμανλή, Π. Δούκας, επελέγη η προβολή σημείων ταύτισης ανάμεσα στον ελληνικό και κινεζικό αρχαίο πολιτισμό σε επιχειρηματικό συνέδριο στη Σαγκάη που στόχευε στην προσέλκυση κινεζικού ενδιαφέροντος για οικονομική συνεργασία με την Ελλάδα. Η βασική προσέγγιση που υιοθέτησε κατά τη διάρκεια επίσκεψης στην Κίνα το 2008, ήταν η παρουσίαση των ομοιοτήτων που παρατηρούνται ανάμεσα στις θεωρίες των Κομφούκιου, Μέγγου, Λάο Τσε και Μο Τζου από κινεζικής πλευράς, και των Πυθαγόρα, Αναξίμανδρου, Σωκράτη, Αναξιμένη και Αριστοτέλη από ελληνικής πλευράς, ιδιαίτερα όσον αφορά την πολιτική και κοινωνική θεώρηση του κόσμου.⁴⁰⁰ Έτσι εισήγαγε το ακροατήριο σε εικόνες οι οποίες σε επίπεδο συνεργασίας δεν αντικατοπτρίζουν την ελληνική πραγματικότητα και ουσιαστικές προοπτικές σε επίπεδο οικονομικών σχέσεων. Ταυτόχρονα, δρομολόγησε το περιεχόμενο των διμερών συνομιλιών σε μία κατεύθυνση η οποία δεν οδηγούσε σε κάλυψη των ελληνικών γνωστικών κενών πάνω στις κινεζικές συναλλαγές και ανάγκες. Ένα ερώτημα το οποίο προκαλείται, ωστόσο, είναι κατά πόσο, η κατεύθυνση που επιλέχθηκε επέτρεπε να μην προβληθεί η αδυναμία χάραξης εξωστρεφούς πολιτικής από ελληνικής πλευράς. Αντίστοιχες εικόνες κυριάρχησαν στον ελληνικό τύπο. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η πρώιμη, συγκριτικά με

³⁹⁹ Ανώνυμος (2008, Νοέμβριος 24). Επίσημη επίσκεψη Χου Ζιντάο στην Ελλάδα. *ANTI*. Ανακτήθηκε από: www.ant1news.gr/news/Politics/article/188914/episimi-episkepsi-xoy-zintao-stin-ellada.

⁴⁰⁰ Δούκας Π. (Υφ. Εξωτερικών) (2008, Ιούνιος 26). *Greece: strategic partner for China's global policy* Ομιλία σε επιχειρηματικό συνέδριο στη Σαγκάη.

άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ, υπογραφή “στρατηγικής σχέσης” ερμηνεύθηκε ως δείγμα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος προς την Ελλάδα.⁴⁰¹

Ταυτόχρονα, στο πλαίσιο σύσφιξης πολιτισμικών δεσμών, καταβλήθηκε σημαντική προσπάθεια ενίσχυσης της εκπαιδευτικής συνεργασίας με ανταλλαγή εκπαιδευτικών για διδασκαλία γλωσσών. Ανταλλαγές ήδη πραγματοποιούνταν, μολονότι σποραδικά, από το 1984. Στις αρχές της περιόδου, εκπρόσωποι του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ανέλαβαν τη διοργάνωση των εντατικών ανταλλαγών εκπαιδευτικού προσωπικού ανάμεσα σε ελληνικά και κινεζικά ιδρύματα στο χώρο της γλώσσας και του πολιτισμού. Μετά από συμφωνία του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Κ. Παπούλια, στα πλαίσια της επίσκεψής του στο Πεκίνο το 2008⁴⁰², οριστικοποιήθηκε η ίδρυση Ινστιτούτου ‘Κομφούκιος’ στην Ελλάδα, με βασικούς στόχους την εκμάθηση της κινεζικής γλώσσας και την χορήγηση υποτροφιών για σπουδές στην Κίνα.⁴⁰³ Η καλλιέργεια πολιτιστικών επαφών, οδήγησε στην ανάπτυξη εξειδίκευσης Ελλήνων πάνω στην κινεζική πραγματικότητα, μέσω υποτροφιών του κινεζικού κράτους. Όμως, ανάγκη για εξειδίκευση υπήρχε μεγάλη στη χάραξη οικονομικής πολιτικής (όπως συμβαίνει σε άλλα κράτη), βάσει μεγαλύτερης κατανόησης των κινεζικών αναγκών. Ωστόσο, στην Ελλάδα παρατηρήθηκε τεράστια ακαμψία στην προσπέλαση των κενών πληροφόρησης (και κυρίως την αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών και μέσων). Η ανάμειξη του Υπουργείου διακόπηκε το 2009 μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης χρέους. Η απομάκρυνση των κρατικών φορέων, ωστόσο, δεν παρεμπόδισε τη συνέχιση των ανταλλαγών. Με πρωτοβουλία των κινεζικών πανεπιστημίων, στα οποία υπήρχε ζήτηση για ελληνικές σπουδές, ξεκίνησαν απευθείας επαφές με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

⁴⁰¹ Καραμανλής, Κ. (Πρωθυπουργός) (2006, Ιανουάριος 20). Εξαιρετικές οι σχέσεις Ελλάδας-Κίνας, *Reporter. Gr*, Ανακτήθηκε από: www.reporter.gr. Σημ. πέραν των όσων αναφέρθηκαν στις ελληνικές δηλώσεις, αντίστοιχες συμφωνίες είχε υπογράψει η κινεζική ηγεσία με την Αγγλία από το 2004, <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90780/91342/6341963.html>, την Αυστρία το 2003, <http://www.bmeia.gv.at/en/foreign-ministry/foreign-policy/extra-european-area/asia-pacific-region/nordostasien.html>, με τη Γερμανία από το 2007 <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7069885.html>, ενώ πιο πρόσφατα με την Ουγγαρία <http://www.nki.gov.hu/en/international-relations/55-towards-a-strategic-partnership> και την Ιρλανδία, <http://www.merrionstreet.ie/index.php/2012/03/joint-statement-between-the-peoples-republic-of-china-and-ireland-on-establishing-strategic-partnership-for-mutually-beneficial-cooperation/>) κ.ο.κ.

⁴⁰² Ανώνυμος. (2006, Οκτώβριος 18). *Το πρώτο ινστιτούτο Κομφούκιος στην Ελλάδα ιδρύεται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών*, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ανακτήθηκε από:

<https://www.aueb.gr/el/content/to-πρώτο-ινστιτούτο-κομφούκιος-στην-ελλάδα-ιδρύεται-στο-οικονομικό-πανεπιστήμιο-αθηνών>

⁴⁰³ Ο.π.

Θεσσαλονίκης.⁴⁰⁴ Δεν παρατηρήθηκε αξιοποίηση των αποφοίτων αυτών που στην πλειονότητά τους επέστρεψαν στην Κίνα ή αξιοποιήθηκαν στην Ευρώπη. Αντίθετα θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην Κίνα, οι απόφοιτοι των τμημάτων ελληνικών σπουδών αξιοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την κινεζική κυβέρνηση.

Εικόνες. Μετά την αλλαγή κυβέρνησης το 2009, η πρόσληψη της ελληνοσινικής σχέσης ως ιδιαίτερης εξακολούθησε να κυριαρχεί, ωστόσο η σημασία της πολιτισμικής διάστασης άρχισε σταδιακά να υποβαθμίζεται. Η ανάμειξη του Υπουργείου διακόπηκε το 2009 μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης χρέους. Η απομάκρυνση των κρατικών φορέων, ωστόσο, δεν παρεμπόδισε τη συνέχιση των ανταλλαγών, με πρωτοβουλία των κινεζικών πανεπιστημίων, στα οποία υπήρχε ζήτηση για ελληνικές σπουδές, εκπρόσωποι των οποίων ξεκίνησαν απευθείας επαφές με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.⁴⁰⁵

Προς το τέλος της συγκεκριμένης περιόδου, η πολιτική προς την Κίνα επικεντρώθηκε ξεκάθαρα στην προσέλκυση οικονομικών συμφωνιών και επενδύσεων. Το 2010, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Γ. Παπανδρέου χαρακτήρισε τη σχέση Ελλάδας και Κίνας “προνομιακή”,⁴⁰⁶ όταν καταβλήθηκε προσπάθεια προώθησης ελληνικών κρατικών ομολόγων και χάραξη κινήσεων για την προσέλκυση τουριστών. Επίσης, ο Α. Σαμαράς, ως αρχηγός της αντιπολίτευσης δήλωσε σε ελληνικά και ευρωπαϊκά μέσα ότι η Ελλάδα είναι ο πιο κοντινός σύμμαχος της Κίνας στους κόλπους της ΕΕ⁴⁰⁷.

Η ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΣΤΑΣΗ – ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΒΑΛΛΕΙ Η ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ

Η κινεζική προσέγγιση προς την Ελλάδα υπήρξε σαφώς συμβατή με τη γενικότερη διεθνή πολιτική της Κίνας, αλλά και τη στενότερη Ευρωπαϊκή προσέγγιση εκείνη την

⁴⁰⁴ Μαρτυρία της Hu Jing Jing, υπεύθυνης Ελληνικών Σπουδών στο Shanghai International Studies University.

⁴⁰⁵ Ο.π.

⁴⁰⁶ Παπανδρέου Γ. και Wen Jiabao, (2010, Οκτώβριος 2). Δηλώσεις, Μέγαρο Μαξίμου G. A. *Papandreou Archives*, Ανακτήθηκε από: <http://archive.papandreou.gr/papandreou/content/Document.aspx?d6&rd=7739474&f=1723&rf=-1848488485&m=13091&rm=16615710&I=2>.

⁴⁰⁷ Ανώνυμος: (2010, Οκτώβριος 4). Διεθνής Τύπος για Ζιαμπάο: Η Κίνα στηρίζει τα ελληνικά ομόλογα και αναζητεί έρεισμα στην Ευρώπη, *Το Βήμα*.

περίοδο, η οποία ωστόσο, στην Ελλάδα λόγω περιορισμένων επαφών δεν ήταν ευρέως γνωστή. Χρονικά, το εγγύτερο πλησίασμα, πραγματοποιήθηκε ευθέως το 2004, στα πλαίσια ανοίγματος προς τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη, με βασικό γνώμονα όπως φάνηκε στην πράξη, την ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων και κινεζικών επενδύσεων. Η κινεζική στάση παρουσίασε, επιπλέον, ιδιαιτερότητες οι οποίες μολονότι αναπόσπαστο χαρακτηριστικό των κινεζικών οικονομικών σχέσεων παντός τύπου, παρουσιάζουν ιδιαίτερες προκλήσεις για τη δυτική σκέψη. Συγκεκριμένα, η κινεζική θετική ανταπόκριση στην ελληνική εξύμνηση του κινεζικού πολιτισμού έχει υπάρξει απόλυτα συμβατή με τη διεθνή συμπεριφορά της Κίνας. Καταδεικνύει ότι εθνικιστικά κριτήρια καθορίζουν σε περιορισμένο βαθμό την ουσιαστική στάση που τηρεί η Κίνα απέναντι σε εμπλεκόμενα κράτη, και μάλιστα όταν το επιτάσσουν οι ανάγκες, όχι των κρατών αυτών αλλά, στο εσωτερικό της Κίνας. Οι βασικοί παράγοντες, που ενισχύουν την άνθιση οικονομικών σχέσεων, προκύπτει στην περίπτωση της Κίνας ότι καθορίζονται με κύριο γνώμονα την κάλυψη κινεζικών αναγκών και προέρχονται από μακροχρόνια τριβή και ανάπτυξη συναλλαγών ανεξαρτήτως του κλίματος μεταξύ των εμπλεκόμενων κρατών. Άρα, ο αλληλοσεβασμός, σε συνδυασμό όμως με τις περιορισμένες συναλλαγές που χαρακτηρίζουν την ελληνική περίπτωση, δεν αποτελούσε στέρεα υποσχόμενο υπόβαθρο. Βέβαια, με ορισμένα κράτη με τα οποία υπάρχει προσέγγιση ιδεολογικών αξιών, όπως η Βενεζουέλα, ή υποανάπτυκτα κράτη της Αφρικής, στα πλαίσια της Πολιτικής των Τριών Κόσμων, παρότι και πάλι η κινεζική πολιτική επικεντρώθηκε στην εξυπηρέτηση κινεζικών οικονομικών αναγκών, παρουσιάστηκε μεγαλύτερη ελαστικότητα στους όρους ορισμένων συμφωνιών.⁴⁰⁸ Ωστόσο, σε όλες αυτές τις σχέσεις, το κινεζικό κράτος διατηρούσε θέση ισχύος που εγγυόταν τη διαφύλαξη των συμφερόντων του, γεγονός που δε θα ίσχυε για ένα ευρωπαϊκό κράτος-μέλος. Επιπλέον, η ταύτιση εθνικών αξιών ουδέποτε απέκτησε κρίσιμη βαρύτητα από κινεζικής πλευράς.

Η διαφοροποίηση που αποδόθηκε στην Ελλάδα και τις κοινές εθνικές αξίες δεν οφειλόταν στο ότι η Ελλάδα κατηγοριοποιήθηκε μαζί με κράτη με τα οποία η κινεζική ηγεσία εμφάνιζε ταύτιση ιδεολογικών αξιωμάτων όπως η Βενεζουέλα ή κράτη του Τρίτου Κόσμου. Το πλαίσιο το οποίο οριοθετούσε τις σχέσεις είχε σαφώς σχηματιστεί με γνώμονα τις αξίες στις οποίες διαφοροποιούνταν τα δύο κράτη. Τα χαρακτηριστικά

⁴⁰⁸ Dollar, D. (2016, May). China as global investor: order foreign policy at Brookings: order from chaos project, *Asia Working Group Paper*, 4.

της κινεζικής στάσης προς την Ελλάδα υπήρξαν απόλυτα συντεταγμένα με τις βασικές γραμμές που οριοθετούν την πραγματοποίηση οικονομικών και επιχειρηματικών συμφωνιών και συνεργασιών, τόσο σε κρατικό όσο και καθαρά επιχειρηματικό επίπεδο. Ωστόσο, η κινεζική νοοτροπία που διέπει την κινεζική συμπεριφορά σε αυτόν τον τομέα χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες οι οποίες δεν είναι άμεσα κατανοητές από τη δυτική σκέψη. Στην κινεζική νοοτροπία, η ύπαρξη φιλικής επαφής θεωρείται απαραίτητη για την ανάπτυξη επαγγελματικής συνεργασίας. Σε απουσία φιλικής επαφής, συχνά δημιουργούνται σημαντικές καθυστερήσεις, για να πραγματοποιηθεί γνωριμία και να αναπτυχθεί συναισθηματική εμπιστοσύνη.⁴⁰⁹ Μάλιστα, η E. Meyer κατέταξε την Κίνα ως ακραία στην κλίμακα της σημασίας της ανάπτυξης συναισθηματικής εμπιστοσύνης για την καλλιέργεια οικονομικών επαφών. Η φιλική αυτή επαφή στοχεύει στην προσωποποίηση των επαγγελματικών επαφών, αν και σε λίγες περιπτώσεις αναπτύσσεται πράγματι φιλία.⁴¹⁰

Από πλευράς της Δύσης, αντιθέτως, διαφαίνεται πολυφωνία σε αυτόν τον τομέα. Συγκεκριμένα, στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης και πάνω από όλα στις ΗΠΑ η συναισθηματική νοημοσύνη δεν επηρεάζει καθόλου τη φύση της συνεργασίας. Αντιθέτως, η πορεία τους καθορίζεται από καθαρά γνωστικά κριτήρια. Διαφορετική τάση αναπτύσσεται στα Μεσογειακά κράτη, τα οποία στο σύνολό τους τοποθετούνται στα μέσα της κλίμακας με άλλα λόγια επίδραση και των δύο, με ελαφρώς μεγαλύτερη επίδραση της συναισθηματικής νοημοσύνης.⁴¹¹

Πέραν του σημαντικού ρόλου της συναισθηματικής εμπιστοσύνης για έναρξη συνομιλιών, στα πλαίσια της εξέλιξης επαγγελματικής επαφής, η γνωστική και συναισθηματική εμπιστοσύνη αναπτύσσονται παράλληλα αλλά όχι αλληλένδετα. Έτσι, ενώ η επαγγελματική συνεργασία “προσωποποιείται” και οι επαφές κινούνται σε φιλικό επίπεδο, η πορεία των διαπραγματεύσεων και οι όροι της συνεργασίας κρίνονται από καθαρά γνωστικά κριτήρια. Αντιθέτως, η φύση της επαφής δεν επηρεάζει το πόσο στυγνά επαγγελματικά διεκδικείται η κάλυψη των κινεζικών επιθυμιών μέσα από τη συνεργασία. Με άλλα λόγια, η φιλία δεν εξασφαλίζει τη διαμόρφωση συνεργασιών, ούτε καθορίζει την πορεία τους. Έτσι, επαγγελματικές επαφές πέραν της πρώτης απαραίτητης γνωριμίας, συχνά οδηγούν στην ανάπτυξη

⁴⁰⁹ Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking the invisible barriers of global business*, (p. 170). New York: Public Affairs,

⁴¹⁰ Ο.π.

⁴¹¹ Ο.π. p. 169.

προσωπικών σχέσεων μέσα από αυτές, οι οποίες εξελίσσονται ανεξάρτητα από την πορεία ή τη συνέχεια της επαγγελματικής συνεργασίας, ενώ δεν αγγίζει το περιεχόμενο ή τους στόχους της συνεργασίας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της E. Meyer το γνωστικό και συναισθηματικό στοιχείο λειτουργούν παράλληλα στα πλαίσια της συνεργασίας που ακολουθεί τη συμφωνία. Συγκεκριμένα, τονίζει ότι στην Κίνα (και ακόμα παραπάνω) στην Ιαπωνία, το εργασιακό περιβάλλον είναι αυστηρό, πιθανώς και σκληρό, ενώ ακολουθούνται αυστηροί κανόνες ιεραρχίας. Ωστόσο, αναπόσπαστο και απαραίτητα κομμάτι της συνεργασίας, είναι η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων εκτός του επαγγελματικού ωραρίου και κυρίως η συμμετοχή σε συχνές συνεστιάσεις, στις οποίες ανατρέπονται οι εργασιακοί κανόνες. Η πορεία και αποτίμηση της συνεργασίας κρίνεται αναπόσπαστα από το συνδυασμό των δύο.⁴¹²

Ότι ισχύει για τις επιχειρήσεις, ισχύει στην περίπτωση της Κίνας και για τις διακρατικές οικονομικές σχέσεις. Η προσέγγιση των κρατών-μελών της ΕΕ από την κινεζική ηγεσία κινήθηκε πράγματι αντίστοιχα. Διμερείς συνεργασίες συνάφθηκαν πρώτα με τα κράτη με τα οποία υπήρχαν ήδη συναλλαγές και εξοικείωση. Με τα υπόλοιπα άρχισαν σταδιακά διμερείς επαφές στα πλαίσια αλλαγής της ευρωπαϊκής πολιτικής από το 2004 και μετά, με ορισμένα μάλιστα η διαδικασία υπήρξε χρονοβόρα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κοινές αξίες και ο αλληλοσεβασμός που ενέπνεαν, διευκόλυναν την περίπτωση της ελληνικής πλευράς, γεγονός που αντικατοπτρίστηκε στις θερμές δηλώσεις των κινέζων αρμοδίων. Υπό αυτό το πρίσμα πιθανώς εξηγείται και το χρονικό προβάδισμα που παρατηρήθηκε στο πλησίασμα Ελλάδας και Κίνας εκείνη την περίοδο, δεδομένου ότι πραγματοποιήθηκε παράλληλα με κράτη με τα οποία υπήρχε σημαντικό υπόβαθρο σχέσεων (όπως η Πορτογαλία, με την οποία είχε προηγηθεί σύσφιξη σχέσεων και επαφή λόγω της ειρηνικής αποδέσμευσης από το Μακάο, ή η Ισπανία με την οποία ήδη εξελίσσονταν εμπορικές σχέσεις). Πιθανά βεβαίως, συνέβαλε και το έντονο ενδιαφέρον που επέδειξαν τα μέλη της κυβέρνησης Καραμανλή, χωρίς όμως έντονη καταβολή προσπάθειας.

Η ερμηνεία της κινεζικής στάσης, όπως προβλήθηκε τόσο από μέλη της κυβέρνησης το 2004, όσο και της αντιπολίτευσης, υπήρξε διαφορετική. Έτσι το προβάδισμα δεν αξιοποιήθηκε όσο ήταν δυνατό, πρώτον διότι δεν οδήγησε σε συνειδητοποίηση ανάγκης καταβολής προσπάθειας για την εκμετάλλευση των

⁴¹² Ο.π. 189.

ευκαιριών που διάνοιγε το πλησίασμα αυτό και δεύτερον διότι αμελήθηκαν οι δυνατότητες που πράγματι επέφερε. Γεννάται εύλογα το ερώτημα κατά πόσο η περιορισμένη κατανόηση που προσέδωσε η ηγεσία συγκάλυπτε ουσιαστικά τις ελληνικές αδυναμίες και δη της έλλειψης υποβάθρου στο αξιολογικό πεδίο και της ελληνικής αδύναμης παρουσίας στο ενεργητικό.

Βάσεις πρόσληψης. Σε γνωστικό επίπεδο, διαφάνηκε ότι η συμβολή της ταύτισης των εθνικών αξιών ανάμεσα στις δύο χώρες, δεν αποτέλεσε ούτε αποτελεί εγγύηση μελλοντικών συναλλαγών. Υπήρξε σημαντική καθυστέρηση για αυτό, η οποία, ωστόσο, είναι κατανοητή. Μέχρι εκείνη την περίοδο, οι κινεζικές επενδύσεις ήταν περιορισμένες, κατά κύριο λόγο προσανατολισμένες προς κράτη με τα οποία η κινεζική ηγεσία επικαλείτο συμμαχικούς ή εταιρικούς δεσμούς (όπως τα κράτη της Αφρικής που συγκαταλέγονταν στην Πολιτική των Τριών Κόσμων), η πληροφόρηση που διατίθετο δεν ήταν ξεκάθαρη. Η ελληνική δυσκολία κατανόησης, ωστόσο, αντανakλά βασικές αδυναμίες κατανόησης των αναγκών της σχέσης.

Ακόμα περισσότερο, ενώ αρχικά υπερτιμήθηκε η συμβολή των πολιτικών και πολιτισμικών επαφών στην ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων, σταδιακά υποτιμήθηκαν ιδιαίτερα οι δυνατότητες που διάνοιγε η ανάπτυξη πολιτιστικών σχέσεων. Έτσι, ενώ αποκτήθηκε σημαντική εμπειρία σε αυτόν τον τομέα, διαφάνηκε ελληνική αδυναμία και σε επίπεδο κατανόησης της εμπειρίας αυτής. Ενώ έγινε κατανοητό ότι, η προβολή των κοινών εθνικών και πολιτιστικών αξιών δεν αποτελούσε βάση για προσέλκυση κινεζικών επιχειρηματικών συμφωνιών και επενδύσεων, η ανάγκη για μεγαλύτερη κατανόηση της Κίνας και εξειδίκευση στη χάραξη οικονομικής πολιτικής (όπως συμβαίνει με άλλα κράτη) δεν συνειδητοποιήθηκε κατά την καλλιέργεια των πολιτιστικών επαφών. Ανάγκη για εξειδίκευση υπήρχε μεγάλη στη χάραξη οικονομικής πολιτικής (όπως συμβαίνει σε άλλα κράτη), βάσει μεγαλύτερης κατανόησης των κινεζικών αναγκών.

Επιπλέον, σε αξιακό επίπεδο, παρά τις κοινές αξίες, ανέκυψαν βασικές διαφορές αντίληψης και νοοτροπίας σε επίπεδο χάραξης πολιτικής. Διαφάνηκε αδυναμία αντιμετώπισης των προκλήσεων που δημιουργούν οι διαφορές νοοτροπίας. Βέβαια, το συγκεκριμένο ζήτημα συνδέεται με μία πολύ λεπτή αλλά βασική διαφοροποίηση που έχει εντοπιστεί στη νοοτροπία μεταξύ Κίνας και Μεσογειακών λαών. Έτσι, παρότι στην Ελλάδα όπως και σε άλλα Μεσογειακά κράτη παρατηρείται

θεωρητικά μεγαλύτερη συνάφεια με την Κίνα, υπό την έννοια ότι η συναισθηματική νοημοσύνη επηρεάζει τις οικονομικές σχέσεις, διαφάνηκε σημαντική απόσταση στην πράξη. Ένα ενδεχόμενο πέραν της γενικότερης νοοτροπίας σε επιχειρηματικό επίπεδο, είναι ότι η ελληνική αδυναμία αναγνώρισης των κινεζικών προθέσεων οφείλεται και στην ελληνική εμπειρία κατά τη Μεταπολεμική Περίοδο, κατά τη διάρκεια της οποίας οι βασικοί οικονομικοί εταίροι και επενδυτές ήταν εταίροι σε παραπάνω επίπεδο ή γειτονικά κράτη.

Συναισθηματικά τέλος, η ερμηνεία των κοινών αξιών με την Κίνα αντανακλά δυσκολία στην ελληνική προσέγγιση και αίσθηση δημιουργίας προστατευτικής σχέσης, στην οποία η Ελλάδα εισχωρεί ως δέκτης απολαβών και όχι ισότιμα. Αυτό άλλωστε φάνηκε στις πρώτες επιχειρηματικές επαφές στις οποίες η ελληνική πλευρά ήταν ανέτοιμη.

ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Βασικό ζήτημα το οποίο έχει παρατηρηθεί ότι προκαλεί σύγχυση στις συναλλαγές μεταξύ της Κίνας και δυτικών κρατών αποτελεί η σημασία της κατάληξης σε συμφωνία και η σπουδαιότητα πρωτοκόλλων και συμφωνητικών. Στην πλειονότητα των δυτικών κρατών, με εξαίρεση ορισμένων πρωτοκόλλων συνεργασίας τα οποία είναι τυπικού χαρακτήρα, αποδίδεται μεγάλη βαρύτητα και εγκυρότητα σε γραπτές συμφωνίες, το περιεχόμενο των οποίων επίσης θεωρείται δεσμευτικό. Σε αντίθεση, στην Κίνα, με εξαίρεση τα απολύτως δεσμευτικά συμφωνητικά, αποδίδεται τυπικός χαρακτήρας σε γραπτές συμφωνίες, ενώ το περιεχόμενο των συμφωνηθέντων μεταλλάσσεται στην πορεία της συνεργασίας, ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε σχέσης. Σε διακυβερνητικές επαφές η σημασία των συμφωνιών συνήθως περιορίζεται σε γενικού ενδιαφέροντος ζητήματα και σε περαιτέρω διερεύνηση προοπτικών. Στον ελληνικό χώρο, το συγκεκριμένο ζήτημα κυριάρχησε στη συνδιαλλαγή εικόνων κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται. Έλληνες αρμόδιοι, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της περιόδου (κυρίως κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Κ. Καραμανλή) υιοθέτησαν την προώθηση συμφωνιών σε ζητήματα ενδιαφέροντος ως πάγια τακτική για την ανάπτυξη συνεργασίας. Οι συμφωνίες αυτές έλαβαν σημαντική προβολή. Ιδιαίτερα η Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Σχέσης προβλήθηκε ως η επιτομή των σχέσεων.

Η διαφορετική νοοτροπία των δύο πλευρών επέτρεψε την προβολή των συμφωνιών στην Ελλάδα ως σημαντικών βημάτων. Ταυτόχρονα, η προβολή των συμφωνιών βοήθησε στην απόκρυψη των δυσκολιών που περιστοίχισαν τα ανοίγματα προς την Κίνα, οι οποίες δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο έγιναν κατανοητές. Η διαφορετική αυτή προσέγγιση οδήγησε στην καλλιέργεια προσδοκιών για ταχέως αναπτυσσόμενη σχέση και ύπαρξη μεγάλων δυνατοτήτων συνεργασίας. Προσδοκίες αναπλάσθηκαν κυρίως στο πλαίσιο της υπογραφής συμφωνίας συνολικής στρατηγικής σχέσης, αλλά σταδιακά με τη συχνή υπογραφή συμφωνιών κατά τις διμερείς επαφές και την προβολή των συμφωνιών αυτών ως υποσχόμενων, άρχισε να δημιουργείται η εντύπωση ότι προσφέρονταν αβίαστες προοπτικές συνεργασίας.

Δεν είναι σαφής η πρόσληψη που σχηματίστηκε στο ελληνικό έδαφος. Επίσης δεν αποσαφηνίζεται εύκολα ο βαθμός στον οποίο πράγματι κυριάρχησε σύγχυση σε όλα τα στάδια της περιόδου που εξετάζεται. Από τη μία, υπογράφηκαν συμφωνίες σε τομείς στους οποίους, απουσία κοινού εδάφους ή προδιαγραφών, δεν υπήρχε καμία βάση μελλοντικής συνεργασίας, γεγονός το οποίο δημιουργεί υποψίες ότι από ελληνικής πλευράς υπήρχε πλήρης επίγνωση του τυπικού χαρακτήρα των συμφωνιών αυτών. Από την άλλη, η θετική ανταπόκριση και υπογραφή μάλιστα συμφωνιών και πρωτοκόλλων συνεργασίας, στα πλαίσια των πρώτων επαφών σε κάθε δυνατό τομέα, οδήγησε στην ανάπλαση προσδοκιών για σημαντικές προοπτικές συνεργασίας. Δεδομένης της ελληνικής αδυναμίας αλλά και σχετικής απειρίας στις σχέσεις με ασιατικά κράτη, δε μπορεί να αποκλεισθεί η πιθανότητα ότι η προβολή που απέσπασαν οι συμφωνίες αντικατόπτριζε ειλικρινή προσδοκία σημαντικών προοπτικών και μάλιστα αβίαστα.

Επί του πρακτέου, κατά τη διάρκεια της περιόδου διαφάνηκε η συμβολική φύση των συμφωνιών καθώς και οι δυσκολίες που περιβάλλουν την ανάπτυξη σχέσεων. Μάλιστα, ενώ η εμπειρία που ανακτήθηκε κατά τη διάρκεια της περιόδου και κυρίως η έλλειψη αποτελεσμάτων οδήγησε σε επανεξέταση της ελληνικής τακτικής, η επανεξέταση αυτή υπήρξε περιορισμένη. Περιορίστηκε ο αριθμός συμφωνιών στις ρεαλιστικά υποσχόμενες και μετριάστηκε η προβολή που αποδιδόταν. Όμως, σε τομείς στους οποίους υπήρχαν προοπτικές αποσιωπήθηκαν βασικές πληροφορίες που είχαν αποκτηθεί όσον αφορά αναφορικά τις αιτίες για την έλλειψη ουσιαστικού κινεζικού ενδιαφέροντος, ιδιαίτερα όποτε οι αιτίες αυτές καταδείκνυαν ανάγκη αναδιοργάνωσης στο εσωτερικό της Ελλάδας. Ωστόσο, παραμένει ασαφές, κατά πόσο αποσιωπήθηκαν

οι προϋποθέσεις για την τόνωση της συνεργασίας σε τομείς ενδιαφέροντος και κατά πόσο αξιοποιήθηκαν αρνητικές εμπειρίες σε κατεύθυνση που θα άνοιγαν μελλοντικές προοπτικές σε τομείς ελληνικού ενδιαφέροντος.

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΕΖΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Η σύναψη συμφωνιών για ανάπτυξη συνεργασίας αποτελεί έναν τομέα, στον οποίο παρατηρείται απόσταση μεταξύ της δυτικής και κινεζικής νοοτροπίας, κυρίως όσον αφορά στη δεσμευτικότητα και εφαρμογή των συμφωνηθέντων. Σύγχυση παρατηρείται και σε προφορικές συμφωνίες αλλά η βασική διαφορά που προκύπτει με τη Δύση έγκειται στη σημασία των υπογεγραμμένων συμφωνιών. Έχει εντοπιστεί ότι με εξαίρεση νομικά κατοχυρωμένων και αυστηρά δεσμευτικών συμβολαίων, στην Κίνα η σημασία συμβολαίων και γραπτών δεσμεύσεων υποτιμάται έναντι της προσωπικής εμπιστοσύνης που αναπτύσσεται,⁴¹³ και των δεδομένων που προκύπτουν στην πορεία. Αυτά αποτελούν, για τους Κινέζους, βάση ανάπτυξης συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η εξέλιξη των οποίων οδηγεί εν τέλει σε υλοποίηση έργου. Καταλυτικό συμπέρασμα στη χαρτογράφηση των διαφορών, αποτελεί ότι το χαρακτηριστικό των Κινέζων στις συναλλαγές με τη Δύση, με τη μεγαλύτερη διακινδυνευσιμότητα, είναι η λήψη παρορμητικών αποφάσεων και η αλλαγή σχεδίων στην πορεία εξέλιξης μιας συμφωνίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ενθαρρύνουν την ελαστικότητα και να μην τηρούν συμφωνηθέντα που δεν είναι αυστηρά δεσμευτικά, κατά την πρόσληψή τους. Αντιθέτως, μετά από μια συμφωνία, αναθεωρούν το περιεχόμενό της σε μακροπρόθεσμη βάση και επανέρχονται. Μάλιστα, αναγνωρίζεται στην κινεζική πλευρά ετοιμότητα να συμφωνήσει σε προτάσεις παρορμητικά ή συναισθηματικά και δυνατότητα αλλαγής άποψης στην πορεία.⁴¹⁴ Ωστόσο, υλοποίηση των συμφωνηθέντων προκύπτει και μορφοποιείται βάσει αυστηρών κριτηρίων όσων αφορά την αποδοτικότητα και τήρηση των κινεζικών αναγκών. Μάλιστα, στα πλαίσια εφαρμογής των συμφωνηθέντων, όπως προαναφέρθηκε και τονίζει η E. Meyer, προκύπτει ακόμα μία βασική πρόκληση της κινεζικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τις μελέτες της, το γνωστικό και συναισθηματικό στοιχείο αναπτύσσονται και λειτουργούν παράλληλα στα πλαίσια της συνεργασίας που ακολουθεί τη συμφωνία. Η

⁴¹³ Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking the invisible barriers of global business*, New York: Public Affairs, 184.

⁴¹⁴ Ο.π. p. 247.

πορεία και αποτίμηση της συνεργασίας κρίνεται από το συνδυασμό των δύο αναπόσπαστα.⁴¹⁵

Ένα επιπλέον στοιχείο, το οποίο δε συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση της E. Meyer αλλά έχει παρατηρηθεί στις κινεζικές συναλλαγές με ευρωπαϊκά κράτη, είναι διαφοροποίηση της κινεζικής νοοτροπίας, σε σχέση με αυτήν της Δύσης, στη διαμόρφωση μεμονωμένων συμφωνιών βάσει της εξέλιξης της γενικότερης σχέσης, και δη την πιθανότητα παροχής ανταλλαγμάτων. Έχει εντοπιστεί από πλευράς εκπροσώπων δυτικών κρατών η προσμονή ότι κάποιες παραχωρήσεις σε κινεζικές απαιτήσεις σε ένα τομέα συνεργασίας αναβαθμίζουν τη σχέση γενικότερα και μπορεί να επιφέρουν ανταλλάγματα σε άλλους τομείς συνεργασίας. Η προσμονή αυτή δεν είναι ασύμβατη με τη δυτική νοοτροπία. Επιπλέον ενισχύεται από κινεζικές προφορικές διαβεβαιώσεις, οι οποίες ωστόσο, δεν έχουν βαρύτητα, καθώς υπόκεινται στην γενικότερη κινεζική συμπεριφορά που αναλύεται παραπάνω. Από αντίστοιχα πολυάριθμα παραδείγματα, μέχρι στιγμής, προκύπτει ότι η υποχώρηση των κρατών-μελών στα κινεζικά αιτήματα δεν επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα για τα κράτη-μέλη. Ως πιο τρανταχτό παράδειγμα εντοπίστηκε την ίδια περίοδο η περίπτωση της Ισπανίας, η οποία υιοθέτησε ιδιαίτερα υποστηρικτική στάση προς την Κίνα σε διπλωματικό επίπεδο, με στόχο την εξασφάλιση εμπορικών οφελών. Ωστόσο, η στάση αυτή δεν απέδωσε εμπορικά οφέλη, αντιθέτως το έλλειμα στον ισολογισμό του διμερούς εμπορίου παρέμεινε ανοδικό.⁴¹⁶ Αντίστοιχη στάση υιοθετήθηκε στην Ελλάδα.

ΚΟΙΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ

Η υπογραφή στρατηγικής συμφωνίας έτυχε ιδιαίτερης προβολής. Οι δημοσιεύσεις στον τύπο εκείνες τις ημέρες πρόβαλαν την εικόνα του νέου ορίζοντα στις ελληνοσινικές σχέσεις.⁴¹⁷ Τα ΜΜΕ στην Ελλάδα απέδιδαν αντίστοιχο ενθουσιασμό στον κινεζικό τύπο. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός χαρακτήρισε την επίσκεψη και τα συμφωνηθέντα ως “ορόσημο για τις ελληνοσινικές σχέσεις”,⁴¹⁸ ενώ μέλη της κινεζικής

⁴¹⁵ Ο.π. p. 189.

⁴¹⁶ Fox, J. & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, p. 28-29. Ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu.

⁴¹⁷ Anonymous, (2006, January 20). Chinese mass media give great publicity to PM's interview with New China state-run news agency, Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ.

Ανακτήθηκε από: http://www.invgri.com/greece_china.htm.

⁴¹⁸ Ο.π.

κυβέρνησης χαρακτήρισαν τη συμφωνία ως “ιστορική.”⁴¹⁹ Ο Πρωθυπουργός της Κίνας Wen Jiabao ανέφερε: "This demonstrates that Sino-Greek relations have entered a new development stage and are expecting further achievements", ενώ σταδιακά απέδωσε μεγάλη έμφαση στο γεγονός ότι η ελληνοσινική σχέση ήταν πλέον “στρατηγική.”^{420,421} Όμως, επί της ουσίας τίθενται τρία βασικά ερωτήματα. Το πρώτο δεν περιορίζεται στις ελληνοσινικές σχέσεις, αλλά είναι γενικό, και αφορά συγκεκριμένα τις δυσκολίες ορισμού της στρατηγικής σχέσης στη μετεμφυλιακή εποχή. Το δεύτερο αφορά το περιεχόμενο της δήλωσης μεταξύ Ελλάδας και Κίνας συγκεκριμένα (το οποίο παρότι διαθέσιμο σε κυβερνητικά αρχεία, ουδέποτε δημοσιεύθηκε επίσημα), τις δεσμεύσεις των δύο πλευρών και συνεπώς το νέο πλαίσιο των σχέσεων που δημιουργήθηκε. Το τρίτο, που συνδέεται με το πρώτο, αφορά τις δυνατότητες και προοπτικές μορφοποίησης των ελληνοσινικών σχέσεων, οι οποίες έως το 2006 αφενός ήταν επιφανειακές όχι ουσιαστικές, και αφετέρου, κατά πόσο υπήρχε επίγνωση και κατανόηση των δυνατοτήτων που πράγματι ανοίγονταν απουσία υποβάθρου επαφών και οικονομικών σχέσεων. Υπό αυτή την έννοια, ενώ προβλήθηκε σα βασικό επίτευγμα των σχέσεων, κατ’ ουσία αποτέλεσε μία πρώτη πρόκληση στις δυσκολίες κατανόησης μεταξύ των δύο πλευρών.

Παρότι η συμφωνία στην Ελλάδα, όπως και σε διευρωπαϊκό επίπεδο, προσελήφθη ως ένα βασικό βήμα στις ελληνοσινικές σχέσεις, αποτέλεσε μία από τις πρώτες προκλήσεις στην πρόσληψη και δη το βαθμό στον οποίο η πρόσληψη καθόρισε το ελληνικό πλησίασμα της Κίνας. Η πρόκληση αυτή πήγαζε από το γεγονός ότι ταυτοποιήθηκε ως “στρατηγική,” χωρίς να προσδιοριστεί με ακρίβεια το περιεχόμενο ή οι διαστάσεις του όρου, γεγονός το οποίο χαρακτήρισε την έννοια των στρατηγικών συμφωνιών γενικότερα στη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Η έννοια του όρου βάσει επίσημου ορισμού παρέπεμπε στον ορισμό της σχέσης ως πολυδιάστατης,⁴²² ο οποίος

⁴¹⁹ Stambolis, C. (2006, January 21). Greek Prime Minister's visit to China marks a new era in Sino-Greek relations, *Athens News*, Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.

⁴²⁰ Η παράμετρος αυτή όπως έχει προαναφερθεί εξετάζεται εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο της διατριβής.

⁴²¹ Anonymous, (2006, January 21). Prime Minister Karamanlis visits Shanghai, urges tightening of Greek-Chinese commercial ties”, Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ. Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.

⁴²² Ενώ στις επιχειρηματικές σχέσεις, η ‘στρατηγική σχέση’ αναφέρεται σε σχέση που αποσκοπά στην κοινή εκπλήρωση συγκεκριμένου στόχου (“Strategic Relationship”, *Business Dictionary*, <http://www.businessdictionary.com/definition/strategic-relationship.html>), στις διακρατικές σχέσεις η ερμηνεία που αποδίδεται ευρέως στη στρατηγική σχέση, είναι ότι είναι πολύπλευρη και πέραν από διμερή περιλαμβάνει συνεργασία στα πλαίσια διεθνών οργανισμών. (π.χ. Hamilton, D.S. (2014). *The american way of partnership*, Working Paper 6, (p. 8-9). Madrid & Brussels: Fridge/Emond, & Womack,

ωστόσο δημιουργεί αρκετές ασάφειες. Όπως μάλιστα, έσπευσαν να τονίσουν ορισμένοι αναλυτές εκείνη την περίοδο, σε διευρωπαϊκό επίπεδο εντοπίστηκαν παρεξηγήσεις με τη σημασία και κυρίως τη βαρύτητα του όρου “στρατηγική”.⁴²³ Έτσι, ουδέποτε διευκρινίστηκαν τα όρια της, και το κατά πόσο διαφοροποιείται η αντίληψη της έννοιας από τις δύο πλευρές.

Τόσο από την πλευρά της Κίνας, όσο και από την ελληνική (όπως και από ευρωπαϊκής πλευράς γενικότερα), η διαμόρφωση στρατηγικών σχέσεων και σύναψη στρατηγικών συμφωνιών αποτέλεσε συχνό φαινόμενο στη μεταψυχροπολεμική εποχή, χωρίς να παρατεθεί αντίστοιχος προσδιορισμός.⁴²⁴ Σαφώς η έννοια μεταλλάχθηκε, σε σχέση με ότι σήμαινε όταν ο διχασμός της υφηγίου σε νοητά στρατόπεδα στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, σηματοδοτούσε και την αντίστοιχη υπαγωγή ενός κράτους στον αντίστοιχο συνασπισμό, βάσει των στρατηγικών εταίρων που δημιουργούσε. Επίσης, ενώ οι διαστάσεις της σχέσεις ήταν πολύπλευρες και διαφοροποιούνταν ανά περίπτωση, η στρατηγική σχέση επέφερε συγκεκριμένες δεσμεύσεις στήριξης. Έτσι καθαρά εμπειρικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι, από ευρωπαϊκής πλευράς η στρατηγική σχέση γενικά ανταποκρινόταν σε πολύπλευρη/ πολυσχιδή σχέση με κοινά οφέλη σε πολλαπλούς τομείς. Από κινεζικής πλευράς φάνηκε να αποδίδεται αντίστοιχη χαλαρότητα στον όρο, ενώ εμπειρικά συμβόλιζε μία εκδήλωση ενδιαφέροντος για στενότερες διμερείς επαφές, κυρίως οικονομικής φύσεως. Εξαίρεση αποτέλεσαν ολιγάριθμες προϋποθέσεις οι οποίες συμπεριελήφθησαν στο κείμενο της συμφωνίας, όπως ο σεβασμός καίριων αδιαπραγμάτευτων κινεζικών εθνικών ζητημάτων (πχ η Αρχή της Μίας Κίνας). Με άλλα λόγια, οι στρατηγικές συμφωνίες ουσιαστικά έθεταν τις βασικές γραμμές και τα όρια για την ανάπτυξη διμερών σχέσεων, αλλά δε δρομολογούσαν τη μορφή των σχέσεων αυτών. Η χαλαρότητα μάλιστα της χρήσης του όρου “στρατηγική”, αποτέλεσε αντικείμενο πολλαπλών αναλύσεων και πολιτικών σχολιασμών.

Ένα ερώτημα που, ωστόσο, επίσης προκύπτει, αλλά δεν αντιμετωπίστηκε, είναι κατά πόσο, προηγούμενες διαφορετικές εμπειρίες από στρατηγικές σχέσεις, κατά τη

B. (2016). *Asymmetry and international relationships*, (p. 23-24). New York: Cambridge University Press).

⁴²³ Strüver, G. (2017). China's partnership diplomacy: International alignment based on interests or ideology, *The Chinese Journal of International Politics*, 31-65.

⁴²⁴ Smith, M.& Xie, X. (2010). “The European Union and China: The Logics of Strategic Partnership,” *Journal of Contemporary European Research*, 6 (4), pp. 432-438

διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και των πρώτων χρόνων μετά τη λήξη του, είχαν οδηγήσει, σε διαφοροποιημένη αντίληψη του όρου στη νοοτροπία των δύο πλευρών. Με άλλα λόγια, ανεξαρτήτως της αμοιβαία χαλαρής χρήσης του όρου και από τις δύο πλευρές την περίοδο σύναψης της συμφωνίας, βάσει νοοτροπίας οι προσδοκίες από μία στρατηγική σχέση διαφοροποιούνταν.

Στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, οι στρατηγικές σχέσεις της Ελλάδας, όπως και για την πλειονότητα των μικρών κρατών, ήταν ουσιαστικά σχέσεις υποτέλειας, οι οποίες όμως επέφεραν οικονομική στήριξη και αναπτυξιακή βοήθεια. Τα αναπτυξιακά προγράμματα που χρηματοδότησαν οι ΗΠΑ, ωστόσο, δεν ήταν αμοιβαία επωφελή. Βασικό αντάλλαγμα για την αμερικανική χρηματοδότηση της αναδόμησης του κράτους υπήρξε η στρατηγική δέσμευση στο συνασπισμό των ΗΠΑ (με παραχώρηση εδαφών για την παρουσία αμερικανικών στρατευμάτων εκτός άλλων). Με άλλα λόγια τα ανταλλάγματα που προσέφερε η ελληνική πλευρά στην οικονομική στήριξη που έλαβε, ανταποκρίνονταν σε διαφορετικό τομέα των σχέσεων. Ακόμα περισσότερο, η ένταξη της Ελλάδας στην τότε ΕΟΚ το 1981 επέφερε χρηματοδοτικά πακέτα για οικονομική ανάπτυξη τομέων, με βασικό κριτήριο τη διαθεσιμότητα στη χώρα και όχι απαραίτητα ουσιαστική απόδοση αποτελεσμάτων. Επιπλέον, και οι δύο αυτές μορφές σχέσης που αναπτύχθηκαν, παρότι ανά περιστάσεις αποδυναμώθηκαν, ουδέποτε έφθασαν σε επίπεδο ρήξης. Υπό αυτή την έννοια, στην Ελλάδα η παράδοση από στρατηγικές συμφωνίες, ήταν σε μεγάλο βαθμό η δημιουργία σχέσεων ακλόνητης αλληλοστήριξης από τις οποίες πήγαζαν οφέλη και για τις δύο πλευρές μεν, αλλά τα ανταλλάγματα δεν ήταν αμοιβαία σε όλους τους τομείς συνεργασίας, ούτε χαρακτηρίστηκαν ως ισότιμα.

Αντιθέτως, η κινεζική εμπειρία διαφοροποιήθηκε από ένα σημείο και μετά αισθητά. Από κινεζικής πλευράς, από τη μία αποτέλεσε βασική προϋπόθεση ο σεβασμός σε ζητήματα που άπτονταν της κινεζικής εθνικής ακεραιότητας όπως η Ταϊβάν και το Θιβέτ, αλλά ουδέποτε επεκτάθηκε η απαίτηση αυτή σε στήριξη των κινεζικών θέσεων–προσδοκιών, όπως η διεκδίκηση της Θάλασσας της Νότιας Κίνας. Με άλλα λόγια περιορίστηκε στα κινεζικά κεκτημένα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά δεν επεκτάθηκε σε κινεζικές προσδοκίες, τις οποίες η Ελλάδα για να τηρήσει θα χρειαζόταν να διαφοροποιηθεί από τη γραμμή οργανισμών στους οποίους ήταν μέλος.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ

Κατ' αρχήν τα δύο μέρη υπέγραψαν δήλωση και όχι συμφωνία. Από αρκετά σημεία φαίνεται ότι ο σχεδιασμός της δεν απέβλεπε σε ριζικές αλλαγές της υφιστάμενης μορφής των ελληνοσινικών σχέσεων, όπως όταν “εκφράζουν την προσήλωσή τους στο Πρωτόκολλο Πολιτικών Διαβουλεύσεων Ελλάδας-Κίνας...”⁴²⁵ Το κείμενο της δήλωσης οριοθετεί τη συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών, σε πολιτικά και διεθνή ζητήματα, σε διεθνές και όχι διμερές πλαίσιο,^{426,427} και είναι ιδιαίτερα γενικό στο θέμα των δεσμεύσεων των δύο πλευρών στη συνολική στρατηγική εταιρική σχέση. Εκφράζει υποστήριξη σε κάποια θέματα, αλλά όχι ρητή δέσμευση ως προς αυτά. Αντιθέτως, λεπτομερής εξέταση του περιεχομένου αναδεικνύει μάλλον “κοσμικό” χαρακτήρα παρά ουσιαστικές δεσμεύσεις και σημαντικές αλλαγές στην πορεία των σχέσεων.

Από την ελληνική πλευρά επιβεβαιώνεται η στήριξη σε βασικά εθνικά κινεζικά ζητήματα, καθώς και στα σημεία τριβής μεταξύ της Κίνας και της ΕΕ. Για το ζήτημα της Ταϊβάν, αναφέρεται ότι, η Ελληνική κυβέρνηση επιβεβαιώνει ακόμα μια φορά την πάγια θέση της υπέρ της αρχής της “Μίας Κίνας”.⁴²⁸ Περιλαμβάνονται δεσμευτικές διατυπώσεις, όπως ότι, “Η Ελλάδα επαναλαμβάνει την υποστήριξή της για την άρση του εμπάργκο όπλων προς την Κίνα”,⁴²⁹ καθώς και ότι, “η Ελλάδα αναγνωρίζει τη μεγάλη πολιτική σημασία του ζητήματος αναγνώρισης στην Κίνα πλήρους καθεστώτος οικονομίας της αγοράς”.⁴³⁰ Σε αντίστοιχα δεσμευτικό επίπεδο η σύμβαση ορίζει τη “θέσπιση Μεικτής Ελληνο-Κινεζικής Επιτροπής για Ολυμπιακή Συνεργασία” κατοχυρώνει ελληνική βοήθεια στις κινεζικές ετοιμασίες για την Ολυμπιάδα και προσδιορίζει τη μορφή της σε καίριους για την Κίνα τομείς.⁴³¹

Από την κινεζική πλευρά δεν υπάρχει υποστήριξη για κανένα ελληνικό εθνικό ζήτημα (π.χ. το ζήτημα της ονομασίας της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), πλην ίσως του Κυπριακού (το οποίο δεν είναι και αμιγώς ελληνικό).⁴³² Ούτε, όμως, και σε άλλους τομείς συνεργασίας υπάρχουν δεσμεύσεις. Η συμφωνία για την εξαγωγή εξήντα χιλιάδων τόνων φωσφορικών λιπασμάτων στην

⁴²⁵ Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης, άρθρο 2, σ. 2.

⁴²⁶ Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης, άρθρα 1 και 2, σ.2.

⁴²⁷ ο.π. άρθρα 3-8, σ. 3-5.

⁴²⁸ ο.π. άρθρο 10, σ. 5.

⁴²⁹ ο.π. άρθρο 9 σ. 5.

⁴³⁰ ο.π. άρθρο 11 σ. 5.

⁴³¹ ο.π. άρθρο 17 σ. 7-8.

⁴³² ο.π.. άρθρο 7, σ. 4.

Κίνα, χαρακτηρίζεται “προγραμματική” και όχι τελική.⁴³³ Συμπεράσματα για τη μορφή των πολιτικών σχέσεων προκύπτουν και από τα άρθρα που εξετάζουν εμπορικά και λοιπά ζητήματα καθώς και το συνοδευτικό Μνημόνιο Κατανόησης σχετικά με τη Συνεργασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Οι σχετικές κινήσεις επαφίενται στην πολιτική ηγεσία ή καθορίζονται από το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο. Το κείμενο διευκρινίζει ότι οι κυβερνήσεις αναγνωρίζουν “τη βούληση να βελτιώσουν και να αναπτύξουν τις οικονομικές (και εμπορικές) σχέσεις στο πλαίσιο της ισχύουσας εθνικής τους νομοθεσίας”.⁴³⁴ Ωστόσο, όπως αναφέρεται πιο αναλυτικά σε άλλα σημεία της διατριβής, βασικά προβλήματα στους συγκεκριμένους τομείς συνεργασίας οφείλονται στο νομοθετικό πλαίσιο. Μόνη εξαίρεση αποτελεί το γεγονός ότι τα δύο μέρη ανέλαβαν “την υποχρέωση να διευκολύνουν τη συνεργασία μεταξύ των Λιμενικών Αρχών”.⁴³⁵ Σε γενικές γραμμές, η δήλωση αναφέρει επανειλημμένα ότι “τα δύο μέρη εκφράζουν τη βούληση να ενισχύσουν τη συνεργασία, ή και παρέχοντας τις απαραίτητες διευκολύνσεις”⁴³⁶ χωρίς να περιλαμβάνει δεσμεύσεις. Τέλος, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη των μορφωτικών επαφών και γενικότερα των επαφών σε τοπικό, ερευνητικό και ακαδημαϊκό αλλά μη διακρατικό επίπεδο, όπου τονίζεται η ανάγκη εντατικοποίησης επαφών και ανταλλαγής τεχνογνωσίας.⁴³⁷

Συμπερασματικά, η Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης δεν αποτελεί βάσιμη πηγή καλλιέργειας προσδοκιών στην Ελλάδα για υποστήριξη από την Κίνα σε εθνικά ή οικονομικά ζητήματα. Άλλωστε δεν κατακυρώθηκε από τη Βουλή, άρα δεν ήταν δεσμευτική. Η δημιουργία προσδοκιών στην Ελλάδα για ‘στρατηγική’ στήριξη από την Κίνα βάσει της υπογραφής αυτής ήταν άτοπη. Δεν αποτελεί επίσης συμφωνία διευκόλυνσης της πρόσβασης στην κινεζική αγορά, αφού δεν επιλύει βασικά πολιτικά και νομικά κωλύματα που τη χαρακτηρίζουν. Ο όρος ‘στρατηγική’ δεν διευκρινίζεται, επομένως η σχέση των δύο πλευρών παρέμεινε απροσδιόριστη, δεδομένου ότι ο όρος σε διεθνές πλαίσιο παραμένει ασαφής. Άλλωστε και στην κινεζική εξωτερική πολιτική, παρότι η κινεζική ηγεσία τείνει να συνάπτει ‘στρατηγικές’ σχέσεις, δεν έχει δοθεί μέχρι στιγμής συγκεκριμένη ερμηνεία του όρου.

⁴³³ ο.π. άρθρο 22, σ. 10.

⁴³⁴ Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Υπουργείου Εμπορίου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας Σχετικά με τη Συνεργασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, σ. 1.

⁴³⁵ Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης άρθρο 15, σ. 7.

⁴³⁶ ο.π. άρθρο 16, σ. 7.

⁴³⁷ ο.π. άρθρα 18-21, σ. 8-9.

Το γεγονός ότι η ηγεσία άρχισε να επικαλείται τη συγκεκριμένη συμφωνία ως σημείο αναφοράς της “σχέσης Ελλάδας-Κίνας”, από μόνο του δημιουργεί βάσιμους προβληματισμούς. Δεδομένου ότι το κείμενο βρισκόταν στα χέρια των αρμοδίων, δεν υπάρχει θέμα αμφισβήτησης της πρόσληψης στο γνωστικό επίπεδο και εκ των πραγμάτων προκαλεί ερωτήματα αναφορικά με τα κίνητρα για την πρόσληψη που πρόβαλαν οι δύο ηγεσίες στα άλλα δύο επίπεδα.

Έτσι, ενώ η συμφωνία προβλήθηκε ως τεκμήριο ουσιαστικών σχέσεων, το περιεχόμενό της, πέραν του ότι τεκμηριώνει την κοινή διάθεση για ουσιαστικότερες σχέσεις, ήταν πιο τυπικό και ουσιαστικά κατεδείκνυε την ιδιαίτερα ρευστή φύση των σχέσεων και τον περιορισμένο αριθμό τομέων συνεργασίας με προοπτική. Μάλιστα, ενώ ο αμοιβαίος αλληλοσεβασμός που αναφέρεται αποτελούσε μία αρχική βάση συνεργασίας, το γεγονός ότι αποτελεί το μοναδικό χαρακτηριστικό που συνδέει την ιστορία και ανάπτυξη των δύο πλευρών, υποκρύπτει απουσία υποβάθρου οικονομικών σχέσεων. Όπως φαίνεται παρακάτω, και συγκριτικά με άλλα κράτη της Ευρώπης, τα οποία δεν είχαν κερδίσει αντίστοιχο σεβασμό, η απουσία οικονομικού υποβάθρου σχέσεων περιόριζε τις προοπτικές.

Βέβαια, η επανάληψη των δεσμεύσεων από ελληνικής πλευράς αποτέλεσε μία πιστοποίηση της φιλικής προδιάθεσης, η οποία από κινεζικής πλευράς αποτελούσε βασική προϋπόθεση για ανάπτυξη οικονομικών επαφών. Αντίστοιχα, από πλευράς της κινεζικής ηγεσίας υπήρξε μία πιστοποίηση φιλικής προδιάθεσης για στενότερες σχέσεις σε διμερές επίπεδο, γεγονός το οποίο ήταν σημαντικό. Ωστόσο, το ερώτημα που δημιουργείται είναι κατά πόσο υπήρξε κατανόηση ότι η κινεζική στάση περιοριζόταν σε αυτό, δημιουργώντας την ανάγκη για παραπέρα στοχευμένη προσέγγιση. Ακόμα περισσότερο, η απουσία οποιασδήποτε προβολής τομέων συνεργασίας πέραν τριών συγκεκριμένων, δημιουργεί το ερώτημα κατά πόσο γεννήθηκε καν η υποψία ότι από κινεζικής πλευράς είτε το ενδιαφέρον που υπήρχε περιοριζόταν σε αυτούς τους τομείς, είτε ότι δεν υπήρχε γνώση άλλων πιθανών τομέων ενδιαφέροντος στην Ελλάδα.

ΜΙΚΡΟΤΕΡΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Σχέσης αποτέλεσε σαφώς τη μεγαλύτερη συμφωνία που υπογράφηκε σε καθαρά πολιτικό επίπεδο και παρουσιάστηκε ως σημαντική σε όλο το φάσμα των σχέσεων. Πέραν αυτής, πραγματοποιήθηκαν και

μικρότερες συμφωνίες, οι οποίες επίσης προβλήθηκαν υπό την ίδια χροιά. Συγκεκριμένα, μεταξύ του 2005 και του 2012, υπογράφηκαν συνολικά 28 συμφωνίες και μνημόνια κατανόησης.⁴³⁸ Τα κείμενα της συμφωνίας ουδέποτε δημοσιεύθηκαν, ωστόσο, συνοπτική παρατήρηση του αντικειμένου τους δημιουργεί προβληματισμούς. Πρώτον, ανάμεσα στις 28 συμφωνίες παρατηρούνται σαφείς επαναλήψεις: επί παραδείγματι, τρεις στοχεύουν στην ενίσχυση της τουριστικής συνεργασίας, μολονότι καμία δεν επέφερε συστηματική οργάνωση για την προσέλκυση κινεζικών τουριστικών κυμάτων, τρεις επίσης για τη συνεργασία στον τομέα της Παιδείας, ενώ ταυτόχρονα εκπαιδευτικές και πολιτιστικές ανταλλαγές ρυθμίζονταν από χωριστή συμφωνία. Δύο, επίσης, καταλήγουν στην προώθηση εξαγωγής ακτινιδίων. Άγνωστο τι διαφοροποιήσεις επέβαλαν τη δεύτερη, ενώ είχαν αρχίσει να πραγματοποιούνται

⁴³⁸ 2005: Μνημόνιο Συνεργασίας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων στο Πεκίνο, Μνημόνιο Συνεργασίας σε θέματα Ολυμπιακής ασφάλειας, Πρωτόκολλο Αθλητικής Συνεργασίας, μεταξύ Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και κινεζικής Γενικής Διοίκησης Αθλητισμού, Μνημόνιο Συνεργασίας στον τομέα της Εκπαίδευσης, μεταξύ Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και κινεζικού Υπουργείου Παιδείας, 9ης Σύνοδος Οικονομικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος και Κίνας, 2006: Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής σχέσης, Μνημόνιο Κατανόησης στον τομέα Μικρομεσαίων επιχειρήσεων, Μνημόνιο Κατανόησης για το Πολιτιστικό Έτος της Ελλάδας, Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ Επιχειρηματικού Συμβουλίου Ελλάδος-Κίνας και Κινεζικού Συμβουλίου Προώθησης Διεθνούς Εμπορίου, Προγραμματική Συμφωνία για εξαγωγή φωσφορικών λιπασμάτων στην Κίνα, Πρωτόκολλο εκπαιδευτικής συνεργασίας, Μνημόνιο συνεργασίας στον τομέα της δημόσιας διοίκησης, Συμφωνία τουριστικής συνεργασίας, Συμφωνία συνεργασίας για θέματα υγείας, 2007: Μνημόνιο Κατανόησης για τη Δημιουργία Δικτύου Συνεργασίας για την Υποστήριξη Επιχειρήσεων, Υπογραφή Πρωτοκόλλου 11ου Διμερούς Προγράμματος Επιστημονικής & Τεχνολογικής Συνεργασίας ΥΠΙΑΝ/ΓΓΕΤ-MOST, Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Κινεζικού Συμβουλίου Προώθησης του Διεθνούς Εμπορίου (CCPIT) της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας για τη «Δημιουργία Δικτύου Συνεργασίας για την Υποστήριξη Επιχειρήσεων», 2008: Μνημόνιο Κατανόησης Αναπτυξιακής Συνεργασίας Ελλάδος-Κίνας, Πρωτόκολλο Φυτογέιονομικών Απαιτήσεων για την εξαγωγή καρπών ακτινιδίων, Μνημόνιο Κατανόησης για την τυποποίηση μεταξύ ΕΛΟΤ και Standardisation Administration of China, Μνημόνιο Συνεργασίας σε τεχνικά ζητήματα για τη διαπίστευση μεταξύ Εθνικού Συστήματος Διαπίστευσης και Εθνικής Κινεζικής Υπηρεσίας Διαπίστευσης της Αξιολόγησης της Συμμόρφωσης (CNAS), Μνημόνιο Κατανόησης για την τυποποίηση μεταξύ ΕΛΟΤ και Standardisation Administration of China, 2009: Μνημόνιο κατανόησης για τη συνεργασία στον τομέα των επενδύσεων μεταξύ Invest in Greece Agency και κινεζικού Οργανισμού Beijing Investment Promotion Bureau (BIPB), 2010: Μνημόνιο Κατανόησης για τη συνεργασία στο Ναυτιλιακό Τομέα μεταξύ ΥΠΟΙΑΝ και κινεζικού Υπ. Μεταφορών, Μνημόνιο Κατανόησης για την ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας στον τομέα των επενδύσεων μεταξύ ΥΠΟΙΑΝ και κινεζικού Υπ. Εμπορίου, Στρατιωτική Συμφωνία Συνεργασίας Ελλάδας- Κίνας για το 2011, Πρωτόκολλο Τουριστικής Συνεργασίας., 2011: Συμφωνία μεταξύ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και της Γενικής Διοίκησης Επιθεώρησης Ποιότητας, Ελέγχου και Καραντίνας της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, για τη συνεργασία σε θέματα ποιότητας, υγιεινής και ασφάλειας αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, Μνημόνιο Κατανόησης για την προώθηση της επιχειρηματικής και επενδυτικής συνεργασίας στους τομείς των υποδομών και της μεταποίησης μεταξύ του Υπουργείου Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και του κινεζικού Υπουργείου Εμπορίου, Μνημόνιο Κατανόησης για τη συνεργασία στον τομέα του Τουρισμού μεταξύ της Πρεσβείας της Ελλάδος στο Πεκίνο και της Διοίκησης Τουρισμού της Επαρχίας Guangdong. (2011): Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet «Διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Κίνας, από τη δεκαετία του '90 έως σήμερα», Κέντρο Αριστείας Jean Monnet, 2011, <https://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/.../China-Greece.doc>.

εξαγωγές μετά την πρώτη και δεδομένου ότι τα ουσιαστικά ζητήματα που περιβάλλουν την εξαγωγή φυτικών προϊόντων (όπως η ανάγκη διεξαγωγής φυτοϋγειονομικών ελέγχων) καθορίζονταν από διαφορετική συμφωνία. Επί κυβέρνησης Κ. Καραμανλή υπογράφηκαν πολλαπλές συμφωνίες για την προώθηση του εμπορίου και των επενδύσεων μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών και επισήμων φορέων στην Κίνα, στα πλαίσια συναντήσεων πρώτα της Ν. Μπακογιάννη ως Υπουργού Εξωτερικών, μετά του Π. Δούκα από ίδια θέση και τέλος, από τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κ. Παπούλια. Ωστόσο, η μόνη συμφωνία η οποία έπαιξε ουσιαστικό ρυθμιστικό ρόλο στην εξέλιξη των εμπορικών συνδιαλλαγών υπήρξε η συμφωνία για την απαλλαγή διπλής φορολόγησης η οποία είχε ήδη υπογραφεί από το 2002 ταυτόχρονα με όλα τα κράτη- μέλη της ΕΕ.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Η αποτίμηση των συμφωνιών στο ελληνικό έδαφος, ιδιαίτερα κατά το πρώτο διάστημα της περιόδου που εξετάζεται, έγινε με ιδιαίτερη θετική χροιά. Οι συναντήσεις αξιολογήθηκαν με βάση το γεγονός ότι υπήρξαν συμφωνίες και όχι με βάση το περιεχόμενό τους, το οποίο στην πλειονότητα των περιπτώσεων ήταν καθαρά τυπικό. Υπό αυτή την έννοια, αφέθηκε να εννοηθεί ότι οι επαφές είχαν υπάρξει παραγωγικές και κυρίως ότι, οι συμφωνίες ήταν δηλωτικές κινεζικού ενδιαφέροντος. Ενδεικτικά αναφέρονται οι δηλώσεις της Ν. Μπακογιάννη ως Υπουργού Εξωτερικών το 2007 με τον κινέζο ομόλογο της, όπου οι δύο Υπουργοί Εξωτερικών υπέγραψαν Πρωτόκολλο συνεργασίας των δύο Υπουργείων ότι: «Η πολιτική ηγεσία έδειξε μέγιστο ενδιαφέρον και οι επαφές ήταν εξαιρετικά θετικές».⁴³⁹ Ωστόσο, οι δηλώσεις που ακολούθησαν κατέδειξαν ότι το περιεχόμενο των συμφωνηθέντων αποτελούσε επανάληψη και όχι εξέλιξη της Κοινής Δήλωσης Συνολικής Στρατηγικής Σχέσης που είχε υπογραφεί ένα χρόνο νωρίτερα.⁴⁴⁰ Αντίστοιχη υπήρξε η ερμηνεία της υπογραφής συμφωνιών κατά την

⁴³⁹ Ανώνυμος. (2007, Σεπτέμβριος 8). Επιτυχής η επίσκεψη της υπουργού Εξωτερικών Ντόρας Μπακογιάννη στην Κίνα, *Α1ΦΑ*, ανακτήθηκε από: <http://www.radioalfa.gr/news/2787.php> (8 Σεπτεμβρίου 2012).

⁴⁴⁰ Η Υπουργός σημείωσε ότι «η κινεζική ηγεσία προσβλέπει στη συνεργασία μας στο Συμβούλιο Ασφαλείας» και συμπλήρωσε ότι «η Ελλάδα στηρίζει σταθερά την αρχή της μίας Κίνας και η Κίνα στηρίζει τις ελληνικές θέσεις στο Κυπριακό. Η ίδια συμπλήρωσε «ζητούν από μας ως μέλη της ΕΕ στήριξη για ενίσχυση των σχέσεων τους με την ΕΕ και την έχουν. Στηρίζουμε και τη θέση τους να τους αποδοθεί το καθεστώς της “οικονομίας της αγοράς”». “Επιτυχής η επίσκεψη της υπουργού Εξωτερικών Ντόρας Μπακογιάννη στην Κίνα”, 2007, *Α1ΦΑ*, ανακτήθηκε από: <http://www.radioalfa.gr/news/2787.php> (8 Σεπτεμβρίου 2012).

πρώτη περίοδο μετά την αλλαγή κυβέρνησης. Χαρακτηριστικά, το δελτίο τύπου της συνάντησης μεταξύ Θ. Πάγκαλου και Μ. Χρυσοχοϊδή και Κινέζων αξιωματούχων εκ των οποίων ο πρόεδρος της κινεζικής Γερουσίας Τζία Κινγκλίν ανέφερε:

“Χθες, ο τέταρτος τη τάξει κυβερνητικός αξιωματούχος της νέας οικονομικής υπερδύναμης, πρόεδρος της κινεζικής Γερουσίας Τζία Κινγκλίν, αναθέρμανε το κινεζικό επιχειρηματικό φλερτ που έχει εκδηλωθεί τα τελευταία χρόνια για την Ελλάδα και από κοινού με τον Κινέζο υφυπουργό Εμπορίου κάλεσαν τις κινεζικές επιχειρήσεις να έλθουν και να επενδύσουν στην Ελλάδα με μία συν τέσσερις συμφωνίες.”⁴⁴¹

Ωστόσο, οι συμφωνίες περιλάμβαναν ένα διακρατικό μνημόνιο συνεργασίας στις υποδομές και τη βιομηχανία, τομείς δηλαδή στους οποίους ουδέποτε σημειώθηκε αξιόλογη συνεργασία, για ελληνοκινεζική συνεργασία στην κατασκευή φωτοβολταϊκού πάρκου 10 MW, το οποίο ουδέποτε κατασκευάστηκε καθώς και εισαγωγές μαρμάρου (μνημόνιο συνεργασίας) και κρασιού στην κινεζική αγορά, δηλαδή προϊόντων τα οποία ήδη εξάγονταν στην Κίνα,⁴⁴² και η υπογραφή περαιτέρω συμφωνιών δεν επέφερε διαφορά στον όγκο των εξαγωγών.

Προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, και μετά την ανάληψη έργου από την κυβέρνηση Σαμαρά, άρχισε να παρατηρείται αλλαγή στην ελληνική στάση. Ενώ οι συμφωνίες εξακολούθησαν να προβάλλονται ως βασικά κριτήρια για την προβολή απόδοσης των διμερών συναντήσεων, το αντικείμενο των συμφωνιών περιορίστηκε σε αντικείμενα τα οποία είτε είχαν στο παρελθόν αποδώσει, είτε από κινεζικής πλευράς προσφέρονταν διαβεβαιώσεις για ύπαρξη ενδιαφέροντος. Διαφάνηκε επίγνωση της ανάγκης για αποτίμηση των αποτελεσμάτων μετά τη συνάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού και για παρεμβάσεις που αυτή θα προσδιόριζε. Χαρακτηριστικά, η προετοιμασία του ταξιδιού του Πρωθυπουργού επικεντρώθηκε στην επέκταση της συμφωνίας για παραχώρηση λιμένων, μετά από έκκληση της αναδόχου κινεζικής εταιρείας, υπογραφής συμφωνίας για το μάρμαρο το οποίο ήδη εξάγονταν επιτυχώς και προώθηση της Ελλάδας μέσω κινεζικών ταινιών, τακτική η οποία ήδη απέδιδε. Έτσι μετά την ολοκλήρωση της συνάντησης (η οποία πραγματοποιήθηκε λίγο μετά το

⁴⁴¹ Ανώνυμος, (2011, Οκτώβριος 25). Γέφυρα Επενδύσεων από την Κίνα, *Skolarikos Maritime Bureau*, Ανακτήθηκε από:

<http://www.skolarikos.gr/%CE%B3%CE%AD%CF%86%CF%85%CF%81%CE%B1-%CE%B5%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B4%CF%8D%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B1/>.

⁴⁴² ο.π.

πέρας της περιόδου που εξετάζεται), η κυβέρνηση “δήλωσε πολύ ικανοποιημένη”. Όμως ο Έλληνας Πρωθυπουργός δήλωσε επίσης:

“Δημιουργήσαμε σχέσεις και επαφές και εμείς και η επιχειρηματική ομάδα που ήλθε μαζί μας είδε τους σωστούς ανθρώπους και συζητήσαμε πρακτικά πράγματα. Είναι όμως σημαντικό να γίνει "follow up" κάτι που μέχρι τώρα δεν κάνει η χώρα μας. Θα συγκροτηθεί συγκεκριμένη κυβερνητική ομάδα για να δει που άνοιξαν παράθυρα και ευκαιρίες, θα δει ποιες είναι οι δουλειές που μπορούν να γίνουν, ποιοι είναι οι άνθρωποι που εμπλέκονται, αν έγινε η δουλειά, αν κόλλησε πού κόλλησε και τι μπορεί να γίνει για να προχωρήσει.”⁴⁴³

Οι δηλώσεις αυτές αποτέλεσαν ένα πρώτο βήμα προσπάθειας τοποθέτησης των σχέσεων σε πιο ρεαλιστική βάση για παραγωγή έργου, υπό την έννοια ότι έπαψε να υπονοείται δυνατότητα και διάθεση κινεζικής δέσμευσης σε όλους τους τομείς, και κυρίως εντύπωση ότι υπήρχε δυνατότητα παραγωγής έργου γρήγορα και απουσία καταβολής μεγάλης προσπάθειας.

Από κινεζικής πλευράς, οι εικόνες που προβλήθηκαν παρουσιάζουν αντιφάσεις. Από τη μία, εκπρόσωποι της κινεζικής κυβερνήσεως ενθάρρυναν τον ελληνικό ενθουσιασμό. Από την άλλη, εκπρόσωποι του ιδιωτικού τομέα, σε μεμονωμένες περιστάσεις που εντοπίζονται, εξέφρασαν ξεκάθαρα τις κινεζικές θέσεις. Τόνισαν ότι πολλές συμφωνίες εξέφραζαν ειλικρινές ενδιαφέρον για διερεύνηση πιθανής συνεργασίας, εφόσον πληρούνταν οι προδιαγραφές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αντιφατικές δηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν σε εκδήλωση του Κέντρου Κομφούκιος το 2011: Σε ομιλία του, ο Πρέσβης της Κίνας τόνισε ότι κατόπιν της σχετικής συμφωνίας του τότε Κινέζου Πρωθυπουργού Wen Jiabao για παροχή στήριξης στην ελληνική οικονομία, επιχειρηματίες με ισχυρά κίνητρα και μεγάλες δυνατότητες βρίσκονταν σε ετοιμότητα να πραγματοποιήσουν περαιτέρω επενδύσεις “εκτός της επιτυχούς επένδυσης της Cosco Pacific Ltd. στον Πειραιά”. Από την άλλη με μία ακόμα πιο πραγματιστική προσέγγιση, η Amy Chang, διευθύνουσα σύμβουλος της εταιρείας Sky solar (η οποία δραστηριοποιείται στο χώρο των φωτοβολταϊκών) ουσιαστικά ακύρωσε σχετική συμφωνία που είχε υπογράψει ο Υπουργός Ανάπτυξης για κατασκευή πάρκου με φωτοβολταϊκά. Αντιθέτως, ενώ τόνισε ότι “η Ελλάδα λόγω μεγάλης ηλιοφάνειας είναι μία από τις πιο φιλικές χώρες για την ανάπτυξη

⁴⁴³ Ανώνυμος, (2013, Μάιος 23). Ποιες είναι οι συμφωνίες που ‘έκλεισε’ ο Σαμαράς στην Κίνα, *iefimerida*. Ανακτήθηκε από: <https://www.iefimerida.gr/news/105905/ποιες-είναι-οι-συμφωνίες-που-έκλεισε-ο-σαμαράς-στην-κίνα>.

ανανεώσιμων πηγών ενέργειας”, άσκησε πολύ αυστηρή κριτική ενάντια στο υπάρχον νομοθετικό σύστημα, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα μεγάλες καθυστερήσεις στην έκδοση αδειών. Επίσης, έθεσε ως απαραίτητη προϋπόθεση την “ταχεία πώση στο κόστος επένδυσης των φωτοβολταϊκών ώστε το κόστος παραγωγής για τη Sky Solar να είναι ανεκτό χωρίς επιδότηση”.⁴⁴⁴ Με άλλα λόγια, δήλωσε ξεκάθαρα τις προϋποθέσεις που ενέχουν οι συμφωνίες, αλλά και βασικές παραμέτρους που πρέπει να τηρούνται. Οριοθέτησε έτσι ξεκάθαρα το ρόλο των συμφωνιών. Ωστόσο, τα συγκεκριμένα σχόλια, όπως και αντίστοιχα από άλλους επιχειρηματίες ουδέποτε έλαβαν προβολή, ή αναγνωρίστηκαν στο εσωτερικό.

ΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ

Βάσει των παραπάνω, η προβολή των συμφωνιών ανέδειξε σημαντική απόσταση απόψεων μεταξύ Ελλάδας και Κίνας σε αυτό τον τομέα. Εξαρχής η στάση αρμοδίων και των δύο κυβερνήσεων δεν αφήνει περιθώρια αποσαφήνισης της εικόνας που είχαν σχηματίσει. Δεν είναι καθαρό σε ποιο βαθμό η σύγχυση που παρατηρείται αντικατοπτρίζει δυσκολίες κατανόησης των κινεζικών προθέσεων, ή ελληνική αδυναμία χάραξης εξωτερικής οικονομικής πολιτικής. Ταυτόχρονα δεν είναι σαφές σε ποιο βαθμό, η έντονη προβολή που αποδόθηκε στην υπογραφή διμερών συμφωνιών αντικατόπτριζε ειλικρινείς προσδοκίες για πρόοδο στις διμερείς επαφές ή κατά πόσο εξυπηρετούσε ανάγκες εντυπωσιασμού στο εσωτερικό.

Διακρίνονται σαφείς τάσεις εντυπωσιασμού. Σε κάποιο βαθμό η κινεζική προθυμία για υπογραφή συμφωνιών και Πρωτοκόλλων συνεργασίας εξυπνέτησε στην προβολή έργου σε τομείς στους οποίους εκ των πραγμάτων δεν υπήρχαν περιθώρια ελιγμών και ουσιαστικής ανάπτυξης συνεργασίας. Παραδείγματος χάρη, σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής οι δυνατότητες ουσιαστικής συνεργασίας είναι περιορισμένες. Από ελληνικής πλευράς οι βασικές γραμμές εξωτερικής πολιτικής ρυθμίζονται από τους συνασπισμούς στους οποίους ανήκει το κράτος (NATO, EE) ενώ στα ζητήματα στα οποία υπάρχει δυνατότητα αυτόνομης χάραξης η δυναμική της Ελλάδας είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Από κινεζικής πλευράς, οι βασικές προτεραιότητες εξωτερικής πολιτικής καθορίζονται από την ανάγκη κάλυψης

⁴⁴⁴ Zhang Amy, (διευθύνουσα σύμβουλος της εταιρείας Sky solar), (2012, September18). *Speech*, Hellenic Chinese Business Partnering Conference, Athens, Divani Caravel, Αθήνα, Ανακτήθηκε από: <http://www.hcbpc.com/wp-content/uploads/14.-Amy-Zhang.pdf>.

κινεζικών αναγκών (όπως η εδαφική ακεραιότητα του κινεζικού κράτους και η διατήρηση ισορροπίας με τις ΗΠΑ). Αντίστοιχες δυσκολίες περιβάλλουν τις δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ των δύο Υπουργείων Εσωτερικών, παρά το σχετικό Πρωτόκολλο που υπεγράφη, δεδομένου μεταξύ άλλων, του διαφορετικού πολιτεύματος και της διαφορετικής προσέγγισης στο ζήτημα του Απορρήτου Προσωπικών Δεδομένων.⁴⁴⁵

Στον τομέα του τουρισμού, στον οποίο επίσης υπογράφηκαν τέσσερις συμφωνίες, διαφάνηκε ότι από κινεζικής πλευράς τα συμφωνητικά πιστοποιούσαν μόνον την έναρξη διμερών συζητήσεων. Εκπρόσωποι της κινεζικής ηγεσίας επανήλθαν, μετέπειτα της υπογραφής συμφωνίας, διατυπώνοντας συγκεκριμένες ανάγκες και απαιτήσεις που θα ήταν σημαντικό να πληρούνται για την αύξηση της τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα, στις οποίες η ελληνική ηγεσία για μεγάλο διάστημα δεν ανταποκρίθηκε. Κυρίως όμως, έγινε σταδιακά εμφανές ότι η κινεζική ηγεσία είχε μικρές δυνατότητες καθορισμού των προορισμών τουριστικής κίνησης.⁴⁴⁶

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένες συμφωνίες απέδωσαν. Παράδειγμα αποτελεί η συμφωνία για συνεργασία στα πλαίσια των Ολυμπιακών Αγώνων. Παρότι από κρατικής πλευράς υπήρξε μικρή ουσιαστική συμμετοχή στη συνεργασία, η συμφωνία αποτέλεσε αφετηρία συνεργασίας ανάμεσα στα ιδρύματα που είχαν συμβάλει στην Ολυμπιακή προετοιμασία και υποστήριξη στην Αθήνα το 2004 και βοήθησε στην περαιτέρω ενασχόληση και απασχόληση με την προετοιμασία στο Πεκίνο. Με άλλα λόγια, η προβολή των επαφών υπό το φως συμφωνίας λειτούργησε ενθαρρυντικά, ανεξαρτήτως του περιεχομένου των συμφωνηθέντων. Αντίστοιχα, όπως αναφέρθηκε εκτενώς στην προηγούμενη ενότητα, εφαρμόστηκε το Πρωτόκολλο για Μνημόνιο Συνεργασίας στον τομέα της Εκπαίδευσης μεταξύ Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και κινεζικού Υπουργείου Παιδείας, στο οποίον ωστόσο, αποσύρθηκε η συμμετοχή του Υπουργείου με τον περιορισμό κονδυλίων που επέφερε η χρηματοοικονομική κρίση στην Ελλάδα.

⁴⁴⁵ Η διαφορετική γραμμή που ακολουθούν τα δύο κράτη όσον αφορά την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων είναι καταλυτική σε όλα τα ζητήματα Ασφαλείας του κινεζικού κράτους.

⁴⁴⁶ Όπως φαίνεται εκτενώς σε χωριστό κεφάλαιο, μέχρι και τις αρχές της χιλιετίας, η κινεζική ηγεσία διατηρούσε τον έλεγχο, καθώς για την πλειονότητα των προορισμών, αφού απαιτείτο ειδική άδεια. Ωστόσο, ο κρατικός έλεγχος περιορίστηκε αισθητά. Έκτοτε, στους ρυθμιστικούς παράγοντες που καθορίζουν τις επιλογές προορισμών από κινέζους τουρίστες δε συμπεριλαμβάνεται κρατική συμμετοχή, παρά μόνο σε περιπτώσεις στις οποίες η κυβέρνηση συνιστά την αποφυγή επιλογής συγκεκριμένων προορισμών.

Ταυτόχρονα, δεδομένης της διαφορετικής νοοτροπίας που διέπει το συγκεκριμένο ζήτημα, δε μπορεί να αποκλεισθεί η πιθανότητα ότι από ελληνικής πλευράς πράγματι καλλιεργούνταν ελπίδες ότι οι συμφωνίες υποδήλωναν ουσιαστικό κινεζικό ενδιαφέρον, το οποίο σήμαινε και δυνατότητα στήριξης στην Κίνα σε περίπτωση ανάγκης. Χαρακτηριστικά, ο Γ. Γ. του Υπουργείου Εξωτερικών επί κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου, είχε δηλώσει το 2009, ότι η παροχή βοήθειας στις κινεζικές προσπάθειες αποσιώπησης των εξεγέρσεων στο Τιβέτ την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων θα επέφερε ποικιλότροπα ανταλλάγματα, όπως π.χ. αγορά ελληνικών ομολόγων από την κινεζική ηγεσία.

Ωστόσο, προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, φάνηκε να αυξάνεται η κατανόηση των αναγκών της σχέσης. Σταδιακά ο αριθμός των συμφωνιών περιορίστηκε σε τομείς, στην πλειονότητα των οποίων προϋπήρχαν βάσεις για ανάπτυξη συνεργασίας. Υπό αυτή την έννοια κάποιες προσχηματισμένες προσλήψεις άρχισαν να διαλευκάνονται.

ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΕΣ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΑΓΟΡΑ ΟΜΟΛΟΓΩΝ

Η ελληνική κρίση χρέους και οι ανάγκες που προέκυψαν εξ αιτίας της, ανέδειξαν τις ελληνικές προσδοκίες από τη στρατηγική σχέση Ελλάδας και Κίνας. Ιδιαίτερα με αφορμή την έκκληση της Ελλάδας και άλλων κρατών-μελών της ΕΕ για αγορά ομολόγων από την κινεζική κυβέρνηση, αποσαφηνίστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής επενδυτικής πολιτικής προς την Ευρώπη. Σε επίπεδο συνδιαλλαγής εικόνων, οι συγκεκριμένες επαφές υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικές για την πορεία της σχέσης καθότι τόνισαν βασικές συμπεριφορές στις επίσημες συνομιλίες, οι οποίες δεν αντικατοπτρίζουν πραγματικές πεποιθήσεις ή προθέσεις, άλλα καθορίζονται από πολιτισμικά χαρακτηριστικά και νοοτροπίες. Οι συναλλαγές υπήρξαν δηλωτικές της στάσης των δύο πλευρών απέναντι στο διεθνές γίνεσθαι γενικά, βοηθώντας έτσι στη διαλεύκανση βασικών δυσνοήσεων όσον αφορά όχι μόνο τη μεταξύ τους σχέση, αλλά και τη γενικότερη χάραξη εξωτερικής ελληνικής πολιτικής, όπως και της ευρωπαϊκής πολιτικής της Κίνας.

Συνοπτικά, μετά το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης χρέους και κατόπιν της εκτίναξης των ελληνικών ομολόγων (και της επιβολής αυστηρών μέτρων από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Διάσωσης), μέλη της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου, σε

αναζήτηση εναλλακτικής λύσης, προσέγγισαν την κινεζική ηγεσία κάνοντας έκκληση να επενδύσουν σε προμήθεια ελληνικών ομολόγων εκτός αγοράς. Αντίστοιχη έκκληση απηύθυναν λίγους μήνες αργότερα για τους ίδιους λόγους οι αρχές της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Οι εκκλήσεις απέσπασαν μεγάλη δημοσιότητα και σχολιασμό, ενώ, το συγκεκριμένο ζήτημα αποτέλεσε αντικείμενο διμερών επαφών της Κίνας με τη Γερμανία, τη Γαλλία και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι συναλλαγές υπήρξαν πολυδιάστατες και από κινεζικής πλευράς έγιναν πολυάριθμες αντιφατικές δηλώσεις, με αποτέλεσμα να σκιάζονται οι κινεζικές προθέσεις. Ωστόσο, όπως φάνηκε από τις κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν (οι οποίες γνωστοποιήθηκαν εκ των υστέρων), η κινεζική αρμόδια αρχή επέλεξε να μην αγοράσει ελληνικά ομόλογα, ενώ πραγματοποίησε μικρές επενδύσεις σε ισπανικά και πορτογαλικά κρατικά ομόλογα.

Από την ανταπόκριση στην έκκληση των ελληνικών αρχών, προκύπτουν σαφή αξιώματα της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής γενικά, καθώς και της πολιτικής επένδυσης σε κρατικά ομόλογα συγκεκριμένα. Σημειωτέον, ίδια αξιώματα διαχρονικά (μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης) διέπουν τους φόβους που διατυπώνονται αναφορικά με τις κινεζικές επενδύσεις σε ισχυρά Δυτικά κράτη, ιδιαίτερα τη Γερμανία και τις ΗΠΑ, μολονότι η πρόσληψη που προβλήθηκε επί κρίσης κυρίως στην Ελλάδα, υπήρξε αντιδιαμετρικά αντίθετη της απειλητικής διάστασης που περιέβαλε την πρόσληψη των κινεζικών επενδύσεων μέχρι τότε.

Συγκεκριμένα, όλες πλευρές παρουσίασαν τις κινεζικές επενδύσεις σε κρατικά ομόλογα ως κατευθυνόμενες από την εξωτερική πολιτική της κινεζικής κυβέρνησης. Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο γεγονός ότι προ του ξέσπασματος της οικονομικής κρίσης, η αγορά ομολόγων αντιμετωπιζόταν με δυσπιστία απέναντι στα κίνητρα της κινεζικής κυβέρνησης και δη, την πιθανή αποσταθεροποίηση της οικονομίας με μαζική ρευστοποίηση των κρατικών ομολόγων. Αντιθέτως, μετά το ξέσπασμα της κρίσης, η έκκληση για βοήθεια ιδιαίτερα από την ελληνική πλευρά, υποδήλωνε την προσδοκία ότι η κινεζική πολιτική θα χαράζονταν με βασικό γνώμονα την παροχή στήριξης. Η προσδοκία αυτή, ωστόσο, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους κανόνες που ακολουθεί η αρμόδια κινεζική αρχή. Η εξέταση έτσι καταλήγει ότι οι βασικοί παράγοντες που οριοθετούσαν τις κινήσεις της αρμόδιας υπηρεσίας ήταν οι οικονομικές αποδόσεις των επενδύσεων και όχι τα πολιτικά κίνητρα που απέδιδαν και οι δύο εκδοχές που υιοθετήθηκαν στη Δύση.

Μπορεί να σημειωθεί ότι η έκκληση *per se* πήγαζε και από τη δυσνόηση που είχε δημιουργηθεί όσον αφορά τη σχέση της Κίνας με την Ελλάδα, τη βαρύτητα της στρατηγικής συμφωνίας των δύο πλευρών, αλλά και τις κινεζικές σχέσεις με τα κράτη-μέλη συνολικά. Ταυτόχρονα καταδείκνυε, ότι από ελληνικής πλευράς η προσέγγιση προς την Κίνα ήταν ταυτόσημη με αυτήν προς άλλα δυνατά κράτη, συνεπώς δεν αναγνωρίζονταν οι βασικές διαφορές και αδυναμίες του κινεζικού κράτους συγκριτικά με τις ανεπτυγμένες Δυτικές κοινωνίες (αντίστοιχη παρεξήγηση συνέβη με τη Ρωσία). Επίσης δεν λαμβάνονταν υπόψη οι περιορισμοί που οριοθετούσαν την ελληνοσινική σχέση συγκριτικά με τις σχέσεις με τα Δυτικά κράτη. Τέλος, η ελληνική έκκληση ήταν καθαρά προσαρμοσμένη στην ελληνική νοοτροπία στα σημεία στα οποία, σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, παρατηρούνται βασικές διαφορές με την κινεζική. Συγκεκριμένα, εκδήλωνε προσδοκία ότι η φιλία και ο αλληλοσεβασμός μπορούσαν να οριοθετήσουν τις διμερείς οικονομικές επαφές και ότι η παροχή βοήθειας σε ένα τομέα συνεργασίας μπορούσε να επιφέρει ανταλλάγματα σε διαφορετικό τομέα.

ΑΕΛΟΜΕΝΑ: ΕΠΙΣΗΜΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ SAFE

Οι κινεζικές επενδύσεις σε κρατικά ομόλογα ανήκουν στη δικαιοδοσία της SAFE (State Administration of Foreign Exchange, Κρατική Υπηρεσία Ξένου Συναλλάγματος), υπηρεσίας η οποία κινείται βάσει συγκεκριμένων κανόνων. Έτσι όχι μόνο δεν είναι κατευθυνόμενες από την εξωτερική πολιτική της κινεζικής κυβέρνησης, αλλά βάσει ιδρυτικού κανονισμού δεν υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες ελιγμών σε περίπτωση παρέμβασης μελών της ηγεσίας. Η υπηρεσία αυτή υπάγεται στην Τράπεζα της Κίνας και οι κινήσεις της οροθετούνται από τη γενικότερη στρατηγική της Τράπεζας.⁴⁴⁷ Το τμήμα συναλλάγματος και ομολόγων είναι κοινό, υπάγεται στην υπηρεσία ξένων αποθεμάτων και η δράση ελέγχεται αυστηρά από την κινεζική τράπεζα επενδύσεων.⁴⁴⁸ Έτσι, η γραμμή που ακολουθείται είναι αλληλένδετη με την εσωτερική οικονομική πολιτική και εξυπηρετεί αντίστοιχα τους στόχους του Υπουργείου Οικονομικών συγκεκριμένα. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι η SAFE μέχρι και το πέρας της περιόδου που εξετάζεται, ακολουθούσε συντηρητική στρατηγική. Οι βασικές ιδρυτικές αρχές του οργανισμού είναι ασφάλεια, ρευστότητα και απόδοση. Οι αρχές αυτές δεν έχουν τυπικό χαρακτήρα, αντιθέτως διέπουν όλες τις δραστηριότητες της

⁴⁴⁷ Ο.π. σ. 7.

⁴⁴⁸ Ο.π. σ. 8.

Υπηρεσίας διαχρονικά. Η αποφυγή ρίσκου υπήρξε βασική στην απόφαση δραστηριοποίησης σε αυτόν τον τομέα. Μάλιστα, η απόφαση δραστηριοποίησης σε αυτόν τον τομέα πάρθηκε πολύ συγκεκριμένα με στόχο τη στήριξη της κινεζικής οικονομίας. Ενώ η SAFE ιδρύθηκε με το “Άνοιγμα της Πόρτας” το 1978, δε δραστηριοποιήθηκε μέχρι και τη δεκαετία του 1990. Βασικός παράγοντας που σύμφωνα με σχετικές έρευνες οδήγησε στην έντονη δραστηριοποίηση, υπήρξε η οικονομική κρίση της Ασίας το 1997, η οποία δημιούργησε την ανάγκη εξασφάλισης πλεονάσματος και δικλίδων ασφαλείας μέσω αποδοτικών επενδύσεων. Επίσης, εντοπίζεται ότι συνέβαλαν η αυξανόμενη τιμή του πετρελαίου παράλληλα με τη μεγάλη αύξηση της κινεζικής βιομηχανίας καθώς και η ανάγκη ελέγχου των παγκόσμιων ισοτιμιών για τη διατήρηση των κινεζικών εξαγωγών σε χαμηλά κόστη.⁴⁴⁹ Οι κινήσεις της υπηρεσίας καθορίστηκαν έκτοτε με γνώμονα την παροχή ρευστότητας σε περίπτωση ανάγκης. Οροθετήθηκαν διαχρονικά με βασικό κανόνα την πραγματοποίηση ασφαλών, μολονότι λιγότερο αποδοτικών, επενδύσεων.

Όπως συμβαίνει γενικότερα με τον κινεζικό κρατικό μηχανισμό, βασικά δεδομένα όσον αφορά την κινεζική στρατηγική επενδύσεων σε ξένα νομίσματα δε δημοσιοποιούνται.⁴⁵⁰ Το γεγονός αυτό συμβάλλει στην ανάπτυξη έντονης φημολογίας και σύνδεσης των κινήσεων της εν λόγω υπηρεσίας με θεωρίες απειλής που περιβάλλουν την κινεζική ανάπτυξη. Ωστόσο, λόγω της διεθνούς δραστηριότητας της SAFE, παρατηρητές και αναλυτές έχουν συλλέξει βασικές πληροφορίες από τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται. Έτσι, από τις συναλλαγές και κινήσεις έχουν προκύψει και βασικά συμπεράσματα όσον αφορά τη συνέπεια στη διακηρυγμένη στρατηγική και τους στόχους που εξυπηρετεί η επένδυση σε κρατικά ομόλογα και ξένα νομίσματα. Οι πληροφορίες αυτές σε μεγάλο βαθμό διαψεύδουν τις θεωρίες που αναπλάθονται.

⁴⁴⁹ Ο.π. σ. 3-5.

⁴⁵⁰ Hu, Y-W. (2010, July). Management of China's foreign exchanges reserves: a case study on the state administration of foreign exchange (SAFE) *European Economy: Economic Papers*, 421, (p. 8). Economic and Financial Affairs DG European Commission.

ΤΑΣΕΙΣ

Τα μεσοπρόθεσμα σχέδια καθώς και τα τελικά αποθέματα συναλλάγματος που έχουν σχηματιστεί δεν είναι ξεκάθαρα, στα πλαίσια της μυστικότητας που τηρείται. Το γεγονός αυτό έχει ενισχύσει το σχηματισμό εικασιών ως προς τους βασικούς στόχους που εξυπηρετούνται, αποδίδοντας τους κυρίως πολιτική σκοπιμότητα. Ωστόσο, η παρακολούθηση των κινήσεων που πραγματοποιούνται, παρότι δεν επαρκεί για την αποσαφήνιση των κεντρικών σχεδίων, διαψεύδει τις εικασίες αυτές και καταδεικνύει ότι η στρατηγική της τράπεζας έχει υπάρξει πιστή στις ιδρυτικές αρχές και σε συντηρητική κατεύθυνση. Μικρή απόκλιση από αυστηρά συντηρητικές γραμμές παρουσιάστηκε από το 2012, αλλά η απόκλιση αυτή υπήρξε περιορισμένη και πάλι με πολύ συγκεκριμένες στοχεύσεις, όχι προς κρατικά ομόλογα αλλά προς τραπεζικά χαρτοφυλάκια.⁴⁵¹ Μάλιστα, όπου φάνηκαν αποκλίσεις από τη συντηρητική γραμμή, αυτές υπήρξαν κατευθυνόμενες από ειδικούς επενδυτές με τους οποίους σχηματίστηκαν προσωρινές συνεργασίες, οπότε και πάλι ήταν θεωρητικά ελεγχόμενες και σύμφωνα με κανόνες της αγοράς.

Οι κινήσεις επιβεβαιώνουν ότι πραγματοποιούνται επιλογές ασφαλών κρατών και επενδύσεων που δεν ενέχουν σημαντικό ρίσκο. Αξιόπιστες έρευνες συγκλίνουν ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται το 60-70% των επενδύσεων σε ξένα νομίσματα ήταν σε δολάρια Αμερικής, 20-30% σε ευρώ, και 10% σε λίρες Μ. Βρετανίας και δολάρια Αυστραλίας. Σε κρατικά ομόλογα, ωστόσο, ενώ οι αναλογίες ήταν αντίστοιχες στις αρχές της χιλιετίας, το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης έφερε αλλαγή στρατηγικής και περιορισμό των επενδύσεων συνολικά. Παρότι η υπηρεσία δε ρευστοποίησε τα ομόλογα που διέθετε, άρχισε να πραγματοποιεί πιο μετριάσμενες και κυρίως επιλεκτικές αγορές κρατικών ομολόγων. Έτσι ενώ οι ΗΠΑ εξακολούθησαν να συγκεντρώνουν κινεζικό ενδιαφέρον, άρχισαν να πραγματοποιούνται διαφορετικής φύσης επενδύσεις⁴⁵². Στην Ευρώπη, όπου το 2009 άρχισαν να σημειώνουν αύξηση γενικά οι κινεζικές επενδύσεις, οι επενδύσεις αυτές επικεντρώθηκαν σε ευρωπαϊκά assets ενώ σε κρατικά ομόλογα το ενδιαφέρον υπήρξε περιορισμένο⁴⁵³.

⁴⁵¹ Ο.π. p. 17.

⁴⁵² Bradsher, K. (2009, May 20). China grows more picky about debt global business, *New York Times*.

⁴⁵³ Hu, Y-W. (2010, July). Management of China's foreign exchanges reserves: a case study on the state administration of foreign exchange (SAFE) *European Economy: Economic Papers*, 421, (p. 17). Economic and Financial Affairs DG European Commission.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ

Βάσει των παραπάνω, μέχρι και το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης, παρά τις φοβίες που προκαλούσε η ανάπτυξη των κινεζικών επενδύσεων, οι κινήσεις της SAFE αντικατόπτριζαν ξεκάθαρα επενδυτικά κίνητρα. Δε διαφάνηκαν κινήσεις υποδείξεων επενδυτικής πολιτικής, πέραν αυτής της Τράπεζας στην οποία υπάγεται η Υπηρεσία. Δεν είχε διαφανεί καμία παρέμβαση της κινεζικής κεντρικής κυβέρνησης στη δράση αυτή. Όπως μάλιστα, πιστοποίησαν έγκυρες μελέτες, ο μοναδικός παράγων που δικαιολογούσε τη δημιουργία σχετικών θεωριών ήταν το ότι, βάσει της συγκεκριμένης μορφής του κινεζικού πολιτεύματος, η κεντρική κυβέρνηση διατηρούσε τη δυνατότητα παρέμβασης. Συνεπώς η μελλοντική συμπεριφορά μπορούσε να θεωρηθεί απρόβλεπτη, μολονότι χωρίς ενδείξεις για πιθανή αλλαγή πορείας.

Το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης αποτέλεσε αφορμή να δοκιμαστούν οι θεωρίες αυτές όπως και οι σχέσεις της Κίνας με τη Δύση γενικότερα. Από τη μία, η σημαντική πτώση στην αξία των Αμερικανικών ομολόγων, οδήγησε σε βασική μείωση της αξίας των κινεζικών επενδύσεων δίνοντας έτσι στην κινεζική κυβέρνηση βασίμο λόγο να προβεί σε πωλήσεις, αλλά και μέσω της ρευστοποίησης αυτής, τη δυνατότητα να αποσταθεροποιήσει την Αμερικανική οικονομία. Από την άλλη, ευρωπαϊκά κράτη με πρώτη την Ελλάδα, αλλά και την Ισπανία και την Πορτογαλία, προσέγγισαν την κινεζική ηγεσία επικαλούμενες τη ρευστότητα του κινεζικού κράτους και τις συμφωνίες στρατηγικής σχέσης που είχαν υπογραφεί με το κινεζικό κράτος και ζήτησαν στήριξη με τη μορφή αγοράς κρατικών ομολόγων.

Η ανταπόκριση της κινεζικής ηγεσίας, παρότι χαρακτηρίστηκε από αντιφάσεις, βοήθησε στην οριοθέτηση των δυνατοτήτων και προθέσεων της κινεζικής ηγεσίας. Συγκεκριμένα η κινεζική πλευρά δεν ρευστοποίησε τα αμερικάνικα ομόλογα που διέθετε, παρατηρήθηκε, όμως, άμεση μετατόπιση ενδιαφέροντος σε διαφορετικής φύσης επενδύσεις. Η απόφαση να μη ρευστοποιηθούν τα αποθέματα που διατηρούνταν αποδίδεται κυρίως στο γεγονός ότι η κίνηση αυτή θα οδηγούσε σε περαιτέρω αποσταθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας, και κατ' επέκταση και της κινεζικής.

Ωστόσο, κατέδειξε σαφώς ότι οι κινεζικές κινήσεις δεν καθορίζονταν από πολιτικά ή ηγεμονικά κριτήρια.⁴⁵⁴

Στην Ευρώπη, όπως φάνηκε μακροπρόθεσμα, η κινεζική κεντρική υπηρεσία προέβη σε επενδύσεις μικρού αριθμού Ισπανικών και Πορτογαλικών κρατικών ομολόγων. Στην Ελλάδα, όπως προαναφέρθηκε, η κεντρική κυβέρνηση *υποσχέθηκε* να αγοράσει κρατικά ομόλογα, ωστόσο ουδέποτε προέβη σε αγορές.⁴⁵⁵ Με άλλα λόγια, οι κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν, έδειξαν αποφυγή μεγάλου ρίσκου. Ταυτόχρονα, και πάλι οι επενδύσεις *per se* που ακολούθησαν, δεν κατέδειξαν απόκλιση από την κάλυψη κινεζικών συμφερόντων. Όπως άλλωστε κατέδειξαν πολυάριθμες αναλύσεις, η αγορά κρατικών ομολόγων η οποία θα οδηγούσε σε σταθεροποίηση του ευρώ συγκριτικά με το κινέζικο RMB λειτουργούσε προς το συμφέρον της κινεζικής οικονομίας και ιδιαίτερα των κινεζικών εξαγωγών.⁴⁵⁶ Προφανώς όμως, η εξυπηρέτηση του κινεζικού συμφέροντος σε αυτό το επίπεδο επιδιώχθηκε εντός των ορίων αποφυγής ρίσκου που όριζαν οι γενικές αρχές της υπηρεσίας.

Χωρίς να έχει εξακριβωθεί, δεν έχει αποκλεισθεί το ενδεχόμενο παρέμβασης της ανώτατης ηγεσίας, με δεδομένο τις επίσημες εκκλήσεις από εκπροσώπους κρατών που δέχτηκε καθώς και τη βαρύτητα που αποδόθηκε στη στάση που θα τηρούσε η Κίνα διεθνώς. Στην πράξη, ωστόσο, έγινε εμφανές ότι ακόμα και σε αυτό το ενδεχόμενο, οι κινήσεις της SAFE υπήρξαν οριοθετημένες. Παρότι δεν ήταν απόλυτα συνυφασμένες με τη γενικότερη στρατηγική της Τράπεζας της Κίνας εκείνη την περίοδο, κινήθηκαν σε κατευθύνσεις που εξακολούθησαν να καλύπτουν κινεζικές ανάγκες και με μικρό ρίσκο. Η ελληνική περίπτωση μάλιστα πιστοποίησε την ανάγκη αποφυγής ρίσκου ως βασική προτεραιότητα στην επενδυτική στρατηγική. Ταυτόχρονα, το γεγονός ότι στην Ελλάδα δόθηκαν υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα, υπήρξε ενδεικτικό γενικότερων τάσεων προβολής εικόνων, έναντι πραγματικών προθέσεων.

Επαναλαμβάνεται τέλος, ότι πολλές αξιόπιστες αναλύσεις, παρά τη συνέπεια που έχει τηρήσει η κινεζική πλευρά, εκφράζουν δυσπιστία για το μέλλον. Προβάλουν την άποψη ότι, λόγω της κρατικής υπόστασης της SAFE, δε μπορεί να αποκλεισθεί το

⁴⁵⁴Ο.π.

⁴⁵⁵ Hanemann, T. & Huotari, M. (2015, June). *Chinese FDI in Europe and Germany: preparing for a new era of chinese capital*, A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, the China Investment Monitor of the Rhodium Group. Ανακτήθηκε από: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>.

⁴⁵⁶ Hu, Y-W. (2010, July). Management of China's foreign exchanges reserves: a case study on the state administration of foreign exchange (SAFE), *European Economy: Economic Papers*, 421, Economic and Financial Affairs DG European Commission.

ενδεχόμενο μελλοντικής αλλαγής πλεύσης για την εξυπηρέτηση εθνικών συμφερόντων ή την πραγματοποίηση ριψοκίνδυνων αγορών. Τονίζουν ωστόσο, ότι οι κινήσεις της αρμόδιας αρχής ουδέποτε επιβεβαίωσαν τις υποψίες αυτές και ότι η δυσπιστία που εκφράζουν έγκειται στο γεγονός ότι, σε αντίθεση με τα Δυτικά κράτη η κινεζική ηγεσία διατηρεί τη δυνατότητα παρέμβασης.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Η προοπτική παροχής στήριξης της Ελλάδας από την Κίνα καλλιεργήθηκε έντονα στο διάστημα 2009-2011 από αρμοδίους της τότε κυβέρνησης και κυρίως τα ΜΜΕ. Καταρχήν, πραγματοποιήθηκαν τρεις χωριστές επισκέψεις στην Κίνα, με στόχο την προώθηση ομολόγων.⁴⁵⁷ Δεν μπορεί να αποκλεισθεί η σκέψη ότι εκδηλώθηκαν τάσεις ωραιοποίησης των ελληνικών προοπτικών και κυρίως προσπάθειες προβολής μεγάλων προσπαθειών που κατέβαλαν μέλη της ηγεσίας εκείνη την περίοδο. Όμως, η έμπρακτη επανάληψη εκκλήσεων από Ελλάδα και Ευρώπη δημιουργεί προβληματισμούς κατανόησης της κινεζικής πραγματικότητας, ενώ από πλευράς της Ελλάδας κυρίως αντανakλά λανθασμένες προσδοκίες από τη σχέση με την Κίνα. Επιπλέον, ενώ ουδέποτε δόθηκε χρονικός προσδιορισμός ή άλλες επεξηγήσεις, ο τύπος είχε κατακλειστεί από επικεφαλίδες ότι η Κίνα θα στηρίξει την Ελλάδα με αγορά ομολόγων.⁴⁵⁸ Μάλιστα, ο τότε Έλληνας Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου δήλωσε μετά τη συνάντησή του με τον κινέζο ομόλόγο του τον Οκτώβριο του 2010: “Ευχαριστούμε για την ψήφο εμπιστοσύνης στις προσπάθειες που κάνει ο ελληνικός λαός και η ελληνική κυβέρνηση για να βάλουμε τη χώρα μας σε τάξη...Είναι ψήφος εμπιστοσύνης να αγοράζετε και να συνεχίσετε να αγοράζετε ελληνικά ομόλογα...”⁴⁵⁹ Δύο μήνες αργότερα, ο Υπουργός Οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου σε συνέντευξη προς το πρακτορείο Reuters η

⁴⁵⁷ Ανώνυμος, (2011, Απρίλιος 11). Σε επίσημη επίσκεψη στην Κίνα ο Υπουργός, *Το Πρώτο Θέμα*, Ανακτήθηκε από: <https://www.protothema.gr/politics/article/116042/se-epishmh-episkepsh-sthn-kina-o-yπουργos-epikrateias/> & Ανώνυμος, (2011, Μάιος 11). Επαφές Θ. Πάγκαλου για επενδύσεις στην Κίνα, *novasports*, Ανακτήθηκε από: <http://www.novasports.gr/epikairoita/article/172491/epafes-th-pagalou-stin-kina-gia-ependuseis-stin-ellada/>.

⁴⁵⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται από ... και το 2010: Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 2). Η Κίνα αγοράζει ελληνικά ομόλογα, *NewsIt*, Ανακτήθηκε από: <https://www.newsit.gr/ellada/i-kina-agorazei-ellinika-omologa/2025746/> & Ανώνυμος, (2010, Οκτώβριος 2). Η Κίνα ενισχύει την Ελλάδα με νέες επενδύσεις και αγορά ομολόγων και ενισχύεται στρατηγικά, *eklogika*, Ανακτήθηκε από: <https://www.eklogika.gr/news/I-Kina-enischuei-tin-Ellada-me-nees-ependuseis-kai-agora-omologon-kai-enischuetai-stratigika-02-10-2010>.

⁴⁵⁹ Ανώνυμος, (2010, Οκτώβριος 2). Αγοράζει ελληνικά ομόλογα η Κίνα-Υπεγράφησαν 13 Συμφωνίες, *The Best*, Ανακτήθηκε από: www.thebest.gr/article-33297-

οποία αναμεταδόθηκε στο εσωτερικό επιβεβαίωσε ότι “οι συνομιλίες σχετικά με την αγορά ελληνικών ομολόγων από την Κίνα προχωρούν, όπως συμφωνήθηκε κατά την επίσκεψη του κινέζου Πρωθυπουργού Ουέν Τζιαμπάο στην Αθήνα τον Οκτώβριο, αλλά δε μπορεί να πει τίποτε σχετικά με το ποσό ή τον χρόνο της αγοράς”.⁴⁶⁰

Από κινεζικής πλευράς έγιναν πολυάριθμες αντιφατικές δηλώσεις, οι οποίες σκίαζαν τη δυνατότητα κατανόησης των κινεζικών συλλογισμών και κινήσεων. Ουδέποτε υπονοήθηκαν οι πραγματικές κινεζικές προθέσεις, όπως αυτές επιβεβαιώθηκαν από τις κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τόσο υψηλόβαθμα στελέχη της κινεζικής κυβέρνησης, όπως ο Wen Jiabao που επισκέφθηκαν την Ελλάδα, όσο και οι Κινέζοι διπλωμάτες στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των περασμένων τριών ετών επανειλημμένα επιβεβαίωσαν την κινεζική δέσμευση για παροχή βοήθειας στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, ο Κινέζος Πρωθυπουργός τον Οκτώβριο του 2010, δηλαδή στις αρχές ακόμα της ελληνικής κρίσης χρέους, ανέφερε τα παρακάτω σε ομιλία του στη Βουλή των Ελλήνων:

“Ο κινεζικός λαός δεν πρόκειται να ξεχάσει ποτέ ό,τι έχετε κάνει για μας... Η Κίνα θεωρεί τον εαυτό της ως φίλη χώρα της Ελλάδας και η κινεζική κυβέρνηση υποστηρίζει σταθερά την Ελλάδα. Ελπίζουμε ότι μέσω της ενισχυμένης συνεργασίας, μπορούμε να συμβάλουμε στην προσπάθειά σας να ξεπεράσετε τις δυσκολίες σύντομα.”⁴⁶¹

Αντίστοιχες δεσμεύσεις επανέλαβε ο κινέζος Πρέσβης στο άνοιγμα του ελληνοκινεζικού επιχειρηματικού συνεδρίου το Σεπτέμβριο του 2012. Δήλωσε τα εξής: “Σε αυτούς τους καιρούς δοκιμασίας που περνάει η Ελλάδα, θέλουμε οι Έλληνες φίλοι μας να ξέρουν ότι καταλαβαίνουμε τις δυσκολίες και τις προσπάθειές τους. Και θέλουμε να ξέρουν ότι δεν είναι μόνοι”.⁴⁶² Ο Πρέσβης της Κίνας στην Ελλάδα επανέλαβε την κινεζική δέσμευση, αλλά και “την ανάγκη για σταθεροποίηση του ευρώ και παραμονή της Ελλάδας ως της πραγματικής φίλης της Κίνας στη Δύση.” Ο Υφυπουργός Οικονομικών της Κίνας, στα πλαίσια επίσκεψής του στην Αθήνα το Νοέμβριο του 2012 σημείωσε “τη θετική

⁴⁶⁰ Παπακωνσταντίνου Γ. (Υπουργός Οικονομικών). (2011, Ιανουάριος 4). Καμία συζήτηση με τους πιστωτές για αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, *Reporter*, Ανακτήθηκε από: <https://www.reporter.gr/Aporseis/169579-Παπακωνσταντίνου-Καμία-συζήτηση-με-τους-πιστωτές-για-αναδιάρθρωση-του-ελληνικού-χρέους?m>.

⁴⁶¹ Jiabao, Wen (Πρωθυπουργός του Κρατικού Συμβουλίου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας). (2010, Οκτώβριος 3). *Με αυτοπεποίθηση να αντιμετωπίσουμε από κοινού τις δυσκολίες*, Ομιλία στην Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, Ανακτήθηκε από: <http://gr.chineseembassy.org/eng/zxgx/t758998.htm>.

⁴⁶² Qiwen Du (Ambassador of China), (2012, Σεπτεμβρίου 18). Opening Remarks by Ambassador of China Du Qiwen, at the Hellenic Chinese Business Partnering Conference 2012, Athens: Divani Caravel, Ανακτήθηκε από: <http://www.hcbpc.com/wp-content/uploads/Opening-Remarks-by-Ambassador-Du-Qiwen-at-the.pdf>.

στάση της κινεζικής πλευράς καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης και το ενδιαφέρον της χώρας του για τη σταθεροποίηση της ευρωζώνης και την ταχύτερη δυνατή έξοδο από την κρίση.⁴⁶³ Η ουσία είναι ότι παρατηρείται σαφής τάση αποφυγής άρνησης.

Πιθανώς πιο ξεκάθαρη υπήρξε η στάση που τήρησε ο Κινέζος Πρωθυπουργός στις Βρυξέλλες, σε επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή αμέσως μετά τη συνάντησή του με τον τότε Έλληνα Πρωθυπουργό. Σύμφωνα με δημοσίευμα σε κινεζικά μέσα, ο κινέζος Πρωθυπουργός αντιπροέβαλε στο ελληνικό αίτημα στήριξης για αγορά ομολόγων, το κινεζικό μακροχρόνιο αίτημα από την ΕΕ για αναγνώριση της Κίνας ως Οικονομία της Αγοράς.⁴⁶⁴ Η συγκεκριμένη κίνηση οριοθετεί τις προθέσεις της κινεζικής στρατηγικής βάσει πραγματικών δεδομένων, καθότι υποδηλώνει ότι η αγορά ελληνικών ομολόγων αποτελούσε υπέρβαση (λόγω οικονομικού ρίσκου) για την κινεζική ηγεσία, το οποίο η ηγεσία ήταν διατεθειμένη να αναλάβει ως αντάλλαγμα αντίστοιχης υπέρβασης από την ΕΕ. Ωστόσο, η συγκεκριμένη απαίτηση δημοσιεύθηκε μόνο σε κινεζικά μέσα για μικρό χρονικό διάστημα. Η περιορισμένη προβολή και κυρίως η απουσία σχετικής αναφοράς σε ευρωπαϊκά μέσα, αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο μήπως η συγκεκριμένη απαίτηση προβλήθηκε στην Κίνα για κατευνασμό αντιδράσεων στην προοπτική παροχής βοήθειας στην Ευρώπη.⁴⁶⁵

Οι δηλώσεις αυτές εν μέσω διεθνούς κατακραυγής, ερμηνεύθηκαν άμεσα από τον τότε Πρωθυπουργό και τα ελληνικά ΜΜΕ ως “ψήφος εμπιστοσύνης”⁴⁶⁶ από την Κίνα στην Ελλάδα. Οι ελληνοκινεζικές σχέσεις στα χρόνια της οικονομικής κρίσης χαρακτηρίστηκαν από έντονη καλλιέργεια προσδοκιών για στήριξη από κινεζικής πλευράς, ανεξαρτήτως του ρίσκου που διακυβευόταν. Οι κινεζικές δηλώσεις έδωσαν τη δυνατότητα προβολής, στο εσωτερικό, της πρόσληψης της Κίνας ως συμμάχου,

⁴⁶³ Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών, (2012, November 27). *Συναντήσεις ΥΦΥΠΕΞ Δημήτρη Κούρκουλα με τον Κινέζο ομόλογό του, Xie Hangsheng, και με τον Πρόεδρο της COSCO, Captain Wei Jiafu, στο πλαίσιο της επίσκεψής του στην Κίνα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.mfa.gr/epikairota/eidiseis-anakoinoseis/sunanteseis-uphupeks-demetre-kourkoula-me-ton-kinezo-omologo-tou-xie-hangsheng-kai-me-ton-proedro-tes-cosco-captain-wei-jiafu-sto-plaisio-tes-episkepses-tou-sten-kina.html>.

⁴⁶⁴ Anonymous, (2010, October 7). *Wen Jiabao Attends the 13th EU-China Summit*, Topic, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, Ανακτήθηκε από: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/wenjiabaozonglifangwenouyasiguo/t759689.htm>.

Επίσης εμπειρικά αναφέρεται ότι είχε δημοσιευθεί προσωρινά στο Xinhua News Agency.

⁴⁶⁵ Δεδομένων των αναπτυξιακών αναγκών εντός Κίνας, και το παρελθόν των σχέσεων με την Ευρώπη, το ενδεχόμενο παροχή βοήθειας προς την Ελλάδα ανιδιοτελούς βοήθειας προς την Ελλάδα ή άλλων κρατών δεν αποτελούσε ευπρόσδεκτο ενδεχόμενο στην κινεζική κοινωνία.

⁴⁶⁶ (2010, Οκτώβριος 9). Το κινεζικό στοίχημα της ελληνικής κυβέρνησης, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_418105.

στον οποίο μπορούσε να στηριχθεί η Ελλάδα. Ιδιαίτερα πιθανόν είναι ότι η προβολή εντάθηκε γιατί αφορούσε μια θετική ένδειξη εν μέσω κλίματος μεγάλης απαισιοδοξίας. Αλλά οι επαναλαμβανόμενες κινήσεις για δυο χρόνια ανέδειξαν σημαντικά την πιθανότητα πως η πρόσληψη που προβλήθηκε είχε βάσεις λογικής, υπό την έννοια ότι δεν υπήρχε αποθάρρυνση από την απέναντι πλευρά, όπως συνέβη επί παραδείγματι στην περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου δόθηκε λεκτική συμπαράσταση αλλά για οικονομική στήριξη ο Αμερικάνος Πρωθυπουργός παρέπεμψε τον Έλληνα ομόλογό του στον αρμόδιο Διεθνή Οργανισμό.⁴⁶⁷

Σημειωτέον, παρά το ρίσκο που ενείχε η προοπτική αγοράς ελληνικών ομολόγων και την αδυναμία ερμηνείας της από τα μέχρι τότε δεδομένα, την πιθανότητα να συμβεί την πρόβαλαν⁴⁶⁸ ξένοι φορείς και μέσα. Μολονότι αμφισβήτησαν το ενδεχόμενο η κινεζική αγορά ελληνικών ομολόγων να αποτελούσε ανιδιοτελή κίνηση, προέβαλαν εκείνη την εποχή αντίστοιχη πρόσληψη και προσμονή από την κινεζική ηγεσία. Έκκληση για παροχή βοήθειας στην Ευρώπη ως σύνολο - αλλά με το βλέμμα στην Ελλάδα - απηύθυνε προς την Κίνα και ο τότε Πρόεδρος της Γαλλίας Ν. Σαρκοζί. Λίγους μήνες μετά το ξέσπασμα της κρίσης, στις αρχές του 2010 δημοσίευμα των Financial Times ανέφερε ότι η αμερικανική τράπεζα επενδύσεων Goldman Sachs προσπαθεί να προωθήσει την πώληση των ελληνικών ομολόγων του δημοσίου στο Πεκίνο, εστιάζοντας τις προσπάθειές της προς την (SAFE). Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ωστόσο, η Κίνα δεν συμφώνησε να αγοράσει τα ελληνικά ομόλογα, παρά μόνο συζήτησε μία πολύ συντηρητική προσφορά η οποία ήταν πολύ μικρή σε αντίθεση με τις προσδοκίες του ελληνικού Υπουργείου Οικονομικών.⁴⁶⁹

Σε αυτό το πλαίσιο, διαφάνηκε ότι απουσία παρομοίων συνδιαλλαγών στο παρελθόν και βασικών δεδομένων για την αρμόδια υπηρεσία ξένου συναλλάγματος, υπήρχε δυσκολία κατανόησης και οριοθέτησης της κινεζικής πρόθεσης και σχέσης με

⁴⁶⁷ Αναλυτική περιγραφή των επαφών με τις ΗΠΑ καθ' όλη τη διάρκεια της πρώτης τριετίας της Κίνας, περιλαμβάνει το: Ανώνυμος, (2014, Μάιος 17). Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ στηρίζει την Ελλάδα, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από:

<https://www.kathimerini.gr/767625/article/epikairothta/politikh/o-proedros-twn-hpa-sthrizei-thn-ellada>.
⁴⁶⁸ Barber, T. Oakley, D. & Hope, K. (2010, January 283). *Chinese whispers drive up Greek yields*, *Financial Times*. Ανακτήθηκε από:

http://www.ft.com/intl/cms/s/65ac74fc-0aaf-11df-b35f-00144feabdc0,Authorised=false.html?_i_location=http%3A%2F%2Fwww.ft.com%2Fcms%2Fs%2F0%2F65ac74fc-0aaf-11 & <http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=30166>.
⁴⁶⁹ Anonymous, (2011, October 30). Sarkozy attacked in France for seeking China's help for Europe, *Bloomberg*, Ανακτήθηκε από: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-10-26/euro-rescue-fund-chief-goes-to-china-as-europe-seeks-investors>.

την Ευρώπη γενικά. Επιπλέον, οι δηλώσεις του Κινέζου Πρωθυπουργού μετά τη συνάντησή του με το Γ. Παπανδρέου, παρότι ασαφείς, ερμηνεύθηκαν σε ξένα μέσα ως κινεζική κίνηση που αποσκοπούσε σε εκμετάλλευση της Ελλάδας με εξασφάλιση επενδύσεων με μη συμβατικούς όρους.⁴⁷⁰

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα πλήρη δεδομένα σε συνάρτηση και με τα τρία κράτη που ζήτησαν βοήθεια έγιναν ευρέως γνωστά πολύ αργότερα. Όμως, απουσία έμπρακτης παροχής βοήθειας, τα βασικά δεδομένα προφανώς έγιναν αντιληπτά σε άμεσο χρονικό διάστημα μετά την σύγκυση που διατυπώθηκε από τις δηλώσεις που αναφέρονται παραπάνω. Στην Ελλάδα, η επιλογή δυσβάστακτης οδού για την επίλυση του προβλήματος επέβαλε την ενημέρωση ότι η εύκολη λύση μέσω Κίνας δεν αποτελούσε ενδεχόμενο. Εντός του 2011 πραγματοποιήθηκαν σχετικές δηλώσεις. Αρχικά, υψηλόβαθμο μέλος της κυβέρνησης διευκρίνισε το γεγονός ότι ο κινέζος Πρωθυπουργός δεν υποσχέθηκε αγορά ομολόγων “πριν την επιστροφή στις αγορές”.⁴⁷¹ Αντίστοιχα ο Ε. Βενιζέλος ξεκαθάρισε σε συζήτηση στη Βουλή πριν την ψήφιση αντιδημοφιλών μέτρων στήριξης, ότι από κινεζικής πλευράς δεν υπήρχε διάθεση παροχής εναλλακτικής λύσης.⁴⁷² Από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Τράπεζας, ο τότε Πρόεδρος Μ. Ντράγκι εξέφρασε αμφισβητήσεις ως προς τη βοήθεια που η κινεζική πλευρά ισχυριζόταν ότι είχε ήδη προσφέρει δηλώνοντας ότι, από όσο τουλάχιστον γνώριζε, από το ξέσπασμα της κρίσης και μετά η κινεζική κυβέρνηση δεν είχε προβεί σε αγορά κρατικών ομολόγων κανενός κράτους-μέλους της ευρωζώνης.⁴⁷³

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Στη συγκεκριμένη περίπτωση τα δεδομένα διέψευσαν τις προκατασκευασμένες προσλήψεις σε πολλά επίπεδα. Πρώτον, διαψεύστηκαν οι θεωρίες που απέδιδαν πολιτικά κίνητρα στην αγορά ομολόγων. Αντιθέτως, έγινε εμφανές ότι παρότι η κινεζική ηγεσία διατηρούσε την δυνατότητα παρέμβασης, δεν έθρεφε συλλογισμούς για αλλαγή πλεύσης στη στρατηγική που ακολουθούσε η αρμόδια υπηρεσία.

⁴⁷⁰ Anonymous, (2014, April 16). China as Greece's savior: a threat to Europe? *The Globalist*, ανακτήθηκε από: <https://www.theglobalist.com/china-as-greeces-savior/>.

⁴⁷¹ Anonymous, (2014, October 2). China's Wen offers to buy Greek debt, *Reuters*, ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-greece-china/chinas-wen-offers-to-buy-greek-debt-idUSTRE69112L20101002>.

⁴⁷² Οι συγκεκριμένες δηλώσεις αναμεταδόθηκαν από το Κανάλι της Βουλής στις 10/02/2012.

⁴⁷³ Anonymous, (2011, February 23). Q&A: ECB President Mario Draghi. *Wall Street Journal*.

Δεύτερον, ακόμα και στο βαθμό στον οποίο υπήρχε κινεζικό συμφέρον στην αγορά ομολόγων, διαψεύστηκαν οι εκτιμήσεις που σχηματίστηκαν στην Ευρώπη, ως προς το βαθμό του ρίσκου τον οποίο η κινεζική πλευρά θα δεχόταν να πάρει. Συγκεκριμένα, όπως προαναφέρθηκε, πολυάριθμες αναλύσεις που δημοσιεύθηκαν εκείνη την περίοδο υποδείκνυαν ότι η αγορά κρατικών ομολόγων πληγέντων ευρωπαϊκών κρατών, η οποία θα οδηγούσε σε σταθεροποίηση του ευρώ συγκριτικά με το κινέζικο RMB, λειτουργούσε προς το συμφέρον της κινεζικής οικονομίας και ιδιαίτερα των κινεζικών εξαγωγών.⁴⁷⁴ Βάσει αυτών των θεωριών, η προσέγγιση της Κίνας δεν ήταν παντελώς αβάσιμη. Ωστόσο, οι κινήσεις της αρμόδιας κινεζικής υπηρεσίας, όπως δημοσιοποιήθηκαν μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται, ανέδειξαν ότι προέβησαν σε αγορά ομολόγων με τη μικρότερη δυνατή έκθεση ρίσκου (αξιόλογη, αλλά και πάλι μικρή αγορά, πραγματοποιήθηκε σε ισπανικά ομόλογα, ενώ σε πορτογαλικά επενδύθηκε μικρό ποσό και σε ελληνικά δεν εντοπίστηκε αγορά).⁴⁷⁵ Με άλλα λόγια, στην πράξη φάνηκε ότι ο αρμόδιος κινεζικός φορέας κινήθηκε προσεχτικά και, καθ' όσον φαίνεται, με γνώμονα την εξισορρόπηση των κινεζικών συμφερόντων, με αποφυγή μεγάλου ρίσκου.

Τρίτον, ένα βασικό σημείο στο οποίο φάνηκε σαφώς λανθασμένη εκτίμηση των κινεζικών προθέσεων υπήρξε το γεγονός ότι σχηματίστηκε η προσδοκία ότι η Κίνα θα προσέφερε βοήθεια διάσωσης. Η συγκεκριμένη προσδοκία αναδεικνύει ζητήματα πρόσληψης της φύσης και των ορίων της σχέσης Κίνας-Ευρώπης γενικά και με τα πληγέντα κράτη-μέλη της ΕΕ ειδικά. Δεν αμφισβητείται ότι η οικονομική σχέση με την Ευρώπη (και συνεπώς η καλλιέργεια καλών σχέσεων) ήταν μεγάλης σημασίας για την κινεζική πλευρά. Αλλά όπως επιβεβαίωσε η κινεζική συμπεριφορά, η σχέση οριοθετείτο σε επίπεδο εξασφάλισης οικονομικών ωφελειών (ή έστω αποφυγής διακινδύνευσης των κινεζικών οικονομικών στόχων) έναντι μίας εκτενέστερης

⁴⁷⁴ Roche, C., (2011, September 12). Irony behind China's European bond buying, *Seeking Alpha*, ανακτήθηκε από: <http://seekingalpha.com/article/293214-irony-behind-china-s-european-bond-buying>, & Anonymous, (2010, May 27) *Reuters*, ανακτήθηκε από: <http://www.reuters.com/article/2010/05/27/markets-bonds-idUSN279881320100527> & Frankel, J. (2012, December 2). *Which Eurobonds*, Project Syndicate, Ανακτήθηκε από: <http://www.project-syndicate.org/commentary/which-eurobonds-> & Anonymous, (2010, December 2). Bail-out fund chief tells China Euro bonds are 'attractive investments', *The Telegraph*, ανακτήθηκε από: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8855142/Bail-out-fund-chief-tells-China-Euro-bonds-are-attractive-investments.html>.

⁴⁷⁵ Hanemann, T. & Huotari, M. (2015, June). Chinese FDI in Europe and Germany: preparing for a new era of chinese capital. *A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group*. (the China Investment Monitor of the Rhodium Group: Ανακτήθηκε από: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>).

συμμαχίας, στην οποία η παροχή στήριξης εξισορροπείται με διαφορετικής φύσεως οφέλη.

Ιδιαίτερους προβληματισμούς προκαλεί η ελληνική στάση καθώς πρώτον, αναζητήθηκε νέα προστάτιδα δύναμη, η οποία μάλιστα, θα ήταν διατεθειμένη να προσφέρει στήριξη την οποία οι παραδοσιακοί σύμμαχοι του κράτους είχαν αρνηθεί. Δεύτερον, ακόμα και στο επίπεδο στο οποίο οι ελληνικές εκκλήσεις αντικατόπτριζαν την πεποίθηση ότι η κινεζική στήριξη με αγορά ομολόγων θα εξισορροπείτο με διαφορετικού τύπου ανταποδόσεις όπως οικονομικά οφέλη μέσω επενδύσεων και πάλι διακρίνεται παρερμηνεία του κινεζικού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα, το οποίο καθ' όλη την περίοδο που εξετάζεται υπήρξε ιδιαίτερα περιορισμένο συγκριτικά με άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Ωστόσο, προβληματίζει και η ευρωπαϊκή ερμηνεία των προοπτικών κινεζικής στήριξης (τόσο από πλευράς δημοσιεύσεων που καταδείκνυαν ότι η κινεζική ηγεσία στόχευε στην εξασφάλιση άνισων οικονομικών συμφωνιών έναντι αγοράς ομολόγων, όσο και του Γάλλου Προέδρου που θεώρησε ότι σε διευρωπαϊκό πλαίσιο αύξαναν οι πιθανότητες αγοράς ομολόγων). Σημειώνεται ότι η κινεζική στάση υπήρξε ανάλογη της αντίστοιχης ευρωπαϊκής σε θέματα μείζονος σημασίας για την Κίνα και κυρίως την άρση του εμπάργκο στο εμπόριο όπλων και την αναγνώριση της Κίνας ως “οικονομία της αγοράς”.⁴⁷⁶ Επιπλέον, η πρόσληψη αυτή ουσιαστικά αποδίδει στην ευροσινική σχέση αξιώματα τα οποία χαρακτηρίζουν την κινεζική σχέση μόνο με παραδοσιακούς συμμάχους και αψηφεί το ευροσινικό παρελθόν (το οποίο σύμφωνα με πολλές αναλύσεις εξακολουθεί να σκιάζει την πρόσληψη της Δύσης).⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ Anonymous, (2009, May 21). China still striving for ‘market economy’ status from EU, *China View*, Ανακτήθηκε από: http://news.xinhuanet.com/english/2009-05/21/content_11415493.htm) & Shambaugh, D. (2004, September). China and Europe, The Emerging Axis. *Current History*, 243-248, 245 & Klenner, W. (2005). Economic Relations between the EU and China: Evolution of an Exclusive Partnership? *China: An International Journal* 03,. 02, 331-346, 343-4, & Algieri, F. (2002, March). Economic Relations with China: An Institutionalist Perspective, *The China Quarterly* 169, Special Issue: *China and Europe since 1978: A European Perspective*, 64-77, 77.

⁴⁷⁷ Ο El-Agraa π.χ. διαπίστωσε ότι, παρότι τα προγράμματα για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. η κινεζική πλευρά θεωρεί ότι η Ευρωπαϊκή πλευρά δεν έχει ανταποκριθεί αρκετά: China is expecting EU ‘participation in China’s IT promotion (El-Agraa, A.M. (2007, February). The EU/China relationship: Not seeing eye to eye? *Asia Europe Journal*, 5- 2, 193-215, 202- Οι ομιλίες και γενικές αναφορές προς δυτικά κράτη δεν εμπεριέχουν στοιχεία που σταθερά χαρακτηρίζουν την κινεζική ρητορική προς άλλα αναπτυσσόμενα κράτη όπως π.χ. *East Asia cooperation should enhance common development* (Wen Jiabao (Premier of the State Council of The People’s Republic of China) (2007, January 15). *Work in Partnership to Promote Win-win Cooperation*- Address at the second East Asia Summit Cebu, the Philippines, Ανακτήθηκε από: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t290183.htm>.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΛΗΨΗ

Η συνδιαλλαγή εικόνων για το συγκεκριμένο ζήτημα υπήρξε καταλυτική στην ανάδειξη βασικών αδυναμιών στην κατανόηση της Κίνας και τις προσδοκίες από τις διμερείς σχέσεις κυρίως στο ελληνικό έδαφος αλλά και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Στην Ελλάδα μάλιστα, σε μεγάλο βαθμό, συνέβαλε στην αναδιαμόρφωση της πρόσληψης κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται και ορισμένο επαναπροσδιορισμό των ελληνικών προσδοκιών. Έτσι οδήγησε σε επαναπροσέγγιση των επαφών σε πιο ρεαλιστικές βάσεις, παρότι εξακολουθούν να διακρίνονται βασικές αδυναμίες κατανόησης της Κίνας σε άλλα επίπεδα.

Σε γνωστικό επίπεδο κυρίως προέκυψαν σημαντικά ζητήματα γνώσης και κατανόησης της κινεζικής πολιτικής. Σε κάποιο βαθμό τα κενά γνώσης που αναδείχθηκαν από τη συνδιαλλαγή εικόνων είναι κατανοητά. Όπως τονίστηκε παραπάνω, πρώτον η αρμόδια κινεζική υπηρεσία είχε εκείνη την περίοδο ακόμα ιδιαίτερα περιορισμένη δραστηριότητα στην Ευρώπη και η κινεζική κυβέρνηση τυπικά διατηρούσε τη δυνατότητα παρέμβασης στη Δύση και απουσία προηγούμενου, αναμενόταν πραγματοποίηση σχετικών κινήσεων. Δεύτερον, από πιθανή κατάρρευση του ευρώ διακυβεύονταν κινεζικά συμφέροντα, γεγονός που άφησε περιθώριο ανάπτυξης θεωριών για πιθανή κινεζική στήριξη πληγέντων ευρωπαϊκών κρατών. Βέβαια, οι εκτιμήσεις που σχηματίστηκαν στην Ευρώπη ότι, η αγορά ελληνικών ομολόγων εμπεριείχε τόσο ρίσκο που θα αιτιολογείτο μόνον εάν αποτελούσε τμήμα μίας γενικότερης συμφωνίας με περαιτέρω σημαντικά ανταλλάγματα, είχε λογική βάση. Αντιθέτως, οι εικόνες που προβλήθηκαν στο ελληνικό έδαφος για προσμονή βοήθειας στο πλαίσιο μίας γενικότερης ασαφούς στρατηγικής σχέσης ανέδειξαν βασικές δυσκολίες στην κατανόηση.

Ανεξαρτήτως της πληροφόρησης που υπήρχε, μεγαλύτεροι προβληματισμοί ανακύπτουν για την πρόσληψη που προβλήθηκε σε αξιακό και συμπεριφορικό επίπεδο από εκπροσώπους και των δύο κυβερνήσεων. Από ελληνικής πλευράς προβλήθηκαν μεγάλες προσδοκίες και εμπιστοσύνη στην πρόσφατα διαμορφωμένη στρατηγική σχέση με ένα κράτος με το οποίο ουσιαστικοί δεσμοί είχαν διαμορφωθεί πριν μικρό διάστημα, οικονομικές σχέσεις κυμαίνονταν σε χαμηλά επίπεδα και ο βαθμός έκθεσης σε επικείμενη ελληνική κατάρρευση ήταν μικρός συγκριτικά με το ρίσκο που θα αναλαμβανόταν. Υπό αυτή την έννοια, φάνηκε από την ελληνική πλευρά απόδοση στη σχέση, αξιωμάτων τα οποία παρέπεμπαν σε ψυχροπολεμικούς στρατηγικούς

σχηματισμούς, χωρίς να συμπίπτουν τα απαραίτητα κριτήρια. Οι Έλληνες αρμόδιοι που ενεπλάκησαν προέβαλαν προσδοκίες οι οποίες, ξεπερνούσαν τα όρια της λογικής. Δε μπορεί να υποτιμηθεί η ανάγκη κατευνασμού εσωτερικών αντιδράσεων απέναντι στην εναλλακτική που πρότειναν οι παραδοσιακοί εταίροι του ελληνικού κράτους και συνεπώς την ανάγκη προβολής προσπαθειών που καταβάλλονται σε άλλες κατευθύνσεις. Δε μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι οι δηλώσεις των κινέζων αρμοδίων, μολονότι γενικές και αντιφατικές, ενθάρρυναν τις ελληνικές προσδοκίες. Ακόμα και σε αυτό το πλαίσιο, ωστόσο, οι προσεγγίσεις και διαβεβαιώσεις επί των κινεζικών προθέσεων κατέδειξαν ότι από ελληνικής πλευράς το κινεζικό ενδιαφέρον προς την Ελλάδα είχε υπερτιμηθεί.

Μεγαλύτερες περιπλοκές περιβάλλουν την κινεζική στάση, η οποία στην πράξη αποδείχθηκε παντελώς ανακόλουθη της πρόσληψης την οποία προέβαλαν τα μέλη της κινεζικής ηγεσίας. Για την ακρίβεια, το γεγονός ότι στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα, ανέδειξε ένα βασικό ζήτημα κατανόησης από πλευράς της Δύσης γενικότερων κινεζικών τάσεων όταν υποκρύπτεται άρνηση σε επίπεδο συνεργασίας. Σύμφωνα με τη Meyer, γενικά στον τομέα της επικοινωνίας η Κίνα διακρίνεται ως ιδιαίτερη περίπτωση, καθότι τονίζεται ότι οι κινέζοι διδάσκονται να είναι ιδιαίτερα περιφραστικοί και να αποφεύγουν σχολιασμούς. Κατά κύριο λόγο αποφεύγουν να εκφράζουν άποψη εκτός αν τους ζητηθεί. Αντίστοιχα δεν εκφράζουν ποτέ ευθέως άρνηση ή αρνητισμό γενικότερα. Απαιτείται ιδιαίτερα μεγάλη προσοχή στα συμφραζόμενα για να γίνει αντιληπτό το νόημα των όσων διατυπώνονται, ενώ απαιτείται ιχνηλάτηση, ιδιαίτερα όταν εμπεριέχεται άρνηση ή έλλειψη ενδιαφέροντος.⁴⁷⁸ Μοναδική εξαίρεση που εντοπίζεται είναι η δυνατότητα άσκησης ξεκάθαρης αρνητικής κριτικής από τον ανώτερο ιεραρχικά προς τους υφισταμένους του, την οποία επιτρέπει η αυστηρή ιεραρχική οργάνωση που τηρείται. Όμως, ιδιαίτερα υποβιβαστική ή προσβλητική προσλαμβάνεται η λήψη αρνητικής αξιολόγησης από κάποιον που δεν ανήκει στη στενή ομάδα συνεργασίας ακόμα και εξωτερικό συνεργάτη⁴⁷⁹ ή και η άσκηση κριτικής σε επαγγελματική συνάντηση στην οποία συμμετέχουν εξωτερικοί ακροατές.⁴⁸⁰ Το γεγονός ότι στην κινεζική γλώσσα και νοοτροπία η σύνταξη δεν είναι γενικά ξεκάθαρη, αλλά το βασικό νόημα υπονοείται,

⁴⁷⁸ Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking the invisible barriers of global business*, New York :Public Affairs, 49.

⁴⁷⁹ Ο.π. σ. 64.

⁴⁸⁰ Ο.π.σ. 85.

έχει ως αποτέλεσμα ότι η εξευγενισμένη άρνηση και άσκηση κριτικής είναι πολύ δύσκολα ανιχνεύσιμη.⁴⁸¹ Έτσι, συνήθως άνθρωποι που προέρχονται από πολιτισμικό υπόβαθρο το οποίο επιτρέπει την άσκηση και λήψη αρνητικής αξιολόγησης ευθέως, όπως η Ελλάδα ή η Γερμανία, εντοπίζονται μεγάλες δυσκολίες στην αναγνώριση άρνησης όταν ασκείται διακριτικά ή έμμεσα.⁴⁸²

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Οι εξελίξεις στη συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξαν σημαντικές γιατί οδήγησαν σε αναδιαμόρφωση της πρόσληψης σε πιο ρεαλιστική βάση. Δεν είναι καθαρό πόσο κατανοητή έγινε η κινεζική συμπεριφορά, αφού απουσιάζει η διευκρίνιση της στρατηγικής που τηρεί η αρμόδια υπηρεσία και των λόγων που οδήγησαν στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης συμπεριφοράς. Αντίστοιχα, απουσία περαιτέρω διερεύνησης, δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο διαφάνηκαν οι βασικές προϋποθέσεις που θα χρειαζόταν να πληρούνται για προσέλκυση κινεζικών επενδύσεων και συνεργασιών. Παρά όλα αυτά, ακόμα και απουσία ενημέρωσης επί των αξιών και αναγκών που καθορίζουν την κινεζική πολιτική, διαφάνηκε ότι η χάραξη διεθνούς πολιτικής διέπεται από σημαντικές περιπλοκές, σε αντίθεση με τις προηγούμενες εκτιμήσεις. Αναγνωρίστηκε ότι η σχέση με την Κίνα δεν ήταν ιδιαίτερη, πολυδιάστατη ή συμμαχικού χαρακτήρα, με εξασφάλιση ανάλογης υποστήριξης. Αντίθετα, αποσαφηνίστηκαν σημαντικά τα όρια της σχέσης. Το ελληνικό παράδειγμα, υπήρξε καταλυτικό στην αναδιαμόρφωση της πρόσληψης σε διευρωπαϊκό επίπεδο και κυρίως το μετριασμό της προκατάληψης ότι οι κινεζικές επενδύσεις κατευθύνονται από πολιτικά κίνητρα με γνώμονα την αποσταθεροποίηση ή εκμετάλλευση δυτικών κρατών.

⁴⁸¹ Ο.π.σ. 72.

⁴⁸² Ο.π.σ. 79.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Οι εμπορικές σχέσεις και η εξέλιξή τους είναι ένα πολύπλοκο στην κατανόηση και την ερμηνεία του ζήτημα. Τα συμπεράσματα από τις έρευνες δεν ταυτίζονται, αλλά ούτε είναι και αντίθετα μεταξύ τους. Αυτό οφείλεται στις διαφορετικές προσεγγίσεις ενός θέματος όπου τα υπάρχοντα δεδομένα είναι περιορισμένα. Παρότι δεν αμφισβητείται η ορθότητά τους, επειδή προκύπτουν από μονομερείς αναλύσεις, μπορούν να οδηγήσουν σε παραπλανήσεις. Η ανάλυση για παράδειγμα, εντοπίζει παραπλανήσεις στον τρόπο με τον οποίο προβλήθηκαν η πορεία και οι προοπτικές των εμπορικών σχέσεων της Κίνας τόσο με την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και με την Ελλάδα. Σε μεγάλο βαθμό οι παραπλανήσεις προκύπτουν από το γεγονός, ότι μεμονωμένες εικόνες δεν μπορούν να αντικατοπτρίσουν την πολυπλοκότητα της πορείας των σχέσεων και των κινεζικών δυνατοτήτων. Βασικός παράγοντας που δυσχεραίνει τις δυσκολίες κατανόησης, επίσης, είναι ότι η αγορά της Κίνας χαρακτηρίζεται από συνεχείς μεταλλάξεις, με αποτέλεσμα τα βασικά δεδομένα εισαγωγών και κατανάλωσης να αλλάζουν.

Στην παρούσα διατριβή εξετάζεται μία διαφορετική διάσταση των εμπορικών σχέσεων. Συγκεκριμένα, εξετάζεται κατά πόσο η πρόσληψη της Κίνας, όπως την προσέδωσε η ηγεσία, αντικατόπτρισε πραγματικά χαρακτηριστικά της κινεζικής αγοράς και τις ανάγκες που καθόρισαν την κινεζική ανταπόκριση σε εμπορικά ανοίγματα και συνεπώς, κατά πόσο αποτύπωσε ρεαλιστικές προοπτικές για το ελληνικό εξαγωγικό εμπόριο. Μέτρο σύγκρισης αποτελούν καταρχήν τα στατιστικά στοιχεία των ελληνικών εξαγωγών τα οποία παρουσιάζουν τα προϊόντα που πράγματι απέδωσαν. Παράλληλα, εξετάζονται ερευνητικά πορίσματα και γενικά δεδομένα της κινεζικής αγοράς, τα οποία επηρεάζουν άμεσα τις δυνατότητες προώθησης προϊόντων. Λόγω αδυναμίας κάλυψης όλων των χαρακτηριστικών της κινεζικής αγοράς, δίδεται έμφαση στις βασικές κατηγορίες προϊόντων στις οποίες επικεντρώθηκε η ελληνική στρατηγική εξαγωγών και κυρίως στα προϊόντα διατροφής. Μία περαιτέρω πηγή δεδομένων που εξετάζεται είναι τα συμπεράσματα που έχουν προκύψει από την ευρωπαϊκή εμπειρία, δεδομένης της μακροχρόνιας δραστηριοποίησης ορισμένων κρατών, τα οποία έχουν αναπτύξει μεγαλύτερη εξωστρέφεια και μακροχρόνια

πρόσβαση αγορών σε τρίτα κράτη συγκριτικά με την Ελλάδα.

Από την εξέταση, προκύπτουν βασικά συμπεράσματα όσον αφορά τον βαθμό στον οποίο η πρόσληψη αυτή επηρέασε την ανάπτυξη εμπορικών επαφών και τον βαθμό στον οποίο οι αδυναμίες που εντοπίζονται σε αυτήν αποδείχθηκαν καταλυτικές στη γενικότερη στρατηγική που ακολούθησαν τόσο οι κρατικοί όσο και οι ιδιωτικοί φορείς απέναντι στην Κίνα. Αναδεικνύεται επίσης ο βαθμός στον οποίο η κινεζική στάση και προβολή εικόνων υπήρξε σημαντική για τη διαμόρφωση της ελληνικής πρόσληψης. Διαφαίνονται βέβαια τα όρια της ανάλυσης με τη συγκεκριμένη μέθοδο, όταν στην ουσία αναλύονται οικονομικές και όχι πολιτικές σχέσεις. Το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης υπήρξε σαφώς μέχρι στιγμής καταστροφικό για τις ελληνικές εξαγωγές όπως και για την οικονομία γενικότερα. Στη στενή παρατήρηση των ελληνικών βημάτων για την προσέγγιση της κινεζικής αγοράς όμως, διαφαίνεται τεράστια πρόοδος με την έννοια ότι, η στάση των εξαγωγέων έγινε πιο υπεύθυνη και άρχισαν να αναζητούνται δίοδοι προώθησης προϊόντων με σε βάθος διερεύνηση της κινεζικής αγοράς, ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκε αισθητά η ενημέρωση για την Ελλάδα, με αποτέλεσμα να ενταχθεί η ελληνική εικόνα στην κινεζική καθημερινότητα, γεγονός που προκάλεσε μεγαλύτερο ενδιαφέρον για διαθέσιμα ελληνικά προϊόντα. Βέβαια, είναι αβέβαιο ακόμα κατά πόσο αυτό το ενδιαφέρον μπορεί τελικά να εξελιχθεί σε αναγνώριση συγκριτικών πλεονεκτημάτων των ελληνικών προϊόντων, σε σχέση με ανταγωνιστικά προϊόντα κρατών εδραιωμένων στην κινεζική αγορά.

Την εξέταση διέπουν τρία βασικά ζητήματα:

-Το πρώτο και πιο βασικό είναι, αν υπήρξε γνώση και εκτίμηση των ελληνικών εξαγωγικών προοπτικών και κυρίως κινεζικών αναγκών στις οποίες στηρίχθηκε η πρόσληψη και στρατηγική που προσέδωσαν διαδοχικοί αρμόδιοι φορείς. Έτσι, στα πλαίσια του ζητήματος αυτού εξετάζονται η πορεία των ελληνικών εξαγωγών, τα προϊόντα των οποίων οι εξαγωγές απέδωσαν στην Κίνα και ο βαθμός κατά τον οποίο η πορεία αυτή επαληθεύει τις ελληνικές εκτιμήσεις. Επίσης, αξιολογείται η ελληνική στρατηγική συγκριτικά με βασικά δεδομένα των αντιδράσεων και αναγκών που διέπουν την κινεζική αγορά.

-Το δεύτερο ζήτημα που εξετάζεται είναι η ανταπόκριση των εμπλεκόμενων φορέων στις αλλαγές που σημειώθηκαν στην κινεζική αγορά και κατανάλωση, καθώς και η προσαρμοστικότητα στις αλλαγές που αναμενόμενα προκαλεί η κινεζική ανάπτυξη.

-Το τρίτο είναι η αξιολόγηση της βασικής επίσημης στρατηγικής που εφαρμόστηκε διαχρονικά, δηλαδή της προώθησης εξαγωγών μέσω της σύναψης συμφωνιών με την εκάστοτε κινεζική κυβέρνηση, των βασικών οδηγιών και επεξηγήσεων που προσφέρονται σε ενδιαφερομένους εξαγωγείς και της οργάνωσης αποστολών. Πέραν της αξιολόγησης του βαθμού στον οποίο οι διακρατικές συμφωνίες αποδίδουν, εξετάζονται και βασικές ελλείψεις της ελληνικής στρατηγικής και οι συνέπειές τους.

Ένα στοιχείο που λόγω των προσφάτων εξελίξεων δε δύναται να αξιολογηθεί, είναι το κατά πόσο η απόδοση της προώθησης ορισμένων προϊόντων έχει μακροπρόθεσμο χαρακτήρα. Σε γενικές γραμμές, η κατανάλωση στην Κίνα συνολικά έχει μεσοπρόθεσμο χαρακτήρα, αλλά εντοπίζονται και εξαιρέσεις. Όμως, οι ανακατατάξεις στην ελληνική οικονομία λόγω του ξεσπάσματος της κρίσης χρέους, ιδιαίτερα μετά την εφαρμογή των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, επέφεραν συχνές διακοπές στη ροή των εξαγωγών ορισμένων προϊόντων. Συνεπώς, σε ορισμένες περιπτώσεις εμφανίζεται πτώση στις εξαγωγές προϊόντων, οι οποίες οφείλονται στην έλλειψη διαθεσιμότητάς τους στην κινεζική αγορά. Σύμφωνα με τις επίσημες καταγραφές από τα τελωνεία που διαθέτει η ελληνική Πρεσβεία, ωστόσο, σχετικοί περιορισμοί παρατηρήθηκαν σε λίγα μόνο προϊόντα. Τέλος, δεδομένης της απουσίας έντονης δραστηριοποίησης πριν από την περίοδο που εξετάζεται, βασικό ζήτημα που προκύπτει στο πλαίσιο του αντικειμένου της διατριβής είναι ο βαθμός στον οποίο, οι συναλλαγές και εξελίξεις κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής συνέβαλαν στην κατανόηση της κινεζικής αγοράς και συνεπώς στην αποσαφήνιση προκατασκευασμένων εικόνων και δημιουργία πιο ξεκάθαρης εικόνας της κινεζικής αγοράς και των αναγκών που περιβάλλουν τη διείσδυση σε αυτή.

Η προβολή και ανάλυση των εμπορικών σχέσεων τις τελευταίες δεκαετίες, συχνά δρουν παραπλανητικά όσον αφορά δύο βασικές πτυχές των σχέσεων, οι οποίες έχουν μέχρι στιγμής αποδειχθεί καθοριστικές στην κατανόηση της κινεζικής πραγματικότητας και συνεπώς στην επιτυχή πρόσβαση στην κινεζική αγορά. Η πρώτη είναι, ότι η λειτουργία της κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει χαρακτηριστεί από μεγάλες, συχνά απρόβλεπτες, αλλαγές. Πέραν της συνεχούς εξέλιξης που τη χαρακτηρίζει ως αγορά ταχέως αναπτυσσόμενου κράτους, πολιτικές αποφάσεις ανατρέπουν βασικά δεδομένα της αγοράς. Η δεύτερη είναι ο παράδοξος τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκαν σταδιακά καταναλωτικές τάσεις στην κινεζική αγορά, ο οποίος

είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία χάραξης επιτυχούς στρατηγικής για την προώθηση των ευρωπαϊκών προϊόντων. Η ανωτέρω ανάλυση δημιουργεί ερωτηματικά όσον αφορά ελλείψεις στη στρατηγική την οποία υιοθέτησε η ελληνική ηγεσία απέναντι στην Κίνα, στα οποία η εξέταση που ακολουθεί προσπαθεί να εμβαθύνει. Εξετάζονται επίσης, οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα που έχουν προκύψει αναφορικά με την κινεζική πραγματικότητα και τις δυσκολίες πρόσβασης στην κινεζική αγορά, όπως προκύπτουν από την ευρωπαϊκή εμπειρία των τελευταίων χρόνων, ώστε σε δεύτερο επίπεδο να αναλυθεί η ελληνική πολιτική εντός αυτού του πλαισίου. Σημαντική υπήρξε η επίδραση της περιπλοκότητας και των ανισοτήτων που χαρακτηρίζουν την ΕΕ ως - ημιτελή- ένωση κρατών, ιδιαίτερα όσον αφορά την πορεία των ελληνοκινεζικών σχέσεων. Οι διαφορετικές οικονομικές δυνατότητες και εμπορικές πολιτικές που διαχρονικά ακολούθησαν τα κράτη-μέλη μεταξύ τους, είχαν ως αποτέλεσμα ακόμα και στο βαθμό που χαράχθηκε κοινή εμπορική πολιτική από την ΕΕ, η πολιτική αυτή να φέρει διαφορετικές αποδόσεις ανά κράτος-μέλος. Η χάραξη της “κοινής” εμπορικής πολιτικής σε μεγάλο βαθμό σχεδιάστηκε με γνώμονα τις ανάγκες των δυνατών κρατών-μελών. Οι ελληνοκινεζικές εμπορικές σχέσεις, τόσο λόγω περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων του κράτους όσο και λόγω της περιορισμένης εξωστρέφειας που χαρακτήρισε το ελληνικό εμπόριο για μεγάλη χρονική περίοδο, ακολούθησαν ξεχωριστή πορεία. Ωστόσο, παρότι σε αυτό το πλαίσιο η χάραξη αυτόνομης εμπορικής πολιτικής προς την Κίνα αποτέλεσε σε μεγάλο βαθμό μονόδρομο για την ελληνική ηγεσία, η αυτονομία αυτή ήταν εκ των πραγμάτων περιορισμένη λόγω της ευρωπαϊκής ταυτότητας της Ελλάδας.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΕΖΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Πέραν γνωστών θεσμικών προβλημάτων, όπως οι δασμοί που επιβάλλει η κινεζική κυβέρνηση και οι κίνδυνοι που προκύπτουν λόγω της έλλειψης σεβασμού σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, βασικό εμπόδιο στην διείσδυση της κινεζικής αγοράς προβάλλουν οι ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τις κινεζικές καταναλωτικές τάσεις, οι οποίες είναι εμφανώς διαφορετικές από ό,τι στις δυτικές κοινωνίες. Παρότι κάποια βασικά εμπόδια που προέβαλε ο κινεζικός παρεμβατισμός επιλύθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, η Κίνα σε καμία περίπτωση δεν αναδείχθηκε σε εύκολα προσβάσιμη αγορά. Η διείσδυση στην κινεζική αγορά εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από έντονες δυσκολίες. Στις προσπάθειες εγκατάστασης μονάδων παραγωγής έχουν

εντοπιστεί τεράστια ποσοστά αποτυχίας, ακόμα και βάσει των μεθόδων οι οποίες θεωρούνται επιτυχημένες.⁴⁸³

Τα αρχικά συμπεράσματα τα οποία πρόκυψαν από την ευρωπαϊκή εμπειρία επιβεβαίωσαν την άποψη του R. Lampton ότι, η ανερχόμενη οικονομικά τάξη της Κίνας ανέπτυξε περιορισμένες καταναλωτικές τάσεις και ότι η κινεζική κατανάλωση εντοπίστηκε κατά κύριο λόγο στα προϊόντα πολυτελείας.⁴⁸⁴ Από ευρωπαϊκές εταιρείες πράγματι, εντυπωσιακή απήχηση στην κινεζική κοινωνία εντοπίστηκε αρχικά σε πολυτελή προϊόντα ενδυμασίας, σε οινοπνευματώδη ποτά,⁴⁸⁵ καθώς και σε ιδιαίτερα προηγμένα μοντέλα τεχνολογίας,⁴⁸⁶ χωρίς να εντοπιστεί αντίστοιχη απήχηση σε λιγότερο ακριβά προϊόντα των ίδιων κατηγοριών. Προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, άρχισε να παρατηρείται σταδιακή κατανάλωση περαιτέρω προϊόντων, και χαλάρωση της δυσπιστίας που παρατηρείτο πριν. Και πάλι, όμως, σε πολλές κατηγορίες προϊόντων διατηρήθηκαν οι παραπάνω τάσεις. Ταυτόχρονα, διαφορετική καταναλωτική συμπεριφορά σε συνάρτηση με την αντίστοιχη δυτική παρατηρήθηκε σε όλες τις κατηγορίες, με αποτέλεσμα η καθεμία να παρουσιάζει χωριστές ιδιαιτερότητες.

Για την ακρίβεια, η ανάπτυξη των κινεζικών καταναλωτικών τάσεων έχει υπάρξει ιδιαίτερα απρόβλεπτη,⁴⁸⁷ καθότι διαφοροποιήθηκε από τις προβλέψεις της κινεζικής κυβέρνησης αλλά και από την αντίστοιχη δυτική συμπεριφορά, ενώ υπήρξε γενικότερα ασύμμετρη τόσο γεωγραφικά όσο και ανά κατηγορία προϊόντων. Σε μεγάλο βαθμό, ο απρόβλεπτος χαρακτήρας του κινεζικού καταναλωτισμού αποτελεί προϊόν του ανοίγματος της πόρτας στη Δύση με την ταυτόχρονη διατήρηση του καθεστώτος, ωστόσο, οι ιδιαιτερότητές του δεν πηγάζουν μόνο από αυτό το γεγονός. Εντοπίζονται σαφείς επιρροές από προκαταλήψεις και γενικότερα χαρακτηριστικά κινεζικής

⁴⁸³ Murray, J. Y. Kotabe, M. & Zhou, J.N. (2005, March). Strategic alliance-based sourcing and market performance evidence from foreign firms operating in China. *Journal of International Business Studies*, 36, 2, 187-208.

⁴⁸⁴ Lampton, R. (2008). *The three faces of Chinese Power, might, money and minds*, USA: University of California Press. 84.

⁴⁸⁵ Gleeson, E. (2007, June 14). How China fell in love with Louis Vuitton, *Money Week*, Ανακτήθηκε από: <http://www.moneyweek.com/investment-advice/how-china-fell-in-love-with-louis-vuitton> & Hong-Kong Hawaii Report on Luxury Brands: ανακτήθηκε από www.hkchcc.org/hongkong-china62.htm.

⁴⁸⁶ Lavigne, J. & Segalla, M. (2002, November). Mr. Jean Lavigne, President of Motorola France, on How France can attract more foreign direct investment, *The Academy of Management Executive*, 16, 4, 31-36, 32-33. Services: Enhancing Effectiveness.

⁴⁸⁷ Anonymous, (2014, July 23). Chinese Consumers: Doing it their way, *The Economist*, Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/briefing/21595019-market-growing-furiously-getting-tougher-foreign-firms-doing-it-their-way>.

παράδοσης βαθύτερης του κομμουνιστικού καθεστώτος. Επιπλέον, παρατηρούνται διαφορετικές αντιδράσεις σε ομοειδή προϊόντα και διαφορετικές ταχύτητες υιοθέτησης καταναλωτικών τάσεων. Ταυτόχρονα, ο χαρακτήρας της κινεζικής κατανάλωσης είναι διαρκώς μεταλλασσόμενος, γεγονός που οφείλεται στην ταχέα αναπτυσσόμενη οικονομία, αλλά και πάλι η ανάπτυξη των δύο (οικονομίας και κατανάλωσης) δεν να είναι παράλληλη. Είναι, επίσης, σημαντικό να σημειωθεί ότι εντοπίζονται βασικές επιρροές από την κινεζική παράδοση, το πολιτικό σύστημα, την απότομα υπέρμετρη ανάπτυξη των τελευταίων χρόνων, αλλά και την παράδοση μορφή των διεθνών σχέσεων που χαρακτήρισαν την κινεζική πορεία. Όλα τα παραπάνω, έχουν ως αποτέλεσμα, τόσο τη λοξοδρόμηση της κινεζικής πορείας από τις δυτικές προσδοκίες σε κάθε τομέα όσο και την αδυναμία αποτύπωσης των ιδιαιτεροτήτων σε *στατιστικά στοιχεία*. Τέλος, η διατήρηση ενός καθεστώτος το οποίο επισήμως αντιτίθεται στο ελεύθερο εμπόριο, σημαίνει ότι η ανάπτυξη του κινεζικού καταναλωτισμού μορφοποιείται περιστασιακά από κυβερνητικές παρεμβάσεις στην αγορά.

Γενικά, η περιπλοκότητα που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη των καταναλωτικών τάσεων στην κινεζική κοινωνία δεν τις καθιστά εύκολα κατηγοριοποιήσιμες. Διακρίνονται ορισμένες μόνο κατηγορίες προϊόντων, για τις οποίες αναλύσεις έχουν υποδείξει κάποια βασικά συμπεράσματα. Χαρακτηριστικά, από την αναλυτική περιγραφή των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ έγινε εμφανές, ότι ανεξαρτήτως του κράτους-μέλους προέλευσης και του προϊόντος το οποίο προωθούσαν, κάποιες επιχειρήσεις είχαν επωφεληθεί από τις ευκαιρίες που προσφέρονται στην Κίνα περισσότερο από ό,τι άλλες. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας, η οποία από τις αναφορές της ΕΕ προβάλλεται ως ένας από τους κατεξοχήν ωφελημένους κλάδους στο πλαίσιο των ευρωκινεζικών συναλλαγών.⁴⁸⁸ Η διαφορετική κλίμακα προβλημάτων που συνάντησαν εκπρόσωποι εταιρειών από τον ίδιο κλάδο, σε ορισμένες περιπτώσεις και από την ίδια χώρα, υποδηλώνει ότι η κάλυψη των αναγκών στην κινεζική κοινωνία είναι πολύ πιο περίπλοκη από όσο προβάλλεται. Αντίστοιχα, δείχνει ότι η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης σε προϊόντα συγκεκριμένης προέλευσης, μολονότι σημαντική, δεν επιλύει όλα τα προβλήματα ανταπόκρισης της κινεζικής αγοράς.

⁴⁸⁸ Klenner, W. (2005, September). Economic relations between the EU and China: evolution of an exclusive Partnership? 342: *in the automobile sector, ... Volkswagen, Audi and Citroen, already well-established in the Chinese market, were ready to accept high import tariffs, while BMW and others, still waiting to be let into China, asked for reductions, a position shared by the Commission.*

ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ

ΛΕΔΟΜΕΝΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ένα βασικό ζήτημα που έχει διαπιστωθεί ότι παρεμποδίζει την επιτυχή προώθηση προϊόντων στην Κίνα είναι η κινεζική δυσπιστία προς τα εισαγόμενα προϊόντα (σε ορισμένες περιπτώσεις πρόκειται για περιφρόνηση). Οπότε για μεγάλο χρονικό διάστημα και σε πολλές περιπτώσεις η αποτελεσματική διείσδυση στην κινεζική αγορά επιτεύχθηκε μέσω κοινοπραξίας με αναγνωρισμένες κινεζικές εταιρείες (οι οποίες ανέλαβαν την τυποποίηση και προώθηση των προϊόντων).⁴⁸⁹ Ενώ σταδιακά υπήρξε προσαρμογή σε εισαγόμενα προϊόντα, η προσαρμογή αυτή, όπως προαναφέρθηκε, υπήρξε ιδιαίτερα ασύμμετρη. Σε ορισμένες κατηγορίες, όπως τα προϊόντα πολυτελείας, άρχισε να αναπτύσσεται “ξενομανία”. Κατά συντριπτική πλειονότητα ωστόσο, για την επιτυχή πρόσβαση στην κινεζική αγορά έχει σταδιακά κριθεί απαραίτητη η προσαρμογή των προϊόντων στα κινεζικά κριτήρια (τόσο από άποψη αναγκών, όσο και προτιμήσεων),⁴⁹⁰ πράγμα που αποδεικνύει ότι η διαφορετικότητα της κινεζικής κοινωνίας δεν είναι ούτε αυτόματα, ούτε εύκολα προσπελάσιμη. Τεράστιες διαφορές στη διείσδυση εισαγόμενων προϊόντων παρουσιάζονται μεταξύ των μεγάλων πόλεων, στις οποίες παρατηρείται ολοένα αυξανόμενη εξοικείωση με δυτικά προϊόντα, και της ενδοχώρας στην οποία μόλις πρόσφατα άρχισε μικρή κατανάλωση εισαγομένων και περιορισμένων προϊόντων.⁴⁹¹ Επιπλέον, κατά κοινή ομολογία εκπροσώπων κρατών-μελών της ΕΕ, για μεγάλο διάστημα, οι συναλλαγές με Ευρωπαίους αντιμετωπίζονταν με δυσπιστία από τους Κινέζους. Η κινεζική αυτή δυσπιστία έχει διαπιστωθεί ότι, πέραν του ότι δημιουργεί δυσκολίες και καθυστερήσεις στην κατάληξη συμφωνιών, δημιουργεί και περαιτέρω προβλήματα σε όλα τα στάδια διεκπεραίωσης εργασιών στην Κίνα,⁴⁹² (σε βαθμό που η πλειονότητα των επιχειρηματιών που συνδιαλέγονται

⁴⁸⁹ Luo, Y. (1997). Partner selection and venturing success the case of joint ventures with firms in the People's Republic of China. *Organization Science*, 8, 6, 648-662.

⁴⁹⁰ Felber, T. in cooperation with Roland Berger Strategy Consultants, (2008, March 18). *European Chamber Confidence Survey 2007*, European Chamber of Commerce.

⁴⁹¹ “Urban and rural population of China from 2004 to 2014”, *statista.com*, www.statista.com/statistics/278566/urban-and-rural-population-of-china/

⁴⁹² Σχετική δυσπιστία αναφέρθηκε σε πολυάριθμες μαρτυρίες, όπως π.χ. του S. Maknu (επιβλέποντα γαλλικής κατασκευαστικής που έχει αναλάβει την αναστήλωση του Peace Hotel στη Shanghai, του διευθύνοντα σύμβουλου για ναυτιλιακά ζητήματα της Fortis Bank στην Κίνα κ.α.) Μέχρι και πρόσφατα, η δυσπιστία αποδιδόταν στο παρελθόν. Παρά την παράλειψη οποιασδήποτε σχετικής αναφοράς στο παρελθόν από την κινεζική ηγεσία, οι συναλλαγές με τους Κινέζους έχουν πιστοποιήσει ότι οι εικόνες που δημιουργήθηκαν για την Ευρώπη κατά το 18^ο αιώνα εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν την κινεζική

με την Κίνα να δηλώνει, ότι εάν προσφερόταν η δυνατότητα θα απέφευγε την κοινοπραξία με κινεζικές εταιρείες⁴⁹³). Σταδιακά, όμως, όπως φαίνεται εκτενώς παρακάτω, άρχισαν να παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις ανάλογα με τα κράτη προέλευσης, καθότι σε ορισμένα, η εξοικείωση με ορισμένα προϊόντα οδήγησε σε γενικότερη αξιοπιστία των κρατών προέλευσης. Αυτό συνέβη, ωστόσο, με τα κράτη που έχουν μακρόχρονη δραστηριοποίηση στην Κίνα σε κατηγορίες προϊόντων μεγάλης κατανάλωσης, και διεθνώς αναγνωρισμένων.⁴⁹⁴

Σύμφωνα με μαρτυρίες εκπροσώπων, η συνεργασία με κινεζικές εταιρείες έχει αποδειχθεί αντίστοιχα δυσχερής και για επιπλέον λόγους. Βασικά προβλήματα συνεννόησης πηγάζουν από γλωσσικές αλλά κυρίως πολιτισμικές διαφορές. Σύμφωνα με έρευνα σε εκπροσώπους επιχειρήσεων από το Ηνωμένο Βασίλειο,⁴⁹⁵ οι γλωσσικές και άλλες διαφορές που πηγάζουν από εθνικά χαρακτηριστικά σταδιακά επιλύονται, όμως διαφορές νοοτροπίας σε τομείς όπως η διοίκηση επιχειρήσεων και η συνέπεια σε εργασιακές υποχρεώσεις προκαλούν τεράστια προβλήματα στη συνεργασία και έχουν αντίστοιχα αποδειχθεί δύσκολα προσπελάσιμες. Από αναφορές σχετικά με την απόδοση ιδιωτικών επιχειρήσεων στην Κίνα, όπως και από μαρτυρίες εκπροσώπων εγκατεστημένων εταιρειών, δίδονται εν μέρει τουλάχιστον, απαντήσεις σε κάποια από τα ερωτηματικά που παραμένουν αδιευκρίνιστα τόσο από την επίσημη ρητορική και τις σχετικές αναφορές της ηγεσίας όσο και από αναλύσεις των ευρωκινεζικών σχέσεων που εξετάζουν την πορεία των σχέσεων της Κίνας με την ΕΕ. Οι απαντήσεις αυτές, παρότι καθαρά εμπειρικές, συμβάλλουν στην κατανόηση των προοπτικών που προσφέρονται για τη διείσδυση στην κινεζική αγορά από τα κράτη-μέλη, σε θέματα όπως ο ρόλος και η συμβολή της κρατικής ηγεσίας στο ζήτημα των κινεζικών καταναλωτικών τάσεων και στους βασικούς παράγοντες που έχουν επηρεάσει καθοριστικά την επιχειρησιακή δράση στην Κίνα.

πρόσληψη της 'Ευρώπης' σε επίπεδο συνεργασίας. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στις περισσότερες περιπτώσεις έχει ως αποτέλεσμα, η συμπεριφορά των κινέζων απέναντι σε εκπροσώπους Ευρωπαϊκών κρατών- μελών να είναι αντίστοιχα δισταχτική ή και δύσπιστη. Η επίδραση αυτή, για την ακρίβεια, εκφράζεται σε συναλλαγές περισσότερο ως νοοτροπία ότι η Κίνα μπορεί να τα καταφέρει χωρίς εξωτερική βοήθεια, παρά ως πραγματική πρόσληψη εχθρότητας.

⁴⁹³ Felber, T. in cooperation with Roland Berger (Strategy Consultants) (2008, March 18). European Chamber Confidence Survey 2007, European Chamber of Commerce.

⁴⁹⁴ Nelson, C. (2014, July 1). Understanding chinese consumers, *China Business Review*, Ανακτήθηκε από: www.chinabusinessreview.com/understanding-chinese-consumers/.

⁴⁹⁵ Butler, C. (2006). UK-Asian strategic alliances in the defence manufacturing industry, *AEJ*, Vol. 4, 43-52, 51.

Μεγάλος αριθμός εκπροσώπων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στην Κίνα (συγκεκριμένα το 96% των ερωτηθέντων που συμμετείχαν στην “εμπιστευτική” έρευνα του EUCC στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις) τόνισε ότι, πιο επιτυχημένες έχουν αποδειχθεί οι συναλλαγές που πραγματοποιούνται απευθείας με κινεζικές επιχειρήσεις και όχι με μεσολάβηση της κινεζικής κυβέρνησης, όπως αντίστοιχα και ότι οι συμφωνίες που συνάπτονται, σπανίως προσαρμόζονται στα διατάγματα ή στη νομοθεσία.⁴⁹⁶ Όσον αφορά τη στάση της κινεζικής πολιτικής ηγεσίας, οι εκπρόσωποι εγκατεστημένων επιχειρήσεων στην Κίνα έχουν υπάρξει ιδιαίτερα επικριτικοί, τονίζοντας ότι η γραφειοκρατία που επιβάλλει, δημιουργεί αδικαιολόγητη περιπλοκότητα, ενώ ταυτόχρονα σε περίπτωση συγχωνεύσεων με κρατικές επιχειρήσεις, οι κυβερνητικές παρεμβάσεις δημιουργούν τεράστια προβλήματα συνεργασίας (σε βαθμό που σε πολλές κοινοπραξίες προωθείται η ιδιωτικοποίηση της κινεζικής επιχείρησης⁴⁹⁷).

Βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι λόγω της κρατικής συμμετοχής σε μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, αλλά και του κρατικού ελέγχου σε βασικούς τομείς της οικονομίας, η εξασφάλιση της κυβερνητικής συναίνεσης στην ανάπτυξη εμπορικών συνδιαλλαγών, αποτελεί βασική προϋπόθεση πρόσβασης στην κινεζική αγορά. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι εμπορικές συμφωνίες μεταξύ της ΕΕ και της Κίνας διευκόλυναν την πρόσβαση στην κινεζική αγορά, τουλάχιστον για συγκεκριμένα προϊόντα και υπηρεσίες.⁴⁹⁸ Στην Ελλάδα αντίστοιχα, συμφωνίες όπως η Συμφωνία για την Απαλλαγή Διπλής Φορολόγησης⁴⁹⁹ που υπογράφηκε μετά την ομαλοποίηση των σχέσεων τη δεκαετία του 1970, πράγματι διευκόλυναν αισθητά τόσο την πρόσβαση στην κινεζική αγορά όσο και την πραγματοποίηση επικερδών ανοιγμάτων. Λόγω αυτού είναι κατανοητή η προβολή θετικών εικόνων από τους αρμοδίους. Ωστόσο, η συναίνεση της κινεζικής ηγεσίας στις συμφωνίες αυτές και

⁴⁹⁶ Felber, T. in cooperation with Roland Berger (Strategy Consultants), (2008, March 18). European Chamber Confidence Survey 2007, European Chamber of Commerce.

⁴⁹⁷ Butler, C. (2006). UK-Asian Strategic Alliances in the Defence Manufacturing Industry”, *AEJ*, 4. 43-52, 51.

⁴⁹⁸ Schuller, M. The EU’s policy towards China on economic issues: between disillusion and dialogue, in D. Shambaugh, & G. Wacker, (eds) (2008, June). *American and European Relations with China: Advancing Common Agendas*, SWP Research Paper, *Stiftung Wissenschaft und politik*, German Institute for International and Security Affairs pp. 65-76, p. 68.

⁴⁹⁹ “Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας,” *Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών*, 2007, <http://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kina/> 2007.

αντίστοιχα η προβεβλημένη βούληση των αρμοδίων για άνοδο των εισαγωγών τους από την Ευρώπη γενικά και την Ελλάδα συγκεκριμένα, δε σήμανε σε καμία περίπτωση χαλάρωση βασικών περιορισμών που επιβάλλονται σε εισαγωγές συγκεκριμένων προϊόντων, ενώ ακόμα περισσότερο, δεν εγγυώταν την επιτυχή ανταπόκριση της κινεζικής αγοράς. Δεδομένου ότι η μεγάλη κρατική επιρροή στην πορεία της κινεζικής οικονομίας αποτελεί ένα από τα πλέον ευρέως γνωστά χαρακτηριστικά της κινεζικής πραγματικότητας, η διάκριση του βαθμού στον οποίο η κρατική συναίνεση εγγυώταν την πρόσβαση στην κινεζική αγορά από τους δέκτες των εικόνων που προέβαλαν οι αρμόδιοι δεν ήταν ευχερής. Αντίθετα, οι δυσκολίες πρόσβασης στην κινεζική αγορά (τόσο από άποψη περιορισμών όσο και λόγω του παράδοξου τρόπου με τον οποίο αναπτύσσονται οι κινεζικές καταναλωτικές τάσεις) αποτελούν χαρακτηριστικά, τα οποία όχι μόνο δεν είναι ευρέως γνωστά, αλλά δεν είναι και προβλέψιμα, καθότι δεν υφίστανται στην πλειονότητα των κρατών.

Ένα βασικό ζήτημα το οποίο, όπως τόνισαν οι Α. Χουλιάρης και Σ. Πετρόπουλος στην πρώτη ανάλυση των ελληνοκινεζικών σχέσεων, είναι καίριο για την κατανόηση των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων με την Κίνα αλλά μέχρι στιγμής έχει εξεταστεί περιορισμένα, είναι η ισορροπία μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα στη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου. Ο βαθμός δηλαδή στον οποίο η πορεία και ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων αποτελεί προϊόν ιδιωτικής πρωτοβουλίας ή μιας γενικής χάραξης στρατηγικής και δημιουργίας δυνατοτήτων από κρατικούς φορείς, των οποίων η αξιοποίηση επαφίεται σε κινήσεις ιδιωτών. Το συγκεκριμένο ζήτημα πράγματι, χωρίς να έχει αποτελέσει ευρέως αντικείμενο ανάλυσης, έχει ανακύψει σε αρκετές αναλύσεις των ευρωκινεζικών εμπορικών σχέσεων. Πολυάριθμες αναλύσεις έχουν αναδείξει την εξέλιξη εμπορικών σχέσεων με την Κίνα σε περιόδους που οι πολιτικές και διπλωματικές επαφές χαρακτηρίζονταν από στασιμότητα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι έρευνες της M. Li σχετικά με τις συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στις αρχές του εικοστού αιώνα,⁵⁰⁰ του P. Brick σχετικά με τις κινεζογερμανικές εμπορικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου⁵⁰¹ και τα συμπεράσματα των D. Shambaugh και F. Algieri σχετικά με την περίοδο που

⁵⁰⁰ Li, M.L. (1982, Summer). Silks by sea: trade, technology, and enterprise in China and Japan, *The Business History Review*, 56, 2, East Asian Business History, 192-217, 194-196.

⁵⁰¹ Brick, P. (1985, July). The Politics of Bonn-Beijing normalization 1972-1984, *Asian Survey*, 25, 7, 773-791, 777.

ακολούθησε τα επεισόδια της Τιεν Αν Μεν, οπότε διακόπηκαν οι διπλωματικές επαφές Ευρώπης και Κίνας.⁵⁰²

Όλες οι παραπάνω έρευνες τόνισαν, ότι η διακοπή των πολιτικών σχέσεων δεν παρεμπόδισε την ομαλή εξέλιξη των εμπορικών συναλλαγών. Σε άλλο επίπεδο, ορισμένες αναλύσεις έχουν τονίσει τη σημασία της κυβερνητικής μεσολάβησης, αλλά επισημαίνουν ότι ο ρόλος αυτός προσδιορίζεται στην κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών, οι οποίες δεν περιορίζονται στη σύναψη διακρατικών συμφωνιών για την ανάπτυξη εμπορικών επαφών. Σε δημοσίευσή του ο πρόεδρος μεγάλης εταιρείας τηλεπικοινωνιών στη Γαλλία αποπειράθηκε να οριοθετήσει το ρόλο της κρατικής ηγεσίας, σημειώνοντας ότι δεν είναι αμελητέος μεν, αλλά η βασική του συμβολή εντοπίζεται σε εθνικό επίπεδο και σε μικρής προβολής και κλίμακας διαπραγματεύσεις.⁵⁰³ Σε παρεμφερή συμπεράσματα τείνουν οι απόψεις εκπροσώπων του ιδιωτικού τομέα από την Ιταλία.⁵⁰⁴ Ο T. Summers, ο οποίος εξέτασε το ζήτημα σε βάθος σε συσχέτισμό με τις κινεζοβρετανικές σχέσεις κατέληξε ότι, πράγματι οι εμπορικές σχέσεις εξελίσσονται ανεξάρτητα από τη φύση των πολιτικών σχέσεων, υπέδειξε όμως μία σειρά από αρμοδιότητες και κινήσεις, με τις οποίες η πολιτική ηγεσία μπορεί να συμβάλλει αισθητά στην πορεία του διμερούς εμπορίου.⁵⁰⁵

Ωστόσο, αναφορικά με τις ελληνοκινεζικές εμπορικοοικονομικές σχέσεις, οι Α. Χουλιάρας και Σ. Πετρόπουλος παρατήρησαν ότι στην Ελλάδα εντοπίζεται μία διαφορετική διάσταση της ισορροπίας μεταξύ ιδιωτικών και κρατικών κινήσεων. Κατά την άποψή τους, οι πρωτοβουλίες ιδιωτικών φορέων δεν έχουν περιοριστεί στην αναζήτηση ευκαιριών και ανάλογης δικτύωσης στην Κίνα, αλλά έχουν επεκταθεί στην ανάληψη πρωτοβουλιών και αρμοδιοτήτων οι οποίες επαφίενται σε κρατική

⁵⁰² Algieri, F. (2002). Economic relations with China: an intuitionist perspective. *The China Quarterly*, 169. *Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective*, 64-77, 71-2. 69, & Shambaugh, D. (1992). China and Europe, *ANNALS, AAPS*, 109.

⁵⁰³ Lavigne, J. & Segalla, M. (2002, November). Mr. Jean Lavigne, President of Motorola France, on how France can attract more foreign direct investment, *The Academy of Management Executive*, 16, 4, 35.

⁵⁰⁴ Lucioli, P. (Chief Representative της Banca Monte dei Paschi di Siena S.P.A.). (2008, March 3). Συνέντευξη που τονίζει ότι η βασική συμβολή της πολιτικής ηγεσίας στη διευκόλυνση των συναλλαγών εντοπίζεται στην επίλυση διαφορών και αιτημάτων που προκύπτουν κατά τη διεκπεραίωση συμφωνιών στην Κίνα (και όχι για την κατάληξη αυτών). Από τις μαρτυρίες αυτές προέκυψε επιπλέον, ότι οι συμφωνίες που προωθούνται σε διευρωπαϊκό επίπεδο, επιλύουν βασικά προβλήματα αλλά δεν συμβάλλουν στην υλοποίηση συμφερουσών συμφωνιών. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο ότι ευνοϊκότεροι όροι επιτυγχάνονται μέσω συμφωνιών μικρής κλίμακας παρά μέσω της προώθησης μεγάλων συμφωνιών, των οποίων η γενικότητα παρακάμπτει τη βαρύτητα των ειδικών ρυθμίσεων.

⁵⁰⁵ Summers, T. (2013, May 21). *Getting UK-China relations back on track*, Chatham House- Expert Report. Ανακτήθηκε από: <http://www.chathamhouse.org/media/comment/view/191553>.

πρωτοβουλία, σε βαθμό ώστε να μπορεί να ειπωθεί, ότι η χάραξη εξωτερικής πολιτικής ιδιωτικοποιείται.⁵⁰⁶

Τα δεδομένα που προαναφέρθηκαν, σταδιακά αλλά και ριζικά, άρχισαν να ανατρέπονται εξ αιτίας βασικών αλλαγών στην κινεζική εσωτερική αγορά. Καταρχήν, λόγω κοινωνικών αναταραχών και κυβερνητικών μέτρων, οι μισθοί στην Κίνα αυξήθηκαν αυξάνοντας το κόστος παραγωγής αισθητά σε σχέση με άλλα αναπτυσσόμενα κράτη.⁵⁰⁷ Επιπλέον, από το καλοκαίρι του 2008 η κινεζική ηγεσία επέβαλε αυστηρότερη φορολόγηση στις εγκατεστημένες εταιρείες (παρότι η αποχώρηση ξένων επιχειρήσεων που επέφερε η κίνηση αυτή, ώθησε την κινεζική κυβέρνηση στην ανακοίνωση φοροαπαλλαγών το 2011).⁵⁰⁸ Κυρίως όμως, άρχισε σταδιακά να αναπτύσσεται η εσωτερική αγορά και παρότι μέχρι και το 2011 η ανάπτυξή της κυμάνθηκε σε χαμηλά σχετικά επίπεδα, σταδιακά άρχισε να αποδεικνύεται αποδοτική. Από τις αρχές του 2013, η ανακοίνωση του 12^{ου} Πενταετούς Σχεδίου (2011-2015), βάσει του οποίου η κινεζική ηγεσία δεσμεύθηκε να επενδύσει 4 τρισ. RMB (526 εκ. δολάρια) στην τόνωση της εσωτερικής αγοράς, η ραγδαία αναβάθμιση της εσωτερικής αγοράς άρχισε πλέον να θεωρείται αναμενόμενη.⁵⁰⁹ Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας η μεταβολή αυτή στις προτεραιότητες της κινεζικής κυβέρνησης δεν ήταν προβλέψιμη. Σε κάθε περίπτωση, η επίτευξη της πολιτικής αυτής, ως προς τις μακροπρόθεσμα προοπτικές της δεν έχει ακόμα εξακριβωθεί, ενώ διέπεται από αμφιβολίες. Για την ακρίβεια, η αναβάθμιση της εσωτερικής αγοράς αποτέλεσε μέτρο αντιστάθμισης της πτώσης των εξαγωγών λόγω της χρηματοοικονομικής κρίσης. Αλλά ο βαθμός στον οποίο η αντιστάθμιση αυτή μπορεί να επιτευχθεί δεν έχει ακόμα διαπιστωθεί.⁵¹⁰

Συνοπτικά, η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 οδήγησε σε σαφή άνοδο της δυναμικής της Κίνας σε παγκόσμιο πλαίσιο και στην ανάδειξή της σε δεύτερη

⁵⁰⁶ Huliaras, A., Petropoulos, S.(2014) Shipowners, ports and diplomats: the political economy of Greece's relations with China. *Asia-Europe Journal [Springer]*, 12(3), σσ. 215–30

⁵⁰⁷ ILO. (2012/2013). Is it the end of a low-wage production in China? *Global Wage Report*, ILO, ανακτήθηκε από: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_192956/lang-en/index.htm.

⁵⁰⁸ Davies, P. J. (2012, July 15). China Eases Taxes on Foreign Companies, *Financial Times*.

⁵⁰⁹ China Overview, *World Bank*, <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>.

⁵¹⁰ Συγκεκριμένα, έχουν εντοπιστεί δυσκολίες στη μετάβαση τόσο της κινεζικής οικονομίας, όσο και της εσωτερικής κατανάλωσης, οι οποίες δημιουργούν ενδοιασμούς αναφορικά με τη χρονική διάρκεια που πιθανώς απαιτήσουν οι αλλαγές που προγραμματίζει η κινεζική ηγεσία (π.χ. Roach, S. (2011, March 20-21). *China's 12th 5-Year Plan: Strategy v/s Tactics*, Morgan Stanley, Asia, ανακτήθηκε από: http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/China_12th_Five_Year_Plan.pdf & Davies, P.J. (2013, October 22). China: foreign values, *Financial Times*.

μεγαλύτερη οικονομική δύναμη παγκοσμίως μετά τις ΗΠΑ. Ταυτόχρονα επέφερε σημαντική πτώση στους κινεζικούς ρυθμούς ανάπτυξης (με στόχο πλέον το 7% από το 2011 και μετά).⁵¹¹ Οι αλλαγές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα, αρχικά την επιβολή πιο αυστηρών μέτρων τόσο στη δράση ξένων εταιρειών (φορολογικά και αναφορικά με τη μισθοδοσία κινέζων υπηκόων⁵¹²), όσο και στη δραστηριοποίηση ξένων επαγγελματιών στη χώρα,⁵¹³ αλλά από το 2012 μετά τις ενδείξεις πτώσης των ξένων επενδύσεων, την παροχή φορολογικών ελαφρύνσεων.⁵¹⁴ Τέλος, η ανακοίνωση του 12^{ου} Πενταετούς Σχεδίου (2011-2015), σήμανε βασικές μεταβολές τόσο στη διαχείριση της κινεζικής οικονομίας γενικά, όσο και στο άνοιγμα της κινεζικής αγοράς.⁵¹⁵ Οι αξιολογήσεις της μέχρι στιγμής επίδρασης στην κινεζική οικονομία είναι πρώιμες και μάλλον αντιφατικές. Η αναβάθμιση της εσωτερικής αγοράς συνοδεύτηκε από περαιτέρω μεταρρυθμίσεις της κινεζικής οικονομίας (όπως την καταπολέμηση της διαφθοράς), καθώς και την επιβράδυνση που παρουσίασε η κινεζική ανάπτυξη, οι οποίες συνολικά επέφεραν αντίθετα αποτελέσματα στην κατανάλωση. (Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί η κυβερνητική απόφαση να ελέγχονται τα δώρα σε κατόχους δημόσιας θέσης ως μέρος της καταπολέμησης της διαφθοράς, η οποία οδήγησε σε δραματική μείωση τις αγορές προϊόντων πολυτελείας.⁵¹⁶) Στην Ευρώπη αντίστοιχα, η επιμήκυνση της χρηματοοικονομικής κρίσης οδήγησε σε πτωτικές τάσεις των κινεζικών εξαγωγών, ενώ η επιβολή δασμών στην εισαγωγή συγκεκριμένων κινεζικών προϊόντων από τη Γενική Διεύθυνση Εμπορίου της ΕΕ, οδήγησε σε εντάσεις μεταξύ των αρμοδίων από τις δύο πλευρές.

KINEZIKH KATANALΩΣH

Από έρευνες που είχαν στόχο την εις βάθος κατανόηση της κινεζικής αγοράς, πρόκυψε μία περίπλοκη εικόνα, καθώς εντόπισαν την επιρροή διαφόρων παραγόντων στην επιλεξιμότητα εισαγομένων προϊόντων. Αρχικά, βασικός παράγοντας προτίμησης των εισαγομένων προϊόντων στην Κίνα ήταν η προβολή τους ως τεκμήρια κοινωνικής

⁵¹¹ China Overview, World Bank, <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>.

⁵¹² ILO. (2012/2013). *Is it the end of a low-wage production in China?* Global Wage Report, ανακτήθηκε από: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_192956/lang--en/index.htm

⁵¹³ Anonymous, (2012, June 19). Income tax for foreigners in China, *Shanghai Halfpat*, Ανακτήθηκε από: <http://www.shanghaihalfpat.com/income-tax-for-foreigners-in-china/>.

⁵¹⁴ Davies, P. J. (2012, July 15). China eases taxes on foreign companies, *Financial Times*.

⁵¹⁵ China Overview, World Bank, <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>.

⁵¹⁶ Moshinsky, B. (2015, August 6). This one chart shows how China's anti-corruption campaign put an end to extravagant parties, *UK Business Insider*.

θέσης και επαγγελματικής επιτυχίας. Σταδιακά, παράλληλα με την αύξηση της κατανάλωσης εισαγομένων προϊόντων, παρότι η κοινωνική επίδειξη εξακολούθησε να αποτελεί το βασικό παράγοντα, ξεχώρισαν επίσης η πρόσληψη του προϊόντος ως πιο ποιοτικό από το τοπικά παραγόμενο και σε τέταρτο επίπεδο ο τόπος προέλευσης. Μάλιστα, εντοπίστηκε προτίμηση σε εισαγόμενα προϊόντα από αναπτυγμένα συγκριτικά με αναπτυσσόμενα κράτη, αλλά χωρίς η προτίμηση αυτή να αποδίδεται σε όλα τα αναπτυγμένα κράτη.⁵¹⁷ Επιπλέον, στοχευμένες έρευνες ξεχώρισαν ως κατηγορία τους νέους, στους οποίους παρατηρήθηκε μικρότερη τάση επίδειξης κοινωνικής υπεροχής, αλλά τάση μίμησης ορισμένων χαρακτηριστικών του δυτικού τρόπου ζωής.⁵¹⁸ Βέβαια, η συγκεκριμένη διαπίστωση παραπέμπει σε ερωτήματα του τρόπου με τον οποίο προσλαμβάνεται ο δυτικός τρόπος ζωής στην Κίνα. Δεδομένης της συντριπτικής επιτυχίας που σημειώνουν αμερικανικά προϊόντα τα οποία δεν είναι συμβατά με τον κινεζικό τρόπο ζωής (βλ. Starbucks σε παραπάνω σημείο), μία εκτίμηση που θα μπορούσε με ασφάλεια να πραγματοποιηθεί είναι ότι υπάρχει εξοικείωση με τον αμερικανικό τρόπο ζωής μέσω τηλεοπτικών μέσων. Πέραν αυτού, μεγάλη επιρροή έχει παρατηρηθεί από κράτη τα οποία απορροφούν την πλειονότητα των κινέζων φοιτητών, όχι μέσω της ακαδημαϊκής κοινότητας, αλλά από τους απόφοιτους που επιλέγουν να παραμείνουν στα κράτη αυτά για μικρό διάστημα για να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία.⁵¹⁹ Εδώ θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, ότι οι πιθανότητες να συμπεριλαμβάνεται οποιοδήποτε ελληνικό στοιχείο στην κινεζική πρόσληψη του δυτικού τρόπου ζωής είναι πάρα πολύ μικρές δεδομένου του γεγονότος ότι η βασική εικόνα που προβάλλεται και εντός της Κίνας και από την ελληνική πλευρά, είναι η εικόνα της ελληνικής αρχαιότητας. Έτσι, η ελληνική πεποίθηση ότι η προβολή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και της παράλληλης ιστορίας με την Κίνα θα ενισχύσει οικονομικούς δεσμούς, αντιτίθεται με τις ενδείξεις πάνω στην επιρροή του δυτικού τρόπου ζωής στην κατανάλωση εισαγομένων προϊόντων.

Εκτενής περιγραφή των περιπλοκών που χαρακτηρίζουν την κινεζική κατανάλωση δεν είναι εφικτή εντός των ορίων της διατριβής, καθότι ιδιαίτερα κινεζικά

⁵¹⁷ Workman, D. (2016, April 16). China's top ten imports, *WTEX*, Ανακτήθηκε από: <http://www.worldstopexports.com/chinas-top-10-imports/>.

⁵¹⁸ ο.π. & Anonymous, (2014, November). Targeting consumers and expanding brand for foreign products in China, *Tusiad: China Business Insight*, Beijing, ανακτήθηκε από: www.tusiad.org/tr/tum/item/download/7126_c4e0b8e25a7214dcd703195edd093df.

⁵¹⁹ Dufey, A., Grieg-Gran, M., & Ward, H. (2008). Responsible enterprise, foreign direct investment and investment promotion, *IIED*, London, 48.

χαρακτηριστικά εντοπίζονται σε πολυάριθμους τομείς της κινεζικής αγοράς. Είναι σημαντικό ωστόσο, να εξεταστούν οι περιπλοκές αυτές στο βασικό τομέα των ελληνικών δράσεων. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η κινεζική διατροφή, καθότι αποτελεί κατεξοχήν τομέα, στον οποίο η κατανάλωση καθορίζεται από διάφορες επιρροές, παρουσιάζει μεγάλες αντιστάσεις στις δυτικές επιρροές, ενώ αποτελεί και τον κατεξοχήν τομέα στον οποίο επικεντρώθηκε η ελληνική στρατηγική εξαγωγών στην Κίνα.

ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Ενώ οι ελληνικές έρευνες, όπως φαίνεται παρακάτω, υπήρξαν ιδιαίτερα εκτενείς και εντόπισαν τάσεις και βασικά στατιστικά κατανάλωσης σε συσχετισμό με βασικά εξαγωγίμα προϊόντα της Ελλάδας, δεν αποτύπωσαν εκτενώς τις κινεζικές ιδιαιτερότητες στο θέμα της διατροφής. Έτσι, ενώ η συμβολή τους υπήρξε αδιαμφισβήτητη, δε μετέφεραν την πληροφορία που θα οδηγούσε σε κατανόηση της κινεζικής αγοράς και συνεπώς των βασικών παραμέτρων που καθορίζουν την κινεζική κατανάλωση.

Η κινεζική διατροφή και όλες οι συνήθειες και παραδόσεις που συνδέονται με αυτήν, αποτελεί ένα τομέα μεγάλης βαρύτητας στην Κίνα. Επιστημονικές έρευνες έχουν εντοπίσει ότι οι κινεζικές διατροφικές συνήθειες ενσωματώνουν πολιτισμικά και κοινωνικά στοιχεία, παραδόσεις και προκαταλήψεις. Βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής παραδοσιακής μαγειρικής διαφοροποιούνται αισθητά από τα δυτικά δεδομένα, γεγονός που δημιουργεί δυσκολίες εξοικείωσης με νέες γεύσεις και αντιστάσεις σε ξένες επιρροές. Σε αυτό το πλαίσιο η κινεζική διατροφή έχει αποτελέσει έναν από τους πιο ιδιαίτερους τομείς της κινεζικής κατανάλωσης ο οποίος ενσωματώνει πολλές από τις παράδοξες τάσεις που παρατηρούνται στον κινεζικό καταναλωτισμό γενικά. Για την ακρίβεια, αποδίδεται βαθύτερο νόημα σε βασικά διατροφικά χαρακτηριστικά, γεγονός που καθιστά την υιοθέτηση και τήρησή τους πολύ σημαντική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ανάγκη ύπαρξης μεγάλης ποικιλίας και συνδυασμού διαφορετικών διατροφικών ειδών σε όλα τα γεύματα, ως επιβεβαίωση ασφάλειας ότι υπάρχει ευμάρεια, αλλά και επιβεβαίωσης κοινωνικής θέσης.⁵²⁰

⁵²⁰ Axelson, M. L. (1986). The impact of culture on food-related behavior, *Annual Review of Nutrition*, 6, 345-363.

Η ανάγκη αυτή υπήρξε προϊόν των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπιζε η Κίνα μέχρι πρόσφατα. Στη σύνθεση της ποικιλίας αυτής για την ίδια αιτία, είναι απαραίτητη η ανάλωση υδατάνθρακα (η μορφή του οποίου ποικίλλει ανά περιοχή της Κίνας,) σε μεγάλη ποσότητα ως κυρίου γεύματος, με συνοδευτικά λαχανικά διαφορετικών ειδών πρωτεΐνης (λόγω υψηλότερου κόστους των τελευταίων).⁵²¹ Ταυτόχρονα, έχει εντοπιστεί ότι ο συνδυασμός πολλών διαφορετικών διατροφικών ειδών έχει θρησκευτικές καταβολές, καθότι παραπέμπει στην αναζήτηση αρμονίας.⁵²² Σε άλλο επίπεδο, η διατροφική συμπεριφορά έχει αναδειχθεί σε ιεροτελεστία η οποία ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες. Επί παραδείγματι, οι θέσεις στο τραπέζι διαμορφώνονται βάσει ιεραρχίας, ενώ σε κοινωνικές περιστάσεις, οι τροφές που προσφέρονται καθορίζονται και πάλι βάσει κοινωνικής ιεραρχίας. Ταυτόχρονα, τα γεύματα θεωρούνται οι βασικοί τόποι σύσφιξης και διατήρησης δεσμών (οικογενειακών, κοινωνικών και επαγγελματικών). Τόσο σε καθημερινό επίπεδο όσο και σε όλες τις σημαντικές κοινωνικές περιστάσεις και επαγγελματικές συναντήσεις, όχι μόνο θεωρείται σημαντική η παρουσία όλων των συμμετεχόντων, αλλά και ακολουθείται συγκεκριμένο τελετουργικό μοιράσματος όσων τροφίμων διατίθενται ανάμεσά τους,⁵²³ (μάλιστα, επαγγελματικές συμφωνίες συνήθως επισφραγίζονται στα πλαίσια γευμάτων, ενώ άρνηση πρόσκλησης θεωρείται προσβολή). Τέλος, οι διατροφικές συνήθειες πηγάζουν από βασικούς συμβολισμούς και προκαταλήψεις οι οποίες είναι ριζωμένες στην κινεζική σκέψη, γεγονός που καθιστά ακόμα πιο σημαντική την τήρηση όλων των διατροφικών διαδικασιών. Κυρίως, αποδίδεται συγκεκριμένο νόημα σε κάποιες τροφές και υποχρέωση κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών σε συγκεκριμένες χρονικές συγκυρίες, (όπως π.χ. μακροζωία σε ζυμαρικά, γεγονός που έχει ανάγει την έλλειψη ή άρνηση κατανάλωσής τους σε πηγή κακοτυχίας).⁵²⁴ Λόγω της ταχύτητας που χαρακτήρισε την οικονομική ανάπτυξη οι αρχές και προκαταλήψεις που διέπουν τις διατροφικές συνήθειες, δεν

⁵²¹ Valera, S. (2008, September 2). Food in chinese culture, *Asia Society*, ανακτήθηκε από: <http://asiasociety.org/blog/asia/food-chinese-culture?page=0,2>.

⁵²² Ο. π.

⁵²³ Monin, B., & Szczurek, L.M. (2014). Food and culture. In B. Adam & N. J. Cohen (Eds.) *Culture reexamined: broadening our understanding of social and evolutionary influences*, 155-190. Washington, DC: American Psychological Association.

⁵²⁴ Mao, G. (2015, December). Food, eating behaviour and culture in chinese society, *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199. & Chang, K. C. (2008, September 2). Food in chinese culture, *Asia Society*, ανακτήθηκε από: <http://asiasociety.org/blog/asia/food-chinese-culture>.

επανεξετάστηκαν ούτε κλονίστηκαν κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών που ακολούθησαν το άνοιγμα στο δυτικό κόσμο.

Επιπλέον, διαχρονικά έχει υποτιμηθεί η διαφορετικότητα της κινεζικής κουζίνας από δυτικές και συνεπώς η δυσκολία εξοικείωσης με ξένες γεύσεις. Η ειρωνεία ωστόσο, είναι ότι ενώ η κινεζική κουζίνα έχει στερεοτυπικά ταυτιστεί με συγκεκριμένες τροφές (όπως ρύζι ή πάπια), δεν παρατηρείται προσκόλληση σε υλικά, αλλά στον τρόπο παρασκευής των τροφών. Για την ακρίβεια, παρατηρούνται αδυναμίες εξοικείωσης με ωμές τροφές, λόγω της παντελούς σχεδόν απουσία τους από την κινεζική διατροφή, όπως και παρασκευαστικά υλικά (καρικεύματα και γαλακτοκομικά προϊόντα) με τα οποία δεν υπάρχει εξοικείωση, αλλά και δε συνδυάζονται με την παραδοσιακή κινεζική μαγειρική και αντιθέτως αξιοποιούνται με διαφορετικές μεθόδους. Πέραν της δυσκολίας εξοικείωσης γευστικά, η υιοθέτηση ξένων γεύσεων έχει οριοθετηθεί και από την ανάγκη παρασκευής διαφορετικών τροφών σε καθημερινό επίπεδο που απαιτεί γρήγορους και όχι πολύπλοκους τρόπους παρασκευής τροφών.

Τα παραπάνω έχουν επηρεάσει καθοριστικά την απόδοση των εισαγομένων προϊόντων στην κινεζική αγορά όπως και των χώρων εστίασης σε κινεζικό έδαφος. Παρότι η έντονη συναναστροφή με ξένα κράτη και η διεθνοποίηση των μεγάλων κινεζικών πόλεων σήμανε και σημαντική συναναστροφή και εξοικείωση με ξένες τροφές και διατροφικές συνήθειες, η συναναστροφή επέφερε πολύ μικρές αλλαγές στις κινεζικές διατροφικές παραδόσεις και προτιμήσεις. Συγκεκριμένα, σημειώθηκε μεγάλο ενδιαφέρον για εισαγόμενα προϊόντα τα οποία δρουν συμπληρωματικά της κινεζικής διατροφής (με βασικότερα προϊόντα ζάχαρης και επιδόρπια και δευτερευόντως το αγελαδινό γάλα, του οποίου την κατανάλωση προώθησε αισθητά η κινεζική κυβέρνηση. Πολύ μικρότερο ενδιαφέρον εκφράστηκε και για άλλα γαλακτοκομικά προϊόντα).⁵²⁵ Αρκετό ενδιαφέρον προσέλκυαν προϊόντα τα οποία εναρμονίζονται με κινεζικές προτιμήσεις και ιδιαιτερότητες της κουζίνας, ενώ παρουσιάστηκαν μικρές μεταβολές στις παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες και προτιμήσεις σε απόρροια κοινωνικών εξελίξεων σε πλαίσιο ανάπτυξης γενικών τάσεων, ταυτοσήμων με τις

⁵²⁵ Σύμφωνα με σχετική έρευνα του BBC, η έλλειψη εξοικείωσης με γαλακτοκομικά προϊόντα οφείλεται στην έλλειψη κτηνοτροφίας στην Κίνα, και ταυτόχρονα την οικονομική αδυναμία του κινεζικού κράτους να εισάγει επαρκείς ποσότητες ζωντανών. Η ενίσχυση κατανάλωσης των γαλακτοκομικών θρεπτικών ουσιών έτσι, αποτέλεσε προτεραιότητα των κινεζικών κυβερνήσεων μετά την ανάκτηση επαρκούς ευμάρειας. Anonymous, (2007, August 7). China drinks its milk. BBC. ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/2/health/6934709>.

αντίστοιχες δυτικές. Τα δύο βασικά ρεύματα που εντοπίζονται είναι η σταδιακή άνοδος ενδιαφέροντος για την υγεία που χαρακτηριστικά οδήγησε σε έλεγχο της ασφάλειας των τροφών,⁵²⁶ καθώς και η απόδοση φροντίδας στην παιδική διατροφή και ανάλογη επιλογή προϊόντων, η οποία υπήρξε επακόλουθο της εφαρμογής της πολιτικής του ενός παιδιού.⁵²⁷ Πέραν των παραπάνω, καταγράφηκαν διαχρονικά μεγάλες δυσκολίες διείσδυσης στην κινεζική αγορά από παραγωγούς τροφών που δεν εντάσσονται στην κινεζική παράδοση. Για την ακρίβεια, σε πολλές περιπτώσεις καταγράφηκε δισταγμός και έλλειψη ενδιαφέροντος σε προσπάθειες ακόμα και γνωριμίας με ξένα διατροφικά προϊόντα.⁵²⁸ Επίσης, το ένα στερεότυπο το οποίο πράγματι αποδείχθηκε να καταλαμβάνει ισχυρή θέση στην κινεζική διατροφή είναι το τσάι, γεγονός που καταδίκασε τις προσπάθειες προώθησης άλλων προϊόντων καφεΐνης, και κυρίως καφέ, διατηρώντας τα σε ιδιαίτερα χαμηλά μεγέθη.⁵²⁹

Έτσι, σε αντίθεση με άλλους τομείς στην αγορά, στην Κίνα φάνηκε να μην υπερισχύει η προώθηση και κατανάλωση προϊόντων διεθνούς αναγνώρισης και υπεροχής, καθότι η υπεροχή που αποδίδεται σε διατροφικά προϊόντα διεθνώς, βασίζεται σε παράγοντες ασύμβατους με την κινεζική παράδοση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μακροχρόνια χαμηλή απόδοση ιταλικών ζυμαρικών στην κινεζική αγορά, καθότι το υψηλότερο κόστος τους (λόγω διεθνούς αναγνώρισης) δεν ήταν αποδεκτό στην Κίνα (ειδικότερα το υψηλό κόστος δεν ήταν συμβατό με την πρόσληψη υδατανθράκων ως προϊόντων μαζικής κατανάλωσης ακόμα και σε

⁵²⁶ Gale, F. H., Hansen J. II, Jewison, M. (2015, February 1). China's growing demand for agricultural products, *US Department of Agriculture- Research Center, Economic Information Bulletin Number 36*, ανακτήθηκε από: <https://ssrn.com/abstract=2709118>.

⁵²⁷ Anonymous, (2015, July). *Baby food in China*. KGA Country Report. Ανακτήθηκε από: <http://keeglobaladvisors.typepad.com/kga/2015/07/baby-food-in-china-.html>.

⁵²⁸ Anonymous. (2015, May). Why don't Chinese people like to eat foreign food? *Reddit*, Ανακτήθηκε από:

https://www.reddit.com/r/China/comments/35d3zi/why_dont_chinese_people_like_foreign_food & Anonymous (2011, January). How to Open a Restaurant in China", *The World of Chinese*, Ανακτήθηκε από: <http://www.theworldofchinese.com/2011/01/the-road-to-restaurant-success/>

⁵²⁸ Anonymous, (2015, December). Chinese people do not like foreign food, *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199 & Anonymous, (2014, November). Food, eating behavior, and culture in chinese society. *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199.

⁵²⁹ Anonymous, (2015, March 1). Businesses are looking abroad for customers and saviors or die, *The Economist*. Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/business/21637397-businesses-are-looking-abroad-customers-and-saviours-export-or-die> & Anonymous, (2016, June 28). Yuan more coffee? China's lucrative caffeine craze, *BBC*.

Ανακτήθηκε από <http://www.bbc.com/capital/story/20160628-yuan-more-coffee-chinas-lucrative-caffeine-craze>.

περιόδους οικονομικής δυσχέρειας που αναφέρθηκε παραπάνω).⁵³⁰ Μάλιστα, οι χαμηλές αποδόσεις εν τέλει ξεπεράστηκαν με τη δημιουργία και προώθηση από μεγάλες ιταλικές εταιρείες προϊόντων προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις της κινεζικής αγοράς⁵³¹ (όπως έκαναν και ορισμένες πολυεθνικές εταιρείες σε άλλους τομείς διατροφής). Έχει σταθεί πάρα πολύ δύσκολο σε εξαγωγείς προϊόντων διατροφής να εδραιώσουν στην Κίνα εικόνα ποιότητας των προϊόντων τους (δημιουργία brand name βάσει του κράτους προέλευσης), κι ακόμα δυσκολότερο να εντοπίσουν τους βασικούς μοχλούς που θα κάνουν την πρόσληψη των προϊόντων θετική από κινεζικής πλευράς. Ακόμα πιο δύσκολη έχει αποδειχθεί η ισχυροποίηση της εικόνας κρατών ως εγγύηση ποιότητας μέσω της εξαγωγής διατροφικών προϊόντων, λόγω των ιδιαίτερων παραγόντων που καθορίζουν την επιλεκτικότητα και την πρόσληψη των προϊόντων αυτών από κινεζικής πλευράς.

Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να σημειωθεί επίσης, ότι η κινεζική κυβέρνηση έχει επιδείξει σαφείς επιδιώξεις για την εξασφάλιση συγκεκριμένων διατροφικών προϊόντων στην κινεζική αγορά. Πέραν του γάλακτος που αναφέρθηκε παραπάνω, η κινεζική ηγεσία έχει διαχρονικά υιοθετήσει ιδιαίτερα ενεργή στάση στην προσέλκυση συγκεκριμένων προϊόντων (με εντοπισμό των βασικών εξαγωγικών κρατών, σύναψη σχετικών συμφωνιών όπου αυτό είναι απαραίτητο, και προώθηση των προϊόντων αυτών στο εσωτερικό). Η στάση αυτή έγινε εμφανής και στην Ελλάδα με τη σύναψη συμφωνίας για εξαγωγή ακτινιδίων, την οποία επέσπευσε η κινεζική ηγεσία (δεν υιοθέτησε απλά παθητική αποδοχή) και έχει επηρεάσει τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων γενικότερα.⁵³² Για άλλα προϊόντα, στα οποία η στάση της κινεζικής κυβέρνησης στην πράξη έχει χαρακτηριστεί από αποδοχή αλλά έλλειψη ενεργής ενίσχυσης, το μέλλον θεωρείται πιο αβέβαιο,⁵³³ δεδομένων των γενικότερων αβεβαιοτήτων που διέπουν την κινεζική οικονομία. Χαρακτηριστικά, σε προϊόντα όπως το αλκοόλ, η κινεζική κυβέρνηση προσφέρει επιδοτήσεις για να ενισχυθεί η

⁵³⁰ Anonymous, (2011, October). Food prices and market volatility: the variables involved, *Barilla Centre for Food and Nutrition*, Ανακτήθηκε από: m/m/publications/pp-cost-food-volatility.pdf.

⁵³¹ Anonymous, (2015, March 1). Businesses are looking abroad for customers and saviors or die, *The Economist*, Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/business/21637397-businesses-are-looking-abroad-customers-and-saviours-export-or-die>.

⁵³² Gale, F.H., & Jewison, M. (2013, April 9). *China's market for distillers dried grains and the key influences on its longer run potential*, US Department of Agriculture- Research Center Ανακτήθηκε από: <https://www.ers.usda.gov/publications/pub-details/?pubid=36524>

⁵³³ ο.π.

τοπική παραγωγή και να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας, υπονομεύοντας έτσι, συμφωνίες που έχει συνάψει για εισαγωγή αλκοολούχων προϊόντων με άλλα κράτη.⁵³⁴

Αντιθέτως, στον τομέα της διατροφής σε επίπεδο εξαγωγών ή επιτυχίας προσέλκυσης σε χώρους εστίασης εθνικής κουζίνας ξεχώρισαν κράτη τα οποία δε φημίζονται για τις ιδιαιτερότητες στην εθνική τους κουζίνα, αλλά έχτισαν μακροχρόνιες εμπορικές επαφές με την Κίνα γενικά (Αυστραλία, Καναδάς και Γερμανία, ορισμένα κράτη της λατινικής Αμερικής).⁵³⁵ Σε αυτό το πλαίσιο, επήλθε εξοικείωση με τους τόπους παραγωγής, και πρόκυψε εμπιστοσύνη στην ασφάλεια των προϊόντων. Αντίστοιχα, οι χώροι εστίασης δυτικής κουζίνας στην Κίνα που υπήρξαν αρκετά επιτυχείς, ήταν από κράτη προέλευσης με κύρια τις μεγάλες αλυσίδες της Αμερικής, οι οποίες εφάρμοσαν πολύ προσεγμένη διαφήμιση βάσει ερευνών της κινεζικής αγοράς (και με τις οποίες υπήρχε πιθανή εξοικείωση μέσω τηλεοπτικών μέσων).⁵³⁶ Δευτερευόντως, σταδιακά εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για κουζίνες κρατών με τα οποία έχει υπάρξει μακροχρόνια συναναστροφή, όπως η Γερμανία,⁵³⁷ αλλά και πάλι μετά από μακροχρόνιες προσπάθειες. Βέβαια, οι βασικές εξαιρέσεις που διακρίνονται είναι κράτη της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας, τα οποία λόγω πολιτισμικής και γευστικής εγγύτητας στις κουζίνες τους σημείωσαν μεγαλύτερη επιτυχία. Πέραν αυτών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως φαίνεται σε παρακάτω ενότητα της διατριβής, εξαιρέσεις σε αυτή την τάση εντοπίστηκαν σε προϊόντα στα οποία έχει διαχρονικά αποδοθεί εικόνα κύρους και ευμάρειας, αλλά κυρίως συγκαταλέγονται ανάμεσα σε προϊόντα πολυτελείας, όπως τα γαλλικά κρασιά.⁵³⁸

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΙΝΕΖΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

Ένας δεύτερος τομέας που αντικατοπτρίζει τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν την κινεζική κατανάλωση είναι η επίδραση της τεχνολογίας. Ο τομέας της τεχνολογίας αποτελεί έναν από τους πιο αναπτυγμένους τομείς στην Κίνα και η εισβολή της τεχνολογίας στον κινεζικό τρόπο ζωής έχει υπάρξει πολύ έντονη και ιδιαίτερα εκτεταμένη. Ως εκ τούτου έχει αποσπάσει την προσοχή των διεθνών μέσων και έτσι

⁵³⁴ ο.π.

⁵³⁵ Anonymous, (2015, November 3). Top ten biggest exporters of food to China, *China Daily*.

⁵³⁶ Flor Cruz, M. (2013). Effects of a rapid-growth economy: China's booming fast food culture takes its toll on health, *International Business Times*, 27.

⁵³⁷ Anonymous, (2017, August 29). Chinese develop a taste for german cuisine. *DWonline*, Ανακτήθηκε από: <https://www.dw.com/en/what-the-chinese-think-of-german-food/a-40284504>

⁵³⁸ Anonymous, (2015, November 3). Top ten biggest exporters of food to China, *China Daily*.

έχει γίνει αντιληπτός στην Ελλάδα, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει αποτυπωθεί το εύρος και οι περιπλοκές που τον χαρακτηρίζουν. Η κατανόηση των προκλήσεων της κινεζικής αγοράς σε αυτό τον τομέα είναι πάρα πολύ σημαντική, καθότι το διαδίκτυο και κυρίως οι τηλεφωνικές πλατφόρμες έχουν απορροφήσει σημαντικά ποσοστά της κινεζικής κατανάλωσης. Η κατανάλωση στο χώρο της τεχνολογίας *per se* υπήρξε ραγδαία, αλλά σαφώς ασύμμετρη (όσον αφορά τα κοινωνικά στρώματα που επηρεάστηκαν αρχικά και τα προϊόντα τα οποία απορροφήθηκαν μετέπειτα).⁵³⁹ Κυρίως, όμως, η ανάπτυξη της τεχνολογίας καθόρισε τη μορφή της κινεζικής κατανάλωσης σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, καθώς η χρήση διαδικτυακών πλατφόρμων αγορών υπήρξε πολύ μεγαλύτερη στο κινεζικό έδαφος από ό,τι σε άλλα κράτη.

Παρότι η ανάπτυξη αυτή, και κυρίως η συντριπτική επιτυχία των διαδικτυακών πωλήσεων έχουν γίνει αντιληπτές από τη διεθνή κοινότητα, τα σχετικά δημοσιεύματα συνήθως εστιάζουν στην παρουσίαση γενικών αριθμητικών και στατιστικών στοιχείων για την κινεζική κατανάλωση τεχνολογικών προϊόντων ή την απόδοση του μεγαλύτερου ομίλου διαδικτυακών προϊόντων Alibaba, και δεν αποτυπώνουν την πλήρη εικόνα. Εστιάζουν στη θεματική ανάπτυξη που παρουσιάστηκε και όχι τις περιπλοκές και αντιφάσεις που τη χαρακτηρίζουν και των οποίων η κατανόηση είναι ριζική για την πρόσβαση στην κινεζική αγορά. Η διείσδυση της τεχνολογίας στην Κίνα έχει υπάρξει απόλυτα ασύμμετρη σε πολλά αλληλένδετα επίπεδα. Συγκριτικά με τα δυτικά κράτη, παρουσιάζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις, οι οποίες δυσχεραίνουν την κατανόηση της κινεζικής πραγματικότητας. Δεν αποτυπώνουν ούτε τον τρόπο ούτε το μέγεθος των ιδιαιτεροτήτων, και σε επίπεδο γνώσης (και κατανάλωσης τεχνολογικών προϊόντων), αλλά και σε επίπεδο επίδρασης στο κινεζικό *modus vivendi*, και κυρίως της κατανάλωσης στο χώρο της τεχνολογίας στην Κίνα. Οι διαφοροποιήσεις αυτές πηγάζουν από παράγοντες όπως, η απότομη ανάπτυξη η οποία ακολούθησε χρονικά την ανάπτυξη στα Δυτικά κράτη, η φύση της ανάπτυξης στο κινεζικό κράτος (και κυρίως η ανάδειξη της Κίνας σε πλατφόρμα παραγωγής, η οποία

⁵³⁹ Η απότομη, αλλά και καθυστερημένη ανάπτυξη της Κίνας, σήμανε ότι βασικά στάδια τα οποία καθόρισαν δραστικά τη δυτική εμπειρία στην Κίνα παραλείφθηκαν. Το βασικό από αυτά ήταν ότι στην Κίνα για σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού, η εξοικείωση με την τεχνολογία πραγματοποιήθηκε μέσω έξυπνων κινητών τηλεφώνων και δεν προηγήθηκε προηγούμενη χρήση υπολογιστών. Αναλυτικά, η χρήση προσωπικών υπολογιστών, ενώ αρχικά μικρή, κατά την περίοδο που εξετάζεται σημείωσε αλματώδη αύξηση. Μάλιστα, από τα τέλη του 2011, η Κίνα αναδείχθηκε σε πρώτη δύναμη σε αγορές υπολογιστών ξεπερνώντας τις ΗΠΑ, (γεγονός το οποίο δημοσιεύθηκε ευρέως). Anonymous, (2013, April 29). China becomes biggest PC market in 2012, *HIS report* *bbc*. Ανακτήθηκε από: www.bbc.com/news/business-22346821.

αποτελέσει μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης,) και τέλος, το ελεγχόμενο καθεστώς της κινεζικής αγοράς.

Αρχικά η εισαγωγή της τεχνολογίας στην κινεζική ζωή υπήρξε συγκεντρωμένη στις αστικές περιοχές της Κίνας.⁵⁴⁰ Μέχρι και το 2011-2012, ο αριθμός πωλήσεων προσωπικών υπολογιστών που κατέγραφαν διαφορετικές μετρήσεις μεταξύ τους ήταν γύρω στα 70 εκ., ενώ ο αριθμός των συνολικών χρηστών προσωπικών υπολογιστών εκείνα τα χρόνια, κυμάνθηκε κοντά στα 120 εκατομμύρια. Έκτοτε, υπολογιζόταν ανάπτυξη 3-4%, η οποία, υπήρξε εν τέλει πιο μικρή.⁵⁴¹ Αντίθετα, η εισαγωγή των έξυπνων κινητών συσκευών έφερε επανάσταση στη κινεζική κατανάλωση, η οποία άρχισε να σημειώνεται από το 2010 και κορυφώθηκε από το 2011 και μετά. Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, την ίδια περίοδο άρχισε να παρατηρείται σημαντική άνοδος στην αξιοποίηση κινητών τηλεφώνων σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά η αύξηση αυτή σημειώθηκε κατά συντριπτικό ποσοστό σε υποανάπτυκτα κράτη, στα οποία καλύφθηκαν έτσι βασικές ελλείψεις σε θεσμούς και βασικές υποδομές (όπως έλλειψη τραπεζικών καταστημάτων και δυνατοτήτων πρόσβασης σε υποδομές).⁵⁴²

Ενώ στην Κίνα σχετικές ελλείψεις δεν εντοπίζονταν (αντιθέτως καλύφθηκαν ραγδαία επί διακυβέρνησης Μάο),⁵⁴³ στην περίπτωση των διαδικτυακών αγορών αναδεικνύεται κάλυψη διαφορετικών ελλείψεων (οι οποίες δε συμβάδίζουν με την ανάπτυξη των υποδομών), όπως της γνώσης πληροφορικής, των εντόνων καταναλωτικών τάσεων και ποικιλία προϊόντων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές της ενδοχώρας. Η διεύρυνση της κινητής τηλεφωνίας και η εξοικείωση με το διαδίκτυο μέσω έξυπνων κινητών σημειώθηκε απότομα το 2011, όποτε οι τιμές των κινητών

⁵⁴⁰ Μετρήσεις ύπαρξης υπολογιστή ανά κατοικία στην Κίνα έδειξαν ότι στις αστικές περιοχές ο αριθμός από 5.91% το 1999, έφτασε σε 65.74% το 2011 και αλλά από το 2012, άρχισε να καταγράφει πτωτική πορεία (σημειωτέον, το 2014 είχε πέσει σε 53%). “Numbers of computers per 100 households in China from 2000 to 2014”, *statista.com*, www.statista.com/statistics/278758/number-of-computers-per-100-households-in-china/. & Αντιθέτως, στις αγροτικές κοινωνίες και την ενδοχώρα, στις οποίες σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα συγκέντρωνε το 45.59% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, “Urban and rural population of China from 2004 to 2014”. Ανακτήθηκε από:

statista.com, www.statista.com/statistics/278566/urban-and-rural-population-of-china/.

⁵⁴¹ Anonymous, (2016, June 2). Internet users are shifting from PC to mobile in China, *Research*, Ανακτήθηκε από: www.iresearchchina.com/content/details7_23064.html.

⁵⁴² Cirassino, M. (2012, April 16). *Closing the Gap in Retail Payments*, The World Bank, Ανακτήθηκε από: <http://blogs.worldbank.org/psd/closing-the-gap-in-retail-payments>.

⁵⁴³ Anonymous, (2015). *Economic Outlook for Southeast Asia, China and India*. OECD, 201, 208-210.

άρχισαν να θεωρούνται προσιτές στην Κίνα.⁵⁴⁴ Μάλιστα, εντός διετίας, ο αριθμός των προσβάσεων στο διαδίκτυο μέσω κινητών συσκευών ξεπέρασε τα 500 εκατομμύρια,⁵⁴⁵ (με ανοδικές τάσεις),⁵⁴⁶ ενώ απορρόφησε το 60% των διαδικτυακών αγορών.⁵⁴⁷ Βάσει του παραπάνω, προκύπτει σαφής εξοικείωση με την τεχνολογία μέσω προϊόντων κινητής τηλεφωνίας για σημαντικό ποσοστό του κινεζικού πληθυσμού. Το γεγονός αυτό, είναι πολύ σημαντικό, για τον τομέα των αγορών που εξετάζεται στην παρούσα ενότητα καθώς δείχνει μεγαλύτερη εξοικείωση με εφαρμογές τηλεφώνου και γενικότερα διαφορετική ανάπτυξη γνωστικής συμπεριφοράς στα πλαίσια της πρόσβασης στο διαδίκτυο συγκριτικά με τη Δύση, και συνεπώς ανάγκη διαφορετικών συλλογισμών για την προώθηση προϊόντων μέσω διαδικτύου.⁵⁴⁸

Σε αυτό το πλαίσιο, υπήρξε ραγδαία (στα πλαίσια της γενικότερα απότομης κινεζικής ανάπτυξης) η ανάπτυξη διαδικτυακών αγορών, η οποία μάλιστα σημείωσε μεγάλη εξάπλωση συγκριτικά με πολλά δυτικά κράτη. Ενώ ξεκίνησε να αναπτύσσεται με την πώληση προϊόντων που δε διατίθεντο στην αγορά, από το 2001 άρχισε να επεκτείνεται σε βασικά είδη, κυρίως ρούχα, τρόφιμα και συσκευές.⁵⁴⁹ Χαρακτηριστικά, ήδη στα τέλη της περιόδου που εξετάζεται, η Κίνα είχε ενταχθεί στις δέκα χώρες με τις περισσότερες διαδικτυακές αγορές, με την πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών με εξαίρεση τη Μ. Βρετανία, να κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα (μάλιστα με Ελλάδα, Γαλλία και Ιταλία να κατατάσσονται ανάμεσα στις χώρες με τη μικρότερη διακίνηση).⁵⁵⁰ Τόσο, λόγω της μεγαλύτερης ανάπτυξης που σημείωσε, όσο και λόγω των ιδιαιτεροτήτων που χαρακτηρίζουν την κινεζική αγορά γενικότερα και

⁵⁴⁴ Anonymous, (2011, August 3). Mobile internet users will surpass PC users in China by 2013, *technicasia*, Ανακτήθηκε από: www.technicasia.com/mobile-net-usrs.in-china, & Kwong, R., & Taylor, P., (2011, August 18). Apple overtakes Lenovo in China sales, *The Globe and Mail*. Ανακτήθηκε από: www.theglobeandmail.com/globe-investor/apple-overtakes-lenovo-in-china-sales/article590951/?arc404=true.

⁵⁴⁵ Newman, J. (2013, November 5). Apple in China: By the numbers, *Macworld*. Ανακτήθηκε από: www.macworld.com/article/2056896/apple-in-china-by-the-numbers.html & Anonymous, (2013, May 3). China claims top spot in global PC market, *China Daily*, Ανακτήθηκε από: www.chinadaily.com.cn/business/chinadata/2013-05/03/content_16472150_.

⁵⁴⁶ Anonymous (2014, July 22). China has more smartphone users than the US has people, *Marketwatch*, Ανακτήθηκε από: www.marketwatch.com/story/china-has-more-smartphone-users-than-the-us-has-people & Millward, S. (2014, December 22). China now has 520M smartphone users, will top 700M by 2018. *technicasia*. Ανακτήθηκε από: www.technicasia.com/china-520-million-smartphone-users-2014. www.iresearchchina.com/content/details7_23064.html

⁵⁴⁷ Anonymous (2015). 16 amazing China online statistics, *Expanded Ramblings*. Ανακτήθηκε από: <http://expandedramblings.com/index.php/china-ecommerce-statistics/>.

⁵⁴⁸ Το ζήτημα αυτό εξετάζεται εκτενώς παρακάτω.

⁵⁴⁹ Anonymous (2014, June 5). 10 most popular online shopping sites in China. *ChinaDaily*.

⁵⁵⁰ Welstein, M. (2013, August 9). How many people shop online? *CPStrategy*, Ανακτήθηκε από: <http://www.cpcstrategy.com/blog/2013/08/ecommerce-infographic/>.

κυρίως τη σημασία της αξιοπιστίας του προμηθευτή λόγω της μεγάλης διακίνησης απομιμήσεων κακής ποιότητας σε όλα τα προϊόντα, η αγορά του διαδικτύου στην Κίνα διαφοροποιήθηκε αισθητά από τις τάσεις που αναπτύσσονται σε δυτικές χώρες. Έτσι, δεν είναι ούτε ιδιαίτερα προβλέψιμη, ούτε προσβάσιμη με αντίστοιχο τρόπο. Σε αυτό το πλαίσιο, τα στατιστικά στοιχεία για την αγορά δεν αποτυπώνουν βασικά χαρακτηριστικά τα οποία καθορίζουν την οικονομία του διαδικτύου (εμπόριο και διαφήμιση). Τα ίδια ισχύουν για τα διάσπαρτα δημοσιεύματα για την επιτυχία του Ομίλου Alibaba σε επίπεδο είτε τζίρου, είτε ποσοστού απορρόφησης στην αγορά, ενώ σωστά αποτυπώνει την προτίμηση σε πραγματοποίηση αγορών μέσω πλατφόρμων πωλήσεων και το έντονα ανταγωνιστικό και μεταλλασσόμενο κλίμα της κινεζική διαδικτυακής αγοράς.

Έτσι χαρακτηριστικά, ενώ επιφανειακά μόλις το 46% του συνολικού κινεζικού πληθυσμού πραγματοποιεί διαδικτυακές αγορές,⁵⁵¹ το ποσοστό αυτό δεν ανταποκρίνεται σε βασικές κατηγορίες προϊόντων και ορισμένες κοινωνικές ομάδες. Ενδεικτικά, στον ανδρικό πληθυσμό παρατηρείται μεγαλύτερη απορρόφηση (55%),⁵⁵² όπως αντίστοιχα στους χρήστες υπολογιστή (60%), εκ των οποίων ωστόσο, η συντριπτική πλειονότητα (76%) πραγματοποιεί αγορές μέσω τηλεφωνικών εφαρμογών και όχι ιστοσελίδων. Επίσης, σε συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων και κυρίως προϊόντων αξίας όπως ηλεκτρονικές συσκευές και κοσμήματα, η πλειοψηφία των αγορών πραγματοποιείται διαδικτυακά από αξιόπιστους προμηθευτές, προς αποφυγήν των απομιμήσεων που κυκλοφορούν στην αγορά.⁵⁵³ Για τον ίδιο λόγο, η πλειονότητα αγορών δε γίνεται μέσω ιστοσελίδων καταστημάτων, οι οποίες αντιμετωπίζονται με δυσπιστία, αλλά μέσω πλατφόρμων αγορών (για ορισμένες κατηγορίες προϊόντων, αντίστοιχο ρεύμα έχει δημιουργηθεί στη Δύση με το Amazon.com). Ακόμα και σε αυτό το επίπεδο ωστόσο, δεν ξεχωρίζει κάποια πλατφόρμα για την αξιοπιστία της, αντίθετα, διαφορετικές πηγές θεωρούνται αξιόπιστες για συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων, ενώ στην πλειονότητά τους καλύπτουν τεράστιο φάσμα προϊόντων. Επίσης, ενώ το Alibaba πράγματι κυριαρχεί στη διαδικτυακή αγορά, όπως έχει γνωστοποιηθεί διεθνώς, η μορφή του δεν είναι αντίστοιχη με τις συγκεκριμένες εταιρείες. Αντιθέτως,

⁵⁵¹ Anonymous, (2015). 16 amazing China online statistics, *Expanded Ramblings*. Ανακτήθηκε από <http://expandedramblings.com/index.php/china-ecommerce-statistics/>

⁵⁵² Tanner, M. (2014 Updated in 2016). 5 reasons you should sell online in China and how best to do it. *Search Online Journal*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.searchenginejournal.com/sell-online-in-china/51958/#readfull>.

⁵⁵³ ο.π.

πρόκειται για όμιλο ο οποίος ελέγχει εννέα διαφορετικές διαδικτυακές πλατφόρμες πωλήσεων,⁵⁵⁴ εκ των οποίων η μόνη που φέρει την ονομασία του ομίλου περιορίζεται σε χονδρικές προμήθειες επιχειρήσεων και μάλιστα κυρίως εξαγωγές. Ταυτόχρονα, σημαντικό ποσοστό των κερδών που σημειώνει προέρχεται από προμήθειες στην πλειονότητα των αγορών που πραγματοποιούνται από ανταγωνιστικές πλατφόρμες, καθώς ελέγχει τη βασική εφαρμογή μέσω της οποίας διεκπεραιώνονται αγορές μέσω κινητών τηλεφώνου, Alipay.⁵⁵⁵ Επιπλέον, ο ανταγωνισμός που δέχονται οι πιο δημοφιλείς πλατφόρμες του Alibaba, Tmall (για επώνυμα προϊόντα και είδη ρουχισμού) και Taobao (για μικρά προϊόντα καθημερινής χρήσης), είναι τεράστιος και προκαλεί συνεχείς μεταλλάξεις της αγοράς. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι στον τομέα των ηλεκτρονικών προϊόντων και τροφίμων, κυριάρχησαν το jd.com και yihaodian αντίστοιχα,⁵⁵⁶ απορροφώντας συντριπτικό ποσοστό της αγοράς. Επίσης θεωρείται πως η χρηστικότητα τηλεφωνικών εφαρμογών θα κρίνει τη δημοτικότητα ανάμεσα στους πιο αξιόπιστους προμηθευτές στο άμεσο μέλλον. Δεδομένου του όγκου και των περιπλοκών που χαρακτηρίζουν την αγορά, εξειδικευμένες έρευνες που απευθύνονται σε προμηθευτές⁵⁵⁷ μάλιστα, ανανεώνουν εντατικά τις προτιμήσεις που σημειώνονται ανά διαφορετικές κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες, καθώς και ανά κατηγορία προϊόντων. Θα πρέπει τέλος να σημειωθεί, ότι σε αυτό το κλίμα δυσπιστίας, η διείσδυση στην αγορά ξένων πλατφόρμων πωλήσεων και ιστοσελίδων είναι πολύ δύσκολη. Για την ακρίβεια, μόνο το Amazon έχει καταφέρει να σημειώσει επιτυχία στην προώθηση συγκεκριμένων κατηγοριών εισαγόμενων προϊόντων.⁵⁵⁸

Έτσι, το ελεγχόμενο αλλά και πιο ασφαλές καθεστώς της κινεζικής αγοράς έχει επηρεάσει την ανάπτυξη του τομέα που εξετάζεται σε πολλά επίπεδα. Από τη μία,

⁵⁵⁴ Miglani, J. (2016, August 6). How Alibaba makes money? *Revenues and Profits*, Ανακτήθηκε από: www.revenuesandprofits.com/alibaba-make-money-2016-update/ & Anonymous (2010, March 31). Taobao to help small businesses grow more effectively, *Alibaba.com*, Ανακτήθηκε από: <http://news.alibaba.com/article/detail/alibaba/100270976-1-taobao-help-small-businesses-grow.html>

⁵⁵⁵ Foley, J. (2014, November 21). Follow the money. *Reuters Breaking Views*. Ανακτήθηκε από: www.breakingviews.com/considered-view/alibabas-huge-finance-arm-is-a-mystery-to-most/

⁵⁵⁶ Wasay, A. (2015, April 7). Jd snags China's online market share from alibaba group holding ltd, *Bidness etc.* Ανακτήθηκε από: <http://www.bidnesstc.com/39007-jdcom-snags-chinas-online-market-share-from-alibaba-group-holding-ltd/>.

⁵⁵⁷ Ενδεικτικά παραδείγματα: Anonymous, (2016, June 21). Chinese online shoppers insights. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <https://www.chinainternetwatch.com/1306/understanding-chinas-e-commerce-market/>, & Anonymous, (2015, November 4). Alibaba Mobile GNV accounted for 62% in Q3 2015. *China Internet Watch*, Ανακτήθηκε από: <https://www.chinainternetwatch.com/15246/alibaba-q3-2015/comment-page-1/>, & Anonymous, (2011, November 24). Understanding China's e-commerce market. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <https://www.chinainternetwatch.com/1306/understanding-chinas-e-commerce-market/>.

⁵⁵⁸ Anonymous, (2014, June 5). Top 10 most popular online shopping sites in China. *ChinaDaily*,

συνέβαλε καταλυτικά στην αύξηση των τηλεφωνικών αγορών, η οποία όπως φάνηκε έφερε μεγάλη αύξηση στο χώρο των διαδικτυακών αγορών. Σημειωτέον, η πραγματοποίηση απευθείας πληρωμών από τα κινητά τηλέφωνα, στην Κίνα όπως και σε πολλά δυτικά κράτη έχει καθυστερήσει αισθητά, λόγω βασικών θεσμικών κωλυμάτων και κυρίως λόγω της δυσκολίας διαφύλαξης του απορρήτου. Στην Κίνα, η έλλειψη των συγκεκριμένων ελευθεριών επέτρεψε την άμεση ανάπτυξη του συγκεκριμένου τομέα.⁵⁵⁹ Από την άλλη, το ελεγχόμενο καθεστώς της κινεζικής αγοράς έχει επιφέρει σημαντικούς περιορισμούς στην προώθηση εισαγόμενων προϊόντων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, λογισμικά συστήματα και κυρίως εφαρμογές τηλεφώνου χρειάζεται να πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές, ενώ συχνά απαιτείται η προώθησή τους μέσω της επίσημης κινεζικής σελίδας του παρόχου.⁵⁶⁰ Το ίδιο ισχύει για τις δημοφιλείς τηλεφωνικές συσκευές ξένης κατασκευής, στις οποίες κόπηκε το 2012 η πρόσβαση στο διαδίκτυο και μετά από διαπραγματεύσεις επιτράπηκε η πρόσβαση στο διαδίκτυο σε συγκεκριμένες συσκευές μόνο.⁵⁶¹ Επιπλέον, η έντονη λογοκρισία του διαδικτύου που επιβλήθηκε στην Κίνα από το 2012 και μετά, (οπότε η πολιτική της κυβέρνησης άρχισε να εστιάζει στην τόνωση της εσωτερικής αγοράς) επηρέασε άμεσα την προώθηση προϊόντων, καθιστώντας ουσιαστικά απαγορευτική την πώληση και προώθηση εξ αποστάσεως με γνώριμα μέσα. Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση εμπόδισε τη διαδικτυακή πρόσβαση στην πλειονότητα των μη κινεζικών ιστοσελίδων σε όλα τα δημοφιλή στη Δύση κοινωνικά μέσα/ στα γνωστά ειδησεογραφικά μέσα, ορισμένες μηχανές αναζήτησης (με κυριότερη τη google), και σε όσες ιστοσελίδες δεν αναγνωρίζονται άμεσα.⁵⁶² Είναι, τέλος, σημαντικό να σημειωθεί ότι η έντονη άρση της κατανάλωσης που επέφερε η κινητή τηλεφωνία έχει

⁵⁵⁹ Anonymous, (2016, February 10). *Mobile payments: regulatory gaps, ambiguities and overlap*, The Pew Charitable Trust: Consumer Banking, Ανακτήθηκε από: <http://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/issue-briefs/2016/02/mobile-payments> & Moore, J. T. (2015). *Mobile payments: regulatory issues and gaps*, in *Mobile Banking & Mobile Payments*, Dykema Cox Smith, Ανακτήθηκε από: http://www.wespay.org/wpa/downloads/Symposium_2015_PP_Regulatory_Issues_Gaps.pdf.

⁵⁶⁰ Bhatnagar, B. (2009, December 31). "iPhone Apps banned in China, *iphonefaq.org*, Ανακτήθηκε από: www.iphonefaq.org/archives/97772 & Milward, S. (2014). 9 Alternative Android app stores in China, *techinasia*, Ανακτήθηκε από: www.techinasia.com/10-android-app-stores-china-2014-edition/amp.

⁵⁶¹ Cendrowski, S. (2015, October 13). Apple's recent concessions in China have a pattern. *Fortune Magazine*. ανακτήθηκε από: www.fortune.com/2015/10/13/apples-recent-concessions-in-china-have-a-pattern/.

⁵⁶² Anonymous, (2016, February 17). The List of websites banned in China, *Sapores di China*, Ανακτήθηκε από: www.saporedicina.com/english/list-of-blocked-websites-in-china/ & Anonymous (2015, August 23). 9 incredibly popular websites that are still blocked in China, *Business Insider*, Ανακτήθηκε από: www.businessinsider.com/websites-blocjed-in-china-2015-7/#google.

προκαλέσει προβληματισμούς στην κινεζική ηγεσία, γεγονός που καθιστά πολύ πιθανή την επιβολή περαιτέρω περιορισμών⁵⁶³ και έτσι, αβέβαιες τις προοπτικές των διαδικτυακών πωλήσεων. Βέβαια, δεδομένης της κυβερνητικής προσήλωσης στην τόνωση της εσωτερικής αγοράς από το 2011 και μετά, επιβολή ριζικών μέτρων θα ερχόταν σε αντίθεση με τους βασικούς οικονομικούς στόχους. Υπό αυτή την έννοια, μεσοπρόθεσμα, ο τομέας αυτός θα μπορούσε να θεωρηθεί αρκετά σταθερός.

Σε αυτό το πλαίσιο, σε επίπεδο πρόσβασης στην κινεζική αγορά το διαδίκτυο αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία, η οποία, ωστόσο, εμπεριέχει βασικές προκλήσεις. Από τη μία, όπως έχει τονίσει σχετική έρευνα της McKinsey Co, δεδομένου του τεράστιου κόστους στέγασης καταστήματος (ιδιαίτερα στις μεγάλες κινεζικές πόλεις,) το διαδίκτυο αποτελεί σημαντική πύλη προώθησης προϊόντων για μικρομεσαίες εταιρείες.⁵⁶⁴ Επιπρόσθετα, το διαδίκτυο εγγυάται προώθηση και πρόσβαση στην αγορά της κινεζικής ενδοχώρας, και περιοχές με πολύ περιορισμένη ανάπτυξη (στις οποίες, ωστόσο, λόγω ύπαρξης παραγωγικών μονάδων, συγκεντρώνονται και σημαντικά εισοδήματα). Από την άλλη, είναι σημαντικό να γίνεται κατανοητό ότι η διευκόλυνση που προσφέρει το διαδίκτυο υπόκειται σε βασικούς περιορισμούς και δεν δύναται να επιτευχθεί όσο απλοϊκά θα φανταζόταν κανείς, μέσω κατασκευής και προώθησης ιστοσελίδας όπως θα συνέβαινε σε πολλά άλλα κράτη. Αντιθέτως απαιτείται βαθιά γνώση και συνεχής παρακολούθηση της αγοράς, προώθηση μέσω κινεζικών κοινωνικών μέσων της κατάλληλης πλατφόρμας, και κυρίως επιλογή της κατάλληλης διαδικτυακής πλατφόρμας ανάλογα με τη φύση του προϊόντος.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΕ-ΚΙΝΑΣ

Σε διευρωπαϊκό επίπεδο, ο τομέας των εμπορικών σχέσεων διαχρονικά παρουσιαζόταν από επίσημες αναφορές ως ιδιαίτερα επιτυχής. Ειδικά μετά την ομαλοποίηση των διπλωματικών σχέσεων, το διμερές εμπόριο παρουσίασε σταθερή άνοδο, με αποτέλεσμα να δημιουργείται οικονομική εξάρτηση της Κίνας από την ΕΕ. Τα βασικά στοιχεία που προβάλλονται είναι η εντυπωσιακή άνοδος του όγκου των διμερών

⁵⁶³ Ingram, M. (2015, October 12). Welcome to the media business, Apple- China censorship is now your problem, too, *Fortune Magazine*. Ανακτήθηκε από: www.fortune.com/2015/10/13/apple-china-censorship.

⁵⁶⁴ Woetzel, J. Orr, G., Lau, A. Chen, Y Chang, E. Seong, J. Chui, M. & Qiu, A. (2014, July). *China's digital transformation: The internet's impact on productivity and growth*, McKinsey Global Institute, 26.

συναλλαγών από το 1975 και μετά, η σταδιακή ανάδειξη της ΕΕ ως μεγαλύτερου εμπορικού εταίρου της Κίνας και αντίστοιχα, της Κίνας ως του δεύτερου μεγαλύτερου εταίρου της ΕΕ μετά τις ΗΠΑ. Οι επίσημες ανασκοπήσεις αναφέρουν ότι, ο όγκος του διμερούς εμπορίου σταδιακά παρουσίασε αλματώδη άνοδο φθάνοντας τα € 175 δισεκατομμύρια το 2004 και τα € 326 δισεκατομμύρια το 2008, από λιγότερα από \$ 2.4 δισεκατομμύρια το 1975⁵⁶⁵. Από τα € 326 δισεκατομμύρια, ωστόσο, € 78,4 δισεκατομμύρια αντιστοιχούσαν στις εξαγωγές των κρατών-μελών της ΕΕ στην Κίνα, ενώ € 247,6 δισεκατομμύρια αντιστοιχούσαν στις κινεζικές εξαγωγές στην ΕΕ. Η άνοδος των Ευρωπαϊκών εξαγωγών στην Κίνα υπολογίζεται περίπου στο 75% από το 2003 έως το 2007, ενώ των εισαγωγών από την Κίνα περίπου στο 21% το χρόνο (βάσει των στοιχείων από το 2002 μέχρι το 2007)⁵⁶⁶. Μόλις το 2007 αναγνωρίστηκε επίσημα ως πρόβλημα για την Ευρώπη το γεγονός ότι το διμερές ισοζύγιο ήταν ιδιαίτερα αρνητικό, καταδεικνύοντας ότι οι συμφωνίες που συνάφθηκαν μέσω της ΕΕ ωφέλησαν πολύ περισσότερο την προώθηση του κινεζικού εμπορίου στην Ευρώπη, παρά των κρατών-μελών της ΕΕ.

Έκτοτε, παρότι η ανάδειξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως του μεγαλύτερου εμπορικού εταίρου της Κίνας εξακολουθεί να προβάλλεται ως σημαντική για τις ευρωκινεζικές σχέσεις, η θετική αυτή εικόνα έχει σκιαστεί από τις τριβές που προκύπτουν από ευρωπαϊκές προσπάθειες εξισορρόπησης του ισοζυγίου. Από το 2007, το ευνοϊκό τοπίο των επίσημων εμπορικών σχέσεων Κίνας και Ευρωπαϊκής Επιτροπής άρχισε να επανεξετάζεται, ενώ από το 2012 άρχισαν να εμφανίζονται εντάσεις. Υπό αυτή την έννοια προέκυψαν μακροχρόνιες αμφισβητήσεις επί των προκατασκευασμένων εικόνων της Κίνας ως υποσχόμενης, υπό σταδιακό άνοιγμα, αγοράς λόγω του μεγέθους του πληθυσμού της και των ρυθμών ανάπτυξης που επιτυγχάνει και συνεπώς της στρατηγικής που υιοθέτησε και εν μέρει εφάρμοσε η ΕΕ.

Η ανάδειξη της ΕΕ σε μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Κίνας υπήρξε αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, εκ των οποίων η ενίσχυση των συναλλαγών δεν ήταν ο σημαντικότερος. Πέραν του γεγονότος ότι, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΕ,

⁵⁶⁵ Ο αριθμός αυτός προέρχεται από την ανάλυση του X. Chen, (Chen, X. (2009). *Policy Evolution of the China-EU Trade and Economic Relationship*- Ανακτήθηκε από: http://ies.cass.cn/en/UploadFiles_8765/201003/2010030813451355.pdf)- όχι επίσημα στατιστικά δεδομένα. Σύμφωνα με τα δεδομένα του Eurostat, ο όγκος ήταν περίπου 2 εκατομμύρια ECU. (http://aei.pitt.edu/2664/01/002784_1.PDF).

⁵⁶⁶ European Commission (2009, January 30). EU-China trade in facts and figures *MEMO/09/40*, Brussels.

οι κινεζικές εισαγωγές από το σύνολο των (27) κρατών-μελών ΕΕ μετά βίας ξεπέρασαν αυτές από την Ιαπωνία, ενώ οι εξαγωγές στην ΕΕ είναι οριακά μεγαλύτερες από αυτές στις ΗΠΑ (άρα εκ των πραγμάτων το αποτέλεσμα δεν είναι υπέρμετρα εντυπωσιακό),⁵⁶⁷ όπως τεκμηριώνει η έρευνα του X. Chen, κατά τα τελευταία χρόνια διαπιστώθηκε σταδιακή πτώση στην ποσοστιαία άνοδο των συναλλαγών και από τις δύο πλευρές.⁵⁶⁸ Κατά την ίδια περίοδο παρουσιάστηκε σταδιακή πτώση και στις διμερείς συναλλαγές της Κίνας με την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ (δηλαδή τους δύο άλλους βασικούς εμπορικούς εταίρους της Κίνας), η οποία οφειλόταν κυρίως στο λόγο, ότι η εμφάνιση ελλείμματος αντίστοιχου με αυτό της Ευρώπης, ώθησε στη λήψη μέτρων.⁵⁶⁹ Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ΕΕ καθυστέρησε στη λήψη αντίστοιχων μέτρων, από πολλές ερευνητικές αναφορές (όπως την επίσημη ανασκόπηση του ΔΝΤ το 2004), η ανάδειξη της ως πρώτου εμπορικού εταίρου της Κίνας αντιμετωπίζεται ως αρνητικό στοιχείο, και όχι ως θετικό.

Η μεμονωμένη προβολή της πορείας του διμερούς εμπορίου έχει ως αποτέλεσμα να μη διαχέεται πληροφόρηση όσον αφορά την περιπλοκότητα που χαρακτηρίζει την κινεζική οικονομική ανάπτυξη και το βαθμό που αυτή επηρεάζει την εμπορική απόδοση προϊόντων στην κινεζική αγορά. Λειτουργήσε παραπλανητικά όσον αφορά βασικές δυσκολίες που διακρίνουν την πρόσβαση στην κινεζική αγορά και γενικότερα τις συναλλαγές σε κινεζικό έδαφος. Η παρουσίασή της οδηγεί στη δημιουργία συγκεχυμένων εικόνων όσον αφορά ευκαιρίες που έχουν δημιουργηθεί σε αυτό διάστημα, των οποίων η αναγνώριση απαιτεί βαθύτερη κατανόηση της κινεζικής πραγματικότητας. Η επιφανειακή προβολή της πορείας του διμερούς εμπορίου επιβεβαίωνε την εικόνα την οποία πρόβαλε η κινεζική ηγεσία, στα πλαίσια διμερών συνομιλιών και συμφωνιών, ως θετικά προδιατεθειμένης ή ακόμα και βουλητικής απέναντι στην άνοδο του διμερούς εμπορίου, δηλαδή τόσο των κινεζικών εξαγωγών

⁵⁶⁷ EU-China Economic Observatory: *Issue no 13, Final Report, Contract No 201/272280, 2001-2010*, The European Union's COM 2011, 05/01/2012, Ανακτήθηκε από http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149234.pdf, European Union, *Trade in goods with China*, Directorate General for Trade, European Commission, Units A4/G2, 21/06/2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf.

⁵⁶⁸ Chen, X. (2009). *Policy Evolution of the China-EU Trade and Economic Policy*, Institute of European Studies Paper, Chinese Academy of Social Sciences, <http://ies.cass.cn/en/en103/wp/201003/2226.asp>, 6-7.

⁵⁶⁹ Bersick, S. (2006). Strategic considerations in the US-China relations and the role of European soft power, *AEJ* 4: 251–264, 255 & IMF. (2004, August). *Euro Area Policies: Selected Issues*, IMF Country Report, No.04/235, 80.

όσο και εισαγωγών, χωρίς να εμβαθύνει στους περιορισμούς οι οποίοι οριοθετούσαν την κινεζική βούληση.

Η θεώρηση της ευρωκινεζικής σχέσης, ως σχέσης “εξάρτησης” μεταξύ της Κίνας και της Ευρώπης, παρότι εκ των πραγμάτων είναι σε μεγάλο βαθμό αληθής, χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις υπονοεί κινεζική ανάγκη, με αποτέλεσμα να δημιουργεί προσδοκίες σε επίδοξους εξαγωγείς. Ακόμα περισσότερο, η υπόνοια εξάρτησης οδηγεί σε αναμονή δυνατής σχέσης και σε άλλους τομείς και ιδιαίτερα στο πολιτικό πεδίο. Τις εντυπώσεις αυτές έχουν επιβεβαιώσει κάποιοι αναλυτές όπως π.χ. ο Griese, ο οποίος βάσει των ανοδικών ποσοστών των συναλλαγών κατέληξε, ότι: “This figure thus reflects the symbiotic relationship and mutual importance that they place on each other.”⁵⁷⁰

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, φάνηκαν μεγάλες δυσκολίες στην αντιμετώπιση των υπαρχουσών διαφορών, ιδιαίτερα σε διευρωπαϊκό επίπεδο. Μάλιστα αμέσως μετά το πέρας της περιόδου, εκδηλώθηκαν ξεκάθαρα αναταραχές μετά από ευρωπαϊκή απόφαση για επιβολή δασμών στις κινεζικές εξαγωγές φωτοβολταϊκών.⁵⁷¹ Στη συνέχεια όμως, εν όψει οικονομικών δυσχερειών άρχισαν να παρουσιάζονται έντονες διαφωνίες επί συγκεκριμένων προϊόντων και πρακτικών, ενώ αντίστοιχες τακτικές τηρήθηκαν και από τις δύο πλευρές σε περαιτέρω προϊόντα.⁵⁷² Τα παραπάνω έδειξαν, ότι ο ‘αριθμός’ αυτός (δηλαδή ο όγκος του διμερούς εμπορίου) δεν επιβεβαίωνε τη συμβιωτική σχέση μεταξύ των δύο πλευρών, ούτε κινεζική εξάρτηση σε επίπεδο υποχωρητικότητας απέναντι στην Ευρώπη.

⁵⁷⁰ Griese, O. (2006). EU-China Relations- An Assessment by the Communications of the European Union, *AEJ*, 4, published online by Spiegel, 545-553, 546.

⁵⁷¹ Η κινεζική ηγεσία αντέδρασε στην επιβολή υψηλών δασμών στα κινεζικά φωτοβολταϊκά από την Γενική Διεύθυνση Εμπορίου της ΕΕ απειλώντας με ακύρωση της στρατηγική συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών. Η κινεζική στάση δήλωσε ξεκάθαρα, ότι η υψηλή απόδοση των κινεζικών εξαγωγών αποτελούσε τον πυλώνα της συμβιωτικής σχέσης και, συνεπώς, ότι η εξασφάλιση των κινεζικών συμφερόντων, ακόμα και σε περιπτώσεις που αυτή υπονόμει τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, ήταν αδιαπραγμάτευτη για τη διατήρηση καλών πολιτικών σχέσεων. Anonymous, (2013, May 8). EU China solar panel trade war looms. *BBC News*, Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/news/business-22445640> & Anonymous, (2013, May 27). EU duties on Chinese solar panels losing member: state support, *Reuters*, ανακτήθηκε από: <http://www.reuters.com/article/2013/05/27/us-eu-solar-china-idUSBRE94Q07T20130527> & Chaffin, J. (2013, August 27). EU and China settle trade fight over solar panels, *Financial Times*, ανακτήθηκε από: http://www.ft.com/cms/s/0/4e468c26-f6ab-11e2-8620-00144feabc0.html#axzz3D*BQbpKv.

⁵⁷² π.χ. στο ατσάλι, στο οποίο η κινεζική ηγεσία επέβαλε δασμούς σε ευρωπαϊκές εισαγωγές το 2016 Warstell, T. (2016, July 24). Welcome to the trade war- China imposes tariffs on EU, US and Japanese steel imports, *Forbes*. ανακτήθηκε από: www.forbes.com/sites/timworstell/2016/07/24/welcome-to-the-trade-war-china-imposes-tariffs-on-eu-us-and-japanese-steel-imports/#6a2ee178618e.

Η προβολή υποσχόμενων εικόνων υπό το πρίσμα της επιτυχούς ανόδου που σημείωσαν οι ευρωπαϊκές και αντίστοιχα οι ελληνικές εξαγωγές βάσει ποσοστιαίων ή γενικά αριθμητικών δεδομένων προσδίδει ιδιαίτερα περιορισμένη εικόνα της Κίνας ως εμπορικού προορισμού. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι κατά την περίοδο που ακολούθησε την ομαλοποίηση των σχέσεων η Κίνα άρχισε πράγματι να αναδεικνύεται σε υποσχόμενη αγορά. Το 'Άνοιγμα της Πόρτας' στην Κίνα, το οποίο συνέπεσε χρονικά με τη σύναψη βασικών εμπορικών συμφωνιών τόσο με την ΕΕ όσο και την Ελλάδα, σήμανε το σταδιακό άνοιγμα και τη διευκόλυνση των προσβάσεων στην κινεζική αγορά⁵⁷³ και συνεπώς, ήταν πράγματι μια υποσχόμενη εικόνα της Κίνας. Ωστόσο, όπως έγινε σταδιακά εμφανές, η ραγδαία κινεζική ανάπτυξη που ακολούθησε το 'Άνοιγμα της Πόρτας', υπήρξε από πολλές πλευρές απρόβλεπτη, με αποτέλεσμα την περιορισμένη κάλυψη των ευρωπαϊκών προσδοκιών. Για παράδειγμα, σε αναλύσεις σχετικές με το διμερές εμπόριο Κίνας και Γερμανίας τονίζεται ότι, η εμπορική συμφωνία του 1978 η οποία έδινε πρόσβαση στην Ευρωπαϊκή αγορά αντίστοιχα, αρχικά τουλάχιστον, ευνόησε ιδιαίτερα το ισοζύγιο υπέρ της Κίνας.⁵⁷⁴ Αυτό σαν γεγονός δεν ήταν σε καμία περίπτωση αναμενόμενο κατά το σχεδιασμό της συμφωνίας από ευρωπαϊκής πλευράς. Μέχρι και την ανακοίνωση του 12^{ου} Πενταετούς Σχεδίου (2011-2015), η κινεζική ηγεσία έδινε έμφαση στην ανάπτυξη μέσω της προώθησης του εξωτερικού εμπορίου και όχι μέσω της αναβάθμισης της εσωτερικής αγοράς, η οποία έγινε ευρέως γνωστή σταδιακά και τα ανοίγματα στην κινεζική αγορά σκιάστηκαν από περαιτέρω επιπλοκές, οι οποίες ανέδειξαν την ανάγκη λεπτομερούς πληροφόρησης για την κινεζική πραγματικότητα κατά την πραγματοποίηση επιχειρηματικών ανοιγμάτων.

Σύμφωνα με μαρτυρίες των αρμοδίων της ΕΕ, η μη παρεμπόδιση της κλοπής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας από την κινεζική ηγεσία περιόρισε αισθητά την ουσιαστική προώθηση προϊόντων, για τα οποία είχε συναφθεί σχετική συμφωνία. Επιπλέον, αναλύσεις των προοπτικών που προσφέρει η κινεζική αγορά σε παγκόσμιο επίπεδο δείχνουν αντίστοιχα, ότι η επιτυχία των ευρωπαϊκών συναλλαγών εξακολούθησε να πηγάζει από ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Ως πιο αποτελεσματικές μέθοδοι πρόσβασης στην κινεζική αγορά για μεγάλο χρονικό διάστημα

⁵⁷³ Child, J. & Tse, D.K. (2001). Institutional transition in China and its implications for international business. *Journal of International Business Studies*, 32, 1, 5-21, 6-7 & Gao, Y. (2005, March). Foreign trade law in China and its revision, *China: An International Journal*, 3, 1, 50-73.

⁵⁷⁴ Brick, P. (1985, July). The politics of Bonn-Beijing normalization 1972-1984, *Asian Survey*, 773-791, 776.

προσδιορίζονταν οι άμεσες επενδύσεις (fdi) και η συγχώνευση με κινεζικές εταιρείες, συχνά βάσει συμφωνιών για την προώθηση έρευνας κι ανάπτυξης (Research and Development, (R&D))⁵⁷⁵ τις οποίες οι αρμόδιοι στην ΕΕ, σε αντίθεση με τους αντιστοίχους τους στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία,⁵⁷⁶ μέχρι και τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας αντιμετώπιζαν με δισταγμό και κατά συνέπεια δεν ενθάρρυναν την υιοθέτησή τους.⁵⁷⁷ Οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρείες ωστόσο, εφαρμόζαν τις μεθόδους αυτές ανεξάρτητα: όπως τόνισε, ανάμεσα σε άλλους, ο Klenner, “European firms have used equity joint ventures more frequently than other investors as a form of entry for their operations in China”.⁵⁷⁸ Ωστόσο, οι συμφωνίες με γνώμονα την R&D, κατά τις μαρτυρίες εκπροσώπων σημαντικών κινεζικών επιχειρήσεων⁵⁷⁹ στόχευαν στην κάλυψη κινεζικών αναγκών για τεχνογνωσία (και σε ορισμένες περιπτώσεις για ενίσχυση κεφαλαίου). Έτσι, άρχισαν να περιορίζονται, όταν η έρευνα στο κινεζικό έδαφος εξελίχθηκε σε ψηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα να πάψει η εξάρτηση από τη Δύση.⁵⁸⁰

Όπως προκύπτει από τις έρευνες που προαναφέρονται, για μεγάλο διάστημα, η επιτυχία των άμεσων επενδύσεων αποδίδεται κατά κύριο λόγο στην μεταφορά της παραγωγής προϊόντων στην Κίνα, κατά συνέπεια εκμετάλλευσης του κινεζικού φθηνού εργατικού δυναμικού και λιγότερο στη διείσδυση στην κινεζική αγορά.⁵⁸¹ Ταυτόχρονα,

⁵⁷⁵ Murray, J. Y. Kotabe, M. & Zhou, J.N. (2005, March). Strategic alliance-based sourcing and market performance: evidence from foreign firms operating in China. *Journal of International Business Studies*, 36, 2, 187-208, 187.

⁵⁷⁶ Bosworth, B. Collins, S. M. Park, Y.C. (2008, Fall). Determinants of U.S. Exports to China, *Asian Economic Papers*, 7, 3, 1. Cambridge, & Algeri, F. (2002). Economic Relations with China, 64-77, 71-2.

⁵⁷⁷ ο.π.- Αξίζει να σημειωθεί επιπλέον ότι ακόμα και κατά την τελευταία δεκαετία, όποτε σχετικά προγράμματα όπως το "European Community Investment Partners" (ECIP) άρχισαν να προωθούνται από την ΕΕ, τα προγράμματα αυτά απευθύνονταν κατά κύριο λόγο στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες εν τέλει σημείωσαν πολύ μικρά επιτυχία στις προσπάθειες διείσδυσης στην κινεζική αγορά. (βλ. Luo, Y. (1997). Partner selection and venturing success: the case of joint ventures with firms in the People's Republic of China, *Organization Science*, 8, 6, Nov.– Dec. 1997, 648-662, 655).

⁵⁷⁸ Klenner, W. (2005, September). Economic Relations between the EU and China, Evolution of an Exclusive Partnership? *China: An International Journal*, 03, 02, 331-346, 331 – 346, 336.

⁵⁷⁹ Dr. Qian, O. (Vice President China CITIC Bank), (2008, November 29). *Speech*, 4th EU-China Business Summit.

⁵⁸⁰ ο.π.

⁵⁸¹ Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαίωσε, επίσης, έρευνα του Ευρωπαϊκού Εμπορικού Επιμελητηρίου στην Κίνα (EUCCC) σε ευρωπαϊκές εταιρείες εγκατεστημένες στην Κίνα. Η έρευνα έδειξε, ότι μέχρι το 2006 η εγκατάσταση του μεγαλύτερου ποσοστού από αυτές στην Κίνα αποσκοπούσε στην εκμετάλλευση του φθηνού εργατικού δυναμικού, ενώ μόλις εκείνη τη χρονιά είχε αρχίσει να μετατοπίζεται το ενδιαφέρον τους στη διείσδυση στην κινεζική αγορά. Επιπλέον μεγάλο ποσοστό των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στο κινεζικό έδαφος δραστηριοποιείται με την προώθηση ‘εξειδικευμένων’ υπηρεσιών (ουσιαστικά τεχνογνωσίας) σε αναπτυξιακά έργα. (Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η έρευνα αυτή κοινοποιήθηκε στις πρεσβείες των κρατών-μελών στην Κίνα εμπιστευτικά και ουδέποτε δημοσιοποιήθηκε). Felber, T. in cooperation with Roland Berger (Strategy Consultants) (2008, March 18). *European Chamber Confidence Survey 2007*, European Chamber of Commerce.

κάλυψη τομέων στους οποίους δεν υπάρχει αρκετή εξειδίκευση κι αξιοποίηση στην Κίνα αποτελεί έναν από τους λίγους λόγους που ωθούν την κινεζική ηγεσία σε άρση των περιορισμών που περιβάλλουν την επιχειρηματική δράση στην Κίνα.⁵⁸² Σε αυτό το πλαίσιο, αποτελεσματική έχει αποδειχθεί η οικονομική προσέγγιση της Κίνας με εκμετάλλευση των αδυναμιών που τη χαρακτηρίζουν,⁵⁸³ ακόμα και μετά την ανάδειξη της Κίνας σε μεγάλη οικονομική δύναμη.⁵⁸⁴ Επιπλέον από την αριθμητική ανάλυση των ευρωπαϊκών εξαγωγών ανά κατηγορίες προϊόντων, (την οποία έχει δημοσιεύσει η ΕΕ) φαίνεται ότι οι διαφοροποιήσεις που προκύπτουν, σε μεγάλο βαθμό καθορίζονται από τις κινεζικές ανάγκες. Σε μεγάλα μεγέθη η Κίνα εισάγει μόνο πολύ συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων (π.χ. τα μηχανήματα και οι εξοπλισμοί μεταφορών αποτελούν το 58% των συνολικών ευρωπαϊκών εξαγωγών), γεγονός που είναι ενδεικτικό των διαφορετικών προοπτικών που παρουσιάζονται στην κινεζική αγορά ανάλογα με τα προϊόντα που εξάγει το εκάστοτε κράτος-μέλος. Επιτυχή πρόσβαση στην κινεζική αγορά έχουν εμπεριστατωμένα κατορθώσει επιχειρήσεις των οποίων τα προϊόντα και οι επιχειρήσεις κάλυψαν βασικές ανάγκες ή ελλείψεις της κινεζικής κοινωνίας.⁵⁸⁵

Τα εμπειρικά συμπεράσματα που προέκυψαν κατά τις πρώτες δύο δεκαετίες βέβαια δεν επαρκούν για τη διαμόρφωση συγκεκριμένης άποψης, πέραν του ότι οι προσπάθειες πρόσβασης στην κινεζική αγορά διατρέχουν μεγάλους κινδύνους αποτυχίας και κατά συνέπεια, απαιτούν συστηματική διερεύνηση των τάσεων στην κινεζική αγορά. Τα αντιφατικά αποτελέσματα που χαρακτηρίζουν την απόδοση των επενδύσεων στην αυτοκινητοβιομηχανία έχουν επιβεβαιώσει αυτήν την άποψη. Πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Volkswagen, της οποίας οι πωλήσεις στην Κίνα σημείωσαν εντυπωσιακή άνοδο όταν προώθησε μοντέλα της προηγούμενης δεκαετίας, των οποίων το κόστος ήταν πολύ χαμηλό.⁵⁸⁶

⁵⁸² Lavigne, J. & Segalla, M. (1993). Mr. Jean Lavigne, President of Motorola France, on how France can attract more foreign direct investment. *The Academy of Management Executive*, 16, 4, 31-36, 36

⁵⁸³ Andresso- O'Calaghan, B. & Francoise, N. (2007). Complimentarity and rivalry in the EU-China economic relations in the twenty-first century, *European Foreign Affairs Review*, 12, 18.

⁵⁸⁴ Χαρακτηριστικά, το 2015 σε προσπάθεια κάλυψης του κενού εξειδίκευσης σε παροχή ναυτιλιακών υπηρεσιών, παρά την ανάδειξη του κινεζικού στόλου σε τρίτο μεγαλύτερο στον κόσμο, η κινεζική κυβέρνηση ενέκρινε φοροαπαλλαγές για την προσέλκυση ξένων εταιρειών στο συγκεκριμένο τομέα. (Anonymous, (2014, September 10). Lord Mayor is in Shanghai to boost financial cooperation) *cntv*, Ανακτήθηκε από: <http://english.cntv.cn/2014/10/09/VIDE1412843645797950.shtml>.

⁵⁸⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της γαλλικής ONDEO, μεγαλύτερης εταιρείας παραγωγής νερού παγκοσμίως, η οποία το 2001 έκλεισε αποκλειστική συμφωνία με τη Sanya (στην επαρχία Hainan της Κίνας), να παρέχει νερό στους 200.000 κατοίκους της πόλης για 30 χρόνια ο.π. σ. 32.

⁵⁸⁶ Η πληροφορία αυτή προήλθε από προφορική συζήτηση με εργαζομένους στο EUCCC.

Δεδομένου του μεγέθους των δυσκολιών που αναφέρθηκαν, η ανάλυση που ακολουθεί, αποσκοπεί στον εντοπισμό αδυναμιών στην ελληνική στάση στο ζήτημα των εμπορικών συμφωνιών με την Κίνα, αναγνωρίζοντας ωστόσο, το γεγονός ότι σε αυτό το στάδιο δεν διαφαίνεται κάποια “ιδανική” χάραξη εμπορικής πολιτικής.

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΚΙΝΑΣ

Από την ομαλοποίηση των διπλωματικών επαφών Ελλάδας – Κίνας κατά τη δεκαετία του 1970 μέχρι και τις μέρες μας, το βασικό χαρακτηριστικό των ελληνοκινεζικών εμπορικών συνδιαλλαγών ήταν ο μικρός όγκος του διμερούς εμπορίου, τόσο συγκριτικά με τα ευρωπαϊκά μεγέθη (το 2011 οι ελληνικές εξαγωγές στην Κίνα αντιστοιχούσαν στο 0.017% των συνολικών ευρωπαϊκών εξαγωγών προς την Κίνα)⁵⁸⁷ όσο και σε συνάρτηση με το συνολικό όγκο των ελληνικών εξαγωγών γενικά. (Χαρακτηριστικά οι επίσημες Στατιστικές Επετηρίδες διαχρονικά κατατάσσουν τον όγκο των διμερών συναλλαγών με την Κίνα στην κατηγορία “λοιπές χώρες”, όπου οι συναλλαγές παρουσιάζονται συγκεντρωτικά, καθότι είναι πολύ μικρές έναντι του συνόλου). Κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται οι ελληνικές εξαγωγές προς την Κίνα αυξήθηκαν. Ο ρυθμός αύξησης υπήρξε σχετικά σταθερός τα περισσότερα έτη, με εξαίρεση την παρουσίαση μεγάλης αύξησης το 2007, και σχεδόν διπλασιασμό το 2010. Επιπλέον, παρότι το έλλειμμα στο διμερές ισοζύγιο ήταν διαχρονικά μεγάλο, τα τελευταία χρόνια έχει παρουσιάσει μείωση.

Από τη μία, τα συνολικά αυτά ποσοστά οδηγούν στη σκέψη ότι δεν θα ήταν ασφαλές από ελληνικής πλευράς η Κίνα να θεωρηθεί εμπορικός προορισμός, ο οποίος αναμένεται να απορροφήσει σημαντικό ποσοστό των ελληνικών εξαγωγών συγκριτικά με άλλα κράτη (χωρίς να αποκλείονται ανατροπές), με δεδομένο ότι ο ανταγωνισμός από άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι μεγάλος και κυρίως, ότι από κινεζικής πλευράς εμφανίζεται, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, απίθανο οι εμπορικές συναλλαγές με την Ελλάδα να αποτελέσουν αντικείμενο έντονου ενδιαφέροντος. Από την άλλη, η σταθερή άνοδος των εξαγωγών αναδεικνύει το γεγονός ότι στην Κίνα προσφέρονται ευκαιρίες τόνωσης των ελληνικών εξαγωγών, το οποίο σε συνδυασμό με πρόσφατες εξελίξεις στο κινεζικό κράτος και κυρίως την απόφαση της ηγεσίας να επενδύσει στην

⁵⁸⁷ Πηγή: Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/6-13022012-AP/EN/6-13022012-AP-EN.PDF).

τόνωση της εσωτερικής αγοράς δε θα έπρεπε να παραμείνει ανεκμετάλλευτο. Το γεγονός αυτό έγινε εμφανές από την αρχή της περιόδου, οπότε για πρώτη φορά μετά την ομαλοποίηση των σχέσεων, οι ρυθμοί ανάπτυξης των ελληνικών εξαγωγών άρχισαν να εντείνονται σε αντίθεση με το παρελθόν. Επιπλέον, η ύπαρξη του ελλείμματος αναδεικνύει την ανάγκη προώθησης εμπορικών επαφών, με την έννοια ότι η Κίνα έχει αναδειχθεί σε εμπορική δύναμη η οποία δεν είναι δυνατό να αγνοείται, ενώ η μείωσή του ωφελεί την ελληνική οικονομία.

Μέχρι και τα μέσα της περασμένης δεκαετίας περίπου, αν και οι εμπορικές σχέσεις είχαν αυξητική τάση, το έλλειμμα στο ισοζύγιο των διμερών συναλλαγών αυξανόταν συνεχώς. Καταγράφεται πάντως διαχρονικά και μέχρι τις ημέρες μας, η αδυναμία οριοθέτησης μιας γραμμής προσέγγισης η οποία να αποσκοπεί στην πραγματοποίηση ανοιγμάτων προς την Κίνα αναγνωρίζοντας, ταυτόχρονα, τους περιορισμούς που διέπουν τις ελληνικές δυνατότητες εμπορικής επέκτασης στην Κίνα. Βέβαια, όπως αναφέρθηκε, η περίοδος που εξετάζεται είναι σε μεγάλο βαθμό προκαταρκτική στην καταβολή συλλογικών προσπαθειών (σε κρατικό, τοπικό επίπεδο) διείσδυσης της κινεζικής αγοράς, με αποτέλεσμα η χάραξη κινήσεων βάσει προκατασκευασμένων εικόνων και λανθασμένων εκτιμήσεων να είναι κατανοητή.

Παρότι στο πλαίσιο διμερών συναντήσεων, κυβερνητικοί αρμόδιοι εξέφραζαν την επιθυμία εντατικοποίησης των εμπορικών επαφών, ουδέποτε υπήρξε αντίκρισμα στην πράξη. Σύμφωνα με τα λιγοστά στοιχεία που υπάρχουν προκύπτει ότι, η επιθυμία για αύξηση των ελληνικών εξαγωγών σκιαζόταν από την πρόσληψη τις Κίνας ως ιδιαίτερα μακρινού και δυσπρόσιτου κράτους για τις περιορισμένες ελληνικές δυνατότητες. Από το 2004 περίπου άρχισε να παρατηρείται αλλαγή τόσο λόγω της θέσης που υιοθέτησε η κυβέρνηση που ανέλαβε όσο και από σημαντικούς οργανισμούς. Σταδιακά άρχισε να προβάλλεται έντονα η θετική προδιάθεση που ανεδείκνυναν οι Κινέζοι αρμόδιοι για διεύρυνση των εμπορικών επαφών, συνεπώς των μεγάλων προοπτικών προώθησης ελληνικών προϊόντων. Σε αυτό το πλαίσιο, η στάση της πολιτικής ηγεσίας και συγκεκριμένα η προβολή υποσχόμενων εικόνων αναφορικά με τις προοπτικές των σχέσεων βάσει των διακυβερνητικών συνομιλιών, συνέβαλε καταλυτικά στην κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα. Η προβολή εικόνων οδήγησε στην άρση των ενδοιασμών, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις αποδείχθηκε επιτυχής.

Ωστόσο, η αναγνώριση από πλευράς της ελληνικής ηγεσίας του γεγονότος ότι η Κίνα ως παγκόσμια εμπορική δύναμη δε μπορούσε πλέον να αγνοείται, δε

συνοδεύτηκε από προσπάθειες κατανόησης της κινεζικής πραγματικότητας και στρατηγικού σχεδιασμού εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων που προσφέρονταν για την Ελλάδα. Οι εικόνες της Κίνας που κυριάρχησαν στη ρητορική των αρμοδίων, ήταν κατά κύριο λόγο επιφανειακές. Επιπλέον, η προτεινόμενη προσέγγιση δεν οριοθετήθηκε με γνώμονα τις κινεζικές ανάγκες και το βαθμό στον οποίο μπορούσαν να καλυφθούν από την ελληνική πλευρά, αλλά αντιθέτως προσαρμόστηκε σε ελληνικές ανάγκες και την πιθανή δυνατότητα προώθησης των βασικών προϊόντων τα οποία παράγονται στο ελληνικό έδαφος, παρότι η ζήτηση για αυτά ήταν πιθανώς περιορισμένη ή υπήρχε έντονος ανταγωνισμός από άλλα ευρωπαϊκά κράτη στην κινεζική αγορά. Η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού, και κυρίως κατανόησης της κινεζικής πραγματικότητας που χαρακτήρισε τις εικόνες που πρόβαλε η ηγεσία, επηρέασε καταλυτικά τόσο τη φύση των ανοιγμάτων που πραγματοποιήθηκαν όσο και το βαθμό της επιτυχίας τους. Επιπλέον, αποπροσανατολίζει ως προς τις προοπτικές των εμπορικών σχέσεων, καθότι έχει ωθήσει στην ερμηνεία επιτυχών ανοιγμάτων, τα οποία είναι πιθανώς συγκυριακά, ως προϊόντα της επίσημης διμερούς συνεργασίας.

1972-2004: Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΩΝ

Μετά την ομαλοποίηση των σχέσεων, παρά το γεγονός ότι ο τύπος πρόβαλε την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων ως βασικό στόχο της ελληνικής ηγεσίας στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για ανάκτηση διπλωματικών επαφών,⁵⁸⁸ από ελληνικής πλευράς οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν ήταν περιορισμένες. Πράγματι οι αρχικές διαπραγματεύσεις είχαν καταλήξει στην επισημοποίηση των εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στα δύο κράτη με τη Συμφωνία Εμπορίου και Πληρωμών (23/5/1973),⁵⁸⁹ δεν είχαν συνοδευτεί από προσπάθειες γενικότερης οργάνωσης για την προώθηση εμπορικών συνδιαλλαγών. Αντίθετα, η ομαλοποίηση των σχέσεων και η υπογραφή πολυάριθμων εμπορικών συμφωνιών, παρότι αποδείχθηκαν ιδιαίτερα αποδοτικές για την αύξηση των κινεζικών εξαγωγών στην Ελλάδα, επέφεραν μικρές αλλαγές στην ελληνική εμπορική δραστηριότητα στην Κίνα.⁵⁹⁰ Εν τούτοις, οι συμφωνίες αυτές δεν

⁵⁸⁸ Το δημοσίευμα του 1972, της εφημερίδας “Ακρόπολη” αναφέρει, ότι η Ελλάς αναγνώρισε την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, καθώς και ότι προηγήθηκαν διαπραγματεύσεις για την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων, Ανώνυμος, (1972, Ιούνιος 6). *Ακρόπολις*.

⁵⁸⁹ Πρεσβεία της Ελλάδας στο Πεκίνο, (2009, Αύγουστος 14). Διμερή Θέματα Ελληνοκινεζικών Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων. Ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=57&fid=22785#>.

⁵⁹⁰ Οι συμφωνίες που σταδιακά υπεγράφησαν (και συγκεκριμένα η Συμφωνία περί Αμοιβαίας Προστασίας Εμπορικών και Βιομηχανικών Σημάτων (19/4/1975) και η Συμφωνία για την Αποφυγή της

επαρκούσαν για την προσπέλαση βασικών ελληνικών αδυναμιών που δυσχέραιναν την πραγματοποίηση ανοιγμάτων προς την Κίνα.

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990, από πλευράς της ηγεσίας και των κρατικών μηχανισμών, οι προσπάθειες για τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής υπήρξαν περιορισμένες. Ουσιαστικές κινήσεις εντοπίζονται μόνο σε επίπεδο οργάνωσης από πλευράς των διπλωματικών εκπροσώπων στην Κίνα ώστε να παρέχουν στήριξη σε όσους δραστηριοποιούνταν στο κινεζικό έδαφος. Σύμφωνα με μαρτυρίες του Εμπορικού Ακόλουθου στην ελληνική πρεσβεία στο Πεκίνο, ήδη από τη δεκαετία του 1990, υπήρχε σαφής έλλειψη στρατηγικής και οδηγιών από την ελληνική ηγεσία. Κατά συνέπεια, οι κινήσεις τους προσδιορίζονταν βάσει αιτημάτων ιδιωτών ή δικών τους περιορισμένων πρωτοβουλιών. Οι εργασίες τους επικεντρώνονταν στην επικοινωνία με τους εκπροσώπους των ελληνικών επιχειρήσεων στην Κίνα και στη διευκόλυνση των δραστηριοτήτων τους κατόπιν αιτημάτων. Ωστόσο, τα αιτήματα ήταν λίγα, καθότι αντίστοιχα ήταν μικρός ο αριθμός των εκπροσώπων του ιδιωτικού τομέα που είχαν πραγματοποιήσει επιτυχή ανοίγματα.⁵⁹¹

Οι Έλληνες αρμόδιοι έδειξαν ενδιαφέρον για προσέγγιση και κατανόηση της κινεζικής αγοράς και προώθησης εμπορικών συμφερόντων, μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις και κυρίως στο πλαίσιο επισήμων επισκέψεων, χωρίς ωστόσο να ακολουθήσουν μετέπειτα ουσιαστικές προσπάθειες. Χαρακτηριστικά, όπως έχει αναφερθεί σε διαφορετικό σημείο, ήδη από την πρώτη επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στο Πεκίνο το 1979, στο πλαίσιο των συζητήσεων που πραγματοποιήθηκαν, εξετάστηκε η προοπτική προώθησης ελληνικών εξαγωγών στην Κίνα. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα της εποχής, η συζήτηση ανέδειξε τόσο τις βασικές δυσκολίες που χαρακτήριζαν την πρόσβαση στην κινεζική αγορά όσο και το γεγονός ότι οι βασικές κινεζικές επιλογές εκείνη την εποχή επικεντρώνονταν στην προώθηση της ανάπτυξης.

“Οι ειδικές συνθήκες που επικρατούν στην Κίνα (περιορισμένο εισαγωγικό εμπόριο) περιορίζουν τις δυνατότητες συνεργασίας, αλλά τα δύο μέρη ανέθεσαν στους ειδικούς συνεργάτες τους να συζητήσουν τα θέματα αυτά. Παράλληλα με τις πολιτικές

Διπλής Φορολογίας και την Αποτροπή της Φοροδιαφυγής αναφορικά με τους φόρους εισοδήματος (3/6/2002) έθεσαν σημαντικές βάσεις για την προώθηση του εμπορίου στην Κίνα.

⁵⁹¹ Αθανασόπουλος, Χ.ΟΕΥ, ο οποίος ήταν (Εμπορικός Ακόλουθος στην Πρεσβεία του Πεκίνου κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990), (2009, Μάρτιος 30). Προσωπική συνέντευξη.

συνομιλίες, ήδη συζητούνται θέματα σχετικά με τις ναυτιλιακές σχέσεις και τις δυνατότητες αναλήψεως τεχνικών έργων από ελληνικές εταιρείες στην Κίνα.⁵⁹²

Από τη συνοπτική αυτή περιγραφή, πρόκυπτε μία σαφής γενική εικόνα του πλαισίου που καθόριζε τις κινεζικές οικονομικές κι εμπορικές σχέσεις εκείνη την εποχή, και δη η αδυναμία της κινεζικής αγοράς, το γεγονός ότι υπήρχε ανάγκη για ναυτιλιακές υπηρεσίες, καθώς και κυρίως η προτεραιότητα που αποδιδόταν στην ανάπτυξη. Το τρίτο χαρακτηριστικό ιδιαίτερα, πέραν της προοπτικής ανάληψης έργων από ελληνικές τεχνικές εταιρείες, άνοιγε περαιτέρω πιθανές ευκαιρίες. Οι ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιήθηκαν στην Κίνα εκείνη την εποχή, εξήγαγαν υλικά για κατασκευές. Ωστόσο, από πλευράς των Ελλήνων αρμοδίων μετά το πέρας της συνάντησης, δεν παρουσιάστηκε περαιτέρω ενδιαφέρον διερεύνησης των προοπτικών. Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν από τις επίσημες επισκέψεις που πραγματοποίησαν υψηλόβαθμα στελέχη των δύο κρατών μέσα στις επόμενες δεκαετίες. Έγινε εμφανές ότι από πλευράς της ελληνικής ηγεσίας, υπήρχε επιθυμία προσέγγισης της Κίνας ως δυναμικής αγοράς, και όχι ενδιαφέρον για εμβάθυνση στις κινεζικές ανάγκες.⁵⁹³ Παρότι από τις αρχές του 2000 στοχοποιήθηκε η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών, και συγκεκριμένα, αγροτικών προϊόντων και καπνών,⁵⁹⁴ πέραν, της οργάνωσης συνάντησης Ελλήνων και Κινέζων επιχειρηματιών στα πλαίσια της επίσκεψης, από τα υπάρχοντα στοιχεία δεν προκύπτει ότι είχαν πραγματοποιηθεί ανάλογες έρευνες της κινεζικής αγοράς ή περαιτέρω κινήσεις μετά το πέρας της συνάντησης.

Το 1995 το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας χρηματοδότησε τη διεξαγωγή έρευνας από το Ινστιτούτο Μελετών της Ελληνικής Οικονομίας, με στόχο τον

⁵⁹² Ψυχάρης Στ. (1979, Νοέμβριος 13). Ο Κ. Καραμανλής στο Πεκίνο, *Το Βήμα*, σ. 6.

⁵⁹³ Παρότι οι συναντήσεις τόσο του Α. Παπανδρέου στην Κίνα το 1986, όσο και η επίσκεψη του Κ. Σαρτζετάκη το 1988, οργανώθηκαν με άξονα την πραγματοποίηση συναντήσεων μεταξύ Ελλήνων και Κινέζων επιχειρηματιών, δεν ακολούθησαν προσπάθειες οργάνωσης για την αντιμετώπιση της έλλειψης εξωστρέφειας που χαρακτήριζε το ελληνικό εμπόριο σε περιοχές εκτός της ΕΕ και των Βαλκανίων και της δυσκολίας Ελλήνων επιχειρηματιών να πραγματοποιήσουν ανοίγματα στην κινεζική αγορά συγκεκριμένα (όπως την ανάγκη χρηματοδότησης). Η δήλωση του Προέδρου της Δημοκρατίας, Κ. Στεφανόπουλου, κατά την επίσκεψη του Προέδρου της Κίνας Ζ. Ζιεμίν το 2002, που σημειώθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, ήταν ενδεικτική της έλλειψης ενδιαφέροντος και κυρίως γνώσεων για την Κίνα. Η δήλωση συγκεκριμένα ήταν ότι: η επίσκεψη του κ. Ζιεμίν θα αποτελέσει την αφορμή για να βρούμε τους τομείς της συνεργασίας που είναι απαραίτητοι και για την Ελλάδα και για την Κίνα.. Πηγές: Ανώνυμος (2013, Μάιος 15). Οι μεταξωτές τους μπίζνες, *αιέν αριστεύειν*, ανακτήθηκε από: <http://aienaristeyein.com/2013/05/15/oi-metaxwtes-tous-mpiznes/> & Ανώνυμος, (2000, Απρίλιος 22). Οι Πρωθυπουργοί στο δρόμο του μεταξιού, *Το Βήμα*, & *Η Καθημερινή*, σ. 5.

⁵⁹⁴ Κυρίως κατά την επίσκεψη του Κ. Σημίτη το 2004, σύμφωνα με τις δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού (Καρελάς, Γ. (2002, Ιούνιος 1). Θα μας στέλνουν κινέζους τουρίστες, θα τους στέλνουμε λάδι, *Ελευθεροτυπία*).

καθορισμό των προοπτικών που ανοίγονταν για την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων με την Κίνα, τα αποτελέσματα της έρευνας όμως ουδέποτε αξιοποιήθηκαν από τα αρμόδια υπουργεία. Αντίστοιχα, όπως προκύπτει από τα δελτία τύπου των επισήμων επισκέψεων στην Κίνα, η κινεζική Πρεσβεία οργάνωσε επιχειρηματικό φόρουμ στο Πεκίνο. Τόσο αυτή η αποστολή, όσο και άλλες που σχεδιάστηκαν μέσω του νεοσύστατου τότε ΟΠΕ απέδωσαν περιορισμένα, καθώς δεν υπήρχε στρατηγική οργάνωση για εκμετάλλευση των επαφών.⁵⁹⁵

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2004

Κατά τις πρώτες τρεις δεκαετίες που ακολούθησαν την ομαλοποίηση των σχέσεων, η πορεία των ελληνικών εξαγωγών καθορίστηκε από κινήσεις ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Βάσει των διαθέσιμων στοιχείων προκύπτει, ότι βασικοί τομείς στους οποίους πραγματοποιήθηκαν επιτυχή ανοίγματα ήταν η εξαγωγή προϊόντων που κάλυπταν κινεζικές παραγωγικές ανάγκες, στις οποίες δεν αντιστοιχούσαν σχετική κινεζική παραγωγή ή εισαγωγή από άλλα κράτη. Οι ελληνικές εξαγωγές μέχρι το 2004 παρουσίασαν μεγάλη ποσοστιαία άνοδο, ταυτόχρονα όμως αυτή η άνοδος για μεγάλο μέρος της περιόδου αυτής (για όσο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία), υπήρξε η μικρότερη στην ΕΕ των 15 χωρών.

Σύμφωνα με τα επίσημα κινεζικά στοιχεία, τα οποία είναι και τα μοναδικά που δημοσιεύουν τόσο το κινεζικό όσο και το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών (καθώς αντίστοιχη καταγραφή από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία ξεκίνησε από το 2004 και μετά), η αύξηση που παρουσίασαν οι ελληνικές εξαγωγές αντιστοιχούσε σε ποσοστό 55% από το 1972 μέχρι το 2003. Επιπλέον, σύμφωνα με κινεζικές πηγές, τις οποίες επικαλούνται επίσης οι αντίστοιχες ελληνικές,⁵⁹⁶ το 2001 ήταν εγκαταστημένες 41 ελληνικές εταιρείες στην Κίνα που το 2003 είχαν αυξηθεί σε 47.⁵⁹⁷ Ωστόσο, από κοινού επίσης προκύπτει, ότι οι κινεζικές εξαγωγές αποτέλεσαν πάνω από 90% του

⁵⁹⁵ Embassy of Greece Washington DC, (1995, Ιούνιος 8). Δελτίο τύπου Ανακτήθηκε από: <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=335&article=9934>

⁵⁹⁶ (2004). Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας, Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/Policy/Geographic+Regions/Asia+-+Oceania/Bilateral+Relations/China/> & (2004). Διμερείς Σχέσεις, Επίσημη Ιστοσελίδα Ελληνικής Πρεσβείας στο Πεκίνο, <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>.

⁵⁹⁷ (2004). Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας, Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών, Κίνας, <http://gr2.mofcom.gov.cn/article/bilateralcooperation/inbrief/200412/20041200011241.html>.

όγκου των διμερών συναλλαγών,⁵⁹⁸ και ότι ο όγκος των συναλλαγών ήταν ιδιαίτερα μικρός συγκριτικά με το μέσο όρο των ευρωκινεζικών συναλλαγών.

Κατά την αναλυτική περιγραφή των ελληνικών εξαγωγών στην Κίνα, το 2003 τα βασικά προϊόντα που εξάγονταν από την Ελλάδα ήταν λιπάσματα και ακατέργαστα ορυκτά, μη σιδηρούχα μέταλλα, υφαντικές ίνες, μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων, μηχανήματα (ειδικά για ορισμένες βιομηχανίες και ηλεκτρικά ή μέρη αυτών), λάδια και λίπη σταθερά ακατέργαστα, δεψικές και χρωστικές ύλες, βιομηχανικός εξοπλισμός, πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου. Όσον αφορά τις εγκατεστημένες ελληνικές επιχειρήσεις στην Κίνα, η κινεζική ιστοσελίδα χαρακτηρίζει ορισμένες από τις 41 αυτές επιχειρηματικές δραστηριότητες, ως 'major projects'.⁵⁹⁹ Πέραν των εγκατεστημένων εταιρειών στην Κίνα, η εντυπωσιακή κινεζική ανάπτυξη είχε ενισχύσει αισθητά τις συναλλαγές με ελληνικές ναυτιλιακές εταιρείες για την κάλυψη των αναγκών που δημιουργούσε η αύξηση των κινεζικών εισαγωγών και κυρίως των εξαγωγών.⁶⁰⁰ Κατά μέγιστο ποσοστό τα βασικά εξαγώγιμα ελληνικά, όπως αντίστοιχα και τα βασικά παραγόμενα από ελληνικές επιχειρήσεις προϊόντα, ήταν βιομηχανικής χρήσης. Κάλυπταν κινεζικές παραγωγικές και αναπτυξιακές ανάγκες, όχι τις καταναλωτικές ανάγκες μιας αναπτυσσόμενης αγοράς. Εξαιρέσεις αποτελούν προϊόντα και υπηρεσίες, στα οποία δεν υπήρχε μεγάλος ανταγωνισμός.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ 95% κατά το κινεζικό υπουργείο εξωτερικών, <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>, 92% κατά το ΔΝΤ, Euro Area Policies: Selected Issues, *IMF Country Report*, No.04/235, και αντίστοιχα ψηλό από το κινεζικό υπουργείο εμπορίου (Ash, R. (2008). *Europe's commercial relations with China*, in E. Shambough, E. Sandschneider & Z. Hong Z. *China-Europe relations, perceptions, policies and prospects*, UK: Taylor & Francis, 189).

⁵⁹⁹ The Barite Quarrying Co. in Henan, The Reinforced Cement Plank Making Co. in Foshan, Cosmos Building Material Shanghai Co. Ltd., Suzhou Car-seat Modeling Co. Ltd. And Petsetakis Plastics Linyi Co. Ltd. and soon. Ως πιο σημαντικές, ωστόσο, χαρακτηρίζει το κινεζικό Υπουργείο Εμπορίου τις ελληνικές επενδυτικές κινήσεις, οι οποίες αποτέλεσαν τις πρώτες ξένες επενδύσεις στους τομείς τους: S & B. Plastika Kritis, F. H. L. Kiriakidis Marble, Drama Marmor Lazaridis and Coco-mat. (ο.π.).

⁶⁰⁰ Είχε αυξηθεί η παρουσία ναυτιλιακών γραφείων και ναυλωτών, τα οποία όμως, λόγω της φύσης των υπηρεσιών που προσέφεραν είχαν καταφέρει να εγκατασταθούν στην Κίνα ιδρύοντας αντιπροσωπείες. Επίσης, με πρωτοβουλία και κονδύλια του εφοπλιστή Β. Κωνσταντακόπουλου από το 1972 είχε αρχίσει να λειτουργεί τμήμα ελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Σαγκάης ανακτήθηκε από: <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=335&article=9934>, Ανώνυμος, (2004, Ιούνιος 2). *Ελευθεροτυπία*, σ. 5. Η ίδρυση του τμήματος κρίθηκε ως ιδιαίτερα σημαντική για την προώθηση πολιτισμικών δεσμών μεταξύ των δύο κρατών, αλλά ταυτόχρονα (όπως ακριβώς είχε προσχεδιαστεί) συνέβαλε σημαντικά στη συνεργασία μεταξύ των υπηκόων των δύο κρατών, ιδιαίτερα στον τομέα της ναυτιλίας (στον οποίο η απασχόληση κινέζων υπηκόων παρουσίασε και σταδιακή αύξηση. Πηγή: Συνέντευξη με το Ναυτικό Ακόλουθο στη Σαγκάη κατά την περίοδο 2007-2009 Ν. Μοσχούτη, (2008, Μάρτιος 10).

⁶⁰¹ Πέραν της ναυτιλίας, όπως φάνηκε παραπάνω, κινεζικές κυβερνητικές πηγές τόνισαν το γεγονός, ότι τα προϊόντα της *Cocomat* (οικιακού εξοπλισμού) αποτελούσαν τα πρώτα που εισήλθαν στην κινεζική αγορά.

Όπως προαναφέρθηκε, οι ελληνικές εξαγωγές στην Κίνα παρουσίασαν εντυπωσιακή αύξηση, οι ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνταν στην Κίνα διπλασιάστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990,⁶⁰² ενώ στον τομέα των υπηρεσιών και κυρίως των μεταφορών οι εισπράξεις έφθασαν στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα σε ιστορικά υψηλά κυρίως λόγω της ανάπτυξης της Κίνας.⁶⁰³ Παρότι, βάσει αυτής της ανόδου, επίσημες κινεζικές πηγές⁶⁰⁴ χαρακτήριζαν την εξέλιξη των ελληνοκινεζικών εμπορικών επαφών ως ιδιαίτερα αισιόδοξη, η αύξηση αυτή από άλλες πηγές, όπως το ΔΝΤ και η Τράπεζα της Ελλάδος, χαρακτηρίστηκε ως ανησυχητική λόγω των χαμηλών όγκων στους οποίους κινήθηκαν οι συναλλαγές. Μάλιστα κατά τα δεδομένα του ευρωκινεζικού εμπορίου που δημοσίευσε το ΔΝΤ το 2004, οι ελληνικές εξαγωγές στην Κίνα από το 1995 μέχρι και το 2003 είχαν παρουσιάσει τη μικρότερη άνοδο ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, η Ελλάδα το 2003 είχε φθάσει να καταλαμβάνει τη χαμηλότερη θέση.⁶⁰⁵ Ομοίως, εκείνη την περίοδο η Ελλάδα παρουσίαζε το μεγαλύτερο έλλειμμα στο ισοζύγιο του διμερούς εμπορίου με την Κίνα (σε ποσοστό 92%).⁶⁰⁶

Πίνακας 1. Εισαγωγές-εξαγωγές από/προς Κίνα, ποσοστό επί του συνόλου

Χώρα	Εισαγωγές από Κίνα		Εξαγωγές προς Κίνα	
	1995	2003	1995	2003
ΕΕ	4.8	9.7	2.6	4.1
Αυστρία	3.7	5.5	2.3	2.8
Βέλγιο	4.4	11.2	2.2	4.0

⁶⁰² Anonymous, (2004, December 21). Bilateral business relations between China and Greece, *Economic and Commercial's Office of the Embassy of the People's Republic of China in the Hellenic Republic*, Ανακτήθηκε από:

<http://gr2.mofcom.gov.cn/article/bilateralcooperation/inbrief/200703/20070304487827.shtml>.

⁶⁰³ Γκαργκάνας Ν., (Διοικητής Τράπεζας της Ελλάδας) (2005). *Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, για το Έτος 2004, Κεφάλαιο 9, Πλαίσιο IX.1.2*, σ. 283.

⁶⁰⁴ π.χ. η ιστοσελίδα του κινεζικού Υπουργείου Εμπορίου & (2004, December 21). *Bilateral business relations between China and Greece*, Economic and Commercial's Office of the Embassy of the People's Republic of China in the Hellenic Republic.

⁶⁰⁵ Μάλιστα σε αντίθεση με το 1995, οπότε η Ελλάδα βρισκόταν στην δεύτερη χαμηλότερη θέση με τελευταία την Ιρλανδία, της οποίας, ωστόσο, οι εξαγωγές το 2003 είχαν παρουσιάσει πολύ μεγαλύτερη άνοδο από τις αντίστοιχες της Ελλάδας.

⁶⁰⁶ International Monetary Fund. (2004, August). Euro Area Policies: Selected Issues, IMF Country Report No. 04/235, p. 145, υποσημείωση 74.

Γαλλία	4.4	8.4	2.4	3.6
Γερμανία	5.7	9.4	3.4	6.2
Δανία	5.8	11.6	1.5	3.2
Ελλάδα	4.9	6.8	0.4	0.9
Ηνωμένο				
Βασίλειο	4.9	10.6	1.3	2.4
Ιρλανδία	2.4	6.0	0.3	1.8
Ισπανία	5.3	9.3	2.9	2.8
Ιταλία	4.9	8.6	2.6	3.2
Ολλανδία	3.7	13.2	2.0	2.8
Πορτογαλία	2.3	4.0	0.7	2.6
Σουηδία	5.3	8.9	3.4	4.7
Φινλανδία	3.2	8.1	3.3	5.9

Σημείωση: Πηγή Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Την ίδια χρονιά, το 2004, η έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος αφιέρωνε ξεχωριστή ενότητα στην Κίνα, τονίζοντας τα χαμηλά επίπεδα στα οποία κινείτο το ελληνοκινεζικό εμπόριο μέχρι τότε και αναδεικνύοντας την ανάγκη για μεγαλύτερη εξωστρέφεια από ελληνικής πλευράς. Συγκεκριμένα, στην Έκθεση τονίζεται η “ανάδειξη της Κίνας σε δυναμική αγορά και μεγάλη εμπορική δύναμη...” η οποία πλέον επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια οικονομία. Υπογραμμίζεται στην εισαγωγή, ότι “η επέκταση του εξωτερικού εμπορίου της αποτελεί ένα από τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά της οικονομίας της”.⁶⁰⁷ Σημειώνεται ότι, παρότι “οι εμπορικές συναλλαγές Ελλάδας και Κίνας αντιπροσωπεύουν μικρό ποσοστό της διακίνησης αγαθών των δύο κρατών...”, το έλλειμμα του διμερούς ισοζυγίου είχε παρουσιάσει μεγάλη άνοδο.⁶⁰⁸ Παρότι η Έκθεση ανέφερε ότι στον κλάδο των υπηρεσιών η Ελλάδα παρουσίαζε πλεόνασμα, κυρίως λόγω των θαλάσσιων μεταφορών, οι οποίες αναμένονταν να αυξηθούν *μεσοπρόθεσμα* εν όψει της προετοιμασίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2008, τόνιζε ότι το πλεόνασμα αυτό δεν επαρκούσε για την εξισορρόπηση του ελλείμματος στο ισοζύγιο του εμπορίου. Αναφορικά με τις κινεζικές εξαγωγές προς την Ελλάδα, η Έκθεση τόνιζε ότι αποτελούντο σχεδόν αποκλειστικά

⁶⁰⁷ (2005). Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, για το Έτος 2004, Κεφάλαιο 9, Πλαίσιο IX.1, 277-281., 277.

⁶⁰⁸ ο.π. σς. 277-8.

από βιομηχανικά προϊόντα, μερικά από τα οποία είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικά έναντι των εγχώρια παραγομένων, υπογραμμίζοντας την περίπτωση της κλωστοϋφαντουργίας. Η Έκθεση, η οποία εξετάζεται αναλυτικά παρακάτω, υπογράμμιζε ότι η Κίνα είχε αναδειχθεί σε παράγοντα, ο οποίος δε μπορούσε να αγνοείται στο σχεδιασμό της ελληνικής οικονομίας, ενώ η εξαγωγική της δύναμη ήδη επηρέαζε την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Απόδειξη του τελευταίου αποτελούν οι, από τα τέλη του 2004, έντονες αντιδράσεις εκπροσώπων του κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας στην Ελλάδα, οι οποίες έφεραν στην επιφάνεια το θέμα της επίδρασης των κινεζικών εξαγωγών στην ελληνική οικονομία.⁶⁰⁹ Οι αντιδράσεις αυτές οδήγησαν σε αναγνώριση του ελλείμματος στις διμερείς ελληνοκινεζικές συναλλαγές ως προβλήματος, το οποίο ήταν απαραίτητο να εξεταστεί.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 2004 – 2012

Από τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, και κυρίως από το 2006 και μετά, στα πλαίσια του γενικότερου πλησιάσματος με την Κίνα που προώθησε αρχικά η κυβέρνηση κ. Καραμανλή, παρατηρήθηκε αυξημένο ενδιαφέρον για την προώθηση ελληνικών εξαγωγών στην Κίνα (ενώ η έντονη προβολή και στοχοποίηση συγκεκριμένων αγορών δεν αποτελούσε μέχρι τότε τακτική της κυβέρνησης). Μάλιστα, η στροφή αυτή έγινε εμφανής τόσο σε κυβερνητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο επίδοξων εξαγωγέων. Εντοπίζονται τρεις διαφορετικοί παράγοντες που συντέλεσαν σε αυτή την αλλαγή πλεύσης, χωρίς να είναι εύκολο να αποσαφηνιστεί ο βαθμός στον οποίο ο κάθε ένας από τους παράγοντες αυτούς έπαιξε ρόλο.

Πρώτον, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος το 2004 έδωσε ένα σαφές μήνυμα, στην τότε κυβέρνηση, η οποία ούτως ή άλλως διερευνούσε τις προοπτικές των ελληνοκινεζικών επαφών. Δεύτερον, η εντυπωσιακή ανάπτυξη της Κίνας άρχισε να προβάλλεται έντονα από τα διεθνή και εθνικά μέσα ενημέρωσης, με αποτέλεσμα να γίνονται εμφανείς όχι μόνο η κινεζική επιρροή στη διεθνή οικονομία, αλλά και οι προοπτικές ανάδειξης της Κίνας σε τεράστια αγορά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ανταπόκρισης σε αυτήν την εικόνα αποτελεί η ίδρυση συνολικά πέντε μη κρατικών οργανισμών με στόχο τη διευκόλυνση ενδιαφερόμενων εξαγωγέων στην Κίνα,⁶¹⁰ (επιπλέον του ελληνοκινεζικού

⁶⁰⁹ π.χ. Ανώνυμος. (2004, Δεκέμβριος 22). Κλωστοϋφαντουργία: προσφυγή σε ΕΕ κατά Κίνας, *euro2day*, ανακτήθηκε από: <http://www.euro2day.gr/article/70511/ArticleDetails.aspx>.

⁶¹⁰ Ονομαστικά τα: Greece-China Business Council, Greece-China Association, Eurasian Link, Institute of Economic and Cultural Action Greece-China.

επιμελητηρίου, το οποίο λειτουργούσε από το 1995), παρότι στα υπόλοιπα κράτη δεν δραστηριοποιείται πάνω από ένα. Τρίτον, από πλευράς της κινεζικής ηγεσίας άρχισε να εκδηλώνεται ενδιαφέρον για στενότερες επαφές με την Ελλάδα και σε αυτόν τον τομέα. Το ενδιαφέρον αρχικά ήταν γενικό, αλλά εξειδικεύθηκε στη συνέχεια. Παρότι προτεραιότητα αποδόθηκε στην πραγματοποίηση επενδύσεων στην Ελλάδα και την αύξηση ναυπήγησης πλοίων Ελλήνων πλοιοκτητών στην Κίνα,⁶¹¹ σταδιακά Κινέζοι αρμόδιοι άρχισαν να αναφέρονται σε εξαγωγές τονίζοντας μάλιστα συγκεκριμένα ελληνικά προϊόντα.⁶¹² Από τη γενική πορεία των εξαγωγών, όπως αυτή προκύπτει από τα αριθμητικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, γίνεται προφανές ότι η αύξηση του ενδιαφέροντος και η προβολή της Κίνας ως εξαγωγικού προορισμού για ελληνικά προϊόντα, την οποία ενθάρρυναν οι αρμόδιοι και από τις δύο πλευρές επέδρασε θετικά για την πορεία του ελληνοκινεζικού εμπορίου και κυρίως των ελληνικών εξαγωγών, παρότι όπως φαίνεται παρακάτω η πορεία αυτή διαφοροποιήθηκε των εικόνων που προβλήθηκαν.

Η έντονη προβολή της Κίνας ως φιλικά διακείμενης προς την Ελλάδα αναδυόμενης αγοράς, από το 2004 συνάντησε μεγάλη ανταπόκριση από Έλληνες παραγωγούς. Ωστόσο, η συνειδητοποίηση των δυσκολιών που εμπλέκει η πρόσβαση στην κινεζική αγορά την οποία ανέκτησαν με αναζήτηση βασικής ενημέρωσης από δημοσίους και ανεξαρτήτους φορείς έδρασε ιδιαίτερα αποθαρρυντικά. Μέχρι και τα τέλη του 2012, ο αριθμός των Ελλήνων παραγωγών οι οποίοι πραγματοποίησαν προσπάθειες εξαγωγών υπήρξε ιδιαίτερα μικρός.⁶¹³ Επιπλέον, ορισμένοι υποψήφιοι εξαγωγείς οδηγήθηκαν σε αποχώρηση ή μη ολοκλήρωση εγκατάστασης στην Κίνα, λόγω των συνεχών αλλαγών στους κανονισμούς παραμονής και τη φορολογία.⁶¹⁴ Αντίστοιχα, ορισμένες εταιρίες, ιδιαίτερα από το χώρο της διατροφής, εγκαταστάθηκαν μεν για μακροχρόνια περίοδο, αλλά συνάντησαν προβλήματα σε συνάρτηση με τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, συνεχείς

⁶¹¹ π.χ. Anonymous, (xxx). Invest in Greece: China. Ανακτήθηκε από: http://www.invgre.com/greece_china.htm.

⁶¹² Huliaras, A., Petropoulos, S.(2014) Shipowners, ports and diplomats: the political economy of Greece's relations with China. *Asia-Europe Journal [Springer]*, 12(3), σσ. 215–30.

⁶¹³ Συνεντεύξεις με την αντιπρόεδρο του ελληνο-κινεζικού επιμελητηρίου, Α. Μπλέττα, (2008, Ιούλιος 10) & /(2013, Απρίλιος 11).

⁶¹⁴ Σύμφωνα με εκπροσώπους των εταιρειών οι οποίες αποπειράθηκαν να εγκατασταθούν στην Κίνα (όπως η εταιρεία ενδυμάτων τοi & μοi και η εταιρεία παραγωγής θαλασσινών 'Νηρέας'), οι κανονισμοί και η φορολογία εγκατάστασης δημιουργούσαν απαγορευτικό κόστος συγκριτικά με τα προβαλλόμενα κέρδη.

αλλαγές στους κανονισμούς παραμονής,⁶¹⁵ και συνεχώς αυξανόμενο κόστος παραμονής, που είχαν ως αποτέλεσμα η αποδοτικότητα των πωλήσεων να είναι πολύ περιορισμένη, και εν τέλει απομακρύνθηκαν από το κινεζικό έδαφος.⁶¹⁶

Όσον αφορά τη διείσδυση στην κινεζική αγορά, σε γενικές γραμμές, βάσει μαρτυριών, μεγαλύτερες δυσκολίες συνάντησαν επιχειρήσεις σε χώρο με μεγάλο ανταγωνισμό (όπως τα κρασιά και η κλωστοϋφαντουργία). Πιο ικανοποιητική και άμεση υπήρξε η απόδοση σε λιγότερο ανταγωνιστικούς τομείς, όπως του χώρου εξόρυξης και επεξεργασίας μαρμάρων, γρανίτη και άλλων πετρωμάτων, και των καλλυντικών. Ωστόσο, κατά συντριπτική πλειοψηφία, παρά την πληθυσμιακή διαφορά, οι πωλήσεις στην Κίνα κυμάνθηκαν σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τις αντίστοιχες σε άλλα δυτικά και αναπτυγμένα ασιατικά κράτη.⁶¹⁷ Μεγάλες αντιφάσεις συναντήθηκαν στο χώρο των τροφίμων, όπου η χαμηλή αξία των προϊόντων δεν επέτρεψε την άμεση απόδοση επαρκούς κέρδους για την κάλυψη των εξόδων παραμονής στην Κίνα.⁶¹⁸ Έτσι, σημαντικό ποσοστό επίδοξων εξαγωγέων προϊόντων μεγάλης αναγνώρισης διεθνώς, αποθαρρύνθηκαν και απομακρύνθηκαν εν τέλει από το κινεζικό έδαφος. Αντιθέτως επιτυχής αποδείχθηκε η προώθηση τροφίμων, τα οποία είναι φθηνής παραγωγής στην Ελλάδα, αλλά και αποτελούν βασικά συστατικά της κινεζικής διατροφής, όπως τα ζυμαρικά, τα γλυκίσματα, οι παιδικές τροφές,⁶¹⁹ όπως είχαν επιτυχία όσοι εισαγωγείς αφιερώθηκαν στην αποκλειστική προώθηση σε χώρους εστίασης ξένων, όπως τα ξενοδοχεία.⁶²⁰

Μία σημαντική δυσκολία που εντόπισαν εξαγωγείς ήταν η έλλειψη αναγνώρισης ελληνικών προϊόντων. Μάλιστα, (παρά τις σχετικές διαβεβαιώσεις της κινεζικής ηγεσίας) η Ελλάδα ως χώρα προέλευσης δεν είχε αναγνωρισιμότητα, και συνεπώς δεν θεωρείτο άμεσα εμπιστεύσιμη. Μετά από χρονοβόρες προσπάθειες

⁶¹⁵ π.χ. το καλοκαίρι του 2008 η κινεζική ηγεσία, συγκεκριμένα επιβάλλοντας τη μεταβολή των 'αντιπροσωπειών στην Κίνα σε θυγατρικές εταιρείες με έδρα το κινεζικό έδαφος, και αντίστοιχα της έκδοσης αδειών παραμονής για όλους τους εργαζομένους (έναντι εργασιακής θεώρησης βάσει της οποίας δραστηριοποιούνταν μέχρι τότε), ώθησε αρκετές από τις εταιρείες αυτές, ιδιαίτερα όσες δραστηριοποιούνταν στο χώρο των τροφίμων, σε αποχώρηση από την Κίνα.

⁶¹⁶ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν εταιρείες παραγωγής ελαιόλαδου (όπως η Hellenic Fine Oil), όπου εν τέλει στην Κίνα παρέμειναν μόνον όσοι εισαγωγείς έκαναν παράπλευρες δραστηριότητες και δεν περιορίζονταν στον τομέα του ελαιόλαδου. (π.χ. η εταιρεία Πλαστικά Κρήτης Α.Ε.)

⁶¹⁷ Συνέντευξη με εκπροσώπους του τμήματος international marketing της Korres S.A., (Εκπροσώπων Sparta Gold - Hellenic Fine Oil), (2011, Σεπτέμβριος 15).

⁶¹⁸ Σημείωσαν, ωστόσο, ότι παρά τις μεγάλες ποσότητες που καταναλώνονταν στο κινεζικό έδαφος, η κατανάλωση στην Κίνα περιοριζόταν σε χαμηλότερης αξίας προϊόντα, συγκριτικά με άλλες αγορές, όπως η Ιαπωνία και η Σιγκαπούρη.

⁶¹⁹ Συνέντευξη με τον εκπρόσωπο της KONDOR S.A. στην Κίνα, 22/04/2012.

⁶²⁰ Συνέντευξη με τον Α. Bassam, εκπρόσωπο της Hellenic Crops, 05/07/2016.

διαπιστώθηκε, ότι απέδιδε η προβολή του ελληνικού πολιτισμού ως στοιχείο αναγνώρισης και προώθησης συγκεκριμένων προϊόντων.⁶²¹ Σημειωτέον, μετά το ξέσπασμα της κρίσης, άρχισε να ανεβαίνει η αποδοτικότητα των ελληνικών προϊόντων (γεγονός που πιθανώς οφείλεται και στο γεγονός ότι την ίδια περίοδο οι Έλληνες παραγωγοί φάνηκαν πιο διαλλακτικοί να μειώσουν τις τιμές τους και να προσεγγίσουν την κινεζική αγορά ανταγωνιστικά). Το γεγονός αυτό άρχισε να γίνεται εμφανές, ωστόσο, μετά το πέρας της περιόδου, όπως φαίνεται παρακάτω.

Πίνακας 2. Εισαγωγές – εξαγωγές Ελλάδας από/προς Κίνα

ΕΤΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ
2003	1.223.202.816	53.527.606
2004	1.423.127.585	60.071.940
2005	1.702.745.714	80.929.796
2006	1.818.713.895	90.394.731
2007	2.867.494.773	131.960.787
2008	3.305.733.138	134.609.637
2009	3.046.358.368	164.844.476
2010	2.861.891.042	316.866.657
2011	2.492.391.819	305.605.753
2012	2.290.536.885	382.018.638

Σημείωση: Πηγή ΕΣΥΕ, μονάδες Ευρώ.

Προβληματισμοί προκύπτουν αναφορικά με τις εικόνες της Κίνας που έχουν προβληθεί σε συνάρτηση με τις προοπτικές αύξησης των ελληνικών εξαγωγών. Τα προϊόντα που εξάγονται δεν είναι μόνο, ούτε κύρια, ούτε αυτά για τα οποία προβάλλεται κινέζικο ενδιαφέρον και ανάγκη. Υπάρχουν δυσκολίες στην προώθηση των περισσότερων προϊόντων τα οποία προβάλλονται ως δημοφιλή. Η ενθαρρυντική στάση που έχει τηρήσει η κινεζική ηγεσία ως προς την προώθηση ελληνικών προϊόντων, έχει λειτουργήσει παραπλανητικά, καθότι έχει σκιάσει τις δυσκολίες

⁶²¹ Σακελαρίδης Χ. (Πρόεδρος Πανελληνίου Συνδέσμου Εξαγωγέων), (2012, Νοέμβριος 5). Ομιλία στο Σεμινάριο Εργασίας για το Εξαγωγικό Εμπόριο του Δ. Αθηναίων.

πρόσβασης στην κινεζική αγορά, καθώς και τον ανταγωνισμό που δημιουργείται από εξαγωγές ιδίων κατηγοριών προϊόντων από άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Τα παραπάνω ζητήματα δημιουργούν ερωτήματα όσον αφορά τις προοπτικές του ελληνοκινεζικού εμπορίου. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Κίνα πράγματι αποτελεί υποσχόμενη αγορά, ιδιαίτερα μετά τη στροφή προς την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς που ανακοινώθηκε στις αρχές του 2013. Προκύπτει, ωστόσο, ανάγκη κατανόησης της περιπλοκότητας της κινεζικής αγοράς, ώστε να αξιοποιηθούν πράγματι οι δυνατότητες που προσφέρονται. Επιπλέον δημιουργούνται ερωτήματα, κατά πόσο η Κίνα, βάσει των στοιχείων που προκύπτουν τα τελευταία χρόνια, υπερτιμήθηκε ως εξαγωγικός προορισμός, σε σχέση με άλλα κράτη, στα οποία επίσης προσφέρονται αντίστοιχες δυνατότητες προώθησης προϊόντων. Τα κατεξοχήν στοιχεία που δημιουργούν αμφισβητήσεις στην κυβερνητική ρητορική, είναι κατά πρώτον οι προβλέψεις στην Έκθεση της ΕΤΕΠ και των ερευνών αγοράς του ΥΠΕΞ, η πορεία των ελληνικών εξαγωγών από το 2003 μέχρι και τις μέρες μας, η στάση της κινεζικής ηγεσίας όπως διαμορφώθηκε στην πράξη, καθώς και βασικές εξελίξεις στην κινεζική αγορά.

Από το 2004 και μετά, παρά τη σημασία που αποδόθηκε, εντός της περιόδους που εξετάζεται δε δημοσιεύθηκε στην Ελλάδα άλλη αναλυτική αναφορά για την πορεία των ελληνοκινεζικών οικονομικών σχέσεων ή και τις προοπτικές που προσέφερε η κινεζική αγορά, παρότι συντελέστηκαν τεράστιες αλλαγές τόσο στο διεθνές οικονομικό πεδίο, όσο και στο εσωτερικό της Κίνας. Οι κινεζικές εξαγωγές στην Ελλάδα άρχισαν να παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις, ιδιαίτερα με το ξέσπασμα της κρίσης χρέους το 2009, ενώ οι ελληνικές εξαγωγές στην Κίνα παρουσίασαν σταδιακή αύξηση. Ωστόσο, πέραν της έντονης προβολής της ανόδου αυτής και της δημοσίευσης των εξελίξεων που περιγράφονται παραπάνω από τα ελληνικά ΜΜΕ, ουδέποτε δημοσιεύθηκε εκτενής ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι εξελίξεις αυτές άγγιζαν την Ελλάδα ή την πορεία των ελληνικών εξαγωγών μέχρι και τις μέρες μας. Από τα στοιχεία που διατίθενται, και κυρίως την αναλυτική καταγραφή των ελληνικών εξαγωγών από την ΕΣΥΕ, υπάρχει η δυνατότητα εξαγωγής ορισμένων βασικών συμπερασμάτων. Βάσει της αναλυτικής περιγραφής ανά έτος, προκύπτουν οι κατηγορίες προϊόντων των οποίων οι εξαγωγές αποδείχθηκαν πιο αποδοτικές στα πλαίσια των τελευταίων δέκα χρόνων, ενώ από τις αυξομειώσεις που παρουσιάζονται σε συγκεκριμένες κατηγορίες δημιουργείται η δυνατότητα ανίχνευσης πιθανών αλλαγών σε κινεζικές ανάγκες. Επιπλέον, διαφαίνονται οι κατηγορίες προϊόντων, των

οποίων οι εξαγωγές παρουσίασαν μεγάλες ποσοστιαίες αυξήσεις τα τελευταία χρόνια και συνεπώς, παρότι, κινούνται ακόμα σε χαμηλά επίπεδα επί του συνόλου, μπορούν να θεωρηθούν υποσχόμενες.

Ένα στοιχείο που προκύπτει από την αναλυτική περιγραφή των εξαγωγών είναι, ότι οι βασικές κατηγορίες προϊόντων που εξήγαγε η Ελλάδα στην Κίνα από το 2003 έως σήμερα έχουν παραμείνει σταθερές. Αυτές είναι λιπάσματα και ορυκτά ακατέργαστα, μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλου, μη σιδηρούχα μέταλλα, και υφαντικές ίνες. Από τις παραπάνω κατηγορίες προϊόντων, μάλιστα, οι εξαγωγές σε ‘λιπάσματα και ορυκτά ακατέργαστα’ ήταν σταθερά ανοδικές, ενώ οι εξαγωγές σε ‘μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων’ κατέγραψαν σταθερή άνοδο μέχρι και το 2010, ενώ τα επόμενα δύο χρόνια ακολούθησαν πτωτική πορεία, παραμένοντας ωστόσο σε γενικώς υψηλά ποσοστά. Βασικά προϊόντα, των οποίων οι εξαγωγές παρουσίασαν αλματώδη άνοδο και έφθασαν να συγκαταλέγονται ανάμεσα στα πιο αποδοτικά στις εξαγωγές προς την Κίνα, ήταν το πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου, καθώς και πολτός και απορρίμματα χαρτιού. Σημαντικά ποσά κατέγραψαν καθ’ όλη τη διάρκεια της δεκαετίας οι εξαγωγές διαφόρων κατηγοριών μηχανημάτων και βιομηχανικού εξοπλισμού, ωστόσο, στις συγκεκριμένες κατηγορίες διαπιστώθηκε σταδιακή πτώση. Άρα οι βασικές κατηγορίες προϊόντων, των οποίων οι εξαγωγές απέδωσαν πιο επωφελώς για την Ελλάδα, παρέμειναν αυτές που κάλυπταν παραγωγικές και όχι καταναλωτικές ανάγκες της κινεζικής κοινωνίας. Η πτώση της ζήτησης σε μηχανήματα αποτελεί ένα γεγονός που πιθανώς να οφείλεται σε σταδιακή μείωση των κινεζικών αναγκών σε επίπεδο εξοπλισμού, ενώ παραμένει σταθερά αυξανόμενη η ζήτηση σε πρώτες ύλες. Η μικρή πτώση που παρατηρείται στις εξαγωγές μεταλλευμάτων είναι πολύ νωρίς για να αξιολογηθεί, δεδομένου ότι οι προβληματισμοί που γεννούνται υπόκεινται στο γεγονός ότι αυτή άρχισε να καταγράφεται από το 2011, οπότε όχι μόνο η κινεζική ηγεσία ανακοίνωσε νέες προτεραιότητες στην οικονομική οργάνωση, αλλά έκλεισε και ένας κύκλος κινεζικής διοργάνωσης σημαντικών διεθνών δρώμενων (και συγκεκριμένα των Ολυμπιακών Αγώνων του Πεκίνου το 2008 και της Expo στη Σαγκάη το 2010), τα οποία είχαν ωθήσει σε ένα σημαντικό κύμα κατασκευών και αναδόμησης πόλεων.

Ένα ενδεικτικό συμπέρασμα προκύπτει από τις εξαγωγές σε πετρέλαιο και είδη πετρελαίου και σε υφαντικές ίνες. Στην πρώτη περίπτωση, οι εξαγωγές χαρακτηρίστηκαν από ιδιαίτερες αυξομειώσεις. Χαρακτηριστικά, όπως φαίνεται στον

ανάλογο πίνακα, οι εξαγωγές του 2009 υπήρξαν υπερδεκαπλάσιες από αυτές του 2008, και οι εξαγωγές του 2010 περίπου πενταπλάσιες απ' ό,τι το 2009, όμως το 2011 οι εξαγωγές κυμάνθηκαν σε επίπεδα λίγο υψηλότερα από αυτά του 2009, ενώ το 2012 υπήρξαν και πάλι υψηλές. Και στην περίπτωση των υφαντικών ινών, αντίστοιχα παρατηρούνται αυξομειώσεις. Από το 2007 μέχρι και το 2010 κυμάνθηκαν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια, ενώ εκτινάχτηκαν το 2011 και το 2012. Παρότι σε καμία από τις δύο περιπτώσεις δεν μπορεί να εξακριβωθεί κατά πόσο οι αυξομειώσεις που παρατηρούνται οφείλονται σε μεταβολές στην κινεζική ζήτηση ή περιορισμούς στην εισαγωγή, οι δύο αυτές κατηγορίες είναι ενδεικτικές πιθανής αστάθειας στην εξαγωγή συγκεκριμένων προϊόντων. Το παράδειγμά τους έτσι εφιστά την ανάγκη ύπαρξης μεσοπρόθεσμου σχεδιασμού για εξαγωγές αντί της διαμόρφωσης μίας γενικής στρατηγικής για εξαγωγή συγκεκριμένων προϊόντων, η οποία λαμβάνει ως δεδομένο τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση.

Όσον αφορά τις εξαγωγές τροφίμων και άλλων καταναλωτικών προϊόντων, το πρώτο βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι, ότι στις περισσότερες σημειώθηκαν σημαντικές αυξήσεις, πρώτον στο διάστημα μεταξύ 2006 και 2008 και δεύτερον το 2011. Πάρα ταύτα, οι εξαγωγές τους εξακολούθησαν να αποτελούν μικρό ποσοστό των συνολικών (συγκριτικά με τις κατηγορίες που αναφέρονται παραπάνω). Δεν είναι εύκολο να εξακριβωθεί σε ποιο βαθμό συνέβαλε η κινεζική ζήτηση στις αυξήσεις αυτές. Ωστόσο, μία λογική υπόθεση που προκύπτει είναι, ότι σε πρώτο επίπεδο, η έντονη προβολή της Κίνας ως υποσχόμενης αγοράς από το 2006 και μετά ώθησε σε αύξηση της εξωστρέφειας από πλευράς των Ελλήνων παραγωγών ή εξαγωγέων. Αντίστοιχα, η θεαματική αύξηση των εξαγωγών από το 2011 και μετά, λογικά σε κάποιο βαθμό οφείλεται στο ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης χρέους στην Ελλάδα και την αναζήτηση νέων αγορών.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει είναι, ότι οι εξαγωγές στα βασικά προϊόντα που προώθησαν τόσο η ελληνική πολιτεία με συγκατάθεση μάλιστα Κινέζων αρμοδίων, όσο και οι ελληνοκινεζικοί οργανισμοί, δεν παρουσίασαν μεγαλύτερη ποσοστιαία άνοδο συγκριτικά με άλλα αντίστοιχα προϊόντα. Στα αγροτικά προϊόντα καταγράφηκε πράγματι αύξηση, εν τούτοις δεν παρουσιάστηκαν ριζικές διαφορές στην απόδοση του ελαιόλαδου και του κρασιού, για τα οποία προβλήθηκε η ύπαρξη έντονου κινεζικού ενδιαφέροντος. Η μοναδική κατηγορία προϊόντων την οποία προώθησε έντονα η ηγεσία κι η οποία κατέγραψε σταθερή άνοδο, φτάνοντας σε ικανοποιητικά,

συγκριτικά με το σύνολο των εξαγωγών, επίπεδα, υπήρξε η ‘δόρες, δέρματα και γουναρικά ακατέργαστα.’ Και πάλι, ωστόσο, ποσοτικά οι εξαγωγές αυτές, συγκριτικά με τα δεδομένα που υπάρχουν για άλλα ευρωπαϊκά κράτη, δεν έφθασαν σε επίπεδα που να επιβεβαιώνουν μεγάλη ζήτηση στην κινεζική αγορά.

Ένα τελευταίο ενδιαφέρον συμπέρασμα που προκύπτει είναι, ότι καταγράφηκε σημαντική άνοδος σε εξαγωγές προϊόντων για τα οποία δεν υπήρχε προβλέψιμο ενδιαφέρον στην Κίνα, όπως υποδήματα, είδη ενδυμασίας και αξεσουάρ ένδυσης. Παρότι ποσοτικά οι εξαγωγές στις συγκεκριμένες κατηγορίες υπήρξαν αρκετά μικρές, η τεράστια άνοδος που παρουσιάστηκε αποτελεί ένα βασικό στοιχείο το οποίο αναδεικνύει, ότι ακόμα και σε τομείς στους οποίους δεν εντοπίζεται κινεζική ανάγκη ή ζήτηση, στην κινεζική αγορά σταδιακά δημιουργείται χώρος που αφήνει περιθώριο για προώθηση προϊόντων σε μεγαλύτερες ποσότητες από ό,τι στο παρελθόν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΠΡΟΚΥΠΤΕΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ)

Παρά την επιλογή της Κίνας ως συγκεκριμένου προορισμού προώθησης προϊόντων, η στρατηγική που εφάρμοσαν τόσο οι κυβερνήσεις που σχημάτισε ο Κ. Καραμανλής κατά την περίοδο 2004-2009, όσο και ο Γ. Παπανδρέου το 2009, επικεντρώθηκαν στην προώθηση των διεθνώς αναγνωρισμένων ελληνικών προϊόντων και όχι προϊόντων τα οποία θα ανταποκρίνονταν στη ζήτηση της κινεζικής αγοράς. Η διαφορά που εντοπίζεται στις δύο προσεγγίσεις (και την πρόσληψη της Κίνας βάσει της οποίας αιτιολογήθηκαν), έγκειται στις διαφορετικές πηγές πληροφόρησης που διέθεταν και το βαθμό αξιοποίησής τους. Αλλαγή πλεύσης άρχισε να παρουσιάζεται μόνον προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, με ανακατεύθυνση της νεοσύστατης κυβέρνησης Σαμαρά προς την προώθηση των προϊόντων που είχαν ήδη φανεί αποδοτικά και ομογενή προϊόντα αυτών.

2004-2009. Η προσέγγιση που υιοθέτησε η ελληνική ηγεσία από το 2005 με στόχο τη μείωση του ελλείμματος στο διμερές εμπορικό ισοζύγιο και την αύξηση των ελληνικών εξαγωγών, επικεντρώθηκε σε προσπάθειες εξαγωγής κατά κύριο λόγο αγροτικών προϊόντων (με έμφαση στο ελαιόλαδο και το κρασί). Ο συγκεκριμένος στόχος αντικατοπτρίστηκε τόσο στη ρητορική των αρμοδίων προς το εσωτερικό, όσο και στις συμφωνίες που επεδίωξε με την Κίνα η ελληνική κυβέρνηση.

Ήδη στα πλαίσια των αρχικών συναντήσεων του τότε Υφυπουργού Εξωτερικής Διπλωματίας Ε. Στυλιανίδη, η επιλεγμένη από ελληνικής πλευράς κατεύθυνση έγινε σαφής. Σύμφωνα με τη σχετική ανταπόκριση, ο Υφυπουργός υπογράμμισε ακόμη “τον έντονα ελλειμματικό χαρακτήρα του εμπορικού ισοζυγίου εις βάρος της Ελλάδας” και είπε ότι “η Ελλάδα επιζητεί την προώθηση των αγροτικών προϊόντων της όπως το λάδι, το κρασί, τα φρούτα και λαχανικά και τα γαλακτοκομικά, τα οποία είναι διάσημα για την ποιότητα και την προσφορά τους στην ευζωία και αυτό έχει επανειλημμένα αποδειχθεί με διεθνείς βραβεύσεις.”⁶²² Αντίστοιχα, στα πλαίσια της επίσκεψής του στην Κίνα με στόχο την υπογραφή Κοινής Δήλωσης Συνολικής Στρατηγικής Σχέσης, ο Κ. Καραμανλής τόνισε τη δέσμευσή του: ελληνικά αγροτικά προϊόντα όπως το λάδι να “κατακτήσουν τον κινέζικο λαό.”⁶²³ Μάλιστα, η μοναδική αναφορά του στις προοπτικές των εξαγωγών κατά την ομιλία που παρέθεσε σε επιχειρηματικό συνέδριο στη Σαγκάη ήταν η εξής:

“Η Ελλάδα και η Κίνα έχουν ακόμα ένα τομέα κοινού επιχειρηματικού και οικονομικού ενδιαφέροντος (πέραν του τουρισμού και της ναυτιλίας). Καθώς και οι δύο χώρες μας έχουν πλούσια αγροτική παράδοση, η συνεργασία σε αυτόν το χώρο μπορεί να αποδειχθεί αμοιβαία ιδιαίτερα επωφελής. Η Ελλάδα διαθέτει φημισμένα αγροτικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και διατροφικής αξίας. Προϊόντα που είναι συνώνυμα της ευζωίας, όπως το κρασί, τα φρούτα, τα λαχανικά, τα γαλακτοκομικά προϊόντα και, πάνω απ’ όλα, το ασυναγώνιστης ποιότητας ελληνικό ελαιόλαδο. Η υπεροχή των διεθνώς βραβευμένων ελληνικών γεωργικών προϊόντων αποτελεί την καλύτερη εγγύηση σε Κινέζους εισαγωγείς.”⁶²⁴

Εκτός από τα συγκεκριμένης κατηγορίας προϊόντα, αρμόδιοι ανέφεραν και τα λογισμικά και τις γούνες ως πιθανά.⁶²⁵

Πέραν των δηλώσεων και κινήσεων των ανώτερων αξιωματούχων της κυβέρνησης, η υιοθέτηση αντίστοιχης στάσης για την προώθηση των εξαγωγών έγινε από νωρίς εμφανής από τις δηλώσεις και κινήσεις των αρμοδίων φορέων. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με δηλώσεις του Προέδρου του Οργανισμού Προώθησης Εξαγωγών Π. Παπασταύρου το 2006, εκείνη την περίοδο, οι δραστηριότητες του

⁶²² Ε. Στυλιανίδης: (2005, Νοέμβριος 25). Νέες δυνατότητες στις σχέσεις Ελλάδος – Κίνας, *Ναυτεμπορική*, Ανακτήθηκε από: <http://www.naftemporiki.gr/story/99330>.

⁶²³ Ανώνυμος, (2006, Ιανουάριος 23). Ικανοποίηση Καραμανλή από τα αποτελέσματα της επίσκεψης στην Κίνα: Επέστρεψε στην Αθήνα ο πρωθυπουργός με τις συμφωνίες για τα λιμάνια και τον τουρισμό, *Πατρίς*, Ανακτήθηκε από: http://www.patris.gr/articles/77983?PHPSESSID=#.UePuMazb_Tp.

⁶²⁴ Καραμανλής Κ. (Πρωθυπουργός Ελλάδας). (2006, Ιανουάριος 21). Ομιλία σε Επιχειρηματικό Συνέδριο στη Σαγκάη, *Γραφείο Τύπου Πρωθυπουργού*, Ανακτήθηκε από http://arxheio.nd.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=39102&Itemid=486.

⁶²⁵ ο.π.

Οργανισμού σε ανερχόμενες δυνάμεις στις οποίες συμπεριλαμβανόταν η Κίνα, ήταν επικεντρωμένες στην προώθηση συγκεκριμένων προϊόντων: “Το Λάδι και το Κρασί τυποποιούνται, έχουν ονομασία προέλευσης και αποκτούν ταυτότητα στα μάτια του καταναλωτή της εγχώριας και της διεθνούς Αγοράς”.⁶²⁶ Παρότι οι πρακτικές του ΟΠΕ έκτοτε άλλαξαν, κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης (ως συνέπεια του περιορισμού των αποστολών για την προώθηση προϊόντων), η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην προώθηση των συγκεκριμένων προϊόντων στην Κίνα ουδέποτε τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Η απόφαση αυτή στηριζόταν, όπως δήλωσε, αφενός στη συνειδητοποίηση από πλευράς της πολιτείας, ότι υπήρχε ανάγκη εφαρμογής προγράμματος εξωστρέφειας για τις ελληνικές εξαγωγές, και αφετέρου στην υπόθεση ότι η περιορισμένη αποδοτικότητα των συγκεκριμένων προϊόντων (ελαιόλαδου και κρασιού κυρίως) πήγαζε από την περιορισμένη προώθησή τους.⁶²⁷

Το ότι το ενδιαφέρον για τόνωση των εξαγωγών στην Κίνα επικεντρώθηκε στην προώθηση συγκεκριμένων προϊόντων έγινε εμφανές και από τις βασικές δραστηριότητες που ανατέθηκαν στο γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων (OEY) του Υπουργείου Εξωτερικών στην Κίνα. Από τις είκοσι (20) έρευνες αγοράς που πραγματοποίησαν οι εμπορικοί ακόλουθοι του Υπουργείου Εξωτερικών από το 2006 μέχρι σήμερα, οι δεκατέσσερις (14) είναι στον τομέα ‘Αγροτικά Τρόφιμα και Ποτά’, εκ των οποίων τρεις είναι για το ελαιόλαδο και τα προϊόντα ελιάς, τρεις για το κρασί και τρεις για τα γαλακτοκομικά προϊόντα.⁶²⁸ Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι ενώ ως κατηγορία προβλέπεται στις υπηρεσίες του Γραφείου

⁶²⁶ Ανώνυμος (2006). Αφιέρωμα κρασί & λάδι: κοινοί δρόμοι διείσδυσης και κατάκτησης των αγορών, *Επιστημονικό Marketing. Gr*, 2006, Ανακτήθηκε από: <http://www.epistimonikomarketing.gr/afieroma-krasi-kai-ladi-koinoi-dromoi-dieisdusis-kai-katakthesis-ton-agoron/>.

⁶²⁷ Σύμφωνα με άλλη δήλωση του ιδίου: ‘Για πολλά χρόνια, δυστυχώς, οι πολιτικές για το Κλαδικό Μάρκετινγκ των δύο Προϊόντων υπήρξαν όχι απλά ανεπαρκείς αλλά επί της ουσίας ανύπαρκτες. Οι λόγοι είναι γνωστοί, ωστόσο το πρόβλημα επικεντρώνεται στο εξής γνωστό συμπέρασμα: Η Πολιτική και οι Πολιτικοί αρνούνται να εφαρμόσουν τις βασικές Αρχές της Διακυβέρνησης, στην οποία, βεβαίως, υπάγεται και η Επιστήμη του Μάρκετινγκ. Ευτυχώς, όμως, το 2006 μετατρέπεται σε έτος Λαδιού και η Πολιτεία αποφασίζει να εφαρμόσει ένα εκτεταμένο Πρόγραμμα Εξωστρέφειας’. Αφιέρωμα κρασί & λάδι: κοινοί δρόμοι διείσδυσης και κατάκτησης των αγορών, *Επιστημονικό Marketing. Gr*, 2006, ανακτήθηκε από: <http://www.epistimonikomarketing.gr/afieroma-krasi-kai-ladi-koinoi-dromoi-dieisdusis-kai-katakthesis-ton-agoron/>

⁶²⁸ Πέραν αυτών, έχει πραγματοποιηθεί από μία για προϊόντα καπνού, γλυκίσματα, νερό και ιχθυοκομικά προϊόντα (εκ των οποίων οι δύο τελευταίες πραγματοποιήθηκαν κατά παραγγελία ιδιωτών). Οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε άλλες κατηγορίες, αντιστοιχούν σε δύο για τις προοπτικές εξαγωγής γούνας, και από μία στην αγορά φαρμάκων, στον κλάδο των κατασκευών (ως υπηρεσία), στην ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες και τις ασφάλειες. (ο.π.).

ΟΕΥ, δεν έχει μέχρι και τις μέρες μας πραγματοποιηθεί καμία έρευνα αγοράς για τον ανταγωνισμό με άλλες χώρες στα υποψήφια ελληνικά προϊόντα.⁶²⁹

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από κινεζικής πλευράς, οι αρμόδιοι που επισκέφθηκαν την Ελλάδα, δήλωσαν τη στήριξή τους στους ελληνικούς στόχους, άλλα κατά τα πρώτα χρόνια δεν προσέφεραν επιβεβαίωση προς τις ελληνικές κατευθύνσεις (υπό την έννοια ότι δεν επιβεβαίωσαν ότι υπήρχε ζήτηση για συγκεκριμένα προϊόντα). Για την ακρίβεια, όπως φαίνεται στην ομιλία του Προέδρου της Διαρκής Επιτροπής της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας κ. Wu Bangguo στο Φόρουμ Εμπορικής και Οικονομικής Συνεργασίας μεταξύ Κίνας-Ελλάδας, σε μία από τις πρώτες επισκέψεις που πραγματοποίησε αξιωματούχος της Κίνας στην Ελλάδα, μετά την υπογραφή της “Κοινής Δήλωσης Συνολικής Στρατηγικής Σχέσης”, η κινεζική κυβέρνηση αρχικά ενθάρρυνε ανοίγματα από πλευράς της Ελλάδας σε τομείς στους οποίους ήταν ανταγωνιστική:

“Τα δύο μέρη πρέπει να θέσουν ως προτεραιότητα την ενίσχυση της επιχειρηματικής συνεργασίας για εμβάθυνση οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας Κίνας-Ελλάδος. Πρέπει να ενθαρρύνουμε ενεργά τις επιχειρήσεις μας που έχουν ικανότητα και ανταγωνιστικότητα, να διεξάγουν πολύμορφες συνεργασίες είτε επενδύσεις είτε οικονομικής και τεχνολογικής μορφής”.⁶³⁰

2009-2012. Με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης χρέους στην Ελλάδα, οι διμερείς συναντήσεις Ελλήνων και κινέζων αξιωματούχων επικεντρώθηκαν στις προοπτικές στήριξης της Ελλάδας από την Κίνα, υπό τη μορφή αγοράς κρατικών ομολόγων και επέκτασης των επενδύσεων σε ελληνικό έδαφος. Στο βαθμό στον οποίο εξετάστηκε η προοπτική των ελληνικών εξαγωγών, από πλευράς της ελληνικής κυβέρνησης έγινε εμφανές ότι, παρότι η κυβέρνηση είχε στο μεταξύ αλλάξει, οι βασικοί στόχοι σε αυτό τον τομέα παρέμεναν σταθεροί. Χαρακτηριστικά, τον Ιούνιο του 2010, κατά τη συνάντηση του τότε Πρωθυπουργού της Ελλάδας Γ. Παπανδρέου, με τον Κινέζο Αντιπρόεδρο κ. Ντετζιάνγκ, υπογράφηκαν δεκατέσσερις συμφωνίες, οι οποίες αφορούσαν “κυρίως στους τομείς της ναυτιλίας, των μεταφορών, του τουρισμού, των

⁶²⁹ Έρευνες Αγοράς και Κλαδικές Μελέτες, Γραφείο ΟΕΥ Πεκίνου, ανακτήθηκε από: <http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=57&cid=172&xcc=cn&mid=89>.

⁶³⁰ Bangguo, Wu. (Πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης της Λ.Δ. της Κίνας στο Φόρουμ Εμπορικής κι Οικονομικής Συνεργασίας μεταξύ Κίνας-Ελλάδας (2006, May 23). *Speech*. Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/xwdt/t261275.htm>.

τηλεπικοινωνιών και των εξαγωγίμων ελληνικών αγροτικών προϊόντων.”⁶³¹ Στα πλαίσια εκπλήρωσης του στόχου αυτού, ο τότε Έλληνας Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου προώθησε το 2010 συμφωνίες (με τη μορφή μνημονίων κατανόησης) που αφορούσαν κυρίως τη δημιουργία συνδέσμων μεταξύ Κινέζων επιχειρηματιών και Ελλήνων ελαιοπαραγωγών.⁶³² Αντίστοιχα επίσης, οι βασικοί εμπλεκόμενοι στην προώθηση εξαγωγών οργανισμοί, όπως ο ΟΠΕ, εξακολούθησαν να κινούνται στην ίδια κατεύθυνση. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα βασικά προϊόντα που εκτέθηκαν στο ελληνικό περίπτερο της EXPO 2010 στη Σαγκάη, ήταν τα ελληνικά τρόφιμα.⁶³³ Μια βασική διαφορά που παρουσιάστηκε, ωστόσο, προήλθε από την κινεζική κυβέρνηση, με σταδιακή ενθάρρυνση των κατευθύνσεων στις οποίες κινούνταν οι ελληνικές προσπάθειες. Για την ακρίβεια η ρητορική των κινέζων αρμοδίων άρχισε σταδιακά να τονίζει το κινεζικό ενδιαφέρον για τα προϊόντα τα οποία οι Έλληνες αρμόδιοι εξέφραζαν ενδιαφέρον να προωθήσουν στην Κίνα. Επιβεβαίωσε έτσι τη μακροπρόθεσμη απόδοση της στρατηγικής που αφομοιωνόταν και αποτέλεσε έτσι μία πηγή πληροφόρησης κατευθυντήρια για τη χάραξη της ελληνικής στρατηγικής. Χαρακτηριστικά, ο τότε Πρωθυπουργός της Κίνας Wen Jiabao, σε ομιλία που παρέθεσε στο ελληνικό κοινοβούλιο τον Οκτώβριο του 2010 δήλωσε χαρακτηριστικά: “Η Κίνα είναι πρόθυμη να αυξήσει τις εισαγωγές ελληνικών ανταγωνιστικών προϊόντων που ανταποκρίνονται στην ζήτηση των Κινέζων καταναλωτών, όπως το ελαιόλαδο και το κρασί, με αποτέλεσμα το διμερές εμπόριο όχι μόνο να αυξηθεί, αλλά και να εξισορροπηθεί.”⁶³⁴

Αντίστοιχα, σε ομιλία του το 2012, ο Πρέσβης της Κίνας στην Ελλάδα τόνισε την κινεζική στήριξη σε προσπάθειες προώθησης ελαιόλαδου, κρασιού και μαρμάρων στην Κίνα: “In trade, my government has pledged to double bilateral trade to 8 billion dollars, within five years from 2010. China has since worked hard to expand import of Greek olive oil, wine, marble and other products”.⁶³⁵ Επίσης, ο εμπορικός ακόλουθος της Κίνας στην Ελλάδα, σύμφωνα με σχετικό δημοσίευμα, ενθάρρυνε τις προσπάθειες εξαγωγών Ελλήνων παραγωγών αγροτικών προϊόντων, ιδιαίτερα ελαιόλαδου και κρασιού: “Στην

⁶³¹ Ανώνυμος, (2010, Ιούνιος 15). Υπογραφή 14 συμφωνιών με την Κίνα, *Σκάι*, 15/06/2010, ανακτήθηκε από:

<http://www.skai.gr/news/politics/article/145833/unogرافي-14-sumfonion-me-tin-kina/#ixzz2ZJuiWuJy>.

⁶³² Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 9). Το κινεζικό στοίχημα της ελληνικής κυβέρνησης, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_09/10/2010_418105.

⁶³³ Η συγκεκριμένη παρατήρηση βασίζεται σε αυτοψία.

⁶³⁴ Jiabao, Wen (H. E. Chinese Premier), (2006, October 3). Speech in the Greek Parliament, (Greek version), Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t758998.htm>.

⁶³⁵ Qiwen, Du, (2012, February 7). Speech, *Jean Monnet European Centre of Excellence*, ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t902263.htm>.

αγορά της Κίνας μπορούν να διεισδύσουν κρητικά προϊόντα, όπως κρασί και ελαιόλαδο”, διαβεβαίωνε σε επίσκεψή του στο Ηράκλειο ο εμπορικός ακόλουθος της πρεσβείας της Κίνας, Sun Livei, ο οποίος συνοδευόταν από δύο μεγάλους εισαγωγείς κρασιού και ελαιόλαδου.⁶³⁶

2012 – Σε αποτίμηση της πορείας του ελληνικού εμπορίου στις αρχές του 2013, ο Πρέσβης της Κίνας στην Ελλάδα και πάλι τόνισε την πορεία των συγκεκριμένων προϊόντων στα οποία επικεντρωνόταν το ενδιαφέρον της ελληνικής ηγεσίας, παρότι τα συγκεκριμένα είχαν αποδώσει λιγότερο από άλλες ελληνικές εξαγωγές, όπως φαίνεται αναλυτικά παρακάτω.⁶³⁷ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, παρότι προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται άρχισε να παρατηρείται συνειδητοποίηση της ανάγκης υιοθέτησης διαφορετικής στρατηγικής, η προώθηση προϊόντων βάσει των ελληνικών επιθυμιών και όχι της κινεζικής ζήτησης, εξακολούθησε να αποτελεί βασικό άξονα εξαγωγικής πολιτικής. Μάλιστα αφότου μετά την ανάληψη καθηκόντων από την κυβέρνηση του Α. Σαμαρά, ενώ στην πράξη παρατηρήθηκε σαφής μετακίνηση του ενδιαφέροντος στη μέχρι τότε πορεία των εξαγωγών, σε επίπεδο ρητορικής ορισμένα στοιχεία παρέμειναν σταθερά⁶³⁸ (γεγονός που σαφώς επηρέασε την κινητοποίηση συγκεκριμένων ομάδων παραγωγών), όπως και σε επίπεδο κατηγοριών προϊόντων στα οποία αποδόθηκε μεγαλύτερη έμφαση. Συγκεκριμένα, ο Έλληνας Πρωθυπουργός Α. Σαμαράς δήλωσε, ότι “η κυβέρνηση προτίθεται ν’ ανοίξει νέες αγορές για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα στην Κίνα προχωρώντας στην υπογραφή νέων φυτοϋγειονομικών

⁶³⁶ Ανώνυμος, (2012, Ιανουάριος 19). Κρασί και λάδι στην Κίνα. *Επιχειρώ*, Ανακτήθηκε από: <http://www.epixeiro.gr/Ολες-οι-Ειδήσεις/72-Αγροτική-Ανάπτυξη/1815-2012-01-19-19-23-11>.

⁶³⁷ Statistics for the first 10 months of 2012 show Greek export to China went up 58.67%. In particular, the export of Greek olive oil went up by 54%, and wine 30% over the same period in 2011. And, in 2011 Greek wine and olive oil export to China grew by 50-70%. I'm happy to tell you that serious efforts are made to export feta cheese and fur from Kastoria to China. Qiwen, Du (Chinese Ambassador) (2013, January 23). *Remarks by Chinese Ambassador at the Symposium of Association of European Journalists*. Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t1007455.htm>.

⁶³⁸ π.χ. κατά την πρώτη του επίσκεψη στην Κίνα ως Πρωθυπουργός, ο Α. Σαμαράς, έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στη συνεργασία των δύο χωρών στον αγροτοδιατροφικό τομέα αναδεικνύοντας τη μακρά παράδοση στον αγροτικό τομέα που έχουν οι δύο χώρες και αναφέρθηκε για άλλη μια φορά στα ελληνικά προϊόντα -τρόφιμα, ποτά κ.α.- τα οποία, όπως είπε, είναι συνώνυμα της ποιότητας Ανώνυμος (2013, Μάιος 19). Απόλυτα “επιτυχημένο” το ταξίδι Σαμαρά στην Κίνα - Κινεζικό ενδιαφέρον για ΤΡΑΙΝΟΣΕ και αεροδρόμια. *reporter.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Oikonomia/item/223215-Apolyta-epitychhmeno-to-taxidi-Samara-sthn-Kina-Kineziko-endiaferon-gia-TRAINOSE-kai-aerodromia>.

συμφωνιών ώστε να εξάγονται και άλλα φρέσκα φρούτα, πέρα από τα ακτινίδια που εξάγονται και τώρα”.⁶³⁹

Σε άλλο επίπεδο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι γενικότερα, βασική τακτική για την προώθηση των προϊόντων αυτών αποτέλεσε η υπογραφή μνημονίων συνεργασίας μεταξύ ελληνικών και κινεζικών επισήμων και ιδιωτικών φορέων.⁶⁴⁰ Σε επίπεδο δεσμευτικών συμφωνιών στον κλάδο των εξαγωγών, με εξαίρεση την επιτυχή συμφωνία για εξαγωγή 60.000 τόνων φωσφορικών λιπασμάτων στην Κίνα κατά την επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στην Κίνα,⁶⁴¹ τα μοναδικά προϊόντα στα οποία η ελληνική πλευρά κατέληξε σε επίσημη συμφωνία βάσει Υγειονομικού-Φυτοϋγειονομικού Πρωτοκόλλου και Ειδικού Υγειονομικού Πιστοποιητικού (και όχι τυπικού Μνημονίου Κατανόησης) ήταν τα ακτινίδια και τα αλιεύματα.⁶⁴²

Τόσο από την ελληνική στάση, όσο και από την κινεζική ανταπόκριση σε αυτή, δημιουργούνται αρκετά ερωτήματα. Για την ελληνική πλευρά το βασικότερο ερώτημα αναφέρεται στους λόγους που ώθησαν την επικέντρωση του ελληνικού ενδιαφέροντος, για τόνωση των εμπορικών συνδιαλλαγών με την Κίνα, σε περιορισμένους τομείς προϊόντων. Το γεγονός αυτό χαρακτήρισε την προσέγγιση των εκπροσώπων και των τριών κυβερνήσεων, ανεξαρτήτως των διαφοροποιήσεων στο σκεπτικό τους. Αντίστοιχα, όσον αφορά τη στάση που τήρησαν οι Κινέζοι αρμόδιοι, το βασικότερο ερώτημα που δημιουργείται είναι, κατά πόσο το ενδιαφέρον που εξέφρασαν για συγκεκριμένα ελληνικά προϊόντα αντικατόπτριζε πράγματι τις ανάγκες και δυνατότητες της κινεζικής αγοράς. Τα στοιχεία που διατίθενται δεν επαρκούν μεν για τη διαμόρφωση εμπεριστατωμένης απάντησης, αλλά παρέχουν βασικές πληροφορίες για την προσέγγιση των ερωτημάτων.

Όσον αφορά τη διαμόρφωση μιας ελληνικής στρατηγικής επικεντρωμένης στην προώθηση συγκεκριμένων προϊόντων, ένα βασικό στοιχείο το οποίο προκύπτει είναι, ότι δεν διαμορφώθηκε με γνώμονα την κινεζική αγορά, αλλά αποτέλεσε βασική γραμμή στην προώθηση εξαγωγών από την Ελλάδα γενικότερα. Το γεγονός ότι η

⁶³⁹ Ανώνυμος, (2013, Μάιος 18). Ανοίγουν και νέες αγορές στην Κίνα για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα, *Ελευθερία*, Ανακτήθηκε από: http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=24&aid=52452#.UebKHRz_CAY.

⁶⁴⁰ Συνέντευξη με το Δ. Μίχα, Εμπορικό Ακόλουθο στο Προξενείο της Σαγκάης, (2016, Μάιος 3).

⁶⁴¹ Ισχύον Συμβατικό Πλαίσιο: Διμερή Θέματα Ελληνο-κινεζικών Οικονομικών κι Εμπορικών Σχέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στο Πεκίνο, (2009, Αύγουστος 14). ανακτήθηκε από: <http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=57&cid=173&ord=&xcc=cn&mid=89&pid=>

⁶⁴² ο.π.

επικέντρωση του ενδιαφέροντος σε συγκεκριμένα προϊόντα, αποτελούσε και τη γενικότερη γραμμή προώθησης εξαγωγών της ελληνικής ηγεσίας, ανεξαρτήτως προορισμού, επιβεβαιώνεται από την προσέγγιση της Ιαπωνίας την ίδια περίοδο. Πραγματικά, δύο μήνες προτού επισκεφθεί την Κίνα για την υπογραφή Κοινής Δήλωσης Στρατηγικής Σχέσης, ο Έλληνας πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής είχε επισκεφθεί την Ιαπωνία. Οι δηλώσεις του κατά τις επαφές του παρουσίαζαν σαφώς τις σχέσεις ως ιδιαίτερα υποσχόμενες από εμπορικής άποψης:

“Προσωπικά πιστεύω ότι το γεγονός της από κοινού συμμετοχής των χωρών μας στο Συμβούλιο Ασφαλείας μας προσφέρει μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για περαιτέρω σύσφιγξη της συνεργασίας μας στο μέλλον.... Όσον αφορά τη διμερή οικονομική συνεργασία μας, καταλήξαμε ότι, αν και σημαντική, υπολείπεται αρκετά των δυνατοτήτων των δύο χωρών μας.... Η σημασία που αποδίδουν οι Ιάπωνες καταναλωτές στην υγιεινή διατροφή διανοίγει μεγάλες προοπτικές για τη διάθεση στην Ιαπωνική αγορά ελληνικών αγροτικών προϊόντων (όπως το ελαιόλαδο, το κρασί και τα φρούτα).”⁶⁴³

Η επιλογή για την ανάδειξη της Κίνας σε βασικό εξαγωγικό προορισμό για τα συγκεκριμένα προϊόντα, δημιουργεί προβληματισμούς. Βάσει των διαθέσιμων πηγών, οι οποίες είναι περιορισμένες, βασικός παράγοντας που ώθησε στην απόφαση ότι η Κίνα θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική αγορά για τα προϊόντα αυτά υπήρξε η επιφανειακή διαπίστωση ότι η Κίνα ήταν αναδυόμενη αγορά με ευρεία κατανάλωση αγροτικών προϊόντων, στην οποία θα μπορούσαν να διεισδύσουν ελληνικά προϊόντα, τα οποία διακρίνονταν διεθνώς, ενώ ταυτόχρονα εκδηλωνόταν κινεζικό ενδιαφέρον για στενότερες επαφές με την Ελλάδα γενικά.

Τα δύο βασικά χαρακτηριστικά της Κίνας, τα οποία προβλήθηκαν πιο έντονα, ήταν ότι ήταν αναδυόμενη αγορά, καθώς και ότι μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού της ήταν αγρότες.⁶⁴⁴ Σε δεύτερο επίπεδο, πολλαπλές πηγές (συμπεριλαμβανομένης της έρευνας αγοράς του ΙΜΕΟ τη δεκαετία του 1990) τόνιζαν την κατανάλωση συγκεκριμένων προϊόντων, κυρίως λαδιού και κρασιού στην κινεζική αγορά (θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι και οι έρευνες αγοράς του ΥΠΕΞ, όπως φαίνεται παρακάτω αναλυτικά, δεν ήταν απόλυτα ενθαρρυντικές αναφορικά με τις προοπτικές του

⁶⁴³ Ο.π.

⁶⁴⁴ Συγκεκριμένες αναφορές φαίνονται στην ομιλία του Κ. Καραμανλή το 2006 (Ομιλία του Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή σε Επιχειρηματικό Συνέδριο στη Σαγκάη, Γραφείο Τύπου Πρωθυπουργού, 2006, Ιανουάριος 21) αλλά και στην πλειονότητα των σχετικών δηλώσεων έκτοτε. Ανακτήθηκε από:

http://arxeio.nd.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=39102&Itemid=486.

ελαιόλαδου). Η προοπτική εξαγωγής αγροτικών προϊόντων και μερικών ακόμα κατηγοριών προϊόντων, όπως λογισμικά και γούνες, ως πρόθεση εκδηλωνόταν διαχρονικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι παρεμφερείς δηλώσεις του τότε Υφυπουργού Εξωτερικής Διπλωματίας Ε. Στυλιανίδη μετά την Υπογραφή Κοινής Δήλωσης Συνολικής Στρατηγικής Σχέσης το 2006.⁶⁴⁵ Από τους συλλογισμούς αυτούς προκύπτει μία γενική πρόσληψη της Κίνας, στην οποία στηρίχθηκε η στρατηγική που υιοθέτησε η πολιτεία για την τόνωση των εξαγωγών τα τελευταία χρόνια. Προφανώς δεν είναι εύκολο να εξακριβωθεί, κατά πόσο οι βασικοί συλλογισμοί των αρμοδίων περιορίζονταν σε αυτούς που αναφέρονται παραπάνω. Διατίθενται, ωστόσο, στοιχεία, τα οποία ήταν τότε διαθέσιμα, και τα οποία οδηγούν σε διαφορετικές γραμμές προώθησης εξαγωγών.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

ΟΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2004)

Η Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος του 2004, υπογράμμιζε την ανάγκη υιοθέτησης μίας πιο εξωστρεφούς στάσης προς την Κίνα. Παρείχε βασικές πληροφορίες για τη μέχρι τότε πορεία της κινεζικής αγοράς, καθώς και προβλέψεις για το άμεσο μέλλον. Σημειωνόταν ότι η σταθερή άνοδος των εξαγωγών προς την Κίνα σε παγκόσμιο επίπεδο οδηγούσε στην σκέψη ότι υπήρχαν ευκαιρίες τόνωσης των σχετικών ελληνικών εξαγωγών. Οι κατευθύνσεις που πρόκυπταν από αυτήν, δημιουργούν προβληματισμούς για τη στάση που τήρησε η ελληνική ηγεσία.

Στην Έκθεση υπογραμμιζόταν το γεγονός, ότι ο ανταγωνισμός που πρόβαλαν οι κινεζικές εξαγωγές αποτελούσε πρόκληση η οποία για την Ελλάδα, σε ορισμένους τομείς ήταν μεγαλύτερη από ό,τι για άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ. Παρουσιαζόταν το μέγεθος των αλλαγών που επέφερε η κινεζική ανάπτυξη για την ελληνική οικονομία

⁶⁴⁵ Συγκεκριμένα, ο Ε. Στυλιανίδης δήλωσε ότι: "Στους τομείς που πιστεύουμε ότι μπορούμε να ξεχωρίσουμε συμπεριλαμβάνονται το ελληνικό λάδι, η ελληνική φέτα, το ελληνικό κρασί, τα ελληνικά φρούτα, αλλά και λογισμικά τα οποία παράγονται στη χώρα μας. Εξάγουμε ήδη μάρμαρα, μεταποιημένα προϊόντα αλουμινίου, εξάγουμε διάφορα άλλα προϊόντα ή υπηρεσίες". Αξίζει να σημειωθεί ότι αντίστοιχα, στα πλαίσια της επίσκεψης του Α. Σαμαρά στην Κίνα το 2013, από τις σχετικές δηλώσεις επιβεβαιώθηκαν οι ευνοϊκές προοπτικές για την εξαγωγή ελληνικού ελαιόλαδου, κρασιού, γουναρικών Καστοριάς, μαρμάρου και προϊόντων. Ανώνυμος, (2013). Λάδι, κρασί, γούνες και μάρμαρα θέλουν οι Κινέζοι, είπε ο πρεσβευτής της Κίνας, *iefimerida.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://www.iefimerida.gr/node/104394#ixzz2Zt1YcS4R>

μέσω των εμπορικών σχέσεων. Αναφορικά με τις κινεζικές εξαγωγές προς την Ελλάδα, η Έκθεση τόνιζε ότι αποτελούντο “σχεδόν αποκλειστικά από βιομηχανικά προϊόντα, μερικά από τα οποία είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικά έναντι των εγχώρια παραγομένων”, ενώ εστίαζε αναλυτικά στην περίπτωση της κλωστοϋφαντουργίας. Για την ακρίβεια, υπογράμμιζε ότι:

“ο συγκεκριμένος κλάδος αντιμετωπίζει μεγάλο ανταγωνισμό από την Κίνα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά παγκόσμια. Προσέθετε επίσης, ότι σε αντίθεση με άλλα κράτη της ΕΕ όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Γαλλία, τα οποία έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι της Κίνας, στηριζόμενο στην ‘επωνυμία’ και την υψηλή ποιότητα, η Ελλάδα έχανε έναντι της Κίνας το μοναδικό πλεονέκτημα που χαρακτήριζε μέχρι τότε τον κλάδο, το οποίο ήταν η φθηνή παραγωγή.”⁶⁴⁶ Σε διαφορετικό σημείο αναφερόταν το γεγονός ότι: “η ζήτηση από την Κίνα είχε συμβάλει σε αύξηση των τιμών του χάλυβα και του αλουμινίου, με δυσμενείς συνέπειες για την ελληνική οικονομία”.⁶⁴⁷

Η έκθεση εξέταζε τόσο την πορεία του ευρωκινεζικού εμπορίου, όσο και του ελληνοκινεζικού, εστιάζοντας στις κινεζικές ανάγκες που καθοδηγούσαν τις προτεραιότητες της κινεζικής πλευράς. Για τις ελληνοκινεζικές εξαγωγές συγκεκριμένα τόνιζε, ότι αποτελούνταν κυρίως “από πρώτες ύλες με μικρό βαθμό επεξεργασίας...με σπουδαιότερες τα ακατέργαστα μάρμαρα”, ενώ αύξηση παρουσίαζαν και οι εξαγωγές από βαμβάκι “λόγω της μεγάλης ζήτησης από την ταχύτατα αυξανόμενη κινεζική κλωστοϋφαντουργία”. Επίσης η έκθεση σημείωνε ότι η εξαγωγή χημικών λιπασμάτων, τα οποία είχαν υπάρξει επί σειρά ετών τα κυριότερα εξαγωγικά βιομηχανικά προϊόντα, είχε αρχίσει να παρουσιάζει μείωση.⁶⁴⁸ Αnéφερε συγκεκριμένα ότι “η ζήτηση των πρώτων υλών είχε παρουσιάσει μειωτικές τάσεις το 2004”.⁶⁴⁹ Για το ευρωκινεζικό εμπόριο η Έκθεση αντίστοιχα σημείωνε μόνο την αλματώδη αύξηση που είχε παρουσιάσει, καθώς και ότι τα δύο τρίτα των εξαγωγών της ΕΕ αποτελούνταν από ‘μηχανήματα και μεταφορικά μέσα’.⁶⁵⁰ Υπό αυτό το πρίσμα, πρόκυπτε σαφής σύνδεση μεταξύ των κινεζικών αναγκών τις οποίες εξυπηρετούσαν κατά κύριο λόγο μέχρι τότε, τόσο οι ελληνικές όσο και οι ευρωπαϊκές εξαγωγές. Στην Έκθεση αφιερωνόταν ξεχωριστό κομμάτι σε μεσοπρόθεσμες προβλέψεις για τις προοπτικές των ελληνοκινεζικών συνδιαλλαγών. Σημειώνονταν συγκεκριμένα, οι προοπτικές που

⁶⁴⁶ (2005). Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, για το Έτος 2004, 279.

⁶⁴⁷ ο.π. σς. 278-9.

⁶⁴⁸ ο.π.σ. 278.

⁶⁴⁹ ο.π. σς. 278-9.

⁶⁵⁰ ο.π. σελ. 27.

ανοίγονταν στους κλάδους του τουρισμού και της ναυτιλίας,⁶⁵¹ που αν και στις δύο περιπτώσεις πρόβλεπε άνοδο, υπογραμμίζοταν η ανάγκη λήψης μέτρων και καταβολή προσπαθειών από την ελληνική πολιτεία.⁶⁵²

Βάσει των παραπάνω, από την Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος προκύπτουν βασικά χαρακτηριστικά της Κίνας σε συσχετισμό με την οικονομική της ανάπτυξη και κυρίως, σχετικά με τον αντίκτυπο στην ελληνική οικονομία και τις ευκαιρίες που δημιουργούνταν. Επίσης, αν και όχι εντελώς ξεκάθαρα, προκύπτουν κατευθύνσεις για την προσπάθεια αύξησης των οικονομικών συναλλαγών με την Κίνα. Θα πρέπει να υπογραμμισθεί, ότι η πρόσληψη της Κίνας όπως προκύπτει από τις σχετικές αναφορές και κυρίως οι υποδεικνυόμενες κατευθύνσεις παρουσιάζουν μεγάλες αντιθέσεις με τις εικόνες και προβλέψεις που άρχισε να προβάλλει η ελληνική ηγεσία μόλις λίγους μήνες αργότερα.

Συγκεκριμένα, πρώτον, η ανάλυση αναδεικνύει ξεκάθαρα ότι η μέχρι τότε πορεία των ελληνικών εξαγωγών, όπως και των ευρωπαϊκών αντίστοιχα, ήταν συμβατή με τη γενικότερη πορεία της κινεζικής οικονομίας, της οποίας η οργάνωση εστίαζε περισσότερο στην παραγωγή παρά στην κατανάλωση. Καθίσταται σαφές, ότι ο βασικός τομέας στον οποίο οι κινεζικές ανάγκες εξυπηρετούνταν από εισαγωγές από την Ελλάδα και την Ευρώπη, ήταν αυτός της ανάπτυξης και κυρίως της παραγωγής και των κατασκευών. Με άλλα λόγια, έμμεσα προβάλλεται το γεγονός ότι η κινεζική ανάπτυξη δεν είχε ακόμα επιφέρει άνοιγμα της κινεζικής καταναλωτικής αγοράς σε θεαματικό βαθμό, υποδεικνύοντας πιο ασφαλείς κατευθύνσεις μέχρι και εκείνη την περίοδο. Μάλιστα, σε σχέση με τα αγροτικά προϊόντα συγκεκριμένα, γίνεται εμφανές ότι το μοναδικό προϊόν του οποίου οι εξαγωγές στην Κίνα είχαν μέχρι τότε αποδειχθεί αποτελεσματικές ήταν το βαμβάκι, λόγω της χρήσης του στην κλωστοϋφαντουργία. Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ότι η πρόσληψη της Κίνας που προκύπτει από αυτήν είναι πανομοιότυπη με την εικόνα, η οποία όπως φάνηκε στην προηγούμενη ενότητα, χαρακτήριζε τα συμπεράσματα που είχαν προκύψει αναφορικά με τις ευροκινεζικές συναλλαγές συνολικά εκείνη την περίοδο.

⁶⁵¹ Αναφερόταν συγκεκριμένα, ότι “οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές έφτασαν το 2004 το 55% περίπου του συνόλου των εισπράξεων για υπηρεσίες που εξάγει η Ελλάδα στην Κίνα. Εξάλλου η ζήτηση μεταφορικών υπηρεσιών εκ μέρους της Κίνας αναμενόταν να αυξηθεί μεσοπρόθεσμα, αφού η εκρηκτική ανάπτυξή της ενισχυόταν και από τις προετοιμασίες για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2008”. (ο.π. σελ. 281).

⁶⁵² Τονίζοταν π.χ. ακόμα και για την προσέλκυση κινέζων τουριστών, λόγω του γεγονότος ότι η Ελλάδα αποτελεί “μακρινό προορισμό” θα ήταν αναγκαίο να διερευνηθούν οι κατάλληλοι τρόποι για την επίτευξή της (ο.π. σ. 277).

Δεύτερον, ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της κινεζικής οικονομίας που προκύπτει από το κείμενο, είναι η αδυναμία μακροπρόθεσμων προβλέψεων. Χαρακτηριστικά, στη σχετική αναφορά στις προοπτικές των ναυτιλιακών υπηρεσιών, προβλέπεται συνεχής άνοδος ‘μεσοπρόθεσμα’, λόγω των αναπτυξιακών αναγκών που επέβαλαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Είναι επόμενο λοιπόν, ότι η τάση των εισαγωγών συγκεκριμένων κατηγοριών προϊόντων από την Ελλάδα δεν θα ήταν διαχρονική αλλά αντιθέτως απόλυτα εξαρτημένη από πιθανές αναδιοργανώσεις της κινεζικής οικονομίας. Αντιθέτως, ο μοναδικός τομέας στον οποίο η Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος προβαίνει σε μακροπρόθεσμες εκτιμήσεις, είναι αυτός του τουρισμού. Έτσι φαίνεται, ότι ενώ η σταδιακή αύξηση της τουριστικής κίνησης θεωρούνταν σε μεγάλο βαθμό προβλέψιμη, οι κινήσεις της εσωτερικής αγοράς μακροπρόθεσμα χαρακτηρίζονταν από αβεβαιότητα.

Τρίτον, αναφορικά με το σχεδιασμό της ελληνικής στάσης, ένα σημαντικό συμπέρασμα προκύπτει από το γεγονός ότι η παγκόσμια αναγνώριση ορισμένων ελληνικών στοιχείων πιθανώς να μη συνεπάγεται αντίστοιχη κινεζική αναγνώριση. Παρότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η αναφορά περιορίζεται στον τουρισμό, η ανάγκη διερεύνησης των κινεζικών αναγκών για την προώθηση του ‘τουριστικού προϊόντος’ αποτελεί παράδειγμα το οποίο αφορά και σε άλλες περιπτώσεις, όπως είναι η κατανάλωση ελληνικών εξαγωγίμων προϊόντων.

Θα πρέπει να υπογραμμισθεί, ότι η πρόσληψη της Κίνας όπως αυτή προκύπτει από τις σχετικές αναφορές, και κυρίως οι υποδεικνυόμενες κατευθύνσεις παρουσιάζουν μεγάλες αντιθέσεις με τις εικόνες και προβλέψεις που άρχισε να προβάλλει η ελληνική ηγεσία μόλις λίγους μήνες αργότερα. Όπως ήδη φάνηκε οι υποδείξεις αυτές επηρέασαν την κυβέρνηση που ανέλαβε μόνο στο βαθμό αναγνώρισης της σημασίας της Κίνας. Αντιθέτως, η εικόνα που προέβαλαν οι τότε αρμόδιοι και οι διάδοχοί τους ήταν η αναδυόμενη κινεζική αγορά και οι θετικές προοπτικές για κατανάλωση διεθνώς αναγνωρισμένων ελληνικών προϊόντων. Επιπλέον, η προβολή εικόνων έχει χαρακτηριστεί από διαχρονικότητα, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις συνεχείς μεταλλάξεις της κινεζικής οικονομίας.

ΕΡΕΥΝΕΣ ΑΓΟΡΑΣ ⁶⁵³

⁶⁵³ Σκαφιδάκης, Α. (2007, Φεβρουάριος 26). Μελέτη αγοράς ελαιόλαδου στη Λ.Δ. Κίνας. *Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Ελλάδας στο Πεκίνο*. Ανακτήθηκε από:

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι έρευνες αγοράς που ολοκλήρωσε το Γραφείο ΟΕΥ των ελληνικών Πρεσβειών στο Πεκίνο και τη Σαγκάη κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται, επικεντρώθηκαν γύρω από τις προοπτικές της αγοράς για την εξαγωγή συγκεκριμένων προϊόντων. Υπό αυτήν την έννοια, δεν συνέβαλαν στη διερεύνηση των αναγκών της κινεζικής κοινωνίας στις οποίες πιθανώς θα μπορούσε να ανταποκριθεί η Ελλάδα. Όμως, από τις έρευνες αυτές προέκυψαν βασικά συμπεράσματα, όχι μόνο αναφορικά με τις προοπτικές των προϊόντων για τα οποία υπήρχε ελληνικό ενδιαφέρον, αλλά και σε συσχετισμό με γενικά χαρακτηριστικά των κινεζικών καταναλωτικών τάσεων, οι οποίες προφανώς αφορούν προϊόντα πέραν των εξεταζόμενων.

Σχετικές έρευνες πραγματοποιήθηκαν αναφορικά με τα τρία βασικά προϊόντα για τα οποία είχαν εκφράσει ενδιαφέρον Έλληνες και Κινέζοι αρμόδιοι, δηλαδή το ελαιόλαδο, το κρασί και τις γούνες.⁶⁵⁴ Οι έρευνες αυτές, παρότι τόνισαν τις ευοίωνες προοπτικές που δημιουργεί το άνοιγμα της κινεζικής αγοράς, εξέθεσαν τις βασικές δυσκολίες που υπονομεύουν την εξαγωγική απόδοση των προϊόντων αυτών, καθώς και τους περιορισμούς που διέπουν το “ενδιαφέρον” από κινεζικής πλευράς.

Πρώτον, οι έρευνες, παρότι επιβεβαίωναν το κινεζικό ενδιαφέρον που αντικατόπτριζε η ρητορική των αρμοδίων, σαφώς το οριοθετούσαν. Συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον για τα προωθούμενα προϊόντα προσδιορίστηκε σε όσες έρευνες δημοσιεύθηκαν από το 2011 και μετά στα πλαίσια του γενικότερου ανοίγματος της κινεζικής αγοράς και στις αλλαγές που είχε ήδη επιφέρει, και κυρίως αναμενόταν να επιφέρει στην κινεζική αγορά το οικονομικό πλάνο ανάπτυξης (2011-2015), και στα πλαίσια της αύξησης που είχε ήδη καταγραφεί. Για την ακρίβεια, θετικές προοπτικές

<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radD761BOlive%20Oil%20Market%20Study.pdf>, σς. 3-6 &

Θωμόπουλος, Δ. (2013, Απρίλιος). *Έρευνα αγοράς για το ελαιόλαδο και τις ελιές στη Λ.Δ. Κίνας*, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Ελλάδας στο Πεκίνο, Ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad60B6EEρευνα%20Αγοράς%20για%20Ελαιόλαδο%20-%20Ελιές.Κίνα%202013.pdf>, 1-2, & Θωμόπουλος, Δ. (2011, Φεβρουάριος). *Έρευνα αγοράς για το ελαιόλαδο και τις ελιές στη Λ.Δ. Κίνας*. Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Ελλάδας στο Πεκίνο, Ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radF91E6ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ-ΕΛΙΕΣ-ΕΡΕΥΝΑ%20ΑΓΟΡΑΣ.pdf>,

Θωμόπουλος, Δ. (2011, Φεβρουάριος). *Έρευνα αγοράς για το κρασί στη Λ.Δ. Κίνας*, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Ελλάδας στο Πεκίνο, Ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad6099DKΡΑΣΙ-ΕΡΕΥΝΑ%20ΑΓΟΡΑΣ.pdf>,

⁶⁵³ Θωμόπουλος, Δ. (2013, Μάρτιος). *Σημείωμα για την αγορά γούνας στη Λ.Δ. Κίνας*,

Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Ελλάδας στο Πεκίνο, Ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad4EC66Σημείωμα%20για%20την%20αγορά%20γούνας%20στην%20Κίνα.pdf>.

⁶⁵⁴ Και μάλιστα για το ελαιόλαδο τέσσερις (το 2007, το 2009, το 2011 και το 2013).

αποδίδονταν κυρίως στο μέγεθος και την ανάπτυξη της κινεζικής αγοράς στους επιμέρους τομείς κατανάλωσης,⁶⁵⁵ αλλά υπογραμμίζονταν και δυσκολίες για τα προϊόντα *per se*: Για το ελαιόλαδο συγκεκριμένα οι τελευταίες έρευνες συνόψιζαν τις προοπτικές των εξαγωγών ως εξής:

“Οι προοπτικές που διανοίγονται είναι αναμφίβολα θετικές, παρότι θα πρέπει να επισημανθεί ότι στο βραχυ-μεσοπρόθεσμο διάστημα τα ελαιοκομικά προϊόντα θα παραμείνουν μια εξειδικευμένη αγορά (niche market) για καταναλωτές με υψηλό εισόδημα και καταναλωτική συμπεριφορά που λαμβάνει υπόψη τους κανόνες της υγιεινής διατροφής.”

Για την αγορά γουναρικών τα συμπεράσματα είναι αντίστοιχα, παρότι πιο ευοίωνα. Η έρευνα αναφέρει:

“Τα είδη γούνας δεν έχουν ενταχθεί ακόμη μαζικά στις καταναλωτικές συνήθειες των Κινέζων της ηπειρωτικής χώρας. Παρόλα αυτά, οι προοπτικές είναι ευοίωνες, καθώς οι πωλήσεις ειδών πολυτελείας στην Κίνα σημειώνουν εκρηκτική άνοδο, με την Κίνα να αποτελεί τη δεύτερη σημαντικότερη αγορά ειδών πολυτελείας παγκοσμίως.”

Για το κρασί, η έρευνα που ολοκληρώθηκε, περιέγραφε συνοπτικά την αγορά στην Κίνα ως ιδιαίτερα υποσχόμενη,⁶⁵⁶ “με ετήσιο ρυθμό αύξησης της αγοράς να υπερβαίνει το 30% ... ενώ τα εισαγόμενα κρασιά χαίρουν, γενικά, μεγαλύτερης εκτίμησης από τα εγχώρια.” Τόνιζε, ωστόσο, και πάλι ότι στις ελληνοκινεζικές εξαγωγές είχαν παρατηρηθεί ορισμένοι περιορισμοί: “Τα ελληνικά κρασιά έχουν παρουσία λίγων χρόνων στην Κίνα, με μικρό μερίδιο αγοράς στα εισαγόμενα κρασιά και μάλλον αποσπασματική παρουσία. Παρόλα αυτά, οι προοπτικές που διανοίγονται είναι ευνοϊκές, λόγω της αλματώδους ανάπτυξης της αγοράς”. Το ενδιαφέρον οριοθετήθηκε, κατά κύριο λόγο, στο πλαίσιο των γενικών τάσεων που είχαν αρχίσει να παρατηρούνται στην κινεζική αγορά. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις δύο πρώτες έρευνες που δημοσιοποιήθηκαν (δηλαδή του 2007 και 2009), τα στατιστικά στοιχεία των πωλήσεων ήταν ταυτόσημα. Με άλλα λόγια, οι έρευνες αυτές κατέγραψαν στασιμότητα στις πωλήσεις προτού ξεκινήσει το άνοιγμα της κινεζικής αγοράς, η οποία προκαλεί ερωτηματικά αναφορικά με την ύπαρξη

⁶⁵⁵ Ενδεικτικά για το ελαιόλαδο σε όλες τις έρευνες διατυπώνεται ότι: “Η Κίνα έχει ήδη αρχίσει να αποτελεί μία σημαντική αγορά για το ελαιόλαδο, τόσο λόγω του μεγέθους της χώρας όσο και της αυξανόμενης ζήτησης για νέα προϊόντα από τη Δύση, που δεν υπάρχουν στην Κίνα, ιδιαίτερα για υγιεινά και φυσικά προϊόντα”.

⁶⁵⁶ Θωμόπουλος, Δ. (2011, Φεβρουάριος). *Έρευνα αγοράς για το κρασί στη Λ.Δ. Κίνας*, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Ελλάδας στο Πεκίνο, Ανακτήθηκε από: <http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad6099DKPAΣI-EPEYNA%20AΓOPAΣ.pdf>.

‘έντονου’ ενδιαφέροντος. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αιτιολόγηση των θετικών προοπτικών που αποδίδονται, δεν επιβεβαιώνεται από τις τάσεις των πωλήσεων, αλλά μία γενική διαπίστωση για αυξανόμενη ζήτηση υγιεινών προϊόντων, χωρίς να τεκμηριώνεται ότι συμπεριλαμβάνει το ελαιόλαδο.

Δεύτερον, ιδιαίτερα σε συνάρτηση με το ελαιόλαδο οι έρευνες αγοράς τόνιζαν, ότι η άνοδος του βιοτικού επιπέδου δεν είχε επιφέρει ακόμα γενικό άνοιγμα της αγοράς, και κυρίως δεν είχε οδηγήσει στη δημιουργία καταναλωτικών τάσεων στο συγκεκριμένο τομέα. Οι έρευνες τόνιζαν την κινεζική προτίμηση για διαφορετικές μορφές ελαίων και, συνεπώς, το μικρό μερίδιο του ελαιόλαδου στην κινεζική αγορά.⁶⁵⁷ Το μικρό αυτό μερίδιο αποδιδόταν σε ορισμένες κινεζικές διατροφικές συνήθειες. Οι έρευνες του 2011 και 2013 τόνιζαν ότι:

“Η κατανάλωση ελαιόλαδου δεν ευνοείται από την επικρατούσα τάση των Κινέζων να διατρέφονται, ως επί το πλείστον, εκτός σπιτιού. Στους χώρους μαζικής εστίασης, με εξαίρεση τα εστιατόρια με μεσογειακή κουζίνα και τα πολυτελή ξενοδοχεία, τα μαγειρικά έλαια που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως σογιέλαιο και φοινικέλαιο”.⁶⁵⁸

Ωστόσο, οι μελέτες αυτές εν κατακλείδι απέδιδαν την έλλειψη ενδιαφέροντος στην υψηλή τιμή του ελαιόλαδου.⁶⁵⁹ Με άλλα λόγια, οι έρευνες κατέδειξαν ότι η ποιότητα δεν αποτελούσε ακόμα αρκετά σημαντικό παράγοντα (έναντι του κόστους), ώστε να προσελκύσει τους Κινέζους καταναλωτές, γεγονός το οποίο πράγματι θα μπορούσε να αναμένεται να αλλάξει. Η απόδοση, όμως, της έλλειψης ενδιαφέροντος στην τιμή μόνο, και πάλι αντιτίθεται στις διατροφικές τάσεις που αναφέρουν οι έρευνες και την ατεκμηρίωτη πεποίθηση ότι οι τάσεις ανατρέπονται.

⁶⁵⁷ Περαιτέρω, οι έρευνες τόνιζαν την κινεζική προτίμηση για διαφορετικές μορφές ελαίων, και συνεπώς το μικρό μερίδιο του ελαιόλαδου στην κινεζική αγορά. Το 2007 είχε διαπιστωθεί ότι: “Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της China Oil Association, κάθε χρόνο στην Κίνα καταναλώνονται, γενικά, 20 εκατ. τόνοι φυτικών ελαίων, εκ των οποίων 7.600 περ. τόνοι είναι ελαιόλαδο (έτος 2006)”. Ακόμα πιο αναλυτικά, οι έρευνες του 2011 και 2013 τόνιζαν ότι: “Η αγορά ελαιόλαδου αποτελεί μόλις το 1% της αγοράς βρώσιμων φυτικών ελαίων”. Πάρα ταύτα, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με την έρευνα του 2011, η κατανάλωση ελαιόλαδου είχε αναρριχηθεί στα 42 εκατομμύρια τόνους, ενώ το 2013 κυμαινόταν στα 30 εκατομμύρια. Με άλλα λόγια, παρά το μικρό ποσοστό της αγοράς που κατείχε η κατανάλωση ελαιόλαδου, η αύξηση της εντός πέντε χρόνων είχε υπάρξει εντυπωσιακή, μολονότι ελαφρά πτωτική μετά το 2011.

⁶⁵⁸ Τόνιζε επίσης ένα λανθασμένο συμπέρασμα ότι “οι μέθοδοι παρασκευής των περισσότερων φαγητών δεν έχουν τα φυτικά έλαια ως γευστικό σημείο αναφοράς, αλλά τις σάλτσες”. (εμπειρική παρατήρηση).

⁶⁵⁹ Η έρευνα του 2007 και 2009 ανέφερε ότι: Σε σχέση με τα λοιπά έλαια που κυκλοφορούν στην κινεζική αγορά, η τιμή του ελαιόλαδου θεωρείται πολύ υψηλή, ενώ οι μεταγενέστερες έρευνες σημείωναν ότι: Το μερίδιο κατανάλωσης του σε σχέση με τα υπόλοιπα βρώσιμα φυτικά έλαια είναι πολύ μικρό, λόγω της αναλογικά υψηλής τιμής του... .

Τρίτον, τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με τον ανταγωνισμό που αντιμετώπιζαν οι ελληνικές εξαγωγές, σε κάποιο βαθμό καταρρίπτουν την εικόνα της ‘μεγάλης αγοράς’ δεδομένου ότι γίνεται εμφανές, πως μεσοπρόθεσμα τουλάχιστον, οι ελληνικές εξαγωγές μπορούσαν να στοχεύουν σε μικρό μερίδιο της αγοράς αυτής. Αναφορικά με την πορεία των ελληνικών εξαγωγών ελαιόλαδου στην Κίνα, από τις δημοσιευμένες έρευνες προκύπτουν σημαντικά στοιχεία συγκριτικά με τις εξαγωγές άλλων κρατών (και δη της Ισπανίας και της Ιταλίας).⁶⁶⁰ Αντίστοιχα, η αναλυτική περιγραφή της απόδοσης εισαγωγών κρασιού τόνιζε τα εξής: “Τα γαλλικά κρασιά ηγεμονεύουν της αγοράς εισαγόμενου οίνου, ενώ έπονται κρασιά τόσο του Νέου Κόσμου (Αυστραλία, Χιλή, ΗΠΑ), όσο και του Παλαιού (Ισπανία, Ιταλία, Γερμανία, Αυστρία) σε μια αγορά που ακόμα είναι «ανοιχτή» για όλες τις χώρες”. Η έρευνα για τις γούνες υπογράμμιζε, όχι μόνο ότι στον συγκεκριμένο τομέα ο ανταγωνισμός ήταν και πάλι ιδιαίτερα έντονος, αλλά και ότι προερχόταν τόσο από εξωτερικό εμπόριο όσο και από εγχώριο.⁶⁶¹ Η έρευνα, ενώ αναδείκνυε τη μεγάλη αύξηση που είχαν καταγράψει οι ελληνικές εξαγωγές, ταυτόχρονα σημείωνε ότι μετά βίας ξεπερνούσαν τις αντίστοιχες κινεζικές εξαγωγές στην Ελλάδα. Δεδομένης της αύξησης που παρουσιάζει η κατανάλωση στην κινεζική αγορά, η ύπαρξη έντονου ανταγωνισμού δεν αποτρέπει τη συνεχή άνοδο των πωλήσεων. Αυτή, όμως, υπόκειται πιθανότατα σε δύο φαινόμενα: της κινεζικής προτίμησης σε φθηνότερα προϊόντα (όπως είναι, σύμφωνα με τις ίδιες

⁶⁶⁰ Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι η αύξηση που παρουσίαζαν οι εισαγωγές ελαιόλαδου από την Ελλάδα, παρότι συνεχής, ήταν αμελητέα, εν αντιθέσει με τις εισαγωγές από την Ισπανία και την Ιταλία, οι οποίες είχαν παρουσιάσει ραγδαία αύξηση. Επιπλέον, το ποσοστό της κινεζικής αγοράς που κατείχαν οι ελληνικές εξαγωγές ήταν αντίστοιχα μικρό. Για την ακρίβεια, σύμφωνα, με τα στοιχεία που δημοσιεύονταν στην έρευνα του 2011, το 2009 η Ελλάδα κατείχε μερίδιο 8,95% στις εξαγωγές παρθένου ελαιόλαδου, και 29,03% στις εξαγωγές του μη παρθένου ελαιόλαδου στην κινεζική αγορά.⁶⁶⁰ Αντίστοιχα, η έρευνα του 2013, παρότι ανέφερε ότι “το ελληνικό ελαιόλαδο αποσπά ένα σημαντικό μερίδιο των εισαγωγών, σε μια αγορά ολιγοπωλιακή, ως προς τον αριθμό των προμηθευτριών χωρών”, περιλάμβανε αναλυτική περιγραφή των εξαγωγών για το έτος 2012, η οποία καταδείκνυε ότι η Ελλάδα κατείχε την τρίτη θέση ανάμεσα σε δέκα εξαγωγικά κράτη και μερίδιο 12,31% στις εξαγωγές μη παρθένου ελαιόλαδου, έναντι 46,04% της Ισπανίας και 23,09% της Ιταλίας, ενώ στις εξαγωγές παρθένου ελαιόλαδου το μερίδιο της Ελλάδας αντιστοιχούσε σε 7,63%. Επιπλέον, στην Ταϊβάν, η Ελλάδα βρισκόταν και πάλι στην τρίτη θέση με μερίδιο 16,95%, αλλά στο Χονγκ-Κονγκ, η Ελλάδα κατείχε την ένατη θέση με μερίδιο μόλις 1.01%.

⁶⁶¹ Τόνιζε ότι η Κίνα είναι η πρώτη χώρα παραγωγός γουναρικών παγκοσμίως. Στον αναλυτικό πίνακα εισαγωγών Γουναρικών και Γουνοδερμάτων ανά χώρα από το 2009 ως το 2012 που παραθέτει η έκθεση, γίνεται εμφανές ότι το μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών στην κινεζική αγορά είναι ιδιαίτερα μικρό. Για την ακρίβεια, οι ελληνικές εξαγωγές κατά τη διάρκεια της τριετίας, ανήλθαν σε 6.996.121 δολάρια ΗΠΑ. Το ποσό το οποίο ήταν αισθητά μικρότερο από τα κέρδη που κατέγραψαν έντεκα άλλα κράτη, με πρώτη τη Δανία, με συνολικές απολαβές 852.005.345 δολάρια ΗΠΑ και ενδέκατη την Τουρκία, με 20.924.981 δολάρια ΗΠΑ.

έρευνες τα ιταλικά και ισπανικά) και των πιο αποτελεσματικών μεθόδων προώθησης από τις ανταγωνίστριες χώρες.

Οι έρευνες αναδεικνύουν την ανάγκη καλύτερης στρατηγικής οργάνωσης και σχεδιασμού των ελληνικών εξαγωγών γενικά,⁶⁶² αλλά και την ανάγκη ενημέρωσης της κινεζικής αγοράς.⁶⁶³ Υπό αυτή την έννοια, οι έρευνες εντόπισαν μία βασική αδυναμία της ελληνικής στρατηγικής, και συγκεκριμένα την ενημέρωση της κινεζικής ηγεσίας και όχι την καταβολή προσπαθειών προσέγγισης των καταναλωτών (χωρίς ωστόσο, να εντοπίζουν την έλλειψη αναγνωρισιμότητας της Ελλάδας ως τόπου ποιοτικής παραγωγής γενικότερα, αντί να εστιάζουν στα επί μέρους προϊόντα). Επιπλέον, όμως, υπογραμμίζουν την υπεροχή κρατών τα οποία αποπειράθηκαν να διεισδύσουν στην κινεζική αγορά προτού αυτή αναδειχθεί σε δυναμικά αναδυόμενη, γεγονός που εμφανώς ωφέλησε την παρουσία τους κατά το άνοιγμά της.

Τέλος, όλες οι έρευνες καταδείκνυαν ότι, στα πλαίσια του ελληνοκινεζικού εμπορίου, μεγάλο ενδιαφέρον εντοπίζεται σε άλλες κατηγορίες προϊόντων (όπως προκύπτει από την αναλυτική περιγραφή των εξαγωγών της ΕΣΥΕ, που εξετάστηκε παραπάνω), χωρίς ωστόσο να εμβαθύνουν στις κινεζικές συνθήκες που οδηγούν στην κατανάλωση των προϊόντων αυτών.⁶⁶⁴ Επιπλέον, στο σύνολό τους οι έρευνες καταγράφουν γενικότερες δυσκολίες των εμπορικών ανοιγμάτων στην Κίνα,⁶⁶⁵ και κυρίως τον κίνδυνο αντιγραφής των εισαγόμενων προϊόντων. Μία βασική αδυναμία που εντοπίζεται, ωστόσο, είναι η έλλειψη υπόδειξης συνεχούς παρακολούθησης και αυξανόμενης κατανόησης της κινεζικής κατανάλωσης από ελληνική πλευρά και όχι

⁶⁶² Ενδεικτικά για το κρασί η έρευνα αναφέρει: “Απαιτείται, όμως, εθνική/κλαδική στρατηγική στόχευση και μακροπρόθεσμη δέσμευση για προσφορά ενός ποιοτικού και σε επίπεδο ποικιλίας, αμιγώς ελληνικού οίνου”.

⁶⁶³ Συγκεκριμένα για το ελαιόλαδο η έρευνα του 2007 ανέφερε ότι: Διαπιστώνεται, ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη ενημέρωσης για το ελαιόλαδο, καθώς έρευνες έχουν δείξει, ότι τελικά μόνον ένας στους 10 Κινέζους έχει ακούσει για το ελαιόλαδο. Για την κατανόηση από τον μέσο καταναλωτή, όχι μόνον των ιδιοτήτων του ελαιόλαδου αλλά και της χρήσης του στη δική του κουζίνα, καθοριστικό ρόλο παίζει και η σχετική ενημέρωση και πληροφόρηση από τα ΜΜΕ, τους εισαγωγείς ελαιόλαδου καθώς και τους εξαγωγείς των χωρών προέλευσης του ελαιόλαδου. Οι μεταγενέστερες έρευνες προσέθεταν αντίστοιχα: “Το ελαιόλαδο αποτελεί ένα σχετικά νέο και άγνωστο διατροφικό προϊόν για τους Κινέζους καταναλωτές. Αντίθετα, είναι ευρύτερα γνωστό ως παραφαρμακευτικό προϊόν και καλλυντικό”.

⁶⁶⁴ Τα προϊόντα που κυριαρχούν στις εξαγωγές της χώρας μας προς στην Κίνα είναι απορρίμματα μετάλλων-πλαστικών-χαρτιού, μάρμαρα, θείο, έλαια πετρελαίου, ελαιόλαδο, παρασκευάσματα διατροφής, δέρματα/ γουνοδέρματα, μηχανήματα ηλεκτροπαραγωγής, τηλεπικοινωνιακός εξοπλισμός, χαλκός, κοσμήματα, όργανα-συσσκευές μετρήσεως, μηχανές επεξεργασίας υφαντικών ινών, κ.ά.

⁶⁶⁵ Συγκεκριμένα, οι έρευνες ανέφεραν: Θα θέλαμε, επίσης, να επισημάνουμε την ανάγκη κατοχύρωσης του/ων εμπορικού/ων σήματος/ων, καθώς και του brand name της εταιρίας πριν τη δραστηριοποίηση στην κινεζική αγορά, καθώς είναι συχνό το φαινόμενο τόσο της αντιγραφής προϊόντων, όσο και της κακόβουλης κατοχύρωσης εμπορικών σημάτων με στόχο την απόσπαση χρημάτων, ή την παρεμπόδιση πρόσβασης στην τοπική αγορά.

μόνον η ανάγκη ενημέρωση των καταναλωτών, καθώς και η ανάγκη ισχυροποίηση του ελληνικού ονόματος γενικά.

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ)

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεδομένης της απουσίας έντονης δραστηριοποίησης στο χώρο πριν την έναρξη της περιόδου που εξετάζεται, η χάραξη στρατηγικής βάσει προπαρασκευασμένων εικόνων και προσδοκιών υπήρξε, για αρχή, κατανοητή. Αναμενόμενες μπορούν να θεωρηθούν και ορισμένες εσφαλμένες εκτιμήσεις. Ένα ερωτηματικό που εκ των πραγμάτων προκύπτει, ωστόσο, είναι κατά πόσο, η εμπειρία που αποκτήθηκε στα πλαίσια της περιόδου αυτής και της πιο έντονης δραστηριοποίησης, αξιοποιήθηκε στην αναπροσαρμογή των προπαρασκευασμένων εικόνων, και χάραξη διαφορετικής στρατηγικής. Η εξέταση που ακολουθεί, αναδεικνύει μεν ότι σε πρώτο επίπεδο, σαφώς η κατανόηση της κινεζικής αγοράς προς το τέλος της περιόδου υπήρξε σαφώς μεγαλύτερη, αλλά σε επίπεδο αξιοποίησης διαφαίνονται αντιφάσεις. Σε δεύτερο επίπεδο, προκύπτουν επίσης αντιφατικά αποτελέσματα από την έντονη προβολή έστω και εσφαλμένων προσδοκιών από την Κίνα στα πλαίσια της περιόδου που εξετάζεται.

Σε πρώτο επίπεδο εθνικής στρατηγικής πραγματοποιήθηκε προς το τέλος της περιόδου ένας επανασχεδιασμός των βασικών στόχων, με κριτήριο τη μέχρι τότε αποδοτικότητα των προσπαθειών που καταβάλλονταν. Αποκτήθηκε σημαντική γνώση επί των προκλήσεων που προβάλλει σε πρακτικό επίπεδο η διείσδυση στην κινεζική αγορά, και σημειώθηκε σημαντική οργάνωση και στήριξη των προσπαθειών ενδιαφερομένων ιδιωτών. Επίσης, ενώ η σύναψη πρωτοκόλλων συνεργασίας εξακολούθησε να προτιμάται ως βάση οικονομικών σχέσεων, σταδιακά άρχισε να τίθεται και ως στόχος η προώθηση συνεργασίας με κινεζικές επιχειρήσεις, παράλληλα με τις διακυβερνητικές συμφωνίες. Όμως, η κατανόηση μολονότι αξιόλογη, υπήρξε σε μεγάλο βαθμό επιφανειακή, υπό την έννοια ότι δεν αναγνωρίστηκαν βασικά χαρακτηριστικά του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί κι εξελίσσεται η κινεζική αγορά. Σε αυτό το πλαίσιο επίσης, ενώ αναπροσαρμόστηκαν οι βασικοί στόχοι, δεν επανεξετάστηκαν οι τακτικές για την προώθησή τους, γεγονός που επέφερε μεγάλες αδυναμίες στην ελληνική προσέγγιση απέναντι στον ανταγωνισμό που προβάλλουν άλλα κράτη. Επίσης, υπήρξε αναγνώριση της πιθανώς μεσοπρόθεσμης διάστασης της μέχρι τότε επιτυχίας, λόγω των συνεχώς εναλλασσόμενων κινεζικών αναγκών και της

ανάγκης για συνεχή αναπροσαρμογή. Επιπλέον, ένα πρόβλημα που εντοπίζεται και σε άλλους τομείς, συγκεκριμένα η έλλειψη διοχέτευσης της πληροφορίας και γενικότερου συντονισμού ανάμεσα στους αρμοδίους φορείς, εδώ παρουσιάστηκε ιδιαίτερα έντονο.

Έτσι, ήδη από τα τέλη της περιόδου, άρχισαν να πραγματοποιούνται ορισμένες κινήσεις, προσαρμογής της προώθησης εμπορίου βάσει της πορείας των εξαγωγών. Συγκεκριμένα, με την ανάληψη της εξουσίας από την κυβέρνηση του Α. Σαμαρά στα μέσα του 2012, βάσει επίσημης γραμμής, η ελληνική στρατηγική σταμάτησε να περιορίζεται στην προώθηση των προϊόντων που αποτελούσαν προτεραιότητα στο ελληνικό εξαγωγικό εμπόριο γενικά. Αντιθέτως, προσπάθειες των επισήμων φορέων άρχισαν να επικεντρώνονται στην ενίσχυση των εξαγωγών που είχαν μέχρι τότε κινηθεί σε αξιόλογα επίπεδα. Παρότι στοιχεία της παλιάς στρατηγικής διατηρήθηκαν, συνέχισε να προωθείται η προώθηση ελαιόλαδου και κρασιού (με ενθάρρυνση κινέζων επισήμων παρά τις χαμηλές αποδόσεις). Έτσι, άρχισαν να καταγράφονται⁶⁶⁶ και ενίοτε να δημοσιεύονται τα προϊόντα των οποίων οι εξαγωγές απέδιδαν.⁶⁶⁷ Επίσης, άρχισε να προωθείται νέα διακρατική συμφωνία, με την οποία η κινεζική κυβέρνηση αναλάμβανε να ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις της να εισάγουν περισσότερα ελληνικά προϊόντα βάσει των αναγκών της αγοράς (οι συμφωνίες αυτές εν τέλει υπογράφηκε το Μάιο του 2015).⁶⁶⁸ Τη συμφωνία αυτή ακολούθησαν αργότερα μνημόνια και πρωτόκολλα συνεργασίας για την αύξηση και επέκταση εξαγωγής μαρμάρων και γουνοδερμάτων, και την από κοινού προσπάθεια για την επίσπευση και απλοποίηση διαδικασιών που απορρέουν από τις φυτοϋγειονομικές απαιτήσεις για την εξαγωγή ελληνικών φρούτων και λαχανικών πέραν των ακτινιδίων.⁶⁶⁹

Σημειωτέον, παρότι ήδη εντός του 2012 φάνηκε ότι δεν υπήρχε ζήτηση για πολλά συγγενικά προϊόντα (όπως φρούτα εκτός ακτινιδίων), η ενθάρρυνση της προσαρμογής στις ανάγκες της κινεζικής αγοράς, οδήγησε στη διεξαγωγή πιο

⁶⁶⁶ Συνέντευξη με το Δ. Μίχα, Εμπορικό Ακόλουθο στο Προξενείο της Σαγκάης (2016, Μάιος 3).

⁶⁶⁷ π.χ. Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, (2014, Μάρτιος 20). *Διμερές Εμπόριο: Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας*. Ανακτήθηκε από: www.crete-exporters.com/el/εμπορικές-σχέσεις-ελλάδας-κίνας-2013-2014/

⁶⁶⁸ Ανώνυμος, (2013, Μάιος 17). Εμβάθυνση της συνεργασίας τους συμφώνησαν Αθήνα-Πεκίνο, *Τα Νέα*, Ανακτήθηκε από: [www.tanea.gr/news/politics/article/5018038/embathynsh-ths-synergasias-toys-symfwnhsan-athina-pekino/..](http://www.tanea.gr/news/politics/article/5018038/embathynsh-ths-synergasias-toys-symfwnhsan-athina-pekino/)

⁶⁶⁹ Ανώνυμος, (2014, Ιούνιος 20). Υπογράφηκε πρωτόκολλο συνεργασίας με την κίνα για εξαγωγές δερμάτων βοοειδών και προβάτων, Ποιες είναι οι 19 εμπορικές συμφωνίες που θα υπογραφούν, *Agrotypos*, Ανακτήθηκε από: www.agrotypos.gr/mobile.asp?mod=articles&id=86887.

στοχευμένων ερευνών γύρω από τα επιτυχή προϊόντα στα γραφεία Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων στην Κίνα. Έτσι, ενώ οι περισσότερες προσπάθειες προώθησης ομοειδών προϊόντων (π.χ. φρούτων πέραν των ακτινιδίων) απέτυχαν, εντοπίστηκαν παρεμφερή προϊόντα (όπως χυμοί, ή προϊόντα αρτοποιίας, ζαχαροπλαστικής ή μπισκοτοποιίας πέραν των παιδικών γλυκών,) για τα οποία πράγματι υπήρξε ζήτηση και παρουσίασαν σταθερά ανοδικές τάσεις.⁶⁷⁰ Από τις αναζητήσεις αυτές, επίσης, προέκυψαν ορισμένες βασικές διαπιστώσεις πάνω στην κινεζική αγορά (όπως ότι στα πλαίσια ανοίγματος της αγοράς, δημιουργούνται ορισμένα ρεύματα εισαγωγών τα οποία έχουν πολύ βραχύ ορίζοντα ζωής).⁶⁷¹ Επίσης, παρά την περιορισμένη απόδοση της προώθησης προσδοκώμενων προϊόντων κατά την περίοδο που εξετάζεται, η εντατικοποίηση των προσπαθειών από τα γραφεία Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων λόγω της μεγαλύτερης σημασίας που αποδόθηκε στην κινεζική αγορά, οδήγησε στην απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων όσον αφορά τις γραφειοκρατικές διαδικασίες, τα ισχύοντα μέτρα και προκλήσεις που περιβάλλουν την πρόσβαση στην κινεζική αγορά (όπως η ανάγκη κατοχύρωση εμπορικών σημάτων πριν την έναρξη προσπαθειών έγκρισης για εισαγωγή προϊόντων). Η τεχνογνωσία που αποκτήθηκε, αποδείχθηκε αναγκαία για την στήριξη ιδιωτικών πρωτοβουλιών για εξαγωγή προϊόντων τα οποία είναι συμβατά με την κινεζική διατροφή, αλλά για τα οποία απαιτούνται ειδικοί και χρονοβόροι έλεγχοι και γραφειοκρατικές διαδικασίες, ή ακόμα για ορισμένα προϊόντα για τα οποία λόγω υγειονομικής ασφάλειας, επιβάλλεται προηγούμενη συμφωνία, με την έννοια της έγκρισης της κινεζικής κυβέρνησης.⁶⁷² Τέλος, αναγνωρίστηκε η άνοδος των διαδικτυακών αγορών και άρχισαν προσεγγίσεις προς τον όμιλο Alibaba για την προώθηση προϊόντων διαδικτυακά.

⁶⁷⁰ Συνέντευξη με το Δ. Μίχα, Εμπορικό Ακόλουθο στο Προξενείο της Σαγκάης (03/05/2016) & Εξαγωγές Ελληνικών Προϊόντων στην Κίνα: Επίσημη Εσωτερική Αναφορά 2014, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης, Ιανουάριος 2015, δημοσίευτο κείμενο.

⁶⁷¹ Ενδεικτικά αναφέρει ότι σημειώθηκε μία χρονιά μόνο απότομη υπέρογκη ζήτηση σε παγκοσμίους χάρτες, η οποία υπήρξε μεμονωμένη, κι έκτοτε εκμηδενίστηκε ο.π.

⁶⁷² Π.χ. το γραφείο ΟΕΥ της Σαγκάης ανέλαβε την προσέγγιση των αρμοδίων υπηρεσιών Γενικής Επιθεώρησης Ποιότητας Ελέγχου και Καραντίνας (AQSIQ) και Υπηρεσία Πιστοποίησης της Κίνας CNCA (Certification and Accreditation Administration of the People's Republic of China), και επέβλεψε τη μακροχρόνια διαδικασία επί της εξαγωγής σαλιγκαριών, βαμβακόσπορου ακατέργαστου μαλλιού προβάτου, καβούρια, ολοθούρια, θερμικά επεξεργασμένο Χοίρειο Κρέας. (“Εξαγωγές Ελληνικών Προϊόντων στην Κίνα: Επίσημη Εσωτερική Αναφορά 2014”, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης, Ιανουάριος 2015, δημοσίευτο κείμενο).

Από την άλλη, τόσο η νέα κατεύθυνση που υιοθετήθηκε, όσο και η πιο στοχευμένη αναζήτηση των αναγκών της αγοράς κυμάνθηκαν σε ιδιαίτερα επιφανειακά επίπεδα. Όπως φάνηκε παραπάνω, η διερεύνηση οριοθετήθηκε από την αναγνώριση επιτυχών προϊόντων και αναζήτηση συγγενικών ή παρεμφερών, αλλά όχι διεξαγωγή ευρείας έρευνας αγοράς ή προσπάθεια πρόβλεψης των προοπτικών της αγοράς μακροπρόθεσμα. Έτσι, για παράδειγμα παρότι αναγνωρίστηκε η προσπάθεια τόνωσης διαδικτυακών πωλήσεων, οι προσπάθειες στόχευσαν στον πιο επιτυχή όμιλο στο χώρο στατιστικά, και όχι τον πιο δημοφιλή στις κατηγορίες προϊόντων που εξάγει η Ελλάδα, ενώ δεν αναγνωρίστηκε η ανάγκη κατασκευής τηλεφωνικών εφαρμογών. Κυρίως, όμως, η ανακατεύθυνση της στρατηγικής δε συνοδεύτηκε από υιοθέτηση νέων πρακτικών. Αντιθέτως, βασική προτεραιότητα εξακολούθησε να αποτελεί η αναζήτηση στήριξης από την κινεζική κυβέρνηση και η μεσολάβηση κυβερνητικών εκπροσώπων για προτίμηση ελληνικών προϊόντων από κινεζικές επιχειρήσεις, όπως έχει φανεί σε παραπάνω σημείο της διατριβής, ωστόσο, αυτό το τελευταίο δε βοήθησε στην απευθείας προώθηση σε καταναλωτές ή στην αναγνωρισιμότητα και καλλιέργεια εμπιστοσύνης στα προϊόντα ελληνικής προέλευσης. Αντιθέτως στους δύο βασικούς τομείς στους οποίους συνάφθηκαν πρωτόκολλα συνεργασίας, δηλαδή τα φάρμακα και τα γουνοδέρματα, οι ελληνικές εξαγωγές παρουσίασαν πτώση, λόγω του ανταγωνισμού που άρχισαν να προβάλλουν κράτη με μακροχρόνια παρουσία, δυνατούς μηχανισμούς προώθησης και αξιόπιστο γενικά όνομα στην κινεζική αγορά.⁶⁷³ Μεγάλη πτώση επίσης παρουσιάστηκε στα δύο βασικά προϊόντα που προωθούσαν διαχρονικά τόσο οι διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις όσο και περαιτέρω αρμόδιοι φορείς, δηλαδή το ελαιόλαδο (50.9%) και το κρασί (36.4%). Η πτώση αυτή υπήρξε αντίθετη με τις τάσεις της αγοράς και τις εξαγωγές ανταγωνιστικών κρατών, οι οποίες παρουσίασαν αύξηση. Για τον περιορισμό της πτωτικής τάσης, η ελληνική αρμόδια υπηρεσία, προώθησε την υπογραφή πρωτοκόλλων συνεργασίας με την κινεζική κυβέρνηση (με άλλα λόγια επανέλαβε την ήδη εφαρμοζόμενη τακτική που δεν

⁶⁷³ Εξαγωγές Ελληνικών Προϊόντων στην Κίνα: Επίσημη Εσωτερική Αναφορά 2014. Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης, Ιανουάριος 2015, δημοσίευτο κείμενο (Στον τομέα του μαρμάρου, οι ελληνικές εξαγωγές παρουσίασαν πτώση, ενώ η Γερμανία εμφάνισε αύξηση εξαγωγών 25% σε όγκο και 35,6% σε αξία και ξεπέρασε την Ελλάδα το 2014. Αντίστοιχα τα γουνοδέρματα γνώρισαν ιδιαίτερα μεγάλη πτώση το 2014, ήτοι πτώση της τάξης του 78,93% (ΕΛΣΤΑΤ). Η Σουηδία αντιθέτως παρουσίασε αύξησης. Στα γουνναρικά συγκεκριμένα, όπου η Ελλάδα είχε σημαντική απόδοση. Η Αυστραλία και η Φινλανδία είχαν σημαντική αύξηση ξεπέρασαν τις ελληνικές εξαγωγές. Ενώ η Πορτογαλία και το ΗΒ σημείωσαν μεγάλη αύξηση των εξαγωγών τους και πλησίασαν την Ελλάδα που έμεινε στατική.)

είχε αποτρέψει την πτώση εξαρχής).⁶⁷⁴ Αντίστοιχα, ενώ η πτώση που άρχισαν να παρουσιάζουν βασικά εξαγωγικά προϊόντα (όπως ορυκτές ύλες σε επίπεδα 71.68%) αποδόθηκαν στην προσανατολισμό της κινεζικής αγοράς στην κατανάλωση και την πτώση της κατασκευής, η στροφή της αγοράς δεν ελήφθη υπόψη στη στρατηγική προσέγγισης, η οποία αντιμετώπισε αντιθέτως την αγορά ως στατική. Γενικότερα, άρχισε να παρατηρείται πτώση σε παραδοσιακά εξαγόμενα λόγω αλλαγών στην κινεζική αγορά με τις οποίες η ελληνική στρατηγική δεν ήταν συμβατή. Οι διακυμάνσεις της κινεζικής αγοράς, αρχικά στα πλαίσια τόνωσης της εσωτερικής αγοράς και σταδιακής μετατροπής σε αγορά παροχής υπηρεσιών, και μετέπειτα λόγω, της πολιτικής καταπολέμησης της διαφοράς και της επιβράδυνσης που άρχισε να χαρακτηρίζει την κινεζική ανάπτυξη, επηρέασαν τις ελληνικές εξαγωγές. Η ελληνική πλευρά, ωστόσο, υπήρξε άβουλος δέκτης αυτών των αλλαγών, σε αντίθεση με κράτη τα οποία είχαν προσαρμόσει τη στρατηγική τους (σε κατηγορίες που υπήρχε σχετική δυνατότητα) και κατάφεραν να επιπλεύσουν στις διακυμάνσεις της αγοράς.⁶⁷⁵

Τέλος, παρατηρήθηκε έλλειψη διοχέτευσης της πληροφορίας και γενικότερου συντονισμού ανάμεσα στους αρμοδίους φορείς, πράγμα που χαρακτηρίζει γενικότερα την ελληνική εξωστρέφεια. Πιο εξεζητημένο παράδειγμα υπήρξε το γεγονός ότι μέχρι και το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, οι έρευνες αγοράς δεν ενσωματώνονταν στην επίσημη στρατηγική. Παρότι η στροφή που πραγματοποιήθηκε κατά το τέλος της περιόδου επέφερε βελτίωση, σημαντικά πορίσματα των γραφείων ΟΕΥ εξακολούθησαν να μην αξιοποιούνται (και σε ορισμένες περιπτώσεις να μη δημοσιεύονται, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την επισκόπηση των γενικών εξελίξεων στην κινεζική αγορά).⁶⁷⁶ Ακόμα περισσότερο καθαρή έλλειψη συντονισμού παρατηρείται σε προσπάθειες τοπικών φορέων και δημοτικών αρχών για προώθηση εξαγωγών, η οποία οργανώνεται απουσία συντονισμού με τις αρμόδιες αρχές στην

⁶⁷⁴ Εξαγωγές Ελληνικών Προϊόντων στην Κίνα: Επίσημη Εσωτερική Αναφορά 2014, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης, Ιανουάριος 2015, αδημοσίευτο κείμενο.

⁶⁷⁵ Βέβαια εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην πλειονότητα των αλλαγών δεν υπήρχε εκ των πραγμάτων δυνατότητα ανταπόκρισης, ούτε η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα της οποίας οι εξαγωγές χτυπήθηκαν. Για παράδειγμα, ιταλικοί οίκοι μόδας χρειάστηκε να κλείσουν απότομα πάνω από τα μισά τους υποκαταστήματα μετά την εφαρμογή της πολιτικής καταπολέμησης της διαφοράς. (Εμπειρική παρατήρηση).

⁶⁷⁶ Ενδεικτικά, το συμπέρασμα αυτό προκύπτει ανάμεσα σε άλλα από σύγκριση της αδημοσίευτης εκδοχής της αναφοράς του γραφείου ΟΕΥ της Σαγκάης (Εξαγωγές Ελληνικών Προϊόντων στην Κίνα: Επίσημη Εσωτερική Αναφορά 2014. Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης, Ιανουάριος 2015), και της επίσημης Έκθεσης που δημοσιεύθηκε (Διμερές Εμπόριο: Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας 2014. Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης (2014, Μάρτιος 20), Ανακτήθηκε από: www.crete-exporters.com/el/εμπορικές-σχέσεις-ελλάδας-κίνας-2013-2014/).

Κίνα.⁶⁷⁷ Ένα μεγάλο μειονέκτημα που χαρακτήρισε την ελληνική στρατηγική σε αυτό το πλαίσιο είναι η τεράστια έλλειψη συντονισμού και οργάνωσης στην εξεύρεση κινεζικών επιχειρήσεων με τις οποίες υπάρχει πρόσφορο έδαφος συνεργασίας με υποψηφίους εξαγωγείς, μεταξύ των κεντρικών φορέων της κυβέρνησης και των κυβερνητικών εκπροσώπων στην Κίνα.⁶⁷⁸

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι βασικές εικόνες που διαχρονικά αντικατόπτρισε η κυβερνητική ρητορική διαχρονικά ήταν της Κίνας ως αναδυόμενης αγοράς και των ευοίωνων προοπτικών που παρουσιάζονταν για την εξαγωγή συγκεκριμένων ελληνικών προϊόντων. Αυτές υπηρετήθηκαν, ανεξάρτητα από τις αλλαγές που παρουσίασε η κινεζική αγορά και η πολιτική εμπορικών συμφωνιών, η οποία επηρέαζε το μέγεθος και το είδος των ελληνικών εξαγωγών. Ένα βασικό χαρακτηριστικό το οποίο δεν εκφράστηκε, αλλά προκύπτει από τις κινήσεις της ηγεσίας, είναι αυτό της εμμονής στην κινεζική αγορά, έναντι άλλων υποσχόμενων αγορών. Για την ακρίβεια, παρότι η προώθηση συγκεκριμένων διατροφικών κυρίως προϊόντων αποτέλεσε στόχο της ελληνικής ηγεσίας στις επαφές που πραγματοποίησε και με άλλα κράτη, η πληθώρα των επαφών με μέλη της κινεζικής κυβέρνησης και κυρίως, η πραγματοποίηση πολλών παραπάνω επιχειρηματικών αποστολών στην Κίνα συγκριτικά με άλλα κράτη κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, είχε ως αποτέλεσμα η προβολή της Κίνας ως υποσχόμενης αγοράς να είναι σαφώς πιο έντονη συγκριτικά με άλλους υποψήφιους προορισμούς.

Η ανασκόπηση της πορείας των ελληνικών εξαγωγών και των βασικών προβλέψεων για τις προοπτικές του μέλλοντος οδηγεί σε βασικά συμπεράσματα για την πρόσληψη της ελληνικής ηγεσίας και το βαθμό στον οποίο καθόρισε και διευκόλυνε την πορεία των ελληνικών εξαγωγών όχι μόνο προς την Κίνα, αλλά και

⁶⁷⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μεγάλη οργάνωση του Δήμου Αθηναίων κατά την περίοδο 2012-2014 για τη στήριξη της τοπικής κινεζικής κοινότητας και την προώθηση εξαγωγών τοπικών παραγωγών στην Κίνα, η οποία ωστόσο βασίστηκε στην εθελοντική συμμετοχή εξωτερικών συμβούλων, και επαφή μόνο με εμπειρογνώμονα του τμήματος Ευρωπαϊκών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών. (Παρακολούθηση της σχετικής προκαταρκτικής συνάντησης, η οποία έλαβε χώρα στις 5 Μαΐου 2012).

⁶⁷⁸ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η σύνθεση της κυβερνητικής επιχειρηματικής αποστολής στη Σαγκάη για πραγματοποίηση επιχειρηματικών συναντήσεων με τοπικές επιχειρήσεις, γνωστοποιήθηκε στο αρμόδιο Προξενείο μόλις πέντε ημέρες πριν. (Μαρτυρία του Εκπροσώπου Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Δ. Μίχα, (2016, Ιούνιος 2)).

γενικότερα. Από τη μία, η άνοδος των εξαγωγών αποτελεί σαφή επαλήθευση της πρόσληψης αυτής και επιβεβαιώνει τη βασική εικόνα που προσέδωσαν οι αρμόδιοι της Κίνας ως αγοράς στην οποία διανοίγονταν βασικές προοπτικές για ελληνικές εξαγωγές. Από την άλλη, τόσο η πορεία των εξαγωγών όσο και τα συμπεράσματα, υπό τύπον υποδείξεων, που προέκυψαν από έρευνες θέτουν υπό αμφισβήτηση βασικά χαρακτηριστικά της πρόσληψης αυτής σε όλα τα επίπεδα. Ερωτήματα προκαλούν η προώθηση συγκεκριμένων προϊόντων παρά τη σταθερά υψηλότερη απόδοση των εξαγωγών σε διαφορετικούς τομείς, η απόδοση διαχρονικότητας στις κινήσεις της κινεζικής αγοράς και η έντονη προβολή της Κίνας μεμονωμένα ως υποσχόμενης αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργούνται βασικοί προβληματισμοί αναφορικά με την πρόσληψη που προβλήθηκε στην Ελλάδα, λιγότερο σε αρχικό στάδιο, και κυρίως αφού άρχισε να παρουσιάζεται αύξηση των εξαγωγών.

Γνωστικό Επίπεδο. Όπως φάνηκε παραπάνω, η κυβερνητική ρητορική για το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου που εξετάζεται, επικεντρώθηκε στην προώθηση της οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας με την Κίνα σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας και εμπορικά στην εξαγωγή συγκεκριμένων προϊόντων. Συγκεκριμένα, η κυβερνητική ρητορική εστίασε στη ναυτιλία, τον τουρισμό και την εξαγωγή αγροτικών προϊόντων (κυρίως τροφίμων), κρασιού και γουναρικών. Επικεντρώθηκε, δηλαδή, σε τομείς στους οποίους η Ελλάδα έχει ξεχωρίσει και αντίστοιχα προωθεί διεθνώς και συνεπώς, κρίθηκε ότι οι πιθανότητες επιτυχίας ήταν μεγαλύτερες, ανεξάρτητα αν αυτές συνέπιπταν με πραγματικές ανάγκες της κινεζικής αγοράς ή αν οι πραγματικές ανάγκες της τελευταίας θα μπορούσαν να δώσουν εξαγωγική ώθηση (και) σε άλλα ελληνικά προϊόντα. Πέραν της αρχικής προβολής των προοπτικών που διάνοιγε η κινεζική αγορά, στελέχη των δύο πρώτων κυβερνήσεων που ανέλαβαν, εστίασαν στην περαιτέρω τεκμηρίωση των θετικών προοπτικών που διανοίγονταν στους συγκεκριμένους τομείς και μόνον στα τέλη της περιόδου, άρχισε να εξετάζεται επιφανειακά η αναζήτηση των προϊόντων που πραγματικά απέδιδαν, και σε αυτό το πλαίσιο η επιφανειακή αναζήτηση της κινεζικής ζήτησης.⁶⁷⁹

⁶⁷⁹ Αλλά ακόμα και στα συγκεκριμένα προϊόντα, οι αναφορές δεν περιείχαν περαιτέρω διευκρινίσεις αναφορικά με τις προοπτικές που διάνοιγε σε εμπορικούς τομείς η επιτυχία που είχε ήδη καταγραφεί, πέραν της πιθανής αύξησης των εξαγωγών στα προϊόντα αυτά.

Θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι λόγω των αντιφατικών στοιχείων και κυρίως των συνεχών μεταλλάξεων που ακόμα χαρακτηρίζουν την κινεζική αγορά, σαφής πρόβλεψη των προϊόντων των οποίων οι εξαγωγές θα μπορούσαν να αποδειχθούν επιτυχείς στην κινεζική αγορά δεν μπορεί να υπάρξει. Παρά ταύτα, η στατικότητα που προσέδωσαν αρμόδιοι όλων των κυβερνήσεων στην Ελλάδα, παρά τα διαφορετικά στοιχεία που κατέγραψαν σχετικές έρευνες, καθώς και η πορεία των εξαγωγών, δημιουργεί βάσιμους προβληματισμούς για τα δεδομένα και τον τρόπο με τον οποίο χαράσσεται η οποιαδήποτε σχετική στρατηγική.

Η βασική εικόνα της Κίνας που προβλήθηκε στο ελληνικό έδαφος ήταν αυτή της αναδύομενης και ιδιαίτερα υποσχόμενης αγοράς, με την οποία ήταν σημαντικό να αποζητήσει η ελληνική πλευρά περαιτέρω συνδιαλλαγές. Η βασική στρατηγική που υιοθετήθηκε για την προσέγγιση της Κίνας δεν διαφοροποιήθηκε από αυτή προς άλλα κράτη τα οποία έχει κατά καιρούς προβάλει η ηγεσία ως υποψήφιες αγορές, υπό την έννοια ότι διατηρήθηκε η τάση προώθησης των αναγνωρισμένων ελληνικών προϊόντων. Προκύπτει μόνο μία καταλυτική διαφορά στην περίπτωση της Κίνας, ότι η προβολή της ως υποσχόμενης αγοράς, και αντίστοιχα η ενθάρρυνση υποψήφιων εξαγωγέων υπήρξε κατά τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα έντονη συγκριτικά με οποιοδήποτε άλλο κράτος έχει αποτελέσει στόχο εξαγωγικής πολιτικής.

Οι ακριβείς πηγές γνώσεων και πληροφόρησης βάσει των οποίων διαμορφώθηκε η πρόσληψη την οποία προσέδωσε η ελληνική ηγεσία δεν είναι εύκολο να αποσαφηνιστούν. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, η φύση των εικόνων που προβλήθηκαν επιτρέπει τη δυνατότητα προσέγγισης των βασικών πηγών πληροφόρησης ή και εκτίμησης της έλλειψης αυτών. Σαφώς οι γενικές εικόνες της Κίνας ως αναδύομενης και υποσχόμενης αγοράς με την οποία υπήρχε νόημα επιδίωξης ισχυρότερων εμπορικών σχέσεων, είχαν λάβει ευρεία προβολή από τις αρχές του αιώνα σε παγκόσμιο επίπεδο. Όσον αφορά συγκεκριμένα την ανάγκη κινητοποίησης από ελληνικής πλευράς καταδεικνύονται ορισμένες πηγές οι οποίες ήταν διαθέσιμες στην ελληνική ηγεσία, και οι οποίες σε κάποιο βαθμό αξιοποιήθηκαν. Κατά την περίοδο που η ελληνική ηγεσία άρχισε να ενθαρρύνει την τόνωση των ελληνικών εξαγωγών προς την Κίνα, είχε επισημανθεί το μέγεθος του ελλείμματος στο ελληνοκινεζικό εμπόριο, τόσο από τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος όσο και από την Έκθεση του ΔΝΤ. Η Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος αποτέλεσε μία αξιόπιστη πηγή, όσον αφορά τις κατευθύνσεις τις οποίες κλήθηκαν να ακολουθήσουν οι αρμόδιοι για

την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Σε αυτή σταδιακά προστέθηκαν οι αναλυτικές ετήσιες περιγραφές των εξαγωγών ανά προϊόν της ΕΣΥΕ,⁶⁸⁰ οι οποίες απετέλεσαν πηγές εκτίμησης μεσοπρόθεσμων προοπτικών. Στις παραπάνω πηγές προστέθηκαν οι σχετικές δηλώσεις αρμοδίων της κινεζικής ηγεσίας, οι οποίες, παρότι εκ των πραγμάτων αποτελούν πιο υποκειμενική πηγή, αντιμετωπίστηκαν ως κριτήριο επιβεβαίωσης των κατευθύνσεων της ελληνικής πολιτικής. (Άλλες πηγές που εξετάστηκαν παραπάνω, όπως οι μαρτυρίες εκπροσώπων του ιδιωτικού τομέα από την Ελλάδα και την Ευρώπη, παρότι διαθέσιμες, δεν προκύπτει ότι επηρέασαν τις σχετικές κατευθύνσεις).

Η επικρατούσα εικόνα της πορείας των ελληνικών εξαγωγών ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, η θεαματική άνοδος που παρουσίασαν οι ελληνικές εξαγωγές, με μέτρο το δικό τους μέγεθος, όχι –προφανώς– με μέτρο τις κινεζικές εισαγωγές στο σύνολό τους, που είναι αμελητέες, ούτε με μέτρο το μέγεθος των κινέζικων εξαγωγών προς την Ελλάδα, κατέδειξε ότι η προβολή της Κίνας ως υποσχόμενης αγοράς υπήρξε ιδιαίτερα αποτελεσματική στην κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα. Το παράδοξο που προκύπτει ωστόσο, είναι ότι ενώ από τις πηγές αυτές προκύπταν σημαντικές κατευθύνσεις για τις ελληνικές εξαγωγές, οι πληροφορίες αντικατοπτρίστηκαν στην πρόσληψη των αρμοδίων πολύ περιορισμένα. Θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη, ότι η ελληνική στρατηγική για προώθηση εξαγωγών στην Κίνα υπήρξε στοχευμένη, αλλά το μέγεθος του ελλείμματος στο ελληνοκινεζικό εμπόριο δημιουργεί ερωτηματικά καθιστώντας τη συνέχιση των προσπαθειών αναγκαία.

Οι αρχικοί συλλογισμοί της ελληνικής ηγεσίας και η προσέγγιση που ακολούθησε για την τόνωση των ελληνικών εξαγωγών προς την Κίνα είναι, από πολλές απόψεις, κατανοητή. Οι αρμόδιοι ανταποκρίθηκαν με ταχύτητα στις επισημάνσεις για καταβολή μεγαλύτερων προσπαθειών εξισορρόπησης του διμερούς ισοζυγίου στο ελληνοκινεζικό εμπόριο. Η επιλογή προώθησης υπηρεσιών και προϊόντων στα οποία είχε ήδη διακριθεί η Ελλάδα, ήταν αντίστοιχα κατανοητή, δεδομένου του γεγονότος ότι οι πληροφορίες που διέθετε η ελληνική ηγεσία εκείνη την περίοδο, χωρίς να ενθαρρύνουν, δεν ήταν σε καμία περίπτωση αποτρεπτικές για τις παραπάνω επιλογές. Η βασική πηγή που διέθετε η ηγεσία εκείνη την περίοδο ήταν η έκθεση του Διοικητή

⁶⁸⁰ Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι, λόγω του μικρού ποσοστού που αποτελούσαν επί των συνολικών ελληνικών εξαγωγών, οι εξαγωγές προς την Κίνα, ουδέποτε δημοσιεύθηκαν αναλυτικά.

της Τράπεζας της Ελλάδας, η οποία τόνιζε τις προοπτικές που διανοίγονταν στους τομείς του τουρισμού και της ναυτιλίας (μολονότι στην δεύτερη περίπτωση οι προβλέψεις ήταν μεσοπρόθεσμες), τις οποίες η ρητορική των αρμοδίων σαφώς πρόβαλε. Στο θέμα των εξαγωγών βέβαια, η έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος υπογράμμισε το γεγονός, ότι οι μέχρι τότε κινεζικές εισαγωγικές τάσεις εξυπηρετούσαν κατά κύριο λόγο αναπτυξιακές και βιομηχανικές ανάγκες και όχι διατροφικές ή καταναλωτικές. Σε καμία περίπτωση, ωστόσο, δεν απέκλειε την προοπτική απόδοσης των δευτέρων. Αντιθέτως, η αρχική εικόνα της Κίνας στην οποία στηρίχθηκε η κυβερνητική επιλογή για τα συγκεκριμένα προϊόντα ήταν αυτή του μεγάλου κινεζικού αγροτικού πληθυσμού. Στη συνέχεια, ωστόσο, οι επιλογές της ηγεσίας απέκτησαν την υποστήριξη των κινέζων αρμοδίων, οπότε σε μεγάλο βαθμό απέκτησαν και γνωστικό υπόβαθρο. Υπό αυτή την έννοια, η επιλογή των αρμοδίων να ενθαρρύνουν τις εξαγωγές αναγνωρισμένων προϊόντων, παρότι εμπεριείχε ρίσκο, μπορεί και πάλι να θεωρηθεί κατανοητή.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου που ακολούθησε, οι εικόνες που προβλήθηκαν σε μεγάλο βαθμό δικαιώθηκαν. Σημειώθηκε μεγάλη άνοδος στις εξαγωγές στα προτεινόμενα προϊόντα με αποτέλεσμα να αποκτήσουν μερίδιο στην κινεζική αγορά παρά τον έντονο ανταγωνισμό από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επιπλέον, η απόφαση της κινεζικής ηγεσίας να στραφεί στην αύξηση της κινεζικής κατανάλωσης, σταδιακά επιβεβαιώνει την προβολή της Κίνας ως όχι μόνο αναδυόμενης, αλλά και ιδιαίτερα υποσχόμενης αγοράς. Υπό αυτή την έννοια, οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα στο κινεζικό κράτος την περασμένη διετία δικαίωσαν τη διαχρονική ενθάρρυνση των αρμοδίων για τόνωση των εξαγωγών στους συγκεκριμένους τομείς. Χωρίς να υπάρχει δυνατότητα πρόβλεψης των μελλοντικών εξελίξεων, στις μέρες μας οι προοπτικές εξαγωγής προϊόντων μαζικής κατανάλωσης στην Κίνα διαφαίνονται σαφώς θετικές.

Από την άλλη πλευρά, όμως, οι προβαλλόμενες εικόνες δεν δικαιώθηκαν σε δύο βασικά σημεία. Διαψεύσθηκε η ύπαρξη έντονου κινεζικού ενδιαφέροντος για τα προϊόντα που προώθησε η ηγεσία, καθώς και η προσδοκία ότι οι ελληνικές εξαγωγές είχαν τη δυνατότητα να ξεχωρίσουν στους συγκεκριμένους τομείς. Σε επίπεδο στρατηγικής επιπλέον, η συγκεκριμένη προβολή της Κίνας ως εξαγωγικού προορισμού δεν απέδωσε στο στόχο μείωσης τους ελλείμματος στο διμερές ισοζύγιο. Αντιθέτως, όπως φάνηκε παραπάνω, το έλλειμμα υπήρξε σταθερά αυξανόμενο μέχρι και το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης χρέους, οπότε και πάλι η μείωση που παρουσίασε

υπήρξε προϊόν κυρίως της μείωσης των κινεζικών εξαγωγών στην Ελλάδα και λιγότερο των ελληνικών εξαγωγών στην Κίνα, παρά τη θεαματική αύξηση που συνέχισαν να παρουσιάζουν, ενισχυόμενες λόγω κρίσης και από ένα χαμηλότερο κόστος παραγωγής. Η αδυναμία αυτή της ελληνικής στρατηγικής, να ανταποκριθεί συνεπώς στις προκλήσεις που πρόβαλε η Κίνα σε εμπορικό επίπεδο, δημιουργεί προβληματισμούς ως προς το βαθμό στον οποίο υπήρξε καλή οργάνωση βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών. Έτσι, ενώ η στρατηγική που υιοθετήθηκε δε μπορεί να θεωρηθεί αποτυχημένη ή λανθασμένη, ενστάσεις προκύπτουν για το βαθμό στον οποίο οι διαθέσιμες πληροφορίες της ελληνικής ηγεσίας αντικατοπτρίστηκαν στην πρόσληψη που προβλήθηκε στο εξωτερικό και αντίστοιχα για το γεγονός ότι δεν αξιοποιήθηκαν για την δημιουργία μίας πιο πολυκλαδικής προσέγγισης της Κίνας. Προκύπτει ότι καθ' όλη της διάρκεια της περασμένης δεκαετίας, η αξιοποίηση του γνωστικού αντικειμένου που ήταν στη διάθεσή της, υπήρξε επιλεκτική και περιορισμένη σε όσα σημεία συνταίριαζαν στη στρατηγική εξαγωγικού εμπορίου που εφαρμοζόταν σε παγκόσμιο επίπεδο, με παροχή και αξιοποίηση ελαχίστων περαιτέρω πληροφοριών.

Η επιλεκτική αυτή στάση θα μπορούσε να θεωρηθεί κατανοητή μόνο στα πλαίσια της πρώτης απόπειρας προώθησης των ελληνικών εξαγωγών, παρότι και τότε αγνοήθηκαν βασικές υποδείξεις της έκθεσης του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος και η μεμονωμένη αναφορά σε συγκεκριμένα προϊόντα (μάρμαρα και λογισμικό) κατέδειξε έλλειψη εμβάθυνσης στο γνωστικό περιεχόμενο. Ωστόσο, παρατηρούνται αντίστοιχες αδυναμίες στην αξιοποίηση του γνωστικού αντικειμένου που ανακτήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Η πληροφόρηση υπήρξε αντίστοιχα περιορισμένη και επιλεκτική, ακόμα και αναφορικά με τα προϊόντα τα οποία προώθησε η ηγεσία. Αντίστοιχα, εμφανώς προκύπτει ότι ουδέποτε πραγματοποιήθηκε διερεύνηση των κινήτρων που ορίζουν τις κινήσεις της κατανάλωσης στην κινεζική αγορά βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μία βασική αδυναμία που εντοπίζεται, είναι η έλλειψη προσπαθειών αυξανόμενης κατανόησης της κινεζικής κατανάλωσης παρά τις ελλείψεις που διαπιστώνονται συγκριτικά με βασικά συμπεράσματα πάνω στην κινεζική κατανάλωση.

Η πορεία των εξαγωγών, όπως προκύπτει από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ και τις καταστάσεις των εταιρειών που εγκαταστάθηκαν στην Κίνα, αναδεικνύει μία εικόνα της Κίνας η οποία είναι αρκετά πιο περίπλοκη από την πρόσληψη και τις προβλέψεις που έχει προβάλει η ελληνική ηγεσία. Πιο αποδοτικές εξακολουθούν μέχρι και τις

μέρες μας να είναι οι εξαγωγές προϊόντων που εξυπηρετούν την κινεζική παραγωγή. Παρότι η ανάπτυξη του κινεζικού κράτους οδήγησε σε σταδιακή μετάλλαξη των κινεζικών αναγκών, φαίνεται ότι η διαφοροποίηση αυτή δεν άγγιξε τόσο τις κατηγορίες προϊόντων που εισάγονται, όσο τη φύση των προϊόντων (χαρακτηριστικά, σταδιακά, πέραν των μεταλλευμάτων, αυξήθηκαν οι εισαγωγές εξαρτημάτων για μηχανήματα). Επιπλέον, από τις διακυμάνσεις στις εισαγωγές ορισμένων προϊόντων όπως των προϊόντων πετρελαίου, προκύπτει εμφανώς ότι οι κινεζικές ανάγκες μεταβάλλονται διαρκώς, οπότε δεν υπάρχει, ακόμα τουλάχιστον, δυνατότητα διαχρονικών προβλέψεων. Ακόμα περισσότερο, το άνοιγμα της κινεζικής αγοράς είχε αντίκτυπο στις εισαγωγές και άλλων προϊόντων (όπως χαρακτηριστικά των υποδημάτων).

Από την πορεία των εξαγωγών έγινε εμφανές, ότι στην Κίνα υπάρχει δυνατότητα επιτυχούς προώθησης πολλών προϊόντων, μολονότι σε καμία περίπτωση δεν υπάρχει μέχρι στιγμής εγγύηση κάλυψης μεγάλου ποσοστού της κινεζικής αγοράς. Προφανώς δεν μπορεί να προβλεφθεί ποια θα ήταν η ανταπόκριση των εξαγωγέων εάν διέθεταν καλύτερη πληροφόρηση, ωστόσο, μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια ότι η γνωστοποίηση των παραπάνω δεδομένων προφανώς θα αύξανε τις πιθανότητες καλύτερης απόδοσης των εξαγωγών και αντιμετώπισης του ελλείμματος. Η απουσία εκτενών αναφορών σε προϊόντα των οποίων οι εξαγωγές υπήρξαν επιτυχείς, και ακόμα περισσότερο, η απουσία εμβάθυνσης των περιεχόμενων πληροφοριών, δημιουργεί βάσιμα ερωτήματα ως προς τον βαθμό στον οποίο η ενθάρρυνση των εξαγωγών προς τη Κίνα, και συνεπώς οι προσπάθειες για μείωση του ελλείμματος, υπήρξε αρκούντως ουσιαστική. Το γεγονός αυτό, εκ των πραγμάτων, προσδίδει επιφανειακό χαρακτήρα στην προβολή εικόνων από την ηγεσία.

Υπήρξαν θέματα τα οποία διαχρονικά όσοι αρμόδιοι ενεπλάκησαν επέλεξαν να μη θίξουν. Για παράδειγμα, οποιαδήποτε έντονη αναφορά στο έλλειμμα του διμερούς εμπορίου θα μπορούσε να προσληφθεί ως επιθετική από την κινεζική ηγεσία. Αντίστοιχα, η προβολή της ανόδου των εξαγωγών σε βαμβάκι διέτρεχε τον κίνδυνο διόγκωσης των αντιδράσεων από πλευράς των Ελλήνων κλωστοϋφαντουργών για ενθάρρυνση του ανταγωνισμού από κινεζικές εισαγωγές. Υπάρχουν, όμως, πολλά προϊόντα τα οποία οι αρμόδιοι ουδέποτε προέβαλαν παρά την επιτυχία που σημείωναν οι εξαγωγές τους και παρότι δεν συνέτρεχαν αντίστοιχοι κίνδυνοι.

Η κινεζική ηγεσία, της οποίας τις υποδείξεις οι αρμόδιοι ακολούθησαν, ήταν η κύρια πηγή πληροφόρησης όσον αφορά τα προϊόντα των οποίων οι εξαγωγές θα

έβρισκαν πρόσφορο έδαφος στην Κίνα, Η ανταπόκριση των αρμοδίων και η ευρεία προβολή του κινεζικού ενδιαφέροντος για προϊόντα για τα οποία εκδηλώθηκε από κινεζικής πλευράς ζήτηση, όπως κατά κύριο λόγο τα μάρμαρα, υπήρξε σαφώς εύλογη. Όμως, και σε αυτή την περίπτωση διαπιστώνεται, ότι η αξιοποίηση των πληροφοριών που διέθεσαν οι κινέζοι αρμόδιοι υπήρξε περιορισμένη, κυρίως από άποψη εμβάθυνσης του γνωστικού αντικειμένου. Η επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εμπορίου της Κίνας αιτιολογούσε την έμφαση που δόθηκε στα ελληνικά μάρμαρα, βάσει του γεγονότος ότι η Ελλάδα ήταν η μοναδική χώρα παροχής μαρμάρων στην Κίνα. Υπεδείκνυε μία κατεύθυνση για εξαγωγή ελληνικών προϊόντων, τα οποία δεν θα αντιμετώπιζαν ανταγωνισμό από άλλα κράτη και ταυτόχρονα ήταν αναγκαία στην κινεζική αγορά. Είναι προφανές, ότι η κινεζική ηγεσία δεν υπέδειξε προϊόντα άλλων κατηγοριών, υπό την έννοια ότι δεν θα μπορούσε να προβλέψει την ανάγκη αγαθών άγνωστης ακόμα επιρροής στην κινεζική αγορά, ή δε γνώριζε τα ελληνικά προϊόντα. Για παράδειγμα, η αυξανόμενη επιτυχής εγκατάσταση επιχειρήσεων καλλυντικών και δερματολογίας, οι οποίες ήταν από τις πρώτες σε παγκόσμιο επίπεδο που εγκαταστάθηκαν στο κινεζικό έδαφος, ανέδειξε τις προοπτικές που διάνοιγε ο εντοπισμός αναγκών για προϊόντα και υπηρεσίες, ακόμα και εάν αυτά προορίζονταν για - μικρό ακόμα - τμήμα της κινεζικής κοινωνίας που ήταν εύπορο οικονομικά. Έτσι θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι οι κινέζοι αρμόδιοι υπέδειξαν, έμμεσα τους περιορισμούς που οριοθετούσαν τη δυνατότητα πληροφόρησής τους ως πηγής. Ωστόσο, από ελληνικής πλευράς όχι μόνο ουδέποτε εξέτασαν το ενδεχόμενο διερεύνησης της κινεζικής αγοράς για ανάγκες τις οποίες δεν κάλυπταν μέχρι τότε οι κινεζικές εισαγωγές.

Περιορισμένη αξιοποίηση των διαθέσιμων πληροφοριών διαπιστώνεται και στην προβολή των προϊόντων των οποίων τις εξαγωγές προώθησε η ελληνική ηγεσία. Όπως φάνηκε παραπάνω, οι έρευνες αγοράς που πραγματοποιήθηκαν στην Κίνα για τα προωθούμενα προϊόντα, έδειξαν την ανάγκη στρατηγικής προώθησης των προϊόντων αυτών. Μάλιστα, ιδιαίτερα για το ελαιόλαδο, έδειξαν έλλειψη γνώσης της κινεζικής αγοράς. Οι υποδείξεις αυτές, ωστόσο, αξιοποιήθηκαν πολύ περιορισμένα από την ηγεσία.⁶⁸¹ Επιπλέον, το γεγονός ότι οι έρευνες αγοράς εξακολούθησαν να καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα όσον αφορά την ανάγκη περαιτέρω προώθησης των

⁶⁸¹ Οι εκθέσεις αυτές περιγράφονται στην ιστοσελίδα του ΟΠΕ www.hepo.gr

εν λόγω προϊόντων, από μόνο του πιστοποίησε την ανάγκη μεγαλύτερης στρατηγικής οργάνωσης για τη διαφήμιση και προώθηση των προϊόντων αυτών. Σε άλλο επίπεδο, παρότι ήδη από το 2007 οι έρευνες αγοράς κατέδειξαν τους περιορισμούς που υφίσταντο οι εξαγωγές των προωθούμενων προϊόντων, και κυρίως τα βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής κατανάλωσης, όπως η προτίμηση σε φθηνά έναντι των ποιοτικών τροφίμων, οι πληροφορίες αυτές ουδέποτε διοχετεύθηκαν μαζικά στους εν δυνάμει Έλληνες εξαγωγείς. Τέλος, ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός, ότι στην πλειονότητά τους οι εταιρείες που αποχώρησαν από την Κίνα, δραστηριοποιούνταν σε χώρους, οι οποίοι προβάλλονταν ως πλέον υποσχόμενοι στην Ελλάδα (όπως η εξαγωγή ελαιόλαδου, η ναυτιλία και ο τουρισμός). Βέβαια, η αποχώρησή τους δε συνεπάγεται ότι οι συγκεκριμένοι τομείς είναι μη αποδοτικοί για τις ελληνικές εξαγωγές, ιδιαίτερα δεδομένου ότι οι στατιστικές εξαγωγών ελαιόλαδου ήταν σταθερά ανοδικές τα τελευταία χρόνια, όπως επίσης ότι άλλες ναυτιλιακές εταιρείες εγκαταστάθηκαν επιτυχώς στην Κίνα, ενώ υπολογίζεται ότι μεγάλο τμήμα των κινεζικών εξαγωγών μεταφέρεται με ελληνόκτητο στόλο. Μία λογική υπόθεση που γεννάται, ωστόσο, είναι, κατά πόσο η προβολή των τομέων αυτών ως υποσχόμενων ώθησε ορισμένες επιχειρήσεις να εγκατασταθούν στην Κίνα βάσει μη δυνάμενων να πραγματοποιηθούν εκείνη την περίοδο προσδοκιών, με άλλα λόγια κατά πόσο η ανταπόκριση της κινεζικής αγοράς στο συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο δεν υπήρξε όσο αποδοτική είχε αφήσει να εννοηθεί η ρητορική των αρμοδίων.

Τα συγκεκριμένα παραδείγματα αποκαλύπτουν μία περαιτέρω αδυναμία της πρόσληψης που προσέδωσε η ηγεσία, υπό την έννοια ότι ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της κινεζικής οικονομίας το οποίο είχε εξ αρχής υποδείξει η Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, είναι η αδυναμία μακροπρόθεσμων προβλέψεων. (Χαρακτηριστικά, η απόφαση της ηγεσίας να (ξανα)προωθήσει μετά από χρόνια την εξαγωγή μαρμάρων το 2013 λόγω της προγενέστερης αποδοτικότητάς της, παρά το γεγονός ότι η κινεζική ηγεσία έχει τονίσει τη δέσμευσή της για στροφή στην κινεζική οικονομία, γεγονός που κάνει την κατανάλωση υλικών παραγωγής αβέβαιη). Θα πρέπει επιπλέον να σημειωθεί, ότι η τακτική που υιοθέτησαν οι Έλληνες αρμόδιοι, της περιορισμένης προβολής των πληροφοριών που διέθεταν, και κυρίως της προβολής, μεμονωμένα, της ανόδου των εξαγωγών βάσει των ποσοστιαίων δεδομένων, είναι παρεμφερής με την τακτική που ακολούθησαν οι αρμόδιοι της ΕΕ μέχρι το 2009, οπότε το έλλειμμα στο ευρωκινεζικό εμπόριο αποδείχθηκε ανεξέλεγκτα διογκωμένο.

Με άλλα λόγια, μία ακόμα πληροφορία, την οποία οι Έλληνες αρμόδιοι δεν ανέλυσαν και δεν αξιοποίησαν, υπήρξε η αποτυχία της τακτικής που εφαρμόστηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Αξιακό Επίπεδο. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για την πρόσληψη που πρόβαλε η ελληνική ηγεσία στο αξιακό επίπεδο είναι ολιγάριθμα και κατά κύριο λόγο προκύπτουν από εικόνες οι οποίες μάλλον υπονοήθηκαν από τη στάση των αρμοδίων, παρά προβλήθηκαν ξεκάθαρα από την κυβερνητική ρητορική. Οι εικόνες που προέβαλαν οι εκάστοτε αρμόδιοι ήταν αυτές μίας ιδιαίτερα υποσχόμενης αγοράς, φιλικά διακείμενης προς την Ελλάδα γενικά. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, ιδιαίτερη έμφαση αποδόθηκε στο ενδιαφέρον που εκδήλωσε η κινεζική ηγεσία για τα προωθούμενα ελληνικά προϊόντα. Ιδιαίτερη σημασία, ωστόσο, στη συγκεκριμένη περίπτωση προκαλούν τα βασικά χαρακτηριστικά των ελληνοκινεζικών εμπορικών συνδιαλλαγών, τα οποία οι αρμόδιοι και από τις δύο πλευρές επέλεξαν να μην αναφέρουν, και συγκεκριμένα κατά πόσο η Ελλάδα αποτελεί αξιόπιστη εμπορική πηγή προέλευσης για την Κίνα και, κυρίως, η ύπαρξη έντονου ανταγωνισμού στις συγκεκριμένες κατηγορίες. Η απουσία συγκεκριμένων αναφορών ενίσχυσε τη σημασία της ‘υποσχόμενης’ διάστασης της κινεζικής αγοράς. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό προκύπτει από τη συχνότητα και όχι από το περιεχόμενο των αναφορών της ελληνικής ηγεσίας στις προοπτικές εμπορικών ανοιγμάτων στην Κίνα. Η προβολή της Κίνας ως υποσχόμενης αγοράς υπήρξε σαφώς πιο έντονη σε συνάρτηση με οποιοδήποτε άλλο πιθανό προορισμό των ελληνικών εξαγωγών, με αποτέλεσμα να καλλιεργείται η εικόνα της ‘μοναδικότητας’ της Κίνας ως ιδιαίτερα υποσχόμενης αγοράς.

Η δημιουργία καλού κλίματος και φιλικών επαφών είναι αναγκαία για να μην δημιουργηθεί αρνητική προδιάθεση έναντι των εισαγομένων προϊόντων. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν εγγύηση για τη θετική ανταπόκριση μίας αγοράς. Ακόμα και το ενδιαφέρον που εξέφρασαν οι κινέζοι αρμόδιοι, σαφώς αποτέλεσε ενθαρρυντικό στοιχείο για την προοπτική προώθησης εξαγωγών, το οποίο όμως εκ των πραγμάτων χαρακτηρίζεται από υποκειμενικότητα. Οι αρμόδιοι δεν αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα ολόκληρης της αγοράς, η οποία κατά κύριο λόγο απαρτίζεται από πολλές ομάδες χαμηλότερης οικονομικής ευμάρειας και με σαφώς μικρότερη γνώση των προωθούμενων προϊόντων. Επιπλέον, το ενδιαφέρον που εξέφρασε η κινεζική ηγεσία στις περισσότερες περιπτώσεις υπήρξε ‘γενικό’, υπό την έννοια ότι εκδήλωσαν την ύπαρξη ενδιαφέροντος στην κινεζική αγορά για τις

συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων, αλλά πολύ λίγες υπήρξαν οι περιπτώσεις στις οποίες οι αρμόδιοι εκδήλωσαν ενδιαφέρον για την ελληνική συγκεκριμένα παραγωγή. Όποτε έγινε αυτό, τα κριτήρια που προβλήθηκαν ήταν γευστικά, δηλαδή εκ των πραγμάτων υποκειμενικά.

Σε πρώτο επίπεδο, όπως φάνηκε από σχετικές αναλύσεις των ευρωκινεζικών εμπορικών σχέσεων, η καλλιέργεια εμπιστοσύνης σε εμπορικό επίπεδο προς ένα κράτος προέλευσης ήταν καταλυτική για την απόδοση των εξαγωγών του. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, επιβεβαιώθηκε και στην περίπτωση των ελληνικών εξαγωγών, καθώς σύμφωνα με τις δηλώσεις της Προέδρου του Πανελλήνιου Συνδέσμου Εξαγωγέων, η τυποποίηση ελληνικών προϊόντων με προσφιλείς στην Κίνα εικόνες, όπως θέματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, ώθησε σημαντικά την απόδοση των εξαγωγών. Το γεγονός ότι δεν αποδόθηκε η πέπουσα σημασία στο συγκεκριμένο ζήτημα και, κυρίως, η έλλειψη προβολής της συγκεκριμένης δυνατότητας σε προσβάσιμες από παραγωγούς πηγές (όπως η σχετική ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών), και ακόμα περισσότερο η έλλειψη ανάληψης κινήσεων για την καλλιέργεια του εμπορικού ονόματος της Ελλάδας, καταδεικνύει την έλλειψη επιτηδειότητας από πλευράς των ελληνικών αρχών. Σε δεύτερο επίπεδο, η έλλειψη αναφοράς στον υπάρχοντα ανταγωνισμό που υφίσταται στην προώθηση των συγκεκριμένων προϊόντων, δημιουργεί διαφορετικής φύσης προβληματισμούς.

Η επιλογή των αρμοδίων να αγνοήσουν το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό δεν μπορεί να θεωρηθεί επικοινωνιακή, καθότι σε καμία περίπτωση δεν ανατρέπει την επιτυχή εικόνα της σημαντικής αύξησης που σημείωσαν οι ελληνικές εξαγωγές. Αντιθέτως, το γεγονός ότι οι ελληνικές εξαγωγές προωθούμενων προϊόντων σημείωσαν εντυπωσιακή άνοδο, παρά την ύπαρξη έντονου ανταγωνισμού από άλλα κράτη τα οποία δραστηριοποιούνται στην Κίνα για πολύ μεγαλύτερη περίοδο, ενισχύει την επιτυχία των ελληνικών προσπαθειών. Το γεγονός ότι η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών θεωρήθηκε αμελητέα σε συνολική κλίμακα, αλλά θεωρήθηκε εντυπωσιακή για τα εγχώρια δεδομένα, ανέδειξε τα τεράστια περιθώρια ανόδου που υπάρχουν. Κυρίως όμως το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία, όπως το πολύ μικρό μερίδιο της κινεζικής αγοράς στο οποίο αποσκοπούν οι ελληνικές εξαγωγές, αλλοιώνουν την προβαλλόμενη εικόνα της Κίνας ως μεγάλης και κυρίως πιο υποσχόμενης αγοράς συγκριτικά με άλλους εμπορικούς προορισμούς. Αντιθέτως, η

επιτυχία στο κινεζικό έδαφος μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό παράδειγμα για τις προοπτικές των ελληνικών εξαγωγών γενικότερα. Για την ακρίβεια, η άνοδος των εξαγωγών παρά τον έντονο ανταγωνισμό που δέχονται και μάλιστα σε τόσο μικρό μερίδιο της αγοράς, δείχνει ότι οι ελληνικές εξαγωγές έχουν μεγάλες πιθανότητες σημαντικής απόδοσης και σε άλλα κράτη, ανεξάρτητα με το αν θεωρητικά οι αγορές τους είναι μικρότερες ή αν δεν εντοπίζεται ανάγκη για τα συγκεκριμένα προϊόντα.

Τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την πρόσληψη της Κίνας που επικράτησε στην ελληνική στρατηγική, είναι αυτά που προκαλούν και τους πιο βάσιμους προβληματισμούς αναφορικά με τους χειρισμούς της. Όπως φάνηκε παραπάνω, η πρόσληψη της Κίνας η οποία προβλήθηκε στο ελληνικό έδαφος υπήρξε σε μεγάλο βαθμό βασισμένη σε χαρακτηριστικά στα οποία μπορούσε να στηριχθεί η εφαρμογή της ελληνικής εξαγωγικής πολιτικής που εφαρμοζόταν σε διεθνές επίπεδο. Οι προβληματισμοί που δημιουργούνται, ωστόσο, έγκεινται στο γεγονός ότι οι συλλογισμοί στους οποίους βασίστηκαν οι προσδοκίες για την επιτυχία της πολιτικής αυτής στηρίζονταν σε καθαρά ελληνικά και όχι κινεζικά κριτήρια. Οι προβληματισμοί εντείνονται από το γεγονός ότι ακόμα και στις περιπτώσεις που η ελληνική πρόσληψη έμοιασε να προσαρμόζεται παραπάνω σε κινεζικά κριτήρια, οι κυβερνητικοί συλλογισμοί δεν συνυπολόγιζαν τις συνεχείς αλλαγές που χαρακτηρίζουν την κινεζική οικονομία, οι οποίες οδηγούν και σε αντίστοιχες μεταλλάξεις των κινεζικών αναγκών και καταναλωτικών τάσεων. Η γενική εικόνα ότι στην Κίνα προσφέρονταν δυνατότητες απορρόφησης και απόδοσης συγκεκριμένων προϊόντων βάσει της γενικής εικόνας της Κίνας ως αναδυόμενης αγοράς αλλά και αγροτικής οικονομίας. Η συγκεκριμένη πεποίθηση δημιουργεί προβληματισμούς σε δύο επίπεδα.

Σε πρώτο επίπεδο, αμφισβητείται το συμπέρασμα ότι οι κινεζικές διατροφικές συνήθειες θα μπορούσαν να συνταιριάξουν με τις αντίστοιχες ελληνικές ή γενικά μεσογειακές. Ο συλλογισμός αυτός έρχεται σε αντίθεση τόσο με τη διαφορετική παραγωγή προϊόντων στο κινεζικό έδαφος, όσο και στην ανάπτυξη τελείως διαφορετικών διατροφικών συνηθειών. Οι αντιθέσεις αυτές έχουν γίνει εμφανείς σε πολλά παραδείγματα τόσο των ελληνικών, όσο και διεθνών εξαγωγών στην Κίνα. Χαρακτηριστικά, μία κατηγορία προϊόντων την οποία οι αρμόδιοι στην Ελλάδα ευελπιστούσαν σε αρχικό στάδιο να προωθήσουν στην κινεζική αγορά ήταν τα γαλακτοκομικά ενώ η κινεζική διατροφή παραδοσιακά δεν περιείχε κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων (εκτός του γάλακτος) παρά την αγροτική φύση

σημαντικού μεριδίου της οικονομίας.⁶⁸² Μάλιστα, οι προσδοκίες που έχουν αναπτυχθεί έγκεινται στην σταδιακή ένταξη των περισσότερων προϊόντων στην κινεζική διατροφή, καθώς και σε μεγάλο ποσοστό στην γευστική προσαρμογή τους βάσει κινεζικών κριτηρίων. Ακόμα και σε περιπτώσεις στις οποίες σταδιακά παρουσιάζεται μικρή πρόοδος, η ελληνική πεποίθηση ότι η Κίνα αποτελούσε μία αγορά ανοιχτή σε συγκεκριμένα προϊόντα φάνηκε λανθασμένη, υπό την έννοια ότι η προώθηση των προϊόντων αυτών απαιτεί την καταβολή χρονοβόρων προσπάθειών. Αντιθέτως, όπως έγινε εμφανές από τις έρευνες αγοράς που ολοκληρώθηκαν και από την πορεία των εξαγωγών, το γεγονός ότι οι ελληνικές διατροφικές συνήθειες ήταν ‘ξένες’ στην κινεζική αγορά, επηρέασε καταλυτικά την πορεία των βασικών προϊόντων που προώθησε η ελληνική ηγεσία και κυρίως του ελαιόλαδου. Ακόμα και όπου οι εξαγωγές ήταν επιτυχείς, αυτό οφειλόταν στην κάλυψη συγκεκριμένων κενών της κινεζικής αγοράς ενώ, όπως φάνηκε, η ένταξη του ελαιόλαδου στις διατροφικές συνήθειες των κινέζων αποδείχθηκε χρονοβόρα, ενώ είναι αμφισβητήσιμο σε ποιο βαθμό μπορεί επιτευχθεί. Αντιθέτως, τρόφιμα τα οποία ταίριαζαν με τις κινεζικές διατροφικές συνήθειες, όπως τα ζυμαρικά, αποδείχθηκαν πιο άμεσα αποδοτικά. Σε δεύτερο επίπεδο, σε αντίθεση με τις διαβεβαιώσεις της κινεζικής ηγεσίας, οι ελληνικές εξαγωγές δεν έχαιραν κινεζικής προτίμησης ούτε καν αναγνωρισιμότητας με τρόπο ανάλογο των προσδοκιών που είχαν εκφραστεί. Όπως φάνηκε, ο διατροφικός τομέας, (ιδιαίτερα αναφορικά με το ελαιόλαδο), στον οποίο η ελληνική παραγωγή υπερείχε ποιοτικά σε σύγκριση με τις ανταγωνιστικές χώρες, αποδείχθηκε και αυτός στον οποίο παρουσιάστηκε μεγαλύτερη κινεζική απροθυμία. Ο ανταγωνισμός που δέχονταν οι ελληνικές εξαγωγές προερχόταν από χώρες με χαμηλότερης ποιότητας προϊόντα, αλλά μακροχρόνια παρουσία στην κινεζική αγορά. Επιπλέον, σε άλλους τομείς, όπως τα προϊόντα πολυτελείας και το κρασί, οι ελληνικές πωλήσεις, παρότι πάντα για τα ελληνικά δεδομένα ήταν επιτυχείς, φάνηκε να υστερούν έναντι των αντιστοίχων προϊόντων από άλλα κράτη, τα οποία αναγνωρίζονταν για την ποιοτική υπεροχή τους. Ιδιαίτερα το γεγονός ότι αναγνωρισιμότητα προς ελληνικά προϊόντα άρχισε να

⁶⁸² Βέβαια, όπως προαναφέρθηκε, από πλευράς κινεζικής ηγεσίας σταδιακά ξεκίνησε μεγάλη προώθηση του γάλακτος. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι σε διεθνές επίπεδο οι εξαγωγές γαλακτοκομικών προϊόντων στην Κίνα έχουν κριθεί ως ιδιαίτερα υποσχόμενες, αλλά στις σχετικές αναφορές και αναλύσεις τονίζεται ότι σημαντικά γαλακτοκομικά προϊόντα (όπως το τυρί και το γιαούρτι), εξακολουθούν να μην έχουν ενταχθεί στις κινεζικές συνήθειες. (2012, January). The market for dairy products in China, Market Indicator Report, International Markets Bureau, Canada, Ανακτήθηκε από: <http://www.ats-sea.agr.gc.ca/asi/pdf/6077-eng.pdf>.

εμφανίζεται στα πλαίσια της έντονης ειδησεογραφικής κάλυψης της ελληνικής κρίσης, κατέδειξε στάσεις οι οποίες δεν ήταν αναμενόμενες στο ελληνικό έδαφος.

Τέλος, προβληματισμούς δημιουργεί η ελληνική στάση να θεωρήσει ορισμένα χαρακτηριστικά της κινεζικής κατανάλωσης ως διαχρονικά, όπως είναι η περίπτωση της χρήσης μάρμαρου. Βέβαια, στο συγκεκριμένο σημείο δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθούν προβλέψεις.⁶⁸³ Βασική προτεραιότητα του 12ου πενταετούς πλάνου ανάπτυξης (2011-2015) αποτέλεσε η κινεζική δέσμευση για νέες αιφόρους μεθόδους ανάπτυξης και κατασκευής, γεγονός που πιθανώς σημάνει τη σταδιακή μείωση κατανάλωσης ‘παραδοσιακών’ κατασκευαστικών υλικών,⁶⁸⁴ ενώ η ελληνική επιτυχία επέφερε ανταγωνισμό με κράτη μεγαλύτερης αναγνωρισιμότητας στην Κίνα. Η αδυναμία αναγνώρισης των πιθανών τάσεων από πλευράς της ελληνικής ηγεσίας μπορεί να είναι τυχαία. Ωστόσο, η αμεσότητα αποδοχής των μέχρι τώρα τάσεων σε ορισμένους τομείς ως διαχρονικών, αναδεικνύει μία μάλλον επιφανειακή αντιμετώπιση.

Το γεγονός ότι παρά τα στοιχεία που προέκυψαν, η ελληνική πρόσληψη παρέμεινε για μεγάλο διάστημα στάσιμη, και η στρατηγική εμπλουτίστηκε μόνο περιορισμένα ώστε να περιλαμβάνει προϊόντα των οποίων οι εξαγωγές είχαν αναδειχθεί ως επιτυχείς, και κυρίως ελληνική απροθυμία προσαρμογής στην κινεζική πραγματικότητα, όπως αυτή έγινε εμφανής κατά την πορεία των εξαγωγών, παραπέμπει είτε σε ιδιαίτερα επιφανειακή αντιμετώπιση των εμπορικών σχέσεων, είτε σε βαθύτερα ζητήματα κατανόησης κρατών και πολιτισμών που αναπτύσσονται με διαφορετικούς από τους δυτικούς τρόπους και ρυθμούς.

Συμπεριφορικό Επίπεδο. Τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την πρόσληψη της Κίνας που προσέδωσαν οι ελληνικές κινήσεις στο συμπεριφορικό επίπεδο, είναι αυτά που προκαλούν και τους πιο βάσιμους προβληματισμούς αναφορικά με τους χειρισμούς της. Όπως φάνηκε παραπάνω, κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου που εξετάζεται, η πρόσληψη της Κίνας η οποία προβλήθηκε στο ελληνικό έδαφος υπήρξε σε μεγάλο

⁶⁸³ Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, ότι όπως σημείωνε η έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, δεν θα ήταν σοφό να προβλέψει κανείς ότι η έντονη κατασκευαστική κίνηση που σημειώθηκε στην Κίνα κατά την περίοδο πριν την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και άλλων μεγάλων συμβάντων αποτελούσε διαχρονική τάση της κινεζικής οικονομίας.

⁶⁸⁴ China's 12th five-year-plan. Insight Series KPMG, Ανακτήθηκε από:

<http://www.kpmg.com/cn/en/issuesandinsights/articlespublications/publicationseries/5-years-plan/pages/default.aspx>

βαθμό επιλεκτική, βασισμένη σε χαρακτηριστικά στα οποία μπορούσε να στηριχθεί η εφαρμογή της ελληνικής εξαγωγικής πολιτικής που εφαρμοζόταν σε διεθνές επίπεδο. Ακόμα και προς το τέλος της περιόδου που εξετάζεται, οπότε άρχισαν να εμφανίζονται στοιχεία συνειδητοποίησης της έλλειψης κινεζικής προσαρμογής στις ελληνικές προσδοκίες, οι συλλογισμοί στους οποίους βασίστηκε η χάραξη πολιτικής στηρίζονταν σε καθαρά ελληνικά και όχι κινεζικά κριτήρια. Ακόμα και στις περιπτώσεις που η ελληνική πρόσληψη έμοιασε να προσαρμόζεται παραπάνω σε κινεζικά κριτήρια, οι κυβερνητικοί συλλογισμοί δεν συνυπολόγιζαν τις συνεχείς αλλαγές που χαρακτηρίζουν την κινεζική οικονομία, οι οποίες οδηγούν και σε αντίστοιχες μεταλλάξεις των κινεζικών αναγκών και καταναλωτικών τάσεων. Καταρχήν για μεγάλη περίοδο, η ρητορική των αρμοδίων ανεξαρτήτως κυβερνώντος κόμματος μέχρι και τα τέλη της περιόδου πρόβαλε την πεποίθηση ότι στην Κίνα προσφέρονταν δυνατότητες απορρόφησης και απόδοσης συγκεκριμένων προϊόντων βάσει της γενικής εικόνας της Κίνας ως αναδυόμενης αγοράς αλλά και αγροτικής οικονομίας. Τα προϊόντα τα οποία προώθησε η ηγεσία επίσης, κατά μέγιστο ποσοστό ανήκαν στον τομέα ποτών και τροφίμων. Η συγκεκριμένη πεποίθηση δημιουργεί προβληματισμούς σε δύο επίπεδα.

Σε πρώτο επίπεδο, αμφισβητείται το συμπέρασμα ότι οι κινεζικές διατροφικές συνήθειες θα μπορούσαν να συνταιριάξουν με τις αντίστοιχες ελληνικές ή γενικά μεσογειακές. Ο συλλογισμός αυτός έρχεται σε αντίθεση τόσο με τη διαφορετική παραγωγή προϊόντων στο κινεζικό έδαφος, όσο και στην ανάπτυξη τελείως διαφορετικών διατροφικών συνηθειών. Οι αντιθέσεις αυτές έχουν γίνει εμφανείς σε πολλά παραδείγματα τόσο των ελληνικών, όσο και διεθνών εξαγωγών στην Κίνα.

Χαρακτηριστικά, μία κατηγορία προϊόντων την οποία οι αρμόδιοι στην Ελλάδα ευελπιστούσαν σε αρχικό στάδιο να προωθήσουν στην κινεζική αγορά ήταν τα γαλακτοκομικά. Ο συλλογισμός είναι αμφισβητήσιμος, όχι γιατί δεν εντοπίζονται προοπτικές στις εξαγωγές προϊόντων σε αυτούς τους τομείς, αλλά γιατί η κινεζική διατροφή παραδοσιακά δεν περιείχε κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων (εκτός του γάλακτος) παρά την αγροτική φύση σημαντικού μεριδίου της οικονομίας. Έτσι, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι σε διεθνές επίπεδο οι εξαγωγές γαλακτοκομικών προϊόντων στην Κίνα έχουν κριθεί ως υποσχόμενες, αλλά υπό συγκεκριμένους όρους. Στις σχετικές αναφορές και αναλύσεις τονίζεται ότι σημαντικά γαλακτοκομικά προϊόντα (όπως το τυρί και το γιαούρτι), εξακολουθούν να μην έχουν ενταχθεί στις κινεζικές

συνήθειες. Οι προσδοκίες που έχουν αναπτυχθεί έγκεινται στην σταδιακή ένταξη των περισσότερων προϊόντων στην κινεζική διατροφή, καθώς και σε μεγάλο ποσοστό στην γευστική προσαρμογή τους βάσει κινεζικών κριτηρίων.⁶⁸⁵ Με άλλα λόγια, η ελληνική πεποίθηση ότι η Κίνα αποτελούσε μία αγορά ανοιχτή σε κτηνοτροφικά προϊόντα φάνηκε λανθασμένη, υπό την έννοια ότι η προώθηση των προϊόντων αυτών απαιτεί την καταβολή χρονοβόρων προσπαθειών.

Παρότι οι προσπάθειες προώθησης γαλακτοκομικών προϊόντων υπήρξαν περιορισμένες, όπως έγινε εμφανές από τις έρευνες αγοράς που ολοκληρώθηκαν και από την πορεία των εξαγωγών, το γεγονός ότι οι ελληνικές διατροφικές συνήθειες ήταν ‘ξένες’ στην κινεζική αγορά, επηρέασε καταλυτικά την πορεία των βασικών προϊόντων που προώθησε η ελληνική ηγεσία και κυρίως του ελαιόλαδου. Όπως φάνηκε από τη σχετική ανάλυση των ερευνών, παρά το γεγονός ότι στην κινεζική κουζίνα χρησιμοποιούνται άλλης μορφής έλαια, η πρόβλεψη για επιτυχείς πωλήσεις δεν αποδείχθηκε ασφαλής. Το ότι οι εξαγωγές ήταν επιτυχείς, οφειλόταν στην κάλυψη συγκεκριμένων κενών της κινεζικής αγοράς ενώ, όπως φάνηκε, η ένταξη του ελαιόλαδου στις διατροφικές συνήθειες των κινέζων αποδείχθηκε χρονοβόρα, ενώ αμφισβητείται σε ποιο βαθμό μπορεί να επιτευχθεί. Αντιθέτως, τρόφιμα τα οποία ταίριαζαν με τις κινεζικές διατροφικές συνήθειες, όπως τα ζυμαρικά, αποδείχθηκαν πιο άμεσα αποδοτικά.

Σε δεύτερο επίπεδο, σε αντίθεση με τις διαβεβαιώσεις της κινεζικής ηγεσίας, η μέχρι τότε ανάπτυξη των καταναλωτικών τάσεων δεν ωφελούσε τις ελληνικές εξαγωγές με τρόπο ανάλογο των προσδοκιών που είχαν εκφραστεί. Όπως φάνηκε, στον διατροφικό τομέα, (ιδιαίτερα στο ελαιόλαδο), αποδείχθηκε κινεζική απροθυμία για κατανάλωση ακριβότερων, λόγω ποιότητας, προϊόντων. Ο ανταγωνισμός που δέχονταν οι ελληνικές εξαγωγές προερχόταν από χώρες με χαμηλότερης ποιότητας προϊόντα, αλλά φθηνότερες τιμές και μακροχρόνια παρουσία στην κινεζική αγορά. Αντίθετα, σε άλλους τομείς, όπως τα προϊόντα πολυτελείας και το κρασί, οι ελληνικές πωλήσεις, παρότι πάντα για τα ελληνικά δεδομένα ήταν επιτυχείς, φάνηκε να υστερούν έναντι των αντιστοίχων προϊόντων από άλλα κράτη, τα οποία αναγνωρίζονταν για την ποιοτική υπεροχή τους.

⁶⁸⁵ International Markets Bureau (2012, January). *The market for dairy products in China*, Market Indicator Report. Canada, ανακτήθηκε από: <http://www.ats-sea.agr.gc.ca/asi/pdf/6077-eng.pdf>.

Τέλος, προβληματισμούς δημιουργεί η ελληνική στάση να θεωρήσει ορισμένα χαρακτηριστικά της κινεζικής κατανάλωσης ως διαχρονικά, όπως είναι η περίπτωση της χρήσης μάρμαρου. Βέβαια, στο συγκεκριμένο σημείο δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθούν προβλέψεις. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, ότι όπως σημείωνε η έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, δεν θα ήταν σοφό να προβλέψει κανείς ότι η έντονη κατασκευαστική κίνηση που σημειώθηκε στην Κίνα κατά την περίοδο πριν την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και άλλων μεγάλων συμβάντων αποτελούσε διαχρονική τάση της κινεζικής οικονομίας. Επιπλέον, βασική προτεραιότητα του τρέχοντος πενταετούς πλάνου ανάπτυξης (2011-2015) αποτελεί η κινεζική δέσμευση για νέες αειφόρους μεθόδους ανάπτυξης και κατασκευής, γεγονός που πιθανώς σημάνει τη σταδιακή μείωση κατανάλωσης “παραδοσιακών” κατασκευαστικών υλικών.⁶⁸⁶ Η αδυναμία αναγνώρισης των πιθανών τάσεων από την ελληνική ηγεσία μπορεί να είναι τυχαία. Ωστόσο, η αμεσότητα αποδοχής των μέχρι τώρα τάσεων σε ορισμένους τομείς ως διαχρονικών, αναδεικνύει μία μάλλον επιφανειακή αντιμετώπιση.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως έδειξε η ανάλυση, η ελληνική πρόσληψη όχι μόνο προσαρμόστηκε στα γενικά χαρακτηριστικά, αλλά και παρέμεινε αμετάβλητη παρά τις δυσκολίες που συναντήθηκαν κατά την πρόσβαση στην κινεζική αγορά. Από την έλλειψη προσαρμοστικότητας προκύπτουν τόσο προβλήματα κατανόησης της κινεζικής “διαφορετικότητας”, όσο και προβλήματα ελιγμών στο σχεδιασμό της ελληνικής εμπορικής στρατηγικής. Η πρόσληψη της Κίνας, βάσει της οποίας αιτιολογήθηκε η ελληνική στρατηγική και κυρίως αναπτύχθηκαν προσδοκίες για τις ελληνικές εξαγωγές, ήταν της Κίνας ως ισότιμης της Ελλάδας σε συνήθειες και ανάγκες. Η επιτυχία της ελληνικής στρατηγικής βασιζόταν στην επιβολή των μεσογειακών συνηθειών και προτεραιοτήτων σε θέματα διατροφής. Το γεγονός ότι παρά τα στοιχεία που προέκυψαν, η ελληνική πρόσληψη παρέμεινε στάσιμη, και η στρατηγική δεν εμπλουτίστηκε ώστε να περιλαμβάνει προϊόντα των οποίων οι εξαγωγές είχαν

⁶⁸⁶ KPMG. China’s 12th five-year-plan. Insight Series KPMG. Ανακτήθηκε από: <http://www.kpmg.com/cn/en/issuesandinsights/articlespublications/publicationseries/5-years-plan/pages/default.aspx>.

αναδειχθεί ως επιτυχείς, παραπέμπει είτε σε ιδιαίτερα επιφανειακή αντιμετώπιση των εμπορικών σχέσεων, είτε σε βαθύτερα ζητήματα κατανόησης κρατών και πολιτισμών που αναπτύσσονται με διαφορετικούς από τους δυτικούς τρόπους και ρυθμούς. Η ελληνική αδυναμία αναγνώρισης των κινεζικών αναγκών που καθοδηγούσαν τις ελληνικές εξαγωγές, αλλά και η απροθυμία προσαρμογής στην κινεζική πραγματικότητα, όπως αυτή έγινε εμφανής κατά την πορεία των εξαγωγών, παρότι δεν αναιρεί την καλλιέργεια προσδοκιών για περαιτέρω διείσδυση στην κινεζική αγορά τα επόμενα χρόνια, θέτει υπό αμφισβήτηση τον βαθμό στον οποίο η ελληνική πλευρά καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες να επωφεληθεί από τις ευκαιρίες που προσφέρει η κινεζική αγορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ – ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΚΙΝΕΖΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο τουρισμός, διαχρονικά, αποτελεί ένα από τα βασικά θέματα των διμερών συνομιλιών Ελλάδας και Κίνας. Αυτό ισχύει απόλυτα για την περίοδο που αναφέρεται η διατριβή. Από το 2000 και μετά, έχουν γίνει ενέργειες από όλες τις κυβερνήσεις και έχουν υπογραφεί σχετικές διμερείς συμφωνίες. Από την πρώτη φορά που ήρθαν σε επαφή, οι ηγεσίες των δύο χωρών εκφράστηκαν με βεβαιότητα για την ύπαρξη μεγάλου τουριστικού ρεύματος από την Κίνα προς την Ελλάδα. Καλλιεργήθηκε η προσδοκία ότι η χώρα θα μπορούσε να αναδειχθεί σε προσφιλή τουριστικό προορισμό για τους κινέζους.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται, ποσοστιαία, σημαντική άνοδος. Η κινεζική τουριστική κίνηση στην Ελλάδα από το 2013 και μετά παρουσίασε άνοδο 16%,⁶⁸⁷ κατατάσσοντας την Κίνα ως τη χώρα που παρουσίασε τη μεγαλύτερη ποσοστιαία άνοδο προσελεύσεων στην Ελλάδα, την τελευταία τριετία.⁶⁸⁸ Η άνοδος αυτή ξεπέρασε κατά πολύ τις προβλέψεις έρευνας του Διεθνούς Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO) το 2004 για το σύνολο των Βαλκανικών χωρών, η οποία προέβλεπε αύξηση της τουριστικής κίνησης μέχρι το 2020 κατά 4,6% ετησίως, με την Ελλάδα να αποτελεί τον πιο δημοφιλή προορισμό. Το μέγιστο μέρος της αύξησης αυτής προβλεπόταν να έχει προέλευση από κράτη της Άπω Ανατολής.⁶⁸⁹ Ταυτόχρονα προβλεπόταν ετήσια αύξηση της (συνολικής προς το εξωτερικό) κινεζικής τουριστικής κίνησης κατά 12,3% (σαφώς τη μεγαλύτερη ανάμεσα σε όλα τα κράτη της Άπω Ανατολής).⁶⁹⁰ Οι προβλέψεις αυτές ουσιαστικά αναδείκνυναν δυνατότητες, βάσει ρευμάτων και υπολογισμών.

Παρά τη συγκεκριμένη άνοδο, ωστόσο, ο αριθμός των κινέζων τουριστών στην Ελλάδα εξακολουθεί να είναι της τάξης του 0.2% επί του συνόλου των αφικνούμενων τουριστών ετησίως. Ταυτόχρονα, βάσει στατιστικών στοιχείων, η Ελλάδα δεν

⁶⁸⁷ Στατιστικά Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού: <http://www.gnto.gov.gr/el/ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ>, & http://www.gnto.gov.gr/sites/default/files/files_basic_pages/Xatzidakis_2015.pdf.

⁶⁸⁸ Ανώνυμος, (2016, Ιούνιος 1). Προς νέο ρεκόρ ο τουρισμός, στα 27 εκατ. αφίξεις η εκτίμηση του ΙΤΕΠ, *Kontranews*, 16:24, Ανακτήθηκε από: <http://www.kontranews.gr/OIKONOMIA/221563-Pros-neo-rekor-o-toyrismos-sta-27-ekat-aphixeis-e-ektimese-toy-ITEP>.

World Tourism Organisation, *Tourism 2020 Vision: Volume 4: Europe*, Madrid, Spain, 2004, <http://www.podepro.prd.uth.gr/programme/materiel/Sector/EUROPE%20VISION%202020.pdf>, σελ. 9
World Tourism Organisation, *Tourism 2020 Vision: Volume 3: East Asia & Pacific*, Madrid, Spain, 2004, <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1189/1189-1.pdf>, p. 9 .

κατατάσσεται στους δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς των κινέζων τουριστών.⁶⁹¹ Ενώ η αύξηση της κινεζικής τουριστικής κίνησης στο εξωτερικό γενικά, ξεπέρασε τις προβλέψεις,⁶⁹² σε καμία περίπτωση ο αριθμός των κινέζων τουριστών που επισκέφθηκαν την Ελλάδα δεν πλησίασε τις εκτιμήσεις του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων για ετήσια άφιξη 100.000 κινέζων τουριστών.⁶⁹³ Ο αριθμός των κινέζων που επισκέφθηκαν την Ελλάδα το 2015 υπολείπεται του 20% από τον αντίστοιχο που καταγράφηκε στην Ιταλία.⁶⁹⁴ Δεν μπορεί να ειπωθεί ούτε για αυτόν, ούτε για το ποσοστό που καταγράφεται σε απόλυτα νούμερα ότι ανταποκρίνονται στις προσδοκίες.

Η Κίνα, στα πλαίσια μίας δεκαετίας, αναδείχθηκε σε πολύ μεγάλη τουριστική δύναμη, με την δυναμική της να παρουσιάζει συνεχείς αυξητικές τάσεις.⁶⁹⁵ Ο αριθμός των κινέζων που ταξίδεψαν στο εξωτερικό έφθασε τα 70 εκατομμύρια το 2011, με εκτίμηση ότι, για το 2012, όπου ο σχετικός αριθμός προσέγγισε τα 80 εκατομμύρια, το ποσοστό τους αναλογούσε στο 8% των τουριστών παγκοσμίως.⁶⁹⁶ Η άνοδος αυτή ανταποκρίθηκε σε σχετικές προσδοκίες, που εστίαζαν στην ανάπτυξη της χώρας και στο μέγεθος του κινεζικού πληθυσμού. Οι τάσεις, όμως, που τη χαρακτηρίζουν έχουν διαφοροποιηθεί από τις δυτικές προβλέψεις, όπως γενικότερα συμβαίνει με την ανάπτυξη κινεζικών καταναλωτικών τάσεων. Η επιλογή προορισμών και δραστηριοτήτων από τους κινέζους τουρίστες υπήρξε, από αυτήν την άποψη, απρόβλεπτη. Παρότι τα συμπεράσματα τα οποία έχουν προκύψει είναι σχετικά πρόσφατα και κατά κύριο λόγο εμπειρικά, η εγκυρότητά τους επιβεβαιώνεται από

⁶⁹¹ Στατιστικά ΕΟΤ:

Ανακτήθηκε από: <https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>,

⁶⁹² Anonymous, (2016, May 9). 81% Chinese travelers planning international travel in 2016, *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcz>.

⁶⁹³ Κουτσούνης, Σ. (2013, Αύγουστος 30). 100.000 Κινέζοι τουρίστες στην Ελλάδα κάθε χρόνο, *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: <http://www.kathimerini.gr/497179/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/100000-kinezoi-toyristes-sthn-ellada-ka8e-xrono>.

⁶⁹⁴ Airbus, (2016). Global Market Forecast 2016-2035, *Global Market Forecast 2016-2035.pdf*: Online Publication, <http://www.airbus.com/company/market/forecast/>. Στατιστικά κινεζικών τουριστικών ρευμάτων (με πηγή τον Εθνικό Οργανισμό Τουρισμού της Κίνας- CNTO), Ανακτήθηκε από: <https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>

⁶⁹⁵ Zhou, S. & Feiyue, Y. (2015, August 9). Robust growth forecast for China's outbound tourism, *China Daily*, (2015, August 9). Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2015-09/08/content_21813960.htm

& CLSA Limited. (2016, January 19). *Chinese outbound tourism remains on track to reach 200 million by 2020*. Ανακτήθηκε από: <https://www.clsa.com/about-clsa/media-centre/2016-media-releases/chinese-outbound-tourism-remains-on-track.php>.

⁶⁹⁶ Anonymous, (2012, March 21). *Demystifying the chinese traveller*, CNN Travel. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler>.

πολυάριθμες πηγές, τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Ελλάδα, και δεν έχουν αμφισβητηθεί. Έτσι, έχει αρχίσει να αναγνωρίζεται ευρέως ότι η προσέλκυση κινέζων τουριστών παρουσιάζει προκλήσεις. Η ανταπόκριση σε αυτές απαιτεί κατανόηση των πολυπλοκοτήτων που χαρακτήρισαν την ανάπτυξη της κινεζικής κοινωνίας και, με βάση αυτήν, χάραξη πολύ προσεκτικών κινήσεων. Τόσο η ελληνική εμπειρία, όσο κυρίως, τα συμπεράσματα που προέκυψαν σε παγκόσμιο επίπεδο, αποδίδουν τεράστια σημασία στην πρόσληψη της Κίνας κατά τη χάραξη τουριστικής πολιτικής. Η πρόσληψη είναι καθοριστική για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων τις οποίες διαθέτει ένας τόπος, για την ανάδειξη των πόλων έλξης με την ανάλογη προβολή, για τις αναγκαίες εσωτερικές προσαρμογές στην τουριστική πολιτική.

Ανάμεσα στους καθοριστικούς παράγοντες που διαφαίνεται ότι καθιστούν έναν προορισμό ελκυστικό για τους κινέζους, διακρίνονται ορισμένοι, τους οποίους η Ελλάδα δε διαθέτει.⁶⁹⁷ Υπό αυτή την έννοια, συγκριτικά με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, οι προοπτικές της Ελλάδας είναι περιορισμένες. Με αυτό ως δεδομένο, το αντικείμενο της εξέτασης και αξιολόγησης επικεντρώνεται στο βαθμό που αξιοποιούνται οι δυνατότητες που διαθέτει η Ελλάδα και στις προσπάθειες που καταβάλλονται για ύπαρξη πόλων έλξης για τους υποψηφίους τουρίστες και για ανάλογη προβολή τους. Όπως στοιχειοθετείται από το θεωρητικό υπόβαθρο, η ανάπτυξη των τουριστικών τάσεων χαρακτηρίζεται από συνεχείς εναλλαγές και περιπλοκές. Σε ένα κράτος στο οποίο ο τουρισμός αποτελεί τον κύριο και έναν από τους ελάχιστους οικονομικούς τομείς που παρουσιάζει ανάπτυξη, θα ήταν αναμενόμενο να εξαντλούνται τα περιθώρια προσδιορισμού στόχων για την έλξη της μεγαλύτερης και ταχύτερα αναπτυσσόμενης τουριστικής δύναμης.

Στην Ελλάδα, ενώ εντάθηκαν οι επισκέψεις στην Κίνα και οι διμερείς διαπραγματεύσεις με την κινεζική ηγεσία, παρατηρήθηκε μεγάλη αδράνεια στην πραγματοποίηση αλλαγών στον εσωτερικό της χώρας, οι οποίες ήταν αναγκαίες και εφικτές. Η αξιολογή, σχετική ποσοστιαία, όχι σε απόλυτα νούμερα, αύξηση τουριστών καταγράφεται μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται. Οι βάσεις της στρατηγικής που, με ερωτηματικό για το κατά πόσον, οδήγησαν σε αυτήν, όπως και η πρόσληψη στην οποία βασίστηκε η στρατηγική τέθηκαν την περίοδο που εξετάζεται. Οι προσπάθειες για τόνωση του τουρισμού και οι συμφωνίες που υπογράφηκαν για αυτό

⁶⁹⁷ Anonymous, (2015, December 25). *Italy is a top destination for chinese tourists*, Chinese Tourist Agency.com, Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/italy-top-destination-chinese-tourists/>

το σκοπό, καταδεικνύουν βασικές αδυναμίες στην ελληνική πρόσληψη της Κίνας και στις προσδοκίες από τη σχέση. Πολλές από τις συμφωνίες που υπεγράφησαν δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την επαναλαμβανόμενη απόπειρα για απευθείας πτήση από το Πεκίνο στην Αθήνα η οποία, σε δύο περιπτώσεις ξεκίνησε και μετέπειτα ακυρώθηκε λόγω χαμηλής πληρότητας, ενώ μετά από ελληνική επιμονή, λειτουργεί ορισμένες φορές την εβδομάδα πτήση μέσω Μονάχου. Είναι όμως τόσο πιο δαπανηρή και χρονοβόρα που τα δημοφιλή πρακτορεία στην Κίνα δεν τη συνιστούν.⁶⁹⁸ Αντίστροφα, άλλες αποφάσεις αποδείχθηκαν σωστές, όπως η ίδρυση γραφείων παροχής βίζας σε όλες τις κινεζικές επαρχίες.⁶⁹⁹ Επιπλέον, στην Ελλάδα παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μεγάλη κινητικότητα από ιδιωτικούς φορείς, οι οποίοι έχουν προσαρμόσει το τουριστικό εγχώριο προϊόν στις κινεζικές προδιαγραφές. Σύμφωνα με σχετικές μαρτυρίες, όμως, η απουσία κυβερνητικής στήριξης τους φέρνει σε αδύναμη θέση έναντι ενός ταχέως αναπτυσσόμενου κυκλώματος κινεζικών πρακτορείων και ξεναγών.⁷⁰⁰

Η κινεζική κοινωνία, άρα και ο κινεζικός τουρισμός αναπτύσσεται και μεταλλάσσεται. Η αρχική αποτυχία προσέλκυσης κινέζων τουριστών από την ελληνική ηγεσία μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενη. Η μακροχρόνια, όμως, αδυναμία ουσιαστικής ανατροπής του φαινομένου δημιουργεί έντονους προβληματισμούς αναφορικά με τους ελληνικούς χειρισμούς, όπως και η επιμονή σε προσπάθειες που απέτυχαν να παράγουν αποτελέσματα. Οι προβληματισμοί αυτοί εντείνονται συγκρινόμενοι με κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν σε άλλα κράτη-μέλη, τα οποία απασχόλησε αντίστοιχα η ραγδαία, αλλά με παραδοξότητες, αύξηση του κινεζικού τουρισμού.

Για τη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκε η πρόσληψη και ο τρόπος με τον οποίο επίδρασε στη χάραξη ελληνικής τουριστικής πολιτικής και την αποτελεσματικότητά της, εξετάζονται στην ενότητα αυτή τα βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής τουριστικής ανάπτυξης και οι προκλήσεις που προβάλλει. Η ελληνική πρόσληψη αναλύεται σε δύο χωριστά μέρη, πρώτον με γνώμονα τις πηγές γνώσης και

⁶⁹⁸ Το συγκεκριμένο συμπέρασμα προέκυψε μετά από συχνούς ελέγχους στην ιστοσελίδα του ctrip.com, η οποία είναι και η δημοφιλέστερη στην Κίνα για κρατήσεις εισιτηρίων, καθώς και τις προσφορές γνωστών πρακτορείων (shu.zai, amphitriton, cncn, 17U.net)

⁶⁹⁹ Συνέντευξη με την αντιπρόξενο στο προξενείο της Σαγκάης Περιστέρα Τζήκα, (2015, Απρίλιος 2).

⁷⁰⁰ Γιάνναρου, Λ. (2014, Σεπτέμβριος 14). Κινέζοι ξεναγοί με μεθόδους νύχτας. *Η Καθημερινή*, ανακτήθηκε από: www.kathimerini.gr/783758/article/epikairoτητα/ellada/kinezoi-3enagoi-me-me8odoys-nyhtas

πληροφόρησης που ήταν διαθέσιμες και το βαθμό αξιοποίησής τους, και, δεύτερον, συγκριτικά με τη στρατηγική που ακολουθούν τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Τέλος, η ανάλυση διακρίνεται, όσο αυτό είναι δυνατόν, στην περίοδο πριν και μετά την οικονομική κρίση (της οποίας το ξέσπασμα συνέπεσε χρονικά με την αλλαγή κυβέρνησης και των αρμοδίων- δεκτών της πρόσληψης.)

Η εξέταση της πρόσληψης αναδεικνύει αδυναμίες κυρίως στο γνωστικό επίπεδο, και συγκεκριμένα στη φύση ορισμένων πηγών που αναζητήθηκαν διαχρονικά. Προβληματίζει η έμφαση που αποδόθηκε στη ρητορική κινέζων αρμοδίων, οι οποίοι προέβαλαν τις εικόνες που συμβάδιζαν με εσωτερικές ανάγκες, δικούς τους στόχους και με τη γνώση που είχαν οι ίδιοι για την Ελλάδα. Παρατηρούνται αδυναμίες στην αξιολόγηση πληροφοριών των οποίων οι εμπλεκόμενοι κυβερνητικοί παράγοντες και αρμόδιοι φορείς υπήρξαν δέκτες, αλλά και στο βαθμό κατανόησης της διαρκώς εξελισσόμενης φύσης του κινεζικού τουρισμού. Παρατηρείται πολύ περιορισμένη αξιοποίηση της εμπειρίας και πληροφορίας που σταδιακά ανακτήθηκε, σε σημείο που δημιουργούνται ερωτήματα κατά πόσον έγιναν κατανοητές οι αδυναμίες που διαφαίνονται στην ελληνική στρατηγική, ή αν αυτό οφείλεται σε αδράνεια και ανικανότητα ανταπόκρισης. Αντίστοιχα, δημιουργούνται βασικά ερωτήματα όσον αφορά τη γνώση και κατανόηση της Ελλάδας, την οποία διέθεταν «υποψήφιοι» τουρίστες από την Κίνα, για τη δική τους δηλαδή πρόσληψη των εικόνων που λάμβαναν.

Στο αξιακό και συμπεριφορικό επίπεδο τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν πηγάζουν από το γνωστικό. Κυρίως διαφαίνεται ότι η διάσταση που αποδίδεται στις προσδοκίες από την Κίνα, δηλαδή στο συμπεριφορικό πεδίο, δε συμβαδίζει με τη γνώση που προέκυψε. Στο αξιακό επίπεδο δεν προβληματίζει τόσο η εικόνα της Κίνας βάσει της οποίας σχηματίστηκε η ελληνική πρόσληψη, όσο κατά πόσο η ερμηνεία, που αποδόθηκε από συντριπτικό ποσοστό των αρμοδίων που ενεπλάκησαν στη χάραξη της ελληνικής τουριστικής πολιτικής, εξυπηρέτησε στόχους εντυπωσιασμού ή παραπέμπει σε καθαρά συναισθηματικές επιρροές. Τέλος, στο ενεργητικό επίπεδο σχηματίζεται το ερώτημα κατά πόσο οι εικόνες της περιόδου της κρίσης στην Ελλάδα, σίγουρα όχι κολακευτικές αλλά με πολύ συχνές αναφορές στα ΜΜΕ, αποτέλεσαν σημαντικότερο παράγοντα έλξης από ό,τι η προβολή των βασικών εικόνων που διεθνώς προβάλλει ο ελληνικός τουρισμός. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό παράδοξα υπό την έννοια,

ότι παρατηρείται πως η αδυναμία ανταπόκρισης οφείλεται περισσότερο στην αδυναμία συντονισμού στο εσωτερικό (μεταξύ οργανισμών ή αρμοδίων και ιδιωτών) παρά στη πρόσβαση σε πληροφόρηση. Επίσης, δημιουργείται ένα βασικό ερώτημα κατά πόσο η αδυναμία της κυβερνητικής προσέγγισης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην υπερτίμηση της γνώσης που υπάρχει για την Ελλάδα στην Κίνα, παρά στο επίπεδο των ελληνικών γνώσεων για την Κίνα και την αξιοποίηση τους.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΙΝΕΖΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΑΣΕΩΝ (ΔΕΔΟΜΕΝΑ)

Για την ανάπτυξη τουριστικών τάσεων υπάρχει μεγάλο θεωρητικό υπόβαθρο, στο οποίο τελευταία αρχίζει να παρατηρείται και μεγάλη εξειδίκευση. Η εξέλιξη της έρευνας έχει δείξει ότι η επιλογή προορισμών από μία ορισμένη ομάδα καθορίζεται από πολυάριθμους παράγοντες, ερεθίσματα και καταβολές, σε περίπλοκες μεταξύ τους διεργασίες. Παρότι οι ερευνητές διχάζονται ως προς τους παράγοντες που υπερέχουν,⁷⁰¹ στην πλειοψηφία τους αναγνωρίζουν τη συμβολή προσωπικών, ψυχολογικών, κοινωνικοοικονομικών και πολιτισμικών παραγόντων και όχι ορισμένων από αυτούς μεμονωμένα.⁷⁰² Έτσι, η τελική επιλογή θεωρείται προϊόν συνδυασμού διαφορετικών παραγόντων με βασικούς το χαμηλό κόστος μεταφοράς, την ασφάλεια στον προορισμό, την καθαρότητα στην πληροφόρηση κατά τη

⁷⁰¹ Μία αιτία για τις αντιφάσεις που παρατηρούνται είναι το γεγονός ότι έρευνες πραγματοποιούνται παράλληλα από διαφορετικούς φορείς. Παρατηρείται συμβολή από ακαδημαϊκούς, εκπροσώπους κρατικών και διεθνών οργανισμών αλλά και σημαντικό αριθμό εκπροσώπων βιομηχανίας, καθώς ο βαθμός ικανοποίησης με το προσφερόμενο προϊόν κρίνει και την επιλεκτικότητα των υπηρεσιών τους σε ένα αυξανόμενο ανταγωνιστικό περιβάλλον και συνεπώς οι αεροβιομηχανίες και μεγάλες αλυσίδες καταλυμάτων διεξάγουν συνεχείς έρευνες (π.χ. Fornell, C. (1992). A national customer satisfaction barometer: the swedish expe. *Journal of Marketing*, 56, 1, 6. 6-9.) Οι φορείς αυτοί εξυπηρετούν και διαφορετικούς στόχους, υπό την έννοια, ότι ακαδημαϊκοί αναζητούν μεγαλύτερη ανάλυση των δεικτών ικανοποίησης, και πιθανώς ψυχολογικών και πολιτισμικών παραγόντων που καθορίζουν την τουριστική ικανοποίηση, ενώ οι εκπρόσωποι της βιομηχανίας στοχεύουν σε πρακτικές λύσεις που θα συμβάλλουν σε διαμόρφωση του προϊόντος τους και θα μπορούν να ικανοποιήσουν διαφορετικές ομάδες ανθρώπων με τρόπο που θα αυξήσει την κατανάλωση (οι εκπρόσωποι κρατικών και διακρατικών οργανισμών, στις περιπτώσεις που δεν αντιγράφουν τα αποτελέσματα της ακαδημίας, αναζητούν αντίστοιχα απλοϊκά αποτελέσματα που να γίνονται κατανοητά στο ευρύ κοινό). Κατά συνέπεια, τα αποτελέσματα που παράγουν δεν ομαδοποιούνται εύκολα, ενώ μεμονωμένες έρευνες μπορεί να δημιουργήσουν λανθασμένες εντυπώσεις.

⁷⁰² Ladhari, R. (2009). Service quality, emotional satisfaction, and behavioral intentions, *Managing Service Quality: An International Journal*, 19, 3, 308 – 331. & Αποσπάσματα και σύνοψη των Smith, S.L.J., (1999). *Tourism analysis: a handbook*, Tourism. Oxford: Butterworth- Heinemann, Middleton, V., and Clarke, J., (2001). *Marketing in travel and tourism*, Oxford: Butterworth-Heinemann, 3rd Ed. Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., & Wanhill, S., (1998). *Tourism principles and practice*. 2nd Ed., UK: Longman, Kotler, P., Bowen, J., & Makens, J., (1996). *Marketing for Hospitality & Tourism*, Prentice Hall, Upper Saddle River, in Laitinen, K. (2004, August). *The Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists*, αδημοσίευτη διατριβή (MA European Tourism Management Bournemouth University) καθώς και των πηγών που αναφέρονται αναλυτικά παρακάτω.

διαδικασία επιλογής, τη δυνατότητα ανεξαρτησίας κινήσεων στον προορισμό, την επαρκή ενημέρωση μέσω διαδικτύου⁷⁰³ καθώς και την απόσταση. Πρόσφατες έρευνες αναγνωρίζουν ότι η προσωπικότητα, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο των ταξιδιωτών και ειδικά κίνητρα συμβάλλουν στην επιλογή προορισμών, όπως αντίστοιχα ότι η επιλογή καθορίζεται από κοινωνικές, πολιτισμικές και οικογενειακές καταβολές.⁷⁰⁴ Έρευνες επίσης ξεχώρισαν την παροχή υπηρεσιών που προσλαμβάνονται ως φροντίδα και την έμμεση διαφήμιση μέσω ικανοποιημένων καταναλωτών.⁷⁰⁵

Η επιρροή νοοτροπίας και πολιτισμικών καταβολών ή άλλων εθνικών “χαρακτηριστικών” συγκεκριμένα έχει αρχίσει να προβάλλεται όλο και πιο έντονα, κυρίως λόγω της πραγματοποίησης συγκριτικών ερευνών ανάμεσα σε κράτη. Στις συγκριτικές αυτές μελέτες,⁷⁰⁶ οι διαφορές που προκύπτουν είναι μικρής κλίμακας, αλλά η εξέλιξη και εξειδίκευση της έρευνας έχει οδηγήσει στην εμφάνιση όλο και περισσότερων διαφοροποιήσεων. Στην πλειονότητα τους οι διαφορές αυτές είναι κατανοητές, υπό την έννοια ότι πηγάζουν από τη νοοτροπία, τον τρόπο ζωής και το οικονομικό επίπεδο στα κράτη που εξετάζονται.⁷⁰⁷

Πέραν των κεντρικών παραμέτρων που καθορίζουν την επιλογή ενός προορισμού, οι βασικοί συντελεστές διαφοροποιούνται ανάλογα με πολυάριθμους παράγοντες. Αυτό αποτελεί αποτρεπτικό στοιχείο για τη λήψη επιφανειακών συμπερασμάτων ή την εξέταση μεμονωμένων ερευνών για τη χάραξη τουριστικής

⁷⁰³ Pakdil, F. & Aydın, Ö. (2007). Expectations and perceptions in airline services: An analysis using weighted SERVQUAL scores. *Journal of Air Transport Management*, 13, 4, 224-236.

⁷⁰⁴ Balcombe, K., Fraser, I., & Harris, L. (2009). Consumer willingness to pay for in-flight service and comfort levels: A choice experiment. *Journal of Air Transport Management*, 15, 5, 221-226. Ανακτήθηκε από: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969699708001762>.

⁷⁰⁵ Yuen, F. K., and Thai, V. V. (2015). Service quality and customer satisfaction in liner shipping, *International Journal of Quality and Service Sciences*, 7, 2/3, 170-183.

⁷⁰⁶ Ενδεικτικά αναφέρονται: Park, J.W. (2007). Passenger perceptions of service quality: Korean and Australian case studies, *Journal of Air Transport Management*, 13, 4, 238-242. & Balcombe, K., Fraser, I. & Harris, L. (2009). Consumer willingness to pay for in-flight service and comfort levels: A choice experiment. *Journal of Air Transport Management*, 15, 5, 221-226 & Chen, Fang-Yuan, & Chang, Yu-Hern, (2005). Examining airline service quality from a process perspective. *Journal of Air Transport Management*, 11, 2, 79-87.

⁷⁰⁷ Παραδείγματος χάριν, καταλυτικές διαφορές παρατηρούνται ανάμεσα στα αποτελέσματα που καταγράφηκαν στην Ταϊβάν και την Κορέα, όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών κατά τη διάρκεια εσωτερικών πτήσεων. Συγκεκριμένα, στην Ταϊβάν καταγράφηκε απόλυτη αδιαφορία για την άνεση στο εσωτερικό του αεροπλάνου και την παροχή υπηρεσιών. Αντιθέτως, στη Νότιο Κορέα, όπου αποδίδεται εξέχουσα σημασία στην υγεία και γενικότερα την ευμάρεια και ποιότητα ζωής,⁷⁰⁷ παράγοντες όπως το μέγεθος του καθίσματος, ή η παροχή γευμάτων, έχουν συμβάλει καταλυτικά σε μεγάλη δυσφήμιση εταιρειών χαμηλού κόστους. (Chen, Fang-Yuan, & Chang, Yu-Hern & Epatko, L. (2011, January 20). In South Korea, the importance of Wellbeing, *PBSNewshour*, 87. Ανακτήθηκε από: www.pbs.org.newshour/rundown/korea-wellbeing/).

στρατηγικής.⁷⁰⁸ Παραδειγματικά, στατιστικά στοιχεία αφίξεων σε κράτη παραμονής, που προκύπτουν από ξενοδοχεία ή αριθμών επιβατών σε μεταφορικά μέσα, δεν αποτελούν αξιόπιστη πηγή για μέτρηση τουριστικής άφιξης και προτίμησης, καθότι περιλαμβάνουν μετρήσεις που έχουν προκύψει από ταξίδια που πραγματοποιούνται για εργασιακούς σκοπούς (παράδειγμα αποτελούν ο σκοπός ή η διάρκεια του ταξιδιού, κυρίως όσον αφορά διάκριση μεταξύ παραθερισμού ή εργασίας, τα οποία δρουν καταλυτικά στην επιλογή καταλυμάτων ανεξαρτήτως εισοδήματος.)⁷⁰⁹ Βασικές τάσεις και επιλεκτικότητα προορισμών είναι διαρκώς εξελισσόμενες και απαιτούν συνεχή παρακολούθηση. Χαρακτηριστικά, εξελίξεις στο χώρο των μεταφορών και της τεχνολογίας, μορφοποίησαν ριζικά το *modus operandi* κατά τη διαδικασία επιλογής, ενώ μορφοποιήσεις παρουσιάζονται στις προτεραιότητες πολιτών αναπτυσσόμενων κρατών,⁷¹⁰ αλλά φυσικά και κατά τη διάρκεια που διεθνείς εξελίξεις αλλάζουν την πρόσληψη του προορισμού (ιδιαίτερα όταν τίθενται θέματα ασφάλειας).⁷¹¹

Οι κινεζικές τουριστικές τάσεις έχουν θεωρηθεί απρόβλεπτες και αντιφατικές από πολλές διαφορετικές πηγές, ενώ πλέον, αποτελούν χωριστό αντικείμενο έρευνας και εξέτασης. Η Κίνα είναι χώρα ταχέως αναπτυσσόμενη, ενώ από τα πρώτα χρόνια ανάπτυξής της έγινε εμφανές ότι η κινεζική τουριστική συμπεριφορά και προτίμηση διαφοροποιείται αισθητά από όλες τις αντίστοιχες δυτικές. Προσπάθειες πρόβλεψης βάσει δυτικών μοντέλων συχνά αποτυγχάνουν. Για την ακρίβεια, η δυτική διαφορετικότητα οδήγησε σε αρχική αδυναμία πρόβλεψης της κινεζικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, σταδιακά, προσπάθειες αποσαφήνισης των τάσεων αυτών έδειξαν ότι υπάρχει δυνατότητα κατηγοριοποίησης και αναγνώρισης σε μεγάλο βαθμό.

⁷⁰⁸ Ladhari, R. (2009). Service quality, emotional satisfaction, and behavioral intentions, *Managing Service Quality: An International Journal*, 19, 3, 308 – 331.

⁷⁰⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι βασική προτεραιότητα σε ταξίδια για Business, θεωρείται η βεβαίωση έγκαιρης άφιξης, στον προορισμό, δυνατότητα αλλαγής του εισιτηρίου, η πρόσβαση στο χώρο εργασίας και η σχετική άνεση. Σε αντίθεση με τα παραθεριστικά ταξίδια, υπερτερεί η επιλογή πτήσεων με παροχή υπηρεσιών (full service- FSC) σε αντίθεση με τις πτήσεις χαμηλού κόστους. Fourie, C. & Lubbe, B. (2006). Determinants of selection of full-service airlines and low-cost carriers—A note on business travellers in South Africa. *Journal of Air Transport Management*, 12(2), 98-102. & Kim, Yu Kyoung, and Lee, Hyung Ryong. (2011). Customer satisfaction using low cost carriers, *Tourism Management*, 32(2), 235-243.

⁷¹⁰ Andreassen, W. T., and L. Olsen, L. L. (2008). The impact of customers' perception of varying degrees of customer service on commitment and perceived relative attractiveness, *Managing Service Quality: International Journal*, 18, 4, 311 -313.

⁷¹¹ Pakdil, F. and Aydın, Ö. (2007). Expectations and perceptions in airline services: An analysis using weighted SERVQUAL scores. *Journal of Air Transport Management*, 13, 4, 224-236.

Οι προκλήσεις που προβάλλει η Κίνα πηγάζουν περισσότερο από το γεγονός ότι καταβάλλονται τεράστιες προσπάθειες προσέλκυσης και ικανοποίησης κινέζων τουριστών, λόγω του μεγέθους της κινεζικής τουριστικής κίνησης και ακόμα περισσότερο της υποσχόμενης εικόνας της και λιγότερο επειδή οι ιδιαιτερότητες των κινέζων τουριστών είναι μεγαλύτερες από αυτές που χαρακτηρίζουν τουρίστες άλλων εθνικοτήτων. Οι δυσκολίες απορρόφησης κινέζων τουριστών, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, έχουν αναλυθεί και προβληθεί αντίστοιχα πολύ περισσότερο από ό,τι για άλλες εθνικότητες.

Ήδη από τις πρώτες διερευνήσεις έγιναν εμφανή ορισμένα κίνητρα, τα οποία έλκουν το κινεζικό ενδιαφέρον, παραμένουν σταθερά ή προβλέψιμα και η αξιοποίησή τους βοηθά την προσέλκυση κινέζων τουριστών. Πολλές διαφοροποιήσεις στις προτιμήσεις οι οποίες εκ πρώτης όψεως ξενίζουν, είναι απόλυτα ερμηνεύσιμες, καθώς πηγάζουν από πολιτισμικές καταβολές ή τη γενική κινεζική νοοτροπία. Στην πλειονότητά τους οι διαφορές που παρατηρούνται είναι απόλυτα λογικές και βασικές γνώσεις πάνω στις επικρατούσες συνήθειες στο κράτος προέλευσης, την Κίνα στη συγκεκριμένη περίπτωση, μπορούν να οδηγήσουν σε κατανόηση τους και πρόβλεψη βασικών αναγκών και πηγών ικανοποίησης.

Σε αντίθεση με τις βασικές κινεζικές ανάγκες και επιθυμίες οι οποίες παρουσιάζουν σταθερότητα ανεξαρτήτως προορισμού και παρόδου χρόνου, ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία της κινεζικής τουριστικής ανάπτυξης και ιδιαίτερα οι πόλοι έλξης τουριστών, στάθηκε δύσκολο να κατηγοριοποιηθούν καθότι χαρακτηρίζονται από αντιφάσεις. Η κινεζική τουριστική συμπεριφορά παρουσιάζει ιδιαίτερα γρήγορη εναλλαγή και εξέλιξη (πιο ταχεία, από αντίστοιχες στη Δύση). Ο εντοπισμός συγκεκριμένων τάσεων δεν αρκεί για σχεδιασμό μακροχρόνιας πολιτικής, ενώ γενικά στατιστικά στοιχεία συχνά αποτυγχάνουν να καταγράψουν ουσιαστικές τάσεις και μπορεί να είναι παραπλανητικά.

Γενικά χαρακτηριστικά κινεζικού τουρισμού. Σε περίοδο μικρότερη από εικοσαετία, η Κίνα κατάφερε στις μέρες μας να αναδειχθεί στη μεγαλύτερη δύναμη στον εξωτερικό τουρισμό παγκοσμίως. Από το 1997-98 όποτε άρχισαν σταδιακά να αίρονται οι νομικοί περιορισμοί στο δικαίωμα πραγματοποίησης ταξιδιών στο εξωτερικό, ο κινεζικός τουρισμός (πέραν μίας αρχικής εκτίναξης της τάξης του 60% μετά την άρση) παρουσιάζει σταθερά ανοδική πορεία. Κατά την τελευταία δεκαετία η αύξησή του

κυμάνθηκε στο 17% περίπου και μόνο τελευταία άρχισε να σταθεροποιείται γύρω στο 10%. Το 2015, παρά τις οικονομικές δυσκολίες που προκάλεσε η μεγάλη πτώση στα κινεζικά χρηματιστήρια, ο αριθμός των κινέζων τουριστών στο εξωτερικό ανήλθε στα 119 εκατομμύρια (10% της τουριστικής κίνησης παγκοσμίως), παρουσιάζοντας 11% αύξηση συγκριτικά με το 2014.⁷¹² Σύμφωνα με τη σχετικές αναλύσεις της Παγκόσμιας Ένωσης Τουριστικών Πόλεων και του Κινεζικού Επιμελητηρίου Τουρισμού, το υψηλό ποσοστό που παρουσιάστηκε, κατέδειξε ότι η πραγματοποίηση ταξιδιών στο εξωτερικό αποτελεί πλέον εδραιωμένη τάση που σταδιακά αποτελεί προτεραιότητα στην Κίνα. Αισιόδοξες προβλέψεις αναφέρουν σταθερή ετήσια αύξηση της τάξης του 9% παρά τη σταθεροποίηση της κινεζικής οικονομίας και, όπως προβλέπει η CLSA (Credit Lyonnais Securities Asia) παρά τις δυσκολίες, ο αριθμός των κινέζων τουριστών θα φθάσει τα 200 εκατομμύρια μέχρι το 2020.⁷¹³

Προορισμοί που απορροφούν τη συντριπτική πλειοψηφία των κινέζων τουριστών είναι το Χονγκ Κονγκ, τα κράτη της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας και ακολουθούν η Αυστραλία, μετά οι ΗΠΑ και τέλος η Ευρώπη.⁷¹⁴ Ωστόσο, αξιόλογη κίνηση σε νησιά και μαζικά θέρετρα της Νοτιοανατολικής Ασίας (με πιο δημοφιλή τα Phuket, Guam, Maldives και Bali και μοναδικό μακρινό προορισμό τη Χαβάη)⁷¹⁵ επιβεβαιώνει ότι, ιδιαίτερα όσον αφορά αποδράσεις για λόγους χαλάρωσης και αναψυχής, κατά κύριο λόγο, επιλέγονται κοντινοί προορισμοί. Ταυτόχρονα, παρατηρείται ανοδική τάση πραγματοποίησης ταξιδιών στο εξωτερικό για τουριστικούς σκοπούς. Το 59% των κινέζων τουριστών το 2015 ταξίδευαν στο εξωτερικό για πρώτη φορά.⁷¹⁶ Το γεγονός αυτό εντείνει τις πιθανότητες επιλογής εγγύς

⁷¹² Tourist Statistics, 2012, 2013, 2014 *Travel China Guide* (Πηγή: China National Travel Organisation., (δημοσίευση τον 9^ο της επόμενης χρονιάς): Ανακτήθηκε από:

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2013statistics/outbound.htm>

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2012statistics/outbound.htm>

Oxford Economics Report, *The Future of Chinese Travel: The Global Chinese Travel Market*, *Intercontinental Hotels Group*, 2013, Ανακτήθηκε από:

https://www.ihgplc.com/chinesetravel/src/pdf/IHG_Future_Chinese_Travel.pdf.

⁷¹³ CLSA, (2016, January 19). *Chinese outbound tourism remains on track to reach 200 million by 2020*, CLSA Limited, Ανακτήθηκε από:

<https://www.clsa.com/about-clsa/media-centre/2016-media-releases/chinese-outbound-tourism>.

⁷¹⁴ Anonymous, (2015, December). Chinese travelers planning international travel in 2016, *China Internet Watch*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ>

⁷¹⁵ Anonymous, (2012, March 21). *Demystifying the Chinese traveller*, Ανακτήθηκε από:

<http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler/>.

⁷¹⁶ Anonymous, (2015). *Predictions: China tourism will grow- main receivers will be Asia Pacific, globally the main purposes for travel will remain the same*, *China Travel Trends*, Ανακτήθηκε από:

προορισμών, καθότι συμμετέχουν στην τουριστική κίνηση χαμηλότερα οικονομικά στρώματα που δεν έχουν την οικονομική άνεση πραγματοποίησης υπερπόντιων ταξιδιών. Πάντως προβλέπεται αύξηση των κινεζικών τουριστικών αφίξεων σε όλους τους προορισμούς.

Κατανομή κινεζικών τουριστικών δαπανών. Μια βασική διάσταση, η οποία παρουσιάζει διαφοροποιήσεις από τις αντίστοιχες δυτικές συμπεριφορές και ενσωματώνει όλα τα εμπόδια κατανόησης που αναφέρονται παραπάνω, είναι η κατανομή των εξόδων των κινέζων τουριστών. Η κινεζική συμπεριφορά σε αυτόν τον τομέα έχει απασχολήσει σημαντικά τις σχετικές έρευνες, καθότι αγγίζει σημαντικές επιλογές, από την επιλογή προορισμού, καταλύματος μέχρι και τις δραστηριότητες στις οποίες επιδίδονται πολλοί τουρίστες. Δεν έχει όμως υπάρξει δυνατότητα κατάταξης της σε αντίστοιχες κατηγορίες με την Ιαπωνική ή ορισμένες δυτικές συμπεριφορές, ενώ συμπεράσματα τα οποία μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν εμπεριστατωμένα, τελευταία δείχνουν να ανατρέπονται.

Συγκεκριμένα, ένας βασικός πόλος έλξης κινέζων τουριστών που εξακριβώθηκε (και πλέον θεωρείται επιβεβαιωμένος) είναι οι αγορές επώνυμων προϊόντων πολυτελείας. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι κινέζοι τουρίστες στην Ευρώπη ξόδεψαν \$ 7.2 δις την εβδομάδα της Κινεζικής Πρωτοχρονιάς, σύμφωνα με την World Luxury Association, ενώ κατά τη διάρκεια του 2011 πραγματοποίησαν το 62% των αγορών ευρωπαϊκών προϊόντων πολυτελείας.⁷¹⁷ Το 2015 είχε γίνει πλέον σαφές, ότι ευρωπαϊκές πόλεις που στεγάζουν οίκους εν λόγω προϊόντων,⁷¹⁸ κατατάσσονται πολύ ψηλά στην προτίμηση των κινέζων τουριστών, ενώ αυξανόμενο ενδιαφέρον καταγράφεται για ορισμένα εκπωτικά χωριά.⁷¹⁹ Σύμφωνα με δημοσίευμα στην Κίνα, από το 2011 δραστηριοποιούνται πρακτορεία με αποκλειστικό σκοπό την

<http://www.chinatraveltrends.com/2012/02/predictions>.

⁷¹⁷ Anonymous, (2012, February 6). Chinese tourists to the rescue, *China Travel Trends*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/02/chinese-tourists-to-the-rescue/>.

⁷¹⁸ Anonymous, (2012, January). China's outbound travelers are moving on to change the world of tourism in 2016, *Forbes*, Ανακτήθηκε από: <http://www.forbes.com/sites/profdrwolfganggarlt/2016/01/01/2016-chinas-outbound-tourism-moving-on-to-change-the-world-of-tourism/#4996083150df> & Anonymous, (2014, April 30). The Boom of Chinese Tourists, *China Tourist Agency*. Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/boom-chinese-tourists/>.

⁷¹⁹ Anonymous, (2012, February 25). Luxury goods, *Chinese Travel Agency*, Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/tag/luxury-goods/>

προώθηση πολυτελών προϊόντων (μέσω του τουρισμού κυρίως).⁷²⁰ Όπως εξακριβώθηκε σχετικά πρόσφατα, όμως, τα ποσά που ξοδεύουν στις συγκεκριμένες αγορές δεν αντικατοπτρίζουν την γενικότερη τουριστική ζωή που ακολουθούν, η οποία χαρακτηρίζεται από λιτότητα. Αντιθέτως, από διαφορετικές πηγές έχει επανειλημμένα υπογραμμισθεί και εξακολουθεί να τονίζεται η κινεζική προτίμηση για χαμηλού κόστους και απλές υπηρεσίες,⁷²¹ συνήθεια η οποία είναι απόλυτα συμβατή με τον κινεζικό τρόπο ζωής. Όπως δήλωσε χαρακτηριστικά σύμβουλος σε θέματα κινεζικού τουρισμού σε συνέντευξη: “Ο κινεζικός λαός έχει την εξής παράδοση ‘they’ll appear rich on the road, but lead a very humble life at home.’”⁷²²

Η αντιφατική συμπεριφορά που περιγράφεται παραπάνω, παρότι θεωρήθηκε εμπεριστατωμένη για μεγάλο διάστημα, έχει αρχίσει να παρουσιάζει σημάδια ανατροπής, βάσει των στατιστικών που σχετίζονται με δημοφιλείς προορισμούς για το κινεζικό κοινό. Η προτίμηση για λιτό τρόπο ζωής δε χαρακτηρίζει το σύνολο των κινέζων τουριστών, απλά ένα μεγάλο ποσοστό του κινέζικου πληθυσμού. Στα πλαίσια της ραγδαίας κινεζικής ανάπτυξης, ένα τμήμα του πληθυσμού που απέκτησε μεγάλη οικονομική άνεση και αρκετή εξοικείωση με τη Δύση, επιθυμεί να ακολουθήσει τον τρόπο παραθερισμού όσων σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αντίστοιχη ευμάρεια. Είναι πολύ πιθανό μάλιστα, η υιοθέτηση αυτού του τρόπου ζωής να είναι ένας τρόπος προβολής της ισοτιμίας τους με αντίστοιχους δυτικούς «μεγιστάνες» (καθώς εντοπίζονται περιπτώσεις κινέζων βιομηχάνων και εταιρικών πακέτων των οποίων οι επιλογές καταλυμάτων στη Δύση και στην Ασία διαφοροποιούνται αισθητά. Πιο συγκεκριμένα στοχεύουν σε πολυτέλεια στη Δύση αλλά λιτότητα εντός Ασίας).⁷²³

⁷²⁰ Wang, Z. (2011, February 25). Chinese tourists replace Russians as top shoppers, *China Daily*.

⁷²¹ π.χ. Anonymous, (2012, March 19). The rise of China-centric hotel brands: International hoteliers are building dedicated brands in China to lure Chinese business travellers, Ανακτήθηκε από: <http://www.cnngo.com/shanghai/life/travel-new-gold-mine-china-centric-hotel-brands-918730> & Anonymous, (2012, March 21). Demystifying the Chinese traveller. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler/>.

⁷²² ο.π.

⁷²³ Συνέντευξη με τη Miriam Contri, International Auditor στις κινεζικές εταιρείες “New Baby” και “Chicco”, (2015 Δεκέμβριος 4). Σύμφωνα με τις δηλώσεις, ο επίσημα εγκεκριμένος προϋπολογισμός της εταιρείας, επιτρέπει τελείως διαφορετικά όρια εξόδων στα ταξίδια που πραγματοποιούνται στην Ασία συγκριτικά με την Ευρώπη και την Αμερική (για την ακρίβεια, ο προϋπολογισμός για έξοδα σε ταξίδια στην Ασία αγγίζει μετά βίας το 15% των δευτέρων, χωρίς να υπολογίζεται το κόστος αερομεταφοράς), ενώ αντίστοιχες επιλογές πραγματοποιεί ο ιδιοκτήτης της εταιρείας, ο οποίος δεν υποχρεούται να ακολουθεί τους εν λόγω κανονισμούς.

Έτσι διαψεύστηκαν οι προβλέψεις που διατύπωσαν σύμβουλοι τουριστικής ανάπτυξης ότι δεν θα υπάρξει ανταπόκριση κινέζων τουριστών στις υπηρεσίες του,⁷²⁴ όταν άνοιξε το πρώτο γραφείο ταξιδιών⁷²⁵ που προσφέρει τουριστικά πακέτα πολυτελείας στην Κίνα. Παρότι σχετικά γραφεία στην Κίνα υπάρχουν σε περιορισμένο αριθμό συγκριτικά με πρακτορεία μαζικού τουρισμού, διαπιστώνεται συνεχής αύξηση στη δημιουργία τους. Σύμφωνα με δηλώσεις του διευθύνοντος συμβούλου σχετικού γραφείου που οργανώνει μόνο πολυτελή πακέτα στη Σαντορίνη και την Ιταλία, απευθύνονται σε ένα πολύ συγκεκριμένο κοινό, το οποίο σαφώς αποτελεί μία μικρή μειοψηφία των κινέζων τουριστών, αλλά υπέρ αρκεί για τη συντήρηση μίας κερδοφόρας επιχείρησης. Τόνισε επιπλέον, ότι το συγκεκριμένο κοινό, επιδίδεται σε κινήσεις εντυπωσιασμού και έξοδα (όπως βόλτες με ελικόπτερα) τα οποία στη Δύση συχνά απορρίπτονται ως περιττά ή υπερβολικά.⁷²⁶ Με άλλα λόγια, έγινε σταδιακά εμφανές, ότι η κινεζική διαφορετικότητα δεν είναι ακραία, και, όπως συμβαίνει με κάθε άλλη εθνικότητα, δεν μπορεί να ταυτοποιηθεί απόλυτα βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών.

Η κατανόηση του τρόπου ζωής και των ιδιοτροπιών της κινεζικής ανάπτυξης μπορεί να συμβάλλει καταλυτικά στη μερική, τουλάχιστον, αποσαφήνιση των αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν τον κινεζικό τουρισμό. Πρόσφατα δεδομένα (καταγεγραμμένα το 2016) εντόπισαν σταδιακή υποχώρηση προαναφερθεισών συμπεριφορών σε δύο περιπτώσεις. Στην πρώτη, στην Κορέα, τον δημοφιλέστερο προορισμό κινέζων τουριστών (που επηρεάζει καταλυτικά τα στατιστικά των κινεζικών τάσεων), άρχισε να παρατηρείται προτίμηση σε τοπικά προϊόντα, συγκριτικά με διεθνή προϊόντα πολυτελείας. Το ενδιαφέρον εστιάζεται καταρχήν σε καλλυντικά και δευτερευόντως σε αξεσουάρ και είδη ένδυσης.⁷²⁷ Στην δεύτερη περίπτωση, σε Δυτικά κράτη, παρότι εξακολουθεί να καταγράφεται σαφές ενδιαφέρον για αγορές

⁷²⁴ Anonymous, (2012, April 5). *Will China's ultra-rich respond to exclusive online travel agency?* Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/04/will-china-s-ultra-rich-respond-to-exclusive-online-travel-agency/>

⁷²⁵ Σημειωτέον, απόπειρα ανοίγματος συγκεκριμένου γραφείου σημειώθηκε το 2012, ενώ μεγάλο ενδιαφέρον για αγορές προϊόντων πολυτελείας καταγράφεται από το 2009.

⁷²⁶ Συνέντευξη με τον Φ. Δρόσο, Διευθύνοντα Σύμβουλο του ταξιδιωτικού γραφείου “My Odyssey” το οποίο οργανώνει αποκλειστικά τουριστικά πακέτα πολυτελείας για Κινέζους τουρίστες, (2016, Μάιος 11).

⁷²⁷ Park, M & Lee, J. (2016, February 5). Chinese shoppers in South Korea shun luxury for local brands, *Reuters*.

προϊόντων πολυτελείας σε βαθμό που καθορίζει συχνά την επιλογή προορισμών,⁷²⁸ έχει αρχίσει να παρατηρείται καθαρή μείωση των ποσοτήτων που απορροφούν κινέζοι τουρίστες.⁷²⁹

Τα νέα αυτά σημάδια, ωστόσο, είναι απόλυτα συμβατά με βασικές εξελίξεις που σημειώνονται στο εσωτερικό της Κίνας. Η ανάπτυξη των κινεζικών τουριστικών τάσεων παρουσιάζει βασικά σημεία ταύτισης με την ανάπτυξη των κινεζικών καταναλωτικών τάσεων, η οποία διαφοροποιήθηκε από την αντίστοιχη δυτική αλλά και από τις προβλέψεις της κινεζικής κυβέρνησης. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί πρόσφατη παρατήρηση ότι προσελκύουν το κινεζικό ενδιαφέρον τα προϊόντα υγείας και η υγιεινή διατροφή, γεγονός το οποίο αντίστοιχα αντικατοπτρίζει αλλαγές που παρατηρούνται στον κινεζικό τρόπο ζωής γενικότερα. Υπάρχει μεγαλύτερη φροντίδα για την υγεία,⁷³⁰ η οποία θεωρείται απόρροια της “Πολιτικής του Ενός Παιδιού”, για την αναβάθμιση της αξίας της ανθρώπινης ζωής στην κινεζική νοοτροπία γενικότερα. Αυτή⁷³¹ παραδόξως περιορίζεται σε συγκεκριμένους τομείς, οπότε διαφοροποιείται από αντίστοιχες δυτικές προσλήψεις (π.χ. στην Κίνα δίνεται μεγάλη φροντίδα στο δέρμα, όμως η συντριπτική πλειοψηφία ποδηλατών⁷³² και μοτοσικλετιστών δε φοράει κράνος).⁷³³ Η προτίμηση που καταγράφεται σε αγορές πιο προσιτών προϊόντων είναι επίσης κατανοητή επειδή η Κορέα, ιδιαίτερα ως προορισμός ακριβώς για αγορά των συγκεκριμένων προϊόντων, ελκύει κινεζικά στρώματα με χαμηλότερες οικονομικές

⁷²⁸ Anonymous, (2016, August 29). Targeting rich Chinese tourists, *China Tourist Agency*, Ανακτήθηκε από: <http://fashionchinaagency.com/targeting-rich-chinese-tourists/> & Anonymous, (2013, May 10). China's anti-corruption campaign is masking the real causes of the luxury products sales decline, *Business of Fashion*.

⁷²⁹ Johnson, S. (2016, March 21). Chinese tourism spending leaps 53% in a year economic slowdown fails to dent travel surge, but Hong Kong, Macau and Korea see revenues fall, *The Financial Times*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17287/220-million-chinese-to-travel-overseas-in-2025/#ixzz4DureQYOT>, & Anonymous, (2013, May 10). China's anti-corruption campaign is masking the real causes of the luxury products sales decline, *Business of Fashion*.

⁷³⁰ Anonymous, (2013, March 19). With rising affluence, chinese go for health products, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/with-rising-affluence-chinese-go-for-health-products/> & Stevenson, A. (2014, December 23). Plastic surgery tourism brings Chinese to South Korea, *The New York Times*.

⁷³¹ Anonymous, (2012, March 19). With rising affluence, Chinese go for health products, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/with-rising-affluence-chinese-go-for-health-products/> (το ενδιαφέρον σε κάποιο βαθμό θα μπορούσε να θεωρηθεί απόρροια της “Πολιτικής του ενός παιδιού”, για την (το αναβάθμιση της αξίας της ανθρώπινης ζωής στην κινεζική νοοτροπία γενικότερα, αλλά και προϊόν διαφήμισης).

⁷³² Ενδεικτικά, για ποδηλάτες μόνο, ο αριθμός που καταγράφηκε το 2016 ήταν 430 εκατομμύρια: Anonymous, (2016, May 16). China bicycle, *China Travel*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatravel.com/facts/china-bicycle.htm>.

⁷³³ Anonymous, (2014, November 24). Safety regulations for e-bikes to start next year, *Shenzhen Standard*, Ανακτήθηκε από: <http://www.shenzhen-standard.com/2011/11/24/safety-regulations-for-e-bikes-to-start-next-year/>.

δυνατότητες. Αυτά δηλαδή που αδυνατούν να αγοράσουν προϊόντα πολυτελείας. Η μεγάλη άνοδος που παρουσιάστηκε στις εν λόγω αγορές απορρέει από τη ραγδαία αύξηση του κινεζικού πληθυσμού που επιδίδεται σε ταξίδια στο εξωτερικό.⁷³⁴ Η μείωση, αντίστοιχα, στις αγορές προϊόντων πολυτελείας, αποδίδεται στα συστηματικά μέτρα της κινεζικής κυβέρνησης για καταπολέμηση της διαφθοράς, στην θεώρηση της προσφοράς των προϊόντων πολυτελείας ως “μέσο χρηματισμού”, η πραγματοποίηση εντατικών ελέγχων για τη μείωση του παραεμπορίου και η πραγματοποίηση πολύ αυστηρών ελέγχων στα αεροδρόμια που αποτρέπει την εισαγωγή στην Κίνα προϊόντων μεγάλης αξίας ανά επιβάτη.⁷³⁵

Σε άλλο επίπεδο, η κινεζική προτίμηση για συγκεκριμένα Κορεατικά προϊόντα, τα οποία δεν χαίρουν παγκόσμιας αναγνώρισης ούτε διαφημίζονται ιδιαίτερα στην Κίνα (σε αντίθεση με δυτικά καλλυντικά), μπορεί να αποδοθεί στη μεγάλη επικοινωνία μεταξύ των δύο κρατών που διευκολύνει τη γνώση για την Κορέα, αλλά και στην ευρεία προβολή και δημοτικότητα των Κορεατικών τηλεοπτικών παραγωγών με αποτέλεσμα την εξοικείωση με τον Κορεάτικο τρόπο ζωής.⁷³⁶ Πιθανώς επίσης η προτίμηση αυτή να οφείλεται στην εμφανισιακή ομοιότητα των δυο λαών (δεδομένου ότι πολλά προϊόντα απευθύνονται στην περιποίηση του δέρματος) ή και στην πολιτισμική εγγύτητά τους, παρά τις ιστορικές διαφορές τους.⁷³⁷ Το τελευταίο, ούτως ή άλλως, καταγράφεται γενικότερα, ως προτίμηση των κινέζων τουριστών προς προορισμούς με πολιτιστικές και γλωσσικές ομοιότητες, όπως το Χονγκ-Κονγκ, τα κράτη της Ν.Α Ασίας και η Κορέα.⁷³⁸ Μέρος της συγκεκριμένης προτίμησης, πάντως,

⁷³⁴ Anonymous, (2014, April 30). The boom of Chinese tourists, *Chinese Tourist Agency*, Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/boom-chinese-tourists/>

⁷³⁵ Anonymous, (2016). China customs regulations, *China Highlights*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinahighlights.com/travelguide/guidebook/customs.htm>.

⁷³⁶ Anonymous, (2016, March 16). Roundup: New Korean TV drama gains great popularity in S. Korea, China, *Xinhua News*, Ανακτήθηκε από: http://www.china.org.cn/world/Off_the_Wire/2016-03/16/content_38042981.htm.

⁷³⁷ Η σχετική παρατήρηση δεν είναι εμπεριστατωμένη, παρά εμπειρική. Πάρα ταύτα, υποστηρίζεται. εντοπίζονται μικρά καταγεγραμμένα δείγματα, όπως το γεγονός ότι η Κορεατική είναι η μόνη ξένη κουζίνα που παρουσιάζει αξιόλογη κατανάλωση στην Κίνα, Anonymous, (xxx). Korean food tops in popularity in China, *hance net*, Ανακτήθηκε από: <http://www.hancinema.net/korean-food-tops-in-popularity-in-china-21731.html?spoilerfree=1> & Anonymous, (2016, August 29). Chinese tourists highly attracted to asian destinations, *China Tourist Agency*, Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/chinese-tourists-highly-attracted-to-asian-destinations/>

⁷³⁸ Ramberg, E. (2015, January 27). Why the Chinese are obsessed with korean culture, *Business Insider*.

αποδίδεται και σε σταδιακή άνοδο της ανάπτυξης της ηλεκτρονικής και άτυπης προώθησης με τις συγκεκριμένες περιοχές και κράτη.⁷³⁹

Από τα παραπάνω, προκύπτουν δύο σημαντικές παρατηρήσεις. Η πρώτη είναι ότι η κατανόηση του τρόπου ζωής και των ιδιοτροπιών της κινεζικής ανάπτυξης μπορεί να συμβάλλει καταλυτικά στη, μερική τουλάχιστον, αποσαφήνιση των αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν τον κινεζικό τουρισμό. Η δεύτερη είναι ότι η εξοικείωση με το τουριστικό προϊόν ενός προορισμού, τόσο σε επίπεδο γνώσης όσο και σε επίπεδο ταύτισης βάσει καταγραμμένης συμπεριφοράς πραγματικής ή και τηλεοπτικής, συμβάλλει σημαντικά στην έλξη που παρουσιάζει το προϊόν αυτό.

Αξιοθέατα που προσελκύουν το κινεζικό ενδιαφέρον. Οι περιοχές, οι οποίες προσελκύουν έντονα το κινεζικό ενδιαφέρον, αποτελούν ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της κινεζικής τουριστικής κίνησης. Η κατανόηση του παρουσιάζει προκλήσεις. Προσπάθειες καταγραφής και παρατήρησης τα τελευταία χρόνια έδειξαν ότι οι περισσότεροι πόλοι έλξης κινέζων τουριστών, κυρίως όσον αφορά τα ενδιαφέροντα που ελκύουν την προσοχή τους, είναι πολύ δύσκολο να κατηγοριοποιηθούν. Ακόμα και οι αγορές πολυτελών προϊόντων που προαναφέρθηκαν, έχουν αποτελέσει πόλους έλξης σε συγκεκριμένες πόλεις (αρχικά το Λονδίνο, το Παρίσι και το Χονγκ-Κονγκ και σταδιακά το Μιλάνο και Ελβετικές πόλεις) και δεν αποδίδουν ως θέλγητρα σε άλλους προορισμούς (παρότι, σταδιακά, δυνατότητα προμήθειάς τους σε μειωμένες τιμές ενισχύει την προτίμηση που αποδίδεται σε ένα μέρος).⁷⁴⁰

Κατηγοριοποιήσιμα ή μη, τα αξιοθέατα που προσελκύουν κινεζικό ενδιαφέρον, σπάνια είναι τα ίδια που έχουν προσελκύσει τουρίστες άλλης προέλευσης. Πολλά δημοφιλή παγκοσμίως αξιοθέατα δε συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των κινέζων τουριστών. Στη Φινλανδία, για παράδειγμα, δεν έδειξαν ενδιαφέρον ή γνώση των κυρίων αξιοθέατων, όπως ο ήλιος του μεσονυχτιού ή ο τόπος καταγωγής του Αγ. Βασίλη (παρά την πρόσφατη, για εμπορικούς λόγους, προβολή του σε ορισμένες κινεζικές πόλεις, ο Άγιος Βασίλης απουσιάζει παντελώς από τα κινεζικά έθιμα μέχρι

⁷³⁹ Anonymous, (2016, September 2). Why chinese agencies have to invest in online communications? *Chinese Tourist Agency*, Ανακτήθηκε από:

<http://chinesetouristagency.com/travel-agencies-invest-online-communication-china/>

⁷⁴⁰ Anonymous, (2012, March 21). Demystifying the Chinese traveller, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler/>.

και τις μέρες μας).⁷⁴¹ Αντιθέτως, χαρακτηριστικό παράδειγμα έλξης, που προκάλεσε μεγάλη έκπληξη, αποτελούν περιοχές «καθαρόαιμων» περιστεριών στο Βέλγιο. Και αυτό γιατί οι αγώνες περιστεριών αποτελούν έθιμο με μεγάλη παράδοση στην Κίνα. Αντίστοιχο, απρόβλεπτο, όσο και μεμονωμένο παράδειγμα αποτέλεσε η οργάνωση ομαδικών εκδρομών από κινεζικά ταξιδιωτικά πρακτορεία στο Chateau Lafite στη Γαλλία, για αγορά του ακριβότερου κρασιού στον κόσμο, με στόχο, όπως αναφέρεται στο σχετικό δημοσίευμα, όχι την κατανάλωσή του αλλά για χρηματισμό⁷⁴² (το εν λόγω φαινόμενο πρέπει να έχει υποχωρήσει μετά την επιβολή των μέτρων κατά της διαφθοράς). Πολύ δημοφιλές στους κινέζους τουρίστες είναι το σπίτι του Μπετόβεν στη Βόννη, αλλά όχι στον ίδιο βαθμό τα παλάτια της πόλης.⁷⁴³ Σταθερά καταγράφεται ενδιαφέρον για χώρους όπου γυρίστηκαν μεγάλης θεαματικότητας αμερικάνικες σειρές ή ταινίες δράσης.⁷⁴⁴ Πιο πρόσφατο παράδοξο αποτελούν τα “γκραφίτι” στην Βαρκελώνη.⁷⁴⁵ Λιγότερο απρόβλεπτο, αλλά επίσης δύσκολα κατηγοριοποιήσιμο προορισμό αποτέλεσε ένα δέντρο στο Cambridge για το οποίο έγραψε ένα ποίημα ο πολύ γνωστός κινέζος ποιητής, ο Xu Zhimo.⁷⁴⁶

Έχει αρχίσει να καταγράφεται η δημοτικότητα λιγότερο παραδόξων (για τη δυτική πρόσληψη της Κίνας) τόπων, οι οποίοι, παρότι επίσης αποκλίνουν από τις αρχικές προβλέψεις, είναι σε μεγάλο βαθμό κατηγοριοποιήσιμοι. Μία πρώτη κατηγορία, στην οποία συμπεριλαμβάνονται διάφορα αξιοθέατα, αποτελούν σημαντικά μνημεία του κομμουνισμού. Μεγάλη κίνηση παρατηρείται στο σπίτι του Κ. Μαρξ στη Γερμανία, στη Montargis στη Γαλλία, όπου σπούδασαν σημαίνοντα

⁷⁴¹ Laitinen, K. (2004, August). The perceptions of tour guides in Finland as a travel destination for Chinese tourists, αδημοσίευτη διατριβή (MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY - 58.

⁷⁴¹ Anonymous, (2012, March 15). Chinese ornithological tourism? Belgian racing pigeons lure rich Chinese aficionados. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/chinese-ornithological-tourism-belgian-racing-pigeons-lure-rich-chinese-aficionados/>

⁷⁴² Anonymous, (2009, August 3). Shopping habits of China's suddenly wealthy, *The Financial Times*.

⁷⁴³ Anonymous, (2012, January 6). 6 peculiar European destinations sought by Chinese tourists: London? Been there. Shopping? Done that. Affluent Chinese travelers carve out new touring route to trace communism, *CNNGo* staff, Ανακτήθηκε από: <http://www.cnn.go.com/shanghai/visit/chinese-tourists-6-peculiar-european-destinations-894083>

⁷⁴⁴ Anonymous, (2012, February 24). China's next big travel trend: U.S. TV show tours Who needs bulky guidebooks when you've got Friends, Gossip Girl and CSI? by *CNNGo* staff, Ανακτήθηκε από: <http://www.cnn.go.com/shanghai/life/upcoming-china-travel-trend-touring-us-through-tv-shows-360600>.

⁷⁴⁵ Η συγκεκριμένη παρατήρηση καταγράφηκε από τον Wolfgang Georg Arlt, ο οποίος είναι σύμβουλος σε τουριστικές επιχειρήσεις με εξειδίκευση στον κινεζικό τουρισμό Wolfgang Georg Arlt ngIf: contrib_block.display_author.authorType === «ad» ngIf: !contrib_block.group_blog.

⁷⁴⁶ Anonymous, (2012, January 6). 6 peculiar European destinations sought by Chinese tourists: London? Been there. Shopping? Done that, by *CNNGo* staff.

ιδρυτικά μέλη του κινεζικού κομμουνιστικού κινήματος και το εστιατόριο στις Βρυξέλλες όπου ο Μαρξ και ο Ένγκελς έγραψαν το κομμουνιστικό μανιφέστο.⁷⁴⁷ Οι συγκεκριμένες επιλογές κατέδειξαν, έως ένα σημείο τουλάχιστον, ότι θέσεις πως ο υπαρκτός σοσιαλισμός στην Κίνα έχει πρακτικά τελειώσει, τις οποίες υποστηρίζουν ιδιαίτερα τα δυτικά μέσα ενημέρωσης αλλά που ενίοτε υπονοούνται και από επίσημες κινεζικές πηγές,⁷⁴⁸ δεν αντικατοπτρίζονται στην κινεζική ψυχοσύνθεση. Από κατηγορίες γενικού ενδιαφέροντος που έχουν καταγραφεί τα τελευταία χρόνια, ως πιο σημαντικοί αναγνωρίζονται προορισμοί με ιδιαίτερα φυσικά τοπία.⁷⁴⁹ Αναφέρονται οι "πολύ σύντομες αποδράσεις" σε νησιά,⁷⁵⁰ οι ωραίες παραλίες, η άγρια φύση και οι ιδιαίτερου κάλους τοποθεσίες.⁷⁵¹ Αξιοθέατα συνδεδεμένα με τέχνη, ιστορία και αρχιτεκτονική πόλεων έχουν επίσης δηλωθεί ως σημαντικά, σε μικρότερο ποσοστό.⁷⁵² Σημαντικό ποσοστό προσέλκυσης ενδιαφέροντος παρουσιάζουν ειδικές δραστηριότητες, όπως οι περιηγήσεις με αυτοκίνητα,⁷⁵³ ή τα τυχερά παιχνίδια (που είναι απαγορευμένα από το νόμο στην Κίνα και η όποια παρουσία τους εκεί είναι παράνομη).⁷⁵⁴

Ένα, ιδιαίτερα σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ότι οι κινέζοι τουρίστες σε μακρινούς προορισμούς, κυρίως στην Ευρώπη, σε συντριπτική πλειοψηφία προτιμούν την επίσκεψη πολλών χωρών στο ίδιο ταξίδι.⁷⁵⁵ Σπάνια και μόνο για ειδικούς σκοπούς περιορίζουν την επίσκεψη τους σε μια χώρα. Η Finnair για παράδειγμα, που έχει

⁷⁴⁷ ο.π.

⁷⁴⁸ Π.χ. Buckley, C. (2012, April 2). Insight: China wrestles Mao's ghost after official's divisive fall, *CHONGQING*, China. Ανακτήθηκε από: <http://uk.reuters.com/article/2012/04/02/us-china-politics-chongqing-idUKBRE83104L20120402>.

⁷⁴⁹ Laitinen, K. (2004, August), The Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists, αδημοσίευτη διατριβή (MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY – 8.

⁷⁵⁰ Anonymous, (2012, March 21). Demystifying the Chinese traveller Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler/>

⁷⁵¹ Hu, J. (2008). The Perceptions of Chinese tourists of the western cape region travel destination, Unpublished Thesis, Magister Technologiae: Marketing, Faculty of Economic Sciences, at Nelson Mandela Metropolitan University, Ανακτήθηκε από: <http://www.nmmu.ac.za/documents/theses/Jiang%20Hu.pdf>, 45.

⁷⁵² ο.π.

⁷⁵³ Chang, J. Wang, K. Guo, Y. Su, C. & Yen, S. (2007, July). Trends in outbound group tours in China and Taiwan: A marketing mix perspective, *Tourism Analysis*, 12, 1-14, 9.

⁷⁵⁴ Hu, J. (2008). The Perceptions of Chinese tourists of the western cape region travel destination, Unpublished Thesis, Magister Technologiae: Marketing, Faculty of Economic Sciences, at Nelson Mandela Metropolitan University, Ανακτήθηκε από: <http://www.nmmu.ac.za/documents/theses/Jiang%20Hu.pdf>, 54.

⁷⁵⁵ Laitinen, K. (2004, August). The perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists, (αδημοσίευτη διατριβή). MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY, 32-24.

επενδύσει στον κινεζικό τουρισμό, δίνει ιδιαίτερο βάρος στη διευκόλυνση της μετάβασης από μια χώρα σε άλλες.⁷⁵⁶ Η επίσημη καταγραφή των δύο ημερών μέσου χρόνου παραμονής των κινέζων τουριστών ανά χώρα,⁷⁵⁷ είχε ως συνέπεια την επιλογή πολύ περιορισμένων και προσεγμένων δραστηριοτήτων και αξιοθέατων ανά τοποθεσία.

Μπορεί στην πλειονότητά τους οι προαναφερθείσες επιλογές να μην είναι απόλυτα ερμηνεύσιμες, όμως, για πολλά από τα καταγεγραμμένα ως παράδοξα θέλγητρα και κυρίως για τους λόγους για τους οποίους οι κινέζοι δεν έλκονται από τα συνήθη αξιοθέατα σε κάποια μέρη, υπάρχει εξήγηση. Παρατηρείται σαφής κινεζική προτίμηση και έλξη προς αξιοθέατα με τα οποία υπάρχει εξοικείωση, ή και ταύτιση, όπως οι τοποθεσίες από ταινίες και σειρές, ενώ έλλειψη ενδιαφέροντος για συνήθη δημοφιλή αξιοθέατα αντίστοιχα ερμηνεύεται από την έλλειψη είτε γνώσης είτε εξοικείωσης.

Σταθερές κινεζικές τουριστικές τάσεις. Το γεγονός ότι η εξοικείωση και ως ένα σημείο ταύτιση μπορεί να καθορίσει τη δημιουργία πόλων έλξης κινέζων σε έναν προορισμό, έχει όχι μόνο προκύψει άλλα και πιστοποιηθεί ανεξαρτήτως προορισμού. Η ανάπτυξη των βασικών κινεζικών τουριστικών αναγκών και πηγών ικανοποίησης είναι κατευθυνόμενη σε ένα μεγάλο βαθμό από την κινεζική κουλτούρα και όχι από περιέργεια για εξερεύνηση ξένων πολιτισμών και τόπων.

Σε αντίθεση με την περίπτωση των αξιοθέατων στα οποία η ενημέρωση και εξοικείωση πιθανώς οδηγήσει και σε έλξη, στις βασικές καθημερινές ανάγκες και επιθυμίες (οι οποίες καθορίζουν την επιλογή καταλύματος, χώρων εστίασης και πιθανώς ορισμένων δραστηριοτήτων) παρατηρείται άρνηση πειραματισμού και συνεπώς σταδιακής εξοικείωσης. Με αυτό το γνώμονα, η κάλυψη βασικών κινεζικών αναγκών έχει σε μεγάλο βαθμό θεωρηθεί προβλέψιμη και καταλυτική για την

⁷⁵⁶ Συνέντευξη του διευθυντή πωλήσεων της Finnair Mikko Rautio (2011, December 9). *Europe beckons to Chinese Tourists*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2011/12/europe-beckons-to-chinese-tourists/> (ανάρτηση άρθρου το οποίο δημοσίευσε στις 2 Δεκεμβρίου 2011, η *China Daily*).

⁷⁵⁷ Anonymous, (2015, May). China outbound tourism 2014, *Travel China Guide*, Ανακτήθηκε από: <https://www.travelchinaguide.com/tourism/2012statistics/outbound.htm> & CIW Team (2016, May 9). 81% Chinese travelers planning international travel in 2016, *China internet watch*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ>.

ικανοποίηση των κινέζων τουριστών.⁷⁵⁸ Θεωρείται απαραίτητο να υπάρχουν στα καταλύματα παντόφλες, βραστήρας και οδοντόβουρτσα, καθώς βασικοί κανόνες υγιεινής επιβάλλουν τη μη χρήση υποδημάτων σε σπίτια και δωμάτια στην Κίνα, οι κινέζοι πίνουν κινεζικό τσάι αντί νερού, η οδοντόβουρτσα παρέχεται σε όλα τα καταλύματα στην Κίνα. Η σημασία και των τριών είναι μεγαλύτερη από ό,τι συνήθως γίνεται κατανοητό στη Δύση,⁷⁵⁹ ενώ η σχετική παράλειψη σε συνδυασμό με τη δυσκολία προμήθειας των εν λόγω αντικειμένων δημιουργεί μεγάλη δυσφορία (απολύτως δικαιολογημένη μετά από μεγάλες πτήσεις και σε τόπους που δεν υπάρχει γνώση της γλώσσας). Λόγω έντονης πρόληψης, κρίσιμη πρόβλεψη αποτελεί η αποφυγή τοποθέτησης κινέζων σε όροφο ή αριθμό δωματίου που να εμπεριέχει τον αριθμό 4, ενώ αξιολογείται ως ιδιαίτερα χρήσιμη η παροχή βασικών υπηρεσιών στα κινέζικα (σημαντικό ποσοστό του κινεζικού πληθυσμού ακόμα δε μιλάει αγγλικά). Ευπρόσδεκτη αλλά όχι απαραίτητη υπηρεσία είναι η ύπαρξη τηλεοπτικού προγράμματος στην κινεζική γλώσσα.⁷⁶⁰

Το θέμα της διατροφής έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Οι κινέζοι τουρίστες δεν ενδιαφέρονται τόσο να δοκιμάζουν τοπικά προϊόντα και συνταγές, όσο έχουν την τάση να αναζητούν ‘γνώριμο’ φαγητό. Πολυάριθμες γραπτές κριτικές, αναφέρουν τη δυσφορία που προκάλεσε η έλλειψη κινεζικής κουζίνας.⁷⁶¹ Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, αντίστοιχη έλλειψη ενδιαφέροντος για τις ξένες κουζίνες παρατηρείται σε συντριπτικά ποσοστά και εντός Κίνας (παρά την ύπαρξη αμέτρητων ξένων χώρων εστίασης).⁷⁶² Πέραν της δυσκολίας εξοικείωσης με ξένες γεύσεις, η όλη διαδικασία του κινεζικού γεύματος θεωρείται σημαντικό πολιτισμικό στοιχείο, το

⁷⁵⁸ Οι πηγές που αναφέρουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά είναι πολυάριθμες. Ενδεικτικά αναφέρεται το Chinese Tourist Agency.com: <http://chinesetouristagency.com/how-us-hotels-are-wooing-the-chinese-tourists/>

⁷⁵⁹ ο.π.

⁷⁶⁰ Anonymous, (2016, January 27). How the US hotels are wooing the Chinese tourists, *Chinese Tourist Agency*, Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/how-us-hotels-are-wooing-the-chinese-tourists/>

⁷⁶¹ Anonymous, (2012, March 21). Demystifying the Chinese traveller, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler/>

⁷⁶² Nelson, C. (2011, July 1). Understanding Chinese consumers, *China Business Review*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinabusinessreview.com/understanding-chinese-consumers/> & Anonymous, (2016). Why don't Chinese people like to eat foreign food? *Reddit*, Ανακτήθηκε από: https://www.reddit.com/r/China/comments/35d3zi/why_dont_chinese_people_like_foreign_food/ & Anonymous, (2011, January). How to open a restaurant in China, *The World of Chinese*, Ανακτήθηκε από: <http://www.theworldofchinese.com/2011/01/the-road-to-restaurant-success/>

οποίο οι κινέζοι τουρίστες θέλουν να τηρούν.⁷⁶³ Συνεπώς η συγκεκριμένη τάση δεν είναι αμελητέα, ούτε προβλέπεται να αλλάξει ριζικά με τη σταδιακή άνοδο του κινεζικού τουρισμού.

Βασική ανάγκη των κινέζων τουριστών είναι η πραγματοποίηση πληρωμών με Union Pay. Στο εσωτερικό της Κίνας εκδίδονται εύκολα σε αντίθεση με τις πιστωτικές κάρτες, έχουν ευρύτατη χρήση, το δίκτυο της Union Pay είναι το πιο διαδεδομένο στην Κίνα, η πλειονότητα των κινεζικών καταστημάτων δέχεται πληρωμές μόνο με Union Pay. σημαντικό τμήμα του κινεζικού πληθυσμού περιορίζεται σε αυτές.⁷⁶⁴

Πάνω από όλα, αυτό που καθορίζει το συνολικό πακέτο που αναζητούν οι κινέζοι τουρίστες, όπως και το βαθμό στον οποίο τα προτεινόμενα προϊόντα τους ικανοποιούν, είναι οι ημερομηνίες των κινεζικών διακοπών. Οι ημερομηνίες τους καθορίζονται από την επίσημη πολιτική του κινεζικού κράτους και δευτερευόντως από την κινεζική κουλτούρα και παράδοση. Ο κινεζικός νόμος προβλέπει το μικρότερο αριθμό πληρωμένων ημερών αδείας ετησίως για εργαζομένους παγκοσμίως (ενδεικτικά προβλέπονται δέκα μέρες το έτος για εργαζομένους δεκαετούς προϋπηρεσίας), όμως ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό επίσημων αργιών.⁷⁶⁵ Επί πλέον, χαρακτηριστικό της κινεζικής παράδοσης που πέραν συγκεκριμένων εξαιρέσεων ακολουθείται,⁷⁶⁶ είναι οι ελεύθερες μέρες άδειας να αξιοποιούνται σε συνδυασμό με τις επίσημες αργίες. Μια εξαίρεση που παρατηρείται είναι η αξιοποίηση της άδειας για μήνα του μέλιτος, ενώ σταδιακά παρατηρούνται δείγματα ολιγοήμερων διακοπών, οι οποίες για την ώρα περιορίζονται στο τμήμα του κινεζικού πληθυσμού που έχει τη μεγαλύτερη επαφή και εξοικείωση με τη Δύση (όπως οι εργαζόμενοι σε δυτικές εταιρείες).⁷⁶⁷ Ως συνέπεια των παραπάνω, ρεύματα κινεζικού τουρισμού στο εξωτερικό, ειδικά σε μακρινούς προορισμούς, εκδηλώνονται την πρώτη βδομάδα του Οκτωβρίου (Chinese Golden Week), και κατά την περίοδο της κινέζικης Πρωτοχρονιάς. Το γεγονός αυτό καθορίζει τις επιλογές τελικών προορισμών, αλλά και

⁷⁶³ Anonymous, (2015, December). Chinese people do not like foreign food, *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199 & Anonymous, (2014, November). Food, eating behavior, and culture in Chinese society, *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199.

⁷⁶⁴ China Union Pay, *Wikipedia The Free Encyclopedia*, Ανακτήθηκε από: <https://en.wikipedia.org/wiki/ChinaUnionPay>.

⁷⁶⁵ Xia, C. (2014, August 2). China has fewest paid vacation days in the world, *China.Org*, Ανακτήθηκε από: http://www.china.org.cn/china/2011/08/02/content_23125687.htm.

⁷⁶⁶ ο.π.

⁷⁶⁷ Anonymous, (2011, December 10). Chinese people embrace outbound tourism as a lifestyle change, *Xinhua English News*. Ανακτήθηκε από: http://news.xinhuanet.com/english/china/2011-12/10/c_131299244.htm.

γενικότερα χαρακτηριστικά της κινεζικής τουριστικής κίνησης. Σε περίπτωση, και αυτό αποτελεί βασικό παράδειγμα, που ο στόχος του ταξιδιού είναι η χαλάρωση σε παραλίες, επιλέγονται κατά κύριο λόγο νησιά κοντά στον Ισημερινό και την Αυστραλία, που είναι κατάλληλες οι καιρικές συνθήκες την περίοδο των επισήμων αργιών.⁷⁶⁸

Πέραν των ιδιαίτερων συμπεριφορών, βασικές επιλογές καθορίζονται από παράγοντες αντίστοιχους με όσους καθορίζουν την τουριστική κίνηση παγκοσμίως, όπως το κόστος ταξιδιού και, σταδιακά, η ασφάλεια⁷⁶⁹ (μεγαλύτερη έμφαση αποδίδεται στην ασφάλεια σε θέματα υγείας και στην αποφυγή προορισμών με επιδημίες και όχι τόσο στην αίσθηση ασφάλειας στον τόπο προορισμού).⁷⁷⁰ Ταξιδιωτικοί πράκτορες από διάφορα μέρη έχουν υπογραμμίσει ότι, με την πάροδο του χρόνου, παρατηρείται αύξηση ενδιαφέροντος για προσαρμογή μεγάλων ταξιδιών στα εξατομικευμένα ενδιαφέροντα και, κυρίως, στη δυνατότητα επίσκεψης πολλών προορισμών. Από αυτή τη οπτική προβλέπουν σταδιακή και ανάλογη υποτίμηση του ρόλου που παίζει το κόστος στην τελική επιλογή.⁷⁷¹ Ήδη στην πράξη προσφέρονται πακέτα προσαρμοσμένα στις κινεζικές προτιμήσεις, ιδιαίτερα στην επιθυμία επίσκεψης πολλών προορισμών σε ένα διηπειρωτικό ταξίδι, ακόμα και εντός μικρού σχετικά χρονικού διαστήματος.⁷⁷² Μία βασική τάση, η οποία υιοθετήθηκε στην Κίνα με καθυστέρηση μεν, αλλά σταδιακά περισσότερο από ό,τι στην Δύση, είναι η μείωση της χρήσης πρακτορείων και αντικατάστασή τους με ηλεκτρονικά μέσα και κυρίως

⁷⁶⁸ Οι επιλογές αυτές θεωρούνται πλέον δεδομένες, γίνονται εμφανείς σε όλα τα σχετικά προσφερόμενα πακέτα.

⁷⁶⁹ Hu, J. (2008). *The perceptions of Chinese tourists of the western cape region travel destination*, Unpublished Thesis, Magister Technologiae: Marketing, Faculty of Economic Sciences, at Nelson Mandela Metropolitan University, 2008, Ανακτήθηκε από: <http://www.nmmu.ac.za/documents/theses/Jiang%20Hu.pdf>, 31 & 45 & Latham, K. (2011). *How the rise in Chinese tourism will change the face of the European travel industry*, SOAS, University of London, 16.

⁷⁷⁰ Ενδεικτικά, συντριπτική πτώση κινεζικών αφίξεων σημειώθηκε στην Κορέα λόγω του ξεσπάσματος του ιού Mers το 2015. (*China Travel Guide- Official Statistics*, 2016, March). Ανακτήθηκε από: <https://www.travelchinaguide.com/tourism/2015statistics/outbound.htm>,) οι επίσημες προειδοποιήσεις για αποφυγή της Γαλλίας μετά τις αλληπάλληλες τρομοκρατικές επιθέσεις από το 2015, (Anonymous, (2016, July 20). Chinese tourism to France will fall sharply, *Chinaorg.cn*, Ανακτήθηκε από: www.china.org.cn) οδήγησαν σε πτώση μόλις 25% στις αιτήσεις έκδοσης βίζας στη γαλλική πρεσβεία (Anonymous, (2016, July 25). 25% fall in Chinese tourist arrivals in France following terrorist attacks, *ctrip*, Ανακτήθηκε από: www.chinainternetwatch.com/category/online-shopping.)

⁷⁷¹ Anonymous, (2011, June 2). *Chinese travellers changing world tourism landscape*, Ανακτήθηκε από <http://www.chinatraveltrends.com/2011/06/chinese-travelers-changing-world-tourism-landscape/> & Chang, J. Wang, K. Guo, Y. Su, C. & Yen, S. (2007, July). Trends in outbound group tours in China and Taiwan: A Marketing Mix Perspective, *Tourism Analysis* 12, 4.

⁷⁷² Έλεγχος στην ιστοσελίδα του *ctrip.com*, η οποία είναι και η δημοφιλέστερη στην Κίνα για κρατήσεις εισητηρίων, καθώς και τις προσφορές γνωστών πρακτορείων (*shu.zai, amphitriton, cncn, 17U.net*)

εφαρμογές κινητής τηλεφωνίας.⁷⁷³ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτή την τάση, εντυπωσιακή υπήρξε η ανταπόκριση κινεζικών πρακτορείων στην παροχή των καταλλήλων εφαρμογών, ενώ ταυτόχρονα έγινε δυσκολότερη η δυνατότητα προσαρμογής ξένων πρακτορείων και οργανισμών που δεν διαθέτουν μηχανισμούς κατανόησης της ταχύτητας των εν λόγω αλλαγών και του βαθμού επιρροής τους στις καταναλωτικές τάσεις ή απλά άμεσης πρόσβασης στην κινεζική αγορά.

Η προβολή θέλγητρων για προσέλκυση κινέζων τουριστών απαιτεί περίπλοκες διεργασίες προσαρμογής με τις κινεζικές συνήθειες και προβολής των όσων προσφέρονται σε ένα προορισμό. Η κινεζική τουριστική κίνηση αναπτύσσεται βάσει μη δυτικών πολιτισμικών καταβολών και τρόπου σκέψης, χαρακτηρίζεται από αντιφατικούς ρυθμούς, ανταποκρίνεται σε ταχείς ρυθμούς τεχνολογικής ανάπτυξης, ενώ παρατηρείται σταθερή άρνηση προσαρμογής σε ορισμένα στοιχεία του δυτικού τρόπου ζωής. Ωστόσο, τόσο οι «παράδοξες» τάσεις που έχουν αναπτυχθεί, όσο το γεγονός ότι η κινεζική τουριστική κίνηση εξακολουθεί να καθορίζεται από βασικούς συλλογισμούς που διέπουν την τουριστική συμπεριφορά παγκοσμίως καταδεικνύουν ότι μέχρι ενός σημείου υπάρχει η δυνατότητα να κατευθυνθεί η κίνηση κινέζων τουριστών με προβολή ανάλογων θέλγητρων, αλλά αυτά κατά πάσα πιθανότητα δεν θα είναι τα ίδια τα οποία προσελκύουν τουρίστες άλλων εθνικοτήτων. Με άλλα λόγια, η ανταπόκριση στις κινεζικές ιδιαιτερότητες απαιτεί στενή και συχνή παρακολούθηση, αλλά είναι κατανοήσιμη. Δεν είναι κάτι εξωγενές που μπορεί να αντιμετωπίζεται με στατικές προτάσεις και τυφλή προσαρμογή στα παράδοξα που δημοσιεύουν επιφανειακές αναφορές.

Κινεζικός τουρισμός στην Ελλάδα. Τα χαμηλά επίπεδα του κινεζικού τουρισμού στην Ελλάδα, σε συνδυασμό πιθανά με την απουσία εμπεριστατωμένης διερεύνησης, έχουν ως αποτέλεσμα να μην αναφέρονται στις διευρωπαϊκές έρευνες των κινεζικών τουριστικών τάσεων. Τα στοιχεία που έχουν καταγραφεί από επίσημους ελληνικούς φορείς περιορίζονται σε γενικά, εν γένει στατιστικά, χαρακτηριστικά αφίξεων.⁷⁷⁴ Ωστόσο, εμπειρικά, καθώς και ως αποτέλεσμα μικρότερων διερευνητικών

⁷⁷³ Anonymous, (2016, September 12). China online shopping stats, trends and insights: more than 6 out of 10 China Internet users pay by mobile, *China Internet Watch*, Ανακτήθηκε από: www.chinainternetwork.com/category/online-shopping.

⁷⁷⁴ Χατζηδάκης, Α. (2015). *Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*, ΕΟΤ, Εθνικό Τυπογραφείο 2015.

προσπαθειών, έχουν εντοπιστεί ορισμένοι πόλοι έλξης, οι οποίοι συνέβαλαν σημαντικά στην άνοδο που παρουσίασε ο κινεζικός τουρισμός. Σε γενικές γραμμές, τα στοιχεία που προκύπτουν για την Ελλάδα, επιβεβαιώνουν τις τάσεις που παρουσιάζει ο κινεζικός τουρισμός και την διαφοροποίηση του από συνηθισμένες τουριστικές συμπεριφορές. Όπως δε συνέβη και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, παρατηρήθηκαν ορισμένες απρόβλεπτες αντιδράσεις σε επιλογές προορισμών και δραστηριοτήτων από τους κινέζους τουρίστες. Πάντως, η μέχρι τώρα κίνηση του κινεζικού τουρισμού προκαλεί βάσιμους προβληματισμούς, όσον αφορά την πρόσληψη της Ελλάδας στην Κίνα, οι οποίοι και εντείνονται από οφθαλμοφανείς πλέον αστοχίες, όπως η έντονη προβολή εικόνων της Ελλάδας το καλοκαίρι, ενώ βάσει νόμου οι κινεζικές διακοπές είναι σε άλλες περιόδους.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η αύξηση του αριθμού των τουριστών από την Κίνα στην Ελλάδα είναι καίριο θέμα στην ατζέντα των διμερών σχέσεων από το 2002. Ο αριθμός των κινέζων που επισκέπτονται τη χώρα σε ετήσια βάση παραμένει χαμηλός και, παρόλο που τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί πολύ, οι κινέζοι τουρίστες αποτελούν πολύ μικρό ποσοστό των συνολικών τουριστικών αφίξεων στη χώρα. Ας σημειωθεί ότι δεν υπάρχει ακριβής αριθμός αφίξεων μέχρι το 2007, λόγω δε των μεθόδων που εφαρμόζονται ακόμα και τα μετέπειτα στοιχεία που δημοσιεύουν οι αρμόδιοι οργανισμοί δεν είναι απόλυτα ακριβή.⁷⁷⁵ Μεταξύ τους διαφοροποιήσεις παρουσιάζουν συχνά στατιστικά στοιχεία του ίδιου οργανισμού.⁷⁷⁶

Έστω κατά προσέγγιση, ωστόσο, τα βασικά χαρακτηριστικά της κίνησης είναι εμφανή. Έτσι, το 2005, με συνολικές αφίξεις μικρότερες των 5000, καταγράφηκε μία αύξηση της τάξης του 13% σε σχέση με το 2004.⁷⁷⁷ Έκτοτε, συνεχίστηκε ο αυξητικός

⁷⁷⁵ Η Στατιστική Επετηρίδα που δημοσίευε η ΕΣΥΕ συμπεριλάμβανε τον αριθμό αφίξεων τουριστών από την Κίνα στις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών λοιπών κρατών Ασίας λόγω των μικρών αριθμών που σημειώνονταν. Επίσης τα στατιστικά που δημοσιεύει επίσημα ο ΕΟΤ από το 2008 θεωρούνται αντίστοιχα αμφοιβητήσιμα, καθώς, σύμφωνα με δηλώσεις εκπροσώπων του οργανισμού εφαρμόζονται διαφορετικές μέθοδοι υπολογισμού ανά επίσημο φορέα (Ελστατ, ΕΟΤ & ΣΕΤΕ), ενώ οι αριθμοί ανταποκρίνονται στις επίσημες καταγραφές αφίξεων στα αεροδρόμια και θεωρούνται υποτιμημένες, δεδομένου ότι παρουσιάζονται ιδιαίτερα υποτιμημένοι συγκριτικά με τις αφίξεις που καταγράφονται σε καταλύματα (Χατζηδάκης, Α. *Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*, ΕΟΤ, Εθνικό Τυπογραφείο 2015, σ. 152). Η εικασία ότι οι αριθμοί αυτοί μπορεί να είναι υποτιμημένοι από τη μία ευσταθεί λόγω της χαλαρότητας αφίξεων εντός της ζώνης Σένγκεν, από την άλλη η καταγραφή αφίξεων σε καταλύματα δεν αποτελεί αξιόπιστη πηγή, καθώς είναι πολύ πιθανό να συμπεριλαμβάνουν διαμονές των ιδίων ενδιαφερομένων σε διαφορετικά καταλύματα.

⁷⁷⁶ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο αριθμός αφίξεων που καταγράφει ανά έτος ο ΕΟΤ, συχνά διαφέρει από το συγκριτικό αριθμό βάσει του οποίου προκύπτουν τα στατιστικά αύξησης για το ίδιο έτος.

⁷⁷⁷ Συνοπτική Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 2005 Concise Statistical Yearbook of Greece 2005, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, Ελληνική Στατιστική Αρχή—Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Κάλυψη 2005.

ρυθμός των αφίξεων, μολονότι αντικειμενικά οι αριθμοί παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδο. Συνοπτικά, καταγράφονται 5.331 αφίξεις το 2007 και μετά μικρές αυξήσεις, με 5.941 αφίξεις το 2008, 7.792 αφίξεις το 2009, 13.620 αφίξεις το 2010 και 15.838 αφίξεις το 2011. Το 2012 παρουσιάζεται μία μικρή πτώση και υπαναχώρηση του αριθμού στις 12.203 αφίξεις.

Την επόμενη διετία (δηλαδή αμέσως μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη) καταγράφηκε όχι μόνο ανάκαμψη, αλλά εκτόξευση στις 28.328 αφίξεις το 2013 και περίπου 50.000 το 2014 (ο επίσημος αριθμός που δημοσιεύτηκε είναι 25.068 από Ιανουάριο μέχρι Ιούλιο, αλλά έχει συμπεριληφθεί σε αναφορές έκτοτε ότι ο αριθμός άγγιξε τις 50.000).⁷⁷⁸ Ωστόσο, ως μερίδιο αφίξεων επί των συνολικών αφίξεων στην Ελλάδα, η αύξηση αυτή σήμανε ότι από 0.03% επί του συνόλου το 2004, πλέον οι κινεζικές αφίξεις καταλαμβάνουν το 0.2%. Είναι σαφές ότι οι αφίξεις κινέζων τουριστών στην Ελλάδα απέχουν αισθητά από τις προβλέψεις του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού και του Ελληνικού Ερευνητικού Κέντρου για τον Τουρισμό, οι οποίοι υπολόγιζαν άφιξη περίπου 400.000 κινέζων τουριστών μέχρι το 2014.⁷⁷⁹ Ο αριθμός των αφίξεων δεν έχει ανταποκριθεί στις προσδοκίες που έχουν καλλιεργηθεί.

Όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, η μέση παραμονή στην Ελλάδα θεωρείται ότι διαρκεί πολύ λίγες μέρες (με μέση διάρκεια τις δύο).⁷⁸⁰ Παρά το μικρό χρονικό διάστημα, καταγράφεται, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, συνύπαρξη διαφορετικών πόλων έλξης ανά ταξίδι. Έχουν καταγραφεί τάσεις αγορών οι οποίες περιορίζονται στα προϊόντα πολυτελείας,⁷⁸¹ παρότι σε μικρότερο βαθμό από όσο στην Ευρώπη. Εκδηλώνεται ενδιαφέρον για επίσκεψη μνημείων σε συνδυασμό με άλλους στόχους. Επίσης, σύμφωνα με κινέζους πράκτορες και ξεναγούς, μετά το άνοιγμα αυθεντικού κινεζικού χώρου εστίασης στην Αθήνα παρουσιάστηκε σημαντική προτίμηση σε παραδοσιακή κινεζική διατροφή, όπως συνέβη και στα περισσότερα δυτικά κράτη.⁷⁸²

⁷⁷⁸ Συγκριτικά στοιχεία τουριστικών Αφίξεων, Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού- *Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, Ηλεκτρονική Καταγραφή*, 2008-2015, <http://www.gnto.gov.gr/el/ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ>.

⁷⁷⁹ Greece to attract up to one million Chinese tourists by 2024, Greek Research Institute for Tourism survey reveals, http://www.invgr.com/greece_china.htm.

⁷⁸⁰ Χατζηδάκης, Α. (2005). *Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*, ΕΟΤ, Εθνικό Τυπογραφείο 2015, σ. 151.

⁷⁸¹ Επιβεβαίωση από το σύνολο ιδιοκτητών κοσμηματοπωλείων στο Σύνταγμα και υπαλλήλους στα κεντρικά πολυκαταστήματα 15/03/2015.

⁷⁸² Lan Xiaocheng του ιδιοκτήτη του πρώτου κινεζικού ταξιδιωτικού πρακτορείου Silk Road στην Αθήνα, (2012, Οκτώβριος, 1). Συνέντευξη. Ο Lan Xiaocheng ασχολείται αποκλειστικά με τον κινεζικό τουρισμό στην Ελλάδα από το 2000.

Μη προβλέψιμη αλλά πιστή στις γενικότερες κινεζικές τάσεις που παρατηρούνται, υπήρξε η άφιξη ιδιαίτερα μεγάλου αριθμού τουριστών στη Ρόδο, με αποτέλεσμα την οργάνωση συχνών charter δρομολογίων, με πληρότητα πτήσεων.⁷⁸³

Επίσης μη προβλέψιμη ήταν η ανάδειξη της Σαντορίνης σε κύριο πόλο έλξης, για την πραγματοποίηση γαμήλιων τελετών, ή για το μήνα του μέλιτος κινεζικών ζευγαριών. Η πραγματοποίηση ομαδικών γάμων άρχισε να καταγράφεται το 2009, μολονότι η τάση άρχισε να παρουσιάζεται από το 2005. Σε αυτό το γεγονός οφείλεται το συντριπτικό ποσοστό των κινεζικών αφίξεων που σημειώθηκαν κατά την περίοδο που εξετάζεται. Η δημοτικότητα του νησιού θα μπορούσε να θεωρηθεί αναμενόμενη, αλλά η ταύτιση του χώρου με γάμους και την αγάπη, οφείλεται στην κινεζική ονομασία του Αιγαίου Πελάγους, “Θάλασσα της Αγάπης” (爱琴海) λόγω ακουστικής συνάφειας των σχετικών χαρακτήρων (爱= ai/ αγάπη). Μάλιστα, η ανάδειξη της Σαντορίνης σε νησί της αγάπης, και η γενικότερη γνωστοποίηση του συγκεκριμένου ιδιοματισμού για το Αιγαίο, έγιναν γνωστά από μία Ταϊβανέζικη τηλεοπτική σειρά, η οποία ονομαζόταν *Love of the Aegean Sea* (情定爱琴海), μεγάλο μέρος της οποίας ήταν γυρισμένο στη Σαντορίνη. Στη σειρά αυτή, η οποία άρχισε να προβάλλεται στην Κίνα το 2004 και υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής στην Κίνα, πρωταγωνιστούσαν πολύ γνωστοί ηθοποιοί.⁷⁸⁴ Η δημοτικότητα πιστοποιήθηκε το 2011, όταν η κινεζική κινηματογραφική εταιρεία παραγωγής Wanda Group (BJ) αγόρασε τα δικαιώματα της σειράς και γύρισε ταινία σε συνέχεια της σειράς με τίτλο *Beijing Love Story*. Η ταινία, της οποίας τα γυρίσματα στήριξε οικονομικά ο ΕΟΤ, σημείωσε εντυπωσιακή θεαματικότητα.⁷⁸⁵

Άλλα αξιοθέατα που συμπεριλαμβάνουν (συνήθως σε συνδυασμό με την Σαντορίνη) πακέτα των πιο γνωστών κινεζικών τουριστικών πρακτορείων ηλεκτρονικών κρατήσεων, τα οποία διαμορφώνονται βάσει των επιθυμιών και κινήσεων της αγοράς, είναι κυρίως ο Παρθενώνας και το Εκπρωτικό Χωριό στην Αθήνα, και σε μικρότερο ποσοστό τα Μετέωρα και η Κρήτη. Ας σημειωθεί ότι το 2015, μετά από προβολή της Ζακύνθου σε τηλεοπτική σειρά κορεάτικης παραγωγής στην

⁷⁸³ Η δήλωση αυτή έγινε στο δημοσιογράφο του Fortune Magazine, Jack Miller, σύμφωνα με δηλώσεις του ίδιου (2010, Ιούνιος 22). Το γεγονός πάρα ταύτα δε δημοσιεύθηκε, καθότι το γενικότερο αντικείμενο της συνέντευξης ήταν διαφορετικό.

⁷⁸⁴ Μαρτυρία των Fourong Hao (καθηγήτριας αγγλικών σε πέντε κινεζικά σχολεία). (2015, October 11), και Hu Jingjing, (επικεφαλής καθηγήτριας στο τμήμα ελληνικών σπουδών του Πανεπιστημίου της Σαγκάης) (2016, January 12).

⁷⁸⁵ Ανώνυμος, (χχχ). *Στη μεγάλη έκθεση της Γκουανγκτζού ο ΕΟΤ*, <http://www.bluebirds.gr/sti-megali-ekthesi-gitf-sti-gkoyantzoy-tis-kinas-o-eot.aspx>.

Κίνα, άρχισε να συμπεριλαμβάνεται και η Ζάκυνθος στις προτιμήσεις, μολονότι σε πολύ μικρότερο βαθμό συγκριτικά με τη Σαντορίνη.⁷⁸⁶ Το γραφείο του ΕΟΤ Κίνας έχει επίσης εντοπίσει περιστασιακό ενδιαφέρον για την Ολυμπία, τους Δελφούς και τη Μύκονο. Το ενδιαφέρον για τη Μύκονο, σύμφωνα με γραφείο που οργανώνει εξατομικευμένα ταξίδια στην Ευρώπη, εκδηλώνεται από εύπορες κινεζικές ομάδες οι οποίες ακολουθούν τις παγκόσμιες τουριστικές τάσεις.⁷⁸⁷

Μεγάλη άνοδος στις τουριστικές αφίξεις παρουσιάστηκε μετά το ξέσπασμα της κρίσης και συνεπώς της σταδιακής προβολής της Ελλάδας στα κινεζικά μέσα. Εκείνη ακριβώς την περίοδο άρχισε να συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα σε κινεζικά τουριστικά πακέτα, παρότι κρούσεις από ελληνικής πλευράς πραγματοποιούνταν από το 2007.⁷⁸⁸ Το γεγονός αυτό ενισχύει το ερώτημα του κατά πόσο έχει πραγματοποιηθεί η κατάλληλη προβολή στους κατάλληλους δέκτες.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΠΡΟΚΥΠΤΕΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ)

Διακρίνονται βασικές αδυναμίες της ελληνικής στρατηγικής, οι οποίες παραπέμπουν στην πρόσληψη της Κίνας. Η αρχική επιλογή προβολής βασικών παραδοσιακών θέλγητρων οι οποίοι καθιστούν την Ελλάδα σημαντικό τουριστικό προορισμό μπορεί να θεωρηθεί εύλογη, ήταν έως η αυτονόητη επιλογή. Η σταθερή ακολουθία συγκεκριμένων κατευθύνσεων στρατηγικής για τόνωση των τουριστικών σχέσεων και η αισιοδοξία που εξέφραζαν στο σύνολό τους οι αρμόδιοι για την επιτυχία της συγκεκριμένης στρατηγικής, ωστόσο, προβληματίζει. Ένα ερώτημα που τίθεται, είναι κατά πόσο η σταθερότητα αυτή, οφειλόταν σε προσδοκία μακροπρόθεσμης απόδοσης της στρατηγικής, μετά από δοκιμασία του προϊόντος (με άλλα λόγια κατά πόσο όσοι αρμόδιοι ενεπλάκησαν και ο αρμόδιος οργανισμός που είναι υπεύθυνος για την προώθηση του ελληνικού τουρισμού, περίμεναν να αποδώσουν τα network economics). Το ερώτημα αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι, πράγματι, αμέσως μετά

⁷⁸⁶ Παπαδημόπουλος, Θ. (2015, Ιανουάριος 21). Η Κινέζικη τουριστική αγορά. Η εικόνα, τα κοινά πολιτιστικά σημεία και η δυναμική της, *Επιχειρώ*, ανακτήθηκε από: <http://www.epixeiro.gr/καινοτομία/tourism-lab/23055-η-κινέζικη-τουριστική-αγορά-η-εικόνα,-τα-κοινά-πολιτιστικά-σημεία-και-η-δυναμική-της>.

⁷⁸⁷ Συνέντευξη με τον Φ. Δρόσο, Διευθύνοντα Σύμβουλο του ταξιδιωτικού γραφείου “My Odyssey”, το οποίο οργανώνει αποκλειστικά τουριστικά πακέτα πολυτελείας προς Κινέζους τουρίστες, (2016, March 11)..

⁷⁸⁸ Συνέντευξη με την αντιπρόξενο στο προξενείο στη Σαγκάη Περιστέρα Τζήκα, (2015, Απρίλιος 2).

τη λήξη της περιόδου που εξετάζεται, η κινεζική τουριστική κίνηση στην Ελλάδα άρχισε να παρουσιάζει σημαντική άνοδο.

Ωστόσο, η ελληνική στρατηγική αποτελεί σαφή εφαρμογή παραδοσιακών τακτικών με μικρές παραλλαγές και σε καμία περίπτωση δεν αποτυπώνει κινεζικές ιδιαιτερότητες, όπως αυτές αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Ταυτόχρονα, παρατηρούνται κινήσεις, οι οποίες σε επίπεδο οικονομικής στρατηγικής δεν εξηγούνται. Κυρίως, όμως, η στασιμότητα που παρατηρείται στην ελληνική στρατηγική αντιτίθεται στη συνεχή εξέλιξη που χαρακτηρίζει τη φύση του κινεζικού τουρισμού, ενώ διαφαίνεται σαφής αδυναμία προσαρμογής και ανταπόκρισης σε βασικές κινεζικές τάσεις και προτιμήσεις.

1972-2004 (Προϋπάρχουσες εικόνες). Τις πρώτες τρεις δεκαετίες μετά την αναθέρμανση των σχέσεων, μεταξύ των δυο χωρών, δεν είχε δοθεί ιδιαίτερη σημασία στο ζήτημα του τουρισμού. Η απουσία σχετικού ενδιαφέροντος δεν είναι παράλογη, δεδομένης της ιδιαίτερα περιορισμένης κίνησης τουριστών από την Κίνα και των διαφαινόμενων προοπτικών εκείνη την περίοδο. Έγκριση για μετάβαση στην Ευρώπη για τουριστικούς σκοπούς δινόταν σε πολύ περιορισμένο αριθμό ατόμων. Το 1988 υπογράφηκε σύμφωνο μεταξύ των δύο πλευρών στο θέμα του τουρισμού, το οποίο, ωστόσο, δεν ήρε όλους τους περιορισμούς στη διακίνηση κινέζων τουριστών.⁷⁸⁹ Μικρό διάστημα πριν από την περίοδο που εξετάζεται στη διατριβή, άρχισε να προβάλλεται ειδικότερο ενδιαφέρον από επίσημους φορείς για την τόνωση της κινεζικής τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα. Παρότι οι κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν καθαρά εικονικές⁷⁹⁰ και εκ των πραγμάτων δε μπορούσαν να αποδώσουν,

⁷⁸⁹ <http://big5.fmprc.gov.cn/gate/big5/gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>.

Το σύμφωνο επέτρεπε την έκδοση βίζας για τουριστικούς σκοπούς το οποίο, όπως τονίζεται παρακάτω, εκ των πραγμάτων δεν είχε τη δυνατότητα να παράγει αποτελέσματα, στο τότε ισχύον νομικό καθεστώς της Κίνας.

⁷⁹⁰ Χαρακτηριστικά το 2003, από πλευράς του Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού, ανακοινώθηκε επίσημη καμπάνια, “με αφορμή την άρση περιορισμών στον κινεζικό τουρισμό”, στα πλαίσια της οποίας οργανώθηκαν συστηματικές προσπάθειες για την ενημέρωση της κινεζικής κοινωνίας και την προσέλκυση τουριστών. Κατά τη διάρκεια της χρονιάς που ακολούθησε την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού οργανώθηκε μία σειρά από δραστηριότητες σε αυτή την κατεύθυνση. Οι βασικότερες από αυτές συνοψίστηκαν ως εξής: “Έκδοση του φυλλαδίου «General Information about Greece» στην κινεζική γλώσσα, διαγωνισμός για τη δημιουργία και μετάφραση στην κινεζική γλώσσα μιας ιστοσελίδας στο διαδίκτυο, προσαρμοσμένης στην ταξιδιωτική αγορά της. Ετοιμασία μεταγλωττισμένου ντοκιμαντέρ για την Ελλάδα, επισκέψεις τηλεοπτικών συνεργειών και δημοσιογράφων, ενώ μελετάται η συνέχιση των ενημερωτικών σεμιναρίων για την καλύτερη προετοιμασία και αντίληψη της αγοράς της Κίνας”. Επίσης, ο Υφυπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης ενέτεινε τις επαφές και με το δημόσιο τομέα, οργανώνοντας διμερή συνάντηση με τον αρμόδιο υπουργό αλλά και επίσκεψη κινέζων επισήμων στην Κρήτη και στη Σαντορίνη. Ωστόσο, δεν καταγράφεται ουδεμία εφαρμογή της στρατηγικής προβολής

σχηματίστηκαν βασικές εικόνες σε συνάρτηση με τον κινεζικό τουρισμό, οι οποίες μεταφέρθηκαν στη μετέπειτα περίοδο. Η προοπτική προσέλκυσης τουριστών άρχισε να προβάλλεται ως ιδιαίτερα υποσχόμενη χωρίς, ωστόσο, να πληρούνται σχετικές προϋποθέσεις. Ταυτόχρονα, άρχισαν να προβάλλονται συγκεκριμένα θέλγητρα ως σημαντικά για τον κινεζικό λαό.

Κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στην Κίνα, ο Κ. Σημίτης το 2002 επεδίωξε την αύξηση των κινέζων τουριστών στην Ελλάδα για πρώτη φορά επισήμως. Δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις τόνιζαν ότι “Κινέζοι τουρίστες στην Ελλάδα και ελληνικό λάδι στην Κίνα. Αυτός είναι με δύο λόγια ο βασικός οικονομικός στόχος της επίσκεψης του πρωθυπουργού Κ. Σημίτη στη μεγαλύτερη χώρα του κόσμου”.⁷⁹¹ Κατά τις δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού, η επιδίωξή του αυτή είχε σχηματιστεί βάσει στοιχείων σύμφωνα με τα οποία “μεγάλος αριθμός κινέζων είχε αποκτήσει την οικονομική δυνατότητα να ταξιδεύει”. Μάλιστα, ο Κ. Σημίτης περιέγραψε τη στρατηγική που είχε επιλέξει, με την προβολή θέλγητρων για την αύξηση ενδιαφέροντος από κινεζικής πλευράς και συγκεκριμένα τους ‘αρχαιολογικούς χώρους’, ‘τα ηλιόλουστα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου’ και τους Ολυμπιακούς του 2004.⁷⁹²

Από τις παραπάνω δηλώσεις προκύπτουν συμπεράσματα για την εικόνα που είχε προβληθεί στην Ελλάδα προ του 2004. Το πρώτο είναι, ότι ο βασικός περιορισμός στην κινεζική τουριστική δραστηριότητα ήταν οικονομικής φύσης, και κατά συνέπεια η άνοδος του βιοτικού και οικονομικού επιπέδου συνεπαγόταν και την άνοδο του τουρισμού. Προφανώς η οικονομική δυνατότητα αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγματοποίηση ταξιδιών και ο συλλογισμός δεν είναι λανθασμένος. Δεδομένου, ωστόσο, του χρόνιου αποκλεισμού της Κίνας από τη Δύση, ένα επιπλέον προφανές κριτήριο θα ήταν ο βαθμός στον οποίο είχε αναπτυχθεί ενδιαφέρον για επαφή με δυτικούς πολιτισμούς, πέραν του οικονομικού κριτηρίου. Η δήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού δεν έμοιαζε να στηρίζεται σε προηγούμενη διερεύνηση εάν, και με βάση ποιες παραμέτρους, οι κινέζοι είχαν αρχίσει να ταξιδεύουν προς τη Δύση, παρά μόνο στο συλλογισμό ότι είχαν τη δυνατότητα να το κάνουν. Τα θέλγητρα που πρόβαλε η ελληνική ηγεσία, ουσιαστικά αποτελούσαν και τα θέλγητρα τα οποία θα

πληροφοριών για την Ελλάδα που ανακοίνωσε ο ΕΟΤ το 2003. Έτσι, οι προσπάθειες αυτές δημιούργησαν υπόβαθρο, υπό την έννοια ότι άρχισαν να καλλιεργούνται προσδοκίες. (Ανώνυμος, (2003, Νοέμβριος 6). Όλα και τα πάντα για την Κίνα, *Airliners.com*. Ανακτήθηκε από: <http://www.airliners.gr/community/viewtopic.php?f=17&t=766>).

⁷⁹¹ Ανταπόκριση Γ. Καρελά, (2002, Ιούνιος 1). *Ελευθεροτυπία*.

⁷⁹² ο.π.

προβάλλονταν σε οποιοδήποτε κράτος. Μπορεί να θεωρηθεί ότι η προβολή των ελληνικών αρχαιολογικών χώρων έχει συνάφεια με τις συνεχείς αναφορές της κινεζικής ηγεσίας στον ελληνικό πολιτισμό και το τι αυτός σηματοδοτεί, ότι η Κίνα ακολουθούσε την Ελλάδα στην οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και ότι οι κινέζοι θέλουν να κάνουν διακοπές σε νησιά, όμως η πραγματική βαρύτητα των συγκεκριμένων κινήτρων, αυτοτελώς και στο σύνολο των κριτηρίων με τα οποία αποφασίζουν, είναι μικρή.

Όμως, παρότι πράγματι μεγάλος αριθμός κινέζων είχε αποκτήσει την οικονομική δυνατότητα να ταξιδεύει, ίσχυαν ακόμα κρατικοί περιορισμοί αναφορικά με τους προορισμούς στους οποίους επιτρεπόταν η μετάβαση κινέζων πολιτών. Βάσει της κινεζικής νομοθεσίας, επιτρέπονταν συγκεκριμένοι μόνο προορισμοί του εξωτερικού, όσοι ήταν αναγνωρισμένοι ως ‘αποδεκτοί τουριστικοί προορισμοί’ (Approved Destination Status -ADS).⁷⁹³ Οι διαπραγματεύσεις για σχετική έγκριση, ξεκίνησαν μεταξύ της ΕΕ και της Κίνας τον Οκτώβριο του 2002, δηλαδή πέντε μήνες μετά την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού, ενώ η συμφωνία στην οποία κατέληξαν οι δύο πλευρές τέθηκε σε ισχύ το 2004.⁷⁹⁴ Η επιλεγμένη προσέγγιση από την ελληνική πλευρά για την επίτευξη του στόχου δεν περιλάμβανε κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση των εμποδίων που τότε δυσχέραιναν τη μετάβαση κινέζων τουριστών στην ΕΕ. Η βασική δίοδος για την επίτευξη του ελληνικού στόχου δεν κρίθηκε ότι ήταν μέσω της κινεζικής ηγεσίας, δηλαδή προς τους δέκτες της πρόσκλησης έμμεσα, αλλά αντίθετα με την προβολή θέλγητρων στους κινέζους πολίτες απευθείας, τακτική η οποία καταδεικνύει ενδιαφέρον για έμπρακτα αποτελέσματα. Έτσι, η επιλογή του Έλληνα πρωθυπουργού να προσεγγίσει απευθείας τους κινέζους πολίτες (με την προβολή θέλγητρων), χωρίς να επιλύσει τα γραφειοκρατικά κωλύματα με την κινεζική ηγεσία, ήταν εκείνη την περίοδο μάλλον άστοχη.

⁷⁹³ Βάσει αυτού, επιτρέπονταν μεν ταξίδια προς τους προορισμούς αυτούς, αλλά απαγορευόταν, η διαφήμιση τόσο από εγχώριους, όσο και διεθνείς φορείς των προορισμών των κρατών αυτών και οι επαφές με κινεζικά ταξιδιωτικά γραφεία, ενώ προβλέπονταν πολλές γραφειοκρατικές διαδικασίες.

⁷⁹⁴ “Proposal for a Council Decision concerning the signing of the Memorandum of Understanding between the European Community and the National Tourism Administration of the People’s Republic of China on visa and related issues concerning tourist groups from the People’s Republic of China (ADS)”,/*COM/2003/0790final*/<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003PC0790%2801%29:EN:HTML>

2004-2012. Σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα, η προώθηση επαφών για την ανάπτυξη του τουρισμού αποτέλεσε βασική προτεραιότητα των σχέσεων με την Κίνα. Η Κίνα αναγνωρίστηκε επίσημα από τους αρμοδίους οργανισμούς, ως “νέος δυναμικός παίχτης”, που επρόκειτο να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στις μελλοντικές εξελίξεις.⁷⁹⁵ Σταδιακά αποτέλεσε προτεραιότητα και σε ιδιωτικούς φορείς. Έτσι, πραγματοποιήθηκαν ορισμένες σημαντικές κινήσεις οι οποίες ήταν δηλωτικές ενδιαφέροντος.

Η έναρξη της περιόδου αυτής συνέπεσε με την εφαρμογή της συμφωνίας ΕΕ και Κίνας για την αναγνώριση των κρατών-μελών ως *αποδεκτούς προορισμούς*. Στην Ελλάδα, η αναγνώριση οδήγησε σε πολύ μικρή αύξηση της κινεζικής τουριστικής κίνησης. Η περιορισμένη αύξηση θα μπορούσε να θεωρηθεί πρώτο δείγμα των δυσκολιών προσέλκυσης κινέζων τουριστών, παρότι ήταν ιδιαίτερα νωρίς για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Πάντως, δεν εντοπίζεται οποιαδήποτε αναφορά, στην οποία να διαπιστώνεται, και πολύ περισσότερο να ερμηνεύεται, ότι, παρά την απλούστευση των διαδικασιών, η προσέλκυση είναι πολύ μικρή.

Ουσιαστικές αρχικές προσπάθειες. Για την κυβερνητική περίοδο 2004-2009, ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται η ίδρυση γραφείων του ΕΟΤ στην Κίνα, με στόχο την προβολή της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού, την ανάλυση σε βάθος της κινεζικής κοινωνίας, προσπάθεια κατανόησης της κινεζικής καταναλωτικής κίνησης, εύρεση αποτελεσματικών τρόπων διείσδυσης στην τουριστική αγορά και διαφήμιση της Ελλάδας.⁷⁹⁶ Από το 2007 διατέθηκαν χώροι στο Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο του Πεκίνου προς χρήση του ΕΟΤ,⁷⁹⁷ ενώ ένα χρόνο αργότερα λειτούργησε γραφείο του ΕΟΤ στη Σαγκάη. Από το 2008 διοργανώνονται σποραδικές εκδηλώσεις,⁷⁹⁸ με την ελπίδα ότι “θα άνοιγαν νέες οδούς προσέλκυσης Κινέζων τουριστών στην Ελλάδα”.⁷⁹⁹

⁷⁹⁵ Χατζηδάκης, Α. (2010). Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2001-2010, *ΕΟΤ*, Εθνικό Τυπογραφείο, 15.

⁷⁹⁶ Ανώνυμος, (χχχ). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα: Η πολλά υποσχόμενη αναδύομενη αγορά, *Τουριστική Αγορά*, <http://www.touristiki-agora.gr/article.asp?ID=3016>. <http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/723-synanthsh-a-sphliwtopyloy-me-ton-ypeythyno-gia-themata-toyris moy-k-ding-xing-yang>.

⁷⁹⁷ Ανώνυμος, (2007, Οκτώβριος 25). Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyepix_1_25/10/2007_246416.

⁷⁹⁸ Ανώνυμος, (χχχ). (χχχ). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>.

⁷⁹⁹ <http://walking-Greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>.

Στα μέσα του 2011 η τότε Κυβέρνηση, στα πλαίσια περικοπής εξόδων, αποφάσισε τη διατήρηση του γραφείου στο Πεκίνο, ενώ έκλεισε το γραφείο της Σαγκάης.⁸⁰⁰ Για την αντιμετώπιση του κενού πληροφόρησης ανατέθηκε η διερεύνηση της ανάπτυξης του κινεζικού τουρισμού σε εταιρεία συμβούλων του εξωτερικού.⁸⁰¹

Πολύ σημαντικό γεγονός αποτέλεσε η απλούστευση της διαδικασίας έκδοσης βίζας προς κινέζους πολίτες. Με προτροπή του Πρέσβη της Κίνας στην Ελλάδα, από το 2010 ο ΕΟΤ επεδίωξε την απλοποίηση της διαδικασίας έκδοσης βίζας, με τη σύμφωνη γνώμη των τότε Υπουργών Πολιτισμού και Τουρισμού Γ. Νικητιάδη και Εξωτερικών Δ. Δρούτσα.⁸⁰² Τα βασικά προβλήματα στην έκδοση βίζας στην Κίνα ήταν η έλλειψη οδηγιών στην αγγλική γλώσσα⁸⁰³ και λειτουργικά ζητήματα των ελληνικών προξενείων, όπως 'η αργοπορία, αλλά και η υποχρεωτική συνέντευξη του αιτούντος'.⁸⁰⁴ Παρότι σημειώθηκαν σημαντικές καθυστερήσεις,⁸⁰⁵ το Σεπτέμβριο του 2012 το Υπουργείο Εξωτερικών ανέθεσε τις εργασίες για την απλοποίηση και επίσπευση της διαδικασίας σε ιδιωτικούς φορείς, όπως σχετικά γνωστοποιήθηκε από τον πρόεδρο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) κ. Α. Ανδρεάδη.⁸⁰⁶ Άνοιξαν γραφεία έκδοσης βίζας σε όλες τις κινεζικές επαρχίες, γεγονός που διευκόλυνε τις διαδικασίες για τους κινέζους πολίτες και οδήγησε σε ραγδαία αύξηση των αιτήσεων.

Ταυτόχρονα, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται, ανεξάρτητοι φορείς οργάνωσαν σε συνεργασία με τον ΕΟΤ και την κινεζική κυβέρνηση εκδηλώσεις για την προβολή θέλγητρων, πέραν της προβολής αξιοθέατων και προορισμών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οργάνωση το 2008, εβδομάδας ελληνικής γαστρονομίας στη Σαγκάη⁸⁰⁷ και σε κεντρικά ξενοδοχεία στο Πεκίνο κατά τη διάρκεια

⁸⁰⁰ Συνέντευξη με τον Υπεύθυνο του Γραφείου του ΕΟΤ, Α. Βλάχο, (2012, Μάιος 20).

⁸⁰¹ Και συγκεκριμένα την εταιρεία συμβούλων McKinsey & Co. (Μαρτυρία του Μίχα Δ. εμπορικού ακόλουθου στο Προξενείο της Σαγκάης).

⁸⁰² Ανώνυμος, (2011, Φεβρουάριος 15). Προς ευκολότερη και γρηγορότερη έκδοση visa για Ρωσία, Κίνα και Ουκρανία, ΕΟΤ, *Τα Νέα*, Ανακτήθηκε από: www.tanea.gr.

⁸⁰³ Ανώνυμος, (2012, Μάρτιος). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα, *Τουριστική Αγορά*, 03/2012, <http://www.touristiki-agma.garticle.asp?ID=3016>.

⁸⁰⁴ Ανώνυμος, (2012, Μάρτιος 23). Συνεργασία Ελλάδας και Κίνας στον τομέα του Τουρισμού, *ε-Κεφαλονιά*, Ανακτήθηκε από: <http://www.e-kefalonia.net/2012/03/23/συνεργασία-ελλάδας-κίνας-στον-τομέα-τ/>

⁸⁰⁵ Ανώνυμος, (2012, Μάρτιος). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα: Η πολλά υποσχόμενη αναδυόμενη αγορά, *Τουριστική Αγορά*, <http://www.touristiki-agma.gr/article.asp?ID=3016>.

⁸⁰⁶ Ανδρεάδης Α, (2012, Σεπτέμβριος 18).: 100.000 κινέζοι στην Ελλάδα, *Το Βήμα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=475508>.

⁸⁰⁷ ο.π. σημείωση 112.

Έκθεσης Τουρισμού.⁸⁰⁸ Την ίδια χρονιά επιτεύχθηκε συμφωνία για «μεγαλύτερη» διαφήμιση της Ελλάδος στην πιστωτική κάρτα VISA.⁸⁰⁹ Επίσης προτάθηκε στο τμήμα ελληνικών σπουδών του Πανεπιστημίου της Σαγκάης η θέσπιση υποτροφίας τουριστικών σπουδών σε συνεργασία με ελληνικά πανεπιστήμια.⁸¹⁰

Ωστόσο, πέραν των παραπάνω (μεμονωμένων) κινήσεων και ανεξάρτητα με τα αποτελέσματα που παρήγαγαν, το γεγονός ότι η βασική στρατηγική για την προώθηση των τουριστικών επαφών σχεδιάστηκε με γνώμονα τρεις βασικές κατευθύνσεις, οι οποίες παρέμειναν σταθερές καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται, σε μεγάλο βαθμό καταδεικνύει επίδραση από προπαρασκευασμένες εικόνες της κινεζικής ηγεσίας και κοινωνίας, αλλά και αδυναμία ελιγμών στη χάραξη στρατηγικής.

Γενική στρατηγική που εφαρμόστηκε. Πρώτη κατεύθυνση της στρατηγικής που εφαρμόστηκε είναι η επιλογή προβολής της Ελλάδας και προώθησης των σχέσεων μέσω τουριστικών εκθέσεων και επισήμων επαφών με την κινεζική ηγεσία, δηλαδή ο περιορισμός των δεκτών των προβαλλόμενων εικόνων σε συγκεκριμένες ομάδες. Δεύτερη είναι η προβολή δύο βασικών εικόνων ως θέλγητρα, συγκεκριμένα του ελληνικού πολιτισμού και των ελληνικών νησιών. Τρίτη είναι η προσπάθεια αεροπορικής σύνδεσης της Αθήνας με το Πεκίνο.

Με εξαίρεση ορισμένες μεμονωμένες κινήσεις, οι κύριοι στόχοι της ελληνικής στρατηγικής παρέμειναν σταθεροί, παρά την εναλλαγή κυβερνήσεων, τη διαφοροποίηση στους συλλογισμούς των εκάστοτε αρμοδίων και τις τεράστιες αλλαγές που αποδόμησαν την ελληνική οικονομία. Ωστόσο, παρά την υιοθέτηση κοινής στρατηγικής, παρατηρείται μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα στην πρόσληψη του συγκεκριμένου ζητήματος από τους, κατά διαδοχή, αρμοδίους. Στα πλαίσια της οκταετίας που εξετάζεται, σημειώθηκε πολύ σημαντική πρόοδος στη γνώση για τα βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής τουριστικής κίνησης. Από ένα χρονικό σημείο και μετά, προκύπτει συνειδητή επιλογή γνωστικού αντικειμένου. Διαφοροποίηση παρουσιάζεται και στην προσέγγιση που υιοθετήθηκε (παρά τη διατήρηση κοινού

⁸⁰⁸ Greece & China join hands to strengthen tourism bond. *Greek Travel Pages*, Ανακτήθηκε από: news.gtp.gr, & <http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/723-synanthsh-a-sphliwtopoyloy-me-ton-antidhmarxo-toy-pekino-y-kai-y-peythno-gia-themata-toyris-moy-k-ding-xing-yang>.

⁸⁰⁹ Τσεκούρας, Β. (2008). Διεθνής Διάκριση για την Ελλάδα, *Walking Greece*, <http://walking-greece.anam-pa.gr/articleview2.php?id=7515>.

⁸¹⁰ & Krinis N., (2008, August 1). Tourism Minister Optimistic. *GTP*. & <http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/696-episkeps-h-a-sphliwtopoyloy-se-panepisthmio-ths-sagk-hs>.

στόχου), υπό την έννοια ότι σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται προσπάθεια αξιοποίησης διαθέσιμων πληροφοριών, η οποία αποτυγχάνει είτε λόγω της αποσπασματικής προβολής και ανάγνωσης και της επιλεκτικής ερμηνείας των εικόνων που προβάλλει η Κίνα, είτε λόγω έλλειψης εμπειρίας στην προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

Η προσέγγιση που υιοθέτησαν στην πράξη οι αρμόδιοι φορείς, δεν ανταποκρίθηκε στις ανάγκες των περιστάσεων, ενώ είναι αμφίβολο αν συνέβαλε στην αύξηση που σημειώνουν οι κινεζικές αφίσες. Ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της στρατηγικής που επιλέχθηκε, κατέδειξαν ότι εν μέρει αποσκοπούσε στη δημιουργία εντυπώσεων και, κυρίως, στην αποφυγή ανάδειξης και αντιμετώπισης των τεράστιων αδυναμιών και έλλειψης οργάνωσης του κρατικού μηχανισμού που υποστηρίζει τον τουρισμό.

Αξιοποίηση των επαφών με την κινεζική ηγεσία. Η επιλογή προσεταιρισμού της κινεζικής ηγεσίας, ως δέκτη της προβολής του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, από τον οποίο αναμενόταν ουσιαστικά η περαιτέρω προώθηση, ήταν πρώτης προτεραιότητας κατεύθυνση για τις ελληνικές κυβερνήσεις, αφενός με τη σύναψη τουριστικών συμφωνιών και, αφετέρου με την απευθείας προβολή τουριστικών θέλητρων σε κινέζους αρμοδίους. Την περίοδο μεταξύ 2004 και 2009, η προσέγγιση της κινεζικής ηγεσίας αποτέλεσε προτεραιότητα πολλών αρμοδίων που ασχολήθηκαν με την προώθηση του τουρισμού. Ο τότε πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, οριοθέτησε ως ουσιαστική αφετηρία των σχέσεων σε αυτό τον τομέα, το Μνημόνιο Στρατηγικής Συνεργασίας το οποίο υπέγραψε με τον κινέζο πρωθυπουργό τον Ιανουάριο του 2006. Η σχετική αναφορά στο μνημόνιο, ωστόσο ήταν ότι “ο τουρισμός αποτελούσε ένα βασικό τομέα συνεργασίας”,⁸¹¹ χωρίς καμία περαιτέρω κατεύθυνση, για τον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργούσε αυτή η συνεργασία (πλην της απευθείας αεροπορικής σύνδεσης). Μόλις δύο χρόνια αργότερα, ο τότε Υπουργός Τουρισμού Α. Σπηλιωτόπουλος ήρθε σε επαφή με υψηλόβαθμα μέλη στη κινεζική κυβέρνηση στο Πεκίνο και τη Σαγκάη.⁸¹² Την χρονιά, στα πλαίσια της επίσκεψης του τότε Προέδρου της Δημοκρατίας, η

⁸¹¹ Χιώτης, Β. (2006). Τι κρύβει η επίσκεψη Καραμανλή στην Κίνα: Οι συναντήσεις, οι επενδυτικές και εμπορικές επιδιώξεις και οι τουριστικές συμφωνίες, *Το Βήμα*, <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=170652>.

⁸¹² Ανώνυμος (2008, Μάιος). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, *Walking Greece*, Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>.

προηγούμενη Υπουργός Τουρισμού Α.Φ. Πάλλη-Πετραλιά δήλωσε ότι και η ίδια “είχε έρθει σε συμφωνία με την κινεζική ηγεσία για την αύξηση του κινεζικού τουρισμού...”⁸¹³

Αντίστοιχες προσπάθειες πραγματοποιήθηκαν και μετά την κυβερνητική αλλαγή. Το 2011 ο τότε υφυπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κουβέλης, δήλωσε ότι “κατά τη διήμερη επίσκεψή του στο Πεκίνο, υπεγράφη η συμφωνία για τη διευκόλυνση της έκδοσης βίζας για τους Κινέζους πολίτες που επιθυμούν να επισκεφθούν την Ελλάδα”,⁸¹⁴ η οποία δεν είχε επίσημη ισχύ⁸¹⁵ (με την εξαίρεση της αύξησης χώρων εξυπηρέτησης, η οποία δεν αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας, τα ζητήματα βίζας καθορίζονται βάσει κανονισμών της ζώνης Σένγκεν). Λίγους μήνες αργότερα και χωρίς να έχει επιλυθεί ουσιαστικά το ζήτημα, κατά την επίσκεψη του τότε αντιπροέδρου της κυβέρνησης Θ. Πάγκαλου στην Κίνα, υπογράφηκε Μνημόνιο Κατανόησης για τη συνεργασία στον τομέα του Τουρισμού με τη Διοίκηση Τουρισμού της Επαρχίας Guangdong. Σύμφωνα με σχετικές αναφορές στον τύπο από τον ΕΟΤ, οι περισσότεροι αρμόδιοι Υπουργοί επεδίωξαν, μέσω της κινεζικής κυβέρνησης, την προβολή των δραστηριοτήτων αυτών σε κρατικά κανάλια, ευελπιστώντας σε μια έμμεση διαφήμιση των στόχων τους.⁸¹⁶

Όσον αφορά τον ΕΟΤ, βασική του δραστηριότητα, την οποία ενθάρρυναν έντονα τα διαδοχικά υπουργικά επιτελεία καθ’ όλη τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται, ήταν η συμμετοχή σε τουριστικές εκθέσεις στην Κίνα, ή και οργάνωσή τους, εφόσον προσφερόταν η ευκαιρία. Από το 2005, με συμφωνία του τότε Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης Δ. Αβραμόπουλου, ο ΕΟΤ άρχισε να συμμετέχει στην ετήσια Διεθνή Τουριστική Έκθεση Travel Mart.⁸¹⁷ Συμφωνήθηκε η ελληνική συμμετοχή, στη Διεθνή Τουριστική Έκθεση που θα γινόταν στο Πεκίνο μέχρι και το 2008. Η συμμετοχή αυτή προωθήθηκε και από τον επόμενο Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης Α. Σπηλιωτόπουλο, ο οποίος ενθάρρυνε την οργάνωση έκθεσης τουριστικής αφίσας

⁸¹³ Ανώνυμος, (2006). *Greek Presidential Visit to China provides opportunity for strengthening bilateral economic ties*. Ανακτήθηκε από:

http://www.grpressbeijing.com/index.php?option=com_content&view=article&id=607%3Agreek-presidential-visit-to-china-provides-opportunity-for-strengthening-bilateral-economic-ties&catid=14%3Apolitical-cooperation&Itemid=18&lang=en

⁸¹⁴ Ανώνυμος: (2011, Μάιος 18). Έφτασε στην Αθήνα η πρώτη πτήση της Air China, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: <http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/warticleskathbreak118/05/2011391261>.

⁸¹⁵ Με την εξαίρεση της αύξησης χώρων εξυπηρέτησης η οποία δεν αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας, τα ζητήματα βίζας καθορίζονται βάσει κανονισμών της ζώνης Σένγκεν.

⁸¹⁶ Ανώνυμος, (2010, Μάιος). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, *Walking Greece*, Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>.

⁸¹⁷ ο.π.

του ΕΟΤ στο Πεκίνο τις ίδιες ημέρες,⁸¹⁸ ενώ διοργάνωσε την εβδομάδα ελληνικής γαστρονομίας, όπως προαναφέρθηκε, στα πλαίσια της Έκθεσης.⁸¹⁹

Η αλλαγή στην κυβερνητική σύνθεση δεν επέφερε αλλαγή ούτε στην προσέγγιση του Οργανισμού. Το 2010, κρίθηκε ως μεγάλης σημασίας από τον ΕΟΤ η συμμετοχή της Ελλάδας ανάμεσα σε σαράντα τρεις άλλες χώρες στη Διεθνή Έκθεση Ταξιδιού (ΔΕΤ), την μεγαλύτερη έκθεση τουρισμού και ταξιδιού, στο Χονγκ Κονγκ. Η ΔΕΤ, σύμφωνα με σχετικές δηλώσεις αποτελεί “μια από τις σημαντικότερες εκδηλώσεις στην τουριστική βιομηχανία της Ανατολικής Ασίας, η οποία ταυτόχρονα διακρίνεται μεταξύ των τουριστικών εκθέσεων της επικράτειας ως μια έκθεση προσφοράς υπηρεσιών υψηλής ποιότητας”, την οποία επισκέπτονται περίπου 15.000 αγοραστές και 70.000 επισκέπτες ημερησίως.⁸²⁰ Η επίσκεψη του τότε Αντιπροέδρου της κυβέρνησης Θ. Πάγκαλου στην επαρχία Guangdong πραγματοποιήθηκε και πάλι στα πλαίσια κινεζικής έκθεσης τουρισμού στα τέλη του 2011.⁸²¹ Αντίστοιχα, οργανώθηκε στην Ελλάδα, στις αρχές του 2012, στα πλαίσια τουριστικής έκθεσης (της 7^{ης} έκθεσης ΗΟ.ΡΕ.ΣΑ.) εκδήλωση με θέμα την ανάπτυξη του κινεζικού τουρισμού.⁸²²

Προβολή συγκεκριμένων εικόνων. Δεύτερη κατεύθυνση που χαρακτήρισε τη στρατηγική τόνωσης τουριστικών επαφών διαχρονικά, υπήρξε η προβολή συγκεκριμένων εικόνων ως θέλητρα για την Κίνα. Επρόκειτο, για τους βασικούς πόλους έλξης της Ελλάδας διεθνώς, δηλαδή τα ελληνικά νησιά και τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, ο οποίος, αποτελούσε και το μοναδικό κοινό σημείο αναφοράς της Ελλάδας και της Κίνας κατά τις πρώτες επαφές. Για την διαφημιστική καμπάνια, την περίοδο ακριβώς των πρώτων επαφών, η επιλογή αυτή είναι κατανοητή, εφόσον ήταν η πρώτη σε μια χώρα που δεν είχαν ερευνηθεί και αναλυθεί οι σχετικές αντιδράσεις των κατοίκων της.

Στο πλαίσιο της επίσκεψης για την υπογραφή της συμφωνίας Στρατηγικής Σχέσης των δύο πλευρών το 2006, ο βασικός παράγοντας που παρέθεσε ως καταλυτικό

⁸¹⁸ Πληροφορίες για την έκθεση στο Πεκίνο, <http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/693-egkainia-ektheshs-ths-toyristikhs-afisas-e-o-t-pekino>

⁸¹⁹ <http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/723-synanthsh-a-sphliwtopoyloy-me-ton-antidhmarxo-toy-pekino-y-kai-ypeythno-gia-themata-toyris moy-k-ding-xing-yang>

⁸²⁰ Ανώνυμος, (2010, Ιούνιος). *Βραβείο Καλύτερου Διεθνή Τουριστικού Προορισμού για την Ελλάδα στην Διεθνή Έκθεση Ταξιδιού του Χονγκ Κονγκ*, Ανακτήθηκε από: greek.cri.cn/101/2010/06/.../42s4461.htm.

⁸²¹ Ανώνυμος, (2011, Νοέμβριος 5). *Επίσημη επίσκεψη του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης, Θεόδωρου Πάγκαλου, στην Κίνα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.pangalos.gr/portal/?p=2290>.

⁸²² Ανώνυμος, (2012). *Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα: Η πολλά υποσχόμενη αναδύομενη αγορά, Τουριστική Αγορά*, <http://www.touristiki-agera.gr/article.asp?ID=3016>.

για την επιτυχία σε αυτόν τον τομέα συνεργασίας ο τότε Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, ήταν ο πολιτισμός:

“Το γεγονός ότι μετά την Αθήνα οι επόμενοι Ολυμπιακοί Αγώνες θα διεξαχθούν στο Πεκίνο, αποτελεί μια μοναδική συγκυρία και για τις δύο χώρες μας που σε συνδυασμό με το παραδοσιακό ενδιαφέρον του Κινεζικού λαού για τον κλασικό ελληνικό πολιτισμό, δημιουργεί θετικές προοπτικές για την περαιτέρω διμερή τουριστική συνεργασία.”⁸²³

Η Φ. Πάλη-Πετραλιά, ως Υπουργός Τουρισμού, απέδωσε την αισιοδοξία της στο γεγονός ότι “η Ελλάδα κι η Κίνα είναι αδερφές χώρες”.⁸²⁴ Λίγους μήνες αργότερα τόνισε ότι απαιτείται καλύτερη προβολή του ελληνικού παραδοσιακού τουριστικού προϊόντος, κυρίως του θαλάσσιου.⁸²⁵ Ο διάδοχός της Α. Σπηλιωτόπουλος δήλωσε στην έκθεση Τουριστικής Αφίσας που πραγματοποίησε ο ΕΟΤ στο Ελληνικό Σπίτι στο Πεκίνο το Μάιο του 2008: “Σήμερα δεν ταξίδεψε μόνο η αφίσα του ΕΟΤ... Ταξίδεψε ο πολιτισμός μας, γιατί ο πολιτισμός είναι η μεγαλύτερη γέφυρα που βοηθά την τουριστική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, δηλαδή μεταξύ της Ελλάδας και της Κίνας.”⁸²⁶

Η τακτική αυτή, παρότι, πλέον, έδειχνε ότι δεν αποδίδει, υιοθετήθηκε αυτούσια τόσο από αρμοδίους σε θέματα τουρισμού μετά την αλλαγή κυβέρνησης και αρμοδίων το 2009, όσο και, σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Στη Διεθνή Έκπο Ταξιδιού του Χονγκ Κονγκ τον Ιούνιο του 2010, “συμμετείχε... περίπτερο του ΕΟΤ, γεμάτο εικόνες ιστορίας, πολιτισμού και καλοκαιριού”.⁸²⁷ Η σημασία προώθησης αρχαίων μνημείων υπερτιμήθηκε σε βαθμό απόδοσης λατρείας του αρχαίου πολιτισμού στους κινέζους τουρίστες. Ο Δήμος Αθηναίων το 2012, (λαμβάνοντας υπόψη τους γάμους κινέζων στη Σαντορίνη) προώθησε πρόταση στη κινεζική Πρεσβεία για πραγματοποίηση κινεζικών

⁸²³ (2006, Ιανουάριος 21). Ομιλία του Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή σε Επιχειρηματικό Συνέδριο στη Σαγκάη, *Γραφείο Τύπου του Πρωθυπουργού*, Ανακτήθηκε από:

http://arxeio.nd.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=39102&Itemid=486

⁸²⁴ Πετραλιά, Φ. (Υπουργός Τουρισμού), (2006). *Greek Presidential Visit to China provides opportunity for strengthening bilateral economic ties*, Ανακτήθηκε από:

http://www.grpressbeijing.com/index.php?option=com_content&view=article&id=607%3Agreek-presidential-visit-to-china-provides-opportunity-for-strengthening-bilateral-economic-ties&catid=14%3Apolitical-cooperation&Itemid=18&lang=en.

⁸²⁵ Κουτσούνης, Σ. (2006, Μάιος 3). Έξι παράγοντες «κλειδιά» για την ανάπτυξη του τουρισμού, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από:

http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/_w_articles_civ_16_03/05/2006_182491.

⁸²⁶ Ανώνυμος, (2010, Ιούνιος 18). *Βραβείο Καλύτερου Διεθνή Τουριστικού Προορισμού για την Ελλάδα στην Διεθνή Έκπο Ταξιδιού του Χονγκ Κονγκ*, Ανακτήθηκε από:

<http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/693-egkainia-ektheshs-ths-toyristikhs-afisas-e-o-t-pekino>.

⁸²⁷ ο.π.

http://www.organotiki.com.gr/gr/about/news/news_detail.php?ID=2271.

γαμήλιων τελετών πάνω στην Ακρόπολη.⁸²⁸ Ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης περιορίστηκε στη δήλωση “Φανταστείτε πόσο θα ωφεληθεί η πόλη μας αν μπούμε στα τουριστικά πακέτα της Κίνας”,⁸²⁹ όταν συνάντησε κινέζους τουριστικούς πράκτορες (τις δαπάνες των οποίων κάλυπταν οι τουρκικές αερογραμμές).

Απευθείας αεροπορική σύνδεση. Μια κατεύθυνση που διαχρονικά προβλήθηκε ως καταλυτική για την προσέλκυση κινέζων τουριστών στην Ελλάδα και αντικατοπτρίστηκε αντίστοιχα στις προσπάθειες των αρμοδίων, υπήρξε η αεροπορική σύνδεση μεταξύ Αθήνας και Πεκίνου. Καταβλήθηκαν προσπάθειες από πολλούς αρμοδίους, ανεξάρτητα από τις μεταβολές κυβερνητικών σχημάτων και συγκυριών. Μοναδικό στόχο, τον οποίο έθεσε ο Κ. Καραμανλής στα πλαίσια σύναψης στρατηγικής συμφωνίας το 2006, ήταν η απευθείας αεροπορική σύνδεση των δύο προορισμών. Σύμφωνα με δηλώσεις του τότε Προέδρου του ΕΟΤ Α. Οικονόμου, από τις αρχές του 2007 άρχισαν να καταβάλλονται από ελληνικής πλευράς, έντονες προσπάθειες για απευθείας σύνδεση με τον “εθνικό αερομεταφορέα, AirChina.”⁸³⁰ Οι ελληνικές προσπάθειες οδήγησαν σε συμφωνία της κινεζικής κυβέρνησης για την οργάνωση τακτικών εβδομαδιαίων δρομολογίων μεταξύ Αθήνας και Πεκίνου (και Σαγκάης με το ίδιο δρομολόγιο) με ενδιάμεσο σταθμό στο Ντουμπάϊ από το Νοέμβριο του 2007. Η συγκεκριμένη πτήση προγραμματίστηκε προσωρινά για έξι μήνες, ώστε να διερευνηθεί το ποσοστό πληρότητας των θέσεων προς Αθήνα, με συμφωνία για κατάργηση του ενδιάμεσου σταθμού εφόσον αυτό αποδεικνυόταν υψηλό. Όχι μόνο δεν καταργήθηκε ο ενδιάμεσος σταθμός, αλλά σταδιακά ακυρώθηκε η πτήση προς Αθήνα (χωρίς το γεγονός να γνωστοποιηθεί δημόσια).

Ο στόχος της απευθείας πτήσης παρέμεινε ως πρώτης προτεραιότητας και μετά την αλλαγή της Κυβέρνησης. Ο τότε Υπουργός Τουρισμού, Π. Γερούλανος, παρά την αρχικά αποθαρρυντική στάση από κινεζικής πλευράς, επεδίωξε συμφωνία, πάλι μέσω ενδιάμεσου προορισμού (Μόναχο), τρεις φορές την εβδομάδα. Η συμφωνία τελικά έκλεισε το 2010 στο πλαίσιο των γενικότερων επαφών μεταξύ των δύο πλευρών για τη

⁸²⁸ Μαρτυρία από επίσημη συνάντηση του Αντιδημάρχου Αθηναίων Φ. Προβατά με τον τότε διπλωματικό ακόλουθο στην κινεζική Πρεσβεία στην Αθήνα Hu Xuimin, και εκπροσώπους της κινεζικής επιχειρηματικής κοινότητας στην Ελλάδα (01/10/2012).

⁸²⁹ Τζήμας, Σ. (2011, Δεκέμβριος 24). Σε ιδιώτη, πιλοτικά, η αποκομιδή σκουπιδιών: Ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης Γ. Μπουτάρης ‘κάνει ταμείο’ ενός χρόνου θητείας, *Η Καθημερινή*.

⁸³⁰ Τσεκούρας, Β. (2008). Διεθνής Διάκριση για την Ελλάδα, *Walking Greece*, Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=7515>

μεταφορά των κινέζων υπηκόων από τη Λιβύη, και ως αντάλλαγμα για την ελληνική βοήθεια στον αναγκαστικό επαναπατρισμό κινέζων μεταναστών από την Λιβύη. Σύμφωνα μάλιστα με σχετικές ανταποκρίσεις της τελετής για την άφιξη της πρώτης εν λόγω πτήσης, ο πρέσβης της Κίνας στην Ελλάδα, Λούο Λινκούαν, εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη του για την βοήθεια των ελληνικών αρχών για τον επαναπατρισμό των Κινέζων πολιτών από τη Λιβύη, δήλωσε ότι “η αεροπορική επανασύνδεση Πεκίνου και Αθήνας, είναι η πραγματοποίηση της υπόσχεσης της Κίνας να βοηθήσει τον ελληνικό λαό να ξεπεράσει την κρίση χρέους”.⁸³¹ Ο τότε υφυπουργός Πολιτισμού και Τουρισμού κ. Γιώργος Νικητιάδης την πρόβαλε ως γενικότερη “νέα αφετηρία” στις τουριστικές σχέσεις: “Είμαστε βέβαιοι ότι η έναρξη της σημερινής πτήσης μεταξύ Πεκίνου Αθήνας μέσω Μονάχου αποτελεί το πρώτο μόνο βήμα για την ενδυνάμωση του τουριστικού ρεύματος μεταξύ των δύο χωρών.”⁸³² Πέραν της σχετικής ρύθμισης, ο τότε αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης Θ. Πάγκαλος κατέβαλε λίγους μήνες αργότερα προσπάθειες για καθημερινή σύνδεση Ελλάδας Νότιας Κίνας, προσεγγίζοντας άλλη κρατική εταιρεία αερομεταφορών, την China Southern Airlines. Οι σχετικές συζητήσεις κατέληξαν σε συμφωνία για περιστασιακή διαφήμιση της Ελλάδας στα μέσα της εταιρείας.⁸³³ Τον πρώτο ενάμιση χρόνο από την έναρξη της αεροπορικής σύνδεσης μέσω Μονάχου παρουσιάστηκε πτώση στις κινεζικές αφίξεις στην Ελλάδα. Η πτώση αυτή οδήγησε μόνο στην περαιτέρω οριοθέτηση της ελληνικής προσδοκίας: “Στην αύξηση του τουριστικού ρεύματος θα συντελέσει η εγκαθίδρυση πραγματικής απευθείας αεροπορικής σύνδεση σε ανταγωνιστική τιμή, κάτι που επιδιώκεται σταθερά από την ελληνική πλευρά.”⁸³⁴ Η απευθείας αεροπορική σύνδεση εξακολουθεί, έως σήμερα, να καταγράφεται ως βασικός στόχος της ελληνικής στρατηγικής (στις επίσημες εκθέσεις του ΕΟΤ, στις αντίστοιχες του Υπουργείου Εξωτερικών και στις δηλώσεις υπουργών τουρισμού), με

⁸³¹ Ανώνυμος, (2011, Μάιος 18). Παρθενική πτήση της Air China από το Πεκίνο στην Αθήνα: Αισιοδοξία για το τουριστικό ρεύμα, *news.in.gr* > *Ειδήσεις* > *Οικονομία, Δημοσίευση*: 16:11

⁸³² Ανώνυμος, (2011, Μάιος 18). Έφτασε στην Αθήνα η πρώτη πτήση της Air China, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_18/05/2011_391261.

⁸³³ Ανώνυμος, (2011, Νοέμβριος 3). Επίσημη επίσκεψη του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης, Θεόδωρου Πάγκαλου, στην Κίνα, Ανακτήθηκε από: <http://www.pangalos.gr/portal/?p=2287>.

⁸³⁴ Ανώνυμος, (2016, Ιανουάριος). China Greece Economic Relations, *Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης*, Αδημοσίευτη Έκθεση, 1-62, 53 & Ανώνυμος, (2011, Νοέμβριος 5). *Επίσημη επίσκεψη του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης, Θεόδωρου Πάγκαλου στην Κίνα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.pangalos.gr/portal/?p=2290> Παρεμφερής αναφορά συμπεριλαμβάνεται στην έκθεση της επίσημης ιστοσελίδας του ΕΟΤ.

την αναζήτηση πλέον ελληνικού αερομεταφορέα που θα πραγματοποιεί το συγκεκριμένο δρομολόγιο.⁸³⁵

Ανάλυση διαθέσιμων πληροφοριών. Από την εξέταση των βασικών πηγών πληροφόρησης προκύπτουν δύο περαιτέρω βασικές αδυναμίες της ελληνικής στρατηγικής και συνεπώς της πρόσληψης της Κίνας που καθόρισε τη στρατηγική αυτή. Η πρώτη εκ των δύο είναι η επιλεκτικότητα στην αξιοποίηση των πηγών πληροφόρησης. Η δεύτερη αφορά την υποτίμηση της ανάγκης εξειδικευμένης διερεύνησης της κινεζικής τουριστικής ανάπτυξης ταυτόχρονα με την πολύ περιορισμένη επεξεργασία των όποιων πληροφοριών λαμβάνονται. Σημαντική ευθύνη για τις αδυναμίες που εντοπίζονται, διαχρονικά, και οι οποίες οδήγησαν σε λανθασμένες εκτιμήσεις, στην αρχή ίσως αναπόφευκτες, αποδίδεται στον αρμόδιο οργανισμό τουρισμού, γεγονός που μείωνε τις δυνατότητες δράσης των εκάστοτε κυβερνήσεων. Διαφαίνεται, όμως, και αδυναμίες στις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για τη δημιουργία πιο αξιόπιστων βάσεων μελλοντικής ενημέρωσης και πληροφόρησης. Οι αδυναμίες αυτές απέτρεψαν τη διάψευση όσων πληροφοριών ήταν λανθασμένες.

Προσπάθειες διερεύνησης της κινεζικής αγοράς υπήρξαν, κυρίως όποτε το ζήτημα του τουρισμού βρέθηκε στο επίκεντρο των επισήμων συζητήσεων με την Κίνα. Η στρατηγική την οποία προώθησε η ελληνική ηγεσία, βασίστηκε, με μικρές εξαιρέσεις, στην πληροφόρηση που προήλθε από δύο διαθέσιμες πηγές, οι οποίες για εκείνη την περίοδο, απουσία γενικότερης εμπειρίας, θεωρήθηκαν αξιόπιστες. Η πρώτη ήταν έρευνα που κλήθηκε να πραγματοποιήσει το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ)⁸³⁶ το 2005 και η δεύτερη οι υποδείξεις της κινεζικής ηγεσίας.

Έρευνα ΙΤΕΠ. Οι βασικότερες υποδείξεις που ακολούθησε η ελληνική κυβέρνηση κατά τη περίοδο 2004-2009 προήλθαν από την έρευνα που πραγματοποίησε το 2005 το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ).⁸³⁷ Η ερευνητική αυτή

⁸³⁵ Ανώνυμος, (2016, Αύγουστος 10). Το ελληνικό επιχειρηματικό δαιμόνιο κερδίζει την Κίνα *Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*, *amna.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://www.amna.gr/articleview.php?id=119027>.

⁸³⁶ Παρότι ουδέποτε έγινε αναφορά από αρμοδίους στην έρευνα αυτή, η χάραξη πολιτικής οριοθετήθηκε βάσει ορισμένων (και για την ακρίβεια των περισσότερων) υποδείξεων της, σύμφωνα με μαρτυρία των Οικονομικών κι Εμπορικών ακολούθων στο Προξενείο της Σαγκάης (2007, Μάρτιος 20).

⁸³⁷ Ο.π.

εργασία εξέταζε την ανάπτυξη του κινεζικού τουρισμού και των προοπτικών του, βάσει των πληροφοριών που είχαν προκύψει για τον κινεζικό τουρισμό στη Σιγκαπούρη, την Ταϊλάνδη και τη Μαλαισία.⁸³⁸ Συνεπώς η εξέταση αυτή εστίαζε στους προορισμούς που απορροφούσαν μεν την συντριπτική πλειοψηφία κινέζων τουριστών, οι οποίοι όμως, είναι κοντά στην Κίνα σε απόσταση και πολιτισμική συνάφεια. Η στοιχεία που αξιολογήθηκαν ήταν η καλύτερη δυνατή πηγή, απουσία αντίστοιχων που να απορρέουν από σημαντική αριθμητική βάση στη Δύση, αλλά εκ των πραγμάτων δεν ανταποκρινόταν ευθέως στις ανάγκες που εξυπηρετούσε.

Η έρευνα εντόπιζε ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά του κινεζικού τουρισμού, όπως τις επίσημες αργίες του κινεζικού κράτους κατά τη διάρκεια των οποίων πραγματοποιούνται ταξίδια για τουριστικούς σκοπούς⁸³⁹ και την τότε καταγεγραμμένη τάση διοργάνωσης ταξιδιών με τη βοήθεια ορισμένων tour operators.⁸⁴⁰ Επεσήμαινε ότι η προσέλκυση κινέζων τουριστών στην Ελλάδα αποτελούσε μία δύσκολη αλλά και πολύπλοκη διαδικασία και συνιστούσε τη “δημιουργία εθνικών γραφείων τουρισμού, αρχικά στις κύριες επαρχίες-τροφοδότες του διεθνούς τουρισμού,”⁸⁴¹ καθότι το κινεζικό “πρότυπο καταναλωτικής συμπεριφοράς” χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες και, κατά συνέπεια, το πρότυπο αυτό “δεν επιτρέπεται να αγνοηθεί κατά τον σχεδιασμό πολιτικής προσελκύσεως”.⁸⁴² Από την άλλη, επεσήμαινε αδυναμίες με κυριότερη την μη ύπαρξη απευθείας πτήσης, χωρίς να αναγνωρίζει ότι η πραγματοποίηση υπερπόντιων πτήσεων δεν καθορίζεται από τις ίδιες παραμέτρους με τις πτήσεις μικρής διάρκειας. Για την ακρίβεια, κατέγραφε την προτίμηση των Κινέζων για απευθείας πτήσεις και “ελάχιστες διαδικασίες κατά την αναχώρηση και επιστροφή”.⁸⁴³ Τόνιζε μάλιστα ως καταλυτική την “εξασφάλιση του μείζονος θέματος της αεροπορικής συνδέσεως με τακτικά (ενδεχομένως)

⁸³⁸ Παυλόπουλος, Π. Γ. (2005). *Κινεζικός Εξερχόμενος Τουρισμός*, Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων. Αθήνα: εκδ. Μ. Τούμπης, 123.

⁸³⁹ ο.π. σ. 121.

⁸⁴⁰ ο.π. σ. 126.

⁸⁴¹ Υπογραμμίζει για την ακρίβεια την ανάγκη για αναζήτηση, μελέτη και δημιουργία των προϋποθέσεων για προσέλκυση αξιολογής τουριστικής μάζας που θα αντιμετώπιζε ευνοϊκά τον ελληνικό προορισμό ως αποκλειστικό προορισμό. Η γεωγραφική και πολιτισμική φυσιογνωμία της χώρας προσφέρεται για καλλιέργεια κλίματος επιλογής της Ελλάδος, ως αποκλειστικού τουριστικού προορισμού. (ο.π. σελ. 147). Επιπλέον, υποστηρίζεται ορθώς ότι τα γραφεία αυτά θα πρέπει να έχουν τα μέσα και την τεχνική ικανότητα, ώστε σε συνεργασία με επιλεγμένους οργανωτές ταξιδιών να πραγματοποιούν έρευνα αγοράς, ώστε να παρέχεται κατεύθυνση τόσο στην πολιτική προβολής-διαφήμισης αλλά και να αναπτύσσεται στενή συνεργασία με παράγοντες του ταξιδιωτικού χώρου (παροχή πληροφοριών, στατιστικών στοιχείων, συζητήσεως, οργάνωση συμποσίων, κοκ).

⁸⁴² ο.π.

⁸⁴³ ο.π. σ. 126.

και, κυρίως, έκτακτα δρομολόγια (ναυλωμένες πτήσεις)”.⁸⁴⁴ Επίσης διαπίστωνε σημαντικές ελλείψεις στην υποδομή του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, όπως οι κινεζικές διατροφικές και άλλες προτιμήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να ερμηνευθούν και από το γεγονός ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε κράτη με βασικές πολιτισμικές ομοιότητες με την Κίνα. Η έρευνα υπήρξε λιγότερο εύστοχη στην ερμηνεία ορισμένων πληροφοριών, κυρίως της κινεζικής πρόσληψης της Ευρώπης και της Ελλάδας συγκεκριμένα. Ενώ ορθώς εντόπιζε την κινεζική επιθυμία για επίσκεψη ‘πολλών εναλλακτικών προορισμών’ και ότι η προτίμηση καθόριζε τα κινεζικά ταξίδια στην Ευρώπη, άστοχες αποδείχθηκαν εκτιμήσεις της έρευνας ότι η Ελλάδα ενδεικνυόταν ως αποκλειστικός προορισμός.⁸⁴⁵ Αnéφερε ότι η Ευρώπη θα αποτελούσε τον προνομιακό προορισμό των κινέζων τουριστών,⁸⁴⁶ ενώ έχει εκδηλωθεί σαφής προτίμηση προς τις ΗΠΑ.⁸⁴⁷ Η εκτίμηση αυτή υπερτιμά την επιρροή της κυβερνητικής προπαγάνδας, γεγονός το οποίο δεν ξενίζει δεδομένης της χρονολογίας δημοσίευσης της έρευνας.

Υποδείξεις κινεζικής ηγεσίας. Ζητήματα κυβερνητικής προπαγάνδας θέτει από μόνη της η επιλογή της δεύτερης βασικής πηγής που καθόρισε τις ελληνικές κινήσεις εκείνης της περιόδου. Όπως προαναφέρθηκε, η κινεζική ηγεσία αποτέλεσε το βασικό δέκτη της ελληνικής διαφήμισης της χώρας ως τουριστικό προορισμό. Αντίστοιχα, βάσει της πρόσληψης για την Ελλάδα που προέβαλαν εκπρόσωποι της κινεζικής ηγεσίας, δημιουργήθηκε η πεποίθηση της δυνατότητας προσέλκυσης κινεζικής τουριστικής κίνησης μέσω του ελληνικού πολιτισμού. Η ρητορική κινέζων αρμοδίων επικεντρώθηκε στην περιγραφή της μεγάλης ιστορίας που συνδέει τα δύο κράτη,⁸⁴⁸ παραθέτοντας το θαυμασμό της ελληνικής ιστορίας ως εγγύηση κινεζικού ενδιαφέροντος για να επισκεφθεί την Ελλάδα. Πριν από την έναρξη της περιόδου που εξετάζεται, ο Ζ. Ζιεμίν, κατά την πρώτη του άφιξη στην Ελλάδα, όπου και επισκέφθηκε τον Παρθενώνα και την Κνωσό, είχε εκφράσει τον ενθουσιασμό για το πολιτιστικό

⁸⁴⁴ ο.π. σ. 145.

⁸⁴⁵ Για την Ελλάδα, ωστόσο, τονίζεται ότι η γεωγραφική θέση της... προσφέρεται περισσότερο ως αποκλειστικός προορισμός και λιγότερο ως προορισμός - τμήμα ενός πολυμερούς ταξιδιού επισκέψεως πολλών χωρών (ο.π. σελ.126), ενώ για την Ευρώπη ότι η ύπαρξη πολλών χωρών στην Ευρώπη, με πλουραλισμό επιλογής διαδρομών και τουριστικών προϊόντων. Οι οργανωτές ταξιδιών έχουν επομένως, την ικανότητα να προσφέρουν αρκετά μεγάλο αριθμό εναλλακτικών προορισμών, με ξεχωριστά φυσικά και πολιτισμικά στοιχεία (ο.π. σελ.132).

⁸⁴⁶ ο.π. σ.132.

⁸⁴⁷ Πληροφορίες για τις προτιμήσεις των Κινέζων τουριστών. <http://www.cnn.go.com/shanghai/life/top-10-dream-holiday-destinations-chinese-058075>.

⁸⁴⁸ Το συγκεκριμένο ζήτημα εξετάζεται εκτενέστερα σε άλλο σημείο.

παρελθόν των δύο κρατών.⁸⁴⁹ Στο πλαίσιο της εντατικοποίησης των σχέσεων, ο τότε Πρέσβης της Κίνας στην Ελλάδα, Tuan Xuejun, ενθάρρυνε από το 2005 την προβολή του κινεζικού τουρισμού ως “υποσχόμενου”. Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Καθημερινή*, τον Απρίλιο του 2005, σημείωσε ότι “ο τουρισμός αποτελούσε ένα νέο τομέα συνεργασίας, καθώς ο αριθμός των κινεζικών τουριστών που επισκέπτονται ξένα κράτη παρουσιάζει σταδιακή αύξηση”.⁸⁵⁰ Λίγο αργότερα, ο Πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης τόνισε ότι, “ο κινεζικός λαός θαυμάζει τα θαύματα του αρχαίου πολιτισμού και τα επιτεύγματα της σύγχρονης κουλτούρας που επιφέρει ο ελληνικός λαός από το βάθος της καρδιάς του”, καθώς και τη βεβαιότητα του ότι η Ελλάδα ήταν έτοιμη να υποδεχθεί κινέζους τουρίστες.⁸⁵¹

Προβληματισμούς δημιουργεί η αντιμετώπιση της κινεζικής ηγεσίας. Η κινεζική ρητορική έχει τις ρίζες της σε πραγματικό θαυμασμό και ενδιαφέρον για τα ελληνικά μνημεία. Η έμφαση που αποδίδεται σε αυτά ως πόλους έλξης κινεζικού τουρισμού, ωστόσο, έχει μεγάλη δόση υποκειμενισμού. Η υποκειμενικότητά της έγκειται, πρώτον, στο ότι αποδίδει χαρακτηριστικά στον κινεζικό λαό τα οποία είναι απόλυτα συνεπή με τα βασικά χαρακτηριστικά της Κίνας, που, κυρίως, για εθνικιστικούς λόγους προβάλλει η κινεζική ηγεσία. Δεύτερον, βασικές κινεζικές τουριστικές τάσεις δεν είναι δυνατόν να τις αποδεχτεί και διακηρύξει η ηγεσία, (π.χ. τη κατανάλωση πολυτελών ειδών και τα τυχερά παιχνίδια ή ακόμα και την επίδραση τηλεοπτικών σειρών και μάλιστα Ταϊβανέζικων). Πέραν αυτών, η βαρύτητα που αποδιδόταν στους παράγοντες που πρόβαλε η κινεζική ηγεσία, δεν συνυπολόγιζε την πιθανότητα η κινεζική ηγεσία να μην είχε αρκετή γνώση της Ελλάδας.

Η επίδραση του συνόλου των παραπάνω πληροφοριών στη χάραξη της τουριστικής στρατηγικής προς της Κίνα και την πρόσληψη που εκφράζεται από αυτήν είναι προφανής τόσο σε αρχικές κινήσεις (όπως η ίδρυση γραφείων ΕΟΤ), όσο και σε όλες τις βασικές γραμμές στρατηγικής που χαράχθηκε, και κυρίως την πίστη στην απόδοση της προβολής του ελληνικού πολιτισμού και της απευθείας αεροπορικής σύνδεσης. Η απουσία περαιτέρω πληροφοριών για τον κινεζικό τουρισμό, δεν άφηνε

⁸⁴⁹ Ανώνυμος (2000, Απρίλιος 22). Προς μια νέα φάση σχέσεων Ελλάδας και Κίνας, *Η Καθημερινή*, σ.5 & Ανώνυμος (2000, Απρίλιος 24). Ο Ζιανγκ Ζιεμίν και το κρητικό φινάλε της επίσημης επίσκεψης, *Η Καθημερινή*, σ. 4.

⁸⁵⁰ Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.

⁸⁵¹ Bangguo, WuU (Πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης της Λ. Δ. της Κίνας (2006, Μάιος 23). *Ομιλία στο Φόρουμ Εμπορικής και Οικονομικής Συνεργασίας μεταξύ Κίνας-Ελλάδας*, Αθήνα, Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/xwdt/t261275.htm>.

μεγάλες δυνατότητες επιλογών.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι προβάλλεται ιδιαίτερα επιφανειακή επεξεργασία της διαθέσιμης πληροφορίας, κυρίως δε προχειρότητα στην εφαρμογή των κατευθύνσεων που πρόκυπταν από αυτήν. Για παράδειγμα, διατυπώθηκαν κατηγορίες για μεγάλη έλλειψη εξειδίκευσης των στελεχών στα τοπικά γραφεία του ΕΟΤ η οποία δυσχέρανε την αποδοτικότητά τους, γεγονός που συνέβαλε στο κλείσιμο των γραφείων αυτών.⁸⁵² Έτσι, επί του πρακτέου, υποτιμήθηκε η ανάγκη διερεύνησης της κινεζικής αγοράς, με κρίσιμες μετέπειτα επιπτώσεις. Ή, το γεγονός ότι η υπόδειξη των συγκεκριμένων ημερομηνιών κινεζικών αδειών για τουριστικές εξορμήσεις δεν καταγράφηκε ως σήμα για την αποδυνάμωση της προβολής του ελληνικού καλοκαιριού και ενδυνάμωσης των περιόδων μείζονος σημασίας. Η βεβαιότητα με την οποία συνοδεύτηκε η χαραχθείσα στρατηγική, δεν αντικατόπτρισε την ανάγκη επανεξέτασης των δεδομένων, αποδίδοντας μεγαλύτερη αξία στις διαθέσιμες πηγές από αυτή που τους αναλογούσε και στασιμότητα στην εξέλιξη του κινεζικού τουρισμού.

Η αλλαγή στην ελληνική κυβέρνηση την περίοδο 2009–2012 δεν οδήγησε σε αλλαγή στρατηγικής στο θέμα της προσέλκυσης του κινεζικού τουρισμού, παρά τις ελλείψεις αποτελεσμάτων που είχαν διαπιστωθεί και τις πληροφορίες που είχαν, επί πλέον, συλλεγεί.

Σε πρώτο επίπεδο, επιλεκτικότητα χαρακτήρισε την αντιμετώπιση των υποδείξεων, πλέον, της κινεζικής πλευράς. Η κινεζική ηγεσία, παρότι εξακολούθησε να προβάλλει μεγαλύτερο τουριστικό ενδιαφέρον από όσο καταγραφόταν, υιοθέτησε πιο αυστηρή στάση όσον αφορά την ανάγκη καλύτερης ανταπόκρισης από ελληνικής πλευράς. Η επίσημη κινεζική ρητορική συνέχισε να αναφέρεται στην υποσχόμενη φύση του ελληνικού πολιτισμού και ενίοτε των νησιών. Χαρακτηριστικά κατά την επίσκεψή του το 2010, ο τότε Πρωθυπουργός της Κίνας δήλωσε ότι: “Σήμερα το πρωί, ανέβηκα στην Ακρόπολη... Θαυμάζοντας αυτή την αρχαία πόλη, ένιωθα ότι η Ελλάδα είναι

⁸⁵² Ο “Σύνδεσμος των εν Ελλάδα Τουριστικών & Ταξιδιωτικών Γραφείων” (ΗΑΤΤΑ) σε επίσημη αξιολόγηση του κατέκρινε τη λειτουργία των Γραφείων του Ε.Ο.Τ. (τα οποία αποφασίσθηκε εκ των υστέρων να κλείσουν) για “έλλειψη εξειδικευμένης ανά αγορά στρατηγικής marketing..., το ακατάλληλο τις περισσότερες φορές προσωπικό και τη λειτουργία των γραφείων με τον «αυτόματο» μια και δεν υπάρχει σύνδεση με την Κεντρική Υπηρεσία”. Σε αντίστοιχο συμπέρασμα κατέληξαν μέλη του Υπουργείου Τουρισμού αλλά μόλις κατά τα τέλη του 2011(Πηγές: Καρατζαβέλου, Β. “ΗΑΤΤΑ: Το πρόβλημα των Γραφείων ΕΟΤ Εξωτερικού είναι ποιοτικό”, *traveldailynews*, Ανακτήθηκε από: <http://www.traveldailynews.gr/news/article/4635> & “Κόλαφος στο Υπποτ για το τουριστικό μας χάλι στην Κίνα”, *Zougla.gr*, (2011, Οκτώβριος 17). <http://www.inews.gr/89/tilegrafima---kolafos-sto-ypopotgia-to-touristiko-chali-mas-stin-kina.htm> και <http://www.zougla.gr/blog/article/473466>.

μία χώρα που είναι γεμάτη από λιακάδα, πολιτισμό, χαρά και αρμονία”.⁸⁵³ Ο κινέζος Πρέσβης στην Αθήνα, Λουό Λινγκουάν, τον ίδιο χρόνο αλλά σε διαφορετικές εκδηλώσεις, δήλωσε ότι ‘η Ακρόπολη και τα ελληνικά νησιά, έχουν δημιουργήσει μία «μόδα» στην Κίνα,’⁸⁵⁴ ενώ σε συνέντευξη του δήλωσε πως ‘οι πολίτες της Κίνας αγαπούν την Ελλάδα και επιθυμούν να γνωρίσουν από κοντά τον ελληνικό πολιτισμό και τις ομορφιές της χώρας μας’.⁸⁵⁵ Ο ίδιος στις δηλώσεις του, κατά τα εγκαίνια της (δεύτερης) αεροπορικής σύνδεσης Αθήνα-Πεκίνου, παρουσίασε μεν την πτήση αυτή ως αντάλλαγμα της ελληνικής βοήθειας για την απομάκρυνση κινέζων μεταναστών από τη Λιβύη (και συνεπώς όχι ένα επικερδές σχέδιο από πλευράς της εταιρείας) αλλά παρέθεσε ότι η πτήση αυτή αποτελούσε τη δίοδο οικονομικών απολαβών για την Ελλάδα,⁸⁵⁶ αποδίδοντας έτσι υποσχόμενη αποτελεσματικότητα. Όμως, ο ίδιος Πρέσβης (και οι διάδοχοι του) άρχισαν να προβάλλουν βασικές αδυναμίες της ελληνικής τουριστικής αγοράς για την προσέλκυση κινέζων. Συγκεκριμένα, επεσήμανε πρώτον την έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, δεύτερον βασικές ελλείψεις στην οργάνωση της εξυπηρέτησης κινέζων τουριστών (π.χ. την ανάγκη “βελτίωσης του επιπέδου εξυπηρέτησης” ώστε να καλύπτονται “γαστρονομικές και πολιτισμικές προτιμήσεις τους” και την ανάγκη ενημέρωσης των ξενοδοχείων “ώστε να παρέχουν κατάλληλο πρωινό και γεύματα σύμφωνα με τις διατροφικές συνήθειες των Κινέζων επισκεπτών”⁸⁵⁷) και την γενικότερη ανάγκη βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος και τρίτον την αναγκαιότητα απλοποίησης της διαδικασίας έκδοσης βίζας, για την οποία υποστήριξε επίσης ότι δε διατίθενται καν οδηγίες στην κινεζική γλώσσα.⁸⁵⁸ Για το ζήτημα της βίζας μάλιστα, άρχισαν να ασκούνται συνεχείς πιέσεις σε όλα τα εμπλεκόμενα υπουργεία και τοπικές αρχές.⁸⁵⁹ Η ελληνική ηγεσία, αγνόησε την

⁸⁵³ Wen Jiabao H. E. (Chinese Premier), (2010, October 6). *Speech in the Greek Parliament*, (Greek version) Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t758998.htm>.

⁸⁵⁴ Ανώνυμος, (2011, Μάιος 18). Παρθενική πτήση της Air China από το Πεκίνο στην Αθήνα: Αισιοδοξία για το τουριστικό ρεύμα, *news.in.gr* > *Ειδήσεις* > *Οικονομία, Δημοσίευση*: 16:11.

⁸⁵⁵ Ανώνυμος, (2012, Μάρτιος 23). Συνεργασία Ελλάδας και Κίνας στον τομέα του Τουρισμού-Κεφαλονιά Ανακτήθηκε από: <http://www.e-kefalonia.net/2012/03/23/συνεργασία-ελλάδας-κίνας-στον-τομέα-τ/>

⁸⁵⁶ Ανώνυμος, (2011, Μάιος 18). Παρθενική πτήση της Air China από το Πεκίνο στην Αθήνα: Αισιοδοξία για το τουριστικό ρεύμα *news.in.gr* > *Ειδήσεις* > *Οικονομία, Δημοσίευση*: 16:11.

⁸⁵⁷ Ανώνυμος. (χχχ). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα: Η πολλά υποσχόμενη αναδύομενη αγορά. *Τουριστική Αγορά*, Ανακτήθηκε από: <http://www.touristiki-agera.gr/article.asp?ID=3016>.

⁸⁵⁸ Ο.π..

⁸⁵⁹ Μαρτυρία από επίσημη συνάντηση του Αντιδημάρχου Αθηναίων Φ. Προβατά με τον τότε διπλωματικό ακόλουθο στην κινεζική Πρεσβεία στην Αθήνα Hu Xuimin, και εκπροσώπους της κινεζικής επιχειρηματικής κοινότητας στην Ελλάδα (2012, Οκτώβριος 1)..

προηγούμενη ακύρωση της απευθείας πτήσης και την κινεζική διστακτικότητα για επανάληψή της και αντίθετα, συνέχισε να προβάλλει τον υποσχόμενο χαρακτήρα της, ενώ ανταποκρίθηκε μόνο στην τελευταία από τις παραπάνω προτροπές.

Σε δεύτερο επίπεδο, από διαφορετικές πηγές άρχισε να παρέχεται στους αρμοδίους οργανισμούς, σημαντική πληροφόρηση, η οποία δεν αξιοποιήθηκε περαιτέρω ή αγνοήθηκε απόλυτα. Όπως προαναφέρθηκε, η συνειδητοποίηση των ελλειμμάτων πληροφόρησης οδήγησε το 2011 σε ανάθεση, σε εταιρεία συμβούλων του εξωτερικού,⁸⁶⁰ της διερεύνησης της ανάπτυξης του κινεζικού τουρισμού. Η έρευνα αυτή είχε περιορισμένους στόχους και δεν ήταν αντίστοιχα εκτενής με αυτή του ΙΤΕΠ το 2005. Η ερευνητική αυτή δουλειά εξακρίβωσε ορισμένες βασικές κινεζικές τουριστικές κινήσεις στην Ελλάδα, όπως τη σαφή κινεζική προτίμηση για τη Σαντορίνη, αλλά κυρίως εντόπισε την ανάγκη πρόσβασης στην κινεζική αγορά. Μάλιστα, πρότεινε την αποφυγή των δυτικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθότι τα πιο γνωστά στην Δύση είναι απαγορευμένα στην Κίνα και ενεθάρρυνε την αναζήτηση των αντιστοίχων κινεζικών, παρότι δε διερεύνησε συγκεκριμένα παραδείγματα, όπως συνέβη στην Αγγλία και άλλα κράτη.

Κατά τους τελευταίους μήνες της περιόδου που εξετάζεται, από έρευνες του γραφείου του ΕΟΤ στο Πεκίνο προέκυψε σημαντική πληροφόρηση σε όλα τα βασικά χαρακτηριστικά του κινεζικού τουρισμού. Σύμφωνα με μεταγενέστερη συνέντευξη του εκπροσώπου που ανέλαβε εκείνους τους μήνες και με εσωτερικές εκθέσεις του γραφείου οικονομικών και εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας στην Κίνα,⁸⁶¹ οι έρευνες που διεξήχθησαν, ουσιαστικά κάλυψαν τα κενά που μέχρι τότε εντοπίζονταν στην πληροφόρηση και κυρίως της επιρροής των κινεζικών μέσων συμπεριλαμβανομένων των δικτυακών ιστών και των τηλεοπτικών σειρών. Από τις έρευνες αυτές αποσαφηνίστηκαν οι δημοφιλείς προορισμοί στην Ελλάδα, ο συμβολικός χαρακτήρας του Αιγαίου, οι βασικές ανάγκες που διέπουν την κινεζική τουριστική διαμονή σε ένα προορισμό (ενημέρωση στην κινεζική γλώσσα, ξενοδοχειακές παροχές, δυνατότητες πληρωμής με Union Pay κ.ο.κ.), καθώς και το γεγονός ότι ο κινεζικός τουρισμός αποτελεί λιγότερο υποσχόμενη δύναμη από όσο της αποδίδεται στην Ελλάδα.

⁸⁶⁰ Και συγκεκριμένα την εταιρεία συμβούλων McKinsey & Co, σύμφωνα με τα στοιχεία που διέθεσε το γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων της Σαγκάης (02/04/2015).

⁸⁶¹ Ανώνυμος (2016 Ιανουάριος). *China Greece Economic Relations*, Γραφείο Οικονομικών κι Εμπορικών Υποθέσεων Σαγκάης, Δημοσίευτη Έκθεση, p. 1-62, p. 53.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ενδεικτικά της συνολικότερης έμμεσης πληροφόρησης, ότι, ενώ εκπρόσωποι ελληνικού αερομεταφορέα εξήγησαν δημόσια ότι σημασία για την Κίνα έχει η σύνδεση των ελληνικών αερολιμένων με άλλους προορισμούς και όχι η απευθείας πτήση⁸⁶² και αυτή η προτροπή αγνοήθηκε.⁸⁶³

Σε μια περίοδο συνεχούς πολιτικής αναταραχής στο εσωτερικό και συνεχούς ανακατάταξης της κυβερνητικής σύνθεσης, προβληματίζει ιδιαίτερα η μη αξιοποίηση του υλικού από τους καθ' ύλην αρμόδιους. Προβληματίζει η στάση που τήρησε και εξακολουθεί να τηρεί ο Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού, η οποία είναι γενικότερα συμβατή με την επιλεκτικότητα στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πληροφοριών. Η κυριότερη συνέπεια αυτής της στάσης είναι η αποφυγή εσωτερικής οργάνωσης για την προσαρμογή του εγχώριου τουριστικού προϊόντος. Συγκριτική εξέταση με τις επιλογές άλλων ευρωπαϊκών κρατών αναδεικνύει την αποδοτικότητα βασικών προσπαθειών ανταπόκρισης σε κινεζικές ανάγκες και στοχευμένης προώθησης του τουριστικού προϊόντος.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΑΠΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ

Αδυναμίες στην προσέλκυση κινέζων τουριστών κατά τα πρώτα χρόνια έντονης ανάπτυξης του κινεζικού τουρισμού παρατηρήθηκαν σε πολλούς ευρωπαϊκούς προορισμούς. Οι αδυναμίες αυτές οδήγησαν σε δράσεις για αύξηση της κινεζικής τουριστικής κίνησης, που αρχικά είχαν μικρή απόδοση. Σταδιακά, κυρίως οι γαλλικές και ιδιαίτερα οι ιταλικές σημείωσαν θεαματική απόδοση, αποτελώντας έτσι ένα παράδειγμα επιτυχούς στρατηγικής προσέλκυσης κινέζων τουριστών.⁸⁶⁴

Στα πλαίσια της τελευταίας δεκαετίας που άρχισαν να γίνονται εμφανείς τόσο οι αυξητικές τάσεις του κινεζικού τουρισμού, όσο και οι ιδιαιτερότητες των κινεζικών απαιτήσεων, αρκετά κράτη άρχισαν να προσφέρουν οδηγίες και ξεναγήσεις στα κινέζικα. Πολυάριθμα αξιοθέατα όπως το Λούβρο, το Βρετανικό Μουσείο, τα λουτρά του Bath, αλλά και η πόλη του Βερολίνου έχουν αναρτήσει κινεζική μετάφραση των

⁸⁶² Ανώνυμος, (2016, Αύγουστος 10). Το ελληνικό επιχειρηματικό δαιμόνιο κερδίζει την Κίνα, *Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*, amna.gr.

⁸⁶³ Ανώνυμος, (2016, Σεπτέμβριος 14). Οι ευκαιρίες συνεργασίας Ελλάδας- Κίνας στον τουρισμό, *Capital.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://www.capital.gr/story/3154151>.

⁸⁶⁴ Anonymous, (2011, September 6). Top ten dream-holiday destinations for the Chinese tourists, *CNNgo*, Ανακτήθηκε από: <http://www.cnn.go.com/shanghai/life/top-10-dream-holiday-destinations-chinese-058075>.

ιστοσελίδων τους, ενώ πολλά διαθέτουν και ξεναγήσεις ή βιβλία στην κινεζική γλώσσα. Τα πολυκαταστήματα Harrods στο Λονδίνο και Printemps στο Παρίσι προσφέρουν υπηρεσίες προσαρμοσμένες σε κινεζικές απαιτήσεις (π.χ. δυνατότητα πληρωμής με ChinaUnionPay ή προσωπικό που να έχει δυνατότητα συνεννόησης στα κινέζικα).⁸⁶⁵ Στη Φινλανδία, οργανώθηκαν υπηρεσίες ξεναγών που μιλάνε κινέζικα, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας.⁸⁶⁶ Ακόμα μεγαλύτερη προσπάθεια κατέβαλαν οι ισπανικές αρχές με ανάδειξη της Σεβίλλης σε Πόλη Φιλική Προς την Κίνα (δηλαδή με προσφορά όλων των υπηρεσιών βάσει κινεζικών συνηθειών αλλά και στην κινεζική γλώσσα).⁸⁶⁷ Επιπλέον άνοιξαν γραφεία ταξιδιών εξειδικευμένα στην οργάνωση πακέτων για κινέζους τουρίστες.⁸⁶⁸ Ο αγγλικός οργανισμός τουρισμού, πέραν της οργάνωσης αποστολών στην Κίνα με στόχο την καταγραφή των όσων δεδομένων μπορούν να αντληθούν για τις κινεζικές τουριστικές τάσεις,⁸⁶⁹ επένδυσε ένα υπέρογκο ποσό στη τρισδιάστατη διαφήμιση των αξιοθέατων της Μεγάλης Βρετανίας στο πιο γνωστό κοινωνικό μέσο του κινεζικού διαδικτύου (Weibo).⁸⁷⁰ Οι κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Γαλλία πήγαν ένα βήμα παραπέρα, καθότι από συνεργασία της κυβέρνησης και εταιρειών μόδας προωθήθηκαν προσπάθειες αρχικά ενημέρωσης των βασικών κινεζικών αναγκών και προτιμήσεων, αλλά και των βασικών τάσεων στην κινεζική αγορά και συνεπώς αποτελεσματικής διαφήμισης.⁸⁷¹

Όσον αφορά τις δυσκολίες έκδοσης βίζας, από μόνες τους οι διαδικασίες που προβλέπονται από τη ζώνη Σένγκεν προσέφεραν ούτως ή άλλως διευκολύνσεις, υπό την έννοια ότι απαιτείται η έκδοση μίας βίζας για όλα τα κράτη μέλη. Για παράδειγμα, στη Φινλανδία τα ποσοστά κινέζων επισκεπτών παρουσίασαν άνοδο μετά την ένταξη

⁸⁶⁵ Anonymous, (2011, December 9). Europe beckons to Chinese tourists, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2011/12/europe-beckons-to-chinese-tourists/> (ανάρτηση άρθρου το οποίο δημοσίευσε στις 2/12/2011 η *China Daily*).

⁸⁶⁶ Laitinen, K. (2004, August). *The Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists*, αδημοσίευτη διατριβή (MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY. 3. UK).

⁸⁶⁷ Anonymous, (2012, January 25). *Seville, first 'Chinese friendly city' in Europe*, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/01/seville-first-chinese-friendly-city-in-europe/>.

⁸⁶⁸ Anonymous, (2011, June 2). *Chinese travellers changing world tourism landscape*, *China Daily* Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2011/06/chinese-travelers-changing-world-tourism-landscape/>.

⁸⁶⁹ Μέλη της αποστολής ήταν π.χ. εκπρόσωποι εκπαιδευτικών καταστημάτων γνωστών πολυτελών προϊόντων.

⁸⁷⁰ Anonymous, (2011, December 9). Europe beckons to Chinese Tourists. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2011/12/europe-beckons-to-chinese-tourists/> (ανάρτηση άρθρου το οποίο δημοσίευσε στις 2011 December 2, η *China Daily*).

⁸⁷¹ Εμπειρική πληροφορία που προέκυψε από συζητήσεις με εκπροσώπους Γαλλικών επιχειρήσεων

του κράτους το 2001.⁸⁷² Αντίστοιχα, το γεγονός ότι η Αγγλία είναι εκτός Σένγκεν και συνεπώς κινέζοι τουρίστες πρέπει να κάνουν αίτηση για χωριστή βίζα παίζει αρνητικό ρόλο στην επιλογή της ως προορισμό.⁸⁷³ Σε αυτή τη δυσκολία, η Αγγλική κυβέρνηση ανταποκρίθηκε, υπογράφοντας μία μεμονωμένη συμφωνία με το Βέλγιο, η οποία έδινε τη δυνατότητα να την επισκεφθούν, χωρίς πρόσθετες γραφειοκρατίες, σε όσους κινέζους εξέδιδαν βίζα Σένγκεν από τη Βελγική Πρεσβεία. Η κίνηση αυτή αύξησε αισθητά τις κινεζικές επιλογές του Ηνωμένου Βασιλείου ως προορισμό. Παρ' όλα αυτά, από κινεζικής πλευράς διατυπώθηκε δυσφορία και για τις διαδικασίες που προβλέπονται για έκδοση ευρωπαϊκής βίζας.⁸⁷⁴ Για αυτό το λόγο στην Κίνα κρίθηκε σημαντικό να αναθεωρηθούν ακόμα και οι διαδικασίες που απαιτούνταν για έκδοση βίζας στη ζώνη Σένγκεν. Πέραν των διευκολύνσεων που πραγματοποιήθηκαν για όλη τη ζώνη το 2010, ορισμένα κράτη προχώρησαν και σε επιπρόσθετες διευκολύνσεις για τους κινέζους τουρίστες. Αρχικά σχετικές κινήσεις πραγματοποίησαν η Γερμανία, η Ισπανία και η Κροατία,⁸⁷⁵ αλλά εν συνεχεία πολλά κράτη-μέλη (όπως η Ελλάδα) κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες σε τοπικό επίπεδο για επίσπευση και διευκόλυνση των διαδικασιών. Ιδιαίτερα το άνοιγμα γραφείων προώθησης έκδοσης βίζας σε όλες τις κινεζικές επαρχίες από το 2013 έμοιασε να συμβάλλει καταλυτικά στη σημαντική αύξηση των σχετικών αιτήσεων.⁸⁷⁶ Η αλλαγή της κεντρικής νομοθεσίας και απαίτηση βιομετρικών στοιχείων από το 2016 προκάλεσε μεγάλη δυσφορία στην Κίνα, γεγονός που αναμένεται να καταγραφεί στα αποτελέσματα των αφίξεων.⁸⁷⁷

Μέχρι το 2012, μόνο το Παρίσι κατατασσόταν στην πρώτη δεκάδα των πιο δημοφιλών προορισμών για κινέζους τουρίστες.⁸⁷⁸ Από άποψη υποδοχής τουριστών μεγάλα ποσοστά καταγράφονται στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ελβετία, και οριακά τη

⁸⁷² Anonymous, (2004, August). The perceptions of tour guides in Finland as a travel destination for Chinese tourists, 1.

⁸⁷³ Anonymous, (2011, October 19). UK falling behind in attracting Chinese visitors, *Business Traveller*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bustraveller.com/news/uk-falling-behind-in-attracting-visitors>.

⁸⁷⁴ Anonymous, (2011, October 26). *European visa is unpleasant process for Chinese travellers*, *China Daily*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2010/10/european-visa-is-unpleasant-process-for-chinese-travelers/>.

⁸⁷⁵ ο.π. & Latham, K. (2011, October). *How the rise in Chinese tourism will change the face of the European travel industry*. (2011, October). SOAS, University of London. p. 15.

⁸⁷⁶ Συνέντευξη με την αντιπρόξενο στο προξενείο της Σαγκάη Περιστέρα Τζήκα, 02/04/2015.

⁸⁷⁷ Anonymous, (2016). Schengen biometric visa demands, *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ>

⁸⁷⁸ ο.π.

Γερμανία.⁸⁷⁹ Συγκριτικά με προορισμούς όπως η Ταϊλάνδη ή η Ν. Κορέα, στις οποίες οι αφίξεις κινέζων τουριστών ξεπερνάνε τα τρία εκατομμύρια ετησίως,⁸⁸⁰ κυμαίνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Το παραπάνω γεγονός δεν αλλάζει το δεδομένο ότι οι προσπάθειες που καταβάλλονται έχουν οδηγήσει σε σημαντική άνοδο της κινεζικής και συνεπώς συνολικής τουριστικής κίνησης στα παραπάνω κράτη. Παρότι οι αρχικές προσπάθειες, όπως προαναφέρθηκε, δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, η ανταπόκριση σε διατυπωμένες βασικές κινεζικές ανάγκες τα τελευταία χρόνια, καθώς και η σταδιακή εξοικείωση και προφορική διαφήμιση, ώθησαν σημαντικά το επίπεδο της τουριστικής κίνησης. Εντυπωσιακή προτίμηση καταγράφηκε σε προορισμούς της Ιταλίας το 2015, μετά από αναδιαμόρφωση δημοφιλών προορισμών όπως το Μιλάνο, η Φλωρεντία και η Ρώμη, ώστε η προσφορά υπηρεσιών στα κινεζικά να μην είναι διάσπαρτη.⁸⁸¹ Στη Φλωρεντία προσκλήθηκαν κινέζοι μετανάστες να ανοίξουν χώρους εστίασης (οι οποίοι κατέκλυσαν την πόλη),⁸⁸² ενώ για τη Ρώμη και το Μιλάνο υπογράφηκε διμερής συμφωνία για την πρόσληψη κινέζων αστυνομικών. Το γεγονός αυτό έλαβε τεράστια διαφήμιση ως ένδειξη φροντίδας προς τους κινέζους τουρίστες.⁸⁸³ Στη Γαλλία, συντονισμένες προσπάθειες προσαρμογής στις κινεζικές προτιμήσεις ενισχύθηκαν με τη δημιουργία ειδικών πρακτορείων τα οποία στελεχώνονται από ανθρώπινο δυναμικό με μακρόχρονη παρουσία στην Κίνα και των οποίων οι υπηρεσίες αποσκοπούν στη διαρκή ενημέρωση για τις βασικές τάσεις και τα νέα ρεύματα στην κινεζική αγορά και συνεπώς την προσαρμογή του προσφερόμενου προϊόντος και της διαφήμισής του στις κινεζικές εξελίξεις.⁸⁸⁴ Στην Αγγλία μέχρι και το 2012 παρά τις

⁸⁷⁹ Ενδεικτικά, ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθούν ότι οι αριθμοί αφίξεων κυμαίνονται σε επίπεδα της τάξης του 600.000 αφίξεις το 2014 στη Γαλλία, 497.000 στην Ιταλία, 436.000), στην Ελβετία, και τέλος στη Γερμανία 370.000. Anonymous, (2016, May 27). Outbound travel on the rise in China, *China Outbound and Travel Tourism Market*, Ανακτήθηκε από: www.coottm.com & Anonymous, (2014, December 17). Top ten favorite destinations of Chinese tourists, *Attract China*, Ανακτήθηκε από: www.attractchina.com/chinese-favorite-destinations/.

⁸⁸⁰ ο.π.

⁸⁸¹ Anonymous, (2011, October). How the rise in chinese tourism will change the face of the european travel industry, *Hilton Blue Paper*, p. 18.

⁸⁸² Anonymous, (2014, December 25). Italy is a top destination for Chinese tourists, *Chinese Tourist Agencycom*, Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/italy-top-destination-chinese-tourists/> & Anonymous, (2014, February 17). Do you want to attract Chinese tourists? Be friendly to them, *Caixin online*. Ανακτήθηκε από: english.caixin.com/2014-02-17/100639696.html.

⁸⁸³ Locker, M. (2016, May 10). China is sending police to watch over Italy's Tourist sites, *Travel and Leisure*, & Kirchgaessner, S. (2016, July 10). Italy seeks to reassure Asian tourists with imported Chinese police, *the Guardian*.

⁸⁸⁴ Anonymous, (2014, February 17). Do you want to attract Chinese tourists? Be friendly to them, *Caixin online*. Ανακτήθηκε από: english.caixin.com/2014-02-17/100639696.html.

πολύ σημαντικές προσπάθειες προσαρμογής του προσφερόμενου προϊόντος στις κινεζικές απαιτήσεις, οι αφίξεις κυμαίνονταν σε λιγότερες από το μισό των προσδοκώμενων.⁸⁸⁵ Η εισαγωγή των προαναφερθέντων διευκολύνσεων (διευρυμένο δίκτυο αεροπορικής σύνδεσης με την Ευρώπη σε προσιτές τιμές και διευκολύνσεις στη θεώρηση εισόδου) συνέβαλαν καταλυτικά στην αύξηση των αφίξεων στους προσδοκώμενους αριθμούς.⁸⁸⁶

Στις προσπάθειες αυτές και στα αποτελέσματα τους, όπως καταγράφονται, διαφαίνεται και μία πολύ λεπτή ισορροπία στο μέγεθος συμβολής των κρατικών κινήσεων, από τη μια, και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, από την άλλη. Στην πλειονότητα τους επαφίονται στην ιδιωτική πρωτοβουλία και χρηματοδότηση και λιγότερο σε κρατική ενίσχυση και διμερείς συμφωνίες. Προκύπτει, όμως, ότι η κρατική στήριξη σε επίπεδο επίλυσης βασικών θεμάτων όπως οι άδειες θεώρησης εισόδου και συμβολή στην ενημέρωση και διαφήμιση με την κατάλληλη στήριξη και αδειοδότηση, συμβάλλει καταλυτικά στην επιτυχία που σημειώνεται. Επιπλέον, ενίσχυση των προσπάθειών αυτών πραγματοποιείται από κινεζικούς φορείς, καθώς, σύμφωνα με πρόσφατες παρατηρήσεις, κινεζικές επιχειρήσεις στο χώρο της εστίασης και των τουριστικών υποδομών ακολουθούν τους κινέζους τουρίστες και πραγματοποιούν μεγάλα επενδυτικά ανοίγματα στους προορισμούς που συγκεντρώνουν μεγάλο ενδιαφέρον.⁸⁸⁷

Οι δύο πιο δημοφιλείς προορισμοί που εντοπίζονται στην Ευρώπη, η Γαλλία και η Ιταλία, αποτελούν ξεχωριστές περιπτώσεις, υπό την έννοια ότι συγκεντρώνουν θέλγητρα που αποτελούν βασικούς πόλους έλξης κινεζικής τουριστικής κίνησης. Όπως έχουν αναδείξει σχετικές έρευνες, η Ιταλία παρουσιάζει σταθερή άνοδο στην κινεζική προτίμηση συγκεντρώνοντας τα προϊόντα μόδας στο Μιλάνο (το οποίο αποτελεί και

⁸⁸⁵ (ο αριθμός υπολογίζεται στις 60-100.000 το χρόνο και οι προσπάθειες που καταβάλλονταν είχαν ως στόχο να οδηγήσουν τις 240.000 το χρόνο.) Anonymous, (2011, October 19). UK falling behind in attracting Chinese visitors, *Business Traveller*. Ανακτήθηκε από: <http://www.businesstraveller.com/news/uk-falling-behind-in-attracting-visitors>.

(ο αριθμός υπολογίζεται στις 60-100.000 το χρόνο και οι προσπάθειες που καταβάλλονταν είχαν ως στόχο να οδηγήσουν τις 240.000 το χρόνο.) Anonymous, (2011, October 19). UK falling behind in attracting Chinese visitors, *Business Traveller*. Ανακτήθηκε από: <http://www.businesstraveller.com/news/uk-falling-behind-in-attracting-visitors>.

⁸⁸⁶ Anonymous, (2016). Schengen biometric visa demands, *China Internet Watch*, 2016, Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ>.

⁸⁸⁷ Wolfgang Georg Arlt, (2016, February). Notes on the development of Chinese Tourism, *Forbes.com redirecting to Wolfgang Georg Arlt Blog*, WolfgangGeorgArltngIf:contribblock. display_author.authorType===«ad»ngIf:!contrib_block.group_blog.

πρώτο σε προτίμηση προορισμό στη χώρα), την τέχνη, την ιστορία, τα κρασιά, τα παράδοξα γεωμορφολογικά φαινόμενα της Βενετίας και της Πίζας και τέλος, θέρετρα τα οποία είναι δημοφιλή για το μήνα του μέλιτος. Σε αυτά, και εκ του αποτελέσματος τους, προστέθηκε το γεγονός ότι οι κινεζικές εντυπώσεις στην Ιταλία από το 2014 καταγράφουν την υψηλότερη ικανοποίηση σε όλη την Ευρώπη.⁸⁸⁸ Στη Γαλλία αντίστοιχα, τα προϊόντα πολυτελείας (στο χώρο της μόδας και στα κρασιά), ο συμβολισμός της αγάπης που αποδίδεται στο Παρίσι, τα μνημεία και, μεταξύ αυτών και αυτά που, όπως προαναφέρθηκε, οι κινέζοι εκτιμάνε λόγω της κομμουνιστικής ιστορίας τους, αλλά πάνω από όλα, οι έντονες εμπορικές επαφές που έχουν ενισχύσει τις σχετικές γνώσεις και οι βασικές προσπάθειες ικανοποίησης των τουριστών, έχουν αναδείξει τη χώρα σε σταθερό προορισμό που μαγνητίζει τον κινεζικό τουρισμό.

Από την ευρωπαϊκή εμπειρία έχουν προκύψει βασικές ενδείξεις για ένα καίριο ζήτημα που επιδιώκει η ελληνική στρατηγική. Συγκεκριμένα, παρότι αρχικά πολλές κυβερνήσεις ενστερνίστηκαν την ανάγκη απευθείας αεροπορικής σύνδεσης,⁸⁸⁹ σταδιακά, συμπέραναν ότι η κινεζική προτίμηση σε απευθείας πτήσεις περιορίζεται στις πτήσεις μικρής διάρκειας, όπως συμβαίνει με την πλειονότητα τουριστών παγκοσμίως. Αντιθέτως, εξακριβώθηκε ότι στην Ευρώπη βασική επιλογή κινέζων τουριστών είναι προορισμοί με δυνατότητα αεροπορικής σύνδεσης με άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, που να διευκολύνει την καταγεγραμμένη επιθυμία επίσκεψης διαφορετικών προορισμών σε ένα ταξίδι.⁸⁹⁰

Η Ευρωπαϊκή εμπειρία καταδεικνύει ότι ακόμα και με κατάλληλη προετοιμασία, η ανταπόκριση των κινέζων τουριστών στα θέλγητρα που προβάλλονται παραμένει αβέβαιη. Η αβεβαιότητα αυτή πολλαπλασιάζεται σε όσο βαθμό υπήρξε ή υπάρχει καθυστέρηση στην κατανόηση των τάσεων που κυριαρχούν, άρα στη πρόβλεψη και λήψη των αναγκαίων μέτρων έγκαιρα. Εδώ διαφαίνεται σαφής υστέρηση μεταξύ της ελληνικής ανταπόκρισης και της αντίστοιχης ευρωπαϊκής.

⁸⁸⁸ Anonymous, (2014, December 25). Italy is a top destination for Chinese tourists, *Chinese Tourist Agency*, chinesetouristagency.com/italy-top-destination-chinese-tourists/.

⁸⁸⁹ Laitinen, K. (2004, August). *The Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists*, αδημοσίευτη διατριβή (MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY, p. 3.

⁸⁹⁰ Anonymous, (2011, October 19). UK falling behind in attracting Chinese visitors, *Business Traveller*, Ανακτήθηκε από: <http://www.businesstraveller.com/news/uk-falling-behind-in-attracting-visitors>.

Γενικότερα, από την παραπάνω εξέταση διαφαίνονται τρεις βασικές αδυναμίες της ελληνικής στρατηγικής. Πρώτον, παρατηρείται σαφής διαφοροποίηση στην επιλογή δεκτών της προβολής του τουριστικού προϊόντος μεταξύ ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών και της Ελλάδας. Για την ακρίβεια, διαφαίνεται, ότι από ευρωπαϊκής πλευράς, βασικός στόχος στη στρατηγική προώθησης του τουρισμού υπήρξε η απευθείας προσέγγιση των κινέζων τουριστών και μάλιστα με ανίχνευση των δημοφιλών μέσων διαφήμισης. Η ελληνική πλευρά διαχρονικά αρκέστηκε στην προσέγγιση των «καταναλωτών του τουριστικού προϊόντος» μέσω μεσαζόντων και παραδοσιακών μεθόδων (όπως την υπογραφή συμφωνιών και τη συμμετοχή σε εκθέσεις), πολιτικές τις οποίες εφάρμοσαν και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, αλλά ούτε καν καταγράφονται στη βασική τους στρατηγική. Δεύτερον, η ευρωπαϊκή ανταπόκριση, αναδεικνύει την ανάγκη ανανέωσης των παραδοσιακών υπηρεσιών για την αύξηση της κινεζικής τουριστικής κίνησης και κυρίως την προσαρμογή του τουριστικού προϊόντος σε καίριες κινεζικές ανάγκες (όπως η γλώσσα και η δυνατότητα πληρωμής) και νοοτροπίας. Αναδεικνύει, με άλλα λόγια την ανάγκη χάραξη πολιτικής στο εσωτερικό και όχι προς το εξωτερικό. Στην Ελλάδα αυτή η πολιτική έχει, πλην εξαιρέσεων, αγνοηθεί. Τρίτον, από τις δύο προηγούμενες αδυναμίες πηγάζει μία τρίτη όσον αφορά την προβολή εικόνων προς την Κίνα. Συγκεκριμένα, προκύπτει ότι παρά το έντονο ενδιαφέρον που διακηρύσσουν διαχρονικά όσοι Έλληνες αρμόδιοι έχουν εμπλακεί στην προώθηση των σχέσεων σε αυτό τον τομέα, στην πράξη, από κινεζικής πλευράς έχει προσληφθεί σαφώς μικρότερο ενδιαφέρον από την Ελλάδα, σε σύγκριση με ευρωπαϊκά κράτη στα οποία καταβάλλονται σαφείς προσπάθειες κάλυψης κινεζικών αναγκών

ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ

Προκύπτουν σημαντικά θέματα κατανόησης της κινεζικής πραγματικότητας. Η εικόνα της Κίνας, βάσει της οποίας οριοθετήθηκαν οι ελληνικές κινήσεις, δεν αποτυπώνει τις κινεζικές τουριστικές τάσεις σε όλες τους τις διαστάσεις. Ακόμα και στις περιπτώσεις στις οποίες φαίνεται να καταβάλλονται ειλικρινείς προσπάθειες αποτύπωσης των κινεζικών τάσεων και ανταπόκρισης σε αυτές, πραγματοποιείται επιφανειακή ανάγνωση των κινεζικών δεδομένων.

Το βασικό χαρακτηριστικό που αποδίδεται στον κινεζικό τουρισμό διαχρονικά είναι της υποσχόμενης φύσης του, υπό την έννοια ότι υποδηλώνει αναμονή σημαντικού

αριθμού κινεζικών αφίξεων. Αυτό παραπέμπει ξεκάθαρα στο συμπεριφορικό στοιχείο. Η υποσχόμενη διάσταση προέρχεται από προπαρασκευασμένες εικόνες της Κίνας και πηγάζει καταρχήν από την απόδοση ενδιαφέροντος για τον ελληνικό πολιτισμό και συνάφειας μεταξύ των δύο λαών λόγω της ιστορικής κληρονομιάς, αλλά και από την προσδοκία για σταδιακή εκδήλωση κινεζικού ενδιαφέροντος για τους βασικούς πόλους έλξης τουριστών που διαθέτει η Ελλάδα. Η βαρύτητα που έχει αποδοθεί στο ζήτημα, τόσο με το περιεχόμενο των σχετικών δηλώσεων, όσο κυρίως με τις συνεχείς κινήσεις που πραγματοποιούνται σε επίπεδο επαφών και συμφωνιών, παραπέμπει στη πληθυσμιακή και οικονομική δυναμική της Κίνα.

Σε πρώτο επίπεδο, η εξέταση που προηγήθηκε προσπάθησε να καταγράψει τα βασικά ζητήματα πληροφόρησης που στοιχειοθετούν τη διαμόρφωση της ελληνική πρόσληψης, σε συνδυασμό με την επιλεκτικότητα με την οποία αξιοποιούνται διαθέσιμες πληροφορίες. Η επιλεκτικότητα που παρατηρείται στη γνώση και πληροφόρηση από την οποία χτίζεται η πρόσληψη της Κίνας, πέραν των πρακτικών συνεπειών της, ουσιαστικά συνηγορεί στην κεντρική εικόνα. Καταλήγει σε απόκρυψη αναγκών που πηγάζουν από πολιτισμικές διαφορές ή στοιχείων που αντικρούουν τη συνάφεια που δημιουργεί η κληρονομιά ενός σημαντικού πολιτισμικού παρελθόντος. Επιπλέον η στασιμότητα που αποδίδεται από ελληνικής πλευράς στη εξελισσόμενη φύση του κινεζικού τουρισμού, ουσιαστικά αναδεικνύει το ερώτημα κατά πόσο στην Ελλάδα υπάρχει γενικότερη κατανόηση των αντιφάσεων που διέπουν την κινεζική ανάπτυξη.

Η επιλεκτικότητα που διέπει τις πηγές πληροφόρησης και τους δέκτες διαφήμισης, πέραν της πιθανής αδράνειας και αδυναμίας ανταπόκρισης που υποκρύπτει, δημιουργεί προβληματισμούς για τη σημασία που αποδόθηκε στη μεσολάβηση της κινεζικής ηγεσίας. Δεδομένης της απουσίας, ανάλογης, επίμονης προσέγγισης επίσημων φορέων άλλων τουριστικά υποσχόμενων κρατών, προκύπτει το ερώτημα κατά πόσο η φύση του κινεζικού καθεστώτος έχει οδηγήσει σε ελλιπή κατανόηση από ελληνικής πλευράς του ρόλου που μπορεί να διαδραματίσουν οι κινεζικοί αρμόδιοι φορείς στην προώθηση του ελληνικού τουρισμού.

Η ρητορική της κινεζικής ηγεσίας έχει αποτελέσει, κατά πάσα πιθανότητα, την πιο περίπλοκη πηγή πληροφόρησης αναφορικά με τον κινεζικό τουρισμό. Παρά τις περιπλοκές που τη χαρακτηρίζουν, ωστόσο, η μεγάλη σημασία που αποδόθηκε σε αυτήν, καταδεικνύει προβλήματα κατανόησης της Κίνας. Όπως φάνηκε παραπάνω, η

συμβολή της κινεζικής πλευράς στην πληροφόρηση για τις προτιμήσεις και απαιτήσεις των κινέζων τουριστών υπήρξε καταλυτική, δεδομένης της γνώσης που υπήρχε μέχρι και τις αρχές του 2012 στην Ελλάδα.

Αφενός, οι επισημάνσεις του κινέζου Πρέσβη αποτέλεσαν μία βασική πηγή ενημέρωσης αναφορικά με τις αδυναμίες της ελληνικής προσέγγισης και κυρίως την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, ενώ επίσης βασικά συμπεράσματα αναφορικά με την ελληνική στρατηγική προέκυψαν και από τα θέματα στα οποία δεν αναφέρθηκε. Αφετέρου, η ρητορική της κινεζικής ηγεσίας αναφορικά με τους λόγους που αναδεικνύουν την Ελλάδα σε επιθυμητό προορισμό για κινέζους τουρίστες δεν έχει επιβεβαιωθεί από όσα δείγματα υπάρχουν μέχρι στιγμής. Η ρητορική της κινεζικής ηγεσίας σε αυτό το ζήτημα έχει διαχρονικά εστιάσει στην ελληνική ιστορία και τα μνημεία που την πιστοποιούν. Τόσο τα στοιχεία που έχουν προκύψει από την Ελλάδα, όσο και τα στοιχεία από την υπόλοιπη Ευρώπη (και κυρίως την Ιταλία), δε φανερώνουν αντίστοιχο κινεζικό ενδιαφέρον. Η ρητορική της ηγεσίας φαίνεται να είναι συνυφασμένη με την εικόνα της Κίνας που προβάλλει γενικότερα τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό και όχι με την κινεζική κοινωνική πραγματικότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιπρόσθετα σχηματίζεται ένα καίριο ερώτημα, πόσο η ρητορική της ηγεσίας σκιάζει την έλλειψη γνώσεων και ενημέρωσης στην Κίνα για την Ελλάδα.

Ο βασικός παράγοντας που καθιστά τη ρητορική της κινεζικής ηγεσίας περίπλοκη πηγή πληροφόρησης, και την ίδια ακόμα πιο περίπλοκο δέκτη, είναι ότι διαμορφώνεται βάσει κινεζικών προτεραιοτήτων, οι οποίες δεν συμπίπτουν απαραίτητα με τις αντίστοιχες ελληνικές. Σημαντικό παράδειγμα αποτελεί η κινεζική προτροπή για απλοποίηση της έκδοσης βίζας από τις ελληνικές αρχές, η οποία ήταν προσαρμοσμένη σε κινεζικές σκοπιμότητες και ανάγκες, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψη τους λόγους που είχαν ωθήσει τις ευρωπαϊκές αρχές να περιπλέξουν τη διαδικασία εξαρχής. Οι λόγοι αυτοί ήταν η αποφυγή μεταναστευτικών κυμάτων από την Κίνα στην

Ευρώπη, τα οποία δεν ήταν αμελητέα⁸⁹¹ και η γενικότερη περιφρούρηση των ευρωπαϊκών συνόρων, η οποία θεωρητικά αποτελεί και ελληνική προτεραιότητα.

Σε δεύτερο επίπεδο, η ρηχότητα της ελληνικής πρόσληψης διαφαίνεται πιο έντονα στο αξιακό στοιχείο, το οποίο προβάλλει ούτως ή άλλως μεγάλες προκλήσεις δεδομένου ότι οι κινεζικές τουριστικές ανάγκες από μόνες τους αντικατοπτρίζουν τις αντιφάσεις της κινεζικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, λόγω των μεγεθών που χαρακτηρίζουν τη δυναμική της κινεζικής ανάπτυξης και τουριστικής κίνησης, η προσέλκυση κινεζικού τουρισμού έχει οδηγήσει σε δράσεις, που συνάδουν με τις πολιτισμικές κινεζικές συνήθειες, στο τουριστικό προϊόν των περισσότερων κρατών. Οι συνήθειες αυτές δεν είναι ενιαίες για όλους τους κινέζους. Διαμορφώνονται ανάλογα με την οικονομική θέση, την αλληλεπίδραση με τον εξωτερικό κόσμο και την επιρροή της έλλειψης νεωτερικότητας που, γενικότερα, χαρακτηρίζει την κινεζική κοινωνία. Η ελληνική στάση, όπως έδειξε η συγκριτική εξέταση με τη στάση άλλων κρατών, αντικατοπτρίζει αδυναμία λήψης στοχευμένων δράσεων και παντελή έλλειψη σεβασμού προς τις κινεζικές αξίες που κατευθύνουν τις τουριστικές τους ανάγκες (όπως οι προκαταλήψεις). Η συνεχής εκδήλωση ενδιαφέροντος για αεροπορική σύνδεση παραπέμπει σε αναγνώριση κινεζικής υπεροχής. Το ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε για τον ελληνικό πολιτισμό στην πράξη υπήρξε σαφώς δυσανάλογο της υπερβολής που αντανάκλα η ελληνική πρόσληψη. Η απόδοση «αδερφικότητας» στη σχέση, παρά τις τεράστιες διαφορές και τη μακροχρόνια απουσία διασυνδέσεων, όσο και οι αναμενόμενες απολαβές από μία αναπτυσσόμενη δύναμη, αντικατοπτρίζουν ελληνική ελπίδα όχι πραγματικότητα και παραπέμπουν ξεκάθαρα σε συναισθηματικό στοιχείο. Έτσι πιθανά εξηγείται γιατί αντί της, εύκολης ως διεκδίκηση, λύσης της απευθείας σύνδεσης δεν αναζητήθηκαν συνεργίες με τα γειτονικά κράτη. Γιατί δεν αξιολογήθηκε η εν δυνάμει συμμετοχή του κινεζικού τουρισμού στο σύνολο του τουριστικού προϊόντος της χώρας. Γιατί δεν αναζητήθηκαν άλλα ανταποδοτικά μέτρα από την πλευρά της κινεζικής ηγεσίας, πέραν (και πάλι) της αεροπορικής σύνδεσης και έναντι της αόριστα προσφερόμενης προσδοκίας για άφιξη κινέζων τουριστών. Η

⁸⁹¹ Anonymous, (2012, March 27). Tens of thousands of immigrants illegally entered Britain under new visa system, *The Telegraph*, & Anonymous, (2000, August 22). China's migrants find Europe's open back door: the balkans, *The New York Times*, Ανακτήθηκε από:

<http://www.nytimes.com/2000/08/22/world/china-s-migrants-find-europe-s-open-back-door-the-balkans.html?pagewanted=all&src=pm>, &

Anonymous, (2003, July). Europe attracts more migrants from China, *Migration Information*. Ανακτήθηκε από: <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=144>.

ελληνική στάση καταδεικνύει όχι μόνο αδυναμίες γνώσης των τουριστικών αναγκών των κινέζων, αλλά και γνώσης του κινεζικού κράτους, των αδυναμιών που το χαρακτηρίζουν και κυρίως αδυναμία κατανόησης των συμφερόντων που διακυβεύονται στις συναλλαγές μεταξύ των δύο πλευρών.

Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι το αξιακό όπως και το συναισθηματικό στοιχείο στην πρόσληψη της Κίνας που προσέδωσε η ελληνική ηγεσία στο συγκεκριμένο ζήτημα, δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμα, καθότι παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες στη διάκριση μεταξύ της ισχύουσας πρόσληψης και της πρόσληψης η οποία προβλήθηκε. Η συναισθηματική διάσταση της πρόσληψης αφήνει περιθώριο πραγματοποίησης κινήσεων καθαρά για λόγους εντυπωσιασμού και όχι ουσίας, γεγονός που διευκολύνει την απουσία προβολής της ανάγκης καταβολής προσπαθειών στο εσωτερικό. Ο βαθμός στον οποίο ορισμένοι Έλληνες αρμόδιοι πράγματι διατηρούσαν αφελείς προσδοκίες δεν είναι εύκολο να καθοριστεί, δεδομένου ότι και η αφέλεια, όπως και η γενικότερη πρόσληψη την οποία αντανακλά η ελληνική στρατηγική υπήρξε καθαρά επιλεκτική.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εντοπίζονται ορισμένα βασικά σημεία της ελληνικής στρατηγικής, τα οποία δημιουργούν προβληματισμούς κατά πόσο εν τέλει οι κινήσεις των επισήμων φορέων συνέβαλαν στην αύξηση που σημειώνεται στις κινεζικές αφίξεις στην Ελλάδα. Στην αδυναμία προσαρμογής στις προκλήσεις που προβάλλει η κινεζική τουριστική κίνηση, πρέπει να αναγνωριστεί η πιθανότητα, οι επίσημοι φορείς να τηρούν στάση αναμονής μακροπρόθεσμης απόδοσης των προσπαθειών που ξεκίνησαν και κυρίως μακροπρόθεσμης προσαρμογής και βελτίωσης του εγχώριου προϊόντος μέσω της αλληλεπίδρασης με κινέζους τουρίστες και τη δημιουργία εμπειρικού υποβάθρου. Πράγματι, μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται, άρχισε να παρατηρείται σημαντική κινητοποίηση από εκπροσώπους του ιδιωτικού τομέα, καταβολή μεγάλων προσπαθειών κατανόησης των κινεζικών απαιτήσεων και σε ορισμένες περιπτώσεις, προσαρμογή στην ανάγκη κάλυψης βασικών κινεζικών αναγκών (κυρίως τις γλωσσικές ανάγκες και τη διευκόλυνση πληρωμής με τα διαθέσιμα μέσα).

Παρότι η συμβολή της προβολής υποσχόμενων εικόνων στην κινητοποίηση ιδιωτικών φορέων δε μπορεί να υποτιμηθεί, περιορισμός των ουσιαστικών προσπαθειών σε αυτό το σημείο καταδεικνύει και πάλι ζητήματα κατανόησης των

προκλήσεων που προβάλλει η Κίνα. Ο συνεχώς εξελισσόμενος χαρακτήρας του κινεζικού τουρισμού απαιτεί δυνατότητες συστηματικής ενημέρωσης και ανταπόκρισης για τις κινεζικές ανάγκες, με διεξαγωγή επιτόπιων ερευνών οι οποίες επαφίονται σε κυβερνητική στήριξη. Η απουσία αυτών, πέραν της εκμετάλλευσης τους από πράκτορες κινεζικής καταγωγής που παρατηρείται ήδη, μειώνει τις δυνατότητες ανταπόκρισης στα νέα τουριστικά ρεύματα από χαμηλότερα οικονομικά στρώματα που διαθέτουν μικρή εμπειρία συνδιαλλαγών με τη Δύση.

Παρά τα ζητήματα κατανόησης της κινεζικής τουριστικής κίνησης που προκύπτουν, η βασική αδυναμία που παρατηρείται (με εξαίρεση ατομικές πρωτοβουλίες), είναι η αποφυγή μεταβολής της παραδοσιακής στρατηγικής για την προβολή της χώρας και συνεπώς αποφυγή καλύτερης εσωτερικής οργάνωσης για την προσαρμογή του εγχώριου τουριστικού προϊόντος και οργανωμένης προσπάθειας πρόσβασης στο καταναλωτικό κοινό απευθείας. Δεδομένων των γενικότερων προκλήσεων που προβάλλει η κινεζική τουριστική ανάπτυξη, η προσαρμογή στις κινεζικές απαιτήσεις δεν είναι απαραίτητα υποσχόμενη. Σε κάθε περίπτωση όμως, αναδεικνύονται βασικές αντιστάσεις προσαρμογής του ελληνικού κρατικού μηχανισμού στις νεωτερικές απαιτήσεις που προκαλεί ο ανταγωνισμός σε γειτονικό και διεθνές επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΛΙΜΕΝΑ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Εντός της περιόδου που εξετάζεται, πραγματοποιήθηκε η παραχώρηση στην κινεζική Cosco Pacific Ltd. του 33% περίπου του λιμένα του Πειραιά (και για την ακρίβεια του Προβλήτα II Εμπορευματοκιβωτίων (εφεξής Ε/Κ), και του υπό κατασκευή προβλήτα III). Μολονότι, η πρώτη αυτή παραχώρηση σκιάστηκε εκ των υστέρων από την παραχώρηση και του υπολοίπου 66%, η συγκεκριμένη επένδυση διακρίνεται από το υπόλοιπο πλαίσιο των ελληνοκινεζικών σχέσεων για δύο λόγους:

Πρώτον, αποτελεί με διαφορά τη μεγαλύτερη από τις οικονομικές επενδύσεις και δραστηριότητες της Κίνας στην Ελλάδα. Το μέγεθος και η σημασία της επένδυσης αποτυπώνεται άλλωστε στο γεγονός ότι πρόκειται για την μόνη διακρατική συμφωνία με επίσημη συμμετοχή της κινεζικής κυβέρνησης, με τις υπόλοιπες συμφωνίες να έχουν είτε διευκολυντικό, είτε καθαρά τυπικό χαρακτήρα. Μολονότι το οικονομικό της μέγεθος δεν ξεφεύγει από τα ειωθότα των κινεζικών επενδύσεων, δεν μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα, ιδιαίτερα καθώς “βάζει την Ελλάδα στον χάρτη” κατά το επιχείρημα που προβλήθηκε κατά κόρον από την ελληνική πλευρά, συνιστώντας ταυτόχρονα αξιοσημείωτη εξέλιξη στο διαμετακομιστικό εμπόριο της ευρύτερης περιοχής. Σημαντικό είναι ακόμη να επισημανθεί ότι την ευθύνη της συμφωνίας από ελληνικής πλευράς είχε ο ΟΛΠ, ένας οργανισμός ο οποίος, παρά τα προβλήματα που συνεπάγεται η κουλτούρα λειτουργίας δημόσιων φορέων στην Ελλάδα ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη διαχείριση, είχε μεγάλη διεθνή εμπειρία, καλή γνώση του διεθνούς περιβάλλοντος και του σχηματισμού δικτύων συνέργειας. Δεδομένο είναι επίσης το εκδηλωθέν ενδιαφέρον της κινεζικής πλευράς, που συνδέεται με την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, οι οποίοι και παρουσιάζονται εκτενώς στη συνέχεια του κειμένου. Σε κάθε περίπτωση όμως, το ενδιαφέρον αυτό, όπως ομοίως καταδεικνύεται, δεν αποτέλεσε τεκμήριο ισχυρού ενδιαφέροντος για περαιτέρω επενδύσεις, ιδίως στο βαθμό που οι τεθέντες από κινεζικής πλευράς στόχοι δεν θα εκπληρώνονταν.

Δεύτερον, στο επίπεδο της προβολής των εικόνων, η συμφωνία αυτή είναι ίσως η μόνη της οποίας ο στόχος από ελληνικής πλευράς υπερβαίνει την δημιουργία εντυπώσεων και αποκτά ουσιαστικό περιεχόμενο. Ακόμη, στην περίπτωση αυτή, η πρόσληψη της Κίνας που προβλήθηκε, ανεξάρτητα από το ότι αντικατόπτριζε σαφώς τις ελληνικές προσδοκίες, είχε σαφώς στοιχειοθετηθεί ώστε να εξυπηρετεί την άσκηση

συγκεκριμένης πολιτικής. Διακρίνεται δε ότι η ελληνική κυβέρνηση σε αντίθεση με τον γενικό κανόνα, στην περίπτωση αυτή είχε περαιτέρω πληροφόρηση για την Κίνα, η οποία ενσωματώθηκε στη διαδικασία λήψης της συγκεκριμένης πολιτικής απόφασης, η οποία όμως πληροφόρηση δεν παρουσιάστηκε δημοσίως σε όλη της την έκταση καθώς δεν θα εξυπηρετούσε τον στόχο της κατασκευής συναίνεσης στην κοινή γνώμη. Με άλλα λόγια, η συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί την εξαίρεση στις ελληνοκινεζικές σχέσεις, όπου η στρατηγική από ελληνικής πλευράς φαίνεται να καθορίζει την εικόνα που προβλήθηκε και να μην χαράζεται βάσει της εικόνας που προσλαμβάνεται.

Τέλος, λόγω της φύσης και των συνεπαγωγών της συμφωνίας, πρόκειται για τη μοναδική περίπτωση στο πλαίσιο των εξεταζόμενων που προκάλεσε τόσο ενεργό ενδιαφέρον στην Ευρώπη, αλλά και προβλήθηκε από ευρωπαϊκής πλευράς μια αντιδιαμετρικά διαφορετική πρόσληψη της Κίνας, από αυτή που παρουσίαζε τότε η ελληνική ηγεσία. Και οι δυο πλευρές παρουσίασαν τη συμφωνία ως αποτέλεσμα στρατηγικής επιλογής, όμως η εικόνα που προβλήθηκε στην Ευρώπη ήταν αυτή μιας απειλής ειρηνικής κατάκτησης της Ευρώπης από την Κίνα, την ώρα που η Ελλάδα την πρόβαλλε ως μια συμφωνία με συμμαχική προοπτική που ξεχώριζε την Ελλάδα από άλλα υποψήφια κράτη ως την επιλεγείσα είσοδο για την προώθηση του ισχυρού κινεζικού εμπορίου στην ήπειρο. Από τα εξεταζόμενα δεδομένα, το συμπέρασμα που εξάγεται στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής είναι ότι η συμφωνία είχε ξεκάθαρα οικονομικό χαρακτήρα χωρίς περαιτέρω συλλογισμούς.

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ ΣΤΟΧΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Βασικός άξονας κατανόησης των κινήσεων από ελληνικής πλευράς είναι αφενός η επιθυμία εφαρμογής μιας πολιτικής αποκρατικοποιήσεων από την τότε κυβέρνηση, καθώς και πιο συγκεκριμένα, ο στόχος της άμεσης αποκατάστασης της αποδοτικότητας του λιμένα με περιορισμό της παρεμβατικής ισχύος των συνδικάτων, την ένταξη στα δίκτυα και την υλοποίηση υποδομών. Τούτου δοθέντος, σε επίπεδο πρόσληψης ανακύπτουν προβληματισμοί τόσο σε ό,τι αφορά την ίδια τη συμφωνία και τις εικόνες της Κίνας που ανέδειξε η διαδικασία της, όσο και ως προς τη γενικότερη σημασία της συμφωνίας για τις ελληνοκινεζικές σχέσεις. Επισημαίνεται δε χαρακτηριστικά ότι στο πλαίσιο της προβολής, που λόγω του μεγέθους και της φύσης της είχε η συμφωνία στην

Ευρώπη, κάποιες εικόνες της Κίνας που προβλήθηκαν εκεί ήταν ταυτόσημες στο περιεχόμενό τους με την αντίστοιχη ελληνική πρόσληψη, ενώ κάποιες άλλες απόλυτα αντίθετες. Σε κάθε περίπτωση, η μορφή και το περιεχόμενο της συμφωνίας αλλά και η στάση των εκπροσώπων της κινεζικής εταιρίας, δημιουργούν προβληματισμούς αναφορικά με τη διάσταση που προσέδωσαν οι Έλληνες αρμόδιοι στη συμφωνία. Εν ολίγοις, ενώ η παραχώρηση προβλητών του ΟΛΠ στην COSCO συνέβαλε στην κάλυψη καίριων ελληνικών αναγκών, είναι σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ του οικονομικού περιεχομένου της σύμβασης, και του πολιτικού χαρακτήρα που προσέδωσε σ' αυτήν η ελληνική ηγεσία. Επίσης, είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι από κινεζικής πλευράς το ενδιαφέρον δεν ήταν απροϋπόθετο, ούτε αποτελούσε προοίμιο μιας γενικότερης συμφωνίας. Όπως προκύπτει στη συνέχεια από την εξέταση των βασικών παραγόντων που οδήγησαν στη συγκεκριμένη σύμβαση παραχώρησης και στην επιλογή της COSCO PACIFIC LTD ως αναδόχου εταιρίας, οι ελληνικές ανάγκες ήταν συγκεκριμένες, και αντικατοπτρίζονται με σαφήνεια στην ετήσια έκθεση της ΟΛΠ ΑΕ για το έτος 2008, αλλά και στο κείμενο της σύμβασης παραχώρησης καθ'αυτό. Η εικόνα που προκύπτει από την εξέταση των δεδομένων αυτών διαφοροποιείται σημαντικά από την αντίστοιχη που προβλήθηκε από την ελληνική ηγεσία στα εγχώρια κοινά.

ΒΑΣΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ

Η επιλογή από ελληνικής πλευράς της προβολής της συμφωνίας υπό γεωπολιτικό πρίσμα σε μεγάλο βαθμό επισκίασε τους βασικούς στόχους, ιδίως δε τις οικονομικές ανάγκες της ΟΛΠ ΑΕ, που εξυπηρετούνταν από την παραχώρηση των προβλητών Ι και ΙΙ, και αντίστοιχα τους λόγους που καθιστούσαν την COSCO PACIFIC LTD, μια κρατική κινεζική εταιρία με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ελκυστικό υποψήφιο. Οι λόγοι αυτοί αναδεικνύονται με σαφήνεια μέσα από την εξέταση των σχετικών ακαδημαϊκών αναλύσεων. Συγκεκριμένα, η παραχώρηση εξυπηρετούσε τη μακροχρόνια ανάγκη αναβάθμισης του λιμένα του Πειραιά και αξιοποίησης των δυνατοτήτων στο πλαίσιο ενός ιδιαίτερα ανταγωνιστικού περιβάλλοντος, ώστε να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που δημιουργούσε η θέση και το μέγεθός του, για την ανάδειξή του σε κόμβο μεταφόρτωσης προς μικρότερους λιμένες της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, αλλά και σε τερματικό λιμενικό σταθμό για την προώθηση φορτιών με επίγεια μέσα στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ευρώπη, εφόσον βέβαια

δημιουργούταν το σχετικό δίκτυο. Αυτά ακριβώς τα δεδομένα καθιστούσαν τον Πειραιά ελκυστικό στους μεγάλους διαχειριστές λιμένων που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή της Μεσογείου.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 είχε διαπιστωθεί ότι ο λιμένας του Πειραιά παρότι επικερδής (όπως και ο αντίστοιχος της Θεσσαλονίκης) δεν ανταποκρινόταν στα ως άνω δυνητικά πλεονεκτήματά του. Στην κατεύθυνση αυτή, από τα τέλη της ίδιας δεκαετίας, οπότε παρουσιάστηκε πτώση της αποδοτικότητάς του, είχαν αναληφθεί προσπάθειες αναβάθμισής του τόσο στο επίπεδο των υποδομών, όσο και σ' αυτά των λογισμικών συστημάτων και της εξυγίανσης του συστήματος διοίκησης, κινήσεις όμως που δεν απέδωσαν, όπως και αυτές που ακολούθησαν.⁸⁹² Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι παρά τα ως άνω δυνητικά του πλεονεκτήματα, ο Πειραιάς βρέθηκε το 2000 για πρώτη φορά εκτός της λίστας των 15 μεγαλύτερων σε κίνηση λιμένων Ε/Κ στην Ευρώπη,⁸⁹³ με την κίνηση να φαίνεται να απορροφάται από τον λιμένα του Gioia Tauro στην ιταλική Καλαβρία. Η εξέλιξη αυτή ενισχύθηκε από την υιοθέτηση από πλευράς των ανταγωνιστικών στον Πειραιά λιμένων, πρακτικών για την διαχείριση βάσει των κανονισμών της ελεύθερης αγοράς, την τεχνολογική τους αναβάθμιση και την ένταξή τους σε διεθνή δίκτυα, εξελίξεις που απολάμβαναν την ενεργή ενθάρρυνση της ΕΕ προς τα κράτη-μέλη.⁸⁹⁴

Τα προβλήματα της κρατικής διαχείρισης του λιμένα και η μειωμένη απόδοση των υπηρεσιών του σε σύγκριση με ανταγωνιστικούς λιμένες τόσο εντός της ΕΕ όσο και στην ευρύτερη περιοχή, απασχόλησαν τις διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις για δύο περίπου δεκαετίες και διερευνήθηκαν εις βάθος τόσο από ακαδημαϊκή σκοπιά, όσο και σε αναλύσεις χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Όπως καταδεικνύουν οι αναλύσεις των Ψαραύτη και Πάλλη και Γουλιέλμου και Παρδάλη,⁸⁹⁵ για την εκπλήρωση των στόχων αυτών, ελληνικές κυβερνήσεις διαδοχικά από το 1999 μέχρι και το 2004 είχαν προχωρήσει σε μια σειρά από δράσεις,

⁸⁹² Goulielmos, A.M., (1999). Deregulation in major greek ports: the way it has to be done, *International Journal of Transport Economics*, 26-1, 121-149, & Goulielmos, A. M. & Pardali, A. I. (2002). Container ports in the Mediterranean Sea: a supply and demand analysis in the age of globalization, *International Journal of Transport Economics*, 29-1, 91-117. & Pallis, A. (2006). Port governance in Greece, Review Article, *Research in Transportation Economics*, 17, 155-169.

⁸⁹³ Notteboom, T. E. (2010, July 4). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the european container port system: an update, *Journal of Transport Geography*, 18, 567-583..

⁸⁹⁴ Ports. *European Commission*, http://ec.europa.eu/transport/modes/maritime/ports_en.htm.

⁸⁹⁵ Psaraftis, H.N. & Pallis, A. (2012, February). Concession of the Piraeus container terminal: turbulent times and the quest for competitiveness, *Maritime Policy & Management*, 39, 1, 27-43, 3.

όπως η μετατροπή το 1999 των δύο βασικών λιμένων της χώρας (ΟΛΠ και ΟΛΘ) από δημόσιους οργανισμούς σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (ΝΠΙΔ) και η ένταξή τους στο Χρηματιστήριο Αθηνών, δράσεις όμως οι οποίες δεν απέδωσαν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, καθώς δεν αρκούσαν για να επιφέρουν τον εκσυγχρονισμό και να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα των λιμένων. Επιπλέον, δεν άλλαξαν οι σχέσεις των δύο οργανισμών με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις διαμετακομιστικού εμπορίου των οποίων η δυνατότητα συμμετοχής στη διαχείριση των λιμένων περιοριζόταν στην υπογραφή συμβάσεων με αντικείμενο τη μεταφορά εμπορευματοκιβωτίων (σχετικές συμβάσεις είχαν υπογραφεί μεταξύ της ΟΛΠ ΑΕ και της MSC καθώς και της China Shipping Container Line). Σ' αυτό το περιβάλλον, το 2002, η τότε ελληνική κυβέρνηση αναγνώρισε με συμβάσεις παραχώρησης την αυτόνομη οντότητα των δύο λιμένων αρχικά για 40 χρόνια (και στη συνέχεια σε ό,τι αφορά τον ΟΛΠ για 45 χρόνια), καθεστώς που συνεπαγόταν μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων, στο πλαίσιο ωστόσο συγκεκριμένων κανόνων, καθώς και τη δυνατότητα περαιτέρω παραχωρήσεων επιμέρους εργασιών και πλατφόρμων των δύο λιμένων σε ανεξάρτητους φορείς.⁸⁹⁶ Και πάλι ωστόσο οι κινήσεις αυτές δεν επέφεραν τα αναμενόμενα οφέλη, γεγονός που καταδεικνύεται στον πίνακα που ακολουθεί: Από το μέσο περίπου της δεκαετίας του 2000 η απόδοση του λιμένα του Πειραιά ακολουθεί σταθερά καθοδική πορεία.

Πίνακας 3. Διακίνηση εμπορευμάτων και έσοδα

ΕΤΟΣ	Διακίνηση σε TEUs	Έσοδα – Container Terminal '000 euro
2004	352.163	103.709
2005	344.574	95.702
2006	327.362	95.207,6
2007	420.534	83.340,79

⁸⁹⁶ ό.π.

Κάμψη σημειώθηκε επίσης στο ποσοστό διακίνησης εμπορευματοκιβωτίων στη Μεσογείου. Το 2008 ο Πειραιάς απορροφούσε μετά βίας το 1,5 – 2% του όγκου των Ε/Κ που διακινούνταν στη Μεσόγειο από το 6% το 2000, ενώ οι δυνατότητές του υπολογίζονταν στο 7,6%.⁸⁹⁸ Ακόμη και στα πεδία όπου η απόδοση του λιμένα παρουσιαζόταν επικερδής, εντοπίζονταν σημαντικές αδυναμίες συγκριτικά με άλλα ευρωπαϊκά λιμάνια και κυρίως τους ανταγωνιστικούς λιμένες της εγγύς περιοχής. Συγκριτική ανάλυση των βασικών ευρωπαϊκών λιμένων που δημοσίευσε η Διεύθυνση Μεταφορών της ΕΕ το 2006 καταδεικνύει, μετά τον διπλασιασμό της κίνησης των Ε/Κ στον Πειραιά το διάστημα 1996-2000, την σταδιακή πτώση από το 2004 – η κορύφωση της κίνησης καταγράφεται το 2003 στα 1,6 εκ. TEU, με μετέπειτα σαφείς πτωτικές τάσεις οι οποίες μάλιστα αναμενόταν να ενταθούν.⁸⁹⁹ Επισημαίνεται ακόμη ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, ο Πειραιάς είχε εδραιώσει τη θέση του ως κόμβος στη Μεσόγειο, ανταγωνιστικός κυρίως του Gioia Tauro και δευτερευόντως της Μάλτας, της Λεμεσού, της Damietta και του Port Said. Στην ίδια ανάλυση υπογραμμίζεται ότι ο βασικός ανταγωνισμός στον Πειραιά προέρχονταν από λιμένες χωρίς τα ίδια πλεονεκτήματα της γεωγραφικής του θέσης.⁹⁰⁰

Όπως προκύπτει από τις αναφερθείσες αναλύσεις, η ΟΛΠ ΑΕ υστερούσε σε σύγκριση με τον ανταγωνισμό τόσο στις παρεχόμενες υπηρεσίες, όσο και στο διαχειριστικό κόστος. Μάλιστα, η σταδιακή αναβάθμιση των ανταγωνιστικών λιμένων ενέτειναν την ανάγκη αντίστοιχης αναβάθμισης του Πειραιά, τόσο στο επίπεδο των υποδομών (το κόστος των οποίων δεν μπορούσε να καλυφθεί από τον κρατικό προϋπολογισμό), όσο και σε εκείνο της παροχής υπηρεσιών για την απορρόφηση των νέων ρευμάτων φορτίων. Επιπλέον, η ΟΛΠ ΑΕ δεν διέθετε τις απαιτούμενες διασυνδέσεις με τα διεθνή εμπορικά δίκτυα για την περαιτέρω προσέλκυση όγκου εμπορευμάτων. Εξάλλου, παρότι διαφορετικές πηγές τόνιζαν ότι καταβάλλονταν

⁸⁹⁷ “Συμπληρωματικές Πληροφορίες: Κύρωση της Σύμβασης Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού εμπορευματοκιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ Α.Ε.) και ρύθμιση συναφών θεμάτων”- *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Τεύχος 1, Αρ. Φύλλου 52, 30/03/2009 σς. 000471-2.

⁸⁹⁸ Mylonas, P. (2013, April). *Container Ports: An Engine of Growth, Sectoral Report*, National Bank of Greece, p. 9.

⁸⁹⁹ Anonymous, (2004). Sea ports: Public financing and charging practices of seaports in the EU, *European Union Transport Studies*, p. 436.

⁹⁰⁰ Anonymous, (2004). Sea ports: Public financing and charging practices of seaports in the EU, *European Union Transport Studies*, 427-8.

σημαντικές προσπάθειες για την ενίσχυση της αποδοτικότητας του λιμένα μέχρι και το 2006,⁹⁰¹ έκθεση της Alpha Bank το 2007 εντόπιζε ότι η παραγωγικότητα του ΟΛΠ ΑΕ είναι περίπου κατά 35% χαμηλότερη έναντι των ανταγωνιστών του – όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, ο λιμένας του Πειραιά είχε δυνατότητα εκφόρτωσης 13 TEU ανά γερανό ανά ώρα, την ώρα που ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ήταν στα 20 TEU με ορισμένους λιμένες να φτάνουν τα 33 TEU ανά γερανό ανά ώρα.⁹⁰² Η ίδια έκθεση κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η διεθνής ανταγωνιστικότητα και ελκυστικότητα της χώρας σε ξένες επενδύσεις είχαν υποβιβαστεί, καθώς η αποτελεσματική και αποδοτική λειτουργία των λιμένων μίας χώρας αποτελεί βασικό παράγοντα που προσδιορίζει τους δύο αυτούς παράγοντες.⁹⁰³

Επιπλέον, την ίδια περίοδο, οι μακρόχρονες απεργιακές κινητοποιήσεις των εργαζομένων στον ΟΛΠ είχαν αρνητικές συνέπειες στην αξιοπιστία του λιμένα, συμβάλλοντας στη μείωση της κίνησης κατά 17%. Όπως ανέφερε η Lloyd's Lists το 2007, ακόμα και η MSC, η οποία ήταν με διαφορά ο μεγαλύτερος πελάτης του Πειραιά και είχε σύμβαση με την ΟΛΠ ΑΕ, είχε αρχίσει να προσεγγίζει άλλα λιμάνια της εγγύς περιοχής.⁹⁰⁴ Σ' αυτό το περιβάλλον, και δεδομένης της πληθώρας εναλλακτικών επιλογών, οι μεγάλες ναυτιλιακές εταιρίες διακίνησης Ε/Κ επεδείκνυν μεγάλη απροθυμία ανάληψης ρίσκου. Όπως επισημαίνουν οι Notteboom και Winkelmanns, Ο φόβος καθυστερήσεων ή ακριβών χρεώσεων σε λιμένες εμπεριστατωμένα αποθαρρύνουν διακινητές, ακόμα και εις βάρος της συντομότερης διαδρομής, η καλύτερου εξοπλισμού του λιμένα, με βασικούς ωφελούμενους τα λιμάνια της Βόρειας Ευρώπης.⁹⁰⁵ Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η Maersk εγκατέλειψε το Gioia Tauro το 2011, μετά από ένα διάστημα στο οποίο οι πιέσεις στην Ιταλική οικονομία είχαν αντίκτυπο στην αποδοτικότητα του λιμένα, και κυρίως είχαν προκαλέσει αντιδράσεις από συνδικάτα και φήμες εμπλοκής της Μαφίας στη λιμενική διαχείριση, παρότι, υπήρχαν έντονες ενδείξεις ότι όλα τα παραπάνω προβλήματα είχαν αντιμετωπιστεί.⁹⁰⁶

⁹⁰¹ Anonymous, (2007, May 14). *For most of 2006, things were looking good for the port of Piraeus*, Lloyds' Lists.

⁹⁰² Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς Ελληνικοί Λιμένες: Απαιτείται Άμεσα Αλλαγή Πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank σ. 41-60, 53-54.

⁹⁰³ ό.π.

⁹⁰⁴ Anonymous, (2007, May 14). *For most of 2006, things were looking good for the port of Piraeus*, Lloyds' Lists.

⁹⁰⁵ Notteboom, T. Winkelmanns, W., (2001). Reassessing public sector involvement in European seaports, *Journal of Maritime Economics and Logistics*, 3-2, 242-259.

⁹⁰⁶ Bernard, B. (2011, May 26). Maersk to leave Italy's Gioia Tauro, *JOC*, Ανακτήθηκε από: <https://www.joc.com/maritime-news/container-lines/maersk-leave-italys-gioia-tauro-20110526.html>.

Αξίζει να σημειωθεί ότι την ίδια περίοδο η εκτίναξη των κινεζικών εξαγωγών και η Διώρυγα του Σουέζ είχαν δημιουργήσει μία τεράστια δυνατότητα αύξησης της απορρόφησης φορτίων από τους λιμένες της Μεσογείου, οι οποίοι μέχρι τότε απορροφούσαν μόλις το 24% των εμπορικών ρευμάτων από την Άπω Ανατολή.⁹⁰⁷ Ωστόσο, η προοπτική αυτή δεν ήταν σε καμία περίπτωση απροϋπόθετη, καθώς η Μεσόγειος αποτελεί δύσκολη από άποψης ανταγωνισμού περιοχή, με το 85-95% των λιμένων με τις κατάλληλες προδιαγραφές χωρητικότητας για μεταφόρτωση να είναι συγκεντρωμένο εκεί.⁹⁰⁸

Σημαντική εξάλλου παράμετρος ήταν το κόστος διαχείρισης του λιμένα του Πειραιά, το οποίο είχε κριθεί ανησυχητικά υψηλό, ακόμη και για την περίοδο αύξησης της κερδοφορίας του. Η συγκριτική έκθεση της ΕΕ τόνιζε ότι το κόστος της διαχείρισης του λιμένα παρουσίαζε βασικές αδυναμίες, παρά τις προσπάθειες που είχαν καταβληθεί για εξυγίανση, καθώς η διαχείριση υπό καθαρά κρατικό έλεγχο χαρακτηριζόταν από υπερκοστολόγηση και διαφθορά, με τα βασικά προβλήματα να παραμένουν άλυτα ακόμη και μετά τις επιμέρους βελτιώσεις από την αλλαγή της εταιρικής μορφής του λιμένα το 1999. Ως σημαντικότερο πρόβλημα αναφέρεται το μισθολογικό κόστος του εργατικού δυναμικού, με χρέος 255 εκ. ευρώ να μεταφέρεται στην ΟΛΠ ΑΕ κατά την είσοδό της στο χρηματιστήριο το 2001. Ακόμη, στην έκθεση τονιζόταν ότι το μεγάλο ύψος των εσόδων του λιμένα οφειλόταν στο μονοπώλιο που διέθετε στην ελληνική αγορά και συνεπώς, από άποψης παροχής υπηρεσιών εισαγωγών κι εξαγωγών, δεν ήταν συγκρίσιμο με αυτά αντιστοίχων λιμένων στο διεθνές πεδίο. Ακόμη, ως βασικό μειονέκτημα της κρατικής διαχείρισης υπογραμμιζόταν η επιβολή ιδιαίτερα χαμηλών συγκριτικά ταριφών στις παρεχόμενες υπηρεσίες, η κακή οργάνωση του συστήματος χρέωσης (π.χ. η έλλειψη διάκρισης στη χρέωση Ε/Κ ανάλογα με τον όγκο τους), αλλά και η υπερκοστολόγηση άλλων υπηρεσιών, η εφαρμογή διαφορετικού συστήματος χρέωσης για εγχώρια και διεθνή (ακόμα και ευρωπαϊκά) φορτία, και η απαγόρευση υποβολής αποζημίωσης σε περίπτωση καταστροφών.⁹⁰⁹ Η έκθεση της Alpha Bank, επίσης, υπογράμμιζε ότι μέρος των κερδών του ΟΛΠ δεν οφείλεται στην

⁹⁰⁷ Notteboom, T. (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the European container port system: an update, *Journal of Transport Geography*, 18/4, 567–583.

⁹⁰⁸ Ferrari, C. Parola, F. Morchio, E. (2006, March). Southern european ports and the spatial distribution of EDCs (Conference Paper) *Maritime Economics and Logistics*, 8-1, 60-81, & Gouvelal, E. Debie, & Slack B. (2005). Dynamics of change in the port system of the Western Mediterranean, *Maritime Policy and Management*, 32-2, 107-121.

⁹⁰⁹ Anonymous, (2004). Sea ports: Public financing and charging practices of seaports in the EU, *European Union Transport Studies*, 427-8, 433-6.

ανταγωνιστικότητά του, αλλά στην μονοπωλιακή θέση που απολαμβάνει για τις εισαγωγές/εξαγωγές προς/εκτός Ελλάδος και για μεταφορές αυτοκινήτων.⁹¹⁰ Επιπλέον, τα προβλήματα του κόστους συνδέονταν στην έκθεση με την πτώση που σημειωνόταν στην κίνηση του λιμένα, ενώ η ταυτόχρονη ανάπτυξη των ανταγωνιστικών λιμένων καταδείκνυε σημαντική πτώση του κόστους διαχείρισης σε αυτούς.

Εξάλλου στην έκθεση της ΕΕ του 2006 επισημαίνεται η αδυναμία της αναβάθμισης του λιμένα με κρατικά κονδύλια ακόμη και μετά την ένταξη της ΟΛΠ ΑΕ στο χρηματιστήριο. Όπως σημειωνόταν, κατά κανόνα οι ανάγκες σε υποδομές του λιμένα προβλεπόταν να καλύπτονται από τα έσοδα των υπηρεσιών του λιμένα, ενώ κατ' εξαίρεση σε ορισμένες περιπτώσεις είχαν αφιερωθεί κρατικά και ευρωπαϊκά κονδύλια στην αναβάθμιση των υπαρχουσών υποδομών.⁹¹¹ Τα κρατικά κονδύλια που είχαν απορροφηθεί από την ΟΛΠ ΑΕ προορίζονταν για κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών (όπως η αναβάθμιση του προβλήτα για τα κρουαζιερόπλοια ούτως ώστε να καλυφθεί η αυξημένη κίνηση την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004), ενώ η εξασφάλιση ευρωπαϊκών κονδυλίων ήταν αβέβαιη.⁹¹² Ως μοναδική σημαντική εξέλιξη σε αυτό τον τομέα, αναφερόταν η απόφαση της ΟΛΠ ΑΕ να προχωρήσει σε αναβάθμιση των υποδομών με Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα, αλλά και πάλι, μέχρι και το 2006, οι προβλεπόμενες συμπράξεις δεν κάλυπταν το εύρος των αναγκών του λιμένα.⁹¹³ Σε αυτό το πλαίσιο, όπως σημείωσε η έκθεση της Alpha Bank, πλέον το 2007, παρατηρούνταν στον Πειραιά “μεγάλη υστέρηση στη διενέργεια των αναγκαίων επενδύσεων σε βασικές υποδομές και σύγχρονο εξοπλισμό”. Συγκεκριμένα, οι απαραίτητες επενδύσεις που απαιτούνταν ανέρχονται στα 514 εκ. ευρώ (για την κατασκευή της Προβλήτας Ι και για την εγκατάσταση του αναγκαίου μηχανολογικού εξοπλισμού σε αυτή, την αναβάθμιση της Προβλήτας ΙΙ, την κατασκευή της Προβλήτας ΙΙΙ και λοιπές επενδύσεις). Βάσει του εφαρμοσμένου συστήματος χρηματοδότησης, όπως σημείωνε η Έκθεση, ‘το ποσό αυτό είναι εξαιρετικά μεγάλο σε σχέση με τον κύκλο εργασιών και την κερδοφορία του ΟΛΠ και αυτό καθιστά τον ΟΛΠ ΑΕ ουσιαστικά αδύναμο να αναλάβει ένα τέτοιο επενδυτικό πρόγραμμα’.⁹¹⁴

⁹¹⁰ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, 41-60, 53-4.

⁹¹¹ Anonymous, (2004). Sea ports: Public financing and charging practices of seaports in the EU, *European Union Transport Studies*, 427-8, 432.

⁹¹² ο.π., p. 441-3.

⁹¹³ ο.π. p. 433-5.

⁹¹⁴ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, 41-60, 53-4.

Συμπερασματικά, στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού προσδιόριζε τα περιθώρια κινήσεων. Οι αλλαγές στην ΟΛΠ ΑΕ δεν κατάφεραν να αποκαταστήσουν τη λειτουργικότητα και τη φήμη του λιμένα καθώς οι εξελίξεις στο διεθνές επίπεδο δημιουργούσαν περαιτέρω εμπόδια που η κρατική διαχείριση δεν ήταν εύκολο να προσπελάσει. Όπως τόνιζε η έκθεση της Alpha Bank, “η παγκοσμιοποίηση τροφοδοτεί τις εξελίξεις στους εμπορευματικούς λιμένες, των οποίων η στρατηγική αναπτύξεως επιβάλλεται από τις εξελίξεις στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον που συμβάλλουν στην αύξηση της ζήτησεως θαλάσσιων μεταφορών και αλλάζουν τα βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς εμπορίου”.⁹¹⁵

ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΛΙΜΑ

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 είχαν αρχίσει να παρατηρούνται τεράστιες ανακατατάξεις στη διαμόρφωση και ανακατεύθυνση βασικών εμπορικών δικτύων και κόμβων υποδοχής τους: Η Διώρυγα του Σουέζ και η θεαματική ανάπτυξη του εμπορίου στον άξονα Άπω Ανατολή- Ευρώπη δημιούργησε μια μεγάλη ευκαιρία ανακατανομής φορτίων στους λιμένες της Μεσογείου, με αποτέλεσμα η κίνηση στους Μεσογειακούς λιμένες να παρουσιάζει μεγάλη αύξηση. Ταυτόχρονα, ο αυξανόμενος ανταγωνισμός ανάμεσα στους μεγάλους διακομιστές Ε/Κ τους οδήγησε να καταβάλλουν συνεχείς προσπάθειες βελτίωσης των θαλάσσιων δικτύων υπηρεσιών τους, με μείωση του κόστους και επιλογή της συντομότερης δυνατής διαδρομής. Όπως κατέδειξε ο Notteboom αναλύοντας τις ανταγωνιστικές δυναμικές σε πανευρωπαϊκή σκοπιά⁹¹⁶, μετά από χρόνια συγκέντρωσης φορτίων και δρομολόγησης των βασικών δικτύων στα λιμάνια της Βόρειας Ευρώπης ακόμα και από την Άπω Ανατολή, η επιλογή της συντομότερης δυνατής θαλάσσιας διαδρομής είχε αρχίσει να αναδεικνύεται ξανά σε προτεραιότητα.⁹¹⁷ Πέραν όμως της επιθυμίας για επιλογή λιμένων που να εγγυούνται τη μικρότερη δυνατή διαδρομή προς τον τελικό προορισμό, η αύξηση του όγκου από

⁹¹⁵ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, 41-60, 46.

⁹¹⁶ Notteboom, T. (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the European container port system: an update, *Journal of Transport Geography*, 18/4, 567–583.

⁹¹⁷ Ferrari, C., Parola, F., & Morchio, E. (2006, May). Southern european ports and the spatial distribution of EDC, Conference Paper, *Maritime Economics and Logistics*, 8-1, 60-81 & Gouvernal, E. Debrie, Slack B. (2005). Dynamics of change in the port system of the Western Mediterranean, *Maritime Policy and Management*, 32-2, 107-121.

την Άπω Ανατολή, δημιούργησε συμφόρηση στο σιδηροδρομικό δίκτυο από τα λιμάνια της Βόρειας Ευρώπης τα οποία απορροφούσαν σημαντικό μέρος της εμπορικής κίνησης, γεγονός που ωφέλησε περαιτέρω τη Μεσόγειο σε ό,τι αφορά την απορρόφηση της κίνησης.⁹¹⁸

Η διάνοιξη προοπτικών για τη διακίνηση φορτίων στη Μεσόγειο βρήκε άμεση ανταπόκριση από όλους τους ενδιαφερόμενους. Για την προσέλκυση όγκου από την ανακατανομή του Ασιατικού ρεύματος φορτίων που προοριζόταν πλέον στην περιοχή μέσω της Διώρυγας του Σουέζ εκδηλώθηκαν μεγάλες προσπάθειες εμπορικοποίησης και αναβάθμισης των λιμένων με σχέδια επέκτασης, αναβάθμιση των υποδομών και των υφιστάμενων συστημάτων υποστήριξης και εφοδιασμού (logistics) καθώς και της γενικότερης παροχής υπηρεσιών. Καταγράφηκαν διαφορετικής φύσης προσεγγίσεις καθώς διαφορετικές προσπάθειες εκδηλώθηκαν από ευρωπαϊκής πλευράς σε Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία (και Ελλάδα), καθώς και πολλά κράτη της Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής.⁹¹⁹ Επίσης άρχισαν με συγχρηματοδότηση από την ΕΕ να καταβάλλονται τεράστιες προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ισχυρού σιδηροδρομικού δικτύου. Τα λιμάνια στη Βόρεια Ιταλία κατόρθωσαν έτσι, με την οργάνωση ενός σημαντικού σιδηροδρομικού δικτύου μέσω του προγράμματος Intermed, να επωφεληθούν απορροφώντας ένα μεγάλο όγκο φορτίου προς την ανατολική Ευρώπη.⁹²⁰ Συγκεκριμένα, πέραν της προσπάθειας εκ μέρους κυβερνήσεων για την αναβάθμιση των υφιστάμενων υποδομών και υπηρεσιών μέσω ιδιωτικοποιήσεων, παρατηρήθηκε μεγάλη προσπάθεια απορρόφησης των εν λόγω φορτίων από μεγάλες εταιρείες διαχείρισης και διακίνησης Ε/Κ. Το ενδιαφέρον αυτό εκδηλώθηκε με σύναψη συμφωνιών για συμφέρουσα εξυπηρέτηση σε συγκεκριμένους λιμένες ή απόκτηση (εξ ολοκλήρου ή ποσοστιαία) του ελέγχου λιμένων με δυνατότητες εξυπηρέτησης Ε/Κ. Οι μεγάλοι όμιλοι (που πέραν από διαχειριστές λιμένων είχαν στην κατοχή τους στόλους Ε/Κ) πέραν της διαχείρισης, επωφελούνταν από αυτές τις υπηρεσίες, με αποτέλεσμα η κίνηση μεταφόρτωσης να απορροφάται από συγκεκριμένα λιμάνια.

Έτσι από τη δεκαετία του 1980 σημειώθηκαν παραχωρήσεις και

⁹¹⁸ Gourvernal, E., Debrie, J., & Slack, B. (2005). Dynamics of change in the port system of the western Mediterranean, *Maritime Policy & Management: The flagship journal of international shipping and port research*, 32/2. 112-115.

⁹¹⁹ Notteboom, T.E. ό.π.

⁹²⁰ Castillo-Manzano, J.L., Lopez- Velpuesta, L., & Perez, J.L (2008). Economic analysis of the spanish port sector reform during the 1990s, *Transportation Research*, 8-2, 1056-1063.

αποκρατικοποιήσεις σε ορισμένα μη ευρωπαϊκά κυρίως κράτη της Μεσογείου (π.χ. Μαρόκο), οι οποίες στη συνέχεια είχαν σημαντικές αποδόσεις στην Τουρκία και την Αίγυπτο (κράτη τα οποία προχώρησαν σε παραχωρήσεις λιμένων, έστω ποσοστιαία).⁹²¹ Στην Ευρώπη παραχωρήσεις και αποκρατικοποιήσεις άρχισαν να παρατηρούνται εντονότερα από τη δεκαετία του 1990, με ενδιαφέρον από εταιρείες όπως η DP World (Dubai), η PSA (Σιγκαπούρη), η APM Terminals (Δανία), η AP Moller group (Νορβηγία) και η Hutchison Port Holdings from Hong Kong οι οποίες ανέλαβαν τη διαχείριση ευρωπαϊκών λιμένων μεταφόρτωσης,⁹²² ενώ μία δεκαετία αργότερα, συμμετοχές με σύναψη συμφωνιών και ποσοστιαίες ή εξ ολοκλήρου παραχωρήσεις είχαν πραγματοποιηθεί στην πλειονότητα των βασικών λιμένων Ε/Κ στην Μεσόγειο. Ενδεικτικά, η Marsaxlokk σύναψε συμφωνίες στη Μάλτα, καθώς και οι Gioia Tauro, Cagliari και Taranto στην Ιταλία, APM Terminals της AP Moller Group ανοίχτηκε στην Ισπανία, η CMA-CGM αγόρασε το Tangiers, η Evergreen εξαγόρασε μία προβλήτα στο Taranto, η O-Nedlloyd δραστηριοποιήθηκε με σύναψη συμφωνιών στο Cagliari, η Maersk-SeaLand με σύναψη συμφωνίας ουσιαστικά ανέλαβε τη βασική κίνηση προς το Gioia Tauro.⁹²³ Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι το 2006 οι μεγάλες αυτές εταιρίες διαχείρισης Ε/Κ έλεγχαν το 1/3 της παγκόσμιας κίνησης. Το 2002, οι ίδιες εταιρίες διαχειρίζονταν το 68,7% της ευρωπαϊκής κινήσεως, έναντι του 53,3% το 1998.⁹²⁴

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΔΙΚΤΥΩΝ

Από τις αρχές του 2000, σε περιοχές συμπεριλαμβανομένης της Μεσογείου, είχε αρχίσει να διαφαίνεται τάση δημιουργίας βασικών κόμβων απορρόφησης δικτύων στους οποίους πραγματοποιούνταν μεταφορτώσεις μεγάλης κλίμακας σε όγκο. Αυτή η τάση είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή περιθωριοποίηση των υπόλοιπων λιμένων της περιφέρειας,⁹²⁵ και όπως τόνισε έκθεση της Alpha Bank, σταδιακά οδήγησε σε

⁹²¹ Dabowski, M., De Wulf, L. (2013). Economic development, trade and investment in the Eastern and Southern Mediterranean region, *Case Network Reports*, III, 7-19.

⁹²² Notteboom, T. (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the European container port system: an update, *Journal of Transport Geography*, 18/4, 567–583.

⁹²³ Gourvenal, E., Debie, J., & Slack, B. (2005). Dynamics of change in the port system of the western Mediterranean, *Maritime Policy & Management: The flagship journal of international shipping and port research*, 32/2, 107-21.

⁹²⁴ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς Ελληνικοί Λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank 41-60, 46.

⁹²⁵ Slack, B., & Wang, J. J. (2002). The challenge of peripheral ports: An Asian perspective”, *Geojournal*, 65-2, 159-1616, & Notteboom, T. (2005). The peripheral port challenge of container port systems, in

συγκέντρωση και καθετοποίηση των εταιριών θαλάσσιας διακινήσεως Ε/Κ, καθώς και ενίσχυση των συγχωνεύσεων στις ναυτιλιακές επιχειρήσεις και στους διαχειριστές λιμένων. Έτσι, οι διαχειριστές των ναυτιλιακών γραμμών και οι πολυεθνικές εταιρίες έφτασαν να “διαθέτουν σημαντική διαπραγματευτική δύναμη σε μία αγορά που σταδιακά οδηγεί σε οριζόντια ολοκλήρωση τις εταιρίες διαχείρισης και τις ναυτιλιακές εταιρίες μεταφοράς Ε/Κ, με αύξηση της διαπραγματευτικής τους δύναμης έναντι των Οργανισμών λιμένων.”⁹²⁶

Αυτό το κλίμα ανακατατάξεων ωφέλησε κατ' αρχάς τα ισπανικά λιμάνια (από το 1993 ανέβασαν το μερίδιο τους στην αγορά από 4% σε 7.5%), ενώ βασικοί χαμένοι αναδείχθηκαν όσα δεν πραγματοποίησαν μεταρρυθμίσεις, όπως το λιμάνι της Μασσαλίας που παρουσίασε μεγάλη πτώση, και τα ιταλικά λιμάνια μέχρι και τις αρχές του 2000 λόγω καθυστερήσεων.⁹²⁷ Ειδικά σε ό,τι αφορά τα ιταλικά λιμάνια, καταβλήθηκαν μεγάλες προσπάθειες εκμετάλλευσης των ευκαιριών αυτών, αλλά τα θετικά αποτελέσματα άρχισαν να παρατηρούνται από τα μέσα της επόμενης δεκαετίας, οπότε άρχισαν να σημειώνουν σημαντικές αποδόσεις και οι Algeciras, Costanza, Σμύρνη, Μερσίνα, Μαρόκο και κυρίως το Πορτ Σαϊντ. Ωστόσο, μέχρι και το 2006, εντοπιζόταν ακόμα μεγάλα περιθώρια εκμετάλλευσης της συμφέρουσας θέσης των λιμένων της Μεσογείου.⁹²⁸

ΤΑΣΕΙΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ενώ πολλές εταιρείες διαχείρισης ενεργοποιήθηκαν σε δραστήριους λιμένες με συμφέρουσες συμφωνίες, στην πλειονότητα τους επέλεξαν να προχωρήσουν σε αγορές για τη δημιουργία τουλάχιστον μίας βάσης μεταφόρτωσης

Leggate, H. Mcconville, J. Movillo, A., *International Maritime Transport: Perspectives*, London: Routledge, 173-188.

⁹²⁶ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς Ελληνικοί Λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως”, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, 41-60, 46.

⁹²⁷ Notteboom, T. W., & Winkelmans, W., (2001). Reassessing public sector involvement in European seaports, *Journal of Maritime Economics and Logistics*, 3-2, 242-259.

⁹²⁸ Ferrari, C. Parola, F. Morchio, E. (2006, March). Southern European ports and the spatial distribution of EDCs, Conference Paper, *Maritime Economics and Logistics*, 8-1, 60-81. & Slack, B., & Wang, J. J. (2002). The challenge of peripheral ports: an asian perspective, *Geojournal*, 56-2, 159-1616, & Notteboom, T. (2005). The peripheral port challenge of container port systems in Leggate, H. Mcconville, J. Movillo, A., *International Maritime Transport: Perspectives*, London: Routledge, 173-188.

⁹²⁸ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς Ελληνικοί Λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, 2009, 41-60, 46.

⁹²⁸ Notteboom, T. W. Winkelmans, W., (2001). Reassessing public sector involvement in European seaports, *Journal of Maritime Economics and Logistics*, 3-2, 242-259.

⁹²⁸ Ferrari, C., Parola, F., & Morchio, E. (2006, March). Southern European ports and the spatial distribution of EDCs (Conference Paper). *Maritime Economics and Logistics*, 8-1, 60-81.

στη Μεσόγειο. Οι τοποθεσίες επιλέγονταν έτσι ώστε να βρίσκονται σε σταυροδρόμια των βασικών εμπορικών θαλάσσιων διαδρομών, να εξυπηρετούν ηπείρους και όχι απλά χώρες, και να δίνουν τη δυνατότητα πρόσβασης πολλών λιμενικών προορισμών με περιορισμό του κόστους και της θαλάσσιας διαδρομής.⁹²⁹ Στο πλαίσιο αυτό, παρότι αρκετοί λιμένες παρέμειναν υπό κρατικό έλεγχο, σε πολλούς η χρηματοδότηση και οι επενδύσεις πραγματοποιήθηκαν με ιδιωτική συμμετοχή. Ιδιαίτερα τα κράτη της Βόρειας Αφρικής και της Ανατολικής Μεσογείου αναγνώρισαν από νωρίς την ανάγκη εισαγωγής μεταρρυθμίσεων, προχώρησαν σε ιδιωτικοποιήσεις ή παραχωρήσεις⁹³⁰ και στη συνέχεια ακολούθησαν ορισμένα ευρωπαϊκά. Μέχρι και το 2006, το 56% της παγκόσμιας δυναμικότητας σε TEU ανήκε σε παγκόσμιους διαχειριστές, το 22,6% σε ιδιωτικούς φορείς και μόνο το 21,4% σε δημόσιους φορείς.⁹³¹

Επιπλέον, η πολιτική αποκρατικοποιήσεων σταδιακά αποτέλεσε βασική πολιτική την οποία ενθάρρυνε η ΕΕ. Μάλιστα, η Γενική Διεύθυνση Ναυτιλίας προσπάθησε να προωθήσει σχετική κοινή οδηγία την οποία απέρριψαν τα κράτη-μέλη.⁹³² Παρά ταύτα, από το 2000 περίπου, η ιδιωτικοποίηση και δημιουργία ανταγωνιστικών συνθηκών στους ευρωπαϊκούς λιμένες, άρχισε να ενθαρρύνεται ως μόνη δίοδος για την επίλυση των προβλημάτων και κάλυψη αναγκών της διαχείρισης λιμένων, ιδιαίτερα σε συνάρτηση με τον αυξανόμενο ανταγωνισμό από λιμάνια της Αφρικής και Μέσης Ανατολής.⁹³³ Η διαχείριση από τις εταιρείες αυτές είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή χαμηλότερων δασμών, εξοικονόμηση κόστους, μεγαλύτερη διαφάνεια, και γενικότερα σημαντική αύξηση της αποδοτικότητας, η οποία υποβάθμισε σημαντικά την κίνηση στους υπολοίπους. Επίσης, με αυτή την οργανωτική δομή εξασφαλίζεται η ταχεία προσαρμογή της υποδομής και ανωδομής των λιμένων στις ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες και απαιτήσεις των μεταφορών και του διεθνούς εμπορίου. Οι αποφάσεις για τις επενδύσεις και τις μεταβολές αυτές λαμβάνονται από τους εξειδικευμένους διαχειριστές που διαθέτουν την κατάλληλη οργανωτική δομή και

⁹²⁹ Notteboom, T. (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the European container port system: an update, *Journal of Transport Geography*, 18/4, 567–583.

⁹³⁰ Dabowski, M., & De Wulf, L. (2013). Economic Development, Trade and Investment in the Eastern and Southern Mediterranean Region, *Case Network Reports*, 111, 7-19.

⁹³¹ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, 41-60.

⁹³² Psaraftis, H. N. & Pallis, A. (2012, January). Concession of the Piraeus container terminal: turbulent times and the quest for competitiveness, *Maritime Policy & Management*, 39, 1, 27-43.

⁹³³ Haralambides, H. E., Verbeke, A., Musso, E., & Benacchio, M. (2001). Port financing and pricing in the European Union: theory, politics and reality, *Journal of Maritime Economics and Logistics*, 3-4, 368-386.

πληροφόρηση για τις αλλαγές που συντελούνται σε παγκόσμιο επίπεδο.⁹³⁴ Έτσι σε γενικές γραμμές καταγράφονται καλύτερα αποτελέσματα σε λιμένες που πέρασαν σε παραχώρηση.⁹³⁵ Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε τερματικούς σταθμούς Ε/Κ έπαψε να είναι με άλλους ανεξάρτητους λιμένες, αλλά με παγκόσμιους διαχειριστές που λειτουργούν τερματικούς σταθμούς και απορροφούν το κύριο μερίδιο της αυξανόμενης ζήτησης παγκοσμίως.⁹³⁶

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΛΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ – ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ

Από την ως άνω ανάλυση, εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο λιμένας του Πειραιά αντιμετωπίζονταν την συγκεκριμένη περίοδο στην ευρύτερη περιοχή με παραχωρήσεις. Στο περιβάλλον αυτό, για τη διαλεύκανση των δύο βασικών ερωτημάτων που σχηματίζονται – αφενός των στόχων που εξυπηρετούσε η παραχώρηση του λιμένα, και αφετέρου των κινεζικών προθέσεων γι' αυτόν – είναι σκόπιμο να εξεταστούν οι προοπτικές που διανοίγονταν για το λιμένα, και συνεπώς, ο βαθμός στον οποίο οι προσδοκίες που πρόβαλαν οι δύο πλευρές και οι αντίστοιχες κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν είχαν ρεαλιστικές βάσεις.

Όπως προκύπτει από σχετικές αναλύσεις που δημοσιεύθηκαν από το 2000 και μετά,⁹³⁷ δεδομένης της θέσης και της χωρητικότητας του Πειραιά, της πορείας της διακίνησης Ε/Κ εκείνη την περίοδο, της διαμόρφωσης των θαλάσσιων εμπορικών δρόμων, και των αποδόσεων των ανταγωνιστικών λιμένων στην εγγύς περιοχή, ο Πειραιάς πληρούσε τις βασικές προϋποθέσεις για να διεκδικήσει σημαντικό μερίδιο των ρευμάτων φορτίων Ε/Κ της Μεσογείου. Για την ακρίβεια, δεδομένης της απόστασης του λιμένα από τη Διώρυγα του Σουέζ, την εγγύτητα του σε βασικά εμπορικά λιμάνια της Μεσογείου, της Μαύρης Θάλασσας και της Μέσης Ανατολής, και την επίγεια δυνατότητα δικτύωσης του, είχαν διακριβωθεί δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης ως προς τη μεταφόρτωση φορτίων (transhipment), και την ανάδειξη του

⁹³⁴ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, σ. 41-60, σ. 49.

⁹³⁵ Notteboom, T. W., & Winkelmann, W. (2001). Reassessing public sector involvement in European seaports, *Journal of Maritime Economics and Logistics*, 3-2, 242-259.

⁹³⁶ Ανώνυμος, (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως, *Οικονομικό Δελτίο*, Alpha Bank, σ. 41-60, σ. 48.

⁹³⁷ Συμπεράσματα της πλειονότητας των ερευνών που δημοσιεύθηκαν μέχρι και το 2012 συνοψίζονται στο: Notteboom, T.E. (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the European container port system: an update, *Journal of Transport Geography*, 18,4, 567-583.

Πειραιά σε βασικό κόμβο (getaway) προώθησης προϊόντων προς τα Βαλκάνια και την Κεντρική Ευρώπη. Επίσης αναγνωριζόταν ότι η θέση του Πειραιά ήταν συμφέρουσα καθότι προσέφερε τη δυνατότητα προώθησης φορτίων σε συντομότερα (συγκριτικά με άλλους λιμένες) διαστήματα παράδοσης σε λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας.

Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών, ωστόσο, προϋπόθετε ξεκάθαρα την αναβάθμιση των υποδομών και των παρεχόμενων υπηρεσιών στα επίπεδα των ανταγωνιστικών λιμένων. Σε αυτό το πλαίσιο, η πιο ξεκάθαρη δυνατότητα που διανοιγόταν στον Πειραιά αφορούσε τη μεταφόρτωση (η οποία αποτελούσε, εκτός των άλλων, τη βασική υπηρεσία προσέλκυσης φορτίων στον ελληνικό χώρο γενικά). Τις προοπτικές της μεταφόρτωσης τόνιζαν επίσης δημοσιεύματα πάνω στην κίνηση Ε/Κ στη Μεσόγειο εκείνη την περίοδο.⁹³⁸ Λόγω του βυθίσματος και της χωρητικότητας του λιμένα: Η σταδιακή αύξηση των μεγεθών των διακομιστικών πλοίων, και δη η εισαγωγή των megacontainership περιόριζε τους κόμβους μεταφόρτωσης που είχαν τη δυνατότητα εξυπηρέτησής τους. Ιδιαίτερα την περίοδο που η κινεζική εταιρεία προσέγγισε την ελληνική κυβέρνηση, είχε καταγραφεί ραγδαία αύξηση στη ζήτηση υπηρεσιών feeder (των μικρών πλοίων στα οποία μεταφέρονται φορτία από μεγαλύτερα) συγκεκριμένα στη Μεσόγειο. Μάλιστα η ανάγκη μεγάλου βυθίσματος προέκυψε με πρωτοβουλία της Cosco Container Lines, εταιρία του ιδίου ομίλου, αλλά με ξεχωριστή διαχείριση, η οποία μία δεκαετία μετά τις πρώτες επαφές μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Cosco Pacific Ltd., ανακοίνωσε ότι είχε ξεκινήσει νέα τάση στην αγορά αναθέτοντας την κατασκευή των 13 πρώτων διακομιστών Ε/Κ τα οποία εκ των πραγμάτων δεν χωρούσαν σε πολλούς κόμβους μεταφόρτωσης (25,000 TEU). Η συγκεκριμένη κίνηση ήταν μεν καταλυτική για την σταδιακή τόνωση της ανταγωνιστικότητας της εν λόγω εταιρείας, αλλά σήμανε και την ανάγκη εξυπηρέτησής της σε συγκεκριμένους λιμένες. Η διαδικασία κατασκευής όλο και μεγαλύτερων πλοίων είχε ξεκινήσει από τότε, αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο ότι προβλεπόταν αύξηση σε τέτοια επίπεδα.⁹³⁹ Από το 2013, το βύθισμα του Πειραιά συμπεριλήφθηκε σε έναν ‘εκλεκτό κύκλο λιμένων,’ που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τα επερχόμενα μεγέθη.⁹⁴⁰ Αυτή η τάση, παρότι δεν εκμηδενίζει τον

⁹³⁸ Anonymous, (2007, April 5). *Smaller tonnage heads for the Mediterranean*, Lloyds List.

⁹³⁹ Anonymous, (2016). Container ship design, *World Shipping Council*, Ανακτήθηκε από: www.worldshipping.org/about-theindustry/liner-ships/container-ships-design.

⁹⁴⁰ Anonymous, (2013, June 8). The new masters and commanders, *The Economist*, Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/international/21579039-chinas-growing-empire-ports-abroad-mainly-about-trade-not-aggression-new-masters>.

ανταγωνισμό του Πειραιά με το Πορτ Σάϊντ και το Candarli,⁹⁴¹ του δίνει ένα σημαντικότατο συγκριτικό προβάδισμα.

Λόγω των χαρακτηριστικών αυτών, οικονομετρικές αναλύσεις αναδείκνυαν ότι ο Πειραιάς είχε τη δυνατότητα απορρόφησης 7.6% του συνολικού όγκου μεταφόρτωσης Ε/Κ της Μεσογείου, ο οποίος αποτελούσε αντίστοιχα το 70% του συνολικού όγκου φορτίων Ε/Κ που διακινούνταν στο μεσογειακό χώρο συνολικά (περίπου 4.5 εκ TEU).⁹⁴² Βασική πρόκληση που παρουσίαζε η απορρόφηση των φορτίων αυτών, ωστόσο, ήταν το γεγονός ότι η μεταφόρτωση αποτελούσε αντίστοιχα τη βασική δραστηριότητα των πλέον ανταγωνιστικών λιμένων της εγγύς περιοχής (Port Said Algeciras (Spain), Marsaxlokk, Tangier).⁹⁴³ Συνεπώς, η αξιοποίηση των δυνατοτήτων του λιμένα προϋπόθετε αναβάθμιση των υποδομών εξοπλισμού και παρεχόμενων υπηρεσιών σε αντίστοιχα επίπεδα με τα ανταγωνιστικά. Η αναβάθμιση αυτή σήμανε την ανάγκη σημαντικών επενδύσεων σε εκσυγχρονισμό και συμπλήρωση των υφισταμένων υποδομών σε εξοπλισμό και λογισμικά στους Προβλήτες Ι και ΙΙ, αξιοποίηση του μέχρι τότε ανενεργού Προβλήτα ΙΙΙ, και σαφής επιτάχυνση και ‘εξυγίανση’ της παροχής υπηρεσιών του λιμένα (καταπολέμηση του κυρίαρχου κρατισμού, των απεργιακών κινητοποιήσεων και της έλλειψης διαφάνειας).⁹⁴⁴

Σε ένα δεύτερο επίπεδο διακρινόταν η δυνατότητα ανάδειξης του Πειραιά σε τερματικό σταθμό της θαλάσσιας διαδρομής και κόμβο προώθησης με επίγεια μέσα. Η δυνατότητα αυτή βασιζόταν στα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας. Σύμφωνα με σχετική ανάλυση της Εθνικής Τραπέζης, η θέση προσέφερε τη δυνατότητα ανάδειξης των ελληνικών λιμένων της σε στρατηγικά σημεία προώθησης προϊόντων προς τη Νοτιοανατολική και Κεντρική Ευρώπη, και δη απορρόφησης φορτίων μέχρι και 1.9 εκ. TEU.⁹⁴⁵ Βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι μέχρι και

⁹⁴¹ Karlaftis, G.M., Kepaptsoglou, K. & Sambracos, E. (2009). Containership routing with time deadlines and simultaneous deliveries and pick-ups, *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 45, I.1, 210–221 & Polat, O. Günther, H-O., & Osman, K. (2014, September). The feeder network design problem: Application to container services in the Black Sea region, *Maritime Economics and Logistics*, 16, I.3, 343-36.

⁹⁴² Mylonas, P. (2013, April). *Container ports: an engine of growth*, Sectoral Report, National Bank of Greece. 7 & 9.

⁹⁴³ ό.π. p. 8-10 & Gourvenal, E. Debie, J. & Slack, B. (2005). Dynamics of change in the port system of the western Mediterranean, *Maritime Policy & Management: The flagship journal of international shipping and port research*, 32/2, 107-21.

⁹⁴⁴ Sambracos, E Paravantis, J.A Tarantilis, C. D, Kiranoudis, C.T, Dispatching of small containers via coastal freight liners: The case of the Aegean Sea, *European Journal of Operational Research*, Volume 152, Issue 2, 16 January 2004, 365-381.

⁹⁴⁵ Mylonas, P. (2013, April). *Container ports: an engine of growth*, Sectoral Report, National Bank of Greece, 10.

το 2006, οπότε άρχισε να εκδηλώνεται κινεζικό ενδιαφέρον για αξιοποίηση λιμένων στη Μεσόγειο, οι λιμένες που είχαν αναδειχθεί σε κόμβους δεν είχαν απορροφήσει σημαντικό τμήμα του άξονα Άπω Ανατολής-Ευρώπης, παρά τα εμφανή προτερήματά τους. Αντιθέτως, η ανάπτυξη που παρουσίαζαν προερχόταν από τον εμπορικό άξονα Αμερικής-Ευρώπης. Στατιστικά, κόμβοι επίγειας προώθησης σχηματίστηκαν στα λιμάνια της Βόρειας Μεσογείου, ενώ τα αντίστοιχα της Νότιας Μεσογείου αναδείχθηκαν σε κέντρα μεταφόρτωσης, γεγονός το οποίο είχε νόημα καθότι μειωνόταν αισθητά η διαδρομή πρόσβασης άλλων κρατών από το σημείο εκφόρτωσης των Ε/Κ.⁹⁴⁶ Αντίστοιχα, η ανάδειξη ενός λιμένα σε τερματικό σταθμό για επίγεια προώθηση επιλεγόταν εφόσον καλύπτονταν συγκεκριμένες απαιτήσεις. Η δημιουργία μεγάλων κέντρων προώθησης προϊόντων με συγκέντρωση όλων των απαιτούμενων σχετικών δραστηριοτήτων μπορούσε να επιτευχθεί μόνο σε περιπτώσεις όπου υπήρχαν μεγάλες δυνατότητες συντονισμού όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Επίσης, βασική προϋπόθεση αυτής της διαδικασίας μέχρι και το 2010 θεωρούταν η δυνατότητα απορρόφησης μεγάλου μέρους του φορτίου σε προορισμούς εγγύς του λιμένα.⁹⁴⁷ Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της θέσης του Πειραιά απαιτούσε κατ' αρχάς την κατασκευή κατάλληλου σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου, ενώ σε δευτερεύον επίπεδο την κατάλληλη δικτύωση για τη δημιουργία βασικού επίγειου εμπορικού δικτύου.⁹⁴⁸

Όπως φαίνεται στη συνέχεια, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΟΛΠ ΑΕ αναγνώριζε τις προοπτικές του λιμένα, ενώ οι διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 μέχρι και το 2006, είχαν σαφή εικόνα της ανάγκης ανταπόκρισης στις εξελίξεις που πραγματοποιούνταν στους λιμένες της Μεσογείου. Ωστόσο, οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για πολλά χρόνια όχι μόνο δεν υπήρξαν αντάξιες των περιστάσεων, αλλά και οδήγησαν σε βασική πτώση των διακινούμενων φορτίων και καταβαράθρωση της φήμης του λιμένα. Στο πλαίσιο αυτό οι στόχοι της παραχώρησης αποσαφηνίζονται από την Ετήσια Οικονομική Έκθεση που δημοσίευσε ο ΟΛΠ το 2008 καθώς και από το ίδιο το περιεχόμενο της σύμβασης.

⁹⁴⁶ Gouvernal, E. Debie, J., & Slack B. (2005). Dynamics of change in the port system of the western Mediterranean, *Maritime Policy and Management*, 32-2, 107-121, & Gouvernal, E. Daydou, J. (2005). Container railfreight services in the north-west Europe: diversity of organizational forms in a liberalizing environment, *Transport Reviews*, 25-5, 557-571.

⁹⁴⁷ Van der Horst & De Langen, P.W. (2008, March). Coordination in hinterland transport chains: a major challenge for the seaport community, *Maritime Economics and Logistics*, 10- ½, 108-129.

⁹⁴⁸ ο.π. & Ferrari, C. Parola, F. Morchio, E. (2006, March). Southern european ports and the spatial distribution of EDCs, Conference Paper, *Maritime Economics and Logistics*, 8-1, 60-81.

ΕΤΗΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2008 ΤΗΣ ΟΛΠ ΑΕ

Η έκθεση επιβεβαιώνει την επίγνωση των προβλημάτων και αναγκών που υπογράμμιζαν η ΕΕ και οι σχετικές εκθέσεις των Οικονομικών Ιδρυμάτων. Επιπλέον, τόνιζε πώς η παραχώρηση των Προβλητών II και III του ΟΛΠ αποσκοπούσε στην επίλυση των προβλημάτων αυτών. Συγκεκριμένα, η έκθεση αποσαφήνιζε τους βασικούς στόχους και τις επιδιώξεις της Εταιρείας για τα επόμενα χρόνια. Παρότι δεν συνέδεε άμεσα τη σύμβαση παραχώρησης με τους στόχους αυτούς, η περιγραφή της συμφωνίας που υπογράφηκε δεν άφηνε κανένα περιθώριο αμφισβήτησης ως προς την προσαρμογή της συμφωνίας στις βασικές επιδιώξεις για την αναβάθμιση του λιμανιού και την περαιτέρω ανάπτυξη εμπορικής δραστηριότητας.⁹⁴⁹ Συγκεκριμένα, η έκθεση, ανέφερε την ανάδειξη της Cosco Pacific Ltd. ως πλειοδότη στο διαγωνισμό για την παραχώρηση των προβλητών, εστιάζοντας στα οικονομικά χαρακτηριστικά της προσφοράς και ιδιαίτερα στο συνολικό αντάλλαγμα, το ύψος των επενδύσεων τις οποίες η πλειοδότηρια εταιρεία δεσμευόταν να πραγματοποιήσει, καθώς και στον αντίκτυπο των επενδύσεων στην άμεση δυναμικότητα του Σταθμού εμπορευματοκιβωτίων του Πειραιά.⁹⁵⁰ Πέραν αυτού, από τη γενική περιγραφή των στόχων και των επιδιώξεων της εταιρείας, προκύπτουν και τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία καθιστούσαν την Cosco, έναν εκ των σημαντικών υποψηφίων αναδόχων του λιμένα, τα οποία δεν συνδέονταν άμεσα ούτε με το κράτος προέλευσης, ούτε με συγκεκριμένες δραστηριότητες, και κυρίως ούτε με την ημι-κρατική υπόσταση της εταιρείας.

Ως κύριοι στόχοι της Εταιρείας τονίζονταν η δυνατότητα “να προσφέρει υπηρεσίες υψηλής ποιότητας στους θαλάσσιους μεταφορείς και στους Έλληνες εισαγωγείς και εξαγωγείς, να αποκαταστήσει τη φήμη του λιμένα Πειραιά, μετά τη μακρά περίοδο απεργιακών κινητοποιήσεων, να αναβαθμίσει τον Προβλήτα II και να κατασκευάσει το νέο προβλήτα III και να προσελκύσει τους θαλάσσιους μεταφορείς ώστε να χρησιμοποιούν τον Πειραιά ως κόμβο μεταφόρτωσής τους στην περιοχή (MSC, ZIM & COSCO)”, καθώς και να “προσδώσει προστιθέμενη αξία στις παρεχόμενες προς τους πελάτες της υπηρεσίες αποθήκευσης και να αξιοποιήσει στο έπακρο τη σύνδεση του λιμένα με το σιδηροδρομικό δίκτυο, η οποία αναμένεται να

⁹⁴⁹ Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς ΑΕ, *Ετήσια Οικονομική Έκθεση 2008*. σς. II-III.

⁹⁵⁰ ο.π., σ. 9.

ολοκληρωθεί περί τα τέλη του 2010”.⁹⁵¹

Οι συγκεκριμένοι στόχοι ανταποκρίνονταν σε συγκεκριμένες ανάγκες, οι οποίες πρόκυπταν ξεκάθαρα από τα βασικά προβλήματα που είχαν σκιάσει τις βασικές δραστηριότητες και υπηρεσίες του λιμένα κατά την περίοδο που είχε προηγηθεί. Όπως υπογραμμίζει ο απολογισμός του έτους 2008, τα συνολικά έσοδα πωλήσεων είχαν ανέλθει συνολικά σε € 116,04 εκ. σημειώνοντας μείωση 32,3% σε σχέση με το έτος 2007,⁹⁵² με βασική αιτία για τη μείωση αυτή, τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων⁹⁵³ σχεδόν καθ’ όλη τη διάρκεια της περιόδου. Για την ακρίβεια, όπως είχε διαπιστωθεί, η οικονομική κρίση είχε επιφέρει σημαντικές μειώσεις στην κίνηση των φορτίων και ιδιαίτερα στον τομέα των αυτοκινήτων όπου είχε σημειωθεί πτώση άνω του 30%, ενώ στα εμπορευματοκιβώτια παρότι η μείωση ήταν μικρότερη, διαπιστωνόταν ανάλογη τάση.⁹⁵⁴ Προσοχή δόθηκε, επίσης, στις εκτιμήσεις για το 2009, οι οποίες, σύμφωνα με το κείμενο της έκθεσης ήταν “συγκρατημένες” λόγω των διεθνών εξελίξεων. Έτσι, η έκθεση εξέφραζε την ανησυχία ότι “τα γεγονότα αυτά θα περιορίζαν την δυνατότητα του ΟΛΠ να ανακάμψει ταχέως μετά την λήξη των κινητοποιήσεων των εργαζομένων”.⁹⁵⁵ Τέλος, σημειωνόταν ότι κατά τη διάρκεια του 2008 είχε σημειωθεί αύξηση των συνολικών υποχρεώσεων της ΟΛΠ ΑΕ (κυρίως λόγω της εκταμίευσης δανείου από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων για την κατασκευή του Προβλήτα Ι του Σταθμού Εμπορευματοκιβωτίων στο Ν. Ικόνιο). Περαιτέρω, παρά την αύξηση αυτή από την ανάλυση του προϋπολογισμού της ΟΛΠ ΑΕ, πρόκυπτε σαφώς ότι τα κονδύλια της εταιρείας δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των δαπανών για την πραγματοποίηση των απαραίτητων επενδύσεων και τεχνικών έργων. Αντιθέτως, όπως καταδείκνυαν τα οικονομικά στοιχεία, η ΟΛΠ ΑΕ είχε τη δυνατότητα να διαθέσει περίπου το ένα τρίτο των κονδυλίων (€ 221,6 εκατομμύρια) με στόχο την εκτέλεση αυτοχρηματοδοτούμενων έργων με συμμετοχή ιδιωτικών κεφαλαίων μέσω

⁹⁵¹ ό.π., σ. III.

⁹⁵² ο.π. σ. 8.

⁹⁵³ Αναλυτικά οι επιπτώσεις των κινητοποιήσεων στην αποδοτικότητα του λιμένα περιγράφονταν ως εξής: Οι κινητοποιήσεις του προσωπικού της ΟΛΠ ΑΕ, το οποίο διαφωνεί με την Σύμβαση Παραχώρησης των Προβλητών II & III και υποστηρίζει την διατήρηση του ΟΛΠ ως μόνου και αποκλειστικού παρόχου όλων των λιμενικών υπηρεσιών. Οι αντιδράσεις των εργαζομένων, που διαρκούν από την 5-1-08 συνεχίζουν και μετά την κύρωση της Σύμβασης από την Βουλή μέχρι σήμερα, με εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις στο έτος 2008 για τον ΟΛΠ, την Αγορά και την Οικονομία γενικώς, έχουν την μορφή κυρίως αποχής από υπερωρίες και εργασία του Σαββατοκύριακου (ημέρες κανονικής λειτουργίας του λιμανιού) εκ παραλλήλου με εκούσια μείωση της παραγωγικότητας (slow down) και σποραδικές 24ωρες απεργίες.

⁹⁵⁴ ο.π.

⁹⁵⁵ ο.π. σ. 9.

παραχώρησης χρήσης & εκμετάλλευσης, εκτιμώμενου ύψους € 537 εκ. εντός 5ετίας.⁹⁵⁶

Ταυτόχρονα, η έκθεση επεσήμανε μακροπρόθεσμες επιδιώξεις οι οποίες τόνιζαν την αναβάθμιση του λιμένας σε αντίστοιχα επίπεδα με τους μεγάλους ανταγωνιστικούς λιμένες της περιοχής. Ως πρωταρχικές ξεχώριζαν η “ανάπτυξη της εμπορικής δραστηριότητας, ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και ικανοποίηση των απαιτήσεων του επιβατικού κοινού για ταχύτητα εξυπηρέτησης, με αναβάθμιση και βελτίωση των υποδομών και παρεχομένων υπηρεσιών καθώς και μέσω συγκράτησης του κόστους και αύξηση της παραγωγικότητας”. Επίσης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, παρά το γεγονός ότι η αναφορά στη σύμβαση παραχώρησης δεν ήταν ιδιαίτερα εκτενής, συνδεόταν άμεσα με την κάλυψη βασικών αναγκών. Για την ακρίβεια, η υπογραφή της Σύμβασης Παραχώρησης με την Cosco χαρακτηριζόταν ως “θετική εξέλιξη... παρά την αρνητική συγκυρία που [έπληττε] σχεδόν το σύνολο των επιχειρήσεων”. Περαιτέρω αναφερόταν πιο αναλυτικά ότι:

“η Cosco Pacific Ltd προσέφερε σε τρέχουσες τιμές € 4,3 δις συνολικό αντάλλαγμα για περίοδο παραχώρησης 35 ετών, εκ του οποίου το 79% εγγυημένο, ενώ θα πραγματοποιήσει επενδύσεις συνολικού ύψους € 620 εκ., από τις οποίες το 50% με στόχο τον 3πλασιασμό της δυναμικότητας του Σταθμού μέχρι το 2015”.⁹⁵⁷

Με άλλα λόγια, η ετήσια Έκθεση της ΟΛΠ ΑΕ κατ' αρχάς τόνιζε πως η υπογραφείσα σύμβαση θα παρείχε άμεση κάλυψη μεσοπρόθεσμων αναγκών ρευστότητας εν μέσω της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Περαιτέρω υπογράμμιζε τα περαιτέρω βασικά οφέλη που πρόκυπταν από τη σύμβαση αυτή, τα οποία, όπως διαφαίνεται σαφώς, ανταποκρίνονταν σε ορισμένες από τις βασικές ανάγκες που αναφέρονται παραπάνω και συγκεκριμένα την ανάπτυξη και αναβάθμιση των υφισταμένων υποδομών μέσω της πραγματοποίησης επενδύσεων, καθώς και την αύξηση της εμπορικής δραστηριότητας του σταθμού, δεδομένης της δέσμευσης για άμεσο τριπλασιασμό της εγγυημένης δυναμικότητας του σταθμού.

Βάσει των παραπάνω, η πρόσληψη τόσο της κινεζικής εταιρείας και της επιλογής της, όσο και της συμφωνίας γενικότερα, οριοθετείται ξεκάθαρα βάσει συγκεκριμένων αναγκών του λιμένα, και της δυνατότητας της Cosco Pacific Ltd. να ανταποκριθεί σε αυτές. Τα βασικά χαρακτηριστικά της εταιρείας όπως αυτά διακρίνονται, είναι το εγγυημένο οικονομικό αντάλλαγμα που προσέφερε σε μια

⁹⁵⁶ Ο.Π.

⁹⁵⁷ Ο.Π. σ. 9.

δυσχερή οικονομική περίοδο και οι δυνατότητές της τόσο να προσελκύσει διεθνείς μεταφορείς, όσο και να πραγματοποιήσει τις απαραίτητες επενδύσεις για την τεχνική αναβάθμιση του λιμένα. Επίσης, το γεγονός ότι υπογραμμίζεται η προσφορά της εταιρείας για τριπλασιασμό της δυναμικότητας του σταθμού έως το 2015, παρότι όχι ξεκάθαρη, αντικατοπτρίζει την προσδοκία για πιθανή επίλυση των προβλημάτων λειτουργικότητας του λιμένα από τους αναδόχους.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΠΛΕΙΟΔΟΤΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ – ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ

Το κείμενο της Διακήρυξης “ανοιχτού πλειοδοτικού διαγωνισμού για την Ανάθεση Σύμβασης Παραχώρησης για την ανάπτυξη, λειτουργία και εκμετάλλευση του υφιστάμενου Προβλήτα II και την κατασκευή λειτουργία και εκμετάλλευση του Προβλήτα III του Σταθμού Εμπορευματοκιβωτίων της ζώνης λιμένος Πειραιώς”, καθιστά σαφές πέραν αμφισβήτησης ότι η Παραχώρηση στόχευε στην κάλυψη πολύ συγκεκριμένων αναγκών του λιμένα, οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν περιορίζονταν στα πλαίσια μίας γενικότερα στρατηγικής σχέσης μεταξύ της Ελλάδας και της Κίνας, ή την αναβάθμιση της θέσης της Ελλάδας στο δίκτυο των κινεζικών ευρωπαϊκών εξαγωγών. Για την ακρίβεια, στην εισαγωγή της Προκήρυξης αναφέρεται ότι σκοπό της ΟΛΠ Α.Ε. αποτέλεσε αφενός η περαιτέρω ανάπτυξη και επέκταση της υπάρχουσας υποδομής με αυτοχρηματοδοτούμενη επένδυση, και αφετέρου η λήψη οικονομικού ανταλλάγματος στην ΟΛΠ Α.Ε. Αναφέρει επιπλέον, ότι:

“με τον τρόπο αυτό θα αξιοποιηθεί η ήδη θεμελιωμένη παρουσία του Λιμένος Πειραιώς στην εγχώρια και ευρωπαϊκή διακίνηση εμπορικού φορτίου και παράλληλα θα αναδειχθεί η σημασία και το κύρος του εμπορικού τμήματος του λιμανιού για την ανάπτυξη των θαλάσσιων οδών στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό περιβάλλον”.

Περαιτέρω, η αναλυτική περιγραφή του αντικειμένου του διαγωνισμού αποσαφήνιζε ξεκάθαρα τόσο τις υφιστάμενες ανάγκες του λιμένα, όσο και τα βασικά ανταλλάγματα που αναμένονταν από την παραχώρηση του. Συγκεκριμένα, ως Αντικείμενο του Διαγωνισμού η προκήρυξη όριζε τα εξής:

- “Την παραχώρηση του υφιστάμενου Προβλήτα II με σκοπό την αναβάθμιση του ηλεκτρολογικού εξοπλισμού... προκειμένου να εξασφαλιστεί η ελάχιστη απαιτούμενη δυναμικότητα 2,6 εκ. TEU κατ’ έτος.
- Την υποχρέωση κατασκευής του Προβλήτα III με σύστημα αυτοχρηματοδότησης και εξοπλισμού του με πλήρη μηχανολογικό εξοπλισμό, ...

προκειμένου να εξασφαλιστεί η ελάχιστη απαιτούμενη δυναμικότητα 1,1 εκ. TEU κατ' έτος.

- Την υποχρέωση επέκτασης υφισταμένου ή η εγκατάσταση νέου πληροφοριακού συστήματος για τη διαχείριση του Ν. ΣΕΜΠΟ. Την παραχώρηση εκμετάλλευσης των ως άνω εγκαταστάσεων για περίοδο τριάντα (30) χρόνων, η οποία αυξανόταν υποχρεωτικά σε τριάντα πέντε (35) χρόνια εφόσον ολοκληρωθεί το λιμενικό έργο του Προβλήτα ΙΙΙ εντός του συμφωνημένου χρονοδιαγράμματος.

- Την εξασφάλιση της ελάχιστης εγγυημένης δυναμικότητας των 3.700.000 TEUs ετησίως από το 2015 και μετά.”⁹⁵⁸

Συνεπώς, από την περιγραφή του αντικειμένου του διαγωνισμού, προκύπτει με σαφήνεια ότι βασικός στόχος για την παραχώρηση του λιμένα υπήρξε η τεχνική του αναβάθμιση και εκφράζεται η επιδίωξη σταδιακής αύξησης της διακίνησης φορτίου, έστω στο επίπεδο της ελάχιστης εγγυημένης δυναμικότητας. Με άλλα λόγια, στόχος της σύμβασης ήταν πέραν της τεχνικής αναβάθμισης του λιμένα και η σωστή διαχείριση αλλά και δικτύωση του λιμανιού, ώστε όχι μόνο να εξασφαλισθεί η δυνατότητα εξυπηρέτησης της εγγυημένης δυναμικότητας αλλά και να επιτευχθεί εντός συγκεκριμένου χρονικού ορίου.

ΣΥΜΒΑΣΗ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ

Το κείμενο της Σύμβασης Παραχώρησης, όπως τελικά υπογράφηκε, επαναλάμβανε τους συγκεκριμένους στόχους αναλύοντάς τους εκτενώς. Στην πλειονότητα τους, οι υποχρεώσεις της αναδόχου εταιρείας (ΑΕΑΣ) σύμφωνα με τη σύμβαση Παραχώρησης απέβλεπαν στην αναβάθμιση του λιμένα μακροπρόθεσμα, και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του βάσει των διεθνών προδιαγραφών. Με αυτό τον τρόπο αποσαφηνίζονταν οι ελληνικές ανάγκες, οι οποίες αναμένονταν να καλυφθούν μέσω της παραχώρησης του λιμένα. Συγκεκριμένα, το κείμενο εστίαζε στην αναβάθμιση του λιμένα, τόσο από άποψη τεχνικών υποδομών, όσο και από άποψη προσφοράς υπηρεσιών. Σε αυτό το πλαίσιο, πρόκυπτε εμφανώς ότι η συγκεκριμένη συμφωνία δεν αποσκοπούσε στην απορρόφηση εμπορίου από συγκεκριμένους προορισμούς, ενώ σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να απορρέει από διακρατική συμφωνία εμπορικής φύσεως.

⁹⁵⁸ Διακήρυξη Διεθνούς Δημοσίου Πλειοδοτικού Διαγωνισμού για την Παραχώρηση των Προβλητών ΙΙ & ΙΙΙ της “Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς ΑΕ. Διακήρυξη Φ2/2008- Εφημερίς της Κυβερνήσεως, σς. 000186-000345, σς. 000195-000197.

Οι βασικές προβλέψεις της σύμβασης ανέλυναν εκτενώς τους όρους βάσει των οποίων θα εκπληρώνονταν οι στόχοι της παραχώρησης, και συγκεκριμένα η τεχνική αναβάθμιση των Προβλητών II και III, η εύρυθμη λειτουργία του λιμένα, και η εξασφάλιση των απαραίτητων επενδύσεων της εγγυημένης ελάχιστης δυναμικότητας φορτίου. Υπό αυτό το πρίσμα, η σύμβαση αντικατοπτρίζει τις ελληνικές προσδοκίες από την παραχώρηση του ΟΛΠ, όπως αντίστοιχα και τις προσδοκίες του αναδόχου. Επίσης περιγράφονται λεπτομερώς οι ανάγκες του λιμένα, οι οποίες από ελληνικής πλευράς είχε κριθεί απαραίτητο να καλυφθούν ώστε να εξασφαλισθεί η ελάχιστη εγγυημένη δυναμικότητα των προβλητών. Αποσαφηνίζονται συγκεκριμένες προδιαγραφές για την εξασφάλιση της ελάχιστης εγγυημένης δυναμικότητας φορτίου, καθώς οριοθετούνται συγκεκριμένοι στόχοι εγγυημένης δυναμικότητας ανά έτος κατά τα πρώτα οκτώ έτη της λειτουργίας του (παρότι δεν θίγεται ο τρόπος επίτευξης, δηλαδή προτίμηση σε παροχή υπηρεσιών μεταφόρτωσης ή μετακίνησης), ενώ προβλέπεται δυνατότητα καταγγελίας της σύμβασης σε περίπτωση που δεν εξασφαλιζόταν η ελάχιστη δυναμικότητα επί τρία συναπτά έτη.⁹⁵⁹

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αναλυτική περιγραφή των ενδεικτικών τεχνικών υποδομών που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της σύμβασης, αλλά και οι ελάχιστοι κατ' έτος στόχοι, συγκριτικά με τις αποδόσεις της ΟΛΠ ΑΕ (οι οποίες αναφέρονται παραπάνω και συμπεριλαμβάνονταν στις συμπληρωματικές διατάξεις της σύμβασης), αναδεικνύουν τεράστιες ελλείψεις στις υφιστάμενες υποδομές, τεράστια απόκλιση στη απόδοση της ΟΛΠ ΑΕ συγκριτικά με την ελάχιστη εγγυημένη δυναμικότητα του λιμένα αλλά και μεγάλες επενδυτικές ανάγκες.

Η αναβάθμιση του Προβλήτα II, την οποία αναλάμβανε επίσημα η ανάδοχος εταιρεία, οριζόταν ως εξής: “η προμήθεια, εγκατάσταση και λειτουργία τεχνολογικού εξοπλισμού, σε συνδυασμό με τις αναγκαίες για το σκοπό αυτό επεμβάσεις στις υφιστάμενες υποδομές και ανωδομές, ώστε η εν λόγω αναβάθμιση να ανταποκρίνεται στην υλοποίηση των συμβατικών δεσμεύσεων της ΑΕΑΣ για την εγγυημένη δυναμικότητα του Ν. ΣΕΜΠΟ σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρούσα σύμβαση”. Ενδεικτικά, τα προβλεπόμενα έργα περιλάμβαναν τις αναβαθμίσεις του ανατολικού και δυτικού κρηπιδώματος με πλήρεις τεχνικούς εξοπλισμούς, δίκτυα αποχέτευσης,

⁹⁵⁹ “Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού ε/κιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ Α.Ε.) και ρύθμιση συναφών θεμάτων” - Άρθρο 18, σ. 59 *Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Τεύχος I*, Αρ. Φύλλου 52, 30/03/2009, σσ. 00041.

κατασκευή υποσταθμού, Η/Μ εγκαταστάσεις καθώς και όλο τον απαραίτητο εξοπλισμό που απαιτεί η παραγωγική δραστηριότητα ενός λιμένα.⁹⁶⁰ Ακόμα ευρύτερες ήταν οι προδιαγραφές για τον Προβλήτα ΙΙΙ, στον οποίο:

“Η ΑΕΑΣ αναλαμβάνει τα λιμενικά έργα κατασκευής του Ανατολικού τμήματος του Προβλήτα ΙΙΙ [...] να κατασκευάσει τις υποδομές και να εγκαταστήσει τον εξοπλισμό που απαιτείται για τη λειτουργία του Ανατολικού τμήματος του Προβλήτα ΙΙΙ, να εκτελέσει τις δοκιμές που απαιτούνται και να θέσει το Ανατολικό τμήμα του Προβλήτα ΙΙΙ σε πλήρη λειτουργία”.⁹⁶¹

Το κόστος για την εκπλήρωση των προδιαγραφόμενων έργων, δηλαδή οι επενδύσεις τις οποίες αναλάμβανε να πραγματοποιήσει η ανάδοχος εταιρεία, ανερχόταν σε περίπου ενάμιση δισεκατομμύριο ευρώ, καθότι, η Εγγύηση Καλής Εκτέλεσης (5% του εκτιμώμενου έργου σύμφωνα με την Προκήρυξη)⁹⁶² που κατατέθηκε για τον Προβλήτα ΙΙ ανερχόταν σε 21.000.000 ευρώ, ενώ για τον προβλήτα ΙΙΙ σε 42.000.000.⁹⁶³ Εξάλλου, η ελάχιστη Εγγυημένη Δυναμικότητα βάσει της οποίας ουσιαστικά απαιτούνταν να πραγματοποιηθεί η σταδιακή ανάπτυξη των έργων του ΣΕΜΠΟ θα έπρεπε να υλοποιηθεί κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται ετησίως η δυναμικότητα που αναλύεται στον κατωτέρω πίνακα⁹⁶⁴:

Πίνακας 4. Ελάχιστη εγγυημένη δυναμικότητα

ΕΤΟΣ	ΕΓΓΥΗΜΕΝΗ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ σε TEU
Έτος 1 (1-10-2009)	300.000
Έτος 2	700.000
Έτος 3	700.000
Έτος 4	1.400.000
Έτος 5	1.700.000

⁹⁶⁰ ο.π. άρθρο 12.2, σς.42-46.

⁹⁶¹ ο.π. άρθρο 12.2, σς.46-7.

⁹⁶² Διακήρυξη Διεθνούς Δημοσίου Πλειοδοτικού Διαγωνισμού για την Παραχώρηση των Προβλητών ΙΙ & ΙΙΙ της Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς ΑΕ, *Διακήρυξη Φ2/2008- Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, σς. 000186-000345, σ. 0042.

⁹⁶³ ο.π. άρθρα 17-1 και 17-2, σ. 58.

⁹⁶⁴ “Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών ΙΙ & ΙΙΙ του σταθμού εμπορευματοκιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ ΑΕ) και ρύθμιση συναφών θεμάτων”, ... Άρθρο 14, σ. 53.

Έτος 6	2.000.000
Έτος 7	2.750.000
Έτος 8 και κατά έτος μέχρι πέρατος παραχώρησης	3.700.000

Σημείωση: Πηγή Σύμβαση Παραχώρησης

Όπως φάνηκε παραπάνω, στον πίνακα 3, η μέγιστη δυναμικότητα που είχε εξασφαλιστεί στο λιμένα από το 2000 μέχρι το 2007 ήταν 103.709 TEU, ενώ το 2007 είχαν φτάσει σε 83.340,79 TEU.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι πέραν, των συγκεκριμένων προδιαγραφών, με εξαίρεση την ανάληψη ορισμένων δραστηριοτήτων στον Πειραιά που παραδοσιακά συμπεριλαμβάνονταν στις υποχρεώσεις της ΟΛΠ ΑΕ και ειδικές προβλέψεις για την προστασία του προσωπικού της ΟΛΠ ΑΕ στα πλαίσια της μετάβασης, οι προβλέψεις της σύμβασης (οι βασικές εκ των οποίων αναφέρονται στη συνέχεια), είναι σαφώς σχεδιασμένες και οριοθετημένες βάσει του ελληνικού και ευρωπαϊκού πλαισίου και δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια ελιγμών.⁹⁶⁵

Από τις υποχρεώσεις που διέπουν την παραχώρηση του λιμένα, προκύπτει και σαφής πρόσληψη της ιδανικής αναδόχου εταιρείας, καθώς εγγυάται ξεκάθαρα τη δυνατότητα τήρησης των παραπάνω προδιαγραφών. Ταυτόχρονα, ένα χαρακτηριστικό που έμμεσα προκύπτει μέσω της στενής αναφοράς στην Cosco ως βασικού μεταφορέα, και της υπογράμμισης της ανάγκης προσέλκυσης φορτίων, είναι ότι η ανάδοχος εταιρεία θα έχει τη δυνατότητα προσέλκυσης των μεγάλων μεταφορέων.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι οι βασικές κινήσεις των εμπλεκόμενων μερών καθορίστηκαν βάσει των παραπάνω παραμέτρων γεγονός μάλιστα που παραδέχθηκαν με δημόσιες δηλώσεις τους εμπλεκόμενα μέλη τόσο της ελληνικής κυβέρνησης, όσο και της κινεζικής εταιρείας. Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι παραδοχές αυτές έγιναν μόνον όποτε το απαιτούσαν οι περιστάσεις (και κυρίως το ακροατήριο) χωρίς προβολή από τον τύπο ή περαιτέρω δημόσιες δηλώσεις. Συγκεκριμένα, πέραν των κοσμικών εκδηλώσεων, όπου, όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια, ενθαρρυνόταν η εικόνα που έπλαθε η ελληνική πλευρά, οι εκπρόσωποι της κινεζικής εταιρείας

⁹⁶⁵ Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού εμπορευματοκιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ ΑΕ) και ρύθμιση συναφών θεμάτων.

πρόβαλλαν κατά κύριο λόγο τον επαγγελματισμό της εταιρείας, και ρεαλιστικούς στόχους για την επέκταση και δικτύωση του λιμένα. Ενδεικτικά, ο πρόεδρος της κινεζικής εταιρείας, σε δηλώσεις του σε συνεντεύξεις τύπου περί “Πύλης Εισόδου,” είχε τονίσει ότι η κινεζική εταιρεία ενδιαφερόταν “για τον εκσυγχρονισμό του πρώτου εμπορικού λιμανιού της χώρας”,⁹⁶⁶ ότι “η θέση της αποτελούσε πολύ καλή τοποθεσία για τη δημιουργία ενός κέντρου εξυπηρέτησης της Ανατολικής Μεσογείου, της Μαύρης Θάλασσας και της Αδριατικής”,⁹⁶⁷ “τα επόμενα έτη ο Πειραιάς θα μετατραπεί στο πιο ανταγωνιστικό λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου, το οποίο θα λειτουργεί ως πύλη εισόδου προϊόντων προς τις χώρες της Ευρώπης”.⁹⁶⁸ Κυρίως, όμως, στην επίσημη έκθεση της ελληνικής θυγατρικής της Cosco Pacific Ltd. κατά τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας της διατυπωνόταν πολύ ξεκάθαρα πως αξιοποιούνταν όλες οι δυνατότητες του λιμένα:

“Οι κύριες δραστηριότητες της Εταιρείας είναι η παροχή υπηρεσιών φορτοεκφόρτωσης και αποθήκευσης σε εμπορευματοκιβώτια εισαγωγής και εξαγωγής που διακινούνται μέσω του λιμένα Πειραιά, συμπεριλαμβανομένων των φορτίων που απλά χρησιμοποιούν τον Πειραιά ως ενδιάμεσο σταθμό διακίνησης (transshipment cargo). Η στρατηγική θέση του Πειραιά τον καθιστά ιδανικό κόμβο μεταφόρτωσης προς την Κεντρική και Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και προς τη Μαύρη Θάλασσα”.⁹⁶⁹

Από ελληνικής πλευράς, εντοπίζονται λιγότερες αντίστοιχες αποσαφηνίσεις, ωστόσο, προκύπτει αδιαμφισβήτητα ότι τα μέλη της κυβέρνησης που προώθησαν τη συμφωνία είχαν ξεκάθαρη εικόνα των δυνατοτήτων και της αποδοτικότητας της κινεζικής εταιρείας, καθώς και των λόγων που καθιστούσαν τον Πειραιά ελκυστική επένδυση γι' αυτήν. Αυτό φάνηκε ξεκάθαρα στην ομιλία του Κ. Καραμανλή σε Κινέζους επιχειρηματίες στη Σαγκάη στα πλαίσια της πρωθυπουργικής επίσκεψης, και την υπογραφή μνημονίου στρατηγικής συνεργασίας, όπου για την προώθηση της αξιοποίησης των ελληνικών λιμένων τόνισε ότι:

“Λόγω της γεωγραφικής της θέσης, η Ελλάδα μετεξελίσσεται σε κόμβο συνδυασμένων μεταφορών και διαμετακομιστικού εμπορίου, με τα λιμάνια της να είναι έτοιμα να μεταβληθούν σε πύλες εισόδου προς την ευρύτερη περιφέρεια”.⁹⁷⁰ Επίσης χαρακτηριστικό

⁹⁶⁶ Λαμπρόπουλος, Θ. (2008, Νοέμβριος 25). Επιβεβαιώνει τη “διακρατική” ο Πρόεδρος της Cosco και καθησυχάζει τους εργαζομένους, *Ελευθεροτυπία*.

⁹⁶⁷ “ELKE., http://www.invgr.com/greece_china.htm.

⁹⁶⁸ Μπαρδούνας Ν. (2010, Μάιος 20). Τα σχέδια για το λιμάνι του Πειραιά: Πύλη εισόδου στην Ευρώπη και “βάση” της Cosco οραματίζεται ο επικεφαλής της κάπταν Γουέι, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyepix_2_20/05/2010_401558.

⁹⁶⁹ PCT ΑΕ *Ετήσια Οικονομική Έκθεση- 10/11/2008- 31/12/2009*.

⁹⁷⁰ ⁹⁷⁰ Καραμανλής Κ. (Πρωθυπουργός) (2006, Ιανουάριος 21). *Ομιλία σε Επιχειρηματικό Συνέδριο στη Σαγκάη*, Γραφείο Τύπου του Πρωθυπουργού, ανακτήθηκε από:

παράδειγμα αποτελεί η εισήγηση του Πρωθυπουργού στη συζήτηση για την έγκριση της συμφωνίας στη Βουλή, όπου τόνιζε ότι:

“η στρατηγική ανάπτυξης του λιμένα Πειραιά μέσω παραχώρησης της χρήσης σε ιδιώτη λιμενικό διαχειριστή με την απαίτηση της χρηματοδότησης των απαιτούμενων επενδύσεων, αποτελεί δοκιμασμένη μέθοδο, η οποία έχει υιοθετηθεί παγκοσμίως στη λιμενική βιομηχανία. Ειδικότερα, οι δέκα (10) μεγαλύτεροι Ευρωπαϊκοί λιμένες έχουν προ πολλού πραγματοποιήσει παραχωρήσεις των τερματικών τους σταθμών, με πλέον πρόσφατες αυτές που αφορούν το Δημόσιο Λιμένα της Βαρκελώνης, καθώς και το λιμένα Algeciras επίσης της Ισπανίας με σκοπό την ανάπτυξη των Σταθμών Εμπορευματοκιβωτίων των σταθμών αυτών. Μεταξύ των πλεονεκτημάτων της παραχώρησης είναι η ανάληψη σχεδόν του συνόλου των κινδύνων από τον παραχωρησιούχο, ενώ η πρόσοδος για τον ΟΛΠ είναι σε κάθε περίπτωση εξασφαλισμένη με το σύστημα της ελάχιστης ‘σταθερής’ και εγγυημένης πρακτικά αμοιβής”.

Επίσης ανέφερε ότι η ανάδοχος εταιρεία είναι ο πέμπτος κατά σειρά μεγαλύτερος διαχειριστής λιμένων διεθνώς. Επισημαίνεται ακόμη ότι στη συζήτηση που είχε προηγηθεί, ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος είχε αιτιολογήσει λεπτομερώς την επιλογή της κινεζικής εταιρείας αναφερόμενος στην μακρά εμπειρία και την υψηλή της απόδοση στη διαχείριση λιμένων, και όχι στην υπόσταση της ως κρατικής εταιρείας ή στη χώρα προέλευσής της.⁹⁷¹

Εικόνες. Όπως προαναφέρθηκε, ο τρόπος με τον οποίο προβλήθηκε η συμφωνία και ευρύτερα η ελληνοκινεζική σχέση με αφορμή αυτή, παρουσιάζει σαφείς διαφοροποιήσεις από τα δεδομένα που περιγράφονται παραπάνω. Η διαφοροποίηση αυτή σε μεγάλο μέρος μπορεί να εξηγηθεί ως τακτική ωραιοποίησης των στόχων που εξυπηρετούσε η συμφωνία ούτως ώστε να κατασκευαστούν οι αντιδράσεις στην παραχώρηση δημόσιας περιουσίας, παρά το γεγονός ότι σε ορισμένα σημεία δεν είναι εύκολο να οριοθετηθεί ξεκάθαρα το αν και σε ποιο βαθμό εικόνες που πρόβαλλαν τα τότε μέλη της κυβέρνησης διαστρεβλώθηκαν από την κάλυψη των ελληνικών μέσων ενημέρωσης. Σε κάθε περίπτωση πάντως, οι εκπρόσωποι της κινεζικής εταιρείας

http://arxeio.nd.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=39102&Itemid=486.

⁹⁷¹ Αιτιολογική Έκθεση για την “Κύρωση της Σύμβασης Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των Προβλητών ΙΙ και ΙΙΙ του Σταθμού Εμπορευματοκιβωτίων της Ο.Λ.Π Α.Ε και ρύθμιση συναφών θεμάτων”, σ.1, <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/K-OLP-EIS.pdf>.

πρόβαλαν διαφορετικές εικόνες όσον αφορά τους στόχους για την αξιοποίηση του λιμένα, οι οποίες προσαρμόζονταν στα εκάστοτε ακροατήρια. Ωστόσο, δημιουργούνται ορισμένα ερωτηματικά όσον αφορά την πιθανότητα να διατηρούνταν προσδοκίες περαιτέρω ανταλλαγμάτων, εικασία την οποία η κινεζική πλευρά ενεθάρρυνε.

Στη διαδικασία “συνδιαλλαγής εικόνων” που εξετάζεται μπορούν να διακριθούν δύο βασικές περίοδοι:

- Η περίοδος μέχρι και την υπογραφή της σύμβασης παραχώρησης, δηλαδή η περίοδος διακυβέρνησης του Κ. Καραμανλή, η οποία περιλαμβάνει τις βασικές εικόνες που επικοινωνήθηκαν κατά τις πρώτες επαφές και διαπραγματεύσεις, και κυρίως την προβολή των βασικών εικόνων που ταυτίστηκαν διαχρονικά με την επένδυση της Cosco Pacific Ltd. στον Πειραιά.

- Η περίοδος των πρώτων ετών εφαρμογής της σύμβασης, η οποία συνέπεσε με την αλλαγή κυβέρνησης, και κατά την οποία άρχισε να διαφαίνεται η πρόσληψη η οποία είχε διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια της περιόδου που προηγήθηκε, καθώς και βασικές νέες εικόνες που πρόβαλλαν τα εμπλεκόμενα μέρη στις επιμέρους διαδικασίες της παραχώρησης και λειτουργίας του λιμένα. Τέλος, επισημαίνονται ορισμένα δεδομένα που προέκυψαν μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζει η διατριβή, καθότι συμβάλλουν καταλυτικά στην οριοθέτηση βασικών εικόνων που επικοινωνήθηκαν και τις επιπτώσεις της επικοινωνιακής πολιτικής.

Περίοδος 2004-2009. Κατά την περίοδο των πρώτων επαφών και διαπραγματεύσεων μέχρι και την υπογραφή της σύμβασης παραχώρησης των Προβλητών II και III επικοινωνήθηκαν σε συνάρτηση με το χαρακτήρα της συμφωνίας και τους βασικούς στόχους που εξυπηρετούσε τρεις βασικές εικόνες στον ελληνικό χώρο από μέλη της κυβέρνησης, τον Τύπο, τα συνδικάτα και άλλους εμπλεκόμενους φορείς.

Η εικόνα ότι η παραχώρηση ελληνικών λιμένων σε κινεζικές εταιρείες θα εντασσόταν σε μία γενικότερη συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Κίνας, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι απαιτούταν η διενέργεια διαγωνισμού για την παραχώρηση, επικοινωνήθηκε κατά την πρώτη επίσκεψη κινεζικών εταιρειών στο Τυμπάκι της Κρήτης το 2005: οι δηλώσεις του τότε αρμοδίου Υφυπουργού Ε. Στυλιανίδη χαρακτηριστικά ήταν ότι: “... [οι Κινέζοι] θα ήθελαν να υπάρξει μια διακρατική

συμφωνία.⁹⁷² Η κρατική υπόσταση της ενδιαφερόμενης εταιρείας ώθησε την ελληνική ηγεσία στο να προσδώσει στη συμφωνία διάσταση η οποία υπερέβαινε τη συγκεκριμένη επένδυση. Χαρακτηριστικά, η δήλωση του τότε Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας Μ. Κεφαλογιάννη ήταν η εξής: “Η επένδυση θα προχωρήσει άμεσα, και εξετάζουμε την πιθανότητα να την προωθήσουμε με συμφωνία των κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Κίνας”.⁹⁷³

Έκτοτε η προοπτική αξιοποίησης λιμένων από κινεζικές εταιρείες άρχισε να προβάλλεται ως διακρατική συμφωνία. Η προβολή εμπλοκής της κινεζικής κυβέρνησης στη συμφωνία (σε επίπεδο λήψης αποφάσεων) ενισχύθηκε από το γεγονός ότι στα ελληνικά μέσα ενημέρωσης επικοινωνήθηκε ότι ο Διευθύνων Σύμβουλος της αναδόχου εταιρείας, Γούι Τζιαφού, ήταν υψηλόβαθμο στέλεχος του κινεζικού κομμουνιστικού κόμματος με μεγάλη ισχύ.⁹⁷⁴ Τη στάση αυτή ενίσχυσε ο τότε Έλληνας Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, καθώς όχι μόνο επέδειξε αντίστοιχα θερμή ανταπόκριση στο κινεζικό ενδιαφέρον, αλλά πρόβαλε το ενδιαφέρον αυτό ως μεγάλη ευκαιρία για την Ελλάδα. Ενδεικτικά, κατά την επίσκεψή του στην Κίνα για την υπογραφή μνημονίου στρατηγικής συνεργασίας, ως βασικούς τομείς στους οποίους μπορεί να ενισχυθεί περαιτέρω η ελληνοκινεζική συνεργασία, ανέδειξε, “αφενός την προσέλκυση Κινέζων τουριστών” (ζήτημα το οποίο εξετάζεται στην επόμενη ενότητα,) “και αφετέρου την αξιοποίηση των ελληνικών λιμανιών για τη διακίνηση κινεζικών προϊόντων”.⁹⁷⁵ Σε δημοσίευση τις ίδιες μέρες μάλιστα άρχισε να μεταδίδεται ότι από την κινεζική πλευρά “υπήρξε άμεση πρόοδος όσον αφορά τη χρησιμοποίηση ελληνικών λιμανιών από τις κινεζικές εταιρείες”.⁹⁷⁶ Με άλλα λόγια, η εικόνα την οποία άρχισαν σταδιακά να προβάλλουν η ελληνική ηγεσία και ο τύπος ήταν ότι το κινεζικό

⁹⁷² Νέλλας, Δ. (2006, Ιούνιος 4). Ελπιδοφόρα επιχειρηματική συνεργασία Ελλάδας – Κίνας, *Η Καθημερινή*.

⁹⁷³ Anonymous, (χχχ). *China interested in developing regional cargo transit center on Crete*, Πηγές: ANA, China Shipping Group, Hutchison Whampoa Ltd. (HWL), ELKE., ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.

⁹⁷⁴ Ανώνυμος, (2013, Ιούλιος 2). Ξέμπarkos ο πανίσχυρος πρόεδρος της COSCO, της μεγαλύτερης κρατικής ναυτιλιακής εταιρείας του κόσμου. Τελευταίο του δρομολόγιο-αλλά και επιτυχία- το λιμάνι του Πειραιά στην Ελλάδα, *NonpaperNews*. Ανακτήθηκε από: http://www.nonpapernews.gr/component/k2/item/5552-ksemparkos-o-panisxyros-proedros-tis-cosco-tis-megalyteris-kratikis-naftiliakis-etairias-tou-kosmou-teleftaio-tou-dromologio-alla-kai-epityxia-to-limani-tou-peiraia-stin-ellada?jsn_setmobile=no.

⁹⁷⁵ Ανώνυμος, (2006, Ιανουάριος 22). Ελληνοκινεζική Συνεργασία σε Τουρισμό-Λιμάνια: Τα κέρδη της επίσκεψης Καραμανλή, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_1_22/01/2006_170963.

⁹⁷⁶ Ανώνυμος, (2006, Ιανουάριος 22). Επενδύσεις, Τουρισμός κι Ελαιόλαδο, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_100055_22/01/2006_170953.

ενδιαφέρον υπήρξε μία καλοδεχούμενη ανταπόκριση σε ελληνικές προσπάθειες, γεγονός το οποίο προφανώς επισκίασε τη σημασία των εμπλεκομένων κινεζικών συμφερόντων που είχαν ωθήσει την κινεζική πρωτοβουλία. Μάλιστα, μετά την υπογραφή μνημονίου στρατηγικής συνεργασίας με τον Κινέζο ομόλογό του, ο τότε Πρωθυπουργός συστηματικά πρόβαλλε οποιαδήποτε μορφή οικονομικής ή επενδυτικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Κίνας ως απόρροια του μνημονίου αυτού. Παρότι η τάση αυτή είναι κατανοητή, τόσο στο πλαίσιο προώθησης αποκρατικοποιήσεων σε εχθρικό περιβάλλον, όσο και δεδομένης της επιθυμίας του να πραγματοποιήσει ανοίγματα προς τις αναπτυσσόμενες αγορές, η ταύτιση αυτή εμπεριείχε μεγάλο ρίσκο. Οι δηλώσεις του άφηναν μεγάλα περιθώρια παρερμηνείας και καλλιέργειας άκαρπων προσδοκιών. Ανεξάρτητες εμπορικές κινήσεις προβάλλονταν ως απόρροια των διμερών συμφωνιών που υπέγραψαν οι δύο κυβερνήσεις. Με αυτόν τον τρόπο πιστοποιούταν η σύνδεση μεταξύ πολιτικών κινήσεων και εμπορικών συμφωνιών.

Χαρακτηριστικά, τον Ιούλιο του 2006, σε πρόσκληση να παραστεί στην τελετή ονοματοδοσίας του πλοίου «Cosco Hellas» της ελληνικής εταιρείας Costamare, το οποίο είχε ναυλωθεί από την Cosco για 12 χρόνια μαζί με τα τέσσερα αδελφά του πλοία, ο Κ. Καραμανλής συνέδεσε απόλυτα τη ναύλωση αυτή με τις διμερείς συμφωνίες που είχαν υπογραφεί σε κυβερνητικό επίπεδο τονίζοντας ότι:

“Η συμφωνία ναυτιλιακής συνεργασίας, που υπογράψαμε στις αρχές του χρόνου στο Πεκίνο και υλοποιείται με γρήγορους ρυθμούς, είναι σ’ αυτό το πλαίσιο, μια απτή απόδειξη της νέας δυναμικής της ελληνικής οικονομίας και ατμομηχανή της ευρύτερης συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες”.⁹⁷⁷

Η αναφορά σε υλοποίηση της συμφωνίας στη συγκεκριμένη περίπτωση, ωστόσο, είναι από πολλές απόψεις αμφισβητήσιμη. Η ελληνική εταιρεία που προχώρησε στη ναύλωση, είχε αναπτύξει μακροχρόνιες σχέσεις με την Κίνα, με παρουσία αντιπροσωπευτικού γραφείου στη Σαγκάη, και κυρίως με συμφωνίες με την κινεζική ηγεσία προτού καν ομαλοποιηθούν επίσημα οι σχέσεις Ελλάδας και Κίνας. Η τελετή ονοματοδοσίας ενός πλοίου αποτελεί την τελευταία μίας μεγάλης σειράς χρονοβόρων διαδικασιών και η συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Κίνας είχε υπογραφεί μόλις λίγους μήνες νωρίτερα. Οι δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού, οι οποίες

⁹⁷⁷ Καραμανλής Κ. (Πρωθυπουργός) (2006, Ιούλιος 26). Ομιλία *Pepen* Αναρτήθηκε από: <http://www.pepen.gr/pagesgr/costamare/COSCO%20HELLAS%20Omlia%20KARAMANLH.pdf>.

μεταδόθηκαν από τον ελληνικό τύπο χωρίς επεξηγήσεις αναφορικά με τη δράση της ελληνικής εταιρείας στην Κίνα, πρόβαλαν μια αποτελεσματικότητα της διμερούς συμφωνίας η οποία ήταν αβάσιμη. Μάλιστα, μόλις λίγους μήνες αργότερα, το 2006, ο τότε Υπουργός Οικονομικών Γ. Αλογοσκούφης κατά την επιστροφή του από την Κίνα, δήλωσε πως “μέλη της κινεζικής ηγεσίας” (τα οποία ο Υπουργός δεν διευκρίνισε στη δήλωσή του) “εκδήλωσαν ενδιαφέρον συγκεκριμένα για τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη, με στόχο την προώθηση κινεζικών προϊόντων στη Μέση Ανατολή, τη Μαύρη Θάλασσα και την Ευρώπη”,⁹⁷⁸ επιβεβαιώνοντας έτσι την ανάμειξη της κινεζικής ηγεσίας στις επαφές για την παραχώρηση του λιμένα. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι εκ των υστέρων, και ο επικεφαλής της Cosco Pacific Ltd. παρουσιάστηκε ως υψηλόβαθμο στέλεχος, ενώ οι αρμοδιότητες του περιορίζονταν στην Cosco.

Σ' αυτή την κατεύθυνση, μεγάλη προβολή είχε η υπογραφή της συμφωνίας, όπου, με πρόσκληση του Κ. Καραμανλή παρευρέθηκε ο τότε Πρόεδρος της Κίνας. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσίασαν την υπογραφή της συμφωνίας τόσο ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας με τις δηλώσεις του, όσο και ο ελληνικός τύπος ανεξαιρέτως, είχε ως αποτέλεσμα την προβολή πολύ συγκεκριμένων εικόνων για τις ελληνικές προσδοκίες από την Κίνα. Ο Κ. Καραμανλής δήλωσε ότι “Ένα νέο σημαντικό κεφάλαιο στη συνεργασία Ελλάδας – Κίνας σηματοδοτεί η σύμβαση ανάμεσα στον Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς και την Cosco”.⁹⁷⁹ Αντίστοιχα, ο τότε υπουργός ΕΝΑΝΠ (Εμπορικής Ναυτιλίας και Νησιώτικης Πολιτικής) κ. Α. Παπαληγούρας δήλωσε ότι “υπεγράφη μια στρατηγική συμφωνία που προωθεί αποφασιστικά τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Κίνας”⁹⁸⁰. Οι εφημερίδες Καθημερινή και Απογευματινή χαρακτήρισαν την υπογραφή της συμφωνίας ως “ορόσημο για την εξέλιξη των σχέσεων της χώρας μας” και “για την ενίσχυση και τη διεύρυνση της στρατηγικής σχέσης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Κίνα”. Η συμφωνία πράγματι αποτέλεσε σημαντική αναβάθμιση για τις κατά τα άλλα αμελητέες διμερείς σχέσεις, η γενικότητα της δήλωσης, ωστόσο, και κυρίως η έλλειψη αναφοράς στις αναμενόμενες απολαβές από τη συμφωνία, αφήνει περιθώριο μεγάλης παρερμηνείας της δήλωσης.

Αντίστοιχα, ο Hu Jintao επιβεβαίωσε τις ελληνικές προσδοκίες με μία δήλωση, η οποία άφηνε περιθώριο ερμηνείας υπό το πρίσμα των εικόνων που ήδη

⁹⁷⁸ Γενική Γραμματεία Τύπου, 26 Οκτωβρίου 2006.

⁹⁷⁹ Ανώνυμος (2008, Νοέμβριος 25). Επισκόπηση Τύπου, Γραφείο Κυβερνητικού Εκπροσώπου Αποσπάσματα από τις εφημερίδες *Η Ελευθεροτυπία* και *Το Βήμα*.

⁹⁸⁰ Ανώνυμος, (2008, Δεκέμβριος 30). Δυσπιστία ως προς τη σύμβαση ΟΛΠ – Cosco, *Τα Νέα*.

προβάλλονταν στο ελληνικό έδαφος: “Με κρίκο τις θαλάσσιες μεταφορές, με μοχλό τα λιμάνια και με υπόβαθρο το διαμετακομιστικό κέντρο στοχεύουμε η διμερής συνεργασία να επεκταθεί σε υποδομές, σε επενδύσεις, σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, σε λιμενικές υποθέσεις [...]” Η δήλωση αυτή μεταφέρθηκε στον τύπο ως επιβεβαίωση μίας γενικότερης οικονομικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Κίνας.⁹⁸¹ Η διατύπωση του Κινέζου Προέδρου είναι ιδιαίτερα γενική κι αφήνει ξεκάθαρα απροσδιόριστο το χαρακτήρα της συμφωνίας, ενώ η λογική ερμηνεία της είναι η μετάδοση της κινεζικής διάθεσης η συμφωνία αυτή να είναι η αρχή μίας γενικότερης διμερούς συνεργασίας, χωρίς προφανώς να υπονοεί ότι αποτελεί τεκμήριο γενικότερης συνεργασίας. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, οι τομείς επικείμενης συνεργασίας που ανέφερε ο Κινέζος Πρόεδρος αποτελούσαν και τους βασικούς τομείς στους οποίους πραγματοποιούσαν επενδύσεις οι κινεζικές εταιρείες, αλλά ορισμένοι ούτε καν προσέφεραν ευκαιρίες στην Ελλάδα, όπως πχ. οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες.

Θα πρέπει τέλος να σημειωθεί, ότι η απόδοση εμπλοκής της κινεζικής κυβέρνησης στη συμφωνία δημοσιοποιήθηκε και στην Ευρώπη, μολοντί υπό διαφορετική χροιά: Όπως έδειξε η έρευνα της S. Meunier, στην Ευρώπη “ο Πειραιάς αποτέλεσε εμβληματική ιστορία, καθότι ταυτίστηκε με τις γενικότερες ανησυχίες αναφορικά με την αύξηση των κινεζικών εγχώριων επενδύσεων στην Ευρώπη”. Διατύπωσε για την ακρίβεια την άποψη ότι το γενικότερο πλαίσιο “σταδιακής ύφεσης των ευρωπαϊκών αγορών και γενικότερη πτώση της ανάπτυξης [...] έχει ενισχύσει φοβίες οικονομικής ‘κατάκτησης’ της Ευρώπης από την Κίνα. Το παράδειγμα του Πειραιά, αποτέλεσε βασικό παράδειγμα που ενίσχυσε τις φοβίες αυτές, καθώς το λιμάνι αποτελούσε στο παρελθόν, πάνω απ’ όλα ένα σύμβολο της ελληνικής υπεροχής στη ναυτιλία και η ‘εξαγορά’ του αντικατόπτρισε την αναδιανομή πλούτου και ισχύος στο σύγχρονο κόσμο”. Έτσι, η συμφωνία παραχώρησης του Πειραιά,

“μεταξύ της ΟΛΠ ΑΕ και της Cosco απέσπασε την προσοχή και του ξένου τύπου, ενώ αποτέλεσε αντικείμενο διεθνών αναλύσεων, καθότι, όχι μόνο αποτέλεσε μία εκ των μεγάλων κινεζικών επενδύσεων στην Ευρώπη, αλλά και άγγιξε ένα θέμα το οποίο θίγει φοβίες κινεζικής επέλασης στη μέση ευρωπαϊκή πρόσληψη της Κίνας”.⁹⁸²

⁹⁸¹ Τερζής, Γ. Π. (2008, Νοέμβριος 26). Στρατηγική η σχέση Ελλάδας και Κίνας, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_2_26/11/2008_293612 & Ανώνυμος, (2008, Νοέμβριος 26). Επισκόπηση Τύπου, *Γραφείο Κυβερνητικού Εκπροσώπου*. Αποσπάσματα από την εφημερίδα *Ο Αδέσμευτος Τύπος*.

⁹⁸² Meunier, S. (2015, December 14). A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus, *CritCcom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of

Ο στόχος της συμφωνίας. Η παραχώρηση των Προβλητών II και III του ΟΛΠ ταυτίστηκε διαχρονικά στην Ελλάδα με το όραμα ανάδειξης του Πειραιά σε είσοδο προϊόντων με προορισμό τα κράτη της Ευρώπης. Αυτή η εικόνα επικοινωνούσε μία συγκεκριμένη οικονομική διάσταση, καθώς και ιδιαιτερότητα της Ελλάδας έναντι άλλων ευρωπαϊκών κρατών στην κινεζική πρόσληψη. Εξυπηρετούσε σαφώς την ελληνική ανάγκη ωραιοποίησης της ιδέας της ιδιωτικοποίησης του λιμένα, και κατευνασμού των αντιδράσεων που προκαλούσαν σχετικές κινήσεις.

Χαρακτηριστικά, από τις πρώτες επαφές, η μεταφορά του ενδιαφέροντος για εκμετάλλευση των ελληνικών λιμένων από κινεζικές εταιρείες, τόσο από τα μέσα ενημέρωσης όσο και τον τότε αρμόδιο Υφυπουργό Ε. Στυλιανίδη, είχε συγκεκριμένη χροιά. Για την ακρίβεια, η κινεζική πλευρά, ήδη με την εκκίνηση του διαλόγου επί του θέματος σε προκαταρκτικές επαφές το 2005, τόνιζε ότι πηγή του ενδιαφέροντος που επεδείκνυε ήταν η πιθανή χρήση ελληνικών λιμένων για προώθηση κινεζικών προϊόντων συγκεκριμένα, και μάλιστα επίγεια στην Ευρώπη γενικά (όχι περιορισμένα σε εγγύς κράτη). Χαρακτηριστικά, οι δηλώσεις του τότε Υφυπουργού Εξωτερικών Ε. Στυλιανίδη μετά την πρώτη σχετική συνάντηση στην Κίνα το Δεκέμβριο του 2005 εμπεριείχαν και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά: “Η κινεζική πλευρά έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον ιδιαίτερα για τη Θεσσαλονίκη, για την οποία θα εξετάσουν κατά πόσον μπορεί να γίνει η πύλη των κινεζικών προϊόντων στα Βαλκάνια και στην Κεντρική Ευρώπη”.⁹⁸³

Παρότι, όπως προαναφέρθηκε ο Κ. Καραμανλής είχε παρουσιάσει ρεαλιστικές προοπτικές που θα κινούσαν το κινεζικό ενδιαφέρον, οι μετέπειτα δηλώσεις του τότε Πρωθυπουργού προς τους Έλληνες δημοσιογράφους και το εσωτερικό γενικότερα, οριοθέτησαν το γενικό αυτό ενδιαφέρον στον ευρωπαϊκό χώρο με αναφορά “στην αξιοποίηση των ελληνικών λιμανιών για τη διακίνηση συγκεκριμένα κινεζικών προϊόντων”.⁹⁸⁴ Δημοσιεύσεις στον τύπο αντίστοιχα, άρχισαν να τονίζουν ότι το κινεζικό ενδιαφέρον ήταν υποκινούμενο από την προοπτική προώθησης κινεζικών εξαγωγών στην Ευρώπη. Ήδη, προτού καν πραγματοποιηθεί η συνάντηση μεταξύ των

European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>.

⁹⁸³ Ευσταθιάδης, Σ. (2005, Δεκέμβριος 11). Οι Κινέζοι αγαπούν τη Σι-λα: Ναυτιλία, τουρισμός, εκπαίδευση και εμπόριο στο επίκεντρο των διμερών σχέσεων, *Το Βήμα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.vimadeco.gr/finance/article/?aid=170086>.

⁹⁸⁴ Ανώνυμος, (2006, Ιανουάριος 22). Ελληνοκινεζική συνεργασία σε τουρισμό-λιμάνια: τα κέρδη της επίσκεψης Καραμανλή, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_1_22/01/2006_170963.

δύο πρωθυπουργών, δημοσίευμα στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* ανέφερε ότι “οι εταιρείες διαμετακομιστικού εμπορίου της Κίνας (COSCO και China Shipping Line) ενδιαφέρονται για ελληνικές λιμενικές εγκαταστάσεις προκειμένου να τις χρησιμοποιήσουν σαν πύλη προς τις ευρωπαϊκές αγορές”.⁹⁸⁵ Αντίστοιχα, μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψης, ο Τύπος πρόβαλε ως επιβεβαιωμένη την πηγή ενδιαφέροντος, καθώς αναφερόταν ότι κινεζικές εταιρείες “σκέπτονται να χρησιμοποιούν τα ελληνικά λιμάνια ως πύλη εισόδου για τα προϊόντα τους στην Ευρώπη”.⁹⁸⁶ Έκτοτε, η προβολή της συγκεκριμένης αιτιολόγησης του κινεζικού ενδιαφέροντος ανακυκλώθηκε έντονα στο ελληνικό έδαφος, τόσο από τον τύπο, όσο και διαδοχικά μέλη της ελληνικής κυβέρνησης, παρότι οι κινεζικές κινήσεις εξακολούθησαν να καταδεικνύουν διαφορετικούς συλλογισμούς.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι παρότι σε γενικές γραμμές οι εκπρόσωποι της κινεζικής εταιρείας υπήρξαν πιο προσεκτικοί στην εικόνα που πρόβαλαν (και κυρίως στον στόχο τους να προβάλουν τη σοβαρότητα της εταιρείας), στο πλαίσιο πολιτικών συναντήσεων και γενικών δηλώσεων στον τύπο ο διευθύνων σύμβουλος της εταιρείας ενθάρρυνε την προοπτική που είχαν επιλέξει να προβάλουν τα μέλη της ηγεσίας. Χαρακτηριστικά, κατά την υπογραφή της σύμβασης παραχώρησης, ο Captain Γουέι δήλωσε ότι “Η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης, να μας καλέσει για τον εκσυγχρονισμό του πρώτου εμπορικού λιμανιού της χώρας της ήταν σοφή”,⁹⁸⁷ καθώς και “μόλις αναλάβουμε τον ερχόμενο Οκτώβριο τη διαχείριση του ΣΕΜΠΟ στον ΟΛΠ, θα καταστήσουμε την Ελλάδα κέντρο του διαμετακομιστικού εμπορίου από την Άπω Ανατολή προς την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια”.⁹⁸⁸ Επανέλαβε έτσι την ελληνική ρητορική, αλλά τόνισε τα ανταλλάγματα για την Ελλάδα, όχι για την Κίνα. Τέλος, είναι χαρακτηριστικό ότι την ημέρα της υπογραφής της σύμβασης, η εφημερίδα *Η Καθημερινή* ανέφερε ότι:

“Η ελληνική πλευρά εκτιμά ότι με πυρήνα το ΣΕΜΠΟ του Πειραιά, η Ελλάδα θα αποτελέσει όχι μόνον την πύλη εισόδου των κινεζικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή

⁹⁸⁵ Ανώνυμος, (2006, Ιανουάριος 19). Κλάδοι με προοπτικές για συνεργασία Ελλάδας - Κίνας, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: www.kathimerini.gr.

⁹⁸⁶ Κωνσταντινίδης, Σ. (2006, Ιανουάριος 22). Επενδύσεις, τουρισμός κι ελαιόλαδο: Η επίσκεψη Καραμανλή αποκάλυψε ότι η Ελλάδα γίνεται μόδα στην Κίνα, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_100055_22/01/2006_170953.

⁹⁸⁷ Λαμπρόπουλος, Θ. (2008, Νοέμβριος 25). Επιβεβαιώνει τη “διακρατική” ο Πρόεδρος της Cosco και καθυστερεί τους εργαζομένους, *Ελευθεροτυπία*.

⁹⁸⁸ Μπαρδούνας, Ν. (2008, Νοέμβριος 25). Η Cosco δεσμεύεται για επενδύσεις και προσλήψεις στο λιμάνι του Πειραιά: Στόχος των Κινέζων να καταστήσουν την Ελλάδα κέντρο του διαμετακομιστικού εμπορίου, *Η Καθημερινή*.

Ένωση, αλλά και τον «σταθμό» πιστοποίησης και επεξεργασίας τους πριν κυκλοφορήσουν στις ευρωπαϊκές αγορές”.⁹⁸⁹

Μία εικόνα που, εκτός ελέγχου της ελληνικής ηγεσίας, και παρά τη θετική χροιά που προσέδωσαν στην συμφωνία όσοι αρμόδιοι ενεπλάκησαν, διαχύθηκε στο ελληνικό και ευρωπαϊκό έδαφος, ήταν η απειλή εφαρμογής κινεζικών εργασιακών συνθηκών καταπάτησης και κατάχρησης εργασιακών δικαιωμάτων και περιβαλλοντικών κανονισμών από την ανάδοχο εταιρεία, λόγω της κινεζικής της προέλευσης. Αρχικά η προοπτική παραχώρησης του λιμένα του Πειραιά προκάλεσε κοινωνικές αντιδράσεις σε μεγάλο βαθμό από όσους ήταν αντίθετοι σε μια απόφαση παραχώρησης κρατικής περιουσίας. Σταδιακά, ωστόσο, και κυρίως μετά την ανακοίνωση του αποτελέσματος του διαγωνισμού, άρχισαν να εκδηλώνονται αντιδράσεις απέναντι στην παραχώρηση στην κινεζική εταιρεία, οι οποίες ανέδειξαν ορισμένες βασικές προκαταλήψεις που είχαν σχηματιστεί για την Κίνα στην ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα, η οριστικοποίηση κινεζικών εταιρειών ως αναδόχων των δύο λιμένων προκάλεσε για πρώτη φορά αντιδράσεις αναφορικά με την προέλευσή τους. Συγκεκριμένα, διατυπώθηκαν ανησυχίες ότι η κινεζική διαχείριση του λιμένα θα οδηγούσε σε απώλειες θέσεων εργασίας Ελλήνων και καταπάτηση των εργασιακών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Όσο πλησίαζε η υπογραφή της σύμβασης, οι αντιδράσεις των εργαζομένων στους λιμένες επικεντρώθηκαν απέναντι στη “δημιουργία μιας ιδιότυπης ‘China Town’”, εστιάζοντας κυρίως σε μισθολογικά κριτήρια και σε θέματα υγείας και ασφάλειας κατά την εργασία.⁹⁹⁰ Οι αντιδράσεις αυτές ήταν αρκετά γενικές και σαφώς επηρεασμένες τόσο από φόβους για το μέλλον της εταιρείας όσο και από προκατάληψη αλλά, εκ των πραγμάτων, συμπεριλάμβαναν και ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της Κίνας, στα οποία μάλιστα η κινεζική νοοτροπία διαφοροποιείται αισθητά από τη δυτική. Βασικότερα αυτών ήταν οι όροι εργασίας για τους εργαζομένους και τα ζητήματα ασφαλείας.⁹⁹¹ Η πρόσληψη της Κίνας που αντικατοπτρίστηκε με αυτόν τον τρόπο, ήταν αυτή ενός υποδεέστερου κράτους, καθώς και ενός κράτους απέναντι στο οποίο δεν προκύπτουν φιλικά συναισθήματα. Προτού καν ολοκληρωθεί η συμφωνία

⁹⁸⁹ Τερζής, Γ.Π. (2008, Νοέμβριος 26). Στρατηγική η σχέση Ελλάδας και Κίνας, *Η Καθημερινή*.

⁹⁹⁰ Αποστολάκης, Σ. (2008, Ιούλιος 21). Η Hutchinson του Χονγκ-Κονγκ πλειοδότησε έναντι της Cosco, που είχε πλειοδοτήσεις στον ΟΛΠ, *Η Ελευθεροτυπία*, & Συνέντευξη με τον Πρόεδρο του ΟΛΠ, Γ. Ανωμερίτη (2009, Φεβρουάριος 18).

⁹⁹¹ ο.π. & Καλλίτσης, Κ. (2009, Νοέμβριος 8). Ανάλυση, Ο πρόεδρος του ΕΒΕΑ και το λιμάνι του Πειραιά, *Η Καθημερινή* (σημειωτέον, το άρθρο αναφέρει συνοπτικά τις αντιδράσεις για την ασφάλεια, εστιάζοντας κυρίως σε αντιδράσεις που προέρχονταν από και απευθύνονταν στο ελληνικό σύστημα).

στο εσωτερικό, είχαν ήδη προκύψει αμφισβητήσεις στην πρόσληψη της Κίνας που προέβαλαν οι κυβερνητικοί παράγοντες. Οι αντιδράσεις αυτές, πρόβαλαν μία πρόληψη της Κίνας η οποία διέφερε ριζικά τόσο στο αξιολογικό όσο και στο ενεργητικό επίπεδο από αυτή που πρόβαλαν οι Έλληνες αρμόδιοι.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως έδειξε η έρευνα της S. Meunier παρεμφερείς ανησυχίες έχουν διατυπωθεί επανειλημμένα στην Ευρώπη σε συνάρτηση με τις κινεζικές εξαγωγές. Πέραν της γενικής άποψης ότι οι επενδύσεις συχνά οδηγούν σε επιδείνωση των εργασιακών συνθηκών των εντόπιων εργαζομένων, στην περίπτωση της Κίνας, έγινε προφανές ότι η συχνή ενημέρωση για τις συνθήκες εργασίας στις κινεζικές επιχειρήσεις είχε ωθήσει στη δημιουργία ενός βασικού χαρακτηριστικού στην ελληνική πρόσληψη της Κίνας. Στην Ευρώπη δε, όπου υπάρχει επαρκής ενημέρωση και επί του εργασιακού καθεστώτος στις κινεζικές επιχειρήσεις στην Αφρική,⁹⁹² οι ανησυχίες αυτές διογκώθηκαν. Η αντιμετώπιση των ανησυχιών αυτών από το Δ.Σ. της ΟΛΠ ΑΕ, σύμφωνα με μαρτυρία του τότε Προέδρου της ΟΛΠ ΑΕ, Γ. Ανωμερίτη, ήταν η απόρριψη των αντιδράσεων και σχετικών των αιτημάτων χωρίς συζήτηση επί της εγκυρότητας των επιχειρημάτων, με το επιχείρημα ότι η ανάδοχος εταιρεία είχε τεράστια διεθνή δραστηριοποίηση και μεγάλο δίκτυο επενδύσεων και συνεπώς εξοικείωση με τους δυτικούς κανόνες. Τα στελέχη αυτά του ΟΛΠ εξέφρασαν συνεπώς την βεβαιότητα ότι θα υπήρχε προσαρμογή προς τους ελληνικούς κανόνες.⁹⁹³ Η βεβαιότητα αυτή ήταν πράγματι συνυφασμένη με τη διεθνή στάση που τηρούσε η Cosco Pacific Ltd. και την έλλειψη παραπόνων για εφαρμογή πρακτικών που ξέφευγαν από τα ισχύοντα στα κράτη όπου είχε πραγματοποιήσει επενδύσεις. Στην πράξη επιβεβαιώθηκε η πρόσληψη της διοίκησης της ΟΛΠ ΑΕ, παρότι από εργαζομένους της ΟΛΠ ΑΕ διατυπώθηκαν ορισμένες καταγγελίες, οι οποίες ωστόσο ουδέποτε επιβεβαιώθηκαν.⁹⁹⁴

Από το γεγονός ότι οι αντιδράσεις για την παραχώρηση του λιμένα επικεντρώθηκαν στην ιδιωτικοποίηση δημόσιας περιουσίας, ενώ μόνο κατά την

⁹⁹² Meunier, S. (2015, December 14). A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus, *CritCom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>

⁹⁹³ Συνέντευξη με τον Πρόεδρο του ΟΛΠ, Γ. Ανωμερίτη στις 18/02/2009.

⁹⁹⁴ Meunier, S. (2015, December 14). A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus, *CritCom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>.

περίοδο των τελικών διαπραγματεύσεων εκφράστηκαν και κατηγορίες για τη φύση και τους όρους της συμφωνίας,⁹⁹⁵ εξηγείται η ανάγκη της ηγεσίας να προβάλλει τη συμφωνία υπό γεωπολιτικό πρίσμα καθώς και η κατασκευή μίας υποσχόμενης εικόνας περαιτέρω ωφελημάτων από την υλοποίηση μίας γενικότερης ελληνοκινεζικής συμφωνίας. Μάλιστα η προβολή αυτή άφηνε το περιθώριο να μη δημοσιοποιηθεί η ανάγκη αποδυνάμωσης των συνδικάτων και η αδυναμία χρηματοδότησης της απαραίτητης αναβάθμισης υποδομών ή χειρισμού των συνδικάτων από ελληνικό δημόσιο. Επιπλέον, η σύνδεση των αποκρατικοποιήσεων με σημαντικά βήματα σε επίπεδο πολιτικών σχέσεων αποτελούσε πάγια τακτική του Κ. Καραμανλή. Είχε αντίστοιχα χαρακτηρίσει καθοριστική για την πορεία των ελληνογερμανικών σχέσεων γενικότερα την παραχώρηση του ΟΤΕ στη *Deutsche Telecom*.⁹⁹⁶

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ

Όπως προκύπτει από τα προηγούμενα υπάρχει σαφής διαφοροποίηση μεταξύ των εικόνων που προβλήθηκαν ευρέως στην Ελλάδα και των βασικών συλλογισμών, που, σύμφωνα με τον αρμόδιο οργανισμό και τη σύμβαση, καθόρισαν την παραχώρηση του λιμένα. Σε μεγάλο βαθμό οι διαφοροποιήσεις αυτές, πηγάζουν από ανάγκη κατευνασμού αντιδράσεων. Ωστόσο, σε δεύτερο επίπεδο, ήδη από τις πρώτες επαφές γεννιούνται προβληματισμοί τόσο όσον αφορά το βαθμό στον οποίο είχε ουσιαστική υπόσταση η πολιτική διάσταση την οποία προσέδωσαν τα εμπλεκόμενα μέλη της τότε ελληνικής κυβέρνησης (και αντιπολίτευσης αντίστοιχα) στην υπογραφή στρατηγικής συμφωνίας. Η προσδοκία αυτή μπορούσε να πηγάζει από το γεγονός ότι άλλα ευρωπαϊκά κράτη δεν είχαν φανεί αντίστοιχα ανοιχτά σε παραχώρηση λιμένων σε κινεζικές εταιρείες, καθώς και από τη γενικότερη παρερμηνεία του κινεζικού ενδιαφέροντος ως δείγματος γενικότερου ανοίγματος προς την Ελλάδα.

Χαρακτηριστικά, πέραν των παραπάνω ο εισηγητής από την πλευρά του κυβερνώντος κόμματος της Ν. Δημοκρατίας Σ. Κεδίκογλου κατά την κύρωση της

⁹⁹⁵ Υφαντής, Π.Δ. (2008, Οκτώβριος 6). Σε ιδιώτες με συνοπτικές διαδικασίες, *Ελευθεροτυπία*, & Ανώνυμος, (2008, Οκτώβριος 10). ΟΛΠ και Cosco οριστικοποίησαν τη συμφωνία για τον εμπορευματικό σταθμό: Για εκποίηση με αδιαφανείς διαδικασίες, μιλά η Αντιπολίτευση, www.in.gr.

⁹⁹⁶ Αναλυτικά η δήλωση ήταν: “Οι ελληνογερμανικές σχέσεις βρίσκονται σε πάρα πολύ καλό σημείο. Είχαμε προσφάτως τη σύναψη της στρατηγικής συμφωνίας της Deutsche Telecom και του ΟΤΕ - είναι μια πολύ σημαντική εξέλιξη για τις ελληνογερμανικές οικονομικές σχέσεις, για την προώθηση της τεχνολογίας και για τη στρατηγική της χώρας μας στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης”. Ανώνυμος, (2008, Ιούλιος 7). Ελληνογερμανικές σχέσεις, *Η Ναυτεμπορική*.

Σύμβασης παραχώρησης στη Βουλή το 2009 ανέφερε τα εξής:

“Θέλω να σας υπενθυμίσω τη μεγάλη σημασία που αποδίδεται από την Κυβέρνηση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας σε αυτήν τη σύμβαση. Χαρακτηριστικό, ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι στην υπογραφή της σύμβασης παρευρισκόταν ο Πρόεδρος της Κίνας και ο Πρωθυπουργός της χώρας μας. Το Λιμάνι του Πειραιά και κατ’ επέκταση η χώρα μας καθίστανται εμπορικοί εταίροι της κινεζικής οικονομικής ανάπτυξης εγκαινιάζοντας ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασιών”.⁹⁹⁷

Δεδομένης της σοβαρότητας της περίπτωσης όπου και διατυπώθηκαν τα παραπάνω, δημιουργούνται ερωτηματικά κατά πόσο η παραπάνω εικόνα αντικατόπτριζε πράγματι την πρόσληψη που είχε δημιουργήσει η επαφή με την κινεζική ηγεσία. Ακόμα μεγαλύτερα ερωτήματα, όπως φαίνεται παρακάτω, προκαλεί η στάση της αντιπολίτευσης.

Ωστόσο, πέραν του βαθμού στον οποίο οι σχετικές με τη συμφωνία εικόνες που προβλήθηκαν και σχολιάστηκαν εξυπηρετούσαν την ανάγκη κατευνασμού των αντιδράσεων, προβληματισμοί προκύπτουν όσο αφορά το ενδεχόμενο η πρόσληψη αυτή να αντικατόπτριζε και πραγματικές εικόνες. Οι προβληματισμοί αυτοί θέτουν ερωτηματικά όσον αφορά τη γνώση και ενημέρωση που υπήρχε στην Ελλάδα επί της φύσης των κινεζικών επενδύσεων και των εμπλεκόμενων εταιρειών, ιδιαίτερα στο χώρο της λιμενικής πολιτικής. Η ανάγκη για απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο το κινεζικό ενδιαφέρον πήγαζε από τη διακρατική διάσταση των σχέσεων ή απλά οι Κινέζοι θεωρούσαν την εκμετάλλευση ελληνικού λιμένα καθαρά επενδυτική κίνηση, εντείνεται από το γεγονός ότι η πλειονότητα των εταιρειών που συμμετείχαν στις σχετικές συζητήσεις και δη οι δύο οι οποίες εν τέλει εκδήλωσαν ενδιαφέρον, είχαν ήδη αναλάβει την εκμετάλλευση λιμένων σε άλλα κράτη, ανεξαρτήτως στρατηγικών συμφωνιών. Ενδεικτικά η Cosco Pacific Ltd. στη Μεσόγειο μόνο έχει αποκτήσει ποσοστά πέραν του Πειραιά, στο Πορτ Σαίντ και τον Προβλήτα Ε/Κ στο λιμάνι της Κωνσταντινούπολης.⁹⁹⁸ Ωστόσο, στην Ελλάδα, δεν υπήρχε προηγούμενη εμπειρία της υπερβολικής έξαρσης φιλίας που συνοδεύει όλες τις κινεζικές εμπορικές συμφωνίες.

Επιπλέον, από κινεζικής πλευράς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η συμφωνία

⁹⁹⁷ Συζήτηση Σ/Ν του Υ.Ε.Ν.Α.Ν.Π “Κύρωση της Σύμβασης Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των Προβλητών ΙΙ και ΙΙΙ του Σταθμού Εμπορευματοκιβωτίων της ΟΛΠ ΑΕ και ρύθμιση συναφών θεμάτων”, σ. 5.

⁹⁹⁸ Στις παρακάτω ιστοσελίδες αναφέρονται οι λίστες των λιμένων στους οποίους δραστηριοποιούνται οι Cosco Pacific Ltd. & Hutchison Whampoa Ltd.:

http://www.coscopac.com.hk/eng/business/terminal_portfolio.php

&

http://en.wikipedia.org/wiki/Hutchison_Port_Holdings.

παραχώρησης του Πειραιά δεν αποτελούσε κυβερνητική απόφαση, ή δείγμα μίας γενικότερης κινεζικής πολιτικής επενδύσεων στην Ελλάδα. Στις αρχικές επαφές έχει αμφισβητηθεί η συμμετοχή της κυβέρνησης (παρότι, όπως φάνηκε παραπάνω, είχαν βοηθήσει άλλες κινεζικές εταιρείες να έρθουν σε επαφή με τις ελληνικές αρχές). Για την ακρίβεια, σύμφωνα με διερεύνηση των αρχικών επαφών από τους Χουλιάρα και Πετρόπουλο, απαιτήθηκε μεσολάβηση ιδιώτη για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος της συγκεκριμένης εταιρείας, καθώς και τις πρώτες επαφές με την ελληνική κυβέρνηση μέχρις ότου να διατυπωθεί ξεκάθαρο ενδιαφέρον.⁹⁹⁹ Ταυτόχρονα, δεν υπήρχε καν δυνατότητα εμπλοκής της κεντρικής κυβέρνησης σε αυτή την απόφαση. Μόλις ένα χρόνο είχε επίσημα εφαρμοστεί ένα ιδιότυπο σύστημα ιδιωτικοποίησης των λιμένων και κάθε είδους λιμενικών υπηρεσιών (και εταιρειών διαχείρισης).¹⁰⁰⁰ Για την ακρίβεια, η κεντρική κινεζική κυβέρνηση και συγκεκριμένα το Υπουργείο Μεταφορών ήταν υπεύθυνο για τη διαχείριση λιμένων από το 1984 μέχρι και το 2004. Ωστόσο, βάσει απόφασης της κεντρικής συνέλευσης του Κομμουνιστικού Κόμματος το 2003, από το 2004, η κινεζική κυβέρνηση προχώρησε “σε παραχώρηση λιμένων, με επίσημη αποκέντρωση της λιμενικής διαχείρισης και ανάθεση όλων των αρμοδιοτήτων σε πολυμερείς διοικήσεις που αποτελούνται από μέλη τοπικών κυβερνήσεων και κυρίως τους μεγάλους διαχειριστές, ξένους επενδυτές και κοινοπραξίες”.¹⁰⁰¹ Η κεντρική κυβέρνηση διατήρησε μόνο την τυπική αρμοδιότητα του τελικού ελέγχου σημαντικών αποφάσεων (σε επίπεδο αποδοχής ή απόρριψης), και τη δυνατότητα άσκησης βέτο για οικονομικά ζητήματα. Πέραν αυτού, επίσημα η διοίκηση λιμένων λειτουργεί αντίστοιχα με το μοντέλο διοίκησης ιδιωτικών εταιρειών, χωρίς κυβερνητικές αποφάσεις. Μάλιστα, γενικά, σύμφωνα με οργανογράμματα κρατικών εταιρειών, στις εισηγμένες στο χρηματιστήριο κρατικές εταιρείες, η εμπλοκή της κυβέρνησης περιορίζεται στην επιλογή αποδεκτού Προέδρου, ενώ υπό κυβερνητικό (κομματικό) έλεγχο υπάρχουν μόνο το τμήμα οικονομικού ελέγχου και το συνδικάτο εργαζομένων.¹⁰⁰²

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η εκδοχή άσκησης πολιτικών σχέσεων μέσω

⁹⁹⁹ Huliaras, A., Petropoulos, S.(2014) Shipowners, ports and diplomats: the political economy of Greece's relations with China. *Asia-Europe Journal [Springer]*, 12(3), σσ. 215–30

¹⁰⁰⁰ (2007). PORT MANAGEMENT AND OWNERSHIP MODELS PRODUCED BY THE WORLD BANK, *The World Bank, Port Reform Toolkit Module 3: Alternative Management Structures and Ownership Models, Report. No. 0-8213-6607-6*, Washington DC: The World Bank.

¹⁰⁰¹ Li, X.K, Luo M, & Yang, J, (2012). Container Port Systems in China and the USA: A Comparative Study, *Maritime Policy and Management*, 39, 5, 461-478.

¹⁰⁰² Craze, M. (2016, August 31). \$1bn Chinese fishing giant close to deal for Argentine shrimp fleet, *Undercurrent News*.

της λιμενικής πολιτικής, έρχεται σε αντίθεση με την οικονομική ανάπτυξη σε αυτό τον τομέα, στον οποίο βασικοί εμπλεκόμενοι είναι εκπρόσωποι των ναυτιλιακών εταιρειών οι οποίοι ενδιαφέρονται ξεκάθαρα για την κάλυψη εμπορικών συμφερόντων. Στις κινεζικές εταιρείες το γνωρίζουν αυτό, όπως γνωρίζουν και ότι η πιο καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας των έργων που αναλαμβάνουν εξαρτάται από τη διατήρηση αυτής της σχέσης.¹⁰⁰³ Στην περίπτωση του Πειραιά, ειδικά δεδομένης της ανάγκης αποκατάστασης της φήμης του λιμένα, η ανάγκη αυτή διογκώθηκε.

Αντίστοιχα, η προβολή του διευθύνοντα συμβούλου της εταιρείας, ως “πανίσχυρου” στην Κίνα, λόγω του γεγονότος ότι κατείχε υψηλή θέση στο κομμουνιστικό κόμμα, παραγνωρίζει το μέγεθος του κόμματος (όπως και τη γενικότερη λειτουργία του κινεζικού πολιτικού συστήματος). Η ανάθεση του ελέγχου μίας εταιρείας του μεγέθους της Cosco Pacific Ltd. γινόταν πράγματι σε υψηλόβαθμα στελέχη. Αυτό όμως δεν συνεπάγεται πως τα συγκεκριμένα στελέχη συμμετείχαν με οιαδήποτε τρόπο στη διαμόρφωση ή είχαν δυνατότητα επιρροής στην κινεζική εξωτερική πολιτική, ή καν ότι δέχονταν εντολές από την κεντρική κυβέρνηση. Αντίστοιχα, σε ανάγνωση των δηλώσεων του Hu Jintao, αντίστοιχα, είναι βασικό να γίνει κατανοητό, ότι ο τότε Κινέζος Πρόεδρος δεν εκπροσωπούσε την Cosco Pacific Ltd. Η δήλωση του, συνεπώς, ήταν η αρμόζουσα δεδομένης της περιστάσης της σύναψης μίας σημαντικής επενδυτικής συμφωνίας μίας κινεζικής κρατικής εταιρείας στο ελληνικό έδαφος.

Γενικότερα, δεδομένης της προβολής που έλαβε η παρουσία του τότε Κινέζου Προέδρου στην υπογραφή της συμφωνίας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι χωρίς να υποτιμάται η σημασία της συμφωνίας, είναι σημαντικό να μην υπερβάλλεται αντίστοιχα. Επιπλέον, σύμφωνα με κινεζικά δημοσιεύματα, η επίσκεψη στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ταξιδιού “που ο Κινέζος Πρόεδρος πραγματοποιούσε σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη”¹⁰⁰⁴, ενώ η παρουσία του εκεί, θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική και όχι δεδομένη για την κινεζική εταιρεία, καθώς καταγράφεται στα σημαντικά

¹⁰⁰³ Συνέντευξη με το Lawrence Lau, Vice President Cosco Insurance, 05/08/2015.

¹⁰⁰⁴ Anonymous, (2008, November 25). Chinese, greek leaders begin talks on bilateral relations, *People's Daily Online*, ανακτήθηκε από: <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/6539728.html> & Anonymous, (2008, November 26). Chinese president calls for strengthened Sino-Greek cultural exchange, *People's Daily Online*, ανακτήθηκε από: <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/6540563.html> & Anonymous, , (2008, November 26). Chinese president hopes to bring Sino-Greek ties to higher level, *China View*, ανακτήθηκε από: http://news.xinhuanet.com/english/2008-11/26/content_10412438.htm.

γεγονότα στην ιστορία της εταιρείας.¹⁰⁰⁵ Το γεγονός αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στην κινεζική σχέση με την Ελλάδα γενικά. Δεδομένης της άρνησης π.χ. της Γαλλίας να δεχθεί παραχώρηση λιμένων σε κινεζικές εταιρείες, προφανώς η ελληνική ετοιμότητα αναγνωρίστηκε από την κινεζική κυβέρνηση, χωρίς αυτό ωστόσο να αλλάζει το γεγονός ότι η εδώ συμφωνία ήταν μεσαίου μεγέθους συγκριτικά με τις κινεζικές επενδύσεις στην Ευρώπη γενικά.¹⁰⁰⁶ Με άλλα λόγια η αναγνώριση αυτή δεν αποτελούσε τεκμήριο ανταλλαγμάτων από την Κίνα, καθότι η κινεζική οικονομία δεν επιτρέπει τέτοιο περιθώριο.

Εξάλλου, από κινεζικής πλευράς προφανώς δεν μπορεί να εξακριβωθεί κατά πόσο είχε διαμορφωθεί η προσδοκία ότι σταδιακά θα κατασκευαζόταν ένα δυνατό σιδηροδρομικό και οδικό δίκτυο και το λιμάνι θα αποκόμιζε οφέλη κι από εκεί. Θα μπορούσε να θεωρηθεί δεδομένο ότι η εκδοχή αυτή ήταν ευπρόσδεκτη, ενώ πολύ πιθανό μπορεί να θεωρηθεί ότι η υποσχόμενη δυνατότητα επίγειας προώθησης προϊόντων συνέβαλε στην επιλογή του Πειραιά, χωρίς αυτό να μπορεί να τεκμηριωθεί. Βάσει όμως των διαθέσιμων δεδομένων, με εξαίρεση τις σχετικές δημόσιες δηλώσεις του εκπροσώπου της Cosco Pacific Ltd (οι οποίες και πάλι έχουν υπάρξει αντικρουόμενες), δεν στοιχειοθετείται ενδιαφέρον της κινεζικής εταιρείας για τον Πειραιά με στόχο την αξιοποίηση του ως τερματικό σταθμό προώθησης προϊόντων προς την Ευρώπη.

Η άποψη ότι το βασικό κίνητρο ήταν πολύ γενικότερο, ενώ μελλοντική αξιοποίηση των επίγειων δικτύων ίσως αποτελούσε δευτερεύοντα στόχο, προκύπτει πρώτον από το γεγονός ότι εκείνα τα χρόνια δεν υπήρχε από τον Πειραιά ούτε σιδηροδρομικό, ούτε οδικό δίκτυο διασύνδεσης με βασικούς εμπορικούς σταθμούς στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη.¹⁰⁰⁷ Ελλείψει δικτύου, μάλιστα, προκύπτει ότι μεσοπρόθεσμα δεν υπήρχαν καν εν λόγω σχετικοί σχεδιασμοί, καθώς ακόμα και σκέψεις αξιοποίησης κοινοτικών και κρατικών κονδυλίων για τη δημιουργία του σιδηροδρομικού δικτύου ήταν εντελώς ανεπεξέργαστες. (Όπως φαίνεται παρακάτω,

¹⁰⁰⁵ Anonymous, (2008). *Expand Global Terminal Network*, επίσημη ιστοσελίδα της Cosco Pacific, ανακτήθηκε από: www.coscopac.com.hk/uploadfiles/image/20160612104413535.jpg.

¹⁰⁰⁶ Meunier, S. (2015, December 14). A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus *CritCom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>.

¹⁰⁰⁷ Mylonas, P. (2013, April). *Container ports: an engine of growth*, Sectoral Report, National Bank of Greece, p. 9.

αντίστοιχα ανεπεξέργαστες ήταν συζητήσεις εκ μέρους της Cosco Pacific Ltd για κινεζική συμμετοχή στην κατασκευή ενός ισχυρού επίγειου δικτύου). Αλλά ακόμα και εάν την περίοδο προκήρυξης της παραχώρησης του λιμένα, υπήρχε εξασφάλιση κονδυλίων και σαφές σχέδιο κατασκευής, ο χρόνος κατασκευής δεν άφηνε περιθώρια στην ανάδοχο εταιρεία να εξασφαλίσει την ελάχιστη δυναμικότητα φορτίων για την οποία δεσμευόταν τα πρώτα έτη. Μάλιστα, ακόμα και μακροπρόθεσμα, οι προοπτικές, που όπως φάνηκε παραπάνω υπολογίζονταν ότι διάνοιγε η επίγεια προώθηση προϊόντων αναλογούσαν σε 1.9 εκ. TEU, δηλαδή μικρότερη ποσότητα από την ελάχιστη δυναμικότητα που η ανάδοχος εταιρεία δεσμευόταν βάσει σύμβασης να εξασφαλίσει (κατ' ελάχιστο 3.7 εκ. TEU).

Στην πράξη, κατά την περίοδο που προηγήθηκε της υπογραφής της σύμβασης, οι κινήσεις της κινεζικής εταιρείας δεν αποκάλυψαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον αξιοποίησης του εσωτερικού δικτύου. Για την ακρίβεια, ενώ καταβλήθηκαν μεγάλες προσπάθειες αποτίμησης των δυνατοτήτων του λιμένα, με την πραγματοποίηση εξονυχιστικών τεχνικών μελετών για λιμενικά έργα με τη συμμετοχή ελληνικών τεχνικών εταιρειών που γνώριζαν την ελληνική νομοθεσία και τις ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος στην περιοχή, δηλαδή σοβαρότητα στην αξιολόγηση της επένδυσης και την προετοιμασία για αυτήν,¹⁰⁰⁸ αντιθέτως, ουδέποτε πραγματοποιήθηκαν σημαντικές επαφές σε επίπεδο αξιοποίησης εσωτερικού δικτύου.

Ακόμη, η εικασία ότι ο Πειραιάς θα απορροφούσε γενικά “κινεζικά” φορτία, επίσης αποδείχθηκε υπεραισιόδοξη. Δεδομένης της εγγύτητας του λιμένα στον Άξονα Άπω Ανατολής- Ευρώπης, (και της απόστασης από τον άξονα Αμερικής-Ευρώπης) επόμενο θα ήταν ότι κατά μέγιστο ποσοστό θα απορροφούσε φορτία κινεζικής προέλευσης. Η δήλωση όμως, συνδεδεμένη με τη δεύτερη εικόνα που προβάλλεται (της ανάμειξης της κεντρικής κυβέρνησης στην επιλογή της αναδόχου εταιρείας), υπονοεί την ύπαρξη εθνικής πολιτικής κατεύθυνσης είτε φορτίων, είτε έστω κινεζικών ναυτιλιακών εταιρειών. Η υπόνοια αυτή, πέραν του ότι εκμηδενίζει το ρόλο του αποστολέα και παραλήπτη στην εμπορική συναλλαγή, υποβιβάζει τον επαγγελματισμό των κινεζικών ναυτιλιακών στην επιλογή της πιο συμφέρουσας διαδρομής, έναντι “εθνικών” συλλογισμών. Σύμφωνα μάλιστα, με δηλώσεις υψηλόβαθμων στελεχών του ομίλου, υπήρχε στήριξη ανάμεσα στις διαφορετικές εταιρείες του ομίλου καθ'αυτού,

¹⁰⁰⁸ Υπομνήματα των τεχνικών εταιρειών ΑΔΚ Α.Ε. και MARNET Α.Τ.Ε. 7/8/2009 (συνημμένο 4 στο υπόμνημα που αργότερα κατέθεσε η MARNET Α.Τ.Ε. στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας).

οπότε μπορούσε να θεωρηθεί αναμενόμενη η απορρόφηση σημαντικών φορτίων της Cosco Container Lines¹⁰⁰⁹ εφόσον ‘καλύπτονταν βασικές προδιαγραφές συμφέροντας διαδρομής’, αλλά δεν υπήρχε καμία σχετική τάση κατεύθυνσης φορτίων σε ομοεθνείς διαχειριστές είτε από φορτία της συγκεκριμένης εταιρείας, είτε από άλλες εταιρείες. Συν τοις άλλοις, η Cosco Pacific Ltd δεν ήταν η μοναδική κινεζική εταιρεία διαχείρισης λιμένων στο χώρο, για να απορροφά όλη την κίνηση (ακόμα και αν υπήρχε σχετική τακτική).¹⁰¹⁰

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Επιδράσεις από την προβολή των συγκεκριμένων εικόνων σε συνάρτηση με τη συμφωνία εμφανίστηκαν κατά κύριο λόγο μετά την αλλαγή κυβέρνησης και την επίσημη ανάληψη της διαχείρισης των προβλητών II και III από την ανάδοχο εταιρεία. Ωστόσο, ήδη από την περίοδο της υπογραφής της σύμβασης και των προετοιμασιών για τη μεταφορά αρμοδιοτήτων ο τρόπος με τον οποίο προβλήθηκε η συμφωνία προκάλεσε την αβάσιμη κριτική τόσο της συμφωνίας, όσο και της εφαρμογής της. Ενδεικτικά, η αντιμετώπιση της Cosco ως ενιαίου ομίλου, είχε ως αποτέλεσμα να υποστηριχθεί, με δημοσιεύματα ότι η κινεζική ημικρατική εταιρεία δεν αποτελούσε, από οικονομικής άποψης, τόσο συμφέροντα ανάδοχο¹⁰¹¹ δεδομένου ότι ο όμιλος άρχισε να καταγράφει απώλειες λόγω της κρίσης που χτύπησε τη ναυτιλία στο πλαίσιο της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης το 2008, γεγονός όμως το οποίο δεν επηρέαζε τις προοπτικές διαχείρισης του Πειραιά.¹⁰¹²

Επιπρόσθετα, μία περίεργη και σε κάποιο βαθμό ανεξήγητη αντίδραση που προκάλεσε η επανειλημμένη προβολή ως βασικού κινήτρου της κινεζικής πλευράς της αξιοποίησης των ελληνικών λιμένων ως πύλη διαμετακομιστικού εμπορίου προς την Ευρώπη, ήταν η αντίδραση μεγάλων ναυτιλιακών εταιρειών στο χώρο. Για την ακρίβεια, σύμφωνα με σχετικό δημοσίευμα εταιρείες όπως οι MSC (Mediterranean

¹⁰⁰⁹ Συνέντευξη με το Lawrence Lau, Vice President Cosco Insurance, 05/08/2015.

¹⁰¹⁰ Για παράδειγμα, η China Shipping (η οποία ωστόσο ενώθηκε με την Cosco το 2016), ήδη παρουσίαζε μεγάλη ανάπτυξη στο χώρο: Anonymous, (xxx). Company overview -China Shipping Port Terminal Development Co. Ltd, *Bloomberg*, Ανακτήθηκε από:

<http://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=13487142>.

¹⁰¹¹ Υφαντής, Π.Δ. (2008, Ιούνιος 8). Η Κυβέρνηση μετράει μόνο το πως θα εισπράξει κεφάλαια από την πώληση των δύο λιμανιών ενώ έχει ήδη εκτεθεί διεθνώς με τις δηλώσεις της, *Ελευθεροτυπία*.

¹⁰¹² Ενδεικτικά, το 2016 ο όμιλος κατέγραψε απώλειες 692 εκ. δολάρια: ανακτήθηκε από: http://www.americanshipper.com/Main/News/China_COSCO_posts_692m_loss_in_Q1_2016_63864.aspx, ενώ ο Πειραιάς, όπως περιγράφεται παρακάτω σημείωσε ανοδικό κέρδος.

Shipping Company), CMA (Compagnie Generale Maritime), ZIM (Zim Integrated Shipping Services), P&O Ferries εξέφρασαν δυσπιστία ως προς τις περαιτέρω δυνατότητες δίκαιης εξυπηρέτησής τους από το λιμάνι του Πειραιά,¹⁰¹³ και άρχισαν να αναζητούν άλλες επιλογές. Βέβαια, η στάση αυτή δεν ευσταθεί και μπορεί να θεωρηθεί μόνον ότι υποκρύπτει άλλα κίνητρα. Η αντίδραση συγκεκριμένα της MSC, είναι εξηγήσιμη ως δυσαρέσκεια, καθώς η παραχώρηση του Προβλήτα II στην κινεζική εταιρεία σήμανε και ταυτόχρονη εκχώρηση της υφιστάμενης σύμβασης την οποία είχε συνάψει η MSC με την ΟΛΠ ΑΕ)¹⁰¹⁴ για εξυπηρέτηση φορτίου μετακίνησης (transshipment) και πιθανή απώλεια προνομίων.¹⁰¹⁵ Αντίστοιχα, οι εταιρείες που αναφέρονται στο δημοσίευμα, ήταν στην πλειονότητά τους όμιλοι οι οποίοι δραστηριοποιούνταν τόσο στη διαχείριση λιμένων, όσο και στη μεταφορά Ε/Κ, (μάλιστα συγκαταλέγονταν στις δέκα μεγαλύτερες εταιρείες μεταφοράς Ε/Κ), και συνεπώς αποτελούσαν υποψηφίους πελάτες διαχείρισης του λιμένα και γνώριζαν τόσο τους στόχους που εξυπηρετούσε η σύμβαση, όσο και την ανάδοχο εταιρεία. Επιπλέον, και οι εν λόγω εταιρείες διακινούσαν κινεζικά φορτία προς την Ευρώπη, ενώ ορισμένες συμμετείχαν στη διαχείριση ανταγωνιστικών λιμένων.

Για τους υπολοίπους όμως, μόνο σε επίπεδο εικασίας μπορεί να διατυπωθεί η άποψη ότι η αντίδραση τους πήγαζε από ανάγκη επιβεβαίωσης ότι η Coscon (Cosco Co) δε θα χαιρεί προνομιακής εξυπηρέτησης εις βάρος τους, ή λόγους ανταγωνισμού και προώθησης ανταγωνιστικών λιμένων. Πάντως, η στάση αυτή κατέδειξε ότι το γεγονός ότι η ελληνική ηγεσία επέλεξε να συγκαλύψει τους πραγματικούς σκοπούς που εξυπηρετούσε η σύμβαση, δεν ήταν αυτονόητο. Σε κάθε περίπτωση, η αντίδραση αυτή είχε ως αποτέλεσμα εκπρόσωπος της αναδόχου εταιρείας, να χρειαστεί να επιβεβαιώσει το αυτονόητο στα πλαίσια της συγκεκριμένης σύμβασης παραχώρησης. Συγκεκριμένα, ο εκπρόσωπος της θυγατρικής της Cosco Pacific Ltd. (CPL) S.A. A. Καρακώστας, ξεκάθαρα πρόβαλε διαφορετικά σχέδια της εταιρείας για τον ΟΛΠ. Όπως τόνισε: “η Cosco δεσμεύεται να εξασφαλίσει την ίση πρόσβαση και δίκαιη μεταχείριση

¹⁰¹³ Ανώνυμος, (2008, Δεκέμβριος 30). Δυσπιστία ως προς τη σύμβαση ΟΛΠ – Cosco, *Τα Νέα*.

¹⁰¹⁴ (2009, Μάρτιος 30). Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού εμπορευματοκιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ Α.Ε.) και ρύθμιση συναφών θεμάτων” - Άρθρο 2.3, σ.19, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Τεύχος 1, Αρ. Φύλλου 52*, σ. 000471-2.

¹⁰¹⁵ (2009, Μάρτιος 30). Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού εμπορευματοκιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ Α.Ε.) και ρύθμιση συναφών θεμάτων - Άρθρο 2.3, σ. 19, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Τεύχος 1, Αρ. Φύλλου 52*, σς. 000471-2.

των χρηστών”, καθώς “η Cosco επένδυσε στον Πειραιά με στόχο να προσελκύσει νέα φορτία και νέες ναυτιλιακές εταιρείες και όχι για να εξυπηρετήσει αποκλειστικά τις ανάγκες της Cosco Shipping”.¹⁰¹⁶

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2009 – 2012

Η εφαρμογή της σύμβασης, συνεπώς η δεύτερη περίοδος που εξετάζεται όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ανέδειξε τις επιπτώσεις της προβολής παραπλανητικών εικόνων αναφορικά με τη συμφωνία παραχώρησης. Καθοριστικό ρόλο ωστόσο στα ζητήματα που προέκυψαν έπαιξε το γεγονός ότι η εφαρμογή της σύμβασης συνέπεσε με την αλλαγή κυβέρνησης και την ανάθεση επίλυσης των ζητημάτων αυτών στα μέλη της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου που είχαν εκφράσει μεγάλες διαφωνίες με την παραχώρηση του λιμένα, ενώ αρχικά δεν συμπεριέλαβαν καν τη σχέση με την Κίνα στις προτεραιότητες στην εξωτερική πολιτική.¹⁰¹⁷

Η έναρξη της περιόδου αυτής χαρακτηρίστηκε από διαφωνίες, οι οποίες διήρκεσαν από το φθινόπωρο του 2009 μέχρι τα μέσα του 2011, με αφορμή τη στάση των εργαζομένων, οι οποίοι δεν έδειξαν τη διάθεση να προσαρμοστούν στο καθεστώς που όρισε η νέα διοίκηση.¹⁰¹⁸ Κατά την υπόλοιπη περίοδο, παρά την ανάκτηση της ηρεμίας στις σχέσεις, σε επικοινωνιακό επίπεδο υιοθετήθηκαν οι τακτικές της προηγούμενης κυβέρνησης. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι εικόνες της συμφωνίας και των σχέσεων που πρόβαλαν τα μέλη της νέας κυβέρνησης και των εμπλεκόμενων οργανισμών ήταν αυτές που υιοθετήθηκαν από τους προκατόχους τους.

Από την πλευρά των εκπροσώπων της κινεζικής εταιρείας, εφαρμόστηκαν επίσης ορισμένες επικοινωνιακές τακτικές και η προβολή παραπλανητικών εικόνων, παρότι σε επιχειρησιακό επίπεδο οι δεσμεύσεις τηρήθηκαν ρητά. Κυρίως, όμως, όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και ο τύπος εξακολούθησαν να ταυτίζουν τη συμφωνία με γενικότερα οφέλη στο πλαίσιο των σχέσεων, ενώ η απόδοση του λιμένα υπό τη νέα

¹⁰¹⁶ ο.π. & Γεν. Διευθυντή της Cosco Hellas (2008, Δεκέμβριος 11). Ομιλία, Το επενδυτικό σχέδιο ανάπτυξης της Cosco στον ΟΛΠ, *Εφοπλιστής*, ανακτήθηκε από: http://www.efoplistis.gr/new_view.php?id=86.

¹⁰¹⁷ Η στάση αυτή γίνεται προφανής π.χ. στις προγραμματικές δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών τον Οκτώβριο του 2009: Ανώνυμος, (2009, Οκτώβριος 22). Προτεραιότητα τα Βαλκάνια και η ‘πράσινη διπλωματία’ στην εξωτερική πολιτική: Τους βασικούς άξονες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής περιέγραψε σήμερα ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Δημ. Δρούτσας, *Η Καθημερινή*.

¹⁰¹⁸ Η στάση αυτή γίνεται προφανής π.χ. στις προγραμματικές δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών τον Οκτώβριο του 2009: Ανώνυμος, (2009, Οκτώβριος 22). “Προτεραιότητα τα Βαλκάνια και η ‘πράσινη διπλωματία’ στην εξωτερική πολιτική: Τους βασικούς άξονες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής περιέγραψε σήμερα ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Δημ. Δρούτσας”, *Η Καθημερινή*.

διοίκηση έλαβε ιδιαίτερα μικρή προβολή και συνεπώς υποτιμήθηκε. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι παρά την υιοθέτηση από μέλη της ηγεσίας των εικόνων που είχαν προβάλει οι προκάτοχοί τους, οι προβληματισμοί που προκαλούνται σε συσχετισμό με την πρόσληψη της Κίνας που προσέδωσαν όσοι ενεπλάκησαν στην εφαρμογή της σύμβασης διαφοροποιούνται αισθητά από τις ενδείξεις που προέκυψαν στην προηγούμενη ενότητα.

Συγκεκριμένα, σε αντίθεση με τα μέλη της κυβέρνησης 2004-2009 που πρόβαλαν την εικόνα που εξυπηρετούσε την απενοχοποίηση της εξωτερικής πολιτικής της επιλογής τους (ακόμα και στο βαθμό της άκαρπης προσδοκίας), ορισμένα μέλη της νέας κυβέρνησης, επέδειξαν βασικές ελλείψεις γνώσεων και κατανόησης της Κίνας, της κινεζικής αναδόχου εταιρείας, καθώς και της συμφωνίας που είχε υπογραφεί. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η συμφωνία είχε ήδη επικοινωνιακά ταυτιστεί με μία γενικότερη ελληνοκινεζική συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων, οδήγησε σε δύο περιπτώσεις τριβής. Και στις δύο περιπτώσεις θιγόταν η φύση και εγκυρότητα της σύμβασης καθώς και η δυνατότητα κυβερνητικών εκπροσώπων να επέμβουν στην εφαρμογή της. Και στις δύο περιπτώσεις επίσης, η θέση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν ξεκάθαρα αβάσιμη καθότι η επιχειρηματολογία των μελών που ενεπλάκησαν πήγαινε από την προβολή της συμφωνίας κατά τα προηγούμενα χρόνια και όχι το περιεχόμενό της. Μάλιστα, λόγω των τριβών που σημειώθηκαν και της ανάγκης για επικοινωνιακή διαχείριση της ελληνικής στάσης, σταδιακά άρχισε να προβάλλεται έμμεσα μία περαιτέρω εκδοχή της ίδιας εικόνας, και συγκεκριμένα, ότι η θετική έκβαση της συγκεκριμένης επένδυσης (και αντίστοιχα η θετική στάση από ελληνικής πλευράς), αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την προσέλκυση περαιτέρω κινεζικών επενδύσεων.

Κατ' αρχάς, με αφορμή την προβολή της σύμβασης ως μίας γενικότερης ελληνοσινικής συνεργασίας μεταξύ κυβερνήσεων, η κυβέρνηση που ανέλαβε καθήκοντα κατά την περίοδο της εφαρμογής της, αρχικά αμφισβήτησε έντονα την εγκυρότητα της και υποβίβασε τη δεσμευτικότητα των όρων της. Η τάση αυτή είχε ήδη επικοινωνηθεί καθ' όλη τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, με αλλεπάλληλες δεσμεύσεις για ακύρωση της σύμβασης. Εντέλει, ουδέποτε τέθηκε ζήτημα ολικής ακύρωσης της σύμβασης σε διμερή συζήτηση, σύμφωνα με σχετικό δημοσίευμα προς αποφυγήν “διαταραχής της σχέσης με την Κίνα”. Ωστόσο, η αρμόδια Υπουργός, δήλωσε στον τύπο ότι σκόπευε να καταγγείλει “τη φορολογική ασυμβατότητα της

κινεζικής επιχείρησης με τα κοινοτικά δεδομένα” και ότι εξέταζε εναλλακτικές που θα γίνονταν “αποδεκτές από τους εργαζομένους της ΟΛΠ ΑΕ”, όπως η εφαρμογή του “μοντέλου της Βαρκελώνης” στο οποίο, “το κράτος έχει διατηρήσει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει”.¹⁰¹⁹

Σε δεύτερο επίπεδο, στην πράξη δημιουργήθηκαν τριβές σε βασικά ζητήματα τα οποία δεν γίνονταν ξεκάθαρα στη σύμβαση παραχώρησης, όπως το “ανεπίλυτο ασφαλιστικό καθεστώς των εργαζομένων και η επιστροφή Φ.Π.Α. στην κινεζική εταιρεία”. Επίσης προέκυψαν έντονες διαφωνίες καθότι η κυβέρνηση στήριξε το συμβούλιο της ΟΛΠ ΑΕ που συντάχθηκε με το μέρος των λιμενεργατών όταν αυτοί κήρυξαν μακρά απεργία με το που ανέλαβε καθήκοντα η κινεζική εταιρεία.¹⁰²⁰ Οι αντιδράσεις αυτές αμβλύθηκαν μετά τον Απρίλιο του 2010, αλλά ξέσπασαν ξανά στα μέσα του 2011 με την κινεζική άρνηση να καταβάλει μέρος του ετήσιου μισθώματος των Προβλητών 21 εκ. προς τον ΟΛΠ για τις μέρες απεργίας των λιμενεργατών,¹⁰²¹ και τη μη συμμετοχή στο Διαγωνισμό στο Θριάσιο, την οποία ο πρόεδρος της κινεζικής εταιρείας Γουέι Τζιαφού επέρριψε στην στήριξη των λιμενεργατών από την κυβέρνηση και τη διοίκηση της ΟΛΠ ΑΕ (ας σημειωθεί ότι, η απεργία είχε δημιουργήσει καθυστερήσεις στην έναρξη των εργασιών).¹⁰²²

Τις συγκεκριμένες τριβές, προσπάθησαν να επιλύσουν ο τότε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Θ. Πάγκαλος και ο Υφυπουργός Εξωτερικών Σ. Κουβέλης με φιλική διαμεσολάβηση των δύο κυβερνήσεων, ωστόσο η κινεζική κυβέρνηση αρνήθηκε “να ασκήσει επιρροή στην Cosco”.¹⁰²³ Εν τέλει τα σημεία τριβής στις σχέσεις επιλύθηκαν σταδιακά και με αλληπάλληλες υποχωρήσεις από την ελληνική πλευρά,¹⁰²⁴ οι οποίες αιτιολογήθηκαν βάσει της σημασίας να διατηρηθεί η συνεργασία με την Κίνα σε καλά επίπεδα.¹⁰²⁵ Έκτοτε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, υιοθετήθηκε η ρητορική της

¹⁰¹⁹ Ανώνυμος, (2009, Οκτώβριος 14). Σύννεφα στις σχέσεις Αθήνας και Πεκίνου για το λιμάνι: Νέα Τριήμερη Απεργία, *Η Καθημερινή*.

¹⁰²⁰ ο.π.

¹⁰²¹ Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 22). Διοικητικές αναταράξεις στον ΟΛΠ εξαιτίας των εκκρεμοτήτων στη συμφωνία με Cosco, *Η Καθημερινή*.

¹⁰²² Ανώνυμος, (2010, Σεπτέμβριος 19). Σύννεφα πάνω από τις κινεζικές επενδύσεις λίγο πριν την επίσκεψη του Γ. Ζιαμπάο, *news.in.gr*, 11:43, Ανακτήθηκε από: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231059668>.

¹⁰²³ Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 22). Πυκνώνουν και άλλο τα ‘σύννεφα’ μεταξύ Ελλάδας - Κίνας λόγω Cosco, *Η Καθημερινή*.

¹⁰²⁴ Κασσίμης, Α. (2011, Μάρτιος 29). Οι διαρκείς αναβολές του διαγωνισμού περιορίζουν το ενδιαφέρον για το Θριάσιο, *Η Καθημερινή*.

¹⁰²⁵ Ανώνυμος, (2011, Μάιος 21). Θα τηρηθούν οι όροι της συμφωνίας με τον ΟΛΠ, διαβεβαίωσε ο επικεφαλής της Cosco, *in.gr*, <http://news.in.gr/greece/article/?aid=1139093>.

προηγούμενης κυβέρνησης, και δη η προβολή της προσδοκίας προσέλκυσης κινεζικών επενδύσεων, με αφορμή τη συμφωνία ως τεκμήριο του γενικότερου κινεζικού ενδιαφέροντος, καθώς και τη στόχευση ανάδειξης του Πειραιά, σε πύλη εισόδου κινεζικών προϊόντων προς την Ευρώπη. Μάλιστα στην κάλυψη της συνάντησης του Γ. Παπανδρέου με τον Ο. Τζιαμπάο τον Οκτώβριο του 2010, σε απόπειρα του Έλληνα πρωθυπουργού να προσελκύσει περαιτέρω επενδύσεις, αναφέρεται, ότι σύμφωνα με την “κοινή δήλωση των κ. Ουέν και Παπανδρέου έως το 2015 στόχος είναι να φτάσουν τα 3,7 εκατ.” (δηλαδή ο πραγματικός στόχος), αλλά “η επί της ουσίας στόχευση είναι ο Πειραιάς να αποτελέσει το λιμάνι εξόδου των κινεζικών προϊόντων προς την υπόλοιπη Ευρώπη και την Ασία”.¹⁰²⁶ Αντίστοιχα, ο Α. Σαμαράς, ο οποίος ανέλαβε Πρωθυπουργός, στα τέλη της περιόδου που εξετάζεται, ταύτισε την επένδυση της Cosco Pacific με τις κινεζικές επενδύσεις γενικά.¹⁰²⁷ Επίσης, στο πλαίσιο προώθησης του πακέτου αποκρατικοποιήσεων μετά το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης, άρχισε στις διμερείς συζητήσεις να προωθείται η εκμετάλλευση των ελληνικών σιδηροδρόμων από κινεζική πλευρά, ενδιαφέρον για την οποία θεωρήθηκε δεδομένο, στο πλαίσιο των στόχων του λιμένα.¹⁰²⁸

Ταυτόχρονα, από την πλευρά τους, οι εργαζόμενοι της ΟΛΠ ΑΕ που βάσει της σύμβασης προσελήφθησαν για τον πρώτο χρόνο από την ανάδοχο εταιρεία, κατ' αρχάς, όπως αναφέρεται παραπάνω, με την ανάληψη του λιμένα από την κινεζική εταιρεία, πραγματοποίησαν αλληπάλληλες απεργίες με βασικό επιχείρημα τον φόβο απόλυσης τους και αντικατάστασης τους με Κινέζους, αλλά και την απουσία στήριξης από την πολιτεία σε περιπτώσεις καταπάτησης εργασιακών δικαιωμάτων, για να μη διακινδυνευτούν λόγω αυτού περαιτέρω κινεζικές επενδύσεις.¹⁰²⁹ Επιπλέον, διατύπωσαν αλληπάλληλες γενικές καταγγελίες για πρόκληση εργατικών ατυχημάτων λόγω μη τήρησης των κανονισμών ασφαλείας και αμέλειας οργάνωσης, τα οποία ουδέποτε επιβεβαιώθηκαν.¹⁰³⁰ Μάλιστα, σε συνεργασία με την Ένωση Δοκίμων και Μονίμων Λιμενεργατών, και του δημάρχου Περάματος, κατέθεσαν αίτηση ακύρωσης

¹⁰²⁶ Ανώνυμος, (2010, Οκτώβριος 4). Έντεκα συμφωνίες και πάνω από 10 δις. Δολάρια, *Ελευθεροτυπία*, Ανακτήθηκε από: <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=04/10/2010&id=209578>.

¹⁰²⁷ Ανώνυμος, (2011, Μάιος 21). Θα τηρηθούν οι όροι της συμφωνίας με τον ΟΛΠ, διαβεβαίωσε ο επικεφαλής της Cosco, *in.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://news.in.gr/greece/article/?aid=1139093>.

¹⁰²⁸ Ο.π.

¹⁰²⁹ Meunier, S. Meunier, S. A Tale of Two Ports: The Epic Story of Chinese Direct Investment in the Greek Port of Piraeus”, *CritCom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>

¹⁰³⁰ Ο.π.

της παραχώρησης εντός του πρώτου τριμήνου δραστηριοποίησης της αναδόχου, η οποία απορρίφθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας.¹⁰³¹

Από κινεζικής πλευράς, προβλήθηκαν δύο επιφανειακά αντιφατικές απόψεις. Από τη μία, ο πρόεδρος της κινεζικής εταιρείας Γ. Τζιαφού, με κάθε αφορμή επιβεβαίωνε με τις δηλώσεις του όλες τις εικόνες που πρόβαλαν μέλη της τότε ελληνικής ηγεσίας και ο τύπος. Χαρακτηριστικά, κατά το ξέσπασμα της κρίσης, σε επίσκεψή του, ο Κινέζος επικεφαλής της εταιρείας “- κατά πληροφορίες - ανέφερε ότι στόχος της κινεζικής πλευράς είναι να επεκτείνει τις συνεργασίες και αυτό θα βοηθήσει ώστε να ανακάμψει η ελληνική οικονομία”.¹⁰³² Σε όσες επισκέψεις πραγματοποίησε στην Ελλάδα επίσης τόνιζε τη σταδιακή μετατροπή του Πειραιά σε Πύλη κινεζικών προϊόντων προς την Ευρώπη.¹⁰³³ Προκειμένου να δημιουργηθεί θετικό κλίμα για την ικανοποίηση των αιτημάτων του, έσπευδε να τονίσει την επιθυμία του για επέκταση κινεζικών επενδύσεων στην Ελλάδα για να “βοηθήσει ώστε να ανακάμψει η ελληνική οικονομία”,¹⁰³⁴ ενώ όσο οξύνονταν οι διαφωνίες με την ΟΛΠ Α.Ε. επανειλημμένως απείλησε με επιπτώσεις από την κινεζική κυβέρνηση,¹⁰³⁵ ενώ υποσχέθηκε μάλιστα, να φέρει “κάποια project στην Κίνα, εφόσον η συνεργασία αποδειχθεί καλή”.¹⁰³⁶ Επίσης αναζήτησε τη βοήθεια της κυβέρνησης κατά την επίλυση διαφωνιών με την ΟΛΠ ΑΕ,¹⁰³⁷ εμπλέκοντας στην επίλυση των προβλημάτων τον τότε Έλληνα Πρωθυπουργό, δηλώνοντας τα εξής: “θέλω να επισκεφθώ και τον πρωθυπουργό, να του εκθέσω το σχέδιό μου... χρειάζομαι να τον δω, κι εκείνος χρειάζεται τον κάπταιν Γουέι, διότι θα κάνω κάτι για να υποστηρίξω την οικονομία σας”.¹⁰³⁸ Με άλλα λόγια ανακύκλωσε πέραν της εικόνας της διακρατικής συμφωνίας με περαιτέρω οφέλη, και την προοπτική δημιουργίας τερματικού σταθμού προς την Ευρώπη, αλλά και την αναβάθμιση της θέσης του σε

¹⁰³¹ Ανώνυμος, (2010, Μάιος 28). Η Ολομέλεια του ΣτΕ απέρριψε αίτηση ακύρωσης της συμφωνίας ΟΛΠ – Cosco, *in.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1131254>.

¹⁰³² Μπαρδούνιας, Ν. (2010, Μάιος 20). Τα σχέδια για το λιμάνι του Πειραιά: Πύλη εισόδου στην Ευρώπη και “βάση” της Cosco οραματίζεται ο επικεφαλής της κάπταιν Γουέι, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyepix_2_20/05/2010_401558.

¹⁰³³ Μπαρδούνιας, Ν. (2010, Μάιος 20). Τα σχέδια για το λιμάνι του Πειραιά: Πύλη εισόδου στην Ευρώπη και ‘βάση’ της Cosco οραματίζεται ο επικεφαλής της κάπταιν Γουέι, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyepix_2_20/05/2010_401558

¹⁰³⁴ ο.π.

¹⁰³⁵ Ανώνυμος, (2010, Μάιος 16). Επίθεση Φιλίας από την κινεζική Cosco, *Η Καθημερινή*.

¹⁰³⁶ Δηλώσεις της τότε Υπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Α. Κατσέλη και του Κάπταιν Γουέι Τζιαφού στις Ειδήσεις (20μμ) του Mega, (2010, Μάιος 18), & Ανώνυμος, (2010, Μάιος 16). Επίθεση Φιλίας από την κινεζική Cosco, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_2_16/05/2010_401237.

¹⁰³⁷ Ανώνυμος, (2011, Μάιος 21). Θα τηρηθούν οι όροι της συμφωνίας με τον ΟΛΠ, διαβεβαίωσε ο επικεφαλής της Cosco, *in.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://news.in.gr/greece/article/?aid=1139093>.

¹⁰³⁸ Ανώνυμος, (2010, Μάιος 16). Επίθεση φιλίας από την κινεζική Cosco, *Η Καθημερινή*.

υψηλόβαθμο κυβερνητικό στέλεχος το οποίο μπορεί να επηρεάσει τη ροή κινεζικών επενδύσεων.

Από την άλλη ο Υφυπουργός Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της κινεζικής κυβέρνησης, Φου Γι, παρουσίασε μία ξεκάθαρα αντίθετη εικόνα, μετά τη συνάντησή του με τον αντιπρόεδρο κ. Θ. Πάγκαλο και τον υφυπουργό Εξωτερικών Σ. Κουβέλη σε προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων που είχαν ανακύψει. Συγκεκριμένα αιτιολόγησε την άρνηση της κυβέρνησης να μεσολαβήσει με το επιχείρημα ότι “οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τις επιχειρήσεις”.¹⁰³⁹ Επίσης, ενώ χαρακτήρισε την επένδυση της Cosco ένα “ισχυρό σημείο αναφοράς και για τις δύο πλευρές”, αρνήθηκε κάθε υπόνοια προσέλκυσης περαιτέρω κινεζικών επενδύσεων μετά από θετική έκβαση της συγκεκριμένης. Τόνισε αντιθέτως ότι “οι περαιτέρω ενέργειες θα γίνουν με βάση τα όσα ορίζουν οι κανόνες της αγοράς. Όταν παρουσιαστούν καλές ευκαιρίες για επενδύσεις τότε θα έρθουν επενδύσεις”.¹⁰⁴⁰ Βέβαια, θα είναι καλό να σημειωθεί ότι οι συγκεκριμένες δηλώσεις εμφανίστηκαν σε μία μόνο δημοσίευση και δεν έλαβαν περαιτέρω προβολή.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Όπως θα ήταν επόμενο, η βαρύτητα της προβολής των συγκεκριμένων εικόνων υπήρξε πολύ μεγαλύτερη κατά την περίοδο εφαρμογής της συμφωνίας από ό,τι κατά την περίοδο προετοιμασίας της, καθώς, όπως φάνηκε παραπάνω, οι εικόνες αυτές, σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο, αντικατοπτρίστηκαν σε έμπρακτες κινήσεις αρμοδίων.

Κατ' αρχάς, η διάσταση που προσέδωσαν στην εικόνα της σύμβασης ως προϊόν συμφωνίας δύο κυβερνήσεων, της οποίας υπήρχε δυνατότητα ανάκλησης, ή αλλαγής, είχε βασικές επιπτώσεις στην πορεία των έργων. Όπως φάνηκε παραπάνω, δημιούργησε ελπίδες στους λιμενεργάτες και τους ώθησε σε μακρές απεργιακές κινητοποιήσεις. Ταυτόχρονα, πρόβαλε μία εικόνα έλλειψης σοβαρότητας των εμπλεκόμενων προσώπων δημιουργώντας ερωτήματα κατά πόσο είχαν διαβάσει τη σύμβαση. Σημειωτέον, το κείμενο της σύμβασης όχι μόνο όριζε ως εμπλεκόμενο μέρος

¹⁰³⁹ Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 22). Πυκνώνουν και άλλο τα ‘σύννεφα’ μεταξύ Ελλάδας - Κίνας λόγω Cosco, *Η Καθημερινή*.

¹⁰⁴⁰ ο.π.

την ΟΛΠ ΑΕ και όχι την ελληνική κυβέρνηση,¹⁰⁴¹ αλλά και προέβλεπε ξεκάθαρα λόγους καταγγελίας της σύμβασης από την ελληνική πλευρά, οι οποίοι περιορίζονταν σε βάσιμα διεθνώς κριτήρια όπως παράβαση της σύμβασης και αδυναμίες πληρωμής εκ μέρους της αναδόχου εταιρείας¹⁰⁴² και σαφώς δε συμπεριελάμβαναν τη φορολογική ασυμβατότητα της μητρικής εταιρείας της αναδόχου εταιρείας (για την ακρίβεια, επέβαλαν την ίδρυση θυγατρικής, απαίτηση η οποία είχε καλυφθεί). Ταυτόχρονα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μετά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της συμφωνίας, σε έγκυρες οικονομικές αναλύσεις, η πορεία του Πειραιά άρχισε να προβάλλεται ως τεκμήριο προς τα Ευρωπαϊκά κράτη ότι η κινεζική διαχείριση λιμένων αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση καθαρά οικονομικών και αναπτυξιακών, και όχι πολιτικών στόχων.¹⁰⁴³

Σε δεύτερο επίπεδο, προβληματίζει η προσδοκία που εκφράζει η κίνηση του τότε αντιπροέδρου της κυβέρνησης που σχηματίστηκε το 2009, Θ. Πάγκαλου, κατά τα πρώτα βήματα εφαρμογής της σύμβασης, ότι η κινεζική ηγεσία θα μπορούσε να μεσολαβήσει για την επίλυση προβλημάτων τα οποία πηγάζαν κατά κύριο λόγο από την αδυναμία επίλυσης αιτημάτων των συνδικάτων και τις επιπτώσεις των μακρών απεργιακών κινητοποιήσεων. Η κίνηση αυτή καταδεικνύει αντίστοιχα την προσδοκία ότι η κινεζική ηγεσία θα διατηρούσε ελαστική στάση απέναντι στις απεργίες, δηλαδή πρόσληψη της κινεζικής κυβέρνησης βάσει επιφανειακής ανάγνωσης του γεγονότος ότι το καθεστώς της είναι κομμουνιστικό. Η στάση αυτή δείχνει απόλυτη έλλειψη ενημέρωσης για την κινεζική πραγματικότητα και αντίστοιχα έλλειψη της παραμικρής έρευνας πριν την επαφή με την κινεζική κυβέρνηση. Οι απεργίες στην Κίνα προκύπτουν, αλλά δεν είναι νόμιμες. Για την ακρίβεια, το κινεζικό σύνταγμα προέβλεπε δικαίωμα των εργατών σε απεργιακές κινητοποιήσεις μέχρι και το 1982.

¹⁰⁴¹ Η πρώτη σελίδα της Διακήρυξης του Διαγωνισμού, αναφέρει ξεκάθαρα πως μοναδικός αρμόδιος οργανισμός είναι η ΟΛΠ Α.Ε.: “*Δυνάμει της από 13.02.2002 Σύμβασης Παραχώρησης που έχει συνάψει με το ελληνικό δημόσιο έχει το αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης και εκμετάλλευσης της Λιμενικής Ζώνης Πειραιά την οποία δικαιούται να αναπτύξει κατά τον πλέον ωφέλιμο τρόπο*”... (Διακήρυξη Διεθνούς Δημοσίου Πλειοδοτικού Διαγωνισμού για την Παραχώρηση των Προβλητών II & III της “Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε.” Διακήρυξη Φ2/2008- Εφημερίς της Κυβερνήσεως, σς. 000186-000345, σελ. 000095).

¹⁰⁴² Αναλυτικά οι λόγοι είναι: *Αδυναμία πληρωμής ληξιπρόθεσμων χρεών, εάν η ανάδοχος εταιρεία τεθεί υπό την αναγκαστική διαχείριση των πιστωτών της, εάν κηρυχθεί υπό πτώχευση, η αλλαγή της μετοχικής σύνθεσης χωρίς την έγκριση της ΟΛΠ ΑΕ, καθυστέρηση στην καταβολή του συμβατικού ανταλλάγματος, εγκατάλειψη της λειτουργίας και εκμετάλλευσης του Ν.ΣΕΜΠΟ για συνεχές διάστημα 15 ημερών «Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού ε/κιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ Α.Ε.) και ρύθμιση συναφών θεμάτων»* - Άρθρο 21, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Τεύχος 1, Αρ. Φύλλου 52, 30/03/2009 σς. 00067.

¹⁰⁴³ Anonymous (2013, June 8). The new masters and commanders, *The Economist*, Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/international/21579039-chinas-growing-empire-ports-abroad-mainly-about-trade-not-aggression-new-masters>.

Έκτοτε, το συγκεκριμένο άρθρο αφαιρέθηκε, χωρίς να αντικατασταθεί από διαφορετική διάταξη. Υπό αυτή την έννοια, διαπιστώνεται ένα νομικό κενό σε σχέση με τις απεργιακές κινητοποιήσεις. Με άλλα λόγια, χωρίς οι απεργίες να είναι παράνομες, η κυβέρνηση διατηρεί το δικαίωμα να τις καταπνίγει ακόμη και βίαια, γεγονός το οποίο έχει προκύψει σε αρκετές περιστάσεις.¹⁰⁴⁴

Τρίτον, η προώθηση του ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου, και των ελληνικών σιδηροδρόμων, δείχνει επίσης επιφανειακή ανάγνωση της Κίνας, και συγκεκριμένα, επιφανειακές απόψεις όσον αφορά τον τρόπο που λειτουργεί η κινεζική κυβέρνηση, τον βαθμό στον οποίο ελέγχει τις κρατικές εταιρείες, και τις βασικές παραμέτρους που καθορίζουν τις κινεζικές επενδύσεις. Όπως προαναφέρθηκε, η διατήρηση της προσδοκίας ότι θα αναπτυσσόταν το σιδηροδρομικό (και οδικό) δίκτυο επίγειας προώθησης προϊόντων στην Ελλάδα από κινεζικής πλευράς είναι ιδιαίτερα πιθανή καθότι εξυπηρετούσε τις προοπτικές ανάπτυξης του λιμένα. Ωστόσο, αρμόδιοι που ενεπλάκησαν στις ελληνοκινεζικές συναλλαγές και το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων κατά την περίοδο 2009 με 2012 ταύτισαν την κινεζική διατήρηση της προσδοκίας, και την ενθάρρυνση της ελληνικής πλευράς από την Cosco Pacific Ltd. να προωθήσει σχετικά έργα με το ενδιαφέρον για την ανάληψη των έργων αυτών. Μάλιστα την πεποίθηση αυτή ενστερνίστηκαν αρμόδιοι του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την παραχώρηση, με αποτέλεσμα σημαντικός χρόνος να αναλωθεί σε συζητήσεις με την Cosco Group, και διερεύνηση της κινεζικής αγοράς έναντι άλλων υποψηφίων).¹⁰⁴⁵ (Βέβαια, ο βαθμός στον οποίο η πεποίθηση αυτή είχε ριζώσει στην ελληνική πρόσληψη έγινε εμφανής μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται, λόγω μεγάλης καθυστέρησης της προκήρυξης του διαγωνισμού παραχώρησης του ΟΣΕ. Τα δημοσιεύματα εκείνης της περιόδου, ωστόσο, την πιστοποίησαν).¹⁰⁴⁶ Σε κάθε

¹⁰⁴⁴ Anonymous, (2011, July 20). Should China create a law on strike? *Chinese Labor News Translations*, www.clntranslations.org, Ανακτήθηκε από: <http://www.clntranslations.org/article/62/strike+law> & Anonymous, (xxx). Labor Rights in China, *Afl-Cio, America's Unions*, Ανακτήθηκε από: <http://www.aflcio.org/Issues/Trade/China/Labor-Rights-in-China>.

¹⁰⁴⁵ Συνέντευξη με το Γ. Παπαγεωργαντά, υπεύθυνο του Διαγωνισμού για τον ΟΣΕ στο ΤΑΙΠΕΔ, 12/08/2016

¹⁰⁴⁶ Ανώνυμος, (2016, Μάρτιος 16). Ενδιαφέρον Κινέζων, Ρώσων και Ιταλών για το 100% της Τραϊνοσέ. *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: <http://www.kathimerini.gr/853170/article/oikonomia/epixeirhseis/endiaferon-kinezwn--rwswn-kai-italwn-gia-to-100-ths-trainose> & Ανώνυμος (2016, Φεβρουάριος 5). Ενδιαφέρον από της κινεζικής Cosco και για την Τραϊνοσέ, *skai*, Ανακτήθηκε από:

περίπτωση, η ταύτιση αυτή, δείχνει επιφανειακή ερμηνεία και διαμόρφωση της πρόσληψης της Κίνας, καθώς η Cosco Group συγκεκριμένα δεν έχει την παραμικρή ενασχόληση με σιδηροδρόμους, ενώ στην Κίνα δεν υπάρχει σημαντικό εμπορικό σιδηροδρομικό δίκτυο, ούτε σχετική εξειδίκευση σχεδιασμού, κατασκευής και διοίκησης ενός έργου τέτοιου μεγέθους. Για την ακρίβεια, η ασύμμετρη ανάπτυξη των ακτών έναντι της ενδοχώρας στην Κίνα, έχει οδηγήσει σε αντίστοιχη συγκέντρωση των βασικών προορισμών E/K στις ακτές. Ταυτόχρονα, για την εξυπηρέτηση των αναγκών της ενδοχώρας έχει αποδοθεί μεγαλύτερη σημασία στην ανάπτυξη του δικτύου προώθησης E/K, με πλοία feeder μέσω ποταμών, ενώ οι υπόλοιποι προορισμοί εξυπηρετούνται περισσότερο με φορτηγά,¹⁰⁴⁷ παρά με τρένα. Η κρατική εταιρεία κατασκευής σιδηροδρόμων, Commission on Rehabilitation Counselor Certification (CRCC), ενεργοποιείται αντιθέτως στην κατασκευή (μόνο) υπερσύγχρονων επιβατικών σιδηροδρομικών δικτύων μεγάλων ταχυτήτων, των οποίων η κατασκευή διαφέρει από τις απαιτήσεις των επιβατικών δικτύων.¹⁰⁴⁸ Ταυτόχρονα, όπως φάνηκε παραπάνω, η διοίκηση της Cosco Pacific Ltd. δεν ακολουθεί, ούτε καθορίζει κάποια συγκεκριμένη κυβερνητική στρατηγική επενδύσεων, και συνεπώς, δεν δύναται να ελέγξει τυχόν κυβερνητική απόφαση εντολής σε κρατική εταιρεία μεταφορών για την ανάληψη του ελληνικού οργανισμού σιδηροδρόμων.

Τέταρτον, οι φόβοι των συνδικάτων για εφαρμογή “κινεζικών εργασιακών συνθηκών”, ή αντίστοιχα, η κυβερνητική πρόσληψη της κινεζικής εταιρείας ως αμιγώς κρατικής απεδείχθη παραπλανητική. Κατ' αρχάς, όσον αφορά τις φοβίες για απώλεια θέσεων εργασίας και αντικατάσταση του εργατικού δυναμικού του λιμένα με κινεζικής εθνικότητας εργαζομένους, δηλαδή η προβολή της παραχώρησης ως κινεζική ‘εισβολή’ που θα οδηγούσε σε απώλειες εργασίας, ουδέποτε επαληθεύθηκε. Αντιθέτως, συνολικά προσελήφθησαν λιγότερο από δέκα Κινέζοι. Με άλλα λόγια, από Κινέζους καλύφθηκαν μόνο οι ανώτατες διοικητικές θέσεις, ενώ δημιουργήθηκαν πολυάριθμες θέσεις εργασίας.¹⁰⁴⁹ Όσον αφορά το υφιστάμενο εργατικό δυναμικό, αρχικά, όπως

<http://www.skai.gr/news/finance/article/306242/endiateron-tis-kinezikis-cosco-kai-gia-tin-trainose/#ixzz4GZFMn922> & Ανώνυμος, (2016, Μάρτιος 14). Νέα δεδομένα στις εγχώριες σιδηροδρομικές και συνδυασμένες μεταφορές, *Capital.gr*, Ανακτήθηκε από: <http://www.capital.gr/story/3142072>.

¹⁰⁴⁷ Li, X.K, Luo M, & Yang, J, (2012). Container port systems in China and the USA: a comparative study, *Maritime Policy and Management*, 39, 5, 461-478.

¹⁰⁴⁸ *Railway*, China Railway Construction Corporation Limited, .crcc.cn/1081.

¹⁰⁴⁹ Meunier, S. (2015, December 14). A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus, *CritCom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of

προέβλεπε η σύμβαση παραχώρησης, οι θέσεις τους διατηρήθηκαν για ένα χρόνο (μετά η πλειονότητα αποχώρησε εθελουσίως).¹⁰⁵⁰ Γενικότερα, η κινεζική διαχείριση του λιμένα σε θέματα ανθρωπίνου δυναμικού, κατ' αρχήν κινήθηκε απόλυτα εντός των πλαισίων της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας, και όχι της κινεζικής εφαρμοζόμενης τακτικής στην Κίνα ή σε κράτη στα οποία η νομοθεσία είναι πιο ελαστική. Βέβαια, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το εργασιακό καθεστώς που απολάμβαναν οι εργαζόμενοι στον ΟΛΠ από πολλές απόψεις επιδεινώθηκε, υπό την έννοια ότι βασικά προνόμια εξαλείφθηκαν (οι χειριστές γερανών, που βάσει των ευρωπαϊκών κανονισμών ασφαλείας δεν επιτρέπεται να παραμένουν σε αυτή τη θέση παραπάνω από τέσσερις ώρες, τοποθετήθηκαν σε διαφορετική θέση για τέσσερις ακόμα ώρες ημερησίως, ενώ στην ελληνική πλευρά, η ημερήσια βάρδια τους περιορίζεται στο τετράωρο). Γενικότερα, η εσωτερική πολιτική που εφαρμόστηκε, αποδεικνύει ότι η εταιρεία κινήθηκε σαφώς με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της απόδοσης και εξοικονόμηση κόστους.¹⁰⁵¹ Η διαχείριση αυτή (παρότι κατά πάσα πιθανότητα μη ευπρόσδεκτη σε πρώην εργαζομένους της ΟΛΠ ΑΕ), σήμανε σαφή εξυγίανση των συνθηκών εργασίας συγκριτικά με την ελαστικότητα που τηρείτο στην ΟΛΠ ΑΕ (η οποία όπως έχει φανεί παραπάνω είχε σαφές αντίκτυπο στην αποδοτικότητα του λιμένα). Έτσι, η κινεζική διαχείριση των προβλημάτων απέδειξε λανθασμένες και τις δύο εκδοχές της ελληνικής πρόσληψης, ενώ σαφώς διέψευσε τις ευρωπαϊκές φοβίες για εφαρμογή αντίστοιχων τακτικών με την Αφρική.

Πέμπτον, η διαχρονική προβολή της σύμβασης ως απόρροια μίας γενικότερης πολιτικής σχέσης με περαιτέρω οικονομικά ανταλλάγματα, η οποία θα επέφερε περαιτέρω κινεζικές επενδύσεις στην Ελλάδα, επίσης δεν επαληθεύθηκε, δεδομένου ότι, παρά τις έντονες ελληνικές προσπάθειες, η μοναδική επένδυση αντίστοιχου μεγέθους που πραγματοποιήθηκε σε ορίζοντα δεκαετίας, αφορούσε την παραχώρηση

European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/> & σχετική διαβεβαίωση του Πρέσβη της Κίνας στο Δήμαρχο Αθηναίων, σε διμερή συνάντηση τον Ιούλιο του 2013.

¹⁰⁵⁰ Συνέντευξη με τον Διευθύνοντα Σύμβουλο του ΟΛΠ, Γ. Ανωμερίτη, (2009, Φεβρουάριος 18).

¹⁰⁵¹ Ένα ακόμα παράδειγμα που επικαλείται η S. Meunier για την περιγραφή των εργασιακών συνθηκών στη ΣΕΠ Α.Ε. και την αντίθεση τους με τις αντίστοιχες στην ΟΛΠ Α.Ε. ότι *ο μεγαλύτερος αριθμός των λιμενεργατών στον Προβλήτα απολύθηκε από την ΣΕΠ και επαναπροσλήφθηκε μέσω της εταιρείας 'Διακίνηση' με απασχόληση ορισμένου χρόνου, στερώντας τους έτσι τα συμπληρωματικά οφέλη της πρόσληψης αορίστου χρόνου*. Meunier, S. (2015, December 14). "A Tale of Two Ports: The Epic Story of Chinese Direct Investment in the Greek Port of Piraeus", Critcom- Council of European Studies, <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus>.

του συνόλου του λιμένα του Πειραιά, το οποίο ήταν επόμενη και ιδιαίτερα συμφέρουσα κίνηση για την κινεζική εταιρεία.

Σε άλλο επίπεδο, η εκδοχή της ανάγκης ελληνικής στήριξης στην κινεζική εταιρεία ως προϋπόθεση για την προσέλκυση περαιτέρω επενδύσεων, έρχεται σε αντίθεση με τη γενικότερη διεθνή στάση που τηρεί η Κίνα. Αποθάρρυνση ή πάγωμα κινεζικών επενδύσεων σε ευρωπαϊκά κράτη έχει σημειωθεί μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις, των οποίων η βαρύτητα ήταν πολύ μεγαλύτερη από τις δυσκολίες που συνάντησε η κινεζική πλευρά στην Ελλάδα. Ενδεικτικά αναφέρεται το εμπάργκο σε επενδύσεις στη Γαλλία, μετά τη δημόσια παροχή στήριξης του τότε Προέδρου Ν. Σαρκοζί στο Δαλάϊ Λάμα, οπότε εθίγη ζήτημα μεγάλης εθνικής σημασίας για την Κίνα.¹⁰⁵² Αντίστοιχα πάγωμα επενδύσεων ανακοινώθηκε μετά την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο για έξοδο της Αγγλίας από την ΕΕ, οπότε δημιουργήθηκε πραγματικός φόβος για την πορεία των επενδύσεων.¹⁰⁵³ Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι τα παραπάνω δε σημαίνουν και ότι η συγκεκριμένη επένδυση θα συνέχιζε άνευ προϋποθέσεων, εάν π.χ. περαιτέρω κινητοποιήσεις στο λιμάνι την καθιστούσαν μη επικερδή. Με άλλα λόγια, και σε αυτή την περίπτωση, η προβολή της γενικής εικόνας απέκρυψε τη σημασία της συγκεκριμένης επένδυσης.

Θα πρέπει, τέλος να σημειωθεί ότι, λόγω της προβολής της παραχώρησης του λιμένα με γνώμονα την ελληνοκινεζική σχέση, υποτιμήθηκε αισθητά η πραγματική πορεία της κινεζικής επένδυσης, και κατά συνέπεια των πραγματικών στόχων και της σημασίας της. Παρά τις ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες που έπληξαν την κίνηση εμπορικών φορτίων στην περιοχή, και δη την παγκόσμια οικονομική κρίση, την ελληνική κρίση χρέους και τη σταδιακή πτώση που παρουσίασε ο κινεζικός ρυθμός ανάπτυξης και το παγκόσμιο εμπόριο, η πορεία του λιμένα υπήρξε ανοδική. Κατ' αρχάς, παρότι σημειώθηκε καθυστέρηση λόγω των διαφωνιών με την ΟΛΠ ΑΕ, ολοκληρώθηκαν όλα τα συμφωνημένα έργα υποδομής¹⁰⁵⁴ συμπεριλαμβανομένης όχι μόνο της κατασκευής του ανατολικού Προβλήτα ΙΙΙ,¹⁰⁵⁵ αλλά και του δυτικού Προβλήτα Πετρελαιοειδών, ο οποίος προστέθηκε στα προβλεπόμενα με φιλικό

¹⁰⁵² Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, www.ecfr.eu 25.

¹⁰⁵³ Anonymous, (2016, August 10). Sino-UK ties at 'Crucial Juncture' *Shanghai Daily*.

¹⁰⁵⁴ Alderman, L. (2012, October 10). Under the chinese the greek port thrives, *The New York Times*, Ανακτήθηκε από: http://www.nytimes.com/2012/10/11/business/global/chinese-company-sets-new-rhythm-in-port-of-piraeus.html?_r=0.

¹⁰⁵⁵ *Ετήσια Οικονομική Έκθεση*, PCT A.E - 01/01/2012- 31/12/2013.

διακανονισμό.¹⁰⁵⁶

Η παραχώρηση οδήγησε σε δημιουργία θέσεων εργασίας οι οποίες υπολογίζονται σε περίπου χίλιες τον πρώτο χρόνο μόνο.¹⁰⁵⁷ Επιπλέον, παρουσίασε εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τις επίσημες εκθέσεις της κινεζικής εταιρείας, αλλά και της ελληνικής θυγατρικής της, ήδη κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του λιμένα τα έσοδα σε φορτία διπλασιάστηκαν συγκριτικά με την απόδοση το 2007 (116.111,708 από 83.340,79),¹⁰⁵⁸ ενώ μετέπειτα παρουσίασε αύξηση 23,5% το 2010¹⁰⁵⁹ και 73.5% το 2011.¹⁰⁶⁰ Το 2012 πλέον, η κίνηση σε TEU υπήρξε διπλάσια των απαιτήσεων της σύμβασης, ενώ τα έσοδα του τερματικού σταθμού παρουσίασαν άνοδο 205%.¹⁰⁶¹ Μάλιστα, παρότι η παραχώρηση δεν επέφερε περαιτέρω κινεζικές επενδύσεις, συνέβαλε καταλυτικά στην προσέλκυση επενδυτών άλλων εθνικοτήτων, καθώς ιδιαίτερα η σημασία του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδας ενισχύθηκε αισθητά από την απόδοση του λιμένα, και συνεπώς την προσέλκυση φορτίων στον Πειραιά. Πάνω από όλα, η εκχώρηση αυτή, παρότι μικρή για τα κινεζικά δεδομένα στην Ευρώπη, ουσιαστικά δημιούργησε οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Κίνας.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ

Βάσει των παραπάνω, προκύπτουν σημαντικοί προβληματισμοί για συνδιαλλαγή εικόνων μεταξύ Ελλάδας και Κίνας σε γνωστικό, αξιακό και συμπεριφορικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό, παρότι δεν επηρέασε τη θετική έκβαση της σύμβασης παραχώρησης, δημιούργησε αναταράξεις στην εφαρμογή της. Επίσης, ενώ λογικά δεν επηρέασε τις

¹⁰⁵⁶ Ανώνυμος, (2014, Νοέμβριος 27). Μ. Βαρβιτσιώτης: Σταθμός για τον Πειραιά η συμφωνία ΟΛΠ-Cosco, *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: <http://www.kathimerini.gr/793631/article/oikonomia/epixeirhseis/m-varvitsiwiths-sta8mos-gia-ton-peiraia-h-symfwnia-olp--cosco>.

¹⁰⁵⁷ Meunier, S. (2015, December 14). A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus, *CritCom- A Forum for Research & Commentary on Europe*, Council of European Studies, Ανακτήθηκε από: <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>.

¹⁰⁵⁸ *Ετήσια Οικονομική Έκθεση*, PCT A.E - 01/01/2012- 31/12/2013

¹⁰⁵⁹ *Balanced Growth: Operational Review of Terminals, 2012 financial report*, Cosco Pacific Ltd. Ανακτήθηκε από: www.cscopac.com.hk/admin/upload/ir/financial_report/ear2010_11.pdf.

¹⁰⁶⁰ *Management Excellence, Enhanced Profitability: Operational Review of Terminals, 2011 financial report*, Cosco Pacific Ltd. Ανακτήθηκε από:

www.cscopac.com.hk/admin/upload/ir/financial_report/ear2011_11.pdf.

¹⁰⁶¹ *Standing Firm against Storms from all directions: Operational Review of Terminals, 2012 financial report*, Cosco Pacific Ltd. Ανακτήθηκε από:

www.cscopac.com.hk/admin/upload/ir/financial_report/ear2012_11.pdf.

προοπτικές των σχέσεων με την Κίνα, απέτυχε στο να γίνουν κατανοητές στον ελληνικό χώρο οι βασικές ανάγκες που είναι απαραίτητο να πληρούνται για την προσέλκυση επενδύσεων πρώτον, και τη συμμετοχή του κράτους στη διεθνή οικονομική σκηνή.

Γνωστικό επίπεδο. Κατ' αρχάς, όπως κατέδειξε η παραπάνω εξέταση, προκύπτουν πολυάριθμα ζητήματα γνώσης και κατανόησης της Κίνας από την ελληνική πλευρά ενώ οι τακτικές που υιοθετήθηκαν τόσο από ελληνικής όσο και κινεζικής πλευράς, δεν επιτρέπουν απόλυτο διαχωρισμό μεταξύ της πρόσληψης που προβλήθηκε για εξυπηρέτηση συγκεκριμένων στόχων, και την πραγματική εικόνα που είχε σχηματιστεί.

Το μόνο αντικείμενο στο οποίο φάνηκε από την παραπάνω εξέταση ότι υπήρχε γνώση ήταν η κινεζική εταιρεία, και οι προδιαγραφές της για την αξιοποίηση του λιμένα (και αυτό, από τους αρμοδίους εκ μέρους του ΟΛΠ, και μετά από πιθανή μεσολάβηση ιδιωτικού φορέα, από τα εμπλεκόμενα μέλη της κυβέρνησης κατά την περίοδο 2004-2009. Για την κυβέρνηση της περιόδου 2009-2012 δεν προκύπτει αντίστοιχο συμπέρασμα, χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί η εξυπηρέτηση καθαρά εσωτερικών σκοπών). Η γνώση αυτή υπήρξε επαρκής για την εξασφάλιση της συμφωνίας, αλλά περιορίστηκε σε αυτή την εξασφάλιση. Ταυτόχρονα, τα εμπλεκόμενα μέλη και των δύο διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων, επέδειξαν παντελή έλλειψη γνώσεων των γενικών χαρακτηριστικών των κινεζικών επενδύσεων, καθώς και σαφή έλλειψη ενημέρωσης αναφορικά με εξελίξεις στην Κίνα σε καθοριστικά ζητήματα όπως η διαχείριση λιμένων και σιδηροδρομικών δικτύων. Για την κυβέρνηση της πρώτης περιόδου, ο περιορισμός ενημέρωσης και ανάλυσης της φύσης της επένδυσης έμπρακτα είχε μικρή επιρροή στις εξελίξεις. Υπό αυτή την έννοια μπορεί να θεωρηθεί ότι η σημασία σχετικής ενημέρωσης δεν είχε γίνει κατανοητή. Αντιθέτως, σε ό,τι αφορά την κυβέρνηση που ανέλαβε το 2009, όπως φάνηκε παραπάνω, οι ελλείψεις σε ενημέρωση υπήρξαν καθοριστικές στη διαμόρφωση των ελληνικών προσεγγίσεων της κινεζικής κυβέρνησης, στις οποίες η ελληνική πλευρά απέτυχε στους στόχους της.

Σε επίπεδο προβολής εικόνων, μολονότι προκύπτει σαφώς ότι οι βασικές εικόνες που προβλήθηκαν εξυπηρετούσαν την ανάγκη κατευνασμού εσωτερικών αντιδράσεων για την επίτευξη της επιλεγμένης εξωτερικής πολιτικής, θα πρέπει να υπογραμμισθεί η προχειρότητα της επιλεγμένης κίνησης. Όπως φάνηκε στη δεύτερη

περίοδο, οι συγκεκριμένες εικόνες, απέτυχαν να κατευνάσουν τις αντιδράσεις των συνδικάτων. Αντιθέτως, επέφεραν διαχρονικές συμπεριφορές και επιπτώσεις οι οποίες συνεχίστηκαν και μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται. Επιπλέον, λόγω του μεγέθους της συμφωνίας, η προβολή της υπήρξε καθοριστική στην προβολή πολύ ανεπαρκώς επεξεργασμένων εικόνων ως προς τις βασικές προϋποθέσεις που καθορίζουν τόσο την προσέλκυση επενδύσεων, όσο και τις ανάγκες της εξωστρεφούς οικονομικής πολιτικής γενικά.

Αξιακό επίπεδο. Όσον αφορά την πρόσληψη στο αξιακό πεδίο, δημιουργούνται προβληματισμοί προς δύο κατευθύνσεις. Πρώτον, όπως φάνηκε, κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου που εξετάζεται, προβλήθηκε η φιλία μεταξύ των δύο πλευρών, την οποία διακήρυξαν αρμόδιοι όλων των εμπλεκόμενων κυβερνήσεων και οργανισμών. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι είναι αμφίβολο κατά πόσο η φιλία για τις δύο πλευρές οριοθετήθηκε αντίστοιχα. Όπως φάνηκε παραπάνω, δημιουργούνται υπόνοιες ότι αρκετοί από τους Έλληνες αρμοδίους που ενεπλάκησαν, έτρεφαν πράγματι την προσδοκία μίας γενικότερης ελληνοκινεζικής “φιλίας”, την οποία θα ενίσχυε η παραχώρηση του λιμένα, αλλά και επεκτεινόταν τόσο σε περαιτέρω συναλλαγές και επενδύσεις, όσο και στην επιλογή ανάδειξης της Ελλάδας σε ξεχωριστή θέση στην Ευρώπη (ως Πύλης Εισόδου του κινεζικού εμπορίου). Από κινεζικής πλευράς αντίθετα φάνηκε ότι η φιλία αυτή περιορίστηκε στα πιο στενά όρια της διάθεσης για οικονομικές συναλλαγές και επιτυχίας της συγκεκριμένης συμφωνίας, την οποία, ωστόσο, καθόρισαν ξεκάθαρα οικονομικοί συλλογισμοί που δεν περιλάμβαναν την ανάδειξη του Πειραιά σε ξεχωριστή θέση στην Ευρώπη, αλλά σε έναν από τους μεγαλύτερους λιμένες της Μεσογείου.¹⁰⁶²

Δεύτερον, την περίοδο αλλαγής κυβέρνησης και την πρώτη περίοδο ανάληψης εργασιών της νέας, εκφράστηκε αντίθεση έως και εχθρότητα απέναντι στην κινεζική επένδυση, ενώ από τα συνδικάτα του λιμένα, διατυπώθηκαν ξεκάθαρες κατηγορίες για την Κίνα. Οι στάσεις αυτές είχαν για περιορισμένο διάστημα δημιουργήσει ανησυχίες για τις επιπτώσεις αυτής της προβολής στις ελληνοκινεζικές σχέσεις (και δη την πρόσληψη της προβολής αυτής από την κινεζική ηγεσία με φοβία ή θυμό). Σε αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι από κινεζικής πλευράς πραγματοποιούνται συνεχείς

¹⁰⁶² Ανώνυμος, (2016, Αύγουστος 23). Νέο ρεκόρ για το λιμάνι του Πειραιά: Στην 11^η Θέση σε σύνολο 36 Τερματικών, *in.gr*.

επενδύσεις σε κράτη της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, στα οποία, επικρατεί μεγαλύτερη δυσπιστία, και εχθρότητα προς την Κίνα, και η στάση αυτή φαίνεται να ενισχύει τις κινεζικές προσπάθειες προσαρμογής στις ευρωπαϊκές απαιτήσεις, χωρίς να επηρεάζει τις σχέσεις.

Συμπεριφορικό επίπεδο. Η ελληνική πρόσληψη, κυρίως λόγω της προσδοκίας μίας γενικότερης ελληνοκινεζικής σχέσης και εμπορικών συμφωνιών, τείνει να είναι επιλεκτική και να μην αναγνωρίζει την περίπλοκη κινεζική, που προκύπτει από μεμονωμένα κινεζικά χαρακτηριστικά και κυρίως από την τεράστια κινεζική οικονομική δύναμη, που επιτρέπει την πραγματοποίηση επενδύσεων μεγάλου μεγέθους. Δεν αναγνωρίζει τις κινεζικές οικονομικές ανάγκες που επιβάλλουν την πραγματοποίηση συμφερουσών επενδύσεων και μόνο. Ταυτόχρονα, η απόδοση τεράστιων δυνατοτήτων, επεκτείνεται με πρόσληψη της κινεζικής ανάπτυξης σε επίπεδα πλήρως αναπτυγμένου κράτους, στο οποίο είναι αναμενόμενη η εξειδίκευση σε όλους τους τομείς υποδομών, γεγονός που αντικατοπτρίστηκε στην προώθηση από ελληνικής πλευράς επενδύσεων για τις οποίες δεν υπήρχε ούτε η δυνατότητα ανάληψης, ούτε το οικονομικό ενδιαφέρον από κινεζικής πλευράς. Υπό αυτό το πρίσμα ωστόσο, η εικόνα που προκύπτει είναι ανεπαρκώς επεξεργασμένη και αντιφατική, καθώς μέσω της υπερτίμησης των κινεζικών δυνατοτήτων και της προσδοκίας πραγματοποίησης κάθε διαθέσιμης επένδυσης, υποτιμάται η κινεζική επενδυτική πολιτική ως τυχαία ή καθορισμένη βάσει μη ορθολογικών οικονομικών συλλογισμών. Τέλος, η κατασκευή της ιδέας περαιτέρω ωφελημάτων παραπέμπει στην ανάγκη προστασίας από μεγαλύτερη δύναμη, η οποία με τη σειρά της παραπέμπει σε ψυχροπολεμικά πρότυπα.

Πιο περίπλοκη ανάλυση, απαιτεί η κινεζική στάση, η οποία, όπως φάνηκε παραπάνω χαρακτηρίστηκε από αντιφάσεις σε ό,τι αφορά την κρατική υπόσταση της κινεζικής εταιρείας, και την ταύτιση της συμφωνίας με μία γενικότερη κινεζική επενδυτική πολιτική προς την Ελλάδα. Από τη μία ο Διευθύνων Σύμβουλος της εταιρείας πρόβαλε σαφώς την ιδιότητά του ως μέλος της κινεζικής κυβέρνησης, και αντίστοιχα το γεγονός ότι η Cosco Pacific Ltd. ήταν ημι-κρατική, ούτως ώστε να προωθήσει τα αιτήματά του, υπονομεύοντας εν δυνάμει οποιαδήποτε μελλοντική συναλλαγή με την Κίνα συνολικά. Επίσης, ο Κινέζος Πρωθυπουργός, σε επίσκεψη του στην Ελλάδα το 2010, ενώ ενθάρρυνε όπως προαναφέρθηκε παραπλανητικές εικόνες,

τόνισε την ανάδειξη του Πειραιά σε Πύλη Εισόδου και αναφέρθηκε σε υποσχόμενες επενδύσεις με πιο γενικό τρόπο.¹⁰⁶³ Από την άλλη πλευρά, όπως φάνηκε ξεκάθαρα από τις δηλώσεις της Υφυπουργού Ευρωπαϊκών Υποθέσεων Φου Γι, η κινεζική κυβέρνηση όταν κλήθηκε να μεσολαβήσει για την επίλυση των διαφορών, παρέπεμψε στην υπόσταση της Cosco Pacific Ltd. ως επιχείρησης, και δη στους “δυτικούς” κανόνες του διεθνούς εμπορίου, σύμφωνα με τους οποίους οι κυβερνήσεις δεν μεσολαβούν σε επιχειρηματικές συναλλαγές.

Αντίστοιχες τακτικές ταύτισης της επενδυτικής συνεργασίας με την πολιτική, συνιστούν ένα ζήτημα το οποίο σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει δημιουργήσει προβληματισμούς. Όπως προαναφέρθηκε, αναλύσεις πολιτικής επιστήμης με πρώτη αυτή των Fox & Godement έχουν τονίσει τόσο ότι η προβολή της πολιτικής συνεργασίας έχει αποτελέσει βασική τακτική “της Κίνας” για την εξασφάλιση μεγαλύτερων συμφερόντων σε οικονομικές συμφωνίες,¹⁰⁶⁴ όπως αντίστοιχα ότι από κινεζικής πλευράς παρατηρείται η τάση απειλής με επιπτώσεις όταν το απαιτεί η προώθηση συμφερόντων.¹⁰⁶⁵ Υπό αυτή την έννοια, έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ολόκληρη θεωρία επιβολής ισχύος στις οικονομικές σχέσεις από κινεζικής πλευράς. Στην παρούσα περίπτωση, ωστόσο, η συγκεκριμένη θεώρηση, δεν εξηγεί τη διάψευση από τον αντιπρόεδρο Ευρωπαϊκών Υποθέσεων.

Αντιθέτως θα πρέπει να σημειωθεί, ότι τα αντιφατικά χαρακτηριστικά της κινεζικής στάσης ερμηνεύονται από τα πορίσματα σε δημοσιεύματα και αναλύσεις οικονομικού περιεχομένου που εξετάζουν τις διαπραγματευτικές τακτικές των κινέζων επιχειρηματιών. Η E. Meyer και η L. Deacon με διαφορετικές προσεγγίσεις κατέδειξαν ότι στην κινεζική κουλτούρα είναι σημαντική η προβολή κάθε μορφής οικονομικής συνεργασίας ως μίας μεγαλύτερης υποσχόμενης σχέσης φιλικού περιεχομένου.¹⁰⁶⁶ Επιπλέον, αφιέρωμα του Forbes στις διαπραγματευτικές τακτικές των κινεζικών εταιρειών, αναδείκνυε συντριπτική στατιστική παρατήρηση, ότι οι Κινέζοι

¹⁰⁶³ Ανώνυμος, (2010, Οκτώβριος 4). Έντεκα συμφωνίες και πάνω από 10 δις. Δολάρια, *Ελευθεροτυπία*, Ανακτήθηκε από: <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=04/10/2010&id=209578>.

¹⁰⁶⁴ Ο.π.

¹⁰⁶⁴ Fox, J, & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations, *Policy Analysis*, www.ecfr.eu p. 36.

¹⁰⁶⁵ Ο.π. 43-4.

¹⁰⁶⁶ Meyer, E. (2015, December). Getting to Si, Ja Oui, Hai and Da, *Harvard Business Review*. Ανακτήθηκε από:

https://hbr.org/2015/12/getting-to-si-ja-oui-hai-andda?utm_campaign=HBR&utm_source=facebook&utm_medium=social & Deacon, L. (2014,

February 4). *Understanding chinese business etiquette*, UAS Conference Series, Oxford University.

επιχειρηματίες “μετά την υπογραφή μίας οικονομικής συμφωνίας, επικαλούνται κάποια ανώτερη εξουσία (είτε την κυβέρνηση, είτε τράπεζα)”, ούτως ώστε να εξασφαλίσουν συμφέροντες όρους σε όσα ζητήματα παραμένουν άλυτα.¹⁰⁶⁷ Βάσει αυτής της εκδοχής, η στάση του επικεφαλής της Cosco Pacific Ltd. ερμηνεύεται ως τυπική επιχειρηματική συμπεριφορά. Προφανώς η θέση που κατείχε στο κομμουνιστικό κόμμα, διευκόλυνε την επίκληση της κυβέρνησης. Ωστόσο, τονίζεται η απουσία πολιτικού χαρακτήρα της συμφωνίας.¹⁰⁶⁸

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το 2013 η κινεζική ηγεσία ανακοίνωσε την προώθηση ενός γιγαντιαίου αναπτυξιακού προγράμματος για την αναβίωση του δρόμου του μεταξιού, με την ονομασία “One Belt One Road”. Το σχέδιο αυτό τοποθετεί πράγματι τον Πειραιά σε σημαντική θέση στη ροή προϊόντων προς την Ευρώπη.¹⁰⁶⁹ Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ωστόσο, ότι το σχέδιο αυτό ούτε είχε συλληφθεί όταν πραγματοποιήθηκε η κινεζική προσφορά, ούτε υπάρχει ακόμα σοβαρός σχεδιασμός υλοποίησής του. Κυρίως, όπως προσπάθησε να δείξει η παραπάνω ανάλυση, δε θα είναι το πραγματικό κέρδος του λιμένα.

Όπως αναφέρθηκε στην Εισαγωγή, η συμφωνία παραχώρησης ανταποκρίνεται στην εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων, ενώ ως επένδυση στοιχειοθετείται με εμπειριστατωμένες προτάσεις και αναλύσεις που αναδεικνύουν τις σημαντικές προοπτικές που διανοίγει. Υπό αυτή την έννοια, αποτελεί τεκμήριο περαιτέρω επενδύσεων μόνον εφόσον εκπληρώνονται αντίστοιχοι στόχοι και είναι εμφανής η αξία τους.

Στην πορεία της εξέτασης, πέραν των προοπτικών που αναδείκνυαν τον Πειραιά σε ιδιαίτερα υποσχόμενη επένδυση, έγινε εμφανές ότι το ενδιαφέρον από την

¹⁰⁶⁷ Harris, D. (2015, June 11). How to negotiate with chinese companies, *Forbes*.

¹⁰⁶⁸ “Συμπληρωματικά σημειώνεται, ότι το 2013 ο Κάπταιν Γουέι καθαιρέθηκε από τη θέση του λόγω εφαρμογής μη συμφέρουσας οικονομικά στρατηγικής, γεγονός που ισχυροποιεί την άποψη ότι η συμφωνία ήταν ξεκάθαρα οικονομικής φύσης. Ανώνυμος (2013, Ιούλιος 2). Ξέμπαρκος ο πανίσχυρος πρόεδρος της COSCO, της μεγαλύτερης κρατικής ναυτιλιακής εταιρείας του κόσμου. Τελευταίο του δρομολόγιο-αλλά και επιτυχία- το λιμάνι του Πειραιά στην Ελλάδα, *NonpaperNews*. Ανακτήθηκε από: http://www.nonpapernews.gr/component/k2/item/5552-ksemparkos-o-panisxyros-proedros-tis-cosco-tis-megalyteris-kratikiis-naftiliakis-etairias-tou-kosmou-teleftaio-tou-dromologio-alla-kai-epityxia-to-limani-tou-peiraia-stin-ellada?jsn_setmobile=no).

¹⁰⁶⁹ “How a Greek Port Became a Chinese 'Dragon Head'”, *The Diplomat*, 25/04/2016, <http://thediplomat.com/2016/04/how-a-greek-port-became-a-chinese-dragon-head/> & “Passage to Pireus”, *China Daily e-paper, Cover Story*, 25/04/2016, <http://thediplomat.com/2016/04/how-a-greek-port-became-a-chinese-dragon-head/>

κινεζική πλευρά προήλθε από κινεζική εταιρεία με εμπειρία και τεχνογνωσία να αξιοποιήσει την επένδυση αυτή. Χρειάστηκε απενεχοποίηση της ανάγκης για αποδοτικότητα και κερδοφορία του λιμένα, (επί κρίσης) ώστε να αναγνωρίζεται το ουσιαστικό όφελος της συμφωνίας, παρότι, ακόμα δεν έχουν αναγνωριστεί πλήρως τα οφέλη της αναδόχου εταιρείας, δηλαδή, οι προϋποθέσεις που προκάλεσαν το κινεζικό ενδιαφέρον. Μάλιστα στο πλαίσιο της παραχώρησης του υπολοίπου 60% του λιμένα, από τις πρώτες επαφές και διαπραγματεύσεις¹⁰⁷⁰ άρχισε να πραγματοποιείται σημαντική προβολή των προοπτικών που διάνοιγε για το λιμένα η παραχώρηση στην κινεζική εταιρεία σε επίπεδο κερδοφορίας, αύξησης ανταγωνιστικότητας και πραγματοποίησης έργων υποδομής. Ωστόσο, η προβολή περιορίστηκε σε αυτό το επίπεδο. Έτσι, ενώ η αναγνώριση της σημασίας, βοήθησε την αποδοχή στην αποκρατικοποίηση του υπόλοιπου λιμένα, η προβολή των προϋποθέσεων για την πραγματοποίηση της τείνει να σκιάζει διαχρονικά την κατανόηση που υπάρχει στην Ελλάδα για τις ανάγκες που περιβάλλουν την προώθηση επενδύσεων, αλλά και τη σοβαρότητα που απαιτείται για την πραγματοποίησή τους.

Ένα βασικό στοιχείο που σκιάστηκε στις εικόνες που προβλήθηκαν σε συνάρτηση με τη συμφωνία, υπήρξε ο καίριος ρόλος της ιδιωτικής μεσολάβησης και της ΟΛΠ ΑΕ στη σκιαγράφηση και προώθηση μίας σύμβασης παραχώρησης η οποία αποσκοπούσε στη μέγιστη αξιοποίηση των δυνατοτήτων του λιμένα, και της Cosco Pacific Ltd. ανεξαρτήτως κράτους προέλευσης. Υπό αυτή την έννοια, πέραν της ενώ προς την κινεζική εταιρεία και κυβέρνηση προβλήθηκε εν τέλει ένας επαγγελματισμός από την ελληνική πλευρά, ο οποίος δεν αντικατόπτριζε την επιφανειακή ερμηνεία που απέδωσε στη συμφωνία η ρητορική της πλειονότητας των αρμοδίων που ενεπλάκησαν ανεξαρτήτως κυβέρνησης.

Στη γενικότερη θεώρηση των ελληνοκινεζικών σχέσεων, ένας βασικός προβληματισμός που δημιουργείται είναι κατά πόσο οι οργανισμοί που εμπλέκονται σε περαιτέρω παραχωρήσεις που προωθούνται στην Κίνα, έχουν την αντίστοιχη γνώση επί των υποψηφίων κινεζικών αναδόχων και των δυνατοτήτων τους, ή κινούνται στα

¹⁰⁷⁰Σχετικές δηλώσεις άρχισε να πραγματοποιεί ο Μ. Βαρβιτσιώτης, αλλά και ο διάδοχος του Γ. Σταθάκης (παρότι ο δεύτερος, οδηγήθηκε σε παραδοχή της ανάγκης για τα έσοδα αυτά μετά από πολλές δεσμεύσεις επαναδιαπραγμάτευσης των όρων της συμφωνίας, γεγονός το οποίο νομικά ήταν ανέφικτο) “Μ. Βαρβιτσιώτης: Σταθμός για τον Πειραιά η σύμβαση ΟΛΠ-Cosco”, *Καθημερινή*, 27/11.2014, <http://www.kathimerini.gr/793631/article/oikonomia/epixeirhseis/m-varvitsiwiths-sta8mos-gia-ton-peiraia-h-symfwnia-olp--cosco> “Ένα δις. Ευρώ θα επενδύσει η Cosco στον Πειραιά”, *tribune.gr*, 07/07/2016, <http://www.tribune.gr/politics/news/article/262832/ena-dis-evro-tha-ependisi-cosco-ston-pireia.html>.

τυφλά. Σε γενικές γραμμές ο λιμένας του Πειραιά, λόγω της φύσης των δραστηριοτήτων του, είχε υπάρξει ένας ιδιαίτερα εξωστρεφής για τα ελληνικά δεδομένα χώρος. Για τον ίδιο λόγο, ο λιμένας ήταν γνωστός στους υποψηφίους αναδόχους. Η έντονη προβολή της συμφωνίας υπό ένα γενικότερο πρίσμα κινεζικού εμπορικού κι επενδυτικού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα γενικά, βοήθησε στο να γίνει κατανοητή η επίγνωση βασικών λεπτομερειών και χαρακτηριστικών τόσο του αναδόχου, όσο και του λιμένα για την επίτευξη της συμφωνίας.

Στην Ελλάδα παρατηρείται διαχρονικά η τάση να προωθούνται προς την Κίνα επενδύσεις που η Ελλάδα επιθυμεί να αξιοποιηθούν, χωρίς προηγούμενη εξέταση πρώτον της προοπτικής κερδοφορίας των επενδύσεων αυτών, ή της ύπαρξη πιθανών ενδιαφερομένων... Χαρακτηριστικά, στην πιο πρόσφατη επίσκεψη που πραγματοποιήθηκε, συμμετείχαν εκπρόσωποι της ΕΥΔΑΠ, και εκ των υστέρων έγινε γνωστό ότι η δημόσια επιχείρηση ύδρευσης στην Κίνα είναι κοινοπραξία με γερμανική εταιρεία, λόγω ανάγκης μετάδοσης τεχνογνωσίας. 1071 μικρές κινεζικές εταιρείες με δυνατότητες και δειλή ακόμα εξωστρέφεια επίσης δε γνωρίζουν πιθανούς χώρους στην Ελλάδα. Είναι σημαντικό για τη προσέλκυση επενδύσεων, η ελληνική πλευρά να διερευνήσει επίδοξους επενδυτές στο κινεζικό έδαφος, σε χώρους οι οποίοι παρουσιάζουν αναπτυξιακό ενδιαφέρον σε κινεζικές επιχειρήσεις και όχι βάσει των ελληνικών προσδοκιών.

¹⁰⁷¹Συνέντευξη με το Δ. Μίχα, Εμπορικό Ακόλουθο στο Προξενείο της Σαγκάης, (2016, Μάιος 3).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Βασικό συμπέρασμα της διατριβής είναι η αμηχανία της Ελλάδας στον χειρισμό, τον προγραμματισμό, την ανάπτυξη και την αξιοποίηση των αναβαθμισμένων διμερών σχέσεων με την Κίνα.

Η αμηχανία αυτή, παρά τις επιμέρους βελτιωτικές εξελίξεις συνεχίζει σε μεγάλο βαθμό να χαρακτηρίζει την ελληνική στάση, καθώς οφείλεται σε εγγενείς, βαθιά ριζωμένες και πολύπλευρες αδυναμίες:

- Πρώτον, του εκάστοτε κέντρου της κυβέρνησης, να κατανοήσει ορθά τους προσδιοριστικούς παράγοντες της διαμόρφωσης της κινεζικής πολιτικής, δηλαδή την επιδίωξη του κέρδους και να θεμελιώσει τις προσπάθειες διαμόρφωσης και ενίσχυσης των διμερών σχέσεων κυρίως επί αυτής της βάσης.
- Δεύτερον, των φορέων της οικονομικής και εμπορικής διπλωματίας να αποκτήσουν έγκυρη πληροφόρηση για τους ως άνω προσδιοριστικούς παράγοντες και να την μεταφέρουν αποτελεσματικά στους αρμόδιους για τη χάραξη και υλοποίηση πολιτικής, αλλά και τους ενδιαφερόμενους για τη σύναψη εμπορικών σχέσεων. Στο επίπεδο αυτό εντοπίζεται επίσης μια σημαντική αδυναμία αναζήτησης και απόκτησης έγκυρης και χρήσιμης ανατροφοδότησης, αναφορικά με τα αποτελέσματα των προηγούμενων προσεγγίσεων της Ελλάδας προς την Κίνα.
- Τρίτον, πολλών – αλλά όχι όλων – των φορέων του ιδιωτικού τομέα να αναζητήσουν και να αποκτήσουν έγκυρη πληροφόρηση μέσα από αξιόπιστα κανάλια.

Τα τρία αυτά επιμέρους πεδία προφανώς δεν είναι αυτόνομα μεταξύ τους, αλλά συμπλέκουν ομόκεντρους και συχνά αλληλοκαλυπτόμενους κύκλους, συστηματικά αδυνατούν να συντονιστούν αποτελεσματικά προς αμοιβαίο όφελος, παρά μόνο περιστασιακά και ιδίως όταν ένας από τους εμπλεκόμενους φορείς έχει ήδη την απαιτούμενη εμπειρία συναλλαγών με την κινεζική πλευρά. Η αμηχανία αυτή δεν περιορίζεται στην περίπτωση της Κίνας, αλλά χαρακτηρίζει την ελληνική εξωτερική πολιτική γενικά. Ωστόσο, οι προκλήσεις που δημιουργούν οι διαφορές νοοτροπίας με την Κίνα, αναδεικνύουν και ενισχύουν τις ελληνικές αδυναμίες ανταπόκρισης.

Όπως καταδείχθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η ενίσχυση των διμερών ελληνοσινικών σχέσεων με απαρχή το 2004 σηματοδότησε κυρίως την παράλληλη

βούληση των δύο πλευρών να διευρύνουν τη μέχρι τότε παγιωμένη εξωτερική πολιτική να αξιοποιήσουν διαφαινόμενες νέες ευκαιρίες.

Από ελληνικής πλευράς, η τότε κυβέρνηση εμφανίζεται ανοικτή σε μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική που θέλει να αξιοποιήσει την πρόθεση αναδυόμενων διεθνών παικτών, κυρίως της Ρωσίας και της Κίνας, να συνάψουν αυτόνομες διμερείς σχέσεις με κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από κινεζικής πλευράς, το ενδιαφέρον σύναψης διμερών σχέσεων αναπτύχθηκε όντως εκείνη την εποχή, καθώς η Κίνα άρχισε να διευρύνει την αναζήτηση διμερών σχέσεων και συμφωνιών στην Ευρώπη, πέρα από την ΕΕ και τις ισχυρές οικονομίες της ΕΕ (κυρίως Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία και Γαλλία).

Σ' αυτήν, την αρχικά αμήχανη, προσέγγιση μεταξύ Ελλάδας και Κίνας, η αγκίστρωση των προσπαθειών περαιτέρω ενίσχυσης των διμερών σχέσεων πάνω στην αφορμή της διαδοχικής διοργάνωσης των θερινών Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και του 2008 από την Αθήνα και το Πεκίνο αντίστοιχα, θεωρήθηκε σχεδόν αυτονόητη ευκαιρία. Η ευκαιρία αυτή οδήγησε, μεσοπρόθεσμα και στοχευμένα, σε συχνότητα επαφών, οι οποίες όμως δεν στόχευαν σε σαφείς και ρεαλιστικές μακροπρόθεσμες προοπτικές.

Έτσι, η φιλόδοξη ρητορική ανακήρυξη της Κίνας σε “στρατηγικό εταίρο” υπογράμμισε ουσιαστικά την ειλικρινή βούληση για εμβάθυνση της οικονομικής συνεργασίας αφήνοντας ανοιχτή τη διερεύνηση των συγκεκριμένων πεδίων πάνω στα οποία αυτό θα συνέβαινε. Το περιεχόμενο της σχετικής διακήρυξης, ωστόσο, εκδήλωνε την αδυναμία ορισμού σαφών τομέων συνεργασίας.

Επιπλέον, στη βάση αυτή, αναζητώντας κοινά αρχικά σημεία επαφής, οι δύο πλευρές, και ιδίως η ελληνική, τόνισαν πολιτισμικά χαρακτηριστικά και ιδίως το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Κίνα είναι οι θεματοφύλακες και συνεχιστές αρχέγονων μεγάλων πολιτισμών, ισχυρισμός που μεταξύ άλλων παρακάμπτει από ελληνικής πλευράς τη σύγκριση ανάμεσα στα σύγχρονα οικονομικά και πολιτικά μεγέθη των δύο κρατών.

Η πολιτισμική αυτή έμφαση από ελληνικής πλευράς, η οποία μπορεί να υποστηριχθεί ότι αντανακλά τις μη βιώσιμες προσλήψεις περί των δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας προ της κρίσης, απέτυχε σε μεγάλο βαθμό να προχωρήσει περαιτέρω αυτή την “αγκίστρωση” στη διατύπωση επιχειρημάτων περί βιώσιμης και αμοιβαίως οικονομικά επωφελούς συνεργασίας σε συγκεκριμένα πεδία. Η

συνειδητοποίηση της αδυναμίας παραγωγής οικονομικών οφελών στη βάση αυτή οδήγησε σε σταδιακή περιφρόνηση της συγκεκριμένης παραμέτρου από την κεντρική ηγεσία. Σε αυτό το πλαίσιο αγνοήθηκαν άλλα βασικά προτερήματα που έφεραν οι αρχικές συμφωνίες πολιτιστικού περιεχομένου. Κυρίως δεν αποδόθηκε η δέουσα προσοχή στο γεγονός ότι η καλλιέργεια πολιτιστικών επαφών οδήγησε στην ανάπτυξη εξειδίκευσης Ελλήνων πάνω στην κινεζική πραγματικότητα, αξιοποίηση η οποία μπορούσε να συμβάλλει καταλυτικά στις ανάγκες αναπροσαρμογής της οικονομικής πολιτικής σε κινεζικά χαρακτηριστικά.

Η αμηχανία της ελληνικής πλευράς έγινε μάλιστα ακόμη προφανέστερη μετά το 2009 και τη δραματική εμφάνιση της δημοσιονομικής κρίσης, όπου διαδοχικές ελληνικές προσπάθειες επιχείρησαν να πείσουν, χωρίς βεβαίως επιτυχία, την κινεζική πλευρά να συνδράμει στην αντιμετώπιση και ανακούφιση της κρίσης, για παράδειγμα αγοράζοντας εκτός αγορών ελληνικά ομόλογα. Με την επιφύλαξη οι κινήσεις αυτές να έγιναν αποκλειστικά για εσωτερική κατανάλωση, χωρίς καμία ουσιαστική προσδοκία επιτυχίας, αποκαλύπτουν την απροθυμία ή και έλλειψη ικανότητας των διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων να διατυπώσουν προτάσεις συνεργασίας βάσει αμοιβαίου οικονομικού οφέλους. Αναδεικνύεται έτσι η ανάγνωση από πλευράς της Ελλάδας, ότι η Κίνα θα προχωρούσε σε διμερείς κινήσεις ακόμη και με μη καθαρά οικονομικά κίνητρα – ενδεχομένως κυρίως ή απλώς για την αύξηση της πολιτικής της επιρροής εντός της ΕΕ – ανάγνωση η οποία επανειλημμένως διαψεύστηκε.

Η εξέταση των πιο υποσχόμενων περιπτώσεων του λιμένος του Πειραιά, των εμπορικών εξαγωγών και του τουρισμού κατέδειξε κρίσιμες πλευρές αυτής της στάσης.

Η παραχώρηση του λιμένα ήταν ουσιαστικά η μόνη περίπτωση όπου, ακριβώς λόγω του αντικειμένου των θαλάσσιων μεταφορών όπου πρωταγωνιστούν οι δύο χώρες, οι ελληνοσινικές σχέσεις είχαν ήδη προχωρήσει σε σημείο ώστε να είναι δυνατή η διαμόρφωση μιας συναντίληψης συμφέροντος, παρά βεβαίως το γεγονός ότι η στάση της ελληνικής πλευράς δεν υπήρξε σταθερή με τη διαδοχή των κυβερνήσεων. Συγκεκριμένα, ο ΟΛΠ ήταν ήδη ένας ιδιαίτερα εξωστρεφής οργανισμός, ενώ τα φυσικά χαρακτηριστικά, οι προδιαγραφές και οι προοπτικές επέκτασης και διασύνδεσης του λιμένος ήταν γνωστές και ελκυστικές για την Κίνα. Απουσία αντιστοίχων χαρακτηριστικών σε άλλες επιδιωκόμενες επενδύσεις, παρεμπόδισε την εύρεση κοινού εδάφους για πραγματοποίηση παρεμφερών επενδύσεων στο ελληνικό έδαφος παρά την πραγματοποίηση αλληπάλληλων ελληνικών προσπαθειών.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της ελληνικής αμηχανίας υπήρξε το πεδίο των εξαγωγών προϊόντων, όπου η Ελλάδα έδωσε έμφαση σε προϊόντα τα οποία είχαν μεν ήδη αποδείξει τη δυναμική τους σε άλλα διεθνή κοινά, όμως δεν ενδιέφεραν ιδιαίτερα τους Κινέζους καταναλωτές (όπως το ελαιόλαδο και τα γαλακτοκομικά στα οποία οι περισσότεροι Κινέζοι έχουν δυσανεξία). Με την εξαίρεση των ακτινιδίων για τα οποία εκφράστηκε κινεζικό ενδιαφέρον, και ορισμένες επιτυχείς ιδιωτικές πρωτοβουλίες (π.χ. μάρμαρο), η ελληνική πλευρά δεν εντόπισε παραγόμενα στην Ελλάδα προϊόντα, για τα οποία υπάρχει έλλειψη στην κινεζική αγορά. Εξάλλου, οι προσπάθειες δημιουργίας νέων αγορών υπήρξαν ουσιαστικά καταδικασμένες, καθώς οι εντεταλμένοι προς τούτο φορείς δεν είχαν τις απαιτούμενες πληροφορίες για την αποτελεσματική απεύθυνση στα κινεζικά καταναλωτικά κοινά, ούτε απ' ό,τι φαίνεται γνώριζαν ή επεδίωξαν να γνωρίσουν το πώς θα τις αποκτήσουν.

Αντίστοιχη, μολονότι λιγότερο απαισιόδοξη, είναι η εικόνα που διαπιστώνεται στο τρίτο μεγάλο πεδίο που εξετάζεται, τον τουρισμό, όπου παρατηρήθηκε αλματώδης αύξηση μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται. Όμως, η αύξηση της κινεζικής τουριστικής κίνησης είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν οφείλεται σε κάποια πετυχημένη, στοχευμένη κεντρική επικοινωνιακή εκστρατεία από ελληνικής πλευράς, ή έχει σχέση περισσότερο, τόσο με την ευρύτερη αύξηση του τουρισμού από την Κίνα, όσο και από τη δημοσιότητα που είχε διεθνώς η χώρα λόγω της κρίσης και της πτώσης άλλων δημοφιλών εγγύς προορισμών λόγω τρομοκρατικών χτυπημάτων. Ανεξάρτητα, η αύξηση της προσέλκυσης και η αλληλεπίδραση που επέφερε οδήγησε σε κάλυψη βασικών κενών γνώσεων και ανάπτυξη εμπειρίας για την εξυπηρέτηση κινέζων υπηκόων. Έτσι, σταδιακά επιμέρους ιδιωτικές προσπάθειες για την προσέλκυση τουριστικής κίνησης από την Κίνα άρχισαν να εξειδικεύονται, ανοίγοντας νέες προοπτικές για το μέλλον τόσο για ιδιώτες όσο και την προώθηση επιμέρους περιοχών και τουριστικών πακέτων. Στην κατεύθυνση αυτή, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το ερώτημα αν η Ελλάδα θα αναπτύξει στο μέλλον τους μηχανισμούς που θα της επιτρέψουν να επιδιώκει τη διαμόρφωση νέων σχέσεων και την ενίσχυση ήδη υπαρχόντων τόσο με την Κίνα όσο και με άλλους δυνητικούς εταίρους επί τη βάση έγκυρων και χρήσιμων πληροφοριών, η έλλειψη των οποίων συνιστά αδυναμία, η οποία καταδεικνύεται έντονη, ισχυρά επιδραστική, και με σημαντικά αρνητικές επιπτώσεις στις προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας αλλά και του διπλωματικού κεφαλαίου της χώρας.

Σε κάθε περίπτωση, αυτή η, σχετικά συχνή, διαδικασία δοκιμών και λαθών απέδωσε ορισμένες στέρεες γνώσεις στις δύο πλευρές. Καταρχήν, έγιναν κατανοητά βασικά όρια και αναπροσαρμόστηκε η γενική φύση της ελληνικής προσέγγισης. Συγκεκριμένα, η προσέγγιση της Κίνας μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, κατέδειξε ότι την ελληνική πρόσληψη της Κίνας διέπουν ισορροπίες ισχύος που παραπέμπουν σε πιο παραδοσιακά- προστατευτικά- σχήματα σχέσεων και όχι στη μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα. Η αναζήτηση οικονομικής στήριξης, απροϋπόθετα, ουσιαστικά αντικατόπτρισε την προσδοκία ότι η εξασφάλιση υποστήριξης θα πιστοποιούσε την εγκυρότητα των πολιτικών για την αντιμετώπιση της κρίσης την οποία οι παραδοσιακές συμμαχικές δυνάμεις, δηλαδή οι εταίροι στην ΕΕ και οι ΗΠΑ δεν ενέκριναν. Επιπλέον αντικατόπτριζε την πεποίθηση ότι με διαμόρφωση συμμαχίας με την Κίνα, η διεθνής θέση και η αξιοπιστία της Ελλάδας θα αναστηλωνόταν και επικυρωνόταν μέσω της συμμαχίας. Αντιθέτως στο τέλος της περιόδου που εξετάζεται, η προσέγγιση είχε προσαρμοστεί σε πιο ρεαλιστικές βάσεις. Παρότι ο όγκος των συνδιαλλαγών εξακολούθησε να μην έχει αντίκρισμα αντίστοιχο της σημασίας που αποδίδεται στο εσωτερικό, έπαψαν να προβάλλονται προσδοκίες για προνομιούχα σχέση ή συμφωνίες χωρίς προϋποθέσεις αμοιβαιότητας. Διαφάνηκε να αναπτύσσεται συναίσθηση της ανάγκης παροχής των καταλλήλων θελγήτρων και ανταλλαγμάτων τόσο απέναντι στην Κίνα όσο και άλλα κράτη.

Λίγα χρόνια μετά το πέρας της περιόδου που εξετάζεται οι ελληνοσινικές σχέσεις άρχισαν πέραν του λιμένα του Πειραιά και του τουρισμού να αφορούν έντονα τα κτηματομεσιτικά πεδία. Σε ό,τι αφορά τον Λιμένα αναπτύχθηκε ταχέως μια λειτουργική, κοινή γλώσσα συνομιλίας. Ταυτόχρονα, στο πεδίο του τουρισμού, εκ του πρακτέου καλλιεργήθηκε σταδιακή εξοικείωση με βασικές κινεζικές ιδιαιτερότητες. Ιδιαίτερα στο πεδίο των κτηματομεσιτικών, όμως, η πολιτική της χρυσής βίζας όπως αυτή διαμορφώθηκε από ελληνικής πλευράς, κατέδειξε τη συνειδητοποίηση της ανάγκης προσφοράς ενός ουσιαστικού (και χρηματικά δυνάμενου να αποτιμηθεί) συγκριτικού πλεονεκτήματος, ιδίως δεδομένου του εντός ΕΕ ανταγωνισμού σε αυτό τον τομέα.

Τουλάχιστον από ελληνικής πλευράς σημειώνεται μια σταδιακή εγκατάλειψη των διαψευσμένων αναγνώσεων και η υιοθέτηση μιας λογικής επιδίωξης αμοιβαίου οικονομικού συμφέροντος, η οποία βεβαίως έχει πολλά ακόμη περιθώρια ανάπτυξης και βελτίωσης. Παρ' όλα αυτά, οι επιμέρους αυτές βελτιώσεις δεν συνεπάγονται

ιδιαίτερες αντίστοιχες βελτιώσεις στη συστημική αντιμετώπιση και διαχείριση των ελληνοσινικών σχέσεων, καταδεικνύοντας περισσότερο την ανάπτυξη επιμέρους πρακτικών που δεν συνθέτουν μια συνολική προσέγγιση.

Μολονότι το εύρος και ο σκοπός της διατριβής δεν αφορά την πρόσληψη της Ελλάδας από την Κίνα, ανά αντικείμενο η έρευνα επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στην τροφοδότηση εικόνων μεταξύ των δύο κρατών συνολικά, καθότι αναπόσπαστο τμήμα για την κατανόηση της Ελληνικής πρόσληψης της Κίνας, κύριο αντικείμενο της διατριβής, αποτελούν οι εικόνες που προβάλλει το κινεζικό κράτος, οι οποίες εν μέρει εξαρτώνται από τη δική του πρόσληψη της Ελλάδας και της Ευρώπης γενικά. Η παράλληλη αυτή εξέταση, συνέβαλε σημαντικά στην διερεύνηση των βασικών ορίων, εντός των οποίων προσδιορίστηκε η κινεζική πολιτική προς την Ελλάδα: της χάραξης της στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής της Κίνας και με γνώμονα τις κυρίαρχες ανάγκες της κινεζικής ανάπτυξης. Έτσι συνέβαλε καταλυτικά στην αναγνώριση αδυναμιών στους επίσημους ελληνικούς συλλογισμούς αναφορικά με την κινεζική στάση. Επίσης, η εξέταση ανέδειξε βασικά κενά γνώσης στην κινεζική κοινωνία, τα οποία δημιούργησαν σημαντικά κωλύματα στην ελληνική τουριστική και εμπορική πολιτική.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η προσέγγιση και κατανόηση της κινεζικής πρόσληψης της Ελλάδας υπήρξε, σε σημαντικό βαθμό, επιφανειακή. Η κατανόηση της κινεζικής πρόσληψης της Ελλάδας προβάλλει σημαντικές προκλήσεις οι οποίες στα πλαίσια της παρούσας διατριβής δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπισθούν συνολικά σε βάθος. Γενικότερα, παρά το μεγάλο όγκο αναλύσεων της κινεζικής πρόσληψης της Ευρώπης, σημαντικά ζητήματα παραμένουν αναπάντητα. Προσέγγιση των ερωτημάτων που προκαλούνται θα συνέβαλε καταλυτικά στην πληρέστερη κατανόηση της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής και κοινωνίας γενικά.

Βασικό ζήτημα που αναδεικνύει η παρούσα διατριβή είναι η πύκνωση των σχέσεων και των υγιών συνδιαλλαγών κατά την περίοδο που ακολούθησε το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, όταν οι δημοσίως προβαλλόμενες εικόνες της Ελλάδας ήταν έντονα αρνητικές. Συγκεκριμένα, παρότι από κινεζικής πλευράς δεν διαφάνηκε κάποια επιδίωξη εκμετάλλευσης της αρνητικής κατάστασης στην οποία βρέθηκε η ελληνική οικονομία, ή κάποιο ενδιαφέρον για πραγματοποίηση ριψοκίνδυνων επενδύσεων, παρατηρήθηκε ενίσχυση του κινεζικού ενδιαφέροντος για την Ελλάδα.

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη συχνότητα των διμερών επαφών μεταξύ αξιωματούχων καθώς και τον όγκο της τουριστικής κίνησης, η εκτεταμένη δημοσιογραφική κάλυψη της ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης, μολονότι καθαυτή είχε αρνητικό πρόσημο, απέφερε θετικά αποτελέσματα στις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις, και μάλιστα θετικότερα από ό,τι η προγενέστερη στρατηγική της προβολής του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Η κατ' αρχάς παράδοξη αυτή εξέλιξη οφείλεται ενδεχομένως στο γεγονός ότι η προβολή της σύγχρονης πραγματικότητας της Ελλάδας την κατέστησε πιο προσιτή, απ' ό,τι συνέβαινε με την αντίστοιχη προβολή του αρχαίου ιδεώδους. Η υπόθεση αυτή που εκφεύγει του αντικειμένου της ανά χείρας εργασίας, αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω.

Αντιστοιχίες εξάλλου μπορούν να εντοπιστούν στις οικονομικές επαφές της Κίνας με ευρωπαϊκά κράτη με αποικιοκρατικό παρελθόν. Παρά την δυσπιστία απέναντι στον ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό, η διατήρηση παρουσίας και συχνότητας επαφών από συγκεκριμένες ευρωπαϊκές χώρες αναδείχθηκε ως προϋπόθεση για την οικοδόμηση μιας εξοικείωσης που διευκόλυνε την ανάπτυξη οικονομικών συνδιαλλαγών και αποτυπώνεται για παράδειγμα στην πορεία των εξαγωγών στην Κίνα ακυρώνοντας την απλοϊκή, συλλήβδην αρνητική θεώρηση της ευρωπαϊκής εμπειρίας από την Κίνα.

Στην κατεύθυνση αυτή, θα είχε ενδιαφέρον η περαιτέρω εξέταση του επιπέδου και της ποιότητας της γνώσης που υπάρχει στην κινεζική κοινωνία για την Ελλάδα και άλλα μικρά κράτη. Μολονότι τα μέλη της κινεζικής ηγεσίας διατηρούν υψηλά επίπεδα γνώσης και ενημέρωσης για την Ελλάδα και ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός διδάσκεται στα κινεζικά σχολεία, δεν είναι εξίσου σαφές κατά πόσο είναι προσβάσιμες σε σημαντικό ποσοστό του κινεζικού πληθυσμού πληροφορίες και γνώσεις που αφορούν για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά των ελληνικών προϊόντων ή την ελληνική γεωγραφία, ιδίως δεδομένων των εν ισχύ περιορισμών πρόσβασης στο διαδίκτυο και του καθεστώτος ελέγχου της ενημέρωσης. Σχετική μελέτη θα παρείχε περισσότερες πληροφορίες ως προς το επίπεδο και την ποιότητα της γνώσης και της πληροφόρησης για τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα στην κινεζική κοινωνία, και συνεπώς ως προς τη δυνατότητα ενημερωμένης αξιολόγησης και κατάταξης των ελληνικών προϊόντων.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές

Α' Οργανισμοί – Εταιρείες

Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας.

Ιστοσελίδα: [http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/en-](http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/Policy/Geographic+Regions/Asia+-+Oceania/Bilateral+Relations/China/)

[US/Policy/Geographic+Regions/Asia+-+Oceania/Bilateral+Relations/China/](http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/Policy/Geographic+Regions/Asia+-+Oceania/Bilateral+Relations/China/)

τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2012

Πρεσβεία της Ελλάδας στο Πεκίνο.

Διμερή Θέματα Ελληνοκινεζικών Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων:

<http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=57&fid=22785#>. (2009, Αύγουστος 14):

Ισχύον Συμβατικό Πλαίσιο: Διμερή Θέματα Ελληνοκινεζικών Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων. Ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=57&cid=173&ord=&xcc=cn&mid=89&pid=> (2009, Αύγουστος 14). τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2012

Γραφείο ΟΕΥ Σαγκάης

Εξαγωγές Ελληνικών Προϊόντων στην Κίνα: Επίσημη Εσωτερική Αναφορά 2014, 2015, αδημοσίευτη έκθεση.

China Greece Economic Relations. Αδημοσίευτη Έκθεση, 1-62, 53 (2016, Ιανουάριος).

Έρευνες Αγοράς και Κλαδικές Μελέτες ανακτήθηκε από:

<http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=57&cid=172&xcc=cn&mid=89>. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2016

The Embassy of the People's Republic of China in the Hellenic Republic:

<http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>.

Economic and Commercial's Office of the Embassy of the People's Republic of China in the Hellenic Republic. (2004, December 21). Bilateral business relations between China and Greece.

<http://gr.chinaembassy.org/eng/zxgx/t902263.htm>.<http://big5.fmprc.gov.cn/gate/big5/gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>

<http://gr2.mofcom.gov.cn/article/bilateralcooperation/inbrief/200703/20070304487827.shtml>. τελευταία προσβαση στις ιστοσελίδες: Απρίλιος 2016

Τράπεζα της Ελλάδος

Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, Έτος 2004. Κεφάλαιο 9, Πλαίσιο IX.1.2, Αθήνα 2005, 277-283.

Ετήσια Οικονομική Έκθεση, PCT Α.Ε - 01/01/2012- 31/12/2013.

Ελληνικός ΟΠΕ ΑΕ

www.hepo.gr

Σύνδεσμος Ελλάδας -Κίνας

<http://www.greece-china.gr/history.html>.

Νέο- Ελληνοκινεζικό Επιμελητήριο.

Προτάσεις στην Task Force για προώθηση των εξαγωγών στην Κίνα:

<http://www.chinese-chamber.gr/index.php/el/article/5/50/προτασεις-στην-task-force-για-την-προωθηση-των-εξαγωγων-στην-κίνα>. (2012, Ιούλιος 19)
τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2014

Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς ΑΕ

Διακήρυξη Διεθνούς Δημοσίου Πλειοδοτικού Διαγωνισμού για την Παραχώρηση των Προβλητών II & III Διακήρυξη Φ2/2008- Εφημερίς της Κυβερνήσεως, σς. 000186-000345.

Ετήσια Οικονομική Έκθεση 2008, II-III.

Κύρωση της Σύμβασης Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των Προβλητών II και III του Σταθμού Εμπορευματοκιβωτίων της ΟΛΠ ΑΕ. και ρύθμιση συναφών θεμάτων: Αιτιολογική Έκθεση:

<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/K-OLP-EIS.pdf>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
Συζήτηση Σ/Ν του Υ.Ε.Ν.Α.Ν.Π. Συμπληρωματικές Πληροφορίες.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Τεύχος 1, Αρ. Φύλλου 52, 30/03/2009 σ.
000471-2

Cosco Pacific Ltd.

http://www.americanshipper.com/Main/News/China_COSCO_posts_692m_loss_in_Q1_2016_63864.aspx,

Σύμβαση Παραχώρησης των λιμενικών εγκαταστάσεων των προβλητών II & III του σταθμού ε/κιβωτίων της Ανώνυμης Εταιρείας Οργανισμός Λιμένα Πειραιώς (ΟΛΠ Α.Ε.) και ρύθμιση συναφών θεμάτων. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 1, 52, 00041.

Management Excellence, Enhanced Profitability: Operational Review of Terminals. 2011 financial report, Cosco:

www.coscopac.com.hk/admin/upload/ir/financial_report/ear2011_11.pdf.

Expand Global Terminal Network:

www.coscopac.com.hk/uploadfiles/image/20160612104413535.jpg.

Balanced Growth: Operational Review of Terminals, 2012 financial report, Cosco Pacific Ltd:

www.coscopac.com.hk/admin/upload/ir/financial_report/ear2010_11.pdf.

Standing Firm against Storms from all directions: Operational Review of Terminals, 2012 financial report, Cosco Pacific Ltd:

www.coscopac.com.hk/admin/upload/ir/financial_report/ear2012_11.pdf.

Λίστες των λιμένων στους οποίους δραστηριοποιούνται οι Cosco Pacific Ltd. & Hutchnson Whampoa Ltd.:

http://www.coscopac.com.hk/eng/business/terminal_portfolio.php &

http://en.wikipedia.org/wiki/Hutchison_Port_Holdings.

τελευταία προσβαση στις ιστοσελίδες: Ιούνιος 2016

Ευρωπαϊκή Ένωση

Western Assembly of the European Union, Recommendation 427

European Commission Edition Country Strategy paper (CSP)

http://europa.eu.int/comm/external_relations/china/csp/index.htm.

Ports: http://ec.europa.eu/transport/modes/maritime/ports_en.htm

EU-China trade in facts and figures. 30 January 2009. MEMO/09/40, Brussels

European Union. (2004). Sea ports: Public financing and charging practices of seaports in the EU. European Union Transport Studies, 427-8, 433-6.

European Commission (2009, January 30). EU-China trade in facts and figures MEMO/09/40, Brussels.

EU-China Economic Observatory: Issue no 13, Final Report, Contract No 201/272280,2001-2010, The European Union's COM 2011, 05/01/2012.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149234.pdf,

European Union, Trade in goods with China, Directorate General for Trade, European Commission, Units A4/G2, 21/06/2016.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf.

τελευταία προσβαση: Μάιος 2015

World Bank

China Overview. <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>

PORT MANAGEMENT AND OWNERSHIP MODELS PRODUCED BY THE WORLD BANK. The World Bank, 2007 Port Reform Toolkit Module 3: Alternative Management Structures and Ownership Models, Report. No. 0-8213-6607-6, Washington DC τελευταία προσβαση: Δεκέμβριος 2012

International Monetary Fund

(2004, August). Euro Area Policies: Selected Issues, IMF Country Report. 04/235, p. 145, footnote 74.

(2004, August). Euro Area Policies: Selected Issues, IMF Country Report. 04/235, footnote 80.

World Tourism Organisation

Tourism 2020 Vision: 4: Europe, Madrid, Spain, 2004 Ανακτήθηκε από:

<http://www.podepro.prd.uth.gr/programme/materiel/Sector/EUROPE%20VISION%202020.pdf>, 9. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2013

Tourism 2020 Vision: 3: East Asia & Pacific, Madrid, Spain, 2004.

<http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1189/1189-1.pdf>,9 τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2013

Β' Μνημόνια – Συμφωνίες

Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Υπουργείου Εμπορίου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας Σχετικά με τη Συνεργασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Συμφωνία περί Αμοιβαίας Προστασίας Εμπορικών και Βιομηχανικών Σημάτων (1975, Απρίλιος 19).

Συμφωνία για την Αποφυγή της Διπλής Φορολογίας και την Αποτροπή της Φοροδιαφυγής αναφορικά με τους φόρους εισοδήματος (2002, Ιούνιος 3).
<http://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kina/> 2004.

2005: Μνημόνιο Συνεργασίας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων στο Πεκίνο

Μνημόνιο Συνεργασίας σε θέματα Ολυμπιακής ασφάλειας
http://www.invgr.com/greece_china.htm.

Πρωτόκολλο Αθλητικής Συνεργασίας, μεταξύ Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και κινεζικής Γενικής Διοίκησης Αθλητισμού

Μνημόνιο Συνεργασίας στον τομέα της Εκπαίδευσης μεταξύ Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και κινεζικού Υπουργείου Παιδείας, 9η Σύνοδος Οικονομικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος και Κίνας

2006: Κοινή Δήλωση Συνολικής Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης

Μνημόνιο Κατανόησης στον Τομέα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Μνημόνιο Κατανόησης για το Πολιτιστικό Έτος της Ελλάδας

Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ Επιχειρηματικού Συμβουλίου Ελλάδος-Κίνας και Κινεζικού Συμβουλίου Προώθησης Διεθνούς Εμπορίου

Προγραμματική Συμφωνία για Εξαγωγή Φωσφορικών Λιπασμάτων στην Κίνα

Πρωτόκολλο Εκπαιδευτικής Συνεργασίας

Μνημόνιο Συνεργασίας στον Τομέα της Δημόσιας Διοίκησης

Συμφωνία Τουριστικής Συνεργασίας

Συμφωνία Συνεργασίας για Θέματα Υγείας

2007: Μνημόνιο Κατανόησης για τη Δημιουργία Δικτύου Συνεργασίας για την Υποστήριξη Επιχειρήσεων

Υπογραφή Πρωτοκόλλου 11ου Διμερούς Προγράμματος Επιστημονικής & Τεχνολογικής Συνεργασίας ΥΠΑΝ/ΓΓΕΤ-MOST

- Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Κινεζικού Συμβουλίου Προώθησης του Διεθνούς Εμπορίου (CCPIT) της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας για τη Δημιουργία Δικτύου Συνεργασίας για την Υποστήριξη Επιχειρήσεων
- 2008: Μνημόνιο Κατανόησης Αναπτυξιακής Συνεργασίας Ελλάδος-Κίνας, Πρωτόκολλο Φυτοϋγειονομικών Απαιτήσεων για την εξαγωγή καρπών ακτινιδίων
- Μνημόνιο Κατανόησης για την τυποποίηση μεταξύ ΕΛΟΤ και Standardisation Administration of China Μνημόνιο Συνεργασίας σε τεχνικά ζητήματα για τη διαπίστευση μεταξύ Εθνικού Συστήματος Διαπίστευσης και Εθνικής Κινέζικης Υπηρεσίας Διαπίστευσης της Αξιολόγησης της Συμμόρφωσης (CNAS)
- Μνημόνιο Κατανόησης για την τυποποίηση μεταξύ ΕΛΟΤ και Standardisation Administration of China
- 2009: Μνημόνιο κατανόησης για τη συνεργασία στον τομέα των επενδύσεων μεταξύ Invest in Greece Agency και κινεζικού Οργανισμού Beijing Investment Promotion Bureau (BIPB).
- Διμερή Θέματα Ελληνοκινεζικών Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων. Πρεσβεία της Ελλάδας στο Πεκίνο, (2009, Αύγουστος 14).
- 2010: Μνημόνιο Κατανόησης για τη συνεργασία στο Ναυτιλιακό Τομέα μεταξύ ΥπΟιΑΝ και κινεζικού Υπ. Μεταφορών.
- Μνημόνιο Κατανόησης για την ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας στον τομέα των επενδύσεων μεταξύ Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης και κινεζικού Υπ. Εμπορίου
- Στρατιωτική Συμφωνία Συνεργασίας Ελλάδας- Κίνας για το Πρωτόκολλο Τουριστικής Συνεργασίας
- 2011: Συμφωνία μεταξύ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και της Γενικής Διοίκησης Επιθεώρησης Ποιότητας, Ελέγχου και Καραντίνας της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, για τη συνεργασία σε θέματα ποιότητας, υγιεινής και ασφάλειας αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, Μνημόνιο Κατανόησης για την προώθηση της επιχειρηματικής και επενδυτικής συνεργασίας στους τομείς των υποδομών και της μεταποίησης μεταξύ του Υπουργείου Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και του

κινεζικού Υπουργείου Εμπορίου, Μνημόνιο Κατανόησης για τη συνεργασία στον τομέα του Τουρισμού μεταξύ της Πρεσβείας της Ελλάδος στο Πεκίνο και της Διοίκησης Τουρισμού της Επαρχίας Guangdong

Proposal for a Council Decision concerning the signing of the Memorandum of Understanding between the European Community and the National Tourism Administration of the People's Republic of China on visa and related issues concerning tourist groups from the People's Republic of China (ADS), /* COM/2003/0790final*/<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003PC0790%2801%29;EN:HTML> τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2012

Συμφωνία ΕΕ - Κίνας για τους αποδεκτούς τουριστικούς προορισμούς για τους κινέζους τουρίστες.

Γ' Ιστοσελίδες (μόνο για γενικές πληροφορίες)

Πληροφορίες για σημασιολογία όρων: Business Dictionary.

<http://www.businessdictionary.com/definition/strategic-relationship.html>

Πληροφορίες για την παγκόσμια κατάταξη στο κατά κεφαλήν εισόδημα:

[http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)_per_capita](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP)_per_capita) τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τη σύνθεση του πληθυσμού στην Κίνα

Urban and rural population of China from 2004 to 2014:

www.statista.com/statistics/278566/urban-and-rural-population-of-china/ τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τις εμπορικές συναλλαγές της Κίνας:

<http://www.uschina.org/statistics/tradetable.html> - τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για την κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων:

www.statista.com/statistics/278566/urban-and-rural-population-of-china/ τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τις εξαγωγές ευρωπαϊκών προϊόντων στην Κίνα:

[https://www.uschina.org/reports/best-practices-intellectual-property-protection-china,](https://www.uschina.org/reports/best-practices-intellectual-property-protection-china)
<https://www.uschina.org/sites/default/files/USCBC%20Best%20Practices%20>

for%20Intellectual%20Property%20Protection.pdf. τελευταία πρόσβαση

Απρίλιος 2017

Επίσημα στοιχεία της ΕΕ για εισαγωγές-εξαγωγές EU-China Economic Observatory.

The European Union's COM:

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/march/tradoc_149234.pdf,

Directorate General for Trade:

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf.

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τα Πενταετή Προγράμματα της Κίνας

China's 12th 5-Year Plan (2011-2015) World Bank. China Overview:

<http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>. &

China's 12th 5-Year Plan: Strategy v/s Tactics, Morgan Stanley, Asia:

http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/China_12th_Five_Year_Plan.pdf

China's 12th five-year-plan Insight Series KPMGQ.

<http://www.kpmg.com/cn/en/issuesandinsights/articlespublications/publicationseries/5-years-plan/pages/default.aspx>

China's 13th 5-Year Plan. US - China Economic and Security Review

Commission, (2017, February 14).<https://www.uscc.gov/research/13th-five-year-plan>. τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τον όγκο των συναλλαγών Ελλάδας-Κίνας ως το 2003, από τα Υ.

Εξωτερικών των δυο χωρών και την ΕΕ:

<http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/en->

US/Policy/Geographic+Regions/Asia+-+Oceania/Bilateral+Relations/China/

<http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>.

<http://gr2.mofcom.gov.cn/article/bilateralcooperation/inbrief/200412/20041200011241.html>.

<http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>.

Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/6-13022012-AP/EN/6-13022012-AP-EN.PDF).

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τις “Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας,”

Επίσημη Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών:

<http://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/kina/> 2007.

Επίσημη Ιστοσελίδα Ελληνικής Πρεσβείας στο Πεκίνο:

<http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>.

Υπουργείο Εξωτερικών της Κίνας

<http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>

Επίσημη Ιστοσελίδα Invest in Greece Agency:

http://www.invgr.com/greece_china.htm.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet. (2011). Διμερείς σχέσεις

Ελλάδας-Κίνας, από τη δεκαετία του '90 έως σήμερα:

<https://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/.../China-Greece.doc>.

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τις κινεζικές εξαγωγές

Υπουργείο Εξωτερικών της Κίνας:

<http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t146117.htm>, 92% IMF. Euro Area Policies: Selected Issues, IMF Country Report, No.04/235

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για πιθανές επενδύσεις της Κίνας στην Ελλάδα.

<http://gr2.mofcom.gov.cn/article/bilateralcooperation/inbrief/200412/20041200011241.html>.

China to Invest More Than 5 Billion Euro in Greece | Suite101.com

<http://www.suite101.com/news/china-to-invest-more-that-5-billion-euro-in-greece-a293004#ixzz1gVgn5lfK>.

<http://www.reuters.com/article/2010/10/02/greece-china-idUSLDE69100N20101002>,

http://www.nytimes.com/2011/05/21/business/economy/21charts.html?_r=1.

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τις συμφωνίες της κινεζικής ηγεσίας με χώρες της ΕΕ:

Αγγλία: <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90780/91342/6341963.html>

Αυστρία: <http://www.bmeia.gv.at/en/foreign-ministry/foreign-policy/extra-european-area/asia-pacific-region/nordostasien.htm>

Γερμανία:

<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7069885.html>

Ουγγαρία: <http://www.nki.gov.hu/en/international-relations/55-towards-a-strategic-partnership>

Ιρλανδία: <http://www.merriestreet.ie/index.php/2012/03/joint-statement-between-the-peoples-republic-of-china-and-ireland-on-establishing-strategic-partnership-for-mutually-beneficial-cooperation/>
τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Γαλλία:

http://www.pasteur.fr/actu/presse/press/04IPShanghai_YearChina_E.htm

Ιταλία: <http://www.sonitacenvironment.org/ReadNewsex1.asp?NewsID=2420>

Ισπανία: http://www.gov.cn/misc/2006-03/22/content_233397.htm.

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τα πλαίσια πολιτισμικών προγραμμάτων.

http://www.pasteur.fr/actu/presse/press/04IPShanghai_YearChina_E.htm

<http://www.sonitacenvironment.org/ReadNewsex1.asp?NewsID=2420>

http://www.gov.cn/misc/2006-03/22/content_233397.htm

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τον τουρισμό

Στατιστικά Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού:

<http://www.gnto.gov.gr/el/ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ>, &

http://www.gnto.gov.gr/sites/default/files/files_basic_pages/Xatzidakis_2015.pdf.

Στατιστικά κινεζικών τουριστικών ρευμάτων (με πηγή τον Εθνικό Οργανισμό Τουρισμού της Κίνας- CNTO):

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>

Tourist Statistics, 2012, 2013, 2014 Travel China Guide (Πηγή: China National Travel Organisation, (δημοσίευση τον 9ο της επόμενης χρονιάς):

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>.

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2013statistics/outbound.htm>.

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2012statistics/outbound.htm>. Oxford Economics Report, The Future of Chinese Travel: The Global Chinese Travel Market, Intercontinental Hotels Group, 2013:

https://www.ihgplc.com/chinesetravel/src/pdf/IHG_Future_Chinese_Travel.pdf.

Πληροφορίες για τις προτιμήσεις των Κινέζων τουριστών. China Travel Guide- Official Statistics:

<http://www.cnngo.com/shanghai/life/top-10-dream-holiday-destinations-chinese-058075>.

τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τις προτιμήσεις των Κινέζων τουριστών

<http://www.cnngo.com/shanghai/life/top-10-dream-holiday-destinations-chinese-058075>.

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2015statistics/outbound.htm>

<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>

Συγκριτικά Στοιχεία Τουριστικών Αφίξεων. Ηλεκτρονική Καταγραφή, 2008-2015 <https://www.travelchinaguide.com/tourism/2014statistics/outbound.htm>,

Institute for Tourism survey reveals. Greece to attract up to one million Chinese tourists by 2024. Greek Research:

http://www.invgr.com/greece_china.htm.

Chinese Tourist Agency.com: <http://chinesetouristagency.com/how-us-hotels-are-wooing-the-chinese-tourists/> τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017
Συνοπτική Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 2005. Concise Statistical Yearbook of Greece 2005, Ελληνική Στατιστική Αρχή—Ψηφιακή Βιβλιοθήκη
Στη μεγάλη έκθεση της Γκουαγκτζού ο ΕΟΤ:

<http://www.bluebirds.gr/sti-megali-ekthesi-gitf-sti-gkoyantzoy-tis-kinas-o-eot.aspx>. τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Greek Research Institute for Tourism. Survey reveals Greece to attract up to one million Chinese tourists by 2024. Ανακτήθηκε από:

http://www.invgr.com/greece_china.htm. τελευταία πρόσβαση Ιούνιος 2014

Πληροφορίες για την παραχώρηση του ΟΛΠ:

<http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=1030&article=25084&hilit=china>.

<http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=1011&article=24957&hilit=china>. τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για τη συμφωνία για την Προβλήτα 3 του ΟΛΠ.

http://www.invgr.com/greece_china.htm (Sources: ANA, China Shipping Group, Hutchison Whampoa Ltd. (HWL), ELKE). τελευταία πρόσβαση Ιούνιος 2014

Πληροφορίες για τη συνεργασία του Athens Business Club 2004 και της κινεζικής Οργανωτικής Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων:

http://www.invgr.com/greece_china.htm). τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για το Τμήμα Ελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Σαγκάης:

<http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=335&article=9934>, τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2017

Πληροφορίες για την ομαλοποίηση των σχέσεων ΗΠΑ-Κίνας. Δημοσιεύσεις: China Daily: www.chinadaily.com.cn. (17 και 18 Νοεμβρίου 2010). τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 201

Συνεντεύξεις

Αθανασόπουλος, Χ. (Εμπορικός Ακόλουθος στην Πρεσβεία του Πεκίνου). (2009, Μάρτιος 30).

Ανωμερίτης, Γ. Πρόεδρος ΟΛΠ, (2009, Φεβρουάριος 18).

Βλάχος, Α. (Υπεύθυνος Γραφείου ΕΟΤ), (2012, Μάιος 20).

Δρόσος, Φ. (Διευθύνων Σύμβουλος του ταξιδιωτικού γραφείου “My Odyssey”). (2016, Μάρτιος 11).

Μοσχούτης, Ν. (Ναυτικός Ακόλουθος Προξενείου Σαγκάης) (2008, Φεβρουάριος 1).

Μπλέττας, Α. (Αντιπρόεδρος του ελληνο-κινεζικού επιμελητηρίου). (2008, Ιούλιος 10, & 2013, Απρίλιος 11)

Δεμερτζόγλου Π. (Εμπορικός Ακόλουθος στο ελληνικό Προξενείο της Σαγκάης). (2007, Μάρτιος 20).

Νικολινάκος, Μ. (2011, Νοέμβριος 3) (Πρόεδρος IMEO, διοργανωτής του Asia Forum).

Παπαγεωργαντάς Γ. (Υπεύθυνος Διαγωνισμού για τον ΟΣΕ στο ΤΑΙΠΕΔ) (2016, Αύγουστος 12).

Προβατάς, Φ. (Αντιδήμαρχος Αθηναίων). (2012, Οκτώβριος 1). Μαρτυρία από την επίσημη συνάντησή του με τον τότε διπλωματικό ακόλουθο στην κινεζική

- Πρεσβεία στην Αθήνα Hu Xuimin, και εκπροσώπους της κινεζικής επιχειρηματικής κοινότητας στην Ελλάδα.
- Ρουσόδημος, Ν. (εργαζόμενος για το Έτος Ελλάδας στην Κίνα), (2011, Σεπτέμβριος 23).
- Σαργιάννης, Γ. (Κριτικός Θεάτρου) (2010, Οκτώβριος 20). Συνέντευξη, εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ.
- Τζήκα, Π. (Αντιπρόξενος στο Προξενείο της Σαγκάης). (2015, Απρίλιος 2).
- Bassam, A. (Εκπρόσωπος της Hellenic Crops), (2016, Ιούλιο 5).
- Contri, M. (International Auditor στις κινεζικές εταιρείες “New Baby” και “Chicco”), (2015, Δεκέμβριος 5).
- EUCCC συζήτηση με εργαζομένους.
- Fourong, Xao, (Καθηγήτρια αγγλικών σε πέντε κινεζικά σχολεία). (2015, October 11).
- Hu Jing Jing, (επικεφαλής καθηγήτρια στο Τμήμα Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Σαγκάης (2016, Ιανουάριος 12).
- Korres S.A., (Εκπρόσωποι του Τμήματος International Marketing), (2011, Σεπτέμβριος 15).
- KONDOR S.A. (Εκπρόσωπος στην Κίνα), (2012, Απρίλιο 22).
- Lawrence Lau, (Vice President Cosco Insurance), (2015, August 5).
- Lieberthal K. (2005). EU arms embargo: A role for the USA? interview by Bersick, S. Ανακτήθηκε από: <http://www.eias.org/publications/bulletin/2005/janfeb05/marapr05.html>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2010
- Lucioli, P. (Chief Representative της Banca Monte dei Paschi di Siena S.P.A). (2008, March 3).
- Miller J. (δημοσιογράφος του Fortune Magazine), (2010, Μάϊος 22).
- Rautio, Mikko. (Sales President in Finnair) (2011, December 9). Συνέντευξη στο Europe beckons to Chinese Tourists. China Daily. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2011/12/europe-beckons-to-chinese-tourists/>
- Sparta Gold - Hellenic Fine Oil, (Εκπρόσωποι) (2011, Σεπτέμβριος 15).
- Xiaocheng, Lan, (ιδιοκτήτης του κινεζικού ταξιδιωτικού πρακτορείου Silk Road στην Αθήνα,). (2012, October).

Ανακοινώσεις - Δηλώσεις – Μαρτυρίες

Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών. (2008, Μάιος). Αεροπορική σύνδεση Κίνας-Ελλάδας

Επίσημη Ανακοίνωση. Ανακτήθηκε από:

<http://www.aia.gr/entry.asp?pageid=741&tablepageid=13&langid=1&entryid=211> τελευταία προσβαση: Οκτώβριος 2010

Μίχας, Δ. (Εμπορικός Ακόλουθος Προξενείου Σαγκάης). (2016, Μάιος 3). Μαρτυρία.

Πάγκαλος, Θ. (Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης) (2011, Νοέμβριος 3). Ανακοίνωση

Επίσημης επίσκεψης στην Κίνα. Ανακτήθηκε από:

<http://www.pangalos.gr/portal/?p=2287>. τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2013

Παπανδρέου Γ. και Wen Jiabao, (2010, Οκτώβριος 2). Δηλώσεις, Μέγαρο Μαξίμου

G. A. Papandreou Archives, Ανακτήθηκε από:

<http://archive.papandreou.gr/papandreou/content/Document.aspx?d6&rd=7739474&f=1723&rf=-1848488485&m=13091&rm=16615710&I=2>. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2014

Στεφανόπουλος Κ. (Πρόεδρος Δημοκρατίας) (2002). Η επίσκεψη του κ. Ζιεμίν θα

αποτελέσει την αφορμή για να βρούμε τους τομείς της συνεργασίας που είναι απαραίτητοι και για την Ελλάδα και για την Κίνα. Δήλωση.

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (2006, Οκτώβριος 18). Ιδρύεται το πρώτο

ινστιτούτο Κομφούκιος στην Ελλάδα. Ανακοίνωση. Ανακτήθηκε από:

<https://www.aueb.gr/el/content/to-πρώτο-ινστιτούτο-κομφούκιος-στην-ελλάδα-ιδρύεται-στο-οικονομικό-πανεπιστήμιο-αθηνών> τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2015

Υπουργείο Εξωτερικών. (2012, November 27). Ανακοίνωση. Συναντήσεις ΥΦΥΠΕΞ

Δημήτρη Κούρκουλα με τον Κινέζο ομόλογό του, Xie Hangsheng, και με τον Πρόεδρο της COSCO, Captain Wei Jiafu, στο πλαίσιο της επίσκεψής του στην Κίνα. Ανακτήθηκε από:

<http://www.mfa.gr/epikairoτητα/eidiseis-anakoinoseis/sunanteseis-uphupeks-demetre-kourkoula-me-ton-kinezomologo-tou-xie-hangsheng-kai-me-ton-proedro-tes-cosco-captain-wei-jiafu-sto-plaisio-tes-episkepses-tou-sten-kina.html>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016

- Hu Jing Jing, (υπεύθυνη Ελληνικών Σπουδών). (2006). Shanghai International Studies University. Μαρτυρία, Σαγκάη.
- Miller Jack. (Journalist of Fortune Magazine) (2010, June 22). Α δημοσίευτη δήλωση. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2010, October 7). Wen Jiabao Attends the 13th EU-China Summit. Topic. Ανακτήθηκε από: Qiwen, Du. (Ambassador of China to Greece). (2012, September 18). Opening Remarks at the Hellenic Chinese Business Partnering Conference 2012. Divani Caravel Hotel, Athens. Ανακτήθηκε από: <http://www.hcbpc.com/wp-content/uploads/Opening-Remarks-by-Ambassador-Du-Qiwen-at-the.pdf>. τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2015
- Qiwen, Du, (Ambassador of China to Greece). (2013, January 23). Remarks at the Symposium of Association of European Journalists. Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t1007455.htm>. τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2016
- Xuejun, Tuan, (Πρέσβης της Κίνας στην Ελλάδα), Δηλώσεις (2005)., Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm. τελευταία προσβαση: Μάιος 2012
- Wen, Jiabao, (Premier of the State Council of The People's Republic of China). (2007, January 15). Work in Partnership to Promote Win-win Cooperation. Address at the Second East Asia Summit Cebu, the Philippines. Ανακτήθηκε από: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t290183.htm>. τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2012
- Wen Jiabao (Chinese Premier). (2010, October 6). Speech in the Greek Parliament. (Greek version) Ανακτήθηκε από: <http://gr.china-embassy.org/eng/zxgx/t758998.htm>. τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2012

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ανδρεάδης, Α. (2012, Σεπτέμβριος 18). 100.000 κινέζοι στην Ελλάδα. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=475508>. τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2015
- Ανώνυμος. (χχχ). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα: Η πολλά υποσχόμενη αναδύομενη αγορά. *Τουριστική Αγορά*. Ανακτήθηκε από: <http://www.touristiki-agera.gr/article.asp?ID=3016>. τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2015
- Ανώνυμος, (χχχ). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης. *Walking-Greece*. <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>. τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2015
- Ανώνυμος (1972, Ιούνιος 6). Η Ελλάς ανεγνώρισε την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. *Ακρόπολις*. Αθήνα
- Ανώνυμος (2000, Απρίλιος 4). Επίσκεψη του Ζ. Ζιεμίν στην Ελλάδα. *Η Καθημερινή*, σ. 1.
- Ανώνυμος, (2000, Απρίλιος 5). *Η Καθημερινή* σ, 5-6.
- Ανώνυμος (2000, Απρίλιος 22). Οι Πρωθυπουργοί στο δρόμο του μεταξίου. *Το Βήμα*. *Η Καθημερινή*, σ. 5.
- Ανώνυμος (2000, Απρίλιος 22). Προς μια νέα φάση σχέσεων Ελλάδας και Κίνας. *Η Καθημερινή*, σ. 5.
- Ανώνυμος (2000, Απρίλιος 24). Ο Ζιανγκ Ζιεμίν και το κρητικό φινάλε της επίσημης επίσκεψης. *Η Καθημερινή*, σ. 4. τελευταία πρόσβαση: Αύγουστος 2010
- Ανώνυμος (2003, Νοέμβριος 6). Όλα και τα πάντα για την Κίνα. *Airliners.com*. Ανακτήθηκε από: <http://www.airliners.gr/community/viewtopic.php?f=17&t=766> τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2010
- Ανώνυμος, (2004, Μάιος 9). Η πολιτική αποκρατικοποιήσεων, κρίσιμο μεταρρυθμιστικό τεστ. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/183481/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-politikh-apokratikopoihsewn-krisimo-metarrythmistiko-test>. τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2011 Τελευταία πρόσβαση: Ιανουάριος 2015

- Ανώνυμος (2004, Ιούνιος 2). Ίδρυση Τμήματος Ελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Σαγκάης. *Ελευθεροτυπία*, σ. 5. Ανακτήθηκε από: <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=335&article=9934>. τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015
- Ανώνυμος. (2004, Ιούνιος 5). *Ελευθεροτυπία*, σ. 5-6.
- Ανώνυμος (2004, Δεκέμβριος 22). Κλωστοϋφαντουργία: προσφυγή σε ΕΕ κατά Κίνας. *euro2day*. Ανακτήθηκε από: <http://www.euro2day.gr/article/70511/ArticleDetails.aspx>. τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2011
- Ανώνυμος (2006). Αφιέρωμα κρασί & λάδι: κοινοί δρόμοι διείσδυσης και κατάκτησης των αγορών. *Επιστημονικό Marketing*. Gr. Ανακτήθηκε από: <http://www.epistimonikomarketing.gr/afieroma-kraasi-kai-ladi-koinoi-dromoi-dieisdusis-kai-kataktisis-ton-agonon/> τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2012
- Ανώνυμος (2006, Ιανουάριος 18). Στα 140 εκατ. ευρώ οι ελληνικές επενδύσεις στην Κίνα. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathextra_100521_18/01/2006_143496. τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2011
- Ανώνυμος (2006, Ιανουάριος 19). Κλάδοι με προοπτικές για συνεργασία Ελλάδας – Κίνας. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: www.kathimerini.gr. τελευταία πρόσβαση: Αύγουστος 2010
- Ανώνυμος (2006, Ιανουάριος 22). Ελληνοκινεζική συνεργασία σε τουρισμό-λιμάνια: Τα κέρδη της επίσκεψης Καραμανλή. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_1_22/01/2006_170963. τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2010
- Ανώνυμος (2006, Ιανουάριος 22). Επενδύσεις, Τουρισμός κι Ελαιόλαδο. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_100055_22/01/2006_170953. τελευταία πρόσβαση: Αύγουστος 2016
- Ανώνυμος (2006, Ιανουάριος 23). Ικανοποίηση Καραμανλή από τα αποτελέσματα της επίσκεψης στην Κίνα: Επέστρεψε στην Αθήνα ο πρωθυπουργός με τις συμφωνίες για τα λιμάνια και τον τουρισμό. *Πατρίς*. Ανακτήθηκε από: http://www.patris.gr/articles/77983?PHPSESSID=#.UePuMazb_Tp. τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2010

- Ανώνυμος (2007). Επιτυχής η επίσκεψη της υπουργού Εξωτερικών Ντόρας Μπακογιάννη στην Κίνα. *Α1ΦΑ*. Ανακτήθηκε από: <http://www.radioalfa.gr/news/2787.php>. τελευταία πρόσβαση: Ιανουάριος 2014
- Ανώνυμος (2008, Μάιος). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης. *Walking Greece*. Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>. τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2010
- Ανώνυμος (2008, Ιούλιος 7). Ελληνογερμανικές σχέσεις. *Η Ναυτεμπορική*.
- *Ανώνυμος, (2008, Οκτώβριος 10). ΟΛΠ και Cosco οριστικοποίησαν τη συμφωνία για τον εμπορευματικό σταθμό: Για εκποίηση με αδιαφανείς διαδικασίες, μιλά η Αντιπολίτευση. *in.gr*. Ανακτήθηκε από: www.in.gr. τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2012
- edw Ανώνυμος (2008, Νοέμβριος 24). Επίσημη επίσκεψη Χου Ζιντάο στην Ελλάδα. *ΑΝΤ1*. Ανακτήθηκε από: www.ant1news.gr/news/Politics/article/188914/episimi-episkepsi-xoy-zintao-stin-ellada. τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2012
- Ανώνυμος (2008, Νοέμβριος 25). Επισκόπηση Τύπου. Γραφείο Κυβερνητικού Εκπροσώπου. Αποσπάσματα από τις εφημερίδες *Η Ελευθεροτυπία* και *Το Βήμα*.
- Ανώνυμος (2008, Νοέμβριος 26). Επισκόπηση Τύπου. Γραφείο Κυβερνητικού Εκπροσώπου. Αποσπάσματα από την εφημερίδα *Ο Αδέσμευτος Τύπος*.
- Ανώνυμος (2008, Δεκέμβριος 11). Το επενδυτικό σχέδιο ανάπτυξης της Cosco στον ΟΛΠ. Ομιλία του Γεν. Διευθυντή της Cosco Hellas. *Εφοπλιστής*. Ανακτήθηκε από: http://www.efoplistis.gr/new_view.php?id=86. τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2015
- Ανώνυμος (2008, Δεκέμβριος 30). Δυσπιστία ως προς τη σύμβαση ΟΛΠ – Cosco. *Τα Νέα*.
- Ανώνυμος (2009). Διεθνείς ελληνικοί λιμένες: απαιτείται άμεσα αλλαγή πλεύσεως. *Alpha Bank. Οικονομικό Δελτίο*, 41-60, 53-54.
- Ανώνυμος (2009, Οκτώβριος 14). Σύννεφα στις σχέσεις Αθήνας και Πεκίνου για το λιμάνι: νέα τριήμερη απεργία. *Η Καθημερινή*.

- Ανώνυμος (2009, Οκτώβριος 22). Προτεραιότητα τα Βαλκάνια και η «πράσινη διπλωματία» στην εξωτερική πολιτική: Τους βασικούς άξονες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής περιέγραψε σήμερα ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Δημ. Δρούτσας. *Η Καθημερινή*.
- Ανώνυμος, (2010, Μάιος). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης. *Walking Greece*. Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>. τελευταία προσβαση:Μάιος 2016
- Ανώνυμος, (2010, Μάιος 16). Επίθεση φιλίας από την κινεζική Cosco, *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_2_16/05/2010_401237 τελευταία προσβαση:Αύγουστος 2017
- Ανώνυμος (2010, Μάιος 28). Η Ολομέλεια του ΣτΕ απέρριψε αίτηση ακύρωσης της συμφωνίας ΟΛΠ – Cosco. *in.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1131254>. τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2017
- Ανώνυμος (2010, Ιούνιος 15). Υπογραφή 14 συμφωνιών με την Κίνα. *Σκάϊ*. Ανακτήθηκε από: <http://www.skai.gr/news/politics/article/145833/unografi-14-sumfonion-me-tin-kina/#ixzz2ZJuiWuJy>. τελευταία προσβαση:Απρίλιος 2012
- Ανώνυμος (2010, Σεπτέμβριος 19). Σύννεφα πάνω από τις κινεζικές επενδύσεις λίγο πριν την επίσκεψη του Γ. Ζιαμπάο. *news.in.gr*. 11:43. Ανακτήθηκε από: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231059668>. τελευταία προσβαση:Μάιος 2012
- Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 2). Αγοράζει ελληνικά ομόλογα η Κίνα-Υπεγράφησαν 13 Συμφωνίες. *The Best*. Ανακτήθηκε από: www.thebest.gr/article-33297-
- Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 2). Η Κίνα αγοράζει ελληνικά ομόλογα. *NewsIt*. Ανακτήθηκε από: <https://www.newsit.gr/ellada/i-kina-agorazei-ellinika-omologa/2025746/>. τελευταία προσβαση:Απρίλιος 2015
- Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 2). Η Κίνα ενισχύει την Ελλάδα με νέες επενδύσεις και αγορά ομολόγων και ενισχύεται στρατηγικά. *Eklogika*. Ανακτήθηκε από: <https://www.eklogika.gr/news/I-Kina-enischuei-tin-Ellada-me-nees->

- ependuseis-kai-agora-omologon-kai-enischuetai-stratigika-02-10-2010.
τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 3). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα. Η πολλά υποσχόμενη αναδύομενη αγορά. *Τουριστική Αγορά*. Ανακτήθηκε από: <http://www.touristiki-agora.gr/article.asp?ID=3016>.
τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2016
- Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 4). Διεθνής Τύπος για Ζιαμπάο: Η Κίνα στηρίζει τα ελληνικά ομόλογα και αναζητεί έρεισμα στην Ευρώπη. *Το Βήμα*.
- Ανώνυμος, (2010, Οκτώβριος 4). Έντεκα συμφωνίες και πάνω από 10 δισ. Δολάρια, *Ελευθεροτυπία*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=04/10/2010&id=209578>.
τελευταία προσβαση: Μάιος: 2012
- Ανώνυμος (2010, Οκτώβριος 9). Το κινεζικό στοίχημα της ελληνικής κυβέρνησης. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_09/10/2010_418105.
τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος, (2010, Νοέμβριος 5). Διθύραμβοι Σαρκοζί για τον Χου Τζιντάο, σιωπή για τα ανθρώπινα δικαιώματα, *ΔΟΛ*. Ανακτήθηκε από: www.in.gr. τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2012
- Ανώνυμος (2011, Ιανουάριος 27). Ανοίγει ο δρόμος για εξαγωγές ακτινιδίων στην Κίνα. *Η Ναυτεμπορική*.
- Ανώνυμος (2011, Φεβρουάριος 15). Προς ευκολότερη και γρηγορότερη έκδοση visa για Ρωσία, Κίνα και Ουκρανία, ΕΟΤ. *Τα Νέα*. Ανακτήθηκε από:
www.tanea.gr. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2015
- Ανώνυμος, (2011, Απρίλιος 11). Σε επίσημη επίσκεψη στην Κίνα ο Υπουργός, *Το Πρώτο Θέμα*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.protothema.gr/politics/article/116042/se-epishmh-episkepsh-sthn-kina-o-yπουργos-epikrateias/> τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2012 τελευταία προσβαση: Μάιος 2014
- Ανώνυμος, (2011, Μάιος 11). Επαφές Θ. Πάγκαλου για επενδύσεις στην Κίνα, *novasports*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.novasports.gr/epikairota/article/172491/epafes-th-pagalou-stin-kina-gia-ependuseis-stin-ellada/>. τελευταία προσβαση: Οκτώβριος 2014

- Ανώνυμος, (2011, Μάιος 18). Παρθενική πτήση της Air China από το Πεκίνο στην Αθήνα: Αισιοδοξία για το τουριστικό ρεύμα, *news.in.gr* > Ειδήσεις > Οικονομία, Δημοσίευση: 16:11. τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2015
- Ανώνυμος (2011, Μάιος 18). Έφτασε στην Αθήνα η πρώτη πτήση της Air China. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_18/05/2011_39126
 1. τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2015
- Ανώνυμος (2011, Μάιος 21). Θα τηρηθούν οι όροι της συμφωνίας με τον ΟΛΠ, διαβεβαίωσε ο επικεφαλής της Cosco. *in.gr*. Ανακτήθηκε από:
<http://news.in.gr/greece/article/?aid=1139093>. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος (2011, Οκτώβριος 10). *Γέφυρα Επενδύσεων από την Κίνα*. Skolarikos Maritime Bureau. τελευταία προσβαση: Μάιος 2012
- Ανώνυμος (2011, Οκτώβριος 17). Κόλαφος στο Υπποτ για το τουριστικό μας χάλι στην Κίνα. *Zougla.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.inews.gr/89/tilegrafima--kolafos-sto-ypopot-gia-to-touristikiko-chali-mas-stin-kina.htm> και <http://www.zougla.gr/blog/article/473466>. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2012
- Ανώνυμος (2011, Νοέμβριος 4). Σε επίσημη επίσκεψη στην Κίνα ο Υπουργός. *Το Πρώτο Θέμα*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.protothema.gr/politics/article/116042/se-epishmh-episkepsh-sthn-kina-o-yπουργos-epikrateias/> τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2014
- Ανώνυμος (2011, Νοέμβριος 5). Επαφές Θ. Πάγκαλου στην Κίνα για επενδύσεις στην Ελλάδα. *Η Ναυτεμπορική*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.naftemporiki.gr/story/315585>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2015
- Ανώνυμος (2011, Νοέμβριος 5). Επαφές Θ. Πάγκαλου για επενδύσεις στην Κίνα. *Novasports*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.novasports.gr/epikairota/article/172491/epafes-th-pagalou-stin-kina-gia-ependuseis-stin-ellada/&>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2015
- Ανώνυμος, (2012). Η Κίνα ως χώρα προέλευσης επισκεπτών στην Ελλάδα: Η πολλά υποσχόμενη αναδύομενη αγορά, *Τουριστική Αγορά*. <http://www.touristiki-agera.gr/article.asp?ID=3016>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2015

- Ανώνυμος (2012, Ιανουάριος 19). Κρασί και λάδι στην Κίνα. *Επιχειρώ*. Ανακτήθηκε από: <http://www.epixeiro.gr/Όλες-οι-Ειδήσεις/72-Αγροτική-Ανάπτυξη/1815-2012-01-19-19-23-11>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος, (2012, Μάρτιος 23). Συνεργασία Ελλάδας και Κίνας στον τομέα του Τουρισμού, *e-Κεφαλονιά*. Ανακτήθηκε από: <http://www.e-kefalonia.net/2012/03/23/συνεργασία-ελλάδας-κίνας-στον-τομέα-τ/> τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2015
- Ανώνυμος, (2012, Ιούλιος 7). 260% αύξηση των εξαγωγών στην Κίνα λέει ο Κινέζος Πρέσβης, *skai*, Ανακτήθηκε από: <http://www.skai.gr/news/finance/article/207629/260-auxisi-ton-ellinikon-exagogon-stin-kina-leei-o-kinezos-presvis/> τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2015
- Ανώνυμος (2012, Ιούλιος 9). Ραγδαία αύξηση των εξαγωγών στην Κίνα: Σε καλό κλίμα οι συζητήσεις του Υπουργού Υποδομών με Γερμανούς και Κινέζους. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=466149>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Ιανουάριος 23). Η κρίση φέρνει... αγροτική άνοιξη. Εκτίναξη εξαγωγών σε Κίνα, ΗΠΑ, Γερμανία. *Reporter*. <http://www.reporter.gr/component/k2/item/216571-H-krish-fernei-...-agrotikh-anoixh-Ektinaxh-exagwgnw-se-Kina,-HPA,-Germania>. τελευταία προσβαση: Ιουνιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Μάρτιος 3). Άλμα για τις ελληνικές εξαγωγές στην Κίνα. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από: <http://www.efsyn.gr/?p=28234>.
- Ανώνυμος (2013, Μάρτιος 8). Αυξήθηκαν 22% οι εξαγωγές της Κίνας το Φεβρουάριο. *Capital.gr*. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Μάϊος 9). Λάδι, κρασί, γούνες και μάρμαρα θέλουν οι Κινέζοι, είπε ο πρεσβευτής της Κίνας. *iefimerida.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.iefimerida.gr/node/104394#ixzz2Zt1YcS4R> τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Μάϊος 15). Οι μεταξωτές τους μπίζνες, *αιέν αριστεύειν*. Ανακτήθηκε από: <http://aienaristeyein.com/2013/05/15/οι-μεταξωτές-τους-μπίζνες/> τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2015

- Ανώνυμος (2013, Μάιος 17). Εμβάθυνση της συνεργασίας τους συμφώνησαν Αθήνα-Πεκίνο. *Τα Νέα*. Ανακτήθηκε από:
www.tanea.gr/news/politics/article/5018038/embathynsh-ths-synergasias-toys-symfwnhsan-athina-pekino/. τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Μάιος 19). Απόλυτα επιτυχημένο το ταξίδι Σαμαρά στην Κίνα - Κινεζικό ενδιαφέρον για ΤΡΑΙΝΟΣΕ και αεροδρόμια. *reporter.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Oikonomia/item/223215-Apolyta-epitychhmeno-to-taxidi-Samara-sthn-Kina-Kineziko-endiaferon-gia-TRAINOSE-kai-aerodromia>. τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Μάιος 18). Ανοίγουν και νέες αγορές στην Κίνα για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα. *Ελευθερία*. Ανακτήθηκε από:
http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=24&aid=52452#.UebKHRz_CAY.
 τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2015
- Ανώνυμος, (2013). Λάδι, κρασί, γούνες και μάρμαρα θέλουν οι Κινέζοι, είπε ο πρεσβευτής της Κίνας, *iefimerida.gr*, ανακτήθηκε από:
<http://www.iefimerida.gr/node/104394#ixzz2Zt1YcS4R> τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2015
- Ανώνυμος (2013, Μάιος 23). Ποιες είναι οι συμφωνίες που “έκλεισε” ο Σαμαράς στην Κίνα. *iefimerida*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.iefimerida.gr/news/105905/> τελευταία πρόσβαση: Φεβρουάριος 2015
- Ανώνυμος (2013, Ιούλιος 2). Ξέμπαρκος ο πανίσχυρος πρόεδρος της COSCO, της μεγαλύτερης κρατικής ναυτιλιακής εταιρείας του κόσμου. Τελευταίο του δρομολόγιο-αλλά και επιτυχία- το λιμάνι του Πειραιά στην Ελλάδα. *NonpaperNews*. Ανακτήθηκε από:
http://www.nonpapernews.gr/component/k2/item/5552-ksemparkos-o-panisxyros-proedros-tis-cosco-tis-megalyteris-kratikis-naftiliakis-etairias-tou-kosmou-teleftaio-tou-dromologio-alla-kai-epityxia-to-limani-tou-peiraia-stin-ellada?jsn_setmobile=no. τελευταία πρόσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος (2014, Ιούνιος 20). Υπογράφηκε πρωτόκολλο συνεργασίας με την Κίνα για εξαγωγές δερμάτων βοοειδών και προβάτων. Ποιες είναι οι 19 εμπορικές συμφωνίες που θα υπογραφούν. *Agrotypos*. Ανακτήθηκε από: www.agrotypos.gr.

- agrotipos.gr/mobile.asp?mod=articles&id=86887. τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2016
- Ανώνυμος (2014, Ιούνιος 20). Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ στηρίζει την Ελλάδα. *Η Καθημερινή*. Ανακτήση από:
<https://www.kathimerini.gr/767625/article/epikairothta/politikh/o-proedros-twn-hpa-sthrizei-thn-ellada>. τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2015
- Ανώνυμος, (2014, Νοέμβριος 27). Μ. Βαρβιτσιώτης: Σταθμός για τον Πειραιά η συμφωνία ΟΛΠ-Cosco *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.kathimerini.gr/793631/article/oikonomia/epixeirhseis/m-varvitsiwiths-sta8mos-gia-ton-peiraia-h-symfwnia-olp--cosco>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Ανώνυμος (2016, Φεβρουάριος 5). Ενδιαφέρον από της κινεζικής Cosco και για την Τραϊνοσέ, *skai*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.skai.gr/news/finance/article/306242/endiaferon-tis-kinezikis-cosco-kai-gia-tin-trainose/#ixzz4GZFMn922> τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος, (2016, Μάρτιος 16). Ενδιαφέρον Κινέζων, Ρώσων και Ιταλών για το 100% της Τραϊνοσέ, *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.kathimerini.gr/853170/article/oikonomia/epixeirhseis/endiaferon-kinezwn--rwswn-kai-italwn-gia-to-100-ths-trainose>. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος, (2016, Μάρτιος 14). Νέα δεδομένα στις εγχώριες σιδηροδρομικές και συνδυασμένες μεταφορές, *Capital.gr*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.capital.gr/story/3142072>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Ανώνυμος (2016, Μάιος 16). Επίθεση Φιλίας από την κινεζική Cosco. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_2_16/05/2010_401237. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος, (2014, Μάιος 17). Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ στηρίζει την Ελλάδα, *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.kathimerini.gr/767625/article/epikairothta/politikh/o-proedros-twn-hpa-sthrizei-thn-ellada>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2016

- Ανώνυμος (2016, Ιούνιος 1). Προς νέο ρεκόρ ο τουρισμός, στα 27 εκατ. αφίξεις η εκτίμηση του ΙΤΕΠ. *Kontranews*. 16:24. Ανακτήθηκε από: <http://www.kontranews.gr/OIKONOMIA/221563-Pros-neo-rekor-o-toyrismos-sta-27-ekat-aphixeis-e-ektimese-toy-ITEP>. τελευταία προσβαση: Δεέμβριος 2016
- Ανώνυμος (2016, Ιούνιος 20). Ποιες είναι οι 19 εμπορικές συμφωνίες που θα υπογραφούν. *Agrotypos*. Ανακτήθηκε από: www.agrotypos.gr/mobile.asp?mod=articles&id=86887. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος (2016, Ιούλιος 7). Ένα δις. Ευρώ θα επενδύσει η Cosco στον Πειραιά. *tribune.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.tribune.gr/politics/news/article/262832/ena-dis-envro-tha-ependisi-cosco-ston-pirea.html>. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Ανώνυμος (2016, Αύγουστος 10). Το ελληνικό επιχειρηματικό δαιμόνιο κερδίζει την Κίνα. *Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*, amna.gr. Ανακτήθηκε από: <http://www.amna.gr/articleview.php?id=119027>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- *Ανώνυμος (2016, Αύγουστος 23). Νέο Ρεκόρ για το Λιμάνι του Πειραιά: Στην 11η Θέση σε σύνολο 36 Τερματικών. *in.gr*. Ανακτήθηκε από: www.macworld.com/article/2056896/apple-in-china-by-the-numbers.html. τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2017
- **Ανώνυμος (2016, Σεπτέμβριος 14). Οι ευκαιρίες συνεργασίας Ελλάδας- Κίνας στον τουρισμό. *Capital.gr*. Ανακτήθηκε από: <http://www.capital.gr/story/3154151>. τελευταία προσβαση: Νοέμ2016
- **Ανώνυμος (χχ). Κίνα: Ξεκίνησε η διαφημιστική εκστρατεία του ΕΟΤ και του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης. *Walking-Greece*. Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=1369>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Ανδρεάδης Α, (2012, Σεπτέμβριος 18). 100.000 κινέζοι στην Ελλάδα, *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=475508>. τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2014
- Αποστολάκης, Σ. (2008, Ιούλιος 21). Η Hutchinson του Χονγκ-Κονγκ πλειοδότησε έναντι της Cosco, που είχε πλειοδοτήσει στον ΟΛΠ. *Η Ελευθεροτυπία*.

- *Βαρβιτσιώτης, Μ. (2014, Νοέμβριος 27). Σταθμός για τον Πειραιά η σύμβαση ΟΛΠ-Cosco. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.kathimerini.gr/793631/article/oikonomia/epixeirhseis/m-varvitsiwiths-sta8mos-gia-ton-peiraia-h-symfwnia-olp--cosco>. τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2016
- **Βραβείο Καλύτερου Διεθνή Τουριστικού Προορισμού για την Ελλάδα στην Διεθνή Έκπο Ταξιδιού του Χονγκ Κονγκ, (2010, Ιούνιος 18). Ανακτήθηκε από:
<http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/693-egkainia-ektheshs-ths-toyristikhs-afisas-e-o-t-pekino & greek.cri.cn/101/2010/06/.../42s4461.htm>. τελευταία πρόσβαση: Απρίλιος 2012
- Γαλατσιάτος, Π. (2011, Μάρτιος 25). Ψήφος εμπιστοσύνης στην ελληνική οικονομία από Κίνα. *Η Καθημερινή*.
- **Γιάνναρου, Λ. (2014, Σεπτέμβριος 14). Κινέζοι ξεναγοί με μεθόδους... Νύχτας. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
www.kathimerini.gr/783758/article/epikairoτητα/ellada/kinezoi-zenagoi-me-methodoys-nyhtas. τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2015
- Ευσταθιάδης, Σ. (2005, Δεκέμβριος 11). Οι Κινέζοι αγαπούν τη Σι-λα: Ναυτιλία, τουρισμός, εκπαίδευση και εμπόριο στο επίκεντρο των διμερών σχέσεων. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.vimadeco.gr/finance/article/?aid=170086>. τελευταία πρόσβαση: Ιουνιος 2012
- Ηρακλείδης, Α. (2011). *Ανάλυση και επίλυση συγκρούσεων: μία εισαγωγή*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Θωμόπουλος, Δ. (2011, Φεβρουάριος). Έρευνα Αγοράς για το Κρασί στη Λ.Δ. Κίνας: Γραφείο ΟΕΥ στο Πεκίνο. Ανακτήθηκε από:
<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad6099DKPΑΣΙ-EPEYNA%20ΑΓΟΡΑΣ.pdf>. τελευταία πρόσβαση: Ιανουάριος 2014
- Θωμόπουλος, Δ. (2011, Φεβρουάριος). Έρευνα αγοράς για το ελαιόλαδο και τις ελιές στη Λ.Δ. Κίνας: Γραφείο ΟΕΥ στο Πεκίνο. Ανακτήθηκε από:
<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radF91E6ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ-ΕΛΙΕΣ-EPEYNA%20ΑΓΟΡΑΣ.pdf>. τελευταία πρόσβαση: Ιανουάριος 2014
- Θωμόπουλος, Δ. (2013, Μάρτιος). Σημείωμα για την αγορά γούνας στη Λ.Δ. Κίνας: Γραφείο ΟΕΥ στο Πεκίνο. Ανακτήθηκε από:
<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad4EC66Σημείωμα%20για%20τ>

- ην%20αγορά%20γούνας%20στην%20Κίνα.pdf. τελευταία προσβαση:
Ιανουάριος 2014
- Θωμόπουλος, Δ. (2013, Απρίλιος). Έρευνα Αγοράς για το Ελαιόλαδο και τις Ελιές
στη Λ.Δ. Κίνας: Γραφείο ΟΕΥ στο Πεκίνο. Ανακτήθηκε από:
<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/rad60B6EΈρευνα%20Αγοράς%20για%20Ελαιόλαδο%20-%20Ελιές.Κίνα%202013.pdf>, 1-2. τελευταία
προσβαση: Ιανουάριος 2014
- Καλλίτσης, Κ. (2009, Νοέμβριος 8). Ανάλυση, ο πρόεδρος του ΕΒΕΑ και το λιμάνι
του Πειραιά. *Η Καθημερινή*.
- Καραμανλής, Κ. (Πρωθυπουργός της Ελλάδας) (2006, Ιανουάριος 20). Εξαιρετικές οι
σχέσεις Ελλάδας-Κίνας. *Reporter. Gr*. Ανακτήθηκε από: www.reporter.gr.
τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- Καραμανλής, Κ. (Πρωθυπουργός της Ελλάδας) (2006,). Ομιλία σε Επιχειρηματικό
Συνέδριο. Σαγκάη, Ιανουάριος 21. Γραφείο Τύπου του Πρωθυπουργού.
Ανακτήθηκε από:
http://arxeio.nd.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=39102&Itemid=486 τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- *Καραμανλής, Κ. (Πρωθυπουργός της Ελλάδας) (2006, Ιούλιος 26). Ομιλία *Pepen*.
Ανακτήθηκε από:
<http://www.pepen.gr/pagesgr/costamare/COSCO%20HELLAS%20Omilia%20KARAMANLH.pdf>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2009
- **Καρατζάβελος, Β.(2011) ΗΑΤΤΑ: Το πρόβλημα των Γραφείων ΕΟΤ Εξωτερικού
είναι ποιοτικό. *Traveldailynews*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.traveldailynews.gr/news/article/4635>. τελευταία προσβαση:
Ιούνιος 2012
- Κασσίμης, Α. (2009, Μάρτιος 29). Οι διαρκείς αναβολές του διαγωνισμού
περιορίζουν το ενδιαφέρον για το Θριάσιο. *Η Καθημερινή*.
- Καρελάς, Γ. (2002, Ιούνιος 1). Θα μας στέλνουν κινέζους τουρίστες, θα τους
στέλνουμε λάδι. *Ελευθεροτυπία*.
- Κοραής, Χ. (2006, Ιανουάριος 19). Πουλάει λιμάνια, θάλασσα, φαγητό και ήλιο στην
Κίνα. *Ελευθεροτυπία*.
- **Κουτσούνης, Σ. (2006, Μάιος 3). Έξι παράγοντες “κλειδιά” για την ανάπτυξη του
τουρισμού. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:

- http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/_w_articles_civ_16_03/05/2006_1824
91. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- Κουτσούνης, Σ. (2013, Αύγουστος 30). 100.000 Κινέζοι τουρίστες στην Ελλάδα κάθε χρόνο. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.kathimerini.gr/497179/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/100000-kinezoi-toyristes-sthn-ellada-ka8e-xrono>. τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2013
- Κωνσταντινίδης, Σ. (2006, Ιανουάριος 22). Επενδύσεις, τουρισμός κι ελαιόλαδο: Η επίσκεψη Καραμανλή αποκάλυψε ότι η Ελλάδα γίνεται μόδα στην Κίνα. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_100055_22/01/2006_170953. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2012
- Λαμπρόπουλος, Θ. (2008, Νοέμβριος 25). Επιβεβαιώνει τη “διακρατική” ο Πρόεδρος της Cosco και καθησυχάζει τους εργαζομένους. *Ελευθεροτυπία*.
- Λάμπιας, Π. Κ. (2006, Ιανουάριος 15). Πρωθυπουργοί στο δρόμο του μεταξιού. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=170653>
τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012.
- Μπακογιάννη, Ν. (Δήμαρχος Αθήνας) (2005). Δηλώσεις, Πηγή: *ΑΠΕ-ΜΠΕ*.
Ανακτήθηκε από: http://www.invg.com/greece_china.htm τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2011 τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- *Μπαρδούνιας, Ν. (2008, Νοέμβριος 25). Η Cosco δεσμεύεται για επενδύσεις και προσλήψεις στο λιμάνι του Πειραιά: Στόχος των Κινέζων να καταστήσουν την Ελλάδα κέντρο του διαμετακομιστικού εμπορίου. *Η Καθημερινή*.
- *Μπαρδούνιας, Ν. (2010, Μάιος 20). Τα σχέδια για το λιμάνι του Πειραιά: Πύλη εισόδου στην Ευρώπη και «βάση» της Cosco οραματίζεται ο επικεφαλής της κάπταιν Γουέι. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyepix_2_20/05/2010_401558.
τελευταία προσβαση: Μάιος 2012
- Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Φεβρουάριος 27). Δυσарέσκεια της Cosco για τον ΟΛΠ. *Η Καθημερινή*.
- Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 5). Αναθέρμανση κινεζικού ενδιαφέροντος για το εμπορευματικό κέντρο στο Θριάσιο. *Η Καθημερινή*.

- Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 22). Πυκνώνουν και άλλο τα “σύννεφα” μεταξύ Ελλάδας - Κίνας λόγω Cosco. *Η Καθημερινή*.
- Μπαρδούνιας, Ν. (2011, Μάρτιος 22). Διοικητικές αναταράξεις στον ΟΛΠ εξαιτίας των εκκρεμοτήτων στη συμφωνία με Cosco. *Η Καθημερινή*.
- Νέλλας, Δ. (2006, Ιούνιος 4). Ελπιδοφόρα επιχειρηματική συνεργασία Ελλάδας – Κίνας. *Η Καθημερινή*. τελευταία προσβαση: Μάιος 2016
- Παμπούκης Χ. (Υφυπουργός Επικρατείας), (2011, Απρίλιος 12). Η Ελλάδα θα ανοίξει την οικονομία της σε επενδύσεις από την Κίνα. *China's 21st Century Business Herald*.
<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zzjg/xos/gjlb/3301/3303/t815508.htm>,
 τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2012
- **Παπαδημόπουλος, Θ. (2015, Ιανουάριος 21). Η Κινέζικη τουριστική αγορά. Η εικόνα, τα κοινά πολιτιστικά σημεία και η δυναμική της. *Επιχειρώ*. Ανάκτηση από: <http://www.epixeiro.gr/καινοτομία/tourism-lab/23055-η-κινέζικη-τουριστική-αγορά-η-εικόνα,-τα-κοινά-πολιτιστικά-σημεία-και-η-δυναμική-της>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2016**
- Παπακωνσταντίνου, Γ. (Υπουργός Οικονομικών), (2011, Ιανουάριος 4). Καμία συζήτηση με τους πιστωτές για αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους. *Reporter*. Ανακτήθηκε από: <https://www.reporter.gr/Apopseis/169579->
 τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2013
- Παυλόπουλος, Π.Γ. (2005). *Κινεζικός Εξερχόμενος Τουρισμός*. Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων. Αθήνα: εκδ. Μ. Τούμπης. 123.
- Πετραλιά, Φ. (Υπουργός Τουρισμού), (2006). *Greek Presidential Visit to China provides opportunity for strengthening bilateral economic ties*, Ανακτήθηκε από:
http://www.grpressbeijing.com/index.php?option=com_content&view=article&id=607%3Agreek-presidential-visit-to-china-provides-opportunity-for-strengthening-bilateral-economic-ties&catid=14%3Apolitical-cooperation&Itemid=18&lang=en. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- Σακελλαρίδη, Χ. (Πρόεδρος Πανελλήνιου Συνδέσμου Εξαγωγέων). (2012,). Ομιλία σε Σεμινάριο Εργασίας για το Εξαγωγικό Εμπόριο του Δήμου Αθηναίων. Αθήνα, Νοέμβριος 5. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012

- Σκαφιδάκης, Α. (2007, Φεβρουάριος 26). Μελέτη αγοράς ελαιόλαδου στη Λ.Δ. Κίνας: Γραφείο ΟΕΥ στο Πεκίνο. Ανακτήθηκε από: <http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radD761BOlive%20Oil%20Market%20Study.pdf>, 3-6. τελευταία προσβαση: Μάιος 2014
- **Σπηλιωτόπουλος Α. (Υπ. Πολιτισμού). (2008, Απρίλιος). Στόχος να γίνει η Ελλάδα πόλος έλξης Κινέζων επισκεπτών. Ανακτήθηκε από: (<http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/723-synanthsh-a-sphliwtopoyloy-meton-antidhmarxo-toy-pekinoy-kai-ypeythyno-gia-themata-toyrimoy-k-ding-xing-yang>. <http://www.e-aris.gr/done/toyrismos/696-episkepsh-a-sphliwtopoyloy-sepanepisthmio-ths-sagkaks>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2016
- Στεφανόπουλος Κ. (Πρόεδρος Δημοκρατίας). (2000, Απρίλιος 4). Ομιλία, *Η Καθημερινή* σ. 5.
- Στυλιανίδης, Ε. (2005, Νοέμβριος 25). Νέες δυνατότητες στις σχέσεις Ελλάδος – Κίνας. *Ναυτεμπορική*. Ανακτήθηκε από: <http://www.naftemporiki.gr/story/99330>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2012
- Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης. (2014, Μάρτιος 20). Διμερές Εμπόριο: Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Κίνας. Ανακτήθηκε από: www.crete-exporters.com/el/εμπορικές-σχέσεις-ελλάδας-κίνας-2013-2014/ τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- Τερζής, Γ.Π. (2008, Νοέμβριος 26). Στρατηγική η σχέση Ελλάδας και Κίνας. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_2_26/11/2008_293612 & τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- Τεχνικές Εταιρείες ΑΔΚ Α.Ε. και MARNET Α.Τ.Ε. (2009, Αύγουστος 7). Υπομνήματα (συνημμένο 4 στο υπόμνημα της MARNET Α.Τ.Ε. στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.
- Τζήμας, Σ. (2011, Δεκέμβρης 24). Σε ιδιώτη, πιλοτικά, η αποκομιδή σκουπιδιών: Ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης Γ. Μπουτάρης «κάνει ταμείο» ενός χρόνου θητείας. *Η Καθημερινή*.
- **σεκούρας, Β. (2008). Διεθνής Διάκριση για την Ελλάδα. *Walking Greece*. Ανακτήθηκε από: <http://walking-greece.ana-mpa.gr/articleview2.php?id=7515>

- Υφαντής, Π.Δ. (2008, Ιανουάριος 6). Η Κυβέρνηση μετράει μόνο το πως θα εισπράξει κεφάλαια από την πώληση των δύο λιμανιών ενώ έχει ήδη εκτεθεί διεθνώς με τις δηλώσεις της. *Ελευθεροτυπία*.
- Υφαντής, Π.Δ. (2008, Ιανουάριος 6). Σε ιδιώτες με συνοπτικές διαδικασίες. *Ελευθεροτυπία*.
- *Υφαντής, Π.Δ. (2008, Οκτώβριος 10). ΟΛΠ και Cosco οριστικοποίησαν τη συμφωνία για τον εμπορευματικό σταθμό: Για εκποίηση με αδιαφανείς διαδικασίες, μιλά η Αντιπολίτευση, *in.gr*. Ανακτήθηκε από: www.in.gr.
- Χατζηδάκης, Α. (2010). *Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2001-2010*. ΕΟΤ, Εθνικό Τυπογραφείο 2010, 15.
- Χατζηδάκης, Α. (2015). *Τάσεις της Τουριστικής Κίνησης 2008-2015*. ΕΟΤ, Εθνικό Τυπογραφείο 2015.
- Χιώτης, Β. (2006). Τι κρύβει η επίσκεψη Καραμανλή στην Κίνα: Οι συναντήσεις, οι επενδυτικές και εμπορικές επιδιώξεις και οι τουριστικές συμφωνίες. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=170652>. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2012
- Χλωμούδης, Κ. *Τάσεις κι Εξελίξεις στη Λιμενική Βιομηχανία: Λιμενικές επιχειρήσεις & συστήματα στην εποχή οργάνωσης και λειτουργίας ανταγωνιστικών λιμανιών*, Εκδόσεις Παπαζήση, 2011.
- Ψυχάρης, Στ. (1979, Νοέμβριος 13). Ο Κ. Καραμανλής στο Πεκίνο. *Το Βήμα*, σ. 4-5.
- Ψυχάρης Στ. (1979, Νοέμβριος 13). Θερμότατη υποδοχή του Χουά Κουανγκφένγκ στον Κ. Καραμανλή. *Το Βήμα*, σ. 1.
- Hobsbawm, E. (1995). *Η Εποχή των Άκρων: Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991*, (επιμ. μτφρ. Β. Καπετανίδης, β' έκδοση, α' ανατύπωση). Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1994).
- PCT (Pireaus Containers Terminal) ΑΕ, Ετήσια Οικονομική Έκθεση- 10/11/2008-31/12/2009. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2013

Ξενόγλωσση

- Abdullah, T. (2003). Asia and european colonialism. *Asia Europe Journal*, 23, 1, 61-74.
- Aggarwasl, V. K. & Gavella, K. (2013). The trade-security nexus in the Asia Pacific, *The Political Economy of the Asia Pacific*, 1

- Airbus, (2016). Global Market Forecast 2016-2035, Global_Market_Forecast_2016-2035.pdf: Online Publication,
<http://www.airbus.com/company/market/forecast/>.
- Alagappa, M. (2003). *Asian security order: instrumental and normative features*. California: Stanford University Press.
- Alderman, L. (2012, October 10). Under the chinese the greek port thrives, *The New York Times*. Ανακτήθηκε από:
http://www.nytimes.com/2012/10/11/business/global/chinese-company-sets-new-rhythm-in-port-of-piraeus.html?_r=0
- Alessina, A. & Perotti, R. (2004, Fall). The European Union: a politically incorrect view, *Journal of Economic Perspectives* 18, 4, 27-48.
- Algieri, F. (2002, March). Economic relations with China: an institutionalist perspective. *The China Quarterly*, 169. *Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective*, 64-77.
- Andreassen, W. T., & Olsen, L. L. (2008). The impact of customers perception of varying degrees of customer service on commitment and perceived relative attractiveness, *Managing Service Quality. International Journal*, 18, 4, 311 - 313.
- Andresson- O'Calaghan, B. & Francoise, N. (2007). Complimentarity and rivalry in the EU-China economic relations in the twenty-first century. *European Foreign Affairs Review*, 12. 18.
- Anonymous (1955, June 18). Chinese Envoy for London: A chargé d'affaires. *The Times* London, 6. Ανακτήθηκε από: (www.wikipedia.org).
- Anonymous (1985, December 10). Agreement on trade and economic cooperation between the European Economic Community and the People's Republic of China. *China Daily*.
- Anonymous (2000, August 22). China's migrants find Europe's open back door: the balkans. *The New York Times*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.nytimes.com/2000/08/22/world/china-s-migrants-find-europe-s-open-back-door-the-balkans.html?pagewanted=all&src=pm>
- Anonymous (2001, June 28). As China changes. *The Economist Print Edition*.
- Anonymous (2002). *Hong-Kong Hawaii Report on Luxury Brands*: Ανακτήθηκε από:
www.hkchcc.org/hongkong-china62.htm

- Anonymous, (2003). Backgrounder: China and the United Kingdom. *Xinhua*. Ανακτήθηκε από:
www.news.xinhuanet.com/english/2003-07/16/content_977034.htm.
- Anonymous (2003, July). Europe attracts more migrants from China. *Migration Information*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=144>.
- Anonymous (2003, July 13). Japanese massacre claim infuriates China. *The Guardian*. Ανακτήθηκε από: amp.theguardian.com.
- Anonymous (2003, July 16). Backgrounder: China and the United Kingdom. *Xinhua*. Ανακτήθηκε από: www.news.xinhuanet.com/english/2003-07/16/content_977034.htm.
- Anonymous (2004, August). The Perceptions of tour guides in Finland as a travel destination for Chinese tourists, 1.
- Anonymous (2005, September 27). Mayor of Athens holds talks with Chinese Foreign Minister. *AΠΕ-ΜΠΕ*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.invgr.com/greecechina.htm>.
- Anonymous. (2005, Δεκέμβριος 14). Greek Alternate Culture Minister wraps up visit to China..., *AΠΕ-ΜΠΕ*. Ανακτήθηκε από:
http://www.invgr.com/greece_china.htm.
- Anonymous, (2006). Greek Presidential Visit to China provides opportunity for strengthening bilateral economic ties. *GRPress Beijing Office*. Ανακτήθηκε από:
http://www.grpressbeijing.com/index.php?option=com_content&view=article&id=607%3Agreek-presidential-visit-to-china-provides-opportunity-for-strengthening-bilateral-economic-ties&catid=14%3Apolitical-cooperation&Itemid=18&lang=en
- Anonymous. (2006, January 20). Chinese mass media give great publicity to PM's interview with New China state-run news agency. *AΠΕ-ΜΠΕ*. Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.
- Anonymous, (2006, June 9). Labor Rights in China, *Afl-Cio*, America's Unions. Ανακτήθηκε από: <http://www.aflcio.org/Issues/Trade/China/Labor-Rights-in-China>.

Anonymous (2006, January 21). Prime Minister Karamanlis visits Shanghai, urges tightening of Greek - Chinese commercial ties. *ΑΠΕ-ΜΠΕ*. Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.

Anonymous (2007, April 5). *Smaller tonnage heads for the Mediterranean*. Lloyds List.

Anonymous (2007, May 14). *For most of 2006, things were looking good for the port of Piraeus*. Lloyds' Lists.

Anonymous, (2007, August 7). China drinks its milk. *BBC*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/2/health/6934709>.

Anonymous (2007, August 28). Chinese develop a taste for German Cuisine. *China.org.cn*.

Anonymous. (2007, August 31). China showcases transformed army. *BBC News*. Ανακτήθηκε από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6924388.stm>

Anonymous (2007, October 7). China drinks its milk. *BBC*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/2/health/6934709>.

GTP editing team, (2008, January 1). Greece & China join hands to strengthen tourism bond. *Greek Travel Pages*, Ανακτήθηκε από: news.gtp.gr

Anonymous. (2008, January 21). China-UK relations scale new height, *People's Daily Online*. Ανακτήθηκε από: <http://english.people.com.cn/90001/90780/90342/6341963.html>.

Anonymous, (2008, June 18). Chinese envoy for London: A chargé d'affaires. *The Times*, (p. 6). London: 1955 ISSN 0140-0460. (www.wikipedia.org).

Anonymous. (2008, November 25). Chinese, greek leaders begin talks on bilateral relations. *People's Daily Online*. Ανακτήθηκε από: <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/6539728.html>

Anonymous (2008, November 26). Chinese president calls for strengthened Sino-Greek cultural exchange. *People's Daily Online*. Ανακτήθηκε από: <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/6540563.html>

Anonymous (2008, November 26). Chinese president hopes to bring Sino-Greek ties to higher level. *China View*. Ανακτήθηκε από: http://news.xinhuanet.com/english/2008-11/26/content_10412438.htm.

Anonymous (2009, January 8), China: international relations and defense. *The Economist Intelligence Unit: Views Wire*.

- Anonymous (2009, May 21). China still striving for "market economy" status from EU. *China View*. Ανακτήθηκε από:
http://news.xinhuanet.com/english/2009-05/21/content_11415493.htm.
- Anonymous (2009, August 3). Shopping habits of China's suddenly wealthy. *The Financial Times*.
- Anonymous (2009, December 17). Attempts to democratize the Chinese Communist Party have failed again. *The Economist Print Edition*.
- Anonymous (2009, December 17). Big surprise: China fails to democratize. *The Economist Print Edition*.
- Anonymous, (2010). Banks can take up to 40% fall in housing prices. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: www.chinadaily.com.cn.
- Anonymous, (2010). China inflation to peak in summer, *Economist* (Agencies), Updated: May 31, 16:35.
- Anonymous (2010, March 31). Taobao to help small businesses grow more effectively. *Alibaba.com*. Ανακτήθηκε από:
<http://news.alibaba.com/article/detail/alibaba/100270976-1-taobao-help-small-businesses-grow.html>.
- Anonymous, (2010, May 27) *Reuters*, ανακτήθηκε από:
<http://www.reuters.com/article/2010/05/27/markets-bonds-idUSN279881320100527>.
- Anonymous, (2010, May 31). PetroChina takes top spot on FT 500 list, *ChinaDaily.com.cn*.
- Anonymous (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the european container port system: an update. *Journal of Transport Geography*, 18/4, 567–583.
- Anonymous (2010, August). China GDP surpasses Japan capping three decades rise, *Bloomberg News*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bloomberg.com/news/2010-08-16/china-economy-passes-japan-s-in-second-quarter-capping-three-decade-rise.html>.
- Anonymous (2010, September 8). China-Italy relations. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: fmprc.gov.cn.

Anonymous, (2010, October 2). China to Invest More Than 5 Billion Euro in Greece, Ανακτήθηκε από | Suite101.com <http://www.suite101.com/news/china-to-invest-more-than-5-billion-euro-in-greece-a293004#ixzz1gVgn5lfK>.

Anonymous (2010, October 2). China's Wen offers to buy Greek debt. *Reuters*. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-greece-china/chinas-wen-offers-to-buy-greek-debt-idUSTRE69112L20101002>.

Anonymous, (2010, October 5). Property market may follow Japan's trajectory. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: www.chinadaily.com.cn.

Anonymous, (2010, October 5). Economist sees bubble in housing market. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: www.chinadaily.com.cn.
<http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/wenjiabaozonglifangwenouyasiguo/t759689.htm>

.

Anonymous, (2010, October 18). PC sets development agenda for next five years, *China Daily*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-10/18/content_11425740.htm

Anonymous. (2010, October 26). European visa is unpleasant process for Chinese travellers. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2010/10/european-visa-is-unpleasant-process-for-chinese-travelers/>.

Anonymous, (2010, October 27). China's 12th five-year plan signifies a new phase in growth, *China Daily*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-10/27/content_11463985.htm.

Anonymous (2010, November 17 & 18). Articles on US-China Relations. Ανακτήθηκαν από: *China Daily* (www.chinadaily.com.cn)

Anonymous, (2010, November 25). Charlemagne, Europe and America, *The Economist*. Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/node/17574931>.

Anonymous, (2010, December 2). Bail-out fund chief tells China Euro bonds are 'attractive investments, *The Telegraph*. Ανακτήθηκε από: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8855142/Bail-out-fund-chief-tells-China-Euro-bonds-are-attractive-investments.html>.

Anonymous (2011, January). How to open a restaurant in China. *The World of Chinese*. Ανακτήθηκε από: <http://www.theworldofchinese.com/2011/01/the-road-to-restaurant-success/>

Anonymous, (2011, February 14). China overtakes Japan as world's second-largest economy, *The Guardian*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.theguardian.com/business/2011/feb/14/china-second-largest-economy>.

Anonymous, (2011, February 23). Q&A: ECB President Mario Draghi. *Wall Street Journal*.

Anonymous, (2011, April 14). China's Li meets Greece's Pamboukis, *Xinhua*. Ανακτήθηκε από: http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-02/22/c_13744138.htm,

Anonymous (2011, June 2). Chinese travellers changing world tourism landscape. *China Daily*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2011/06/chinese-travelers-changing-world-tourism-landscape/>.

Anonymous, (2011, July 20). Should China create a law on strike? *Chinese Labor News Translations*. www.clntranslations.org, Ανακτήθηκε από:
<http://www.clntranslations.org/article/62/strike+law>

Anonymous (2011, August 3). Mobile internet users will surpass PC users in China by 2013. *technicasia*, Ανακτήθηκε από: [www.technicasias.com /mobile-net-usrs.in-china](http://www.technicasias.com/mobile-net-usrs.in-china).

Anonymous (2011, September 6). Top ten dream-holiday destinations for the Chinese tourists. *CNNGo*. Ανακτήθηκε από: <http://www.cnn.go.com/shanghai/life/top-10-dream-holiday-destinations-chinese-058075>.

Anonymous (2011, October). Food prices and market volatility: the variables involved. *Barilla Centre for Food and Nutrition*. Ανακτήθηκε από:
m/m/publications/pp-cost-food-volatility.pdf.

Anonymous (2011, October). *How the rise in chinese tourism will change the face of the european travel industry*. Hilton Blue Paper.

Anonymous (2011, October 19). UK falling behind in attracting chinese visitors. *Business Traveller*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.businesstraveller.com/news/uk-falling-behind-in-attracting-visitors>.

Anonymous, (2011, October 26). European visa is unpleasant process for Chinese travellers, *China Daily*. Ανακτήθηκε από:

- <http://www.chinatraveltrends.com/2010/10/european-visa-is-unpleasant-process-for-chinese-travelers/>.
- Anonymous (2011, October 30). Sarkozy attacked in France for seeking China's help for Europe. *Bloomberg*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-10-26/euro-rescue-fund-chief-goes-to-china-as-europe-seeks-investors>.
- Anonymous (2011, November 24). Understanding China's e-commerce market. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.chinainternetwatch.com/1306/understanding-chinas-e-commerce-market/>.
- Anonymous (2011, December 9). Europe beckons to Chinese tourists. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2011/12/europe-beckons-to-chinese-tourists/> (2011, December 9).
- Anonymous (2011, December 10). Chinese people embrace outbound tourism as a lifestyle change. *Xinhua English News*. Ανακτήθηκε από:
http://news.xinhuanet.com/english/china/2011-12/10/c_131299244.htm
- Anonymous, (2012, January). China's outbound travelers are moving on to change the world of tourism in 2016, *Forbes*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.forbes.com/sites/profdrwolfganggarlt/2016/01/01/2016-chinas-outbound-tourism-moving-on-to-change-the-world-of-tourism/#4996083150df>
- Anonymous (2012, January 6). 6 peculiar European destinations sought by Chinese tourists: London? Been there. Shopping? Done that. Affluent Chinese travelers carve out new touring route to trace communism. *CNNGo staff*. Ανακτήθηκε από: <http://www.cnn.go.com/shanghai/visit/chinese-tourists-6-peculiar-european-destinations-894083>
- Anonymous (2012, January 25). Seville, first "Chinese Friendly City" in Europe. *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/01/seville-first-chinese-friendly-city-in-europe/>.
- Anonymous. (2012, February 6). Chinese tourists to the rescue. *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/02/chinese-tourists-to-the-rescue/>.

- Anonymous. (2012 February, 14). China's military spending to double by 2015 – Report, *The Wall Street Journal*. Ανακτήθηκε από:
<https://blogs.wsj.com/chinarealtime/2012/02/14/chinas-military-spending-to-double-by-2015-report/>
- Anonymous. (2012, February 24). China's next big travel trend: U.S. TV show tours who needs bulky guidebooks when you've got "Friends" "Gossip Girl" and "CSI?" by *CNNGo* staff. Ανακτήθηκε από:
<http://www.cnn.go.com/shanghai/life/upcoming-china-travel-trend-touring-us-through-tv-shows-360600>.
- Anonymous. (2012, February 25). Luxury goods. *Chinese Travel Agency*. Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/tag/luxury-goods/>
- Anonymous. (2012, March 12). Demystifying the Chinese traveller. *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler>.
- Anonymous. (2012, March 15). Chinese ornithological tourism? Belgian racing pigeons lure rich Chinese aficionados. *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/chinese-ornithological-tourism-belgian-racing-pigeons-lure-rich-chinese-aficionados/>
- Anonymous. (2012, March 19). The rise of China-centric hotel brands: International hoteliers are building dedicated brands in China to lure Chinese business travellers. *Cnn.go*. Ανάκτηση από:
<http://www.cnn.go.com/shanghai/life/travel-new-gold-mine-china-centric-hotel-brands-918730>
- Anonymous. (2012, March 19). With rising affluence, Chinese go for health products. *China Travel Trends* Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/with-rising-affluence-chinese-go-for-health-products/>
- Anonymous, (2012, March 21). Demystifying the Chinese traveller, *CNN Travel*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/demystifying-the-chinese-traveler>.
- Anonymous (2012, March 27). Tens of thousands of immigrants illegally entered Britain under new visa system. *The Telegraph*.

- Anonymous (2012, April 5). Will China's ultra-rich respond to exclusive online travel agency. *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/04/will-china-s-ultra-rich-respond-to-exclusive-online-travel-agency/>
- Anonymous (2012, May 15). Income Tax for Foreigners in China. *Shanghai Halfpat*. Ανακτήθηκε από: <http://www.shanghaihalfpat.com/income-tax-for-foreigners-in-china/>.
- Anonymous, (2012, June 19). Income tax for foreigners in China, *Shanghai Halfpat*, Ανακτήθηκε από: <http://www.shanghaihalfpat.com/income-tax-for-foreigners-in-china/>.
- Anonymous (2012, August 12). Chinese capital for Greece: good or bad capital? PBS *NewHour*. Ανακτήθηκε από:
http://www.pbs.org/newshour/bb/europe/july-dec10/chinese_08-12.html.
- Anonymous (2012, December 2). Bail-out fund chief tells China Euro bonds are 'attractive investments. *The Telegraph*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8855142/Bail-out-fund-chief-tells-China-Euro-bonds-are-attractive-investments.html>.
- Anonymous (2013). *The Future of Chinese Travel: The Global Chinese Travel Market*. Oxford Economics Report. Intercontinental Hotels Group. Ανακτήθηκε από:
https://www.ihgplc.com/chinesetravel/src/pdf/IHG_Future_Chinese_Travel.pdf.
- Anonymous (2013, February 8). Viewpoints: how serious are Japan/China tensions. *BBC News*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-21290349>
- Anonymous, (2013, March 19). With rising affluence, chinese go for health products, *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/03/with-rising-affluence-chinese-go-for-health-products/>
- Anonymous (2013, April 29). China becomes biggest PC market in 2012. HIS report *bbc*. Ανακτήθηκε από: www.bbc.com/news/business-22346821.

- Anonymous (2013, May 3). China claims top spot in global PC market. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: [www.chinadaily.com.cn/business/chinadata/2013-05/03/content_16472150](http://www.chinadaily.com.cn/business/chinadata/2013-05/03/content_16472150_) –.
- Anonymous (2013, May 8). EU China solar panel trade war looms. *BBC News*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bbc.co.uk/news/business-22445640>.
- Anonymous (2013, May 10). China's anti-corruption campaign is masking the real causes of the luxury products sales decline. *Business of Fashion*.
- Anonymous (2013, May 27). EU duties on Chinese solar panels losing member: state support. *Reuters*. Ανακτήθηκε από: <http://www.reuters.com/article/2013/05/27/us-eu-solar-china-idUSBRE94Q07T20130527>.
- Anonymous (2013, June 8). The new masters and commanders. *The Economist*. Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/international/21579039-chinas-growing-empire-ports-abroad-mainly-about-trade-not-aggression-new-masters>.
- Anonymous. (2014). Is China a military superpower? The China Power: Unpacking the Complexities of China's Rise. *China PowerProject*. Ανακτήθηκε από: <https://chinapower.csis.org/is-china-a-military-superpower/>
- Anonymous, (2014). Is China a developed country? The China power: unpacking the complexities of China's rise, *China Power Project*. Ανακτήθηκε από: <https://chinapower.csis.org/is-china-a-developed-country/>
- Anonymous (2014). Urban and rural population of China from 2004 to 2014. *statista.com*, Ανακτήθηκε από: www.statista.com/statistics/278566/urban-and-rural-population-of-china/ τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2015
- Anonymous (2014). Numbers of computers per 100 households in China from 2000 to 2014 *statista.com*, Ανακτήθηκε από: www.statista.com/statistics/278758/number-of-computers-per-100-households-in-china/. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2017
- Anonymous (2014, February 17). Do you want to attract Chinese tourists? Be friendly to them. *Caixin online*. Ανακτήθηκε από: english.caixin.com/2014-02-17/100639696.html. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016

- Anonymous (2014, April 16). China as Greece's savior: a threat to Europe. *The Globalist*. Ανακτήθηκε από: <https://www.theglobalist.com/china-as-greeces-savior/>. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2015
- Anonymous (2014, April 30). The Boom of chinese tourists. *China Tourist Agency*. Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/boom-chinese-tourists/>. τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2016
- Anonymous (2014, June 5). Top 10 most popular online shopping sites in China. *China Daily*. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Anonymous (2014, July 22). China has more smartphone users than the US has people. *Marketwatch*. Ανακτήθηκε από: www.iresearchchina.com/content/details7_23064.html. τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2017
- Anonymous (2014, July 23). Chinese Consumers: Doing it their way. *The Economist*. Ανακτήθηκε από: <http://www.economist.com/news/briefing/21595019-market-growing-furiously-getting-tougher-foreign-firms-doing-it-their-way>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2016
- Anonymous (2014, September 10). Lord Mayor is in Shanghai to boost financial cooperation. *Cntv*. Ανακτήθηκε από: <http://english.cntv.cn/2014/10/09/VIDE1412843645797950.shtml>. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2015
- Anonymous, (2014, October 2). China's Wen offers to buy Greek debt, *Reuters*. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-greece-china/chinas-wen-offers-to-buy-greek-debt-idUSTRE69112L20101002>. τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2015
- Anonymous (2014, November). *Targeting consumers and expanding brand for foreign products in China*. Tusiad: China Business Insight, Beijing. Ανακτήθηκε από: www.tusiad.org/tr/tum/item/download/7126_c4e0b8e25a7214dcd703195edd093df. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2017
- Anonymous (2014, November). Food, eating behavior, and culture in Chinese Society. *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199.
- Anonymous, (2014, November 24). Safety regulations for e-bikes to start next year, *Shenzen Standard*, Ανακτήθηκε από: <http://www.shenzhen->

- standard.com/2011/11/24/safety-regulations-for-e-bikes-to-start-next-year/.
τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Anonymous (2014, December 17). Top ten favorite destinations of Chinese tourists. *Attract China*. Ανακτήθηκε από: www.attractchina.com/chinese-favorite-destinations/. τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2015
- Anonymous (2014, December 25). *Italy is a top destination for Chinese tourists*. Chinese Tourist Agency.com. Ανακτήθηκε από:
<http://chinesetouristagency.com/italy-top-destination-chinese-tourists/>
τελευταία προσβαση: Μάιος 2015
- Anonymous (2015). *Best practices: intellectual property protection in China*. The US-China Business Council. Ανακτήθηκε από:
<https://www.uschina.org/reports/best-practices-intellectual-property-protection-china>, &
<https://www.uschina.org/sites/default/files/USCBC%20Best%20Practices%20for%20Intellectual%20Property%20Protection.pdf>. τελευταία προσβαση:
Απρίλιος 2016
- Anonymous (2015) Predictions: China tourism will grow- main receivers will be Asia Pacific, globally the main purposes for travel will remain the same. *China Travel Trends*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinatraveltrends.com/2012/02/predictions> τελευταία προσβαση:
Μάιος 2016
- Anonymous (2015). *Economic Outlook for Southeast Asia, China and India*. OECD.
- Anonymous (2015). 16 amazing China online statistics. *Expanded Ramblings*. Ανακτήθηκε από: <http://expandedramblings.com/index.php/china-ecommerce-statistics/>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Anonymous (2015). *Mobile payments*. Dykema Cox Smith. Ανακτήθηκε από:
http://www.wespay.org/wpa/downloads/Symposium2015_PP_Regulatory_Issues_Gaps.pdf. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2017
- Anonymous (2015, March 1). Businesses are looking abroad for customers and saviors or die. *The Economist*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.economist.com/news/business/21637397-businesses-are-looking-abroad-customers-and-saviours-export-or-die>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017

- Anonymous (2015, May). China outbound tourism 2014. *Travel China Guide*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.travelchinaguide.com/tourism/2012statistics/outbound.htm>.
 τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous. (2015, May). Why don't chinese people like to eat foreign food? *Reddit*. Ανακτήθηκε από:
https://www.reddit.com/r/China/comments/35d3zi/why_dont_chinese_people_like_foreign_food τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2015, July). *Baby food in China*. KGA Country Report. Ανακτήθηκε από: <http://keeglobaladvisors.typepad.com/kgga/2015/07/baby-food-in-china-.html>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2015, August 23). 9 incredibly popular websites that are still blocked in China. *Business Inside*. Ανακτήθηκε από: www.businessinsider.com/websites-blocjed-in-china-2015-7/#google. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2015, November 3). Top Ten biggest exporters of food to China. *China Daily*. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2015, November 4). Alibaba Mobile GNV accounted for 62% in Q3 2015. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.chinainternetwatch.com/15246/alibaba-q3-2015/comment-page-1/>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2015, December). Chinese travelers planning international travel in 2016. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2015, December). Chinese people do not like foreign food. *Journal of Ethnic Food*, 2-4, 195-199. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2015 December 25). Italy is a top destination for chinese tourists. *Chinese Tourist Agency.com*. Ανακτήθηκε από:
<http://chinesetouristagency.com/italy-top-destination-chinese-tourists/>
 τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2016

- Anonymous (2015-2018). Fight against corruption. *China Daily*, Collection of Articles. Ανακτήθηκε από: https://www.chinadaily.com.cn/china/Fight-Against-Corruption_10.html. τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2019
- Anonymous, (2016). China customs regulations, *China Highlights*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinahighlights.com/travelguide/guidebook/customs.htm> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016). Why don't Chinese people like to eat foreign food? *Reddit*. Ανακτήθηκε από: https://www.reddit.com/r/China/comments/35d3zi/why_dont_chinese_people_like_foreign_food/ τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016). *Global Market Forecast 2016-2035*, *Global_Market_Forecast_2016-2035.pdf*: Online Publication, <http://www.airbus.com/company/market/forecast/>, τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016). Schengen biometric visa demands. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ>
- Anonymous (2016). *Container ship design*. World Shipping Council. Ανακτήθηκε από: www.worldshipping.org/about-theindustry/liner-ships/container-ships-design. τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2017
- Anonymous (2016, January). China's Outbound Travelers Are Moving On To Change The World Of Tourism In 2016. *Forbes*. Ανακτήθηκε από: <http://www.forbes.com/sites/profdrwolfgangarlt/2016/01/01/2016-chinas-outbound-tourism-moving-on-to-change-the-world-of-tourism/#4996083150df> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016, January 27). How the US hotels are wooing the Chinese tourists, *Chinese Tourist Agency*. Ανακτήθηκε από: <http://chinesetouristagency.com/how-us-hotels-are-wooing-the-chinese-tourists/> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, February 10). *Mobile payments: regulatory gaps, ambiguities and overlap*. The Pew Charitable Trust: Consumer Banking. Ανακτήθηκε από: <http://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/issue-briefs/2016/02/mobile-payments>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017

- Anonymous (2016, February 17). The List of websites banned in China. *Sapore di China*. Ανακτήθηκε από: www.saporedicina.com/english/list-of-blocked-websites-in-china/- τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016, March 16). Roundup: New Korean TV drama gains great popularity in S. Korea, China, *Xinhua News*. Ανακτήθηκε από: http://www.china.org.cn/world/Off_the_Wire/2016-03/16/content_38042981.htm -τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, April 25). Passage to Pireus. *China Daily e-paper*, Cover Story. Ανακτήθηκε από: <http://thediplomat.com/2016/04/how-a-greek-port-became-a-chinese-dragon-head/>. τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2017
- Anonymous (2016, April 25). How a Greek Port Became a Chinese 'Dragon Head.' *The Diplomat*. Ανακτήθηκε από: <http://thediplomat.com/2016/04/how-a-greek-port-became-a-chinese-dragon-head/> τελευταία προσβαση: Φεβρουάριος 2017
- Anonymous, (2016, May 2). China COSCO posts \$692m loss -*American Shipper* Ανακτήθηκε από: http://www.americanshipper.com/Main/News/China_COSCO_posts_692m_loss_in_Q1_2016_63864.aspx. τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2018
- Anonymous, (2016, May 9). 81% Chinese travelers planning international travel in 2016, *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016, May 16). China bicycle, *China Travel*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinatravel.com/facts/china-bicycle.htm>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, May 27). Outbound travel on the rise in China. China Outbound and Travel Tourism Market. *Cootm*. Ανακτήθηκε από: www.coottm.com τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, June 2). Internet users are shifting from PC to mobile in China. *Research*. Ανακτήθηκε από: www.iresearchchina.com/content/details7_23064.html. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017

- Anonymous (2016, June 21). Chinese online shoppers insights 2016. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.chinainternetwatch.com/1306/understanding-chinas-e-commerce-market/>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016, June 28). Yuan more coffee? China's lucrative caffeine craze, *BBC*. Ανακτήθηκε από <http://www.bbc.com/capital/story/20160628-yuan-more-coffee-chinas-lucrative-caffeine-craze>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, July 20). Chinese tourism to France will fall sharply. *Chinaorg*. Ανακτήθηκε από: www.china.org.cn
- Anonymous, (2016, July 25). 25% fall in Chinese tourist arrivals in France following terrorist attacks, *ctrip*. Ανακτήθηκε από:
[www.chinainternetwatch.com/category/online-shopping.](http://www.chinainternetwatch.com/category/online-shopping/)) τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, August 10). Sino-UK ties at 'crucial juncture' *Shanghai Daily*.
- Anonymous, (2016, August 16). China GDP surpasses Japan capping three decades rise, *Bloomberg News*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.bloomberg.com/news/2010-08-16/china-economy-passes-japan-s-in-second-quarter-capping-three-decade-rise.html>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2012
- Anonymous, (2016, August 29). Chinese tourists highly attracted to Asian destinations, *China Tourist Agency*. Ανακτήθηκε από:
<http://chinesetouristagency.com/chinese-tourists-highly-attracted-to-asian-destinations/> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, August 29). Targeting rich Chinese tourists. *China Tourist Agency*. Ανακτήθηκε από: <http://fashionchinaagency.com/targeting-rich-chinese-tourists/> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (2016, September 2). Why chinese agencies have to invest in online communications? *Chinese Tourist Agency*. Ανακτήθηκε από:
<http://chinesetouristagency.com/travel-agencies-invest-online-communication-china/> τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, September 12). China online shopping stats, trends and insights: more than 6 out of 10 China Internet users pay by mobile. *China Internet*

- Watch*. Ανακτήθηκε από: www.chinainternetwatch.com/category/online-shopping. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, October 10). China encourages enterprise mergers, reorganization. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-10/10/content_27014829.htm. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (2016, October 19). China encourages enterprise mergers, reorganization. *China Daily*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-10/10/content_27014829.htm. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous. (2017 April, 26). China launches its first home-built aircraft carrier, *The Guardian*. Ανακτήθηκε από: <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/26/china-launches-second-aircraft-carrier-that-is-first-built-at-home> -τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2019
- Anonymous, (2017, May 16). Has China restored private land ownership? the implications of Beijing's new policy, *Foreign Affairs*. Ανακτήθηκε από: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-05-16/has-china-restored-private-land-ownership>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2019
- Anonymous, (2017, August 29). Chinese develop a taste for german cuisine. *DWonline* Ανακτήθηκε από: <http://www.dw.com/en/what-the-chinese-think-of-german-food/a-40284504> τελευταία προσβαση: Δεκέμβριος 2018
- Anonymous, (2018). Average annual salary of an employee working by non-private organizations in urban China in 2018, by region (in yuan). *Statista*. Ανακτήθηκε από: <https://www.statista.com/statistics/278350/average-annual-salary-of-an-employee-in-china-by-region/> τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2019
- Anonymous, (2019, August 8). China's rural resident disposable income up 40 times over past 70 years *XinhuaNet*. Ανακτήθηκε από: http://www.xinhuanet.com/english/2019-08/08/c_138291610.htm- τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2019

- Anonymous. (2019, August 19). China's South China Sea militarization has peaked: artificial islands are becoming more trouble than they are worth. *Foreign Policy*. Ανακτήθηκε από: <https://foreignpolicy.com/2019/08/19/chinas-south-china-sea-militarization-has-peaked/>- τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2019
- Anonymous, (xx). *China interested in developing regional cargo transit center on Crete*, ANA, China Shipping Group, Hutchison Whampoa Ltd. (HWL), ELKE, ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.
- Anonymous (xx). Company overview -China Shipping Port Terminal Development Co. ltd. *Bloomberg*, Ανακτήθηκε από: <http://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=13487142>.- τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (xx). *Invest in Greece: China*. Ανακτήθηκε από: http://www.invgr.com/greece_china.htm.
- Anonymous) (xx). *China to Invest More Than 5 Billion Euro in Greece* | Suite101.com Ανακτήθηκε από: <http://www.suite101.com/news/china-to-invest-more-that-5-billion-euro-in-greece-a293004#ixzz1gVgn5lfK>.- τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (xx). Korean food tops in popularity in China, *hance net*. Ανακτήθηκε από: <http://www.hancinema.net/korean-food-tops-in-popularity-in-china-21731.html?spoilerfree=1> -τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous (xx). Why don't Chinese people like to eat foreign food? *Reddit* Ανακτήθηκε από: https://www.reddit.com/r/China/comments/35d3zi/why_dont_chinese_people_like_foreign_food -τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Anonymous, (xx). Greek Presidential Visit to China provides opportunity for strengthening bilateral economic ties. Ανακτήθηκε από: http://www.grpressbeijing.com/index.php?option=com_content&view=article&id=607%3Agreek-presidential-visit-to-china-provides-opportunity-for-strengthening-bilateral-economic-ties&catid=14%3Apolitical-cooperation&Itemid=18&lang=en- τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012
- Ash, R. Shambaugh, & Takagi, S. (2006). *China Watching*, London: Routledge, 131.

- Ash, R. (2008). Europe's commercial relations with China. in E. Shambough, E. Sandschneider E. & Z. Hong eds, *China-Europe relations, perceptions, policies and prospects*. UK: Taylor & Francis, 189.
- Ash, R., and Breslin. S. (2010). *Oral evidence in Stars and dragons: the EU and China*. 69. European Union Committee, UK Parliament.
- Axelsson, M. L. (1986). The impact of culture on food-related behavior. *Annual Review of Nutrition*, 6, 345-363.
- Balcombe, K. Fraser, I. & Harris, L. (2009). Consumer willingness to pay for in-flight service and comfort levels: A choice experiment. *Journal of Air Transport Management*, 15,5, 221-226 Ανακτήθηκε από:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969699708001762>.
 τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012
- Bangguo, Wu. (Πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης της Λ.Δ. της Κίνας. (2006, May 23). *Ομιλία στο Φόρουμ Εμπορικής και Οικονομικής Συνεργασίας μεταξύ Κίνας-Ελλάδας*. Ανακτήθηκε από:
<http://gr.china-embassy.org/eng/xwdt/t261275.htm> τελευταία προσβαση:
 Οκτώβριος 2011
- Barber, T., Oakley, D. & Hope, K. (2010, January 28). Chinese whispers drive up Greek yields. *Financial Times*. Ανακτήθηκε από:
http://www.ft.com/intl/cms/s/65ac74fc-0aaf-11df-b35f-00144feabdc0,Authorised=false.html?_i_location=http%3A%2F%2Fwww.ft.com%2Fcms%2Fs%2F0%2F65ac74fc-0aaf-11 &
<http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=30166>. τελευταία προσβαση:
 Νοέμβριος 2012
- Benwell, B. & Stokoe, E. (2007). *Discourse and identity*, UK: Edinburgh University Press.
- Bergsten, F. C., Freeman, C., Lardy, N. R. & Mitchell, D.J. (2006). *China's Rise: Challenges and Opportunities*, Centre for Strategic and International Studies, Washington DC.
- Bernard, B. (2011, May 26). Maersk to leave Italy's Gioia Tauro. *JOC*. Ανακτήθηκε από: <https://www.joc.com/maritime-news/container-lines/maersk-leave-italys-gioia-tauro-20110526.html> τελευταία προσβαση: Δεκέμβριος 2012
- Bernays, E. (1929). *Crystalizing public opinion*. NYC: Ig Publishing.

- Bersick, S. (2006). Strategic considerations in the US-China relations and the role of european soft power, *AEJ* 4, 251–264, 253.
- Beseler, H.F. (2002). The EU-China negotiations breaking the deadlock, in H. Holbig and R. Ash (eds) *China's accession to the world trade organization*. London: Routledge Curzon.
- Bhatnagar, B. (2009, December 31). iPhone Apps banned in China. *iphonefaq.org*. Ανακτήθηκε από: www.iphonefaq.org/archives/97772
- Bijian, Z. (2005). China's peaceful rise to great power status, *Foreign Affairs*, September/October 2005.
- Bland, B. (2016, June 6). China's robot revolution. *Financial Times*. Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-10/27/content_11463985.htm τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Bloom, W., (1993). *Personal identity, national identity and international relations*, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Boulding, K. (1959). National images and international systems. *Journal of Conflict Resolution*, 3 2, 120-131. (as republished in) Evangelista, M. (2005). *Peace studies: critical concepts in political science*, NYC: Routledge, 212-221.
- Bosworth, B., Collins, S.M. & Park, Y.C. (2008, Fall). Determinants of U.S. exports to China. *Asian Economic Papers*, 7, 3, 1. Cambridge.
- Bradsher, K. (2009, May 20). China grows more picky about debt. *Global Business*, *New York Times*.
- Breslin, S. (1996). *China in the 1980's: centre- province relations in a reforming socialist state*, London: Macmillan.
- Brick, P. (1985, July). The politics of Bonn-Beijing normalization 1972-1984. *Asian Survey*, 25, 7. 773-791.
- Burke, P. (2005). *History and social theory*. UK: Polity Press, 2nd edition.
- Butler, C. (2006). UK-Asian strategic alliances in the defence manufacturing industry. *AEJ*, 4, 43-52.
- *Buckley, C. (2012, April 2). Insight: China wrestles Mao's ghost after official's divisive fall. *CHONGQING*, China | Mon. Ανακτήθηκε από: <http://uk.reuters.com/article/2012/04/02/us-china-politics-chongqing-idUKBRE83104L20120402>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012

- Buzan, B., Jones, C., & Little, R. (1993). *The logic of anarchy: neorealism to structural realism*. USA: Columbia University Press.
- Buzan, B. & Acharya, A. (2007). Conclusion: on the possibility of a non-western IR theory in Asia. *International Relations of the Asia-Pacific*, 7, 3. 427-438.
- Buzan, B. (2004). Conclusions: how and to whom does China matter, in B. Buzan, & R. Foot. (eds), *Does China matter a reassessment? essays in memory of Gerald Segal* London; New York: Routledge.
- Cabestan, J.-P. (2007). Studies of chinese politics in Europe, in R. Ash, Shambaugh, & S. Takagi, (2007). *China watching, perspectives from Europe, Japan and the United states*, (p.131). London & New York: Routledge, 131.
- Cabestan, J.-P. (2008). The Taiwan Issue in China-Europe relations: an irritant more than leverage, in D. Shambaugh, E. Sandschneider, & Z. Hong, (eds) *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, (p. 84-103). NYC & Canada: Routledge, Oxon.
- Cabestan J. P. (2010). Sutter, R.G. (ed.) *Chinese foreign relations: power and policy since the cold war*. UK: Rowman & Littlefield, 349.
- Calvocoressi, P. (2001). *World politics 1945-2000*. Edinburgh: Pearson, (8th Edition).
- Campbell, D. (1994). Japanese other, american self. In S. J. Rosow, N. Inayatullah, & M. Rupert, (eds.) *The Global economy as political space* (p. 247-271). USA: Lynne-Ryner.
- Carpenter, T.G. (2005): *America's coming war with China: collision over Taiwan*, UK: Palgrave Macmillan.
- Casarini, N. (2011, January). US-China Summit: Why the EU is more present than ever, Analysis *EUISS (European Institute for Security Studies)*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.iss.europa.eu/nc/actualites/analysisbooks/article/china-us-summit-why-the-eu-is-more-present-than>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012
- Castillo-Manzano, J.L., Lopez- Velpuesta, L. & Perez, J.L. (2008). Economic analysis of the spanish port sector reform during the 1990s. *Transportation Research*, 8-2, 1056-1063.
- Cirassino, M. (2012, April 16). *Closing the Gap in Retail Payments*, The World Bank, Ανακτήθηκε από: <http://blogs.worldbank.org/psd/closing-the-gap-in-retail-payments>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012

- Cendrowski, S. (2015, October 13). Apple's recent concessions in China have a pattern. *Fortune Magazine*. Ανακτήθηκε από: www.fortune.com/2015/10/13/apples-recent-concessions-in-china-have-a-pattern/. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Chaffin, J. (2013, August 27). EU and China settle trade fight over solar panels, *Financial Times*, ανακτήθηκε από: http://www.ft.com/cms/s/0/4e468c26-f6ab-11e2-8620-00144feabc0.html#axzz3D*BQbpKv. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2014
- Chang, C. G. (2001). *The coming collapse of China*, (p. 45, 22, 125). United Kingdom: Century, 2nd ed.
- Chang, J., Wang, K., Guo, Y., Su, C. & Yen, S. (2007, July). Trends in outbound group tours in China and Taiwan: A Marketing Mix Perspective. *Tourism Analysis*, 12, 1-14, 9.
- Chang, K. C. (2008, September 2). Food in chinese culture. *Asia Society*. Ανακτήθηκε από: <http://asiasociety.org/blog/asia/food-chinese-culture>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012
- Chatterjee, S. Mugaroobathy, P. (2016). Property loans, the glass chin of China's banks, *Hong Kong Reuters*, March 25, Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-china-banks-realestate/property-loans-the-glass-chin-of-china-banks-idUSKCN0YG05Z>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Chen, Fang-Yuan & Chang, Yu-Hern. (2005) Examining airline service quality from a process perspective. *Journal of Air Transport Management*, 11, 2, 79-87.
- Chen, Fang-Yuan, & Chang, Yu-Hern & Epatko, L. (2011, January 20). In South Korea, the importance of Wellbeing, *PBSNewshour*, 87. Ανακτήθηκε από: www.pbs.org/newshour/rundown/korea-wellbeing/.
- Chen, X. (2009). *Policy Evolution of the China-EU Trade and Economic Relationship*- Ανακτήθηκε από: http://ies.cass.cn/en/UploadFiles_8765/201003/2010030813451355.pdf τελευταία προσβαση: Δεκέμβριος 2011
- Child, C. & Yuan, L. (1996, Jan.-Feb.). Institutional constraints on economic reform: the case of investment decisions in China. *Organisational Science*, 7, 1, 60-77.

- Child, J. & Tse, D. K. (2001). Institutional transition in China and its implications for international business. *Journal of International Business Studies*, 32, 1. 5-21, 6-7.
- Chistensen, T. (2001). Posing problems without catching up: China's rise and challenges for US foreign policy, *International Security*, 25, 4, 5-40.
- Cirassino, M. (2012, April 16). *Closing the gap in retail payments*. The World Bank. Ανακτήθηκε από: <http://blogs.worldbank.org/psd/closing-the-gap-in-retail-payments>.
- Chaffin, J. (2013, August 27). EU and China settle Trade fight over solar panels. *Financial Times*. Ανακτήθηκε από: http://www.ft.com/cms/s/0/4e468c26-f6ab-11e2-8620-00144feabc0.html#axzz3D*BQbpKv.
- Chatterjee, S. Mugaroobathy, P. (2016). Property Loans, the Glass Chin of China's Banks, Hong Kong: *Reuters*, March 25. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-china-banks-realestate/property-loans-the-glass-chin-of-china-banks-idUSKCN0YG05Z>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2017
- Chen, Fang-Yuan, Chang, Yu-Hern. & Epatko, L. (2011, January 20). In South Korea, the Importance of Wellbeing. *PBSNewshour*, 87. Ανακτήθηκε από: www.pbs.org/newshour/rundown/korea-wellbeing/ τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012
- Chen, Fang-Yuan, & Chang, Yu-Hern, (2005). Examining airline service quality from a process perspective. *Journal of Air Transport Management*, 11, 2, 79-87.
- CIW Team. (2016, May 9). 81% Chinese travelers planning international travel in 2016. *China Internet Watch*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17483/81-chinese-travelers-planning-international-travel-in-2016/#ixzz4DuqLZFcZ> Μάρτιος 2019
- Clarke, J., Middleton, V., & Fyall A. (2002). *Marketing in Travel and Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann, (3rd Ed.).
- Clausewitz, C. (2006). *On war* [ebook] Gutenberg: The Project Gutenberg. Ανακτήθηκε από: <http://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm>. τελευταία προσβαση: Νοέμβριος 2012
- CLSA. (2016, January 19). *Chinese outbound tourism remains on track to reach 200 million by 2020*. CLSA Limited. Ανακτήθηκε από:

- <https://www.clsa.com/about-clsa/media-centre/2016-media-releases/chinese-outbound-tourism-remains-on-track.php>. τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2019
- Collins, A. (2003). *Security and southeast Asia: domestic, regional and global issues*, (p. 94-960). Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.
- Colotla, I., Zhoy, Y. Wong, D., Walters, J. Rose, J. & Maecker, L. (2018). *China's next leap in manufacturing*, USA: Boston consulting group Publications, March.
- Ανακτήθηκε από:
<https://www.bcg.com/publications/2018/china-next-leap-in-manufacturing.aspx>. τελευταία πρόσβαση: Μάρτιος 2019
- Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., & Wanhill, S., (1998). *Tourism principles and practice*. 2nd Ed., UK: Longman.
- Craze, M. (2016, August 31). \$1bn Chinese fishing giant close to deal for Argentine shrimp fleet. *Undercurrent News*.
- Dabowski, M., & De Wulf, L. (2013). Economic development, trade and investment in the Eastern and Southern Mediterranean region. *Case Network Reports*, 111, 7-19.
- Davies, P. J. (2012, July 15). China eases taxes on foreign companies. *Financial Times*.
- Davies, P. J. (2013, October 22). China: foreign values. *Financial Times*.
- Davison, R. (2004). China in the Asia-Pacific, in Conors, M.K. Davison, R. *The new global politics of Asia-Pacific*, (p. 51-71). Oxford: Routledge Curzon.
- Deacon, L. (2014, February 4). *Understanding chinese business etiquette*. UAS Conference Series, Oxford University.
- Deckers, W. (2010, October). *Europe, US, China, the past, the present, the future, who will benefit from the triangular relationship*, UNISCI Discussion Papers, 24 ISSN 1696-2206, 25-43, 42.
- Deusch, K.W. (1965). Effects of events on national and international images, in H. Kelman (ed.) *International behavior*. (p. 99-132). USA: Holt, Rinehart and Winston.
- Dollar, D. (2016, May). *China as global investor: Order foreign policy at Brookings: order from chaos roject*, Asia Working Group Paper, 4.

- Doukas, P. (Vice Minister of Foreign Affairs). (2008). *Greece: Strategic Partner for China's global policy*. Speech, Business Conference. Shanghai, June 26.
- Drifte, R. (2003). *Japan's security relations with China since 1989*. (p. 175). NYC: Routledge Curzon.
- Dufey, A., Grieg-Gran, M. & Ward, H. (2008). Responsible enterprise, foreign direct investment and investment promotion. London, *IIED*, 48.
- El-Agraa, A.M. (2007, Febtuary). The EU/China relationship: not seeing eye to eye? *Asia Europe Journal*, 5, 2, 193-215.
- Eikenberry, K. (1996). China's challenge to Asia-Pacific regional stability in R. Ellings, & R. and S. Sheldon (eds.) *Southeast Asian Security in the New Millennium*, (p. 89-122).
- Farell, F.B. *Approaches to comparative and international politics*. Illinois: Northwestern University Press.
- Felber, T., & Berger R. (Strategy Consultants) (2008, March 18). *European Chamber Confidence Survey 2007*. European Chamber of Commerce.
- Feng, Z. (2004). Zhongguo dui Oumeng zhengce wenjian fenxi (An Analysis of China's EU Policy Paper). *Waijiao xueyuan xuebao* (Journal of China Foreign Affairs University) 75, 49, quoted in Geeraerts, G. (2012). In the eyes of the dragon, 19.
- Fennimore, M. (1996). *National interests in international society*. Ithaca: Cornell University Press.
- Y. H. Ferguson, & B. Jones, (eds.) (2002). *Political space: frontiers of change in a globalizing world*. NYC: State University of New York Press.
- Ferrari, C., Parola, F., & Morchio, E., (2006, March). *Southern european ports and the spatial distribution of EDCs* (Conference Paper). Maritime Economics and Logistics, 8-1, 60-81.
- Fewsmith, J., (1994). *Dilemmas of reform in China: political reform and economic debate*, USA: M. E. Sharp.
- Fewsmith, J., (2001). *Elite politics in contemporary China*, (p. 62). NYC: M. E. Sharp.
- Fields, G. S., (2003). In G. Pfeffermann, (ed.) *Paths out of poverty: Private firms and economic mobility in developing countries*, (p. 8-10). Massachusetts: Cluwer Academic Publishers.

- Fischer, A.M., (2004). *Economic dimensions of autonomy and right to development in Tibet*, International Centre for Human Rights and Democratic Development, Montréal.
- Flor Cruz, M., (2013). Effects of a rapid-growth economy: China's booming fast food culture takes its toll on health. *International Business Times*, 27.
- Foley, J., (2014, November 21). Follow the money. Reuters Breaking Views. Ανακτήθηκε από: www.breakingviews.com/considered-view/alibabas-huge-finance-arm-is-a-mystery-to-most/ τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2015
- Fornell, C. (1992). A national customer satisfaction barometer: the swedish expe. *Journal of Marketing*, 56 1, 6, 6-9.
- Fourie, C. & Lubbe, B. (2006). Determinants of selection of full-service airlines and low-cost carriers—A note on business travellers in South Africa. *Journal of Air Transport Management*, 12, 2, 98-102.
- Fox, J., & Godement, F. (2009, April). A power audit of EU-China relations. *Policy Analysis*. Ανακτήθηκε από: www.ecfr.eu.
- Frankel, J. (2012, December 2). *Which Eurobonds*. Project Syndicate, Ανακτήθηκε από: <http://www.project-syndicate.org/commentary/which-eurobonds-> τελευταία προσβαση: Μάιος 2014
- Freeman, M. (1996). Human right, democracy, and asian values, *Pacific Review* 9, 3, 124, 369.
- Freeman, C.W. (2007). China in the times to come, *The Globalist*, May 21.
- Friedrich-Ebert-Stiftung. (2011). Report: The strategic partnership between China and the European Union. (p. 2.) Brussels, September 3rd - 7th Ανακτήθηκε από: http://www.feseurope.eu/attachments/288_Report%20Strategic%20Partnership%20between%20China%20and%20the%20EU.pdf. τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2014
- Gale, F. H. & Jewison, M. (2013, April 9). *China's market for distillers dried grains and the key influences on its longer run potential*. US Department of Agriculture- Research Center. Ανακτήθηκε από: <https://www.ers.usda.gov/publications/pub-details/?pubid=36524> τελευταία πρόσβαση Αύγουστος 2016
- Gale, H., Hansen J. & Jewison, M. (2015, February 1). *China's growing demand for agricultural products*. US Department of Agriculture- Research Center,

- Economic Information Bulletin 36. Ανακτήθηκε από:
<https://ssrn.com/abstract=2709118>. τελευταία πρόσβαση: Ιανουάριος 2017
- Gao, Y. (2005, March). Foreign trade law in China and its revision. China: *An International Journal*, 3, 1, 50-73, 52-53.
- Garver, J.W. (1997). *The Sino-American alliance: nationalist China and American cold war strategy in Asia*, (p. 134). London & New York: M.E. Sharp.
- Geeraerts, G. (2007). In the Eyes of the Dragon: Chinese Perceptions of the EU as a Global Actor. Brussels Institute of Contemporary China Studies (BICC) *Asia Papers*, 1,4, 11-12.
- Gertz, B. (2000). *The China threat: how the people's republic targets America*, (p. 155-159). USA: An Eagle Publishing Co.
- Giddens, A., Christopher H., and Burton M. (1999). *Policies and Posters: Image, State and International Relations*. Conference in London School of Economics (June 24).
- Gilboy, G. J. (2004, July 1). The Myth Behind China's Miracle, *Foreign Affairs*.
- Gill, B. (1999). China as a regional military power, in B. Buzan and R. Foot (eds), (2002). *Does China matter? A Reassessment: Essays in Memory of Gerald Segal*. UK: Routledge.
- Gleeson, E. (2007, June 14). How China fell in love with Louis Vuitton. *Money Week*. Ανακτήθηκε από: <http://www.moneyweek.com/investment-advice/how-china-fell-in-love-with-louis-vuitton>. τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2012
- Godwin, P. (2004). China as a regional hegemon, in J. Rolfe (ed.), *The Asia-Pacific: A Region in transition*, (p. 81-101). Asia Pacific Center for Security Studies.
- Goldstein, A. (2001). The Diplomatic face of China's grand strategy: A rising power's emerging choice, *China Quarterly*, 168, 835-864.
- Goldstein, M. (2003). *China's exchange rate regime*, Testimony before Subcommittee on Domestic and International Monetary Policy, Trade, and Technology, Committee on Financial Services, US House of Representatives, October 1. Ανακτήθηκε από:
<https://www.piie.com/commentary/testimonies/chinas-exchange-rate-regime>
 τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2012
- Goldstein, M. (2004, May). *Adjusting China's exchange rate policies*, (Revised version). International Monetary Fund's seminar on China's Foreign Exchange

- System, Dalian, China, May 26-27. Ανακτήθηκε από:
www.iie.com/publications/wp/wp04-1.pdf p.2 – τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2012
- Goulielmos, A.M. (1999). Deregulation in major greek ports: the way it has to be done. *International Journal of Transport Economics*, 26-1, 121-149.
- Goulielmos, A.M., & Pardali, A.I. (2002). Container ports in the Mediterranean Sea: a supply and demand analysis in the age of globalization. *International Journal of Transport Economics*, 29-1, 91-117.
- Gouvernal, E., & Daydou, J. (2005). Container railfreight services in the north-west Europe: diversity of organizational forms in a liberalizing environment. *Transport Reviews*, 25-5, 557-571.
- Gouvernal, E., Debie, J. & Slack, B. (2005). Dynamics of change in the port system of the western Mediterranean. *Maritime Policy & Management: The flagship journal of international shipping and port research*, 32, 2, 107-21.
- Grant, C. (2009, March 12). *Oral evidence in Stars and dragons: the EU and China*, London: Parliament publications. 33.
- Griese, O. (2006). EU-China Relations- An assessment by the communications of the European Union. *AEJ*, 4, published online by Spieger, 545-553, 546.
- Gries, P. H. (2004). *China's new nationalism*, (p. 135-137). Berkeley: University of California Press.
- Hakovirta, H. Duality of target and image links as problems of image policy: the case of Finland quoted in Rusi, A. (1988). Image research and image politics in international relations- transformation of power politics in the television age, *Cooperation and Conflict*, XXIII, 29-42.
- Hallin, D. (1986). *The uncensored war: the media and Vietnam*. UK: Oxford University Press.
- Hamilton, D.S. (2014). *The american way of partnership*. Working Paper 6, (p. 8-9). Madrid. & Brussels: Fridge/Emond,
- Harding, H. (1992). A fragile relationship: The US and China since 1972, Washington D.C.: The Brookings Institution, 365.
- Harper, T. (2009, September 7). Japan's gigantic second world war gamble. *The Guardian*

- Harris, S. (1996). China's role in the WTO and APEC. In D. Goodman & G. Segal (eds). (1997). *China Rising*, London; New York: Routledge.
- Harris, S. (2004). China in the global economy. In B. Buzan, & R. Foot (eds), *Does China Matter*. London and New York: Routledge.
- Harris, D. (June 12, 2007). China's new bankruptcy law — First report from the ground. *Legal News*. Ανακτήθηκε από:
https://www.chinalawblog.com/2007/06/chinas_new_bankruptcy_law_firs.html
 τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2012
- Harris, D. (2015, June 11). How to negotiate with chinese companies. *Forbes*.
- Hamilton, D. S. (2014). *The American Way of Partnership*. Working Paper 6
 Fridge/Emond, Madrid & Brussels, 8-9.
- Hanemann, T. & Huotari, M. (2015, June). *Chinese FDI in Europe and Germany: Preparing for a New Era of Chinese Capital*. A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group. Ανακτήθηκε από:
<http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>. τελευταία πρόσβαση:
 Απρίλιος 2016
- Hanemann, T. & Huotari, M. (2016, February). *A new record year for chinese FDI in Europe*. A Report by the Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group. the China Investment Monitor of the Rhodium Group: Ανακτήθηκε από: <http://rhg.com/interactive/china-investment-monitor>).
- Haralambides, H. E., Verbeke, A., Musso, E., & Benacchio, M. (2001). Port financing and pricing in the European Union: theory, politics and reality. *Journal of Maritime Economics and Logistics*, 3-4, 368-386.
- Harding, H. (1992). *A Fragile Relationship: The US and China since 1972*. Washington D.C. The Brookings Institution, 365.
- Harris, S. (2004). China in the global economy, in B. Buzan, & R. Foot, R. (eds) *Does China Matter*, London and New York: Routledge.
- Harris, D. (2007, June 12,). China's new bankruptcy law — First report from the ground. *Legal News*, 23-43. Ανακτήθηκε από:
https://www.chinalawblog.com/2007/06/chinas_new_bankruptcy_law_firs.html
 τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2014
- “ELKE., <http://www.invgr.com/greecechina.htm> τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2012

- Hervé Dejean de la Batie, (2003). *L'Union Européenne vue de Chine: un partenaire majeur* (The European Union's view of China: A major partner), Centre Asie Ifri, Paris).
- Herz, J.H. (1981). Political realism revisited. *International Studies Quarterly* 25, 2,182-197.
- Hodge, N. (2002). US, China to resume high-level military talks, *Defence Weekly Daily Update*, October 28.
- Hoffman S. (1960). *Contemporary theory in international relations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Hoffman, S. (1967). Perceptions, realities and the franco-american conflict. *Journal of International Affairs* 21, 1, 55-71.
- Holsti, O. R. (1962). The belief system and national images: a case study. *Journal of Conflict Resolution*. 6, 3, 244-252.
- Holsti, O.R. (2006). Cognitive approaches to decision-making: foreign policy actors viewed psychologically. Reprinted in *Making American Foreign Policy*, (p. 31-33). NYC: Taylor & Francis.
- Holz, C.A. (2003). Fast, clear and accurate: how reliable are chinese output and economic growth statistics? *The China Quarterly*, 122-163.
- Hongshan, L. Zhaohui, H. (1988). *Image, perception and the making of U.S.- China Relations*. Lanham, Md.: University Press of America.
- Horseley, J. P. (2018, May 30). *What 's so controversial about Chinas new anti-corruption body*. Brookings Institute, Ανακτήθηκε από: <https://www.brookings.edu/opinions/whats-so-controversial-about-chinas-new-anti-corruption-body/> τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2018
- Hoslag, J. (2012). Explaining economic frictions between China and the European Union, in V. K. Aggarwal, & K. Govella, *Linking trade & security: the trade-security nexus in the Asia Pacific, The Political Economy of the Asia Pacific*, 1, 1-22.
- Hu, J. (2008). *The perceptions of Chinese tourists of the western cape region travel destination*. Unpublished Thesis. Magister Technologiae: Marketing, Faculty of Economic Sciences, Nelson Mandela Metropolitan University. Ανακτήθηκε από: <http://www.nmmu.ac.za/documents/theses/Jiang%20Hu.pdf>, 45

- Hu Jintao, (2007). *EU- China*, Speech at 4th Business Summit, Beijing. 28 November.
- Hu Jintao, (2009, June 17). Ομιλία προς τους αντιπροσώπους των ταχύτερα αναπτυσσομένων κρατών) (BRIC). Ανακτήθηκε από:
<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t568774.htm> τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2012
- Hu, Y-W. (2010. July). Management of China's foreign exchanges reserves: a case study on the state administration of foreign exchange (SAFE). *European Economy: Economic Papers*, 421, Economic and Financial Affairs DG European Commission. Ανακτήθηκε από:
https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2010/ecp421_en.htm τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2018
- Huliaras, A., Petropoulos, S.(2014) Shipowners, ports and diplomats: the political economy of Greece's relations with China. *Asia-Europe Journal*, 12(3), σσ. 215–30.
- Hulme, A. (2014). The changing landscape of chinese consumerism. *Science Direct*, Ανακτήθηκε από: www.sciencedirect.com/book/9781843347613/the-changing-landscape-of-Chinas-consumerism. τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2016
- Hung, H.F. (2003). Orientalist knowledge and social theories: China and the european conceptions of east-west differences from 1600 to 1900, *Sociological Theory*, 21, 3, 254-280.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, UK: Simon &Schuster, 2nd Edition.
- Hutchison Whampoa Ltd. (HWL), (xxx). *China interested in developing regional cargo transit center on Crete*. Ανακτήθηκε από:
http://www.invgr.com/greece_china.htm. τελευταία πρόσβαση: Ιούλιος 2018
- ILO. (2012/2013). *Is it the end of a low-wage production in China?* Global Wage Report, Ανακτήθηκε από: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_192956/lang--en/index.htm τελευταία πρόσβαση: Νοέμβριος 2018

- International Markets Bureau (2012, January). *The market for dairy products in China*. Market Indicator Report. Canada. Ανακτήθηκε από: <http://www.ats-sea.agr.gc.ca/asi/pdf/6077-eng.pdf> τελευταία προσβαση: Οκτώβριος 2018
- Ingram, M. (2015, October 12). Welcome to the media business, Apple- China censorship is now your problem, too. *Fortune Magazine*. Ανακτήθηκε από: www.fortune.com/2015/10/13/apple-china-censorship.
- Inocencio, R (2013, January 18). China's economy grows 7.8% for 2012, better than expected, *CNN News*. Ανακτήθηκε από: <https://edition.cnn.com/2013/01/17/business/china-gdp-2012/index.html>, 2014. τελευταία προσβαση: Μάιος 2016
- Irving, L. J. (1982). *Groupthink*. Boston: Houghton Mufflin, (2nd Edition).
- Isaacs, H. R. (1980). *Scratches on our minds: American views of China and India*. New York: M.E. Sharp Inc. (5th Edition).
- Jacques, M. (2009). *When China rules the world: the rise of the middle kingdom and the end of the western world*, UK: Penguin Books.
- Jervis, R. (1970). *The logic of images in international relations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jervis, R. (1976). *Perception and misperception in international politics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jervis, R. (2001). Variation change and transition in international politics. In Cox, M. Dunne, T. Booth, K. *Empires, systems and states: Great transformations in international politics*. United Kingdom: Cambridge University Press 284.
- Jiang, Y., (2014). The curious case of inactive bankruptcy practice in China: A comparative study of US and bankruptcy law. *Northwestern University Journal of International Law and Business*, 34, I.3, 559-582.
- Johnson, S. (2016, March 21). Chinese tourism spending leaps 53% in a year economic slowdown fails to dent travel surge, but Hong Kong, Macau and Korea see revenues fall. *The Financial Times*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chinainternetwatch.com/17287/220-million-chinese-to-travel-overseas-in-2025/#ixzz4DureQYOT> τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Johnson, C. (1986, Autumn). The pattern of japanese relations with China. *Pacific Affairs*, 59, 3.

- Karlaftis, G. M., Kepaptsoglou, K. & Sambracos, E. (2009). Containership routing with time deadlines and simultaneous deliveries and pick-ups. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 45, 1, 210–221.
- Kawai, Y. (2005). Stereotyping asian americans: the dialectic of the model minority and the yellow peril, *Howard Journal of Communications*, 16, 2, 109-130.
- Kelman, H. & Hamilton, V. L. (1989). The Mai Lai Massacre, A Crime of Obedience, in O' Brien, J. & Newman, D. (2009). *Sociology: exploring the architecture of everyday life readings*. USA: Sage Publications, 13-25.
- Keohane, O. (1984). *After hegemony: cooperation and discord in the world economy*. N.J.: Princeton University Press.
- Kim, Yu Kyoung, & Lee, Hyung Ryong. (2011). Customer satisfaction using low cost carriers. *Tourism Management*, 32, 2, 235-243.
- Kim, S. (1995). China's international organizational behavior in Shambaugh, D. Greater China. UK: Oxford University Press.
- Kim, S. (1996). *China's quest for security in the post cold-war world*, Strategic Studies Institute. Ανακτήθηκε από: www.ssi.org. τελευταία προσπάση: Ιανουάριος 2012
- Kim, S. (1998). *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Colo + Oxford: Westview Press, Boulder, 95.
- Kirby, W.C. (June 1997). The Internationalization of China: Foreign Relations at Home and Abroad in the Republican Era, *The China Quarterly*, 150, 433-458.
- Kirchgaessner, S. (2016, July 10). Italy seeks to reassure Asian tourists with imported Chinese police. *The Guardian*.
- Klenner, W. (2005, September). Economic relations between the EU and China: evolution of an exclusive partnership. *China: An International Journal* 03, 02, 331-346.
- Kluver, A. R. (1996). *Legitimizing the chinese economic reforms: a rhetoric of myth and orthodoxy*, USA: State University of New York Press.
- Koenig- Archibugi, M. (2004, Winter). Explaining government preferences for institutional change in EU foreign and security policy, *International Organization*, 58, 1 137-174.
- Kotler, P., Bowen, J., & Makens, J., (1996). Marketing for hospitality & tourism, Prentice Hall, Upper Saddle River, in Laitinen, K. (2004, August). *The*

- Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists* (αδημοσίευτη διατριβή), MA European Tourism Management Bournemouth University,
https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19853/urn_nbn_fi_uef-20181244.pdf?sequence=-1&isAllowed=y τελευταία προσβαση: Μάιος 2012
- Kramer, M. (2006). Enough said, review in I. Robert, *Dangerous Knowledge Orientalism and its Discontents*. UK: Penguin books.
- Krasner, D.S. (1993). Westphalia and all that, in Goldstein, J. & Keohane, R. *Ideas and foreign policy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kratochwill, V.F. (1989). *Norms and decisions: on the conditions of practical and legal reasoning in international relations and domestic affairs*. UK: Cambridge University Press.
- Krinis N., (2008, August 1). Tourism Minister Optimistic. *GTP*.
- Kroeze, C.E. (1973). Dutch trade with the People's Republic of China. *Law and contemporary problems, trade with China, Summer -Autumn 38, 2*, 230-239.
- V. Kubalkova, K. Onuf, & P. Kowert, P. (eds.) (1998). *International Relations in a Constructed World*, NYC: M.E. Sharp.
- Kunczik, M. (1997). *Images of nations and international public relations*. University of Michigan: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kwong, R., & Taylor, P. (2011, August 18). Apple overtakes Lenovo in China sales. *The Globe and Mail*. Ανακτήθηκε από: www.theglobeandmail.com/globe-investor/apple-overtakes-lenovo-in-china-sales/article590951/?arc404=true.
 τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Lach, D.F. & Van Kley, E.J. (1993). *Asia in the making of Europe: Volume II, a century in advance*. USA: Chicago University Press.
- Ladhari, R. (2009). Service quality, emotional satisfaction, and behavioral intentions. *Managing Service Quality: An International Journal*, 19, 3, 308 – 331.
- Laitinen, K. (2004, August.) *The Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists* (Διδακτορική διατριβή). MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY, UK.
 τελευταία προσβαση: Μάιος 2012
- Lam, W. (2004, June 24). The end of the sino-american honeymoon? *China Brief: A Journal of News and Analysis, Jamestown Foundation*, iv, 13, 24.

- Lampton, D., (2001). *Same bed, different dreams: managing US-China relations: 1989-2000*, (p. 64-68). Berkeley: California University Press.
- Lampton, R. (2008). *The three faces of chinese power: might, money and minds*, USA: University of California Press.
- Latham, K. (2011). *How the rise in Chinese tourism will change the face of the European travel industry*. (2011, October) SOAS, University of London.
<https://www.hospitalitynet.org/file/152004724.pdf> τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Lavigne, J. & Segalla, M. (2002, November). Mr. Jean Lavigne, President of Motorola France, on how France can attract more foreign direct investment. *The Academy of Management Executive* 16, 4, Services: Enhancing Effectiveness.
- Le Bon, G. (1896). *The crowd: a study of the popular mind*. UK: Kessihger Publishing Co.
- Lebow, R.N. (1989). *Between peace and war. The nature of international crisis*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Li, Y. (2018, August 3). Understanding China's technological rise. *The Diplomat*. Ανακτήθηκε από: <https://thediplomat.com/2018/08/understanding-chinas-technological-rise/> τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2018
- Li, M. L. (1982, Summer). Silks by sea: trade, technology, and enterprise in China and Japan. *The Business History Review*, 56, 2. East Asian Business History, 192-217, 194-196.
- Li, X. K, Luo M, & Yang, J. (2012). Container port systems in China and the USA: A Comparative Study. *Maritime Policy and Management*, 39, 5, 461-478.
- Lippman, W. (1929). *Public opinion*. NYC: Brace & Company.
- Little, R. (1985). Structuralism and neorealism, quoted in Rusi, A. (1988). Image research and image politics in international relations-*Transformation of power politics in the television age*. Research article
<http://doi.org/10.1177/001083678802300103>.
- Locker, M. (2016, May 10). *China is sending police to watch over Italy's Tourist sites*. Travel and Leisure.
- Lowi T. (1969). *The End of Liberalism*, USA: Norton.

- Luo, Y. (1997). Partner selection and venturing success: the case of joint ventures with firms in the People's Republic of China. *Organization Science*, 8, 6, 648-662.
- Lyll, N. (2018, March 1). China's cyber militias: China's cyber power is in the grip of dual trends: pluralism and centralization, *The Diplomat*. Ανακτήθηκε από: <https://thediplomat.com/2018/03/chinas-cyber-militias> τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2018
- MacFarquhar, R. Cohen, J. Spence, & Weiming, T. (2002, Spring). Whither China: strategic competitor, global trader, or antiterrorist partner. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 55, 3, 69-90.
- Madrid, R. (2011-12). The Origins of the Two Lefts in Latin America. *Political Science Quarterly*, 125, 4, 587-609.
- Makens, J. Marketing for Hospitality & Tourism, Prentice Hall, Upper Saddle River, in Laitinen, K. (1996) *The Perceptions of Tour Guides in Finland as a Travel Destination for Chinese Tourists*, αδημοσίευτη διατριβή (MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT BOURNEMOUTH UNIVERSITY -August 2004), p. 8
- Mallaby, S. (2010, March 26). *For rising China an identity crisis*, Washington Post.
- Manheim, B.J. & Albitron, R. B. (September 1984). Changing national images: international public relations and media agenda setting. *The American Political Science Review*, 78, 3, 641-657.
- Manion, M. (2001). *Corruption by design: building clean government in China and Hong Kong*. Massachusetts & London: Harvard University Press.
- Mao, G. (2015, December). Food, eating behaviour and culture in chinese society. *Journal of Ethnic Food*, 2- 4, 195-199.
- Mayer, M. (2012). Exploring China's rise as knowledge power, *Power in the 21st Century*, February 8, 278-311.
- Mckinsey, (2008). *Annual chinese consumer survey: 2008*. Ανακτήθηκε από: <https://solutions.mckinsey.com/insightschina/> τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2013
- Meunier, S. (2015, December 14). *A tale of two ports: the epic story of chinese direct investment in the greek port of Piraeus*, CritCcom- A Forum for Research & Commentary on Europe, Council of European Studies, Ανακτήθηκε από:

- <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/a-tale-of-two-ports-the-epic-story-of-chinese-direct-investment-in-the-greek-port-of-piraeus/>. τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2016
- Meunier, S. (2014) “Divide and Conquer? China and the cacophony of foreign investment rules in the EU,” *Journal of European Public Policy*, 21, 7, 996-1016
- Meyer, E. (2014). *The culture map: breaking the invisible barriers of global business* (p. 6). New York: Public Affairs.
- Meyer, E. (December 2015). Getting to Si, Ja Oui, Hai and Da. *Harvard Business Review*. Ανακτήθηκε από: <https://hbr.org/2015/12/getting-to-si-ja-oui-hai-and-da>
- Middleton, V., and Clarke, J., (2001). *Marketing in travel and tourism*, Oxford: Butterworth-Heinemann, 3rd Ed.
- Miglani, J. (2016, August 6). How Alibaba makes money. *Revenues and Profits*. Ανακτήθηκε από: www.revenuesandprofits.com/alibaba-make-money-2016-update/ τελευταία προσβαση: Αύγουστος 2018
- Mill, J. (1913). *On liberty of the press for advocating resistance to government*. (being part of an essay written for the Encyclopedia Britannica, 6th edition, 1821). New York: Free Speech League.
- Millward, S. (2014, December 22). China now has 520M smartphone users, will top 700M by 2018. *technicasia*. Ανακτήθηκε από: www.technicasia.com/china-520-million-smartphone-users-2014. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Milward, S. (2014). Alternative Android app stores in China. *Techinasia*. Ανακτήθηκε από: www.techinasia.com/10-android-app-stores-china-2014-edition/amp. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Ming, X., (2007). China threat or a peaceful rise of China? *The New York Times*, College Section. Ανακτήθηκε από: <http://www.nytimes.com/ref/college/coll-china-politics-007.html>
- Möller, K. (2002, March). Diplomatic relations and mutual strategic perceptions: China and the European Union, *The China Quarterly*, 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective 10-32.
- Monin, B., & Szczurek, L.M. (2014). Food and culture. In B. Adam & N. J. Cohen's (Eds) *Culture reexamined: broadening our understanding of social and*

- evolutionary influences*, 155-190. Washington, DC: American Psychological Association.
- Moore, J.T. (2015). Mobile payments: regulatory issues and gaps, in *Mobile Banking & Mobile Payments*. *Dykema Cox Smith*. Ανακτήθηκε από:
http://www.wespay.org/wpa/downloads/Symposium2015_PP_Regulatory_Issues_Gaps.pdf. τελευταία προσβαση: Μάιος 2018
- Morrison, W.M. (2009, June 23). *China- US Trade Issues*. Congressional Research Service, 7-5700, 1. Cornell University ILR School.
- Moshinsky, B. (2015, August 6). *This one chart shows how China's anti-corruption campaign put an end to extravagant parties*. UK Business Insider.
- Mowlana, H. (1986). *Global information and world communication: new frontiers in international relations*. NYC: Longman.
- Murray, J. Y., Kotabe, M., & Zhou, J. N. (2005, March). Strategic alliance-based sourcing and market performance: evidence from foreign firms operating in China. *Journal of International Business Studies*, 36, 2, 187-208.
- Mylonas, P. (2013, April). *Container ports: an engine of growth*. Sectoral Report. Athens: National Bank of Greece.
- Nau, H.P. (2002). *At home abroad, identity and power in american foreign policy*. USA: Cornell University Press.
- Neck, L. (2008). *The new foreign policy: power seeking in a globalized era*. MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Nelson, C. (2014, July 1). Understanding chinese consumers. *China Business Review*. Ανακτήθηκε από: www.chinabusinessreview.com/understanding-chinese-consumers/. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Newman, J. (2013, November 5). Apple in China: By the numbers, *Macworld*, Ανακτήθηκε από:
www.macworld.com/article/2056896/apple-in-china-by-the-numbers.html
- Norris, F. (2011, May 21). Europe frets over trade deficits with China, *NY Times*, Ανακτήθηκε από:
http://www.nytimes.com/2011/05/21/business/economy/21charts.html?_r=1.
- Notteboom, T., & Winkelmans, W. (2001). Reassessing public sector involvement in european seaports. *Journal of Maritime Economics and Logistics*, .3-2, 242-259.

- Notteboom, T. (2005). The peripheral port challenge of container port systems. in Leggate, H. Mcconville, J. Movillo, A. *International Maritime Transport: Perspectives*. London: Routledge, 173-88.
- Notteboom, T. (2010, July). Concentration and the formation of multi-port gateway regions in the European container port system: an update. *Journal of Transport Geography*, 18/4, 567–583.
- Osman, G. (2014, September). The feeder network design problem: Application to container services in the Black Sea region, *Maritime Economics and Logistics*, 16, I.3, 343-36.
- Oxford Economics Report, *The Future of Chinese Travel: (2013). The Global Chinese Travel Market*, Intercontinental Hotels Group, Ανακτήθηκε από: https://www.ihgplc.com/chinesetravel/src/pdf/IHG_Future_Chinese_Travel.pdf
f. τελευταία προσβαση: Μάιος 2017
- Pakdil, F. & Aydın, Ö. (2007). Expectations and perceptions in airline services: An analysis using weighted SERVQUAL scores. *Journal of Air Transport Management*, 13, 4, 224-236.
- Pallis, A. (2006). Port governance in Greece. Review Article. *Research in Transportation Economics*, 17, 155-169.
- Park, J.W. (2007). Passenger perceptions of service quality: Korean and Australian case studies. *Journal of Air Transport Management*, 13, 4, 238-242.
- Park, M & Lee, J. (2016, February 5). Chinese shoppers in South Korea shun luxury for local brands. *Reuters*.
- Peerenboom, R. (2007). *China modernizes*, Oxford: OUP.
- Petchiri, A. (2004). How european integration is perceived in Asia, *Asia Europe Journal* 2, 373–386, 377.
- Pillsbury, M. (ed.) (1997). *Chinese views of future warfare*. Washington DC: National Defence University Press.
- Polat, O. Günther, H-O., & Osman, K (2014, September). The feeder network design problem: Application to container services in the Black Sea region. *Maritime Economics and Logistics*, 16, I.3, 343-36.
- Proudman, M. (2005, November 10). Disraeli as an orientalist: The Polemical Errors of Edward Said, *Journal of the Historical Society*, 5,4, 547.

- Psaraftis, H. N. & Pallis, A. (2012, February). Concession of the Piraeus container terminal: turbulent times and the quest for competitiveness. *Maritime Policy & Management*, 39-1, 27-43, 31.
- Qian, O. (Vice President China CITIC Bank), (2008, November 29). *Speech*. 4th EU-China Business Summit.
- Qimao, C. (1993). New approaches in China's foreign policy: The post-cold war era, *Asian Survey*, 33, 3, 241-245.
- Ramberg, E. (2015, January 27). Why the Chinese are obsessed with korean culture, *Business Insider*.
- Ramo, J. C. (2007). *Brand China*, London: The Foreign Policy Center.
- Rapoza, K. (2017). China wage levels equal to or surpass parts of Europe, *Forbes*, Ανακτήθηκε από: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/08/16/china-wage-levels-equal-to-or-surpass-parts-of-europe/#5a5ce16e3e7f>. τελευταία προσβαση: Σεπτέμβριος 2018
- Rekeach, M. (1975). *Beliefs, attitudes and values*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Roach, S. (2011, March 20-21). *China's 12th 5-Year Plan: Strategy v/s Tactics*. Morgan Stanley, Asia. Ανακτήθηκε από: http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/China_12th_Five_Year_Plan.pdf τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016.
- Roche, C. (2011, September 12). Irony behind China's european bond buying. *Seeking Alpha*. Ανακτήθηκε από: <http://seekingalpha.com/article/293214-irony-behind-china-s-european-bond-buying>
- Rodrik, D. (2002). Globalisation for whom? *Harvard Magazine*, 104, 4, 29.
- Rosati, A.J. (2000, Fall). The power of human cognition in the study of world politics. *International Studies Review* 2, 45-75.
- Rosenau, J.N. (1966). Pre-theories and theories of foreign policy. In Farell, F. B., *Approaches to comparative and international politics*, Illinois: Northwestern University Press.
- Roy, D. (1998). *China's foreign relations*. UK: Macmillan Press Ltd.
- Roy, D. (1998). The future of China's international relations, in D. Roy (ed.) *Chinese foreign relations*, UK: Macmillan Press Ltd.
- Ruggie, J.G. (1998). *Constructing world policy: Essays on international institutionalism*. London: Routledge.

- Rusi, A. (1988). Image research and image politics in international relations-transformation of power politics in the television age, *Cooperation and Conflict*, XXIII. Research Article. Ανακτήθηκε από:
<http://doi.otg/10.1177/001083678802300103>
- Russett, B. Starr, H. & Kinsela, D. (2006). *Global politics: The menu for choice*. Canada: Cengage Learning, (2nd Edition).
- Said, E. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.
- Said, E. (1985). Nationalism revisited in F. Barker (ed) *Europe and Its Others*, vol I. Colchester: University of Essex.
- Sambracos, E., Paravantis, J. A., Tarantilis, C. D., & Kiranoudis, C.T. (2004, January 16). Dispatching of small containers via coastal freight liners: The case of the Aegean Sea. *European Journal of Operational Research*, 152, 2, 365-381.
- Sautenet, A. (2007). The Current Status and Prospects of the ‘Strategic Partnership’ between the EU and China: Towards the Conclusion of a Partnership and Cooperation Agreement, *European Law Journal*, 13, 6, 705-707.
- Scott, W. A. (1965). Psychological and social correlates of international images, in H. Kelman (ed.), *International Behavior*. New York: Holt, Rinehart and Wilson.
- Scott, D. (2007). China-EU convergence 1957-2003: towards a ‘Strategic Partnership,’ *AEJ* 5, Published Online by Springer, 217-233.
- Schuller, M. The EU’s policy towards China on economic issues: between disillusion and dialogue. In D. Shambaugh, & G. Wacker, (eds) (2008, June). American and european relations with China: Advancing Common Agendas, SWP Research Paper. *Stiftung Wissenschaft und politik, German Institute for International and Security Affairs*, 65-76, 68.
- Segal, G. (1999). Does China matter? *Foreign Affairs*, June-July.
- Shambaugh, D. (1991). *Beautiful imperialist, China perceives America 1972-1990*. New Jersey: Princeton University Press.
- Shambaugh, D. (1992, January). China and Europe, *ANNALS, AAPS*, 519, 101-114, 101-107.
- Shambaugh, D. (1998). *Written evidence, in stars and dragons: the EU and China*. UK: The House of Lords Publications.
- Shambaugh, D. (2004, September). China and Europe, The emerging axis. *Current History*, 243-248.

- Shambaugh, D. (2005). *Lifting the EU arms embargo on China: an american perspective*, Discussion paper prepared for the CSIS/SWP conference: China's Rise: Diverging U.S.- EU Approaches and Perceptions, Berlin, April 28-29.
- Shambaugh, D. (2007). *China- Europe relations get complicated*, Brookings Northeast Asia Commentary, No.9, Ανακτήθηκε από: http://www.brookings.edu/opinions/2007/05china_shambaugh.aspx. τελευταία προσβαση: Μάιος 2014
- Shambaugh, D. Sandschneider, E. & Hong, Z. (2008). *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, NYC & Canada: Routledge, Oxon.
- Shambaugh, D. (2008). Introduction, in D. Shambaugh, E. Sandschneider, & Z. Hong, *China-Europe relations: perceptions, policies and prospects*, (p.3). NYC & Canada: Routledge, Oxon.
- Shambaugh, D. (2010). *Written Evidence in Stars and dragons: the EU and China*, UK: The House of Lords Publications.
- Shaw, D. (2014, August 4). China tires: technology, quality and prejudice, *Automotive IQ*, Ανακτήθηκε από: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-10/27/content_11463985.htm τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2016
- Sheki, S. (2016). The growing problem of excessive debt in China: estimating the implied non performing loan ratio, *Pacific Business and Industries XVI*, 61, 1-14.
- Shouyuan, Shen (1986). Sino- European Relations in the Global Context, *Asian Survey*, 24, 11, 1164-1183, 1169-1170.
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms* (ed. D. Levine). Chicago: Chicago University Press.
- Sinclair, T. (2004). *Global governance: critical concepts in political science*. Oxon: Routledge.
- Singer, J. D., (1961, October). The level of analysis problem in international relations world politics. *The International System: Theoretical Essays*. 14, 1, 77-92.
- Skolarikos Maritime Bureau, (2011, Οκτώβριος 25). Γέφυρα Επενδύσεων από την Κίνα, ανακτήθηκε από: <http://www.skolarikos.gr>, τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016

- Slack, B., & Wang, J. J. (2002). The challenge of peripheral ports: An Asian perspective. *Geojournal*, 56-2, 159-161.
- Smith, D. D. (1973). Mass communications and international image change. *Journal of Conflict Resolution*, 115-129.
- Smith, M. & Xie, X. (2010). "The European Union and China: The Logics of Strategic Partnership," *Journal of Contemporary European Research*, 6 (4), 432-438
- Smith, S. L. J. (1999). *Tourism analysis: a handbook, Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann Pub.
- Snyder, R. C. Bruck, H. W. & Sapin, B. (1954). *Decision –making as an approach in the study of international politics*. US: Palgrave Macmillan.
- Sorensen, G. (2008). The case for combining material forces and ideas in the study of IR. *European Journal of International Relations*. journals.sagepub.com
- Sprout, H. & Sprout M. (1957). Environmental factor in the study of international politics. *Journal of Conflict Resolution* 1, 318.
- K. Sriramesh, & D. Vercic, (eds) (2009). *The global public relations handbook revised edition: theory, research and practice*, Revised edition, UK: Taylor & Francis.
- Stambolis, C. (2006, January 21). Greek Prime Minister's visit to China marks a new era in Sino-Greek relations. *Athens News*. Ανακτήθηκε από: <http://www.invgri.com/greecechina.htm>., τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2015
- Stevenson, A. (2014, December 23). Plastic surgery tourism brings Chinese to South Korea. *The New York Times*.
- Stjepan G. Mestrovic, (1992). *Durkheim and Postmodern Culture*. New York: Aldine de Gruyter.
- Strange, R. (1998). EU trade policy towards China. In R. Strange, J. Slater, & L. Wang, (eds). *Trade and investment in China, the european experience*, (pp. 59-80. London & NYC: Routledge.
- Stonington, J. (2013). EU to impose tariffs on chinese solar panels. *Spiegel Online*, Ανακτήθηκε από: <https://www.spiegel.de/international/europe/eu-to-impose-tariffs-on-chinese-solar-panels-a-898889.html>., τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016

- Strüver, G. (2017). China's Partnership Diplomacy: International Alignment based on Interests or Ideology. *The Chinese Journal of International Politics*, 31-65.
- Stumbaum, M.-B. (2007, September). Opportunities and limits of EU-China security cooperation, *International Spectator*, 41, 3.
- Summers, T. (2013, May 21). Getting UK-China relations back on track. *Chatham House- Expert Report*. Ανακτήθηκε από: <http://www.chathamhouse.org/media/comment/view/191553>. τελευταία προσβαση: Ιούνιος 2016
- Swystum, J., Burt F., & Ly, A. S., (2005). *The strategy of chinese brands: two white papers*, New York: Interbrand.
- Tang, S.C. (2005). The EU's policy towards China and the arms' embargo, *AEJ*, 3, 313-321, 315.
- Tanner, M. (2014, Updated in 2016). 5 reasons you should sell online in China and how best to do it. *Search Online Journal*. Ανακτήθηκε από: <https://www.searchenginejournal.com/sell-online-in-china/51958/#readfull>. τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2018
- Tehrani (1984) as in Rusi, A. (1988). Image research and image politics in international relations -transformation of power politics in the television age, *Cooperation and Conflict*, XXIII. Research article 34.
- The Business History Review, Vol. 56, No. 2, *East Asian Business History* (Summer, 1982), pp. 192-217, pp. 194-196.
- Thomson, D. (2010, March-April). China's armed forces are the biggest in the world. *Foreign Policy Magazine*.
- Valera, S. (2008, September 2). Food in chinese culture. *Asia Society*. Ανακτήθηκε από: <http://asiasociety.org/blog/asia/food-chinese-culture?> τελευταία προσβαση: Μάρτιος 2016
- Valier, C. (2004). *Crime and punishment in contemporary culture*. Oxon: Routledge.
- Van der Geest, W. (2006). The European Union's strategic interests in East Asia: East Asian cooperation, China's role and EU policy, *AEJ*, 4, 129-130, 129.
- Van der Horst, & De Langen, P. W. (2008, March). Coordination in hinterland transport chains: a major challenge for the seaport community. *Maritime Economics and Logistics*, Vol.10- ½, 108-129.

- Vertzberger, Y. (1990). *The world in their minds: Information processing, cognition, and perception in foreign policy decision-making*. California: Stanford University Press.
- Veugeliers, R. (2017, August 3). China is the world's new science and technology powerhouse, *Bruegel*, Ανακτήθηκε από: <https://bruegel.org/2017/08/china-is-the-worlds-new-science-and-technology-powerhouse/> τελευταία προσβαση: Μάιος 2018
- US-China Economic and Security Review Commission (2017, February 14). *The 13th Five-Year Plan*. Ανακτήθηκε από: <https://www.uscc.gov/research/13th-five-year-plan> τελευταία προσβαση: Μάιος 2018
- Utley, J.G. (1991). American views of China 1900-1915 in J. Goldstein, J. Israel, & H. Cotton, *America views China: American images of China now and then*, UK: AUP.
- Walt, S. M. (Spring 1998). International relations: one world, many theories, *Foreign Affairs*, 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, 29-46.
- Waltz, K. M. (2001). *Man, the state and war: a theoretical analysis*. USA: Columbia University Press, (1st edition 1959).
- Wang, Yiwei. (2012, February 17, 10:57). *Germany the link between China, Europe*. Ανακτήθηκε από: http://europe.chinadaily.com.cn/epaper/2012-02/17/content_14632965.htm. τελευταία προσβαση: Ιανουάριος 2015
- Wang, Z. (2011, February 25). Chinese tourists replace Russians as top shoppers. *China Daily*.
- Ward, A. (2005). The Taiwan issue: the role of the European Union, in G. Bates, & G. Wacker, (eds.) *China rising: diverging U.S.-EU approaches*, (p.43-47). Berlin: SWP.
- Wasay, A. (2015, April 7). Jd snags China's online market share from alibaba group holding ltd. *Bidness etc*. Ανακτήθηκε από: <http://www.bidnesstc.com/39007-jdcom-snags-chinas-online-market-share-from-alibaba-group-holding-ltd/-> τελευταία προσβαση: Ιούλιος 2015
- Warstall, T. (2016, July 24). Welcome to the trade war- China imposes tariffs on EU, US and Japanese stell imports. *Forbes*. Ανακτήθηκε από: www.forbes.com/sites/timworstall/2016/07/24/welcome-to-the-trade-war-

- china-imposes-tariffs-on-eu-us-and-japanese-steel-imports/#6a2ee178618e).
τελευταία πρόσβαση: Ιανουάριος 2017
- Welstein, M. (2013, August 9). How many people shop online? *CPStrategy*.
Ανακτήθηκε από: <http://www.cpcstrategy.com/blog/2013/08/ecommerce-infographic/>. τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2014
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. UK: CUP.
- Wilson, D. (1973, October-December). China and the european community. *The China Quarterly*, 56, 647-666, 648-649.
- Wiseman, P. & McLeod, (2009). *Consumerism hasn't caught on yet in China*,
Ανακτήθηκε από: http://www.usatoday.com/money/world/2009-03-18-frugal-chinese-consumers-save-a-lot_N.htm
- Whiting, A. (1997). *China's military in transition*. Oxford: OUP.
- Whiting, S. (2001). China's use of force, 1950-1996 and Taiwan, *International Security*, 26:2, 103-132.
- Woetzel, J. Orr, G., Lau, A. Chen, Y Chang, E. Seong, J. Chui, M. & Qiu, A. (2014, July). *China's digital transformation: The internet's impact on productivity and growth*. McKinsey Global Institute. p. 26.
- Wohlforth, W.C. (1993). *The elusive balance, power and perceptions during the cold war*. United States: Cornell University Press.
- Wolfgang Georg Arlt, (2016, February). Notes on the development of Chinese Tourism, *Forbes.com* redirecting to Wolfgang Georg Arlt Blog, Wolfgang Georg Arlt ngIf: contrib_block.display_author.authorType === «ad» ngIf: !contrib_block.group_blog. τελευταία πρόσβαση: Μάιος 2017
- Womack, B. (2016). *Asymmetry and international relationships*, (p. 23-24).
New York: Cambridge University Press.
- Workman, D. (2016, April 16). China's top ten imports. *WTEX*. Ανακτήθηκε από: <http://www.worldstopexports.com/chinas-top-10-imports/> τελευταία πρόσβαση: Απρίλιος 2016
- World Bank (2012). World integrated trade solution. Ανακτήθηκε από: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2012/Summary>. τελευταία πρόσβαση: Ιούνιος 2014
- World Bank Eds. (2012). Unique factors behind chinese economic success in China 2030: building a modern, harmonious, and creative high-income society.

- Ανακτήθηκε από:
<https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-overview.pdf>. τελευταία προσβαση: Μάιος 2014
- Wright, Q. (1957). Design for a research project on international conflict and the factors causing their aggravation or amelioration. *Western Political Quarterly*, 10, 263-275.
- *Xia, C. (2014, August 2). China has fewest paid vacation days in the world. *China.Org*, Ανακτήθηκε από:
http://www.china.org.cn/china/2011/08/02/content_23125687.htm τελευταία προσβαση: Απρίλιος 2016
- Xinbo, W. (2004). Contradictions constraining China's foreign policy behavior, in Z. Shuisheng, (ed.) *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behaviour*, USA: East Gate.
- Xinbo, W. (2004). *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behaviour*, Armonk NY: M.E. Sharpe.
- Y. Xu, H. Zhang, & R. Perry, (eds.), (2010). *China's new enterprise bankruptcy law, context, interpretation and application (markets and the law*, (p. 23-43). Oxon: Ashgate Publishing.
- Yahuda, M. (1994). China and Europe: The importance of a secondary relationship, in T. W. Robinson, & D. Shambaugh, (eds.) *Chinese foreign policy: theory and practice*, Oxford and NYC: Oxford University Press.
- Yahuda, M. (2001, December 7). EU has important role to play in strait, *Taipei Journal*.
- Yee, H. & Storey, I. (2002). *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality*, (p. 10-34). London: Curzon.
- Yuen, F. K., & Thai, V. V. (2015). Service quality and customer satisfaction in liner shipping. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 7(2/3), 170-183.
- Zhaokui, F. (2010, May 6). China still a developing nation, *China Daily*.
- Zhang, Amy. (2012, September 18). *Speech*. Hellenic Chinese Business Partnering Conference. Divani Caravel, Athens. Ανακτήθηκε από:
<http://www.hcbpc.com/wp-content/uploads/14.-Amy-Zhang.pdf>.

- Zhang, Y. (2001). System, empire, and state in chinese international relations in M. Cox, T. Dunne, & K. Booth, (eds) *Empires, systems and states: great transformations in international politics*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Zhang, Y. (2003). Reconsidering the economic internationalization of China: implications of the WTO membership, *Journal of Contemporary China*, 12. 37, November 22.
- Zhang Jian, (2008). European unification: problems, perspectives and the international standing of the EU”, *Xiandai Guoji Guanxi*, 7, 36-41.
- Zheng, Y. (1999). *Discovering chinese nationalism in China: modernization, identity and international relations*, UK: Cambridge University Press.
- Zhou, S. & Feiyue, Y. (2015, August 9). Robust growth forecast for China’s outbound tourism. *China Daily*, Ανακτήθηκε από:
http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2015-09/08/content_21813960.htm τελευταία προσβαση: Μάιος 2016
- Zukang, S. (1995). A Chinese view of the world situation and the new international order, in S. Harris, & G. Klinworth, (eds.), *China as a great power: realities and challenges in the Asia-Pacific region*, (p. 20-21). NYC: ST. Martin’s Press.